

Latvijas Universitāte

PAULS BALODIS

**LATVIEŠU PERSONVĀRDU
ETIMOLOĢISKĀS SEMANTIKAS TEORĒTISKAIS MODELIS
UN TĀ REALIZĀCIJA**

PROMOCIJAS DARBS
FILOLOĢIJAS DOKTORA GRĀDA IEGŪŠANAI
VALODNIECĪBAS ZINĀTŅU NOZARES
BALTU VALODNIECĪBAS APAKŠNOZARĒ

Zinātniskais vadītājs:
Dr. habil. philol. Ojārs Bušs

Rīga
2008

SATURS

IEVADS.....	3
1. LATVIEŠU UN SALĪDZINĀMO VALODU PERSONVĀRDU SISTĒMAS ATTĪSTĪBA UN PĒTNIECĪBA	10
1.1. Latviešu priekšvārdu un uzvārdu sistēmas attīstība un pētniecība	10
1.2. Igaņu priekšvārdu un uzvārdu sistēmas attīstība un pētniecība	16
1.3. Somu priekšvārdu un uzvārdu sistēmas attīstība un pētniecība.....	19
1.5. Poļu priekšvārdu un uzvārdu sistēmas attīstība un pētniecība.....	29
1.6. Krievu priekšvārdu un uzvārdu sistēmas attīstība un pētniecība	32
1.7. Vācu priekšvārdu un uzvārdu sistēmas attīstība un pētniecība.....	38
2. SEMANTIKAS PARALĒLES LATVIEŠU UN KAIMIŅTAUTU PRIEKŠVĀRDOS	43
2.1. No sugasvārdiem veidoti priekšvārdi.....	43
2.1.1. Cilvēku raksturojošas semantikas priekšvārdi.....	44
2.1.1.1. Cilvēka ārējo izskatu un fiziskās īpašības raksturojoši priekšvārdi.....	44
2.1.1.2. Cilvēka dabu raksturojoši vārdi.....	49
2.1.2. Etnonīmiskas semantikas priekšvārdi	63
2.1.4. Faunas semantikas priekšvārdi	65
2.1.5. Floras semantikas priekšvārdi	70
2.1.6. Fizioģeogrāfiskas semantikas priekšvārdi.....	80
2.1.7. Dabas parādību semantikas priekšvārdi	82
2.1.8. Citas konkrētas semantikas priekšvārdi	88
2.1.9. Abstraktas semantikas priekšvārdi	92
2.2. No īpašvārdiem veidoti priekšvārdi	101
2.2.1. Toponīmiskas izcelsmes priekšvārdi	101
2.2.2. Antroponīmiskas (mitoloģiskas) izcelsmes priekšvārdi.....	104
3. SEMANTIKAS PARALĒLES LATVIEŠU UN KAIMIŅTAUTU UZVĀRDOS	109
3.1. No sugasvārdiem (un citiem neonīmiskās leksikas vārdiem) veidotie uzvārdi	112
3.1.1. Cilvēka ārējā izskata un rakstura motivēti uzvārdi	112
3.1.2. Etnonīmiskas semantikas uzvārdi.....	135
3.1.3. Amatu un profesiju semantikas uzvārdi.....	144
3.1.4. Faunas semantikas uzvārdi.....	160
3.1.5. Floras semantikas uzvārdi	182
3.1.6. Fizioģeogrāfiskas semantikas uzvārdi	196
3.1.7. Citas konkrētas un abstraktas nozīmes uzvārdi	219
3.2. No īpašvārdiem veidoti uzvārdi.....	231
3.2.1. Antroponīmiskas izcelsmes uzvārdi	231
3.2.2. Toponīmiskas izcelsmes uzvārdi	240
SECINĀJUMI.....	247
SAĪSINĀJUMU SARAKSTS	253
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS.....	255

IEVADS

Kopš antīkiem laikiem ir slavens teiciens „*Nomen est omen*” (Vārds ir liktenis), kam ir zināms arī variants „*Nomen et omen*” (Vārds un liktenis), tāpēc par īpašvārdiem vienmēr sabiedrībā ir bijusi plaša interese. Personvārdus jeb antroponīmus (gr. *antrōpos* ‘cilvēks’ + *onoma* ‘vārds’) pētī antroponīmika – onomastikas zinātnes nozare. Tā ir viena no jaunākajām valodniecības nozarēm, kas radusies zinātņu krustpunktā (Суперанская 1973, 7)¹. Pēdējos gadu desmitos šī valodniecības nozare ir kļuvusi populāra un aktuāla visā pasaulē. Tieši antroponīmikas jautājumiem tika veltīts 18. Pasaules onomastikas zinātņu kongress Trīrā (Vācijā) 1993. gadā, vairāku sekciju darbā antroponīmikas problemātiskie jautājumi tika apskatīti arī pēdējos onomastikas zinātņu kongresos – 21. kongresā Upsalā (Zviedrijā) 2002. gadā, 22. kongresā Pizā (Itālijā) 2005. gadā un 23. kongresā Toronto (Kanādā) 2008. gadā. Parasti tiek pētīti kādas valodas, tautas vai valsts, noteikta reģiona antroponīmi galvenokārt no cilmes, semantikas, derivācijas, izplatības, popularitātes viedokļa.

Latviešu personvārdi ir viens no īpašvārdu slāņiem, ko veido sarežģīts, daudzslāņains leksikas klāsts, resp., cilvēku priekšvārdi, uzvārdi, tēvvārdi, pseidonīmi, iesaukas u. c. Kopš seniem laikiem vārds ir neatņemama personas daļa: „parasti uzskata vārdu par paša cilvēka jēdziena iemiesojumu visā viņa būtības pilnībā” (Blese 1929, 4). Personvārdiem ir liela kultūrvēsturiska nozīme, jo „tie atklāj mums to ideju un priekšstatu pasauli, kurā dzīvojuši mūsu toreizējie senči, viņu nodarbošanos, ikdienišķā dzīvē sastopamos priekšmetus, atsevišķu personu izcelšanās vietu, seno humoru un zobgāļības, senos latviešu un cittautiešu kaimiņus un līdziedzīvotājus” (Blese 1929, 26). Tātad personvārdu – gan priekšvārdu, gan uzvārdu – pētniecība atklāj gan valodas attīstības likumsakarības, gan vēstures līkločus, gan citu tautu un valodu ietekmi.

Kā zināms, mūsdienās latviešiem ir raksturīga divlocekļu antroponīmiskā formula, ko veido vārds un uzvārds. Uzvārdi ir oficiāli personvārdi, kas rāda personas piederību ģimenei. Šajā darbā tiek lietoti šādi onomastikas termini: cilvēka vārds tiek saukts par *priekšvārdu* (lai nejauktu ar polisēmiskā termina *vārds* citām nozīmēm), otrais antroponīmiskās formulas loceklis – par *uzvārdu* (senākā *pavārda* vietā); lietoti arī termini *tēvvārds* (resp., personvārds, kas darināts no tēva vārda) un *patronīms* (resp., personvārds, parasti uzvārds, iesauka vai tēvvārds, kas darināts no tēva vārda, iesaukas vai cita veida apzīmējuma), *iesauka*. Jaunievdums ir termins *papildvārds* (liet. *prievardis*), kas apzīmē personvārdu paveidu, kurš daudzu tautu antroponīmijā ir bijis it kā starpposms starp vārdu un uzvārdu. Visus minētos terminus apvieno *personvārda* jeb *antroponīma* jēdziens. Par *antroponīmiku* ir dēvēta onomastikas zinātne, kas pēta antroponīmus, par *antroponīmiju* – visu antroponīmu kopums, bet par *antroponīmikonu* – noteikta etnosa lietoto personvārdu kopums. (pēc VPSV 35, 36, 296, 311, 290, 402, 415)²

Kā konstatējusi Daina Zemzare, senie latviešu personvārdi vairs nav saglabājušies (Zemzare 1971, 124). Mūsdienu latviešu personvārdi lielākoties ir aizguvumi, dažs labs nācis pat caur vairākām valodām (Bušs 1985, 57). Latviešu antroponīmiskajā sistēmā var atrast latīņu, sengrieķu, senebreju, ģermāņu, slāvu u. c. cilmes personvārdus. Latviešu ciltis nedzīvoja izolēti – to ekonomisko un garīgo dzīvi ietekmēja daudzas kaimiņu tautas un kultūras: vācieši, krievi, poļi, zviedri, lietuvieši, baltkrievi, kā arī Baltijas somugru tautas (lībieši, igauņi, somi).

¹ Šeit un turpmāk iekavās minēts autora vārds, avota izdošanas gads un lappuse. Autoru uzvārdi iekavās oriģinālrakstībā. Pilnu bibliogrāfiju skat. literatūras sarakstā.

² Jāpiebilst, ka pasaules onomastiskajā literatūrā vēl nav vienota antroponīmikas terminu lietojuma.

Kā liecina vēstures dati, ap 2000. g. pirms Kr. baltu ciltis, ieradušās savās tagad apdzīvotajās teritorijās, te sastapa somugru ciltis. Ilgus gadsimtus somugru un baltu ciltis dzīvoja līdzās. Lībiešu valodas substrāts latviešu valodā (arī personvārdu līmenī) jūtams vēl mūsdienās. Vēstures gaitā latviešu ciltis ir dzīvojušas gan zem vācu, gan poļu, krievu un zviedru varas. Visas šīs valodas neapšaubāmi atstājušas savas pēdas gan latviešu apelatīvajā leksikā, gan arī vietvārdos un personvārdos.

Pirmajos antroponīmikāi vēltītajos darba autora pētījumos – divos kursdarbos („Somugrismi latviešu personvārdos”, 1999, un „Somugrismi latviešu personvārdos (20. gs. 90. gadi)”, 2000) tika aplūkoti somugru cilmes priekšvārdi latviešu valodā, to rašanās laiks, attīstība, popularitāte mūsdienās. Bakalaura darbā („Uzvārdu paralēles latviešu un somugru valodās”, 2001) tika salīdzinātas uzvārdu sistēmas Latvijā, Igaunijā un Somijā, izvērtējot to savdabību no cilmes, semantikas un darināšanas viedokļa. Izrādījās, ka ir ļoti daudz līdzīga gan šo valodu uzvārdu izveidē, gan attīstībā, it īpaši etimoloģiskajā semantikā³. Pētījumā tika mēģināts parādīt arī savstarpējos aizguvumus antroponīmijā, resp., iespējamus somugrismus latviešu uzvārdu sistēmā un iespējamus baltismus Baltijas somugru uzvārdu sistēmā. Maģistra darbā „Latviešu uzvārdu etimoloģiskā semantika: specifiskais un universālais” (2003) salīdzināta latviešu uzvārdu sākotnējā semantika ar kaimiņos dzīvojošu tautu – igauņu, somu, lietuviešu, poļu, krievu un vāciešu – uzvārdu semantiku, noskaidrojot līdzīgo un atšķirīgo. Uz paralēlēm somu un latviešu uzvārdos jau 1930. g. ir norādījis Josepi Mikola (*Jooseppi Mikkola*) referātā „Vecākie sakari somu un baltu valodu starpā” (referāts vēlāk publicēts „Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā”, skat. Mikola 1930). Mikola, norādīdams uz daudzām latviešu un somu valodas paralēlēm leksikā, sintaksē un frazeoloģijā, min arī šādus piemērus uzvārdu darināšanā: latv. *Bērziņš*, *Kalniņš*, *Zariņš* pilnībā atbilst somu *Koivunen* (*koivu* ‘bērzs’), *Mäkinen* (*mäki* ‘kalns’), *Oksanen* (*oksa* ‘zars’) (Mikola 1930, 445–446). Vairākas gan būtiskas, gan arī šķietamas līdzības latviešu un somu uzvārdos ir minējis Risto Puha grāmatā „Latvialaistamisopas” (Puha 2000, 118–130). Tomēr dziļāk un plašāk šīs paralēles līdz šim nebija pētītas.

Vēsturiski ir izveidojusies situācija, ka latviešu un tuvākās radu tautas – lietuviešu – uzvārdos ir vairāk atšķirīgā nekā kopīgā. To ir noteikusi dažāda latviešu un lietuviešu priekšvārdu un uzvārdu rašanās vēsture. Lietuviešu uzvārdu cilmi lielā mērā ietekmējusi gan poļu valoda, gan citas slāvu valodas (plašāk skat. 1.4.). Līdz šim nav bijis pētījumu, kur lietuviešu un latviešu uzvārdi būtu aplūkoti salīdzinošā skatījumā.

Latviešu, krievu un vācu antroponīmisko sistēmu savos pētījumos ir salīdzinājusi Žanna Bormane (Bormane 2007). Taču līdz šim nav bijis neviena tipoloģiska darba, kur būtu salīdzināts vairāku valodu, tostarp arī latviešu valodas, antroponimikons, meklējot kopīgās un atšķirīgās priekšvārdu un uzvārdu darināšanas iezīmes.

Promocijas darba **mērķis** – izmantojot pirmām kārtām latviešu valodas antroponīmisko materiālu, noskaidrot priekšvārdu un uzvārdu pirmatnīgās semantikas grupas, izveidojot teorētisku etimoloģiski semantisko antroponimikona modeli un salīdzināt to ar Baltijas jūras areāla valodu analogisku modeli, tādējādi parādot, cik lielā mērā šis teorētiskais modelis ir realizējies katrā no salīdzināmajām valodām. Darba mērķim pakļauti arī citi darba **uzdevumi**: sastātīt salīdzināmo valodu – latviešu, igauņu, somu, lietuviešu, poļu, krievu un vāciešu – priekšvārdu un uzvārdu rašanās apstākļus, uzvārdu sistēmas attīstības tendences, uzvārdu

³ Tieši šī iemesla dēļ arī promocijas darbā latviešu personvārdi tabulās vispirms tiek sastatīti ar igauņu un somu, bet pēc tam ar lietuviešu, poļu, krievu un vācu valodas antroponīmiem.

maiņu, iespēju robežās apskatīt personvārdu pētniecības vēsturi, galvenās monogrāfijas, priekšvārdu un uzvārdu vārdnīcas, kā arī sagrupēt latviešu priekšvārdus un uzvārdus pēc to sākotnējās semantikas.

Darba novitāte. Tas ir pirmais šāds pētījums tipoloģiskajā antroponīmikā, kur tiek salīdzinātas septiņu valodu antroponīmiskās sistēmas, izceļot kopīgo un atšķirīgo, ieskicējot antroponīmikona etimoloģiskās semantikas teorētisko modeli. Turklāt promocijas darbā pirmo reizi ir tik plaši izanalizēts latviešu priekšvārdu un uzvārdu kopums no etimoloģiskās semantikas viedokļa. Iespēju robežās pirmo reizi tiek iekļauti arī latgaliešu uzvārdi (Latgales reģionā ir atšķirīga personvārdu došanas tradīcija, kas prasa atsevišķu pētījumu). Pirmoreiz izvērtēta analizēto valodu antroponīmisko sistēmu relatīvās savstarpējās tuvības pakāpe un konkrētās paralēles.

Darba teorētiskā un praktiskā nozīme. Dažādu valodu priekšvārdu un uzvārdu tipoloģisks salīdzinājums liecina, ka antroponīmikona etimoloģiskās semantikas teorētiskais modelis ir ļoti plašs un daudzveidīgs; tas nebūt nav pilnībā realizēts latviešu valodas antroponīmiskajā sistēmā. Promocijas darba secinājumi parāda dažu tautu domāšanas veidu, kas atspoguļojas vārdu došanas un uzvārdu piešķiršanas tradīcijās, kā arī noder par psiholingvistikas pētījumu objektu nākotnē. Latviešu uzvārdu etimoloģiskās semantikas analizē varētu palīdzēt Latviešu uzvārdu vārdnīcas tapšanā.

Analīzei izvēlēti latviešu personvārdi, kas radušies no latviešu vai baltu sugasvārdiem, resp., darināti uz latviešu apelatīvās leksikas bāzes, kā arī papildus vēl personvārdi, kas radušies no vietvārdiem, un uzvārdi, kas darināti no citiem personvārdiem.⁴ Šajā gadījumā ievērots formāls princips: par latviskiem personvārdiem tiek uzskatīti tādi, kam ir atbilstmes apelatīvajā leksikā (šāds princips izmantots arī Veltas Staltmanes monogrāfijā (Сталтмане 1981, 39)). 1929. gadā E. Blese rakstīja: „Mūsu dienās īsti latvisko uzvārdu ir tikai drusku vairāk par pusi no visiem latviešu uzvārdiem, pārējie ir sveši – vācu, krievu, poļu u. c.” (Blese 1929, 24). Pēc V. Staltmanes pētījumiem, tikai apmēram 34% no latviešu uzvārdiem var tikt uzskatīti par latviskas cilmes vārdiem (Сталтмане 1981, 39–40). Arī salīdzināmajās valodās analizēti tikai tie personvārdi, kas darināti no attiecīgās valodas leksēmām, resp., neaizgūtie antroponīmi.

Latviešu **priekšvārdu materiāls** iegūts galvenokārt no Klāva Siliņa grāmatas „Latviešu personvārdu vārdnīca” (Rīga, 1990), jaunāki dati ņemti no Iekšlietu ministrijas Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes apkopotajiem reģistrācijas datiem. Promocijas darbā latviešu priekšvārdu etimoloģija balstīta uz minēto K. Siliņa vārdnīcu, to papildinot ar datiem no citiem antroponīmiskās literatūras avotiem. Pārējo salīdzināmo valodu priekšvārdu materiāls ņemts no attiecīgo valodu personvārdu vārdnīcām: igauņu – E. Rajandi „Raamat nimedest” (Tallinn, 1966), Raivo Seppo „Eesti nimeramat” (Tallinn, 1994), somu – Kustaa Vilku „Etunimet” (Helsinki, 1997), Pentti Lempiäinen „Suuri etunimikirja” (Helsinki, 2004), Juri Nummelin, Elina Teerijoki „800 harvinaista etunimeä” (Helsinki, 2003), lietuviešu – Kazimieras Kuzavinis, Bronys Savukynas „Lietuvių vardų kilmės žodynas” (Vilnius, 1987), krievu – А. Н. Тихонов, Л. З. Бояринова, А. Г. Рижкова „Словарь русских личных имён” (Москва, 1995) un А. В. Суперанская „Словарь русских личных имён” (Москва, 1998), poļu – Jan Grzenia „Słownik imion” (Warszawa, 2004), vācu – „Das Kleine Vornamenbuch” (Leipzig, 1978) un citu Eiropas tautu – „Europäische Personennamensysteme” (Hamburg, 2007).

⁴ Protams, arī no citām valodām aizgūtos latviešu personvārdus varētu analizēt no cilmes semantikas viedokļa (skat., piemēram, Štrausa 2007, 45–83), taču šajā promocijas darbā tas netiek darīts.

Promocijas darba analizēto latviešu **priekšvārdu skaits** – 730 vārdu, kas salīdzināti ar igauņu, somu, lietuviešu, poļu, krievu un vāciešu personvārdiem, kas darināti no attiecīgās valodas apelaīviem (analizēti ir 1100 citvalodu priekšvārdi). Kopā priekšvārdu kartotēku veido 1830 vārdu.

Promocijas darbā salīdzinājumam izvēlēta latviešu, igauņu, somu, lietuviešu, poļu, krievu un vācu valodas **uzvārdu sistēma**. Ierobežotā pieejamā materiāla dēļ analizē netika iekļauti baltkrievu un zviedru personvārdi. Ideālā variantā būtu jāsalīdzina visu aplūkoto valodu priekšvārdu un uzvārdu kopums, taču avots, kurā būtu iekļauti visi minēto kategoriju personvārdi, nevienā no šīm valodām nav pieejams. Vēl viens salīdzinājuma ceļš būtu ejams, ja varētu salīdzināt uzvārdu etimoloģijas vārdnīcas. Diemžēl no salīdzināmajām valodām uzvārdu etimoloģijas vārdnīcas ir tikai somiem (Pirjo Mikkonen, Sirkka Paikkala „Sukunimet”, Helsinki, 1983, 1992, pēdējais izdevums 2000), lietuviešiem („Lietuvių pavardžių žodynas”, I, II, Vilnius, 1985–1989), krieviem (В. А. Никонов „Словарь русских фамилий”, Москва, 1993, И. М. Ганжина „Словарь современных русских фамилий”, Москва, 2001) un vāciešiem (Familiennamen. Bearbeitet von Rosa un Volker Kohleim. Mannheim, 2000). Poļu uzvārdu etimoloģiskā vārdnīca ir publicēta divos sējumos: Rymut K. „Nazwiska polaków. Słownik historyczno-etymologiczny” I (A–K), II (L–Ż), Kraków, 1999–2001. Igauņu uzvārdi vēl tiek apkopoti: pie to analīzes Tallinā strādā Annika Husara (*Hussar*) un Tartu Kairita Henno (*Henno*). Plašāks igauņu uzvārdu materiāls (arī uzvārdu lietojuma biežums) atrodams interneta versijā: <http://ee.www.ee/Nimed/>. Latviešu mūsdienu uzvārdu lielākais apkopojums ir atrodams V. Staltmanes monogrāfijā „Латышская антропонимия. Фамилии” (Москва, 1981), kuras beigās ir uzvārdu atgriezeniskā vārdnīca (Сталтмане 1981, 114–226), bet etimoloģijas vārdnīca nav vēl publicēta.

Šim promocijas darbam materiāli tika vākti gan no minētās atgriezeniskās vārdnīcas, gan arī no telefonu abonētu grāmatas (Rīga 1999–2000).

Lai salīdzinājums būtu līdzvērtīgs, bija jāizvēlas atbilstīga apjoma antroponimiskais materiāls, kas būtu pieejams visās salīdzināmajās valodās. Par tādu izraudzīti galvaspilsētu telefonu abonētu saraksti (Rīgas 1999–2000. g., Tallinas 2000. g., Helsinku 1998. g., Viļņas 1999. g., Varšavas 2001. g., Maskavas 1999. g.).

Lai gan galvaspilsētu iedzīvotāju skaits ir atšķirīgs: Rīgā – 814 000 iedzīvotāju⁵, Tallinā – 415 000 iedzīvotāju, Helsinkos – 546 000 iedzīvotāju, Viļņā – 578 000 iedzīvotāju, Varšavā – 2 180 000 iedzīvotāju, Maskavā – 8 300 000 iedzīvotāju, Berlīnē – 3 450 000 iedzīvotāju, tomēr šie uzvārdu sakopojumi nosacīti atspoguļo visas valsts antroponimisko stāvokli – tie veido it kā uzvārdu izlasi.

Uzvārdu materiāls tika papildināts, to etimoloģija un semantika pārbaudīta pēc attiecīgās valodas uzvārdu vārdnīcas (ja tāda bija pieejama). Analizējamo latviešu **uzvārdu kartotēku** veido ap 2700 uzvārdu. Kopā ar citu tautu uzvārdiem (kuru ir ap 8700) kartotēkā iekļauts apmēram 11 400 vienību.

Vispirms latviešu uzvārdi tika iedalīti grupās, ņemot vērā to semantiku (skat. sīkāku iedalījumu 3. nodaļā „Semantikas paralēles latviešu un kaimiņtautu uzvārdos”), pēc tam tika meklēti attiecīgās semantikas uzvārdi septiņās citās salīdzināmajās valodās.

Viens no teorētiskās onomastikas sarežģītākajiem jautājumiem, ar ko nācās sastapties arī šajā darbā, ir īpašvārda jeb onīma specifikas noteikšana. Par mūžīgu problēmu varētu uzskatīt arī īpašvārda nozīmes jeb semantikas jautājumu, par kuru vienota viedokļa nav kopš

⁵ Iedzīvotāju skaits norādīts attiecīgajā gadā.

mūsdienu onomastikas aizsākumiem 19. gs.; uzskati atšķiras par to, vai īpašvārdiem ir nozīme šī apzīmējuma lingvistiskajā izpratnē vai nav.

Krievu terminoloģe N. Podolška onomastisko semantiku skaidro kā īpašvārda ekstralingvistisku nozīmi, ko veido vairāki specifiski elementi (Подольская 1978, 99). Tātad viņa uzskata, ka lingvistiskā nozīme īpašvārdiem nepiemīt. Šādas koncepcijas pamatlicējs ir angļu loģiķis Dž. S. Mills (*Mill*) (19. gs.), kas uzsvēra, ka īpašvārdi ir tikai zīmes, krustiņi, kas palīdz vienu priekšmetu izdalīt no pārējiem. Šie vārdi nav konotatīvi (resp. neraksturo, neapraksta priekšmetu), bet tikai denotatīvi (tikai nosauc to). Šādu uzskatu mūsdienās atbalsta arī A. Superanska (Суперанская 1978, 2002, 5–17), J. Karpenko, Ņ. Tolstojs (skat. Бондалетов 1983, 19–26), V. Van Langendonks (*Langendonck*) u. c. onomasti. Arī poļu onomasts J. Gžeņa raksta: „Vārdiem nav leksiskās nozīmes, bet laikā, kad tie radās, tiem piemita nozīme, kuru varam nosaukt par pirmatnīgo vai etimoloģisko nozīmi.” (Grzenia 2004, 14)

Pretēju viedokli, oponējot Dž. Millam, ir formulējis cits angļu loģiķis H. V. B. Džozefs. Pēc viņa domām, īpašvārdiem ne tikai ir nozīme, bet tā turklāt ir bagātāka nekā apelatīviem (viņa slavenais piemērs: frāze „Džons aiz borta” informē mūs vairāk nekā tikai „Cilvēks aiz borta”). 20. gs. valodniecībā, šķiet, ievērojamākais šī uzskata aizstāvis ir O. Jespersens (*Jespersen*). Viņš analizē īpašvārdu nozīmi reālajā lietojumā, t. i., runas līmenī, bet ne valodas līmenī un uzskata, ka īpašvārdiem piemīt „vislielākā nozīme no visiem vārdiem” (Бондалетов 1983, 12, 14, Gardiner 1954).

Angļu lingvists Alans Gardiners veica 20. gs. I puses onomastikas pētījumu apkopojumu. Viņa grāmata „The Theory of Proper Names” (izdota 1940. gadā Oksfordā, vēlāk vairākkārt publicēta atkārtoti) tiek uzskatīta par onomastikas teorijas bāzi. Viņš arī piekrīt galvenajai Milla tēzei, ka īpašvārdiem nepiemīt semantika. Gardiners iet pat tālāk, apgalvodams, ka īpašvārds ir tikai skaņu kopa, kas neatkarīgi no nozīmes piemīt vārdam kopš paša sākuma.

Latviešu onomastikā šim jautājumam ir pievērsies Ojārs Bušs: „Ja ir iespējams nozīmes skaidrojums, tad acīmredzot eksistē arī pati leksiskā nozīme. Ja vietvārds pats funkcionē valodas līmenī, tad tam ir arī lingvistiskā leksiskā nozīme.” (Bušs 1985, 52)

Īpašvārdu semantisko struktūru veido vairāki pamatelementi, no kuriem lielākā daļa ir vispāratzīti, piemēram, etimoloģiskā semantika, konotatīvā semantika, asociatīvā semantika (Bušs 2006, 30). Viens no strīdus objektiem ir denotatīvā jeb leksiskā semantika. Kaut gan tā ir savdabīga, tai tomēr ir daudz paralēļu ar sugasvārdu semantiku. Īpašvārdiem var būt arī konotatīvā semantika, kā arī sava vēl specifiskāka semantika, kas jau dēvēta arī par ekstralingvistisko nozīmi. (Bušs 1985, 55–56). Denotatīvās semantikas esamību īpašvārdos pamato un aizstāv tādi onomasti kā O. Bušs (Bušs 1985, 2006) Latvijā, Frīdhelms Debuss (Debus 2005), Gerhards Votjāks (Wotjak 1974) un Ernsts Mihaels Kristofs (Cristoph 1991) Vācijā, Bengts Pamps (Pamp 1994) Zviedrijā u. c.

Šo ārējo semantiku veido likumsakarīgie priekšstati un asociācijas, ko rada īpašvārda leksēma neatkarīgi no šī vārda leksiskās pamatnozīmes, resp., jēdzieniskā satura. Var nošķirt divus ārējās semantikas pamatpaveidus, kurus varētu nosaukt par etimoloģizējošo semantiku un adresatīvo jeb piesaistes semantiku. Etimoloģizējošo semantiku veido īpašvārdu iekšējās formas izraisītie priekšstati, turklāt neatkarīgi no tā, vai tie atbilst zinātniskajai etimoloģijai vai tautas etimoloģijai; to nevar saukt par etimoloģisko, bet tikai par etimoloģizējošo semantiku. (Bušs 1985, 56)

Vēl var minēt motivatīvo jeb etimoloģisko semantiku. Tā ir semantika, kas īpašvārdiem piemītusi to tapšanas brīdī – tajā brīdī, kad apelatīvs (vai cits īpašvārds) pārtapa jaunā kvalitātē,

bet saistījums ar apelatīvo leksiku (vai motivējošo īpašvārdu) vēl bija skaidri uztverams, dzīvs. Kā jau tika minēts, šī semantika diezgan bieži it kā sakrīt ar etimoloģizējošo semantiku, bet nebūt ne vienmēr. Etimoloģiskā jeb motivatīvā semantika ir droši konstatējama tikai pēc īpašvārda cilmes noskaidrošanas, tā ir vēsturiska parādība un šobrīd dzīva tikai tiem īpašvārdiem, kas tikko rodas no jauna. (Bušs 1985, 57) Tieši no šīs etimoloģiski semantiskās nozīmes viedokļa šajā promocijas darbā ir salīdzināti personvārdi dažādās valodās.

Personvārdu analīzē bieži grūtības saistītas ar to, ka nevar precīzi noteikt uzvārdu semantiku, jo nereti pirmais iespaids ir maldinošs. To apliecina arī citu valodu onomasti. Viens no personvārdu etimoloģizēšanas grūtību iemesliem: vārda nozīme izloksnē var būt pilnīgi atšķirīga no vārda semantikas literārajā valodā, piemēram, krievu uzvārds *Дворник* < *дворник*, kas senāk tika lietots nevis ar nozīmi 'sētnieks', bet gan 'persona, kas izīrē pagalmu'. Vēl viens līdzīgs piemērs: Krievijas ziemeļdaļā sastopamais uzvārds *Казак* radies no *казак* 'algots strādnieks', nevis 'brīvcilvēks' (Ганжина 2001, 4–5).

Tādi piemēri ir arī citās salīdzināmajās valodās, piemēram, somu priekšvārds *Ilta* pirmajā brīdī šķiet saistāms ar sugasvārdu *ilta* 'vakars', taču visticamāk, ka tas ir saīsinājums no pv. *Matilda* vai *Hilda* (KV 87). Somu uzvārds *Tilli* tikai pēc ārējās formas sakrīt ar sugasvārdu *tilli* 'dille', bet etimoloģiski tas ir saistāms ar pv. *Didrick* vai *Dietrick* (Suk. 668). Somu uzvārds *Lokkila* varētu būt saistīts ar putna nosaukumu *lokki* 'kaija', bet Karēlijas apvidū varētu būt radies no pv. *Vilokkinen* < pv. *Filippos* (karēļu pārveidojums *Vilokki*) vai < pv. *Feofilaktos* (Suk. 316). Cits somu uzvārds *Raski* nav vis saistīts ar somu īpašības vārdu *raskas* 'smags', bet gan ar pv. *Brask* < senzvedru *brask* 'trokšņains' vai pv. *Rask* < zv. *rask* 'ņiprs, brašs, možs' (Suk. 528). Tāpēc daudzi salīdzinājumi un sastatījumi šajā darbā varētu būt nosacīti, hipotētiski.

Lai mēģinātu „atšifrēt” uzvārdu, ir ļoti labi jāprot visas salīdzināmās valodas, jāzina arī šo valodu izloksnes, pat sarunvaloda. Šajā ziņā īpašas grūtības sagādāja poļu, vācu un igauņu valoda, jo bija vairāk jāizmanto gan divvalodu tulkojošās vārdnīcas, gan daudzi papildu materiāli. To, cik svarīgi zināt arī apvidvārdus, rāda šāds piemērs: nav reģistrēts neviens somu uzvārds, kura pamatā būtu adjektīvs *pieni* 'mazs', bet dialektā ir pazīstams vārds *kiikeri* 'pārāk mazs', arī 'bailīgs mājdzīvnieks, mazs teliņš', no kā ir radies uzvārds *Kiikeri*. (Suk. 220)

Vairāku priekšvārdu iekļaušana vienā vai otrā personvārdu etimoloģiski semantiskajā grupā ir nosacīta. Īpaši tas sakāms par salikteņiem, piemēram, *Ilgnese* iekļauts cilvēku raksturojošu vārdu nodaļā (2.1.1.2.), arī pv. *Zeltmatīte* ir analizēts cilvēka ārējā izskatu motivētā vārdu nodaļā (2.1.1.1.), bet tās pašas saknes un ļoti tuvas semantikas vārdi *Zelta*, *Zeltīte* aprakstīti citā – ar dārgmetālu nosaukumiem saistītā – nodaļā (2.1.8.). Cilvēku raksturojošo vārdu grupā iekļauts arī pv. *Gundega*, lai gan šis vārds varētu tikt analizēts pie floras semantikas vārdiem. Tādus vārdus kā *Mirdza*, *Mirga* vai *Vizma* varētu nosaukt gan par ārējā izskata raksturotājiem, gan arī cilvēka rakstura īpatnības attēlojošiem personvārdiem.

Problēmas sagādāja arī reto vārdu analīze. Lai tos nošķirtu no populārajiem vārdiem, daudzus gadījumos rets vārds salīdzināmajā tabulā tika atzīmēts ar krustiņu (+). Tomēr citās valodās ne vienmēr bija iespējams noteikt personvārda popularitāti (reto vārdu vārdnīca publicēta tikai Somijā: Juri Nummelin, Elina Teerijoki „800 harvinaista etunimeä”, Helsinki, 2003, kur vienkopus savākti 800 retie personvārdi).

Grūtības radīja arī salikto vārdu analīze. Kā ir konstatējuši lietuviešu priekšvārdu pētnieki K. Kuzavinis (*Kuzavinis*) un B. Savukīns (*Savukynas*), ģermāņu un baltu personvārdu sistēmas ir senas – formalizētas un slēgtas, vārdi ir zaudējuši semantisko vērtību un to komponenti savienoti mehāniski. Vairākumam seno baltu divcelmu vārdu nav iespējams noteikt

etimoloģisko nozīmi (Liet. KS 26), tāpēc to analīze ir iekļauta tikai daļēji, resp., šajā darbā analizēti tikai attiecīgas struktūras latviešu antroponīmi, nevis citcilmes vārdi.

Promocijas darba struktūru veido ievads un trīs nodaļas: 1. Latviešu un salīdzināmo valodu personvārdu sistēmas attīstība un pētniecība; 2. Semantikas paralēles latviešu un kaimiņtautu priekšvārdos; 3. Semantikas paralēles latviešu un kaimiņtautu uzvārdos. Pirmā nodaļa ir iedalīta apakšnodaļās atkarībā no aplūkojamās valodas (latviešu, igauņu, somu, lietuviešu, krievu, poļu un vācu). Otro nodaļu veido divas lielas apakšnodaļas: 1. No sugas vārdiem veidoti priekšvārdi; 2. No īpašvārdiem veidoti priekšvārdi. Trešā nodaļa arī ir iedalīta divās apakšnodaļās: 1. No sugas vārdiem veidoti uzvārdi; 2. No īpašvārdiem veidoti uzvārdi, kas savukārt tiek analizēti vēl divās apakšgrupās: antroponīmiskas izcelsmes uzvārdi un toponīmiskas izcelsmes uzvārdi. No sugas vārdiem radušies personvārdi otrajā un trešajā nodaļā vēl sīkāk iedalāmi pēc to semantikas: Cilvēku raksturojošas semantikas personvārdi; Etnonīmiskas semantikas personvārdi; Amatu un profesijas semantikas personvārdi; Faunas semantikas personvārdi; Floras semantikas personvārdi; Fizioģeogrāfiskas semantikas personvārdi; Citas konkrētas nozīmes personvārdi un abstraktas nozīmes personvārdi. Ikvienas etimoloģiski semantiskās grupas apraksts veidots pēc šādas struktūras:

- attiecīgās semantikas latviešu personvārdu piemēri, fiksēti senajos dokumentos (pēc E. Bleses, L. Arbuzova pētījumiem);
- latviešu priekšvārdu saraksts alfabētiskā secībā, norādot iespējamo etimonu⁶, pirmo fiksējumu un ierakstu kalendārā (pēc K.Siliņa datiem), kā arī izplatību mūsdienās (pēc PMLP reģistriem);
- tabulas, kur uzskatāmi ir redzamas priekšvārdu un uzvārdu semantiskās atbilstes citās valodās;
- īsi komentāri par kopīgo un atšķirīgo salīdzināmo valodu personvārdos.

Latviešu personvārdu etimoni šajā promocijas darbā sīkāk netiek skaidroti. Taču, ja etimons ir mazpazīstams apvidvārds, tiek minēts tā avots – ME vai EH. Parasti šķīrkli pie latviešu priekšvārda dzimte netiek norādīta. Ja pēc galotnes dzimti nevar noprast, tiek dots saīsinājums s. (=sieviešu) vai v. (=vīriešu). Somu un igauņu vārdiem vienmēr tiek norādīta dzimte, jo pēc formas to nevar noteikt.

Pēc 2. un 3. nodaļas ir ievietotas apkopojošās statistiskās tabulas⁷. Darba nobeigumā pievienotas tēzes, kurās apkopoti galvenie secinājumi. Ir arī saīsinājumu saraksts, kā arī avotu un izmantotās literatūras saraksts.

Kā savulaik ir atzinis prūšu personvārdu pētnieks Reinholds Trautmanis (Trautmann 1910, VI), uzvārdu studijas prasa vislielāko atturību spriedumos par tiem un visstingrāko kritiku to izpratnes paņēmienos, sevišķi to etimoloģizēšanā. Tāpēc daudzi šajā darbā izteiktie secinājumi ir hipotētiski.

Šis ieskats vairāku kaimiņtautu priekšvārdu un uzvārdu semantikā, izceļot kopīgo un atšķirīgo, ieskicē antroponimikona etimoloģiskās semantikas teorētisko modeli. Tas varētu liecināt arī par pagātnes reālījām, atklāt dažu tautu domāšanas veidu, kas atspoguļojas vārdu došanas un uzvārdu piešķiršanas tradīcijās, kā arī noderēt par psiholingvistikas pētījumu objektu nākotnē.

⁶ Etimons – vārds, tā sākotnējā forma vai nozīme, no kā cēlies kāds mūsdienu valodas vārds, tā forma vai nozīme (VPSV 110).

⁷ Minētie skaitļi gan uzskatāmi par nosacītiem, tie balstās vienīgi uz šajā darbā izmantoto antroponīmisko materiālu. Skaitļi tiek minēti, lai parādītu kvantitatīvās attiecības starp atsevišķām semantiskajām grupām.

1. LATVIEŠU UN SALĪDZINĀMO VALODU PERSONVĀRDU SISTĒMAS ATTĪSTĪBA UN PĒTNIECĪBA

Šajā promocijas darbā aplūkotās salīdzināmās valodas tiek runātas dažādās valstīs, kuru attīstība un atšķirīgā vēsture ir ietekmējusi arī katras valsts antroponīmiskās sistēmas izveidi. Pirmajā nodaļā īsi tiek aplūkoti latviešu, igauņu, somu, lietuviešu, krievu, poļu, vācu personvārdu rašanās laiks un apstākļi, kā arī galvenie pētījumi šajā jomā, īpaši izceļot priekšvārdu un uzvārdu vārdnīcas.

Vissenākie cilvēku vārdu pieraksti ir zināmi no šumeru civilizācijas laikiem (3. gadu tūkstoša pirms Kr.), kur arī var vērot gan vienkāršas, gan saliktas personvārdu formas (sal. *Turturra* ‘mazais’, *Szu-a-zida* ‘labā roka’) (Grzenia 2004, 14). Gadu tūkstošos personvārdi ir izgājuši cauri vairākiem attīstības pakāpieniem. Senajiem grieķiem jau no 5. gs. pirms Kr. vārdam pievienoja gan tēnvārdu, gan personas dzimtenes vai dzīves vietas nosaukumu. Itālijā un Francijā uzvārdi ir zināmi jau kopš 8. gs., Vācijā kopš 12. gs.; Anglijā jau 15. gs. visiem bijuši mantoti uzvārdi.

Kā uzskata viens no pirmajiem latviešu antroponīmistiem Ernests Blese (Blese 1929, 5), principiālas atšķirības starp vārda un uzvārda jēdzienu nav. Uzvārds ir radies vēlākos laikos. Tā rašanās motīvi galvenokārt ir praktiska rakstura: vārds bija kļuvis par nepietiekamu līdzekli atsevišķa indivīda atšķiršanai no citiem indivīdiem, un tāpēc vārdam pievienojās vēl otrs apzīmējums – uzvārds. Sava loma bijusi arī kārtas vai ģimenes pašapziņai, it īpaši augstākās aprindās, no kurienes Rietumeiropā sācies uzvārdu lietošanas paradums. (Socin 1903, 248, 251; Heintze 1922, 28; Dauzat, 1929, 78; Blese 1929, 5; Kafarelli 2007, 171–227 u. c.)

1.1. Latviešu priekšvārdu un uzvārdu sistēmas attīstība un pētniecība

Latviešu personvārdu vēstures pētnieki uzskata, ka pirmie cilvēku vārdi radušies no totēmu (zvēru, debess spīdekļu u. c.) un dzīvības spēku iemiesojošu dabas objektu (koku, akmeņu, uguns, ūdens, zemes) vārdiem vai arī iesaukām jeb palamām. Iesaukas ir ļoti raksturīgas pirmatnējai personvārdu sistēmai – tās varēja gan pastāvēt patstāvīgi, gan arī saplūst ar vārdu, tā veidojot divcelmu vārdus. (Siliņš 1990, 11)

Vissenākie latviešu vārdi varēja būt debess objektu, koku, puķu, putnu, zvēru nosaukumi. Tautasdziesmās bieži minēti objekti, kuriem piedēvēja dzīvības spēku: koki (*ābele, vītols, ozols, priede, egle* u. c.), puķes (parasti deminutīvā formā – *rozīte, magonīte*), arī *smildziņa, brūklenīte*. Sastopami arī dzīvnieku nosaukumi, ko izvēlējās par bērnu vārdiem. No kukaiņiem minamas *bite* un *skudra*, no putniem – *dūjiņa, cielaviņa, čakstīte, irbe, kaija, sniedze, zīle, vanags*, no dzīvniekiem – *alnis, caune, vilks* („Latvju dainās” minēts 1530 reižu), no citiem dabas un sadzīves objektiem *dzintars* un *gunis (uguns)*. Šie vārdi joprojām bieži lietoti kā iesaukas un pavārdi blakus kristietiskajiem vārdiem, bet pirms tam bijuši patstāvīgi vārdi. (Siliņš 1990, 12)

Ir ļoti maz avotu, kas sniegtu ziņas par pirmskristiānisma laika latviešu personvārdiem (Siliņš 1990, 12). 13. gs. Indriķa Livonijas hronikā ir minēti vairāki vārdi, starp kuriem ir arī latviešu cilmes antroponīmi (*Gayle, Dote, Drivinalde, Made, Maniwalde, Russinus* (= Rūsiņš?), *Talibaldus/Thalibaldus, Waridote, Warigerbe, Warigribbe* u. c.) (skat. arī Indriķa hronika, 1993, 434–442). Arī citi senie dokumenti liecina, ka latviešu pirmskristiānisma personvārdi varēja būt līdzīgi citu baltu tautu antroponīmiem, t. i., ka tie bijuši viencelma vai divcelmu

vārdi, kas apzīmē varu, valdīšanu un dažādas augsti vērtējamas īpašības. Senās Rīgas vēstures avotos parādās arī vārdi *Dravestove, Minte, Vaidele, Pērse, Darbeslave, Kaire, Jounule, Dabrelis, Garvēderis, Kurlamuša, Vadūne* u. c. Šie senie vārdi ir bijuši priekšvārdi vai iesaukas, bet ne uzvārdi mūsdienu izpratnē. (Siliņš 1990, 13)

Ar 13. gs. latviešu personvārdu attīstībā ienāk jauna ēra – kristīgās ticības laikmets ar tam raksturīgiem svēto vārdiem. Cilšu kristīšana sākās 1206. g. un ilga līdz 13. gs. beigām. Kristības un vārda došana nozīmēja patrona jeb sargeņģeļa iegūšanu. Populārākie vīriešu vārdi kristietības sākumposmā bijuši: *Johanness, Heinrihs, Nikolauss, Hermanis, Petrus, Arnolds, Konrāds, Antons, Verners, Fridrihs* u. c., sieviešu – *Marija, Anna, Magdalēna, Katrīna, Barbara* u. c. (Siliņš 1990, 14) Tomēr vārdu izvēles klāsts nebija plašs, tie arvien atkārtojās, vienā pagastā bija liels skaits cilvēku ar vienādiem vārdiem. Piemēram, Vidzemē Alsviķu muižas revīzijas sarakstā vēl 1816. g. 416 sievietēm bija tikai 21 dažāds personvārds, no tiem 76 *Annas*, 58 *Līzes*, 45 *Ilzes* utt. (Upelnieks 1936, 239)

Ikvienu tauta cenšas starptautiskos (lielākoties senebreju, latīņu vai sengrieķu cilmes) vārdus piemērot savai artikulācijas sistēmai. Latvietim bija grūti izrunāt jaunas skaņas *f* un *h*, tāpēc daudzi kristietiskie vārdi latviskoti: *Heinrihs* > *Indis, Intis, Ingus, Intus, Indulis, Fridrihs* > *Pidriķis, Pricis, Spricis, Tricis, Pikus, Bricis, Briģis*; veidojās daudzi jauni vārdu varianti: *Antonius* > *Antis, Antiņš, Tenis, Tunis, Barbara* > *Baba, Barba, Baiba; Katrīne* > *Kača, Katre, Trīne, Truža, Tince, Čiba* u. c. (Siliņš 1990, 14–15). Turklāt citu starpniekvalodu ietekmē radās daudzi viena vārda varianti.

13.–17. gs. latviešu ciltis pamazām konsolidējās vienā etniskā vienībā – latviešu tautā. G. Manceļa latvisku izteicienu krājumā „Phraseologia Lettica” (1638. g.) atrodams ap 30 latviskotu personvārdu: *Antiņš, Ansis, Bērtulis, Ģederts, Jānis, Jurģis, Labrencis, Lipsts, Mārtiņš, Miķelis, Ote, Pāvils, Pēteris* u. c. (Siliņš 1990, 15)

G. F. Stendera 1789. g. publicētajā vārdnīcā „Lettisches Lexicon” latviešu personvārdu skaits jau pārsniedz 100. Bez Manceļa jau minētajiem te atrodami vēl tādi kā *Biernis, Tenis, Gusts, Kārlis, Klāvs* u. c., kā arī sieviešu vārdi *Agate, Barba, Dārta, Nora, Ilze, Ieva, Nasta* u. c.

Arī pirmajos latviešu kalendāros parādās latviskoti vārdi. Tā 1767. gadā Jelgavā izdotajā kalendārā „Jauna un veca latviešu laiku grāmata” ir iekļauti vārdi (kalki): *Laimīgs, Gudrais, Klibais, Besvainīgs, Lēnprātīgs, Pastāvīgs*. (Siliņš 1990, 15–16)

1781. g. K. Hardera izdotajā „Vidzemes kalendārā” ir ap 70 latviskas cilmes vārdu: *Miliņš, Mieriņš, Laimīts, Gaišuls, Glābiņš, Labdaris, Taisniņš, Dievbītiņš, Klusīte, Žēlīte, Dārdzīte, Mēlvaldīte, Valde, Skaidrīte* u. c. Tautā šiem vārdiem, izņemot *Skaidrīti*, nav bijusi piekrišana (Siliņš 1990, 16). Arī mūsdienās, pēc Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes datiem, no šiem vārdiem ir lietots vienīgi *Skaidrīte*.

1845. g. daudzi Vidzemes zemnieki, cerot iegūt īpašumā zemi, pārgāja pareizticībā. Pārvācošanas vietā stājās pārkrievušanas politika. Svētā Sinode 1899. g. Pēterburgā izdeva personvārdu sarakstu ar norādījumiem, kā tos rakstīt krievu valodā. Kristāmiem bērniem tika doti pareizticīgo baznīcas svēto vārdi. Parādījās daudz jaunu pareizticīgo vārdu variantu: *Jelīzaveta, Jevgeņija, Bonivacijs, Ņikevors* u. c. (Siliņš 1990, 19)

Personvārdu sistēmas latviskošanu 19. gs. vidū ierosināja A. Kronvalds, bet īstu cīņu par to uzsāka Auseklis, izmetot no pastāvošajiem kalendāru katalogiem 325 personvārdus un atstājot tikai 40 senos, kas bija pārāk pazīstami un iemīļoti. Ausekļa kalendārā bija iekļauts daudz vārdu no latviešu un lietuviešu mitoloģijas, arī virkne pseidomitoloģisku antroponīmu.

Vācu mācītāji pret vārdu latviskošanu izturējās nelabvēlīgi, bieži atteicās kristīt bērnus latviskos vārdos. Atdarīnot vāciešus, bērniem lika trīs četrus vārdus, kā arī divcelmu vārdus: *Marianna, Ievamarija, Ankatrīna* u. c.

19. gs. otrajā pusē Latvijā sākās t. s. tautiskās atmodas laikmets. Tautiskie darbinieki, kurus neapmierināja viņu kristītie vāciskie vārdi, sāka izvēlēties latviskus pseidonīmus. Tomēr vairākums latvisko personvārdu dzīvē neieviesās.

19. gs. beigās un 20. gs. sākumā nozīmīga loma latviešu personvārdu darināšanā bija ievērojamākajiem rakstniekiem, kas saviem varoņiem deva jaunus latviskus vārdus *Mirdza, Laimonis, Velta, Liesma* vai arī pārlatviskotus – *Baiba, Anda, Zane, Uldis* u. c., kuri kļuva tautā populāri un ir izplatīti vēl tagad.

20. gs. 20.–30. gados Latvijā radās ap 1000 personvārdu. Daļa no tiem bija nevēlami un nepiedienīgi: *Prīma, Dua, Hlorofīla, Dolārs, Lats, Angīna, Anēmija, Hiēna, Arēna, Tīksma, Maģija* u. c. Tāpēc 1935. g. Izglītības ministrija nodibināja īpašu Kalendārvārdu komisiju personvārdu kataloga izstrādāšanai. (Siliņš 1990, 22)

Kā atzīst K. Siliņš, „kaut gan cittautu vārdu pieplūdums ir bijis liels, Latvijā joprojām plaši tiek lietoti latviskas cilmes vārdi vai arī tādi, kas sen latviskoti” (Siliņš 1990, 22). Pēc Siliņa domām, lai gan latviešu personvārdu pūrā ir daudz vārdu ar konkrētu semantisku nozīmi, tomēr šādu vārdu kļūst arvien mazāk. Visvairāk izplatās labskanīgi, bet ne pārāk konkrēti vārdi. (Siliņš, 1990, 22)

Tomēr Fredonijas universitātes (ASV) onomasta Edvina Losona (*Edwin D. Lawson*) un Laimutes Balodes sociolingvistiskā pētījuma rezultāti liecina, ka tieši padomju okupācijas gados Latvijā ievērojami pieauga jaundzimušo vārdu skaits, kam ir latviska vai baltiska cilme, kā arī bijuši populāri tādi vārdi, kas tradicionāli tiek uzskatīti par nacionāliem vārdiem (*Jānis, Pēteris*). Varētu uzskatīt, ka tas bijis viens no veidiem, kā latvieši varēja apliecināt savu etnisko identitāti. (Lawson, Balode 1998, 244–249)

Fakti un skaitļi, kas rāda, kā mūsdienās mainās cilvēku gaume un mode, arī izvēloties vārdu jaundzimušajiem, apkopoti vairākos O. Buša rakstos (Bušs 2004a; 2004b), piemēram, starp 2001. gadā dzimušajiem vārds *Jānis* vairs nav vispopulārākais. Par personvārdu attīstības jaunākajām tendencēm rakstus ir publicējuši O. Bušs (1985; 1999a; 1999b) un Dz. Hirša (2004).

Personvārdi un to attīstība vienmēr ir interesējusi valodniekus. Nelieli personvārdu apskati ir D. Brūkšim (1917), D. Zemzarei (1971), par šo tēmu ir aizstāvēti daži bakalaura un maģistra darbi (A. Klampe (1995), L. Birziņa (1998), E. Mortukāne (2004), Horste (2008) u. c.). Vairākus rakstus presē publicējis K. Siliņš (1965; 1966; 1967; 1968; 1969; 1982). Viņš ir sagatavojis arī lielāko latviešu personvārdu apkopojumu – „Latviešu personvārdu vārdnīcu” (1990), ko pēc autora nāves rediģējis un publicēšanai sagatavojis O. Bušs. Tomēr jāatzīst, ka atsevišķi latviešu antroponīmu slāņi vēl ir maz izpētīti. Maz ir pētījumu par senajiem latviešu vārdiem: I. Skulte (Skulte 1999), vācu valodas ietekmi uz senajiem latviešu vārdiem ir pētījusi Renāte Siliņa-Piņķe (Siliņa-Piņķe 2004, 2005). Tikai nedaudz skarta personvārdu semantika (Inese Ēdelmane 1989). Arī priekšvārdu cilmes aspektā nav izsmeļošu, visaptverošu darbu (par latviešu un cittautu personvārdu kontaktiem IV Baltistu konferencē 1980. gadā ir referējis K. Siliņš, par slāvu cilmes personvārdiem mūsdienu latviešu antroponīmikā ir rakstījis O. Bušs (1999), par lituānismiem – L. Balode (1999; 2001), par somugrismiem latviešu antroponīmijā – P. Balodis (1999; 2005).

Parasti tiek uzsvērts, ka uzvārdi Latvijā radušies vēl: tikai 19. gs. sākumā Kurzemē un Vidzemē, bet Latgalē – 19. gs. otrajā pusē. (Upelnieks 1936, 25, Сталтмане 1981, 7).

Tomēr no E. Bleses apkopotajiem vēsturiskajiem materiāliem izriet, ka pilsētās, it īpaši Rīgā, uzvārdi lietoti jau daudz agrāk. Kā varam spriest pēc vēsturiskiem dokumentiem, pirmie uzvārdi Rīgā parādījās jau 15. gs., bet to plašāka lietošana ieviesusies 16. gs. „Tomēr jau agri – XIII gs. normāli sastopam Rīgā personas sīkākai noteikšanai viņas vārdam pievienotu gan tēva vārdu (*Albertus Eghardi*), gan zemes vai tautas, no kurienes tā cēlusies (*de Anglia, Curo, Esto*), gan dzīves vietas (*Arnoldus apud domum vinarium*), gan amata (*Letteschepape, scultetus, claviger, cleinsmit, clipfifex*), gan arī aizrādījumu uz personas dažādām fiziskām īpatnībām (*niger, rufus, parvus*).” (Blese 1929, 6) Tātad pilsētnieku uzvārdi jau ir samērā plaši lietoti 16. gs. Arī brīvajiem zemniekiem uzvārdi ir bijuši pirms 19. gs. (Upelnieks 1936, 225). Latgaliešu uzvārdus, kas fiksēti jau 16. gs. beigu arhīvu dokumentos, ir publicējis vēsturnieks Stanislavs Škutāns (Škutāns 1974).

Kā radās uzvārdi Latvijā? Sugasvārda dabiskā pārtapšana par īpašvārdu ir visai sarežģīts process. „Zināmas personas tautība, izcelšanās apvidus, agrākā piederība pie kāda ciema vai pilsētas, dzīves vieta, profesija, ārējie dzīves sakari, fiziskās savādības utt., viss tas noderēja par pamatu uzvārdiem modernā nozīmē.” (Blese 1929, 7) Šis personvārdu attīstības ceļš reizēm varēja būt ilgs un pakāpenisks. E. Blese to apraksta šādi: „Būdami no sākuma sugas vārdi parastā nozīmē, tie pamazām sāka saistīties ar zināmu personu, raksturodami viņas individuālās pazīmes, un līdz ar to gan sašaurinājās savā apjomā, bet paplašinājās savā saturā. Parasti jēdzieni un nosaukumi, kas bija saistīti ar tēvu, pārgāja uz dēlu. Individualizēdamies konkrētais jēdziens (piem., vārdos *Kalējs, Miesnieks, Lībietis, Vācietis* utt.) pamazām kļuva abstraktāks, bezmiesiskāks: cilvēku prāts arvienu vairāk uzsvēra zināmā nosaukumā pašu *personu* kā tādu, un tādēļ nosaukuma konkrēti-reālais saturs (bieži dzīves īstenības ietekmē: dēls vairs neskaitījās par vācieti vai lībieti, bet par latvieti, nenodarbojās, varbūt, vairs arī tieši ar tēva amatu utt.) tajā arvienu vairāk zuda, un tas, kas stājās tā vietā, bija jau abstrakta, varētu teikt tīri valodiska, resp. valodiski-filosofiska rakstura...” (Blese 1929, 7) Tad arī zuda jebkāds faktiskais sakars starp zināmu vārdu kā sugasvārdu un to pašu vārdu kā uzvārdu. Šādā attīstības gaitā ir arī izveidojusies latviešu uzvārdu sistēma, sākdamās apmēram jau ar 14. gs. lielākos centros, īpaši Rīgā, un pēc tam izplatīdamās arī uz laukiem, kur gan nav iespējams stingri nošķirt uzvārdus no māju vārdiem un otrādi. (skat. Blese 1929, 7)

Tomēr Latvijā uzvārdi radās ne tikai dabiskā ceļā – daudz vairāk uzvārdu piešķirts mākslīgi. Īpaši 19. gs., kad latviešu antroponīmijā notika ievērojamas pārmaiņas. Tā kā zemniekiem tika piešķirta kustības brīvība, ar priekšvārdiem vien nepietika. Pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1817. g. Kurzemē, 1819. g. Vidzemē, 1861. g. Latgalē tika noteikts, ka visiem zemniekiem ir jābūt arī uzvārdiem. Līdz uzvārdu piešķiršanai cilvēkus identificēja pēc vārda, tēvavārda, iesaukas, ģimenes stāvokļa, nodarbošanās, mājvārda. Mainot dzīvesvietu, bieži šī sistēma sabruka. Radās nepieciešamība noteikt uzvārdus, ko nevarētu mainīt.

Pēc dzimtbūšanas atcelšanas Latvijā ar likumu tika pavēlēts ikvienam piešķirt uzvārdu: 1826. g. Vidzemē, 1835. g. Kurzemē un 1866. g. Latgalē. Latviešu zemnieku uzvārdu došanas pamatā ir Kurzemes un Vidzemes zemnieku likumi, ko apstiprināja Krievijas cars Aleksandrs I, un Vidzemes un Kurzemes civilgubernatora un Rīgas kara gubernatora, toreizējo Baltijas provinču civilā ģenerālgubernatora markīza Pauluči izdotās patentes. Tālaika avīzēs un kalendāros ievietoti padomi par latviešu uzvārdu izvēli. Instrukcijās bija norādes neņemt tādu uzvārdu, ko cits jau pieņēmis, neņemt polisku vai vācisku uzvārdu, ņemt tādu, kas būtu skaidrs utt. (Siliņš 1990, 17–18) Uzvārdu piešķiršanas praksē gan notika

diezgan liela atkāpšanās no instrukcijām un padomiem. Pēc K. Upelnieka secinājumiem, izvēloties uzvārdu, tika dots padoms saimniekiem par uzvārdu pieņemt savu mājvārdu. Tomēr skrīveri bieži šo mājvārdu pārveidoja, vāciskoja vai pat vulgarizēja. Rakstveži izvēlējās divcelmu uzvārdus ar vāciskiem komponentiem, ļoti bieži radīja arī jaunus ar vāciskām un latviskām salikteņu daļām, lietoja uzvārdiem vāciskos amatu nosaukumus u. tml. Tiesības izvēlēties uzvārdu bijušas cilts vecākajam: „...izvēlas vectēvs, tas [uzvārds] ir jāpieņem bērniem un bērnbērniem.” (Upelnieks 1936, 247)

Tā izveidojās tagadējā latviešu divlocekļu antroponimiskā sistēma. Kādu laiku 19. gs. latvieši lietoja uzvārdu arī vienskaitļa vai daudzskaitļa ģenitīvā (*Laubes Indriķis, Puriņu Klāvs*) un izskaņas *-iņš* vietā vācisko *-ing* (*Kalnings, Ozolings*). 1899. g. tika noteikts, ka vārds ir rakstāms pirms uzvārda.

Kā zināms, uzvārdus deva pagasta tiesa, bet lielākā daļa muižnieku un uzvārdu piešķirēju – rakstvežu bija vācu tautības, tāpēc daudziem latviešiem tika vācu uzvārdi. Savukārt Latgales pusē daudziem bija doti poļu vai krievu cilmes uzvārdi. 19. gs. otrajā pusē Latvijā sākās tautiskās atmodas laikmets. Jaunlatvieši (it īpaši A. Kronvalds, Auseklis, J. Sanders) popularizēja un ieteica latviskot vārdus un uzvārdus. Šāds process aktivizējās arī 20. gs. pirmajā pusē, kad daudzi ģermānismi nomainīti ar latviešu cilmes uzvārdiem, bieži tos tulkojot: *Freifelds* > *Brīvlauks*, *Frīdbergs* > *Mierkalns*, *Grīnblats* > *Zaļlapa*, *Lindenbergs* > *Liepkalns* u. c. Tomēr – laikam vācu valodas ietekmē – latviešu antroponimiskajā sistēmā ir saglabājies ļoti daudz saliktu uzvārdu. E. Blese uzskata, ka, salīdzinot ar mūsdienām, „vecāko mūsu personu vārdu starpā salikteņu ir bijis vēl vairāk”. (Blese 1929, 56)

Uzvārdi ir viena no valodas antroponimiskās leksikas sastāvdaļām, to pētīšana ir viens no onomastikas zinātnes uzdevumiem. Runājot par latviešu uzvārdu avotiem un personvārdu studijām, vēl 1929. g. E. Blese ir rakstījis: „...jāsaka, ka apcerējumu ar nopietnu lingvistisku raksturu par latviešu personvārdiem nemaz nav. Sastopam vai nu tikai materiālu krājumus ar populāra rakstura piezīmēm, vai arī dažus vēsturiskus apcerējumus sakarā ar mūsu personvārdiem, resp., uzvārdiem.” (Blese 1929, 16)

Vecākie onomastikas raksti publicēti 19. gs. sākumā. Kā pirmo E. Blese min K. Napierska rakstu „Über die Stellung der Familien- und Taufnamen im Lettischen”, kas ievietots žurnālā „Magazin, herausgegeben von der Lettisch-Literarischen Gesellschaft” (Mīta 1828, 22–27).

Par pirmajiem seno latviešu uzvārdu avotiem tiek uzskatīti: Indriķa hronika (13. gs.), Atskaņu hronika (13. gs. beigās), Libri redituum (I, II un III daļa), ko izdevis K. Napierskis 1881. g.: I daļā ir 1334.–1344. g. fiksētie uzvārdi, II daļā 1349.–1406. g., III daļā ievietoti materiāli no 15. un 16. gs. Alusnesēju, sālsnesēju, audēju un citu brālību uzvārdu sakopojumi ir atrodami K. Metiga (*C. Mettig*) rakstā „Über die Nationalitäts- und Gewerbeverhältnisse in der Bierträgergilde zu Riga”, kur sniegti 1460.–1466.g. reģistrētie latviešu uzvārdi. Latviešu uzvārdu materiāls atrodams arī V. Štīdas (*W. Stieda*) un K. Metiga grāmatā „Schrage der Gilden und Ämster der Stadt Riga bis 1621” (2. d. Rīga, 1896, 758 lpp.). Tomēr daudzi uzvārdi šajos avotos ir neskaidri. (Blese 1929, 20)

16.–18. gs. latgaliešu personvārdu formas senajos dokumentos publicētas S. Škutāna sagatavotā izdevumā (Škutāns 1974). Vērtīgs 18. gs. Vidzemes latviešu uzvārdu avots ir „Vidzemes draudžu hronikas” (Rīga, 1925). Viens no 20. gs. sākuma uzvārdu avotiem ir arī J. Plāķa pētījums „Kursenieku valoda” (Rīga, 1927), kur atrodams arī kursenieku uzvārdu saraksts (42.–44. lpp.).

20. gs. pirmajā pusē J. Plāķis ir publicējis divus sējumus, kuros apkopoti Kurzemes un Zemgales vietvārdi, turklāt pie daudziem pagastiem ir doti arī uzvārdu un iesauku saraksti (skat. Plāķis 1936,1939). Bija sagatavoti publicēšanai arī Vidzemes un Latgales vietvārdi un personvārdi, taču kara laikā manuskripts gājis zudumā.

Par vienu no pirmajiem zinātniskajiem rakstiem antroponīmikā tiek uzskatīts īss Kārļa Mīlenbaha raksts „Par latviešu pavārdiem” (Mīlenbahs 1891, 3–5), kur galvenā uzmanība ir pievērsta ģenitīva formai personvārdos (*Anša Jānis = Jānis, Anša dēls, Jāņa Lība = Lība, Jāņa sieva vai meita*), norādot uz „piederuma attiecībām”, kas raksturīgas ne tikai latviešu, bet arī citām valodām – paralēles latīņu, grieķu valodā u. c.

1905. g. ir publicēts Salgales mācītāja H. Grīnera (*Grüner*) raksts „Der lettischen Familiennamen. Ein Beitrag zur Erklärung derselben”, kurā apkopoti apmēram 8000 draudzes locekļu uzvārdi, kas fiksēti 70 gadu laikā, kā arī izsacīti daži pareizi spriedumi par uzvārdu pētīšanas metodisko pusi, proti, ka uzvārdi jāpēta ciešā sakarā ar viņu īpašnieku nodarbošanos, dzīvesvietu, tur sastopamiem vietu nosaukumiem un svešu tautu ietekmi. Tomēr, kā atzīst E. Blese, „uzvārdu lingvistiskā puse nemaz nav aizņerta, un valodnieciskas nozīmes rakstam nav” (Blese 1929, 21).

Vēl var minēt Pētera Šmita rakstu „Par mūsu senču vārdiem” izdevumā „Druva” (Šmits 1913, 123–124), kas gan apjomā ir ļoti īss. Tajā tiek uzsvērti personvārdu lielā nozīme vietvārdu izskaidrošanā.

Mūsdienās mazāk pazīstami ir Leonīda Arbužova raksti (Arbužovs 1920; 1921; 1922; 1923; 1924), kas visvairāk uzmanības ir vēltījis seno rakstu pieminekļu pētniecībai. Viņa darbi galvenokārt skar viduslaiku sabiedrību, profesionālo apvienību sociālos, reliģiskos, īpašuma jautājumus, izgaismojot to darbību un tradīcijas. Onomastikai visnoderīgākie ir L. Arbužova rakstu pielikumi – 15.–16. gs. dokumenti, nesēju ģildes rēķinu grāmatas un ziedojumu saraksti u. c., kur atrodami daudzi tā laika personvārdi un vietvārdi (skat. Arbužovs 1923, 202–224).

Par zinātniskās antroponīmikas patieso aizsācēju Latvijā pamatoti tiek dēvēts E. Blese. 1924. g. publicēts viņa raksts „Mūsu uzvārdu pētīšanas uzdevumi”, kas vēltīts uzvārdu pētīšanas teorētiskiem jautājumiem (Blese 1924). 1927. g. E. Blese kopā ar V. Pēteronu publicēja „Uzvārdu pareizrakstības vārdnīcu” (Pēterons, Blese 1927). Bet vislielākais un nozīmīgākais E. Blese darbs, kuram bija iecerēts arī turpinājums – „Latviešu personvārdu un uzvārdu studijas. I d. Vecākie personu vārdi un uzvārdi (XIII-XVI gs.)” (Rīga, 1929). Autors bija plānojis apcerēt „latviešu personvārdus un uzvārdus – gan vecākos, gan arī modernos – visā to plašumā” (Blese 1929, 23), tomēr iecere tikai daļēji realizēta.

1936. g. K. Upelnieks (pēc izglītības ekonomists) publicēja sociolingvistisku pētījumu „Uzvārdu došana Vidzemes un Kurzemes zemniekiem”, kas labi raksturo uzvārdu došanas procedūru 19. gs. pirmajā pusē. Latgaliešu personvārdus (arī uzvārdus) ir pētījis L. Latkovskis (1968, 1971).

Pēc Otrā pasaules kara Latvijā uzvārdi maz pētīti, vairāk uzmanības ir vēltīts priekšvārdiem. Par uzvārdiem ir publicēti tikai daži raksti, piemēram, par rakstnieku uzvārdiem (Karulis 1974), par rucavnieku uzvārdiem (Kapiņa, Laumane 2007), daži universitātes studentu darbi vēltīti uzvārdu pētīšanai (piemēram, L. Birziņa „Uzvārdi Lubānas pilsētā”, 1998). Vienīgā onomastikas pētniece, kas vēltījusi daudz darba latviešu uzvārdu apkopošanai un pētīšanai, ir Maskavā strādājošā V. Staltmane. Viņa ir publicējusi vairākus rakstus par latviešu uzvārdiem (Сталтмане 1970; 1970a; Сталтмане, Качанова 1985), kā arī monogrāfiju krievu valodā „Латышская антропонимия. Фамилии” (Maskava, 1981), kur

ievietota arī latviešu uzvārdu atgriezeniskā biežuma vārdnīca. Kā jau minēts, Velta Staltmane ir sagatavojusi arī latviešu uzvārdu etimoloģijas vārdnīcas manuskriptu, taču tas nav publicēts.

1.2. Igaunu priekšvārdu un uzvārdu sistēmas attīstība un pētniecība

Pirmie igauņu personvārdi minēti Livonijas hronikā: *Lembitu, Wottele, Manivalde, Unnepewe, Meme, Kyriavanus, Tabelinus, Wytamas* (Roos 1961, 343). 1255. g. ordeņa dokumentos vēl minēti salu iedzīvotāju personvārdi: *Ylle, Culle, Env, Muntelene, Tappete, Yalde, Melete* (Henno 2000, 9).

Vecos igauņu personvārdus no struktūras viedokļa iedala vienkāršajos un saliktnajos, kā arī piedēkļderivātos (Seppo 1994, 7). Kā pirmās grupas piemērus var minēt *Hiis, Äio* ('vecaistēvs'), *Vibe* ('ņiprs, ātrs'), *Udras* ('ūdrs'), *Ramm*. Tādi ir bijuši arī, piemēram, *Rebane* ('lapsa'), kas tagad ir zināms tikai kā uzvārds, vai pv. *Koll* – 'mirušā gars', pv. *Mumm* – 'miris', kas arī tagad ir pazīstams kā uzvārds. Personvārdu saliktni ir raksturīgi ne tikai igauņiem, bet arī daudzām citām tautām, piemēram, var minēt igauņu *Meelenõu(ve)*, *Küllepäev(i)*, kā arī vācu *Fried(e)rich*, grieķu *Aristodemos*, ķeltu *Donnchadha* (mūsdienās *Duncan*), slāvu *Miloslav*, japāņu *Akinori*. Ar piedēkli izveidoti igauņu priekšvārdi ir, piemēram, *Himotu, Lembitu, Meelitsi, Viling*. Visi iepriekš minētie senie igauņu vārdi bija vīriešu vārdi, taču daudzi varēja būt arī sieviešu vārdi (piemēram, *Ihalembi, Ihatu, Meelinõuvo*). Igaunu valodā nav formālu pazīmju, kas ļautu šķirt vīriešu vārdus no sieviešu vārdiem, kā tas ir parasts indoeiropiešu valodās.

Izplatoties kristietībai, igauņu valodas personvārdu krājums papildinājās ar svešvārdiem, kas tautas valodā ātri pielāgojās izrunai (no pv. *Georg* izveidojās *Jūri*, no *Jākob* – *Jaak* un *Jaap*, no *(Marija) Magdalēna* – *Mall*, no *Johanna* – *Jaana*). Daļa no šiem vecajiem aizguvumiem laika gaitā ir kļuvuši par uzvārdiem, piemēram, *Paal* (*Paulus*), *Sik(k)a* (*Siegfried*), *Simm* (*Simon*), *Vilu* (*Pamfilus*, arī *Filemon*). No sieviešu personvārdiem radītu uzvārdu ir ievērojami mazāk – igauņu *Made* (varbūt arī no *Matteusa*). (Seppo 1994, 7)

Aizgūtajiem vārdiem igauņu valodā ir raksturīgi vairāki varianti. Tam labākais piemērs ir personvārda *Stefan(us)* igaunisko atbilstmju daudzveidība: igauņu *Taaban, Taabo, Taban, Tab(b)ane, Tahvo, Tehane(e), Teho, Tehv(a), Tehvan(us), Tehve, Tehven(d), Tehvo, Tepan(d), Tepo, Tepp(an), Teppo, Tevan, Teve(n), Tähve(n)* (Seppo 1994, 113–114).

Kopš 19. gs. beigām igauņu valodas priekšvārdu krājums ir būtiski bagātinājies ar jauniem un oriģināliem vārdiem, kurus pirmais savā grāmatā ieteica Vendras skolotājs Matss Tenisons (*Tõnisson*) 1884. gadā. Viņa darinātie vārdi, kas lielākoties balstās uz igauņu valodas apelaīviem, ir, piemēram, *Õie* (1884. g. kalendārā), *Leida* (1886), *Pilvi* (1896) un daudzi citi priekšvārdi, tostarp arī tādi vārdi, kas mūsdienās vairs nav piemēroti savas nozīmes dēļ (*Asutus* 'iestāde', *Näide* 'piemērs', *Nimetus* 'nosaukums'). Jaunus vārdus ieteica Pearo Ansomardi (1903. gadā ieteicamo sarakstā, piemēram, bija *Ülla, Maane, Tenda, Allasto, Terasto* utt.), Oskars Kallass (viņa ieteiktie ir *Mesike, Sula, Taidus, Vahur*), Juliuss Megiste (viņš 1929. gadā darinājis sieviešu vārdu *Merike* un septiņus gadus vēlāk vīriešu vārdu *Leho*). (Seppo 1994, 7–8)

Rakstnieki, stāstīdami par seno laiku igauņu brīvības cīņām, saviem galvenajiem varoņiem bieži devuši pašu izdomātus vārdus. Daiļliteratūras ietekmē tautā izplatījās tādi vārdi kā *Andres, Saali, Vaike* un *Vambola*, kā arī *Leili* un *Aita*, kurus var uzskatīt par

pārveidojumiem no *Leila* un *Agatha*. Vairāku igauņu autoru veidotie vai sākotnēji lietotie vārdi ir cienīgi būt blakus citu tautu literatūrā izmantojamajiem vārdiem. Populārs kļuvis, piemēram, A. Kicberga (*Kitzberg*) radītais sieviešu vārds *Maimu* (Seppo 1994, 8).

Vērtīgs vārdu avots bija folklorā, no kuras nākuši vārdi *Sirje*, *Salvi* un *Sõlmi*. No F. R. Kreicvalda (*Kreutzwald*) eposa „Kalevipoegs” igauņu valodā ir iesakņojušies tādi vārdi kā *Kalev*, *Linda* un *Salme*; jāpiebilst, ka *Linda* un *Salme* bijuši vīriešu vārdi.

No igauņu valodas somi ir aizņēmušies vārdus *Salme* un *Virve*, savukārt igauņi no somiem daudzus desmitus vārdus, kuri igauņu valodā ir nedaudz pārveidoti (somu *Hilja* – igauņu *Hilje*, *Hilju*; somu *Armas* – igauņu *Armo*, *Armat* utt.).

20. gs. 30. gados Igaunijā augsti vērtēja tautiskumu, modē bija vārdu igauniskošana. Bieži nevis aizstāja svešvārdu ar igauņu valodas personvārdu (piemēram, *Adelheid* – igauņu *Aade*, *Teele*), bet gan izvēlējās kādu izrunai līdzīgāku personvārdu (piemēram, *Inges* vietā lietoja *Hinge*, *Bernharda* vietā *Päivu*). Nereti jaunajam vārdam nemaz nebija nekā kopīga ar iepriekšējo vārdu (piemēram, pv. *Martha* tika nomainīts ar *Urve*, *Dmitrij* ar *Esko*). Tā laika interesantākie piemēri un ieteikumi vārdu izvēlei ir atrodami Igaunijas Republikas 21. gadadienai (1938) veltītā izdevniecības *Hüies* grāmatā. Pazīstamākie no tur ievietotajiem vārdiem ir: *Maali*, *Alvi*, *Paap*, *Vidrik*, *Häie*, *Veegi*, *Loomet*, *Sumero*. Par viena vārda derīgumu rodas šaubas – tas ir ieteiktais somu vārds *Juha*, kas igauņu valodā apzīmē anatomisku terminu ‘tūplis’. Daži igauņi nebija apmierināti ar citu piedāvātajiem vārdiem, tāpēc izgudroja jaunus vārdus arī paši. (Seppo 1994, 8–9)

Priekšvārdu avots igauņu valodā ir arī citi īpašvārdi – uzvārdi un vietvārdi. Piemēram, no vietvārda *Narva* var būt radies personvārds *Narve*. No vietvārda *Esna* (ir arī uzvārds *Essen*) izveidots pv. *Esne*. Priekšvārdu darināšana no uzvārda vai vietvārda igauņu valodā nav izplatīts paņēmiens. Savukārt arī personvārdi ir atstājuši pēdas vietvārdos: igauņu vv. *Otepää* (no senā personvārda *Ott*); vv. *Raasiku* (no personvārda *Raasik*) u. c. (Seppo 1994, 9)

Neraugoties uz daudzajiem oriģinālajiem personvārdiem, jaundzimušajiem bērniem tos dod arvien retāk. Piemēram, onomasts un personvārdu vārdnīcas autors Raivo Sepo (*Seppo*), izmantojot Tallinas 1991. gada jaundzimušo reģistra datus, ir konstatējis, ka Tallinas igauņu vidū tajā gadā vispopulārākie meiteņu vārdi bijuši: *Triin*, *Karina*, *Kerli*, *Liis*, *Maarja*, *Sandra*, *Kristiina*, *Laura*, *Gerda*, *Kadri* un *Kätlin*. Liela daļa no pazīstamajiem meiteņu vārdiem ir saīsinājumi (no *Elisabeth*, *Katharina*, *Maria* u. c.). Šie vārdi var būt arī kā salikteni (piemēram, *Malriin* = *Malle*+*Riin*). Zēniem Tallinā 1991. gadā doti tādi vārdi kā *Martin*, *Erik*, *Kristjan*, *Sten*, *Tanel*, *Siim*, *Kaspar*, *Taavi*, *Madis*, *Kristo*. Izplatītāko personvārdu desmitniekā esošie vārdi *Erik* un *Martin* nav tikai igauņu vārdi, tie var būt arī Igaunijas krieviem.

Igaunijā, tāpat kā daudzviet citur, meiteņu vārdi ir vairāk atkarīgi no modes nekā zēnu vārdi. (Seppo 1994, 9)

Annika Husara (*Hussar*) ir minējusi šādus populārākos igauņu personvārdus 2003. gadā:

- meiteņu vārdi: *Sandra*, *Laura*, *Anette*, *Kirke*, *Eliise*, *Karmen*, *Lisette*, *Marleen*, *Kaisa*, *Kerttu*,
- zēnu vārdi: *Markus*, *Rasmus*, *Martin*, *Robin*, *Kevin*, *Sander*, *Kaspar*, *Karl*, *Kristjan*, *Marcus*. (Husara 2004, 277–278)

Ir skaidri saskatāmas personvārdu modes maiņas. Piemēram, sieviešu vārds *Katrin*, ko igauņi acīmredzot pārņēmuši no vāciešiem, 20. gs 70.–80. gados bija viens no populārākajiem

igauņu sieviešu vārdiem (Husara 2004, 270), bet 2003. gadā tas vairs nav pat izplatītāko vārdu trīdesmitniekā (Ibid., 277–278). Pēdējos 20 gados Igaunijā īpaši palielinājies dubultvārdu īpatsvars (gan starp meiteņu, gan starp zēnu vārdiem) (Ibid., 274–275).

Pievēršoties igauņu uzvārdu izveidei, jāsecina, ka acīmredzot līdzīgi vēsturiskie apstākļi noteica līdzīgu uzvārdu rašanos gan Latvijā, gan Igaunijā.

Vēl pirms 14. gs. igauņu vārdam bieži tika pievienots papildvārds, kas it kā paskaidroja to: *Clemens Esto* (Henno 2000, 9). Jau kopš 14. gs. ir zināmi arī divkomponentu antroponīmi: *Nicolaus Agewalke* 1333–1337, *Albertus Abbentrode* 1370 (interesanti, ka šie abi varētu būt tēva un dēla vārdi, turklāt dēls pārņēmis tēva uzvārdu vāciskotā formā) (Henno 2000, 10). Pirmie papildvārdi, no kuriem vēlāk radās uzvārdi, Igaunijā parādījās 13.–14. gs., bet 16. gs. tie jau lietoti regulāri. Sākumā papildvārds tika rakstīts pirms vārda (*Koti Jaan*). Lielākoties tie radās no tēvvārda vai vietvārda un profesijas vai iesaukas (Must 2000, 41).

Senie igauņu personvārdi ir zināmi no 1721.–1758. g. zemes revīzijas sarakstiem, kā arī no 1782. g., 1795. g. revīziju sarakstiem.

Dzimtbūšana Igaunijā tika atcelta 1816. g. un 1819. g. 18. gs. un 19. gs. sākumā Igaunijas zemnieki ieguva brīvību un uzvārdu (Henno 2000, 16). Daudzviet šie uzvārdi bija atkarīgi no vietējā muižnieka iegribas, piemēram, Jerva-Madises pagastā Ahulas muižā vācu tautības muižnieks Afels (*Affel*) devis 60 uzvārdus ar izskaņu *-well*: *Baumwell*, *Bierwell*, *Greiswell*, *Harwell* u. c. (Henno 2000, 29)

Arī Igauniju tāpat kā Latviju 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā skāra uzvārdu tautiskošanas vilnis. Sevišķi daudz uzvārdu tika nomainīts 30. gadu beigās: 1936. g. – 23 155 personām, 1937. g. – 20 281, 1938. g. – 12 169, bet kopumā laikposmā no 1918. g. līdz 1940. g. – 78 687 personām.

Lielākoties mainīja vācisko *-mann* ‘vīrs’ > *-maa* ‘zeme’ (pēc skaniskās līdzības), *-son* ‘dēls’ > *-soo* ‘purvs’, *-berg* ‘kalns’ > *-mäe* ‘kalns’, *-bach* ‘strauts’ > *-oja* ‘grāvis’ (pēc semantiskās līdzības) utt. *Johannes Birk* (sal. vācu *Birke* ‘bērzs’) pārtapa par *Hans Kask* (ig. *kask* ‘bērzs’) u. tml. (Must 2000, 62–63)

Pirmais igauņu antroponīmikai veltītais raksts publicēts 1921. gadā: M. J. Eisena (*Eisen*) „Sugunimede tekkimine” („Uzvārdu veidošana”), kur minēti tādi seni personvārdi kā *Marten Muddenkull* 1453, *Peter Kys*, *Oloff Kyrvemes tho Kaysever*, *Towelen Inxkenkull tho Uppel*, kur blakus vārdam var saskatīt arī papildvārdu (Henno 2000, 13). Citi ievērojamākie igauņu personvārdu pētnieki: Andruss Sāreste (*Andrus Saareste*, 1892–1964), Edgars Rajandi (*Edgar Rajandi*, 1902–1978), Eduards Ross (*Eduard Roos*, 1903–1979), Hennis Sāri (*Henn Saari*, 1924–1999). Igauņu personvārdu attīstībai un izplatībai ir veltīts A. Husaras maģistra darbs (Hussar 1998).

1966. g. ir publicēta E. Rajandi sastādītā igauņu priekšvārdu vārdnīca („Raamat nimedest”, Tallinn, 1966), kas dod labu pārskatu par igauņu vārdu tipiem un vārdu izplatīšanos. Jaunāko igauņu priekšvārdu vārdnīcu, kurā iekļauti 11 000 vārdu, ir izdevis Raivo Sepo („Eesti nimeramat”, Tallinn, 1994).

Tomēr arī igauņu priekšvārdi ir labāk izpētīti nekā uzvārdi. Pēdējā laikā vēsturiskos uzvārdus pēta Tartu vēsturnieks un arheologs Adu Musts (*Must*), bet uzvārdu attīstības tendences mūsdienās aplūko Annika Husara (*Hussar*) un Kairita Henno (*Henno*). Par latviešu cilmes uzvārdiem Igaunijā ir rakstījis Lembits Vaba (*Lembit Vaba*) (Vaba 2002).

Par senajiem somugru (arī lībiešu) antroponīmiem var atrast ziņas vācu valodnieka D. Štebkes monogrāfijā (Stoebke 1964) un J. Megistes darbos (Mägiste 1965).

Igauņu uzvārdu vārdnīca vēl nav publicēta, tāpēc mūsdienu materiāls promocijas darbam lielākoties iegūts no interneta portāla <http://ee.www.ee/Nimed/>, kā arī no Tallinas telefonu tīkla abonētu grāmatas.

1.3. Somu priekšvārdu un uzvārdu sistēmas attīstība un pētniecība

Somijā nekad nav bijis daudz iedzīvotāju, arī ciemi senos laikos bija nelieli – tāpēc ar vienu vārdu cilvēkam bija pietiekami ilgu laiku. Līdz ar kristīgās ticības ieviešanu Somijā notika ievērojamas pārmaiņas arī antroponīmiskajā sistēmā. Viens no pirmajiem rakstu pieminekļiem, kurā minēti somu vārdi, ir pāvesta Benedikta III vēstule (bulla) par nodokļu nemaksātājiem Somijā 1340. gadā, kurā minēti tādi vārdi kā *Cuningas* (*Kuningas*), *Melico* (*Mielikko*), *Somalayni* (*Suomalainen*)⁸. Par somisko antroponīmu avotiem tiek uzskatīti arī vietvārdi, kas saistīti ar senajiem personvārdiem, kā arī citu somugru tautu vārdi, kas agrāk bijuši kopīgi.

Senie somu vārdi parasti bijuši divdaļīgi. Svarīgi bija izvēlēties vārdu, kam būtu pozitīva konotācija, laba vēlējums dzīvī: *Hyvälempi*, *Ihalempi*, *Ihamieli*, *Ihatoivo*, *Ilmatoivo*, *Lempitoivo*, *Mielipäivä*, *Mielitoivo*. Divkomponentu saliktos vārdus uzskata par strukturālu aizguvumu no ģermāņiem (sal. ģermāņu *Gertrud*). Vienkomponenta vārdi esot radīti pašā somu valodā: *Lempi*, *Ihala*. Reģistrēti arī mitoloģiskie vārdi: *Ahti*, *Kaleva*, *Kouko*, *Kauka* ('garš'), senā nozīme saglabājusies vārdos *Paivä* ('saule'), *Viljo* (< *viljava* 'auglīgs, ražīgs', *Väinö* 'padzīvojis, vecs', *Vihava* 'rūgts, ass'. Ģermāniskie personvārdi vispirms parādījušies Somijas rietumu daļā: *Hattula* < *Hathu*, *Hatho*; *Parola* < *Baro*, *Paro*.

Kristīgo personvārdu skaits ir liels, tomēr tie tik ļoti mainīti, ka lielāko daļu ir grūti atpazīt: *Alpi* (< *Albinus*), *Antti* (< *Andreas*, *Antonius*), *Erkki* (< *Erik*), *Heikki* (< *Henrik*), *Jaakko*, *Kauppi* (< *Jaakob*), *Matti* (< *Mattias*, *Matteus*), *Mikko* (< *Mikael*), *Olli* (< *Olavi*), *Paabo* (< *Fabian*), *Paavo* (< *Paaval*), *Pekka* (< *Petrus*), *Pentti* (< *Benedictus*), *Pertti* (< *Albert*), *Pirkko* (< *Birgita*), *Reko* (< *Gregorius*), *Risto* (< *Kristoffer*, *Kristofor*) un daudzi citi. To ceļš ir garš: no latīņu valodas – zviedru valodā, no tās savukārt – somu valodā. Tomēr ir saglabājušies arī somu pirmskristietiskie vārdi.

Sešpadsmitā gadsimta beigās Somijā gandrīz pilnībā iztika ar sešiem septiņiem atšķirīgiem vīriešu vārdiem – septiņi populārākie vārdi bija 48% somu (ar tikpat daudziem vārdiem tajā laikā peticis 60% zviedru Zviedrijā). Iecienītākie vīriešu vārdi Somijā viduslaikos bijuši: *Johannes* (*Jussi*), *Olof* (*Olli*), *Nils* (*Nikki*), *Lars* (*Lauri*), *Per* (*Pekka*), *Anders* (*Antti*), *Jakob* (*Jaakko*). Populārākie somu sieviešu vārdi viduslaikos bija *Katarina*, *Margareta*, *Birgitta*, *Helena*, *Gertrud*, *Anna*. Sākotnēji vārdu *Maria* uzskatīja par pārāk svētu, lai to dotu cilvēkiem, bet pamazām tas ieviesās.

Kristīgo vārdu kopums Somijā ir zināms jau kopš 11. gs. Senākie zināmie kristīgie vārdi: *Antti*, *Heikki*, *Kauppi* (< *Jaakob*), *Lauri*, *Martti*, *Matti*, *Mikko*, *Nikki* (< *Nikolaus*), *Olli*, *Paavo*, *Pentti* un *Tuomo* (14. gs.), kā arī *Jaakko*, *Jussi*, *Pekko*, *Pieti*, *Sipi*, *Yrjänä* (15. gs.) Gandrīz visi tie ir vēl tagad saglabājušies kā priekšvārdi vai uzvārdi. Vienam un tam pašam

⁸ Šeit un turpmāk izmantoti materiāli no doc. Terhi Ainialas (*Ainiala*) somu antroponīmas lekcijām Helsinku universitātē.

vārdam ir zināmi daudzi dažādi tautā lietojami varianti, t. s. hipokoristikas, piemēram: *Nikolaus* > *Niko, Niku, Nikki, Nikka, Niklas, Nissi, Nisu, Niilo, Niiles, Nils, Klaus, Laaso* u. c.

Zviedrijā dubultvārdus sāka lietot agri – Stokholmā jau 17. gs. sākumā. Somijā situācija mainījās pēc 19. gs. – vispirms Ūdenmā (*Uudenmaa*) reģionā, Turku, Pori, vēlāk Austrumsomijā, Karēlijā. Pilsētās pieauga bērnu skaits, kuriem bija divi un pat trīs vārdi. Zēniem trīs vārdi doti biežāk nekā meitenēm. (Lempiäinen 2004, 37, 39)

Somu valodā pirmo vārdu kalendāru izdeva Mikaelis Agrikola (*Agricola*) savas lūgšanu grāmatas sākumā 1544. gadā. Vārdu kalendāri (jeb almanahi) tika izdoti kopš 17. gs. sākuma. Sākotnēji šo almanahu pamatu veidoja baznīcas vārdu kalendārs. (Lempiäinen 2004, 9)

Somu vārdu klāsts ļoti paplašinājās tautas atmodas laikā (19. gadsimta otrajā pusē). Atkal atdzima senie somu vārdi, kā arī personvārdi no eposa „Kalevala”. Radās arī jauni somu valodas vārdi, kas līdz mūsdienām neizdzīvoja. Pat avīzēs (piemēram, 1864. g.) tika piedāvāti jaundarināti vārdi. (Lempiäinen 2004, 11)

1881. g. Tautas izglītības biedrība (*Kansanvalistusseura*) Somijā sāka izdot oficiālu almanahu, kur daudzi baznīcas vārdi jeb kristām vārdi bija pārveidoti par somiskiem. 20. gs. vārdu sastāvs strauji mainījās: dzima jauni vārdi, vecie izzuda. To iespaidoja arī Somijas neatkarības pasludināšana. Tomēr arī 20. gs. 20. un 30. gados baznīcas kristām vārdi veidoja lielāko personvārdu daļu.

Kalendārvārdi labi atspoguļo antroponimiskās sistēmas attīstību Somijā un vēsturisko laikmetu:

- 17. gs. – *Abel, Seth, Elias, Sara, Rebecca, Ester* (Bībeles vārdi);
- 18. gs. – *Gabriel, Salomon, Albertina, August, Axel, Carolina, Emil, Johanna* (bez Bībeles vārdiem ir arī citi, piemēram, *Axel, Carolina*);
- 19. gs. – *Alisa, Arthur, Emilia, Lydia, Olga, Nikolai* (19. gs. vārdadienu kalendārus sāka iespiest Somijā (pirms tam Zviedrijā). Zviedrijas ietekme uz somu vārdiem samazinājās);
- 1890 – *Aatto, Aleks, Eeva, Esko* (nacionālā atmoda ietekmēja somu antroponimikona sastāvu);
- 1908 – *Lahja, Onni, Hilja, Sulo* (somiskotie vārdi);
- 1929 – *Aila, Kalevi, Kimmo, Ritva, Saimi, Sampo, Seppo, Taru, Vesa*;
- 1945. gadā tiek izdots Somijas priekšvārdu likums. Cita starpā tajā ir noteikts, ka vienam priekšvārdam ir jābūt obligāti, bet ne vairāk par trim;
- 1950 – *Aija, Ari, Eija, Erja, Iina, Janne, Kai, Minna, Olli* (iekļauts 100 jaunu vārdu);
- 1973 – *Eveliina, Heidi, Jani, Jere, Marko, Milla, Niina* (vēl 60 jaunu vārdu);
- 1984 – *Mira, Emmia, Tiia, Mirka, Pirita, Saana, Miikka, Joni* (80. gados izplatījās paradums rakstīt dubultvārdus bez defises, piemēram, *Tarjaliisa*);
- 1995 – *Anniina, Janita, Jenna, Oona, Pinja, Pyry*;
- 2000 – *Eerika, Jemina, Kiia, Miina, Ronja*;
- 2005 – (atgriežas daudzi kādreiz no kalendāra izņemtie vārdi): *Alisa, Janna, Moona, Nina, Pihla, Eeli, Eerik, Miko, Oliver*.

Somijā tiek lietoti apmēram 35 000 atšķirīgu priekšvārdu (ieskaitot tā paša vārda variantus). 2005. gada kalendārā iekļauti 795 vārdi (408 sievietes un 387 vīriešu vārdi)

(Lempiäinen 2004, 5). Aptuveni 200 vārdu darināti pašā somu valodā. Viens no iespējamiem somu priekšvārdu iedalījumiem:

1. Burtiski tulkojumi jeb kalki (16): *Onni* (< *Felix, Makarios*), *Lahja* (< *Donatus*).
2. No somu mitoloģijas un tautas dzejas, folkloras pārņemti vārdi (54): *Aino, Kylikki, Väinö, Ilmari, Tapio*.
3. Jaundarinājumi, bieži pēc kāda noteikta modeļa (93): *Impi, Toivo, Sulo, Urho, Veikko*.
4. Visticamāk, sveši vārdi, taču iespējams, ka to pamatā tomēr ir somu apelatīvs (30): *Ilta* (< *Mathilda*, bet sal. somu *ilta* 'vakars'), *Sara* (< *Saara*, nevis no somu vārda *sara* ar nozīmi 'grīslis').
5. Vēsturiski vārdi, kā arī ar vietvārdiem saistīti (10): *Saima* (< *Saimaa*), *Ilkka*.

Somu priekšvārdus vēl var iedalīt divās grupās: somiskos un pseidosomiskos vārdos, kas:

1. ietver vai šķietami ietver somisku sugasvārdu: *Ilma, Tyyni, Tuuli*;
2. izskatās somiski, bet tādi sugasvārdi vārdnīcā nav atrodami: *Ilmo, Tyyne, Tuula* (no pirmās grupas vārdiem šie atšķiras tikai ar vienu burtu).

Somu priekšvārdu skaits atsevišķos laikposmos:

	Vīriešu vārdi	Sieviešu vārdi
1900.–1959. gads	~ 5500	~ 8000
1960.–1999. gads	~ 11 000	~ 17 000

Ja abos laikposmos atņemtu retos vārdus, resp., tos, kas lietoti mazāk par 100 reizēm, paliktu tikai 244 vīriešu un 309 sieviešu vārdi, ar ko pietiek 90% somu.

Lai gan lielākā daļa vārdu ir kalendāros, daudzi dzīvo ārpus tiem. Mūsdienās somiskus vārdus izvēlas samērā maz. Visvairāk tos bērniem deva no 1910. g. līdz 1940. g. Agrāk apelatīva nozīme bija svarīga, tagad par to bieži pat neiedomājas. 90% somu vārdu bērniem izvēlas no kalendāra. Taču bērniem doti arī tādi unikāli vārdi kā *Ahma, Jaisa, Järvi, Kaatra, Kesäkukka, Lahdelma, Lento, Löytö, Meriso, Neko, Peura, Pörrö, Syksy, Tysrky, Volvo*. Vairākas reizes reģistrēti vārdi *Amor* (29), *Anis* (17), *Heinä* (3), *Imatra* (9), *Metsätähti* (4), *Oksa* (2), *Oliivi* (2), *Sepu* (2), *Sumu* (2), *Teho* (4), *Vartti* (4), *Viimo* (6), *Mustikka* (5).

Kā ir atzinis somu ievērojamākais priekšvārdu pētnieks Ēro Kivieniemi (*Eero Kivieniemi*), grūti iedomāties kādu vārdu, kurš jau netiktu lietots Somijā.

Dažādu laikposmu modes vārdi Somijā:

- 1900.–1959. g. dzimušo meiteņu pirmie priekšvārdi:
Anna, Aino, Ritva, Eila, Eeva, Anja, Sirkka, Pirkko, Aune, Tuula.
- 1900.–1959. g. dzimušo zēnu pirmie priekšvārdi:
Matti, Erkki, Pentti, Veikko, Eino, Martti, Toivo, Heikki, Seppo, Väinö.
- 1960.–1997. g. dzimušo meiteņu pirmie priekšvārdi:
Sari, Minna, Tiina, Anne, Päivi, Jaana, Sanna, Satu, Kirsi, Heidi.
- 1960.–1997. g. dzimušo zēnu pirmie priekšvārdi:
Juha, Jari, Mika, Mikko, Timo, Antti, Janne, Marko, Petri, Sami.

Populārākie pirmie priekšvārdi 2004. gadā Somijā:

- meiteņu: *Emma, Ella, Siiri, Venla, Iida, Sara, Aino, Nea, Oona, Anni*;
- zēnu: *Eetu, Aleks, Veeti, Joonas, Niko, Juho, Arttu, Leevi, Matias, Lauri*.

Populārākie pirmie priekšvārdi 2006. gadā:

- meiteņu: *Aino, Emma, Sara, Ella, Venla*.
- zēnu: *Eeru, Veeti, Aleks, Elias, Joonas*.

Visizplatītākie visu Somijas iedzīvotāju pirmie priekšvārdi (pēc 2007. g. datiem):

- sievietes: *Maria* (352 478), *Helena* (165 759), *Anneli* (143 166), *Johanna* (142 289), *Kaarina, Marjatta, Anna, Liisa, Annikki, Hannele*.
- vīrieši: *Juhani* (330 561), *Johannes* (234 816), *Olavi* (216 820), *Antero* (120 143), *Tapani, Kalevi, Tapio, Matti, Ilmari, Mikael*.

(avots: <https://192.49.222.187/Nimipalvelu/default.asp?L=1>)

Mūsdienās Somijā spēkā esošais personvārdu likums (*Nimilaki*), kas regulē personvārdu izvēli, lietošanu un maiņu, ir pieņemts 1991. gadā, grozīts un papildināts 1999. gadā. Likums nosaka, ka personvārdiem ir jāatbilst somu antroponīmas tradīcijām – gan fonētiskajām, gan gramatiskajām. Arī šajā likumā tiek pieļauti trīs priekšvārdi vienai personai. Neiesaka izvēlēties pārāk sarežģītus vārdus (*Metsämieli, Lumpeenkukka*), arī tāds vārds, kas sakrīt ar uzvārdiem (*Havu, Siven, Waltari*).

Somijā kopumā ir reģistrēti apmēram 55 000 uzvārdu. Juridiskajos dokumentos tie parādās 16. gs. Tiek uzskatīts, ka Somijas austrumdaļā uzvārdi radušies agrāk, bet rietumdaļā to vietā ilgāku laiku bijuši patronīmi. Daudzi somu uzvārdi ir radušies no papildvārda. Somijas zviedru uzvārdu pētniece Marianne Blūmkvīsta (Blomquist 1988, 6) visus uzvārdus iedala primārajos (starp tiem minējama arī patronīmiskos) un sekundārajos (ar tiem domājama uzvārdus, kas radušies no vietvārdiem). 1889. g. Hanness Gebhards (*Hannes Gebhard*) rakstīja, ka senos laikos somiem bijis tikai viens vārds, kas tika lietots arī kā mājvārds. Vēlāk, kad tika iegūts kristītais vārds, pagāniskais vārds kļuva par papildvārdu, uzvārdu, arī mājvārdu (Suk. 14). Tā kā somu valodā uzvārds tika uzverts kā atribūts, tas parasti tika rakstīts pirmais, pirms vārda. Piemēram, vēl 18. gs. Karēlijā rakstīja *Arhippainen Mihkali*, ko mūsdienās atveido kā *Mihail Arhippainen* (Suk. 15).

19. gs. beigās uzvārdi oficiāli kļuva par mantojamiem ģimenes personvārdiem, bet šis process ilga vēl līdz pat 1921. gadam, kad Somijā tika pieņemts uzvārdu lietošanu reglamentējošs likums (Blomquist 1988, 6). Šis likums pabeidza ilgu Somijas uzvārdu veidošanās ceļu, kad zemnieki varēja mainīt savu uzvārdu, pārceļoties uz jaunu dzīvesvietu. Patronīmu kā personas vienīgo uzvārdu lietoja līdz 1780. gadam, kad skrīveri par uzvārdu sāka izvēlēties apdzīvotas vietas nosaukumu. Patronīmi izdzīvoja līdz pat 20. gadsimtam kā sava veida papildvārdi jeb starpvārdi, taču tie nebija mantojami ģimenes uzvārdi. 19. gs. mājvārdi kļuva par vissvarīgāko uzvārda radīšanas kategoriju (Blomquist 1988, 6).

19. gs. uzskatīja, ka īstie somu uzvārdi ir tie, kam ir izskaņa *-nen*, tāpēc daudzviet mācītāji kalpiem deva šāda tipa uzvārdus, piemēram: *Saarenkylä* (vietas nosaukums) > *Saarinen* (Suk. 27). Jau 1860. g. parādās tendence uzvārdus īsināt, kā arī to darināšanā izmantot dabas objektu nosaukumus: *Laine* ‘vilnis’, *Aalto* ‘vilnis’, *Niemi* ‘pussala’, *Laakso* ‘ieleja’, *Kallio* ‘klints’, *Lahti* ‘līcis’, *Mäki* ‘kalns’, *Saari* ‘sala’ u. c. Uzvārdi ar izskaņu *-nen* vairs nebija cieņā. (Suk. 27). 20. gs. sākumā uzvārdu maiņas kampaņa turpinājās. 30. gados

Somijā tika izdotas pat četras rokasgrāmatas, kurās tika ieteikti skaistu somisku uzvārdu piemēri. Bieži uzvārdi vienkārši tika kalkēti no zviedru valodas: *Grönberg* > *Vihervaara*, *Hornborg* > *Sarvilinna*, *Nordström* > *Pohjavirta* (Suk. 29). Vēl jāuzsver, ka Rietumsomijā ir spēcīga zviedru valodas ietekme, kas atspoguļojas arī vietējo somu uzvārdu sistēmā.

Pirmie somu uzvārdu pētnieki ir V. Kilpinens (Kilpinen 1858) un A. Forsmans (Forsman 1891). Vēlāk somu vietvārdus un uzvārdus ir pētījuši T. I. Itkonens (Itkonen 1942; 1962; 1964), V. Nisile (Nissilä 1943; 1947; 1948; 1951; 1954; 1956; 1961; 1964; 1965; 1980), E. Kiviniemi (Kiviniemi 1971; 1978; 1982; 2006), E. M. Nerhi (Närhi 1996; 2002), P. Mikonena (Mikkonen 1974; 1981; 1983; 1984; 1985; 1986; 1987) un S. Paikala (Paikkala 1984; 1985; 1986; 1987) (plašāku bibliogrāfiju skat. Suk. 785–795). Monogrāfiju par somu uzvārdiem un to modernizēšanu laikposmā no 1850. līdz 1921. g. ir publicējusi somu onomaste S. Paikala (Paikkala 2004). Somu uzvārdi ir apkopoti un aprakstīti uzvārdu etimoloģijas vārdnīcā (Suk.), kur norādīta gan uzvārda cilme, gan izplatība, gan biežums (tiesa, tajā iekļauti tikai tādi uzvārdi, kam ir vairāk nekā 100 īpašnieku).

Par somu priekšvārdiem visdziļākie pētījumi ir Helsinku universitātes profesoram Ēro Kiviniemi: ir plaši zināmas viņa grāmatas „Rakkaan lapsen monet nimet” („Mīļā bērna daudzie vārdi”) (Kiviniemi 1982), kas veltīta somu priekšvārdiem un vārdu izvēlei, „Iita Linta Maria” (priekšvārdu rokasgrāmata gadutūkstošu mījā) (Kiviniemi 1993), plaša monogrāfija „Suomalaisten etunimet” („Somu priekšvārdi”) (Kiviniemi 2006), kā arī daudzie zinātniskie un populārzinātniskie raksti.

Zviedriskos personvārdus (arī priekšvārdus) Somijā ir pētījusi Marianne Blumkvista (Blomquist 1988).

Ir publicētas vairākas somu priekšvārdu vārdnīcas: Kustaa Vilkuna (red. Pirjo Mikkonen) „Etunimet” („Priekšvārdi”), Helsinki: Otava, 1976 (atkārtoti izdevumi 1990, 1997, 2005) (turpmāk šajā darbā KV); Pentti Lempiänen „Suuri etunimi kirja” („Lielā priekšvārdu grāmata”), Helsinki, 2004; reto vārdu vārdnīca: Juri Nummelin, Elina Teerijoki „800 harvinaista etunimää” („800 reto priekšvārdu”), Helsinki, 2003 (turpmāk šajā darbā NT).

Ar nožēlu jāatzīst, ka vēl nav publicēta Somijas vietvārdu vārdnīca, lai gan materiāli tai ir savākti un gandrīz pilnībā datorizēti. Tas apgrūtinā arī antroponīmu pētniecību, jo tieši vietvārdi ir daudzu somu uzvārdu pamatā.

1.4. Lietuviešu priekšvārdu un uzvārdu sistēmas attīstība un pētniecība

Mūsdienās lietuviešu valodā, tāpat kā arī latviešu valodā, tiek lietota divlocekļu antroponomiskā formula: vārds un uzvārds, turklāt vārdu parasti raksta pirms uzvārda.

Sendienās lietuvietī parasti sauca vienā personvārdā. To rāda vēl līdz Lietuvas kristīšanai sarakstīti dokumenti. Tā Ipatija hronikā (aprakstot 1219. g. miera līgumu) pieminētajiem Lietuvas augstdzimušajiem un kunigaišiem ir tikai pa vienam personvārdam: *Živinbudas*, *Daujotas*, *Dausprungas*, *Mindaugas*, *Vilikaila*, *Erdivilas*, *Vykintas*, *Kintibutas*, *Vambutas*, *Butautas*, *Vismantas* u. c. (LKE 686). Ar vārdu pilnībā pietika vienas personas atšķiršanai no citām, jo agrāk cilvēku loks, kas iekļāvās ikdienas saziņas lokā, bija salīdzinoši mazs, sakari starp etniskajām grupām vāji. Vārdu dažādība apmierināja vienas etniskās (savā ziņā arī administratīvās) grupas vajadzības.

Spriežot pēc senajiem dokumentiem, lietuviešiem bijušas divas lielākās vārdu grupas – senie divcelmu un dažādi viencelma vārdi.

Kā norāda lietuviešu personvārdu vārdnīcas autori K. Kuzavinis (*Kuzavinis*) un B. Savukīns (*Savukynas*), senāk baltiem ir bijuši četrus derivatīvo tipu vārdi: 1) divcelmu (dažreiz trīscelmu) salikteni, 2) no tiem veidoti saīsinājumi, 3) saīsinājumu sufiksālie atvasinājumi, 4) apelatīvas izcelsmes vārdi, resp., sugasvārdi, kas kļuvuši par personvārdiem (Liet. KS 25).

Senie divcelmu vārdi ir kā atbalss no senajiem laikiem, kad vēl nebija izirusi indoeiropiešu valodu kopība. Ģermāņu, grieķu, slāvu, lietuviešu un citu tautu seno personvārdu sistēmas vieno gan struktūras, gan arī vārdu sastāvdaļu semantikas līdzība.

Daļa dažu indoeiropiešu tautu seno personvārdu ir it kā burtiski iztulkoti no vienas valodas uz otru. Tā sauktie kalki, piemēram, grieķu *Le-andros* – vācu *Volk-mann* ‘tauta’ un ‘vīrs, drošsirdīgs’; liet. *Vir-butās* < *Vyr-būtas (sal. *vyras* un *Bū-tautas*) – senindiešu *Vīra-bhū* ‘vīrs’ un ‘esamība, zeme’; slāvu *Vlad-i-mir* – liet. *Taut-valdas* ‘tauta’ un ‘valdīt’; vācu *Got-lieb* – slāvu *Bog-u-mil* ‘dievs’ un ‘mīlēt’ utt. Seno divcelmu personvārdu struktūras un semantikas tipoloģisko līdzību sākotnējais avots, visdrīzāk, bijusi kopīga minēto valodu cilme (no indoeiropiešu pirmvalodas). (LKE 686)

Arhaiskākie no seno lietuviešu personvārdiem ir bijuši tieši divcelmu vārdi, kas apzīmē *varu, valdīšanu, tautu, mantu* utt.: *Tautvydas, Mantvydas, Mangirdas, Gintautas, Mintautas, Vytautas, Narimantas, Vidmantas, Vilimantas, Vismantas*. Daudzi šie divcelmu personvārdi vēlāk ir kļuvuši par uzvārdiem. Senajiem baltu vārdiem bijusi cēla nozīme, ar tiem cilvēkam tika novēlētas tādas īpašības, kas sabiedrībā uzskatītas par vērtīgām un svarīgām (Liet. KS 27). Pastāv uzskats (E. Pulgrams, T. Milevskis), ka divcelmu vārdus (un to saīsinājumus) lietoja indoeiropiešu aristokrātijas pārstāvji, bet tie, kas nepiederēja šim slānim, varēja tikt nosaukti apelatīvajos vārdos, tādos kā liet. *Briedis, Gaidys, Vilkas, Strazdas, Varnas, Uosis, Ažuolas* u. tml. (Liet. KS 27)

Uzmanību saista ne tikai divcelmu vārdu lielais skaits, bet arī to celmu (sastāvdaļu) bezgalīgā daudzveidība. T. Milevskis (Milewski 1969, 12) ir aplēsis, ka baltu valodās šādu celmu esot ap 200, taču lietuviešu antroponīmu pētnieki uzskata, ka to ir vismaz divreiz vairāk (Liet. KS 25). Raksturīga šo vārdu iezīme ir tā, ka to celmi viegli var mainīties vietām, t. i., tas pats celms var būt divcelmu personvārda gan pirmā, gan otrā sastāvdaļa, piemēram, *Min-vydas* – *Vyd-minas*, *Min-kantas* – *Kant-minas*, *Min-butās* – *But-minas*, *Mant-vilas* – *Vil-mantas*, *Mant-vydas* – *Vyd-mantas*, *Mil-mantas* – *Mant-milas*, *Man-tautas* – *Taut-mantas*, *Rimt-tautas* – *Taut-rimas*, *Taut-ginas* – *Gin-tautas*. Tiek uzskatīts, ka tas ir samērā senu laiku mantojums. Šādi vietām var mainīties ne tikai lietuviešu, bet arī citu baltu divcelmu vārdu sastāvdaļas. Tāda maiņa īpaši bieži sastopama prūšu vārdos: *But-i-gede* un *Ged-e-buth*, *Gayl-e-minne* un *Mynn-e-gayle*, *Gawd-e-wis* un *Wiss-e-gayde*, *Mont-e-myle* un *Myl-e-munt*. Sastāvdaļas diezgan bieži mainās vietām arī sengrieķu (*Dio-doros* un *En-dios*, *Kalli-choros* un *Aka-kallis*), irāniešu (*Vanhu-dha-ta* un *Aipi-vanhu*), sanskrita (*Mano-rama* un *Vasu-manas*), ķeltu valodā (*Boduo-gnatus* un *Ate-bodua*) (LKE 686–687). Krievu piemērus skat. 1.6. nodaļā, vācu – 1.7. nodaļā.

Arī mūsdienās senie divcelmu lietuviešu vārdi ir sastopami ļoti bieži. Daudzus senos divcelmu personvārdus, kuru vairs nav dzīvajā valodā, var atrast dažādos rakstu pieminekļos (krievu un vācu krustnešu hronikās, gadagrāmatās, inventāros, metrikās u. c.). Turklāt daļa tagad vairs nelietojamu seno divcelmu personvārdu ir saglabājusies Lietuvas apdzīvotu vietu nosaukumos.

Lietuviešu divcelmu vārdu saīsinājumi mēdz būt divējādi: 1) personvārdu veido pirmais divcelmu vārda komponents (*Gedas* < *Ged-gaudas*, *Ged-kantas*, *Ged-minas*), 2) personvārds tiek darināts no pirmā komponenta un daļas otrā komponenta (*Gintas* < *Gintautas*, *Nortas* < *Nortautas*). Acīmredzot sākotnēji šie saīsinātie vārdi aizstāja divcelmu pilnos vārdus tikai neformālā lietošanā, bet vēlāk kļuva par patstāvīgiem, atsevišķiem vārdiem (Liet. KS 27–28).

Divcelmu vārdu saīsināto formu sufiksālie atvasinājumi tika darināti ar piedēkļiem *-enis*, *-ilas*, *-intas*, *-ytis*, *-otas*, *-ūnas*, *-utis* (*Algenis* < *Algas*, *Algis*, *Eigutis* < *Eigys*, *Mantotas* < *Mantas*, *Ramūnas* < *Ramas*) (Liet. KS 28). Gan personvārdu saīsinājumi, gan šo saīsinājumu atvasinājumi ir darināti no citiem vārdiem, tāpēc tiem nav nepastarpinātu etimoloģiski leksisko nozīmju (Liet. KS 29) un tāpēc tie šī promocijas darba analīzes materiālā nav iekļauti, tikai dažreiz tiek pieminēti ilustrācijai.

Blakus divcelmu vārdiem lietuviešiem jau no seniem laikiem bijuši arī viencelma vārdi (*Jaunutis*, *Laibenis*, *Traidenis*, *Vytenis*, *Vyžeikis*, *Višlis*, *Bikšis*, *Judikis*, *Vaidus*, *Meilius*, *Droksis*, *Pryskis* u. c.). Minētie personvārdi ir no 13.–14. gs. vēstures avotiem. Tādus vārdus var atrast arī 15.–16. gs. dokumentos (*Baltys*, *Bilius*, *Gailius*, *Gedeika*, *Klausutis*, *Kušlys*, *Nameišis*, *Rimša*, *Stirpeika*). (LKE 687)

Gandrīz nekas nav zināms par lietuviešu sieviešu vārdiem pirms kristietības. Vēsturiskajos avotos ir fiksēti tikai daži. Taču, spriežot pēc senajiem sieviešu uzvārdiem, kas, bez šaubām, ir radušies no senajiem priekšvārdiem, var pieļaut, ka vienīgā sieviešu vārdu un vīriešu vārdu atšķirība ir bijusi dzimte. (Liet. KS 30–31)

Tātad, kā rāda rakstu pieminekļi, agrajos viduslaikos Lietuvā vispopulārākie bija tautiski lietuviešu cilmes vārdi. Šo vārdu došanas tradīciju (kura sakņojas vēl indoeiropiešu pirmvalodas laikos) un tās turpmāko dabisko attīstību pārtrauca kristietības ieviešana (augštaišu – 1387. g., žemaišu – 1413. g.). Lietuviešu kristīšana pastāvošo pagānisko vārdu sistēmu salīdzinoši īsā laikā nomainīja pret jaunu, kristīgo sistēmu. Vēstures avoti liecina, ka 16. gs. vairs tikai 30% lietuviešu bija lietuviskas cilmes, t. i., tautiski vārdi. Pārējo vārdi bija kristīgi jeb svešas cilmes personvārdi. Lai gan jaunie vārdi lietuviešiem nebija ierasti, pamazām tie pārņēma lietuviešu personvārdu sistēmu. 17., 18. un viss 19. gadsimts Lietuvā bija kristīgo vārdu laiks. Baznīcai piederēja personvārdu monopols. Lietuviešus un lietuvietes kristīja tikai kristīgos vārdos. (LKE 687) To jau 16. gs. otrajā pusē noteica Tridenta baznīcas sinode (1545–1563), kas izdeva pavēli kristīt tikai svēto vārdos (Liet. KS 33). Lietuvā, kā arī daudzās citās katoļticīgās zemēs, bija tradīcija dot bērnam viņa dzimšanas dienā ierakstīto svētā vārdu (Ibid., 41).

Lietuviešu valodā, kā arī citās kaimiņvalodās lietoto kristīgo personvārdu cilme ir dažāda. Cilmes ziņā var izšķirt piecas lielākās kristīgo vārdu grupas: ebreju, grieķu, latīņu, ģermāņu un slāvu cilmes vārdi (Liet. KS 37). Starp tiem relatīvi retāki ir ģermāņu un slāvu cilmes vārdi. Kristīgie personvārdi visbiežāk nav tieši pārņemti no ebreju, grieķu vai latīņu valodas – lielākā daļa no tiem lietuviešu vārdu sistēmā ienākuši caur poļu vai – retāk – austrumslāvu valodām (Mazajā Lietuvā – caur vācu valodu).

19. gs. otrajā pusē Lietuvā aktivizējās tautiskā kustība, atdzima arī senie lietuviešu vārdi. Vispirms inteliģentu ģimenēs sāka lietot no vēstures zināmos dižkunigaišu, citu dižciltīgo un viņu ģimenes locekļu vārdus (*Algirdas*, *Gediminas*, *Kešutis*, *Mindaugas*, *Vytautas*, *Aldona*, *Birutė*, *Danutė*). Kalendāros tautiskos vārdus atļāva ievietot tikai kopš 20. gs. 20. gadiem. (Liet. KS 33–34) Pirmskara Lietuvas Republikā bija atļauts bērņus kristīt arī tautiskos vārdos. Tādos gadījumos blakus lietuviešu cilmes vārdam tika dots arī otrs –

kristīgais. Tajā laikā un arī vēlāk, t. i., līdz pat mūsu laikiem, vēl lietoti senie divcelmu un viencelma vārdi (*Vytautas, Algirdas, Kęstutis, Vytenis*). Tika meklēti arī pilnīgi jauni, lietuviešu kultūras tradīcijai agrāk neraksturīgi tautisku vārdu avoti. Radās mitoloģiski (*Jūratē, Milda, Laima*), literāri (*Gražina, Daiva, Šarūnas*) un no vietvārdiem (*Neringa, Nida, Nemunas, Venta*), kā arī etnonīmiem darināti (*Aistē, Aistis*) vārdi.

Ne mazums jaunu vārdu tika darināti no lietuviešu valodas sugasvārdiem (*Audrius, Banga, Miglė, Rytis, Svajonė, Ugnius, Vakarė, Žydrė, Žydrūnas*). Jaunie vārdi lielākoties ir lietuviskas cilmes. Tikai nelielu daļu jauno vārdu veido nelietuviskas cilmes vārdi, kas aizgūti no cittautu vārdu sistēmas (*Raimondas, Artūras, Ričardas, Robertas, Jolanta, Sandra*). (LKE 688)

Populārākie 1991./1992. gada jaundzimušo vārdi Lietuvā (pēc Maciejauskienē 1998, 33–42):

- meiteņu vārdi: *Greta, Ieva, Agnė, Kristina, Gintarė, Eglė, Monika, Simona, Dovilė, Justina*;
- zēnu vārdi: *Tomas, Mantas, Mindaugas, Paulius, Karolis, Andrius, Deividas, Lukas, Marius, Vytautas*.

Salīdzinājumam populārākie lietuviešu jaundzimušo vārdi 2007. gadā (pēc Lietuvas Republikas Statistikas departamenta mājaslapas www.std.gov.lt):

- meiteņu vārdi: *Kamilė, Emilija, Gabija, Austėja, Gabrielė, Ugnė, Viltė, Viktorija, Ieva, Deimantė*;
- zēnu vārdi: *Matas, Lukas, Nojus, Dovydas, Dominykas, Titas, Rokas, Mantas, Kajus, Ignas*.

Jāatzīst, ka populārāko vārdu desmitniekā seno divcelmu priekšvārdu ir visai maz. Izplatītākie lietuviešu iedzīvotāju vārdi 2008. gadā (pēc Lietuvas Republikas Statistikas departamenta mājaslapas www.std.gov.lt):

- sieviešu vārdi: *Ona, Irena, Janina, Kristina, Danutė, Lina, Regina, Aldona, Rasa, Daiva*;
- vīriešu vārdi: *Jonas, Vytautas, Antanas, Tomas, Juozas, Mindaugas, Kęstutis, Darius, Andrius, Petras*.

Atsevišķu lietuviešu vārdu slāņu popularitāte un savstarpējās attiecības dažādos laika posmos nav bijušas vienādas. Detalizētu šīs jomas pētījumu pagaidām nav.

Lietuviešu antroponīmiskā sistēma ir veidojusies gadsimtu gaitā. Divkomponentu nominācijas aizsākumi rodami jau 13. un 14. gs. vēstures avotos. Blakus vienīgajam personvārdam tika minēts ieņemamais amats (*Gynivilo konucho Wilnensibus*), izcelšanās vietu (*Jagel von Littauen, Parbuse de Nere*), citreiz tēva (retāk brāļa) vārdu (*Bywane, filius Egynten, Corbuth, Schirgals bruder*). Šīs sistēmas attīstību paātrināja kristietības pieņemšana Lietuvā. Līdzās tautiskajam personvārdam sāka rakstīt jauniegūto kristāmvardu. Pārsvārā to pievienoja pirms tautiskā personvārda, starp vārdiem iestarpinot kādu paskaidrojuma vārdu (*Alberto alias Monivid, Jagiel mit Namen Wladyslaw*) vai defīsi (*Conrad-Tewtewil*). Tomēr visai drīz personvārdus dokumentos sāka rakstīt bez jebkādiem savienotājevārdiņiem vai grafiskām zīmēm starp tautisko vārdu un kristāmvardu (*Johanne Jawnus, Joannis Monvid*). (LKE 466)

Oficiāli kristāmvārds tika rakstīts pirms tautiskā vārda. Tieši tāpēc lietuviešu uzvārdi visbiežāk ir radušies no citvalodu cilmes kristāmvārdiem. (LPŽ I 14)

Jau 16. gs. beigu dokumentos skaidri sāk nostabilizēties lietuviešu divkomponentu antroponimiskā sistēma. Bet tai pašā laikā vēl bieži sastopamas arī personas, kas pierakstītas vienā tautiskā personvārdā (*Algeminne, Butegeyde, Waynigede*), retāk – vienā kristāmvārdā (*Allexius, Jacobus*), samērā reti – trijos vārdos (*Joannes Jagynhowicz Rimowjd*). 17. gs. nostabilizējās vārds un uzvārds vai to aizstājošs personvārds (LKE 29). Tomēr vēl pēc tam uzvārdu sistēma tālāk attīstījās apmēram divus gadsimtus (Maciejauskienė 1991, 20).

Divkomponentu sistēmā parasti pirmais komponents ir vārds, bet otrs – uzvārda funkcijā lietojams personvārds. Pēdējos var iedalīt divās grupās: patronimiskas cilmes un nepatronimiskas cilmes personvārdi. Pirmās grupas uzvārdu 16. gs. bija ievērojami vairāk. Tie tika darināti no tēva personvārda, pievienojot lietuviešu (*-aitis, -onis, -ūnas, -ėnas* u. c.) vai slāvu (*-ovič, -evič*) patronimisko piedēkli. Patronimiskas cilmes uzvārdu pamatā varēja būt lietuviešu senie divcelmu personvārdi (*Jurgiel Dargwitaitis, Banis Wizgirdonis, Jurgi Dowgiatowicz*), kristāmvārdi (*Stanisław Dimikaytis, Janus Mikielaitys, Walus Matonis*), kā arī dažādas tautiskās iesaukas vai citas cilmes personvārdi (*Jan Alsutaitis, Petryk Burbaitis, Stasis Gaylunas*).

Nepatronimiskas cilmes antroponīmi, kas tika pievienoti personas vārdam, 16. gs. bija dažādi. Pārsvārā tie bija no iesaukām radušies personvārdi, bet šīs iesaukas savukārt darinātas no dzīvnieku, augu nosaukumiem, kā arī citiem lietuviešu valodas sugasvārdiem (*Staniul Bredis, Janel Gaidis, Peczulis Smilgis*). Te jāmin arī no profesiju, amatu, tautību u. tml. nosaukumiem radušies personvārdi (*Mikucz Doylida, Pawel Kubilius*). (LKE 467)

Dažādu sociālo slāņu uzvārdi nav radušies vienlaikus. Acīmredzot to lielā mērā noteica arī vajadzība pēc mantojama uzvārda. Pierādīt tiesības uz mantisko īpašumu pirmām kārtām bija nepieciešams augstmaņiem. Viņu uzvārdi parādījās jau 15. gadsimtā. 16. gs. beigās sporādiski radās arī lietuviešu zemnieku uzvārdi, taču pārsvārā otrais viņu personvārda komponents šajā laikposmā vēl nekļuva par uzvārdu: dēli tika nosaukti vārdā un tēvvārdā, bet viņiem nebija kopīga personvārda ar tēvu (tēvs *Petrukas Micaytis*, viņa dēls *Stanisław Petrikaytis*).

Vairākums lietuviešu zemnieku uzvārdu radās 17. gs. Šis gadsimts bija intensīvākais uzvārdu formēšanās laiks (Maciejauskienė 1991, 112). 18. gadsimta lietuviešu antroponimija liecina jau par vispārēju uzvārdu izveidošanos. Šā laikmeta dokumentos lietuvieši tiek saukti vārdā kopā ar uzvārdu. Tomēr pat 18. gs. vēl bija daži izņēmumi. Uzvārdu stabilizācijas process bija sarežģīts, to noteica ne tikai dabiskas attīstības pārmaiņas, bet arī dažādi ekstralingvistiski faktori. (LKE 468)

Viena no uzvārdu dabiskās attīstības parādībām ir patronimisko piedēkļu atmešana, patronīmiem kļūstot par uzvārdiem, resp., iegūstot uzvārdu statusu. Piedēkli zaudēja savu galveno funkciju – zuda to derivatīvais sakars ar konkrētu tēva personvārdu. Pārsvārā tika atmesta izskaņa *-aitis* (*Ambrazaitis > Ambrazas*). Tātad daļa mūsdienu uzvārdu, kam nav patronimisko izskaņu, var būt radušies no agrākajiem patronīmiem. (LKE 468–469)

18. gadsimtā un arī vēlāk ļoti bieži sastopami uzvārdu varianti, kas radušies rakstības nepilnību dēļ, kā arī tādēļ, ka pirmie uzvārdi tika fiksēti svešvalodās.

18. gadsimta pieraksti uzskatāmi rāda lietuviešu uzvārdu slāviskošanu. Tieši šajā laikposmā radās daudz uzvārdu ar izskaņu *-auskas*, palielinājās uzvārdu skaits ar izskaņām *-avičius, -evičius*. Tika slāviskotas arī uzvārdu saknes un celmi (LKE 469). Lietuviešu

personvārdi senajos avotos vietām ir tik izkropļoti, ka tos grūti rekonstruēt un analizēt (Zinkevičius 1977, 246).

Uzvārdu pētniece V. Maciejauskiene uzskata, ka lietuviešu uzvārdu cilmes galvenie avoti ir kristāmvārdi, dažādas iesaukas un senie lietuviešu divcelmu personvārdi (Maciejauskienė 1991, 243). Savukārt Z. Zinkevičs ir nedaudz citādās domās, par galvenajiem avotiem uzskatīdams vispirms senos pirmskristietiskos lietuviešu divcelmu vārdus, to saīsinātās formas un tikai pēc tam kristāmvārdus un dažādas iesaukas (Maciejauskienė 1991, 245).

Daiva Sinkevičūte (*Sinkevičiūtė*) savā doktora disertācijā (kas publicēta arī kā monogrāfija: skat. Sinkevičiūtė 2006) ir pētījusi lietuviešu uzvārdus, kas cēlušies no senajiem divcelmu personvārdu saīsinājumiem. Materiāli šim darbam ekscerpēti no „Lietuviešu uzvārdu vārdnīcas”. Balstoties uz formālo un areālo kritēriju, tika konstatēts, ka ir 5655 lietuviešu uzvārdi, kas cēlušies no divcelmu personvārdu saīsinājumiem. Šo personvārdu saīsinājumu celmu inventāru veido 169 hipokoristiski celmi.

Hipokoristiskie celmi, salīdzinot ar atbilstošajiem pirmatnējiem divcelmu personvārdiem, piedzīvojuši ne mazums strukturālu izmaiņu, kas dažreiz radušās arī ekstralingvistisku apstākļu dēļ. Saīsinājumi, kas saglabājušies uzvārdos, ievērojami atšķiras no sarunvalodā lietojamo divcelmu vārdu saīsinājumiem. Uzvārdi visbiežāk darināti no hipokoristiskā celma daļas un no konsonantiskā piedēkļa, turpretī sarunvalodā biežāk sastopami personvārdi, kas radušies no pirmā divcelmu personvārda celma un otrā sākumdaļas. Lielākajā šādas cilmes uzvārdu grupā sastopami personvārdi, kas radušies no otrā divcelmu personvārda celma un piedēkļa (tādi uzvārdi ir bieži sastopami austrumu un rietumu augštaišu areālos). No divcelmu personvārdu saīsinājumiem veidotos uzvārdus pēc to hipokoristisko celmu struktūras D. Sinkevičūte iedalā 12 tipos. Galvenā hipokoristisko celmu struktūra ir CVC (75,3% no visiem lietuviešu hipokoristiskajiem celmiem). (Sinkevičiūtė 2006, 206)

Sufiksācijas ceļā no divcelmu personvārdu saīsinājumiem cēlušies lietuviešu uzvārdi iedalāmi divās grupās: uzvārdi ar piedēkļiem (5083) un bez tiem (572).

Ar piedēkļiem darināto lietuviešu uzvārdu grupā lielākā daļa ir uzvārdi ar vienu konsonantisku piedēkli: ar baltu cilmes piedēkli – 51,12%, ar slāvu cilmes piedēkli – 48,88%. No baltu cilmes piedēkļiem šajā uzvārdu grupā visbiežāk izmantotais ir *-ūn-*, no deminutīvu piedēkļiem: *-(i)ut-* un *-el-*, bet no pārējiem: *-ek-*. Visbiežāk reģistrētie slāvu cilmes piedēkļi: *-(i)evič-* un *-(i)ausk-*. (Sinkevičiūtė 2004, 23–24)

Lietuviešu uzvārdu izcelsme ir ļoti dažāda. Tiek lēsts, ka lietuviskas cilmes uzvārdi veido apmēram 30% no visiem mūsdienu uzvārdiem (LKE 470) (sal. latviskas cilmes uzvārdi Latvijā arī veido ap 34% no visiem uzvārdiem (Сталтмане 1981, 39–40)).

Lietuviešu personvārdi ir diezgan labi izpētīti. Tos ir pētījuši A. Leskīns, K. Būga, R. Trautmanis (*Trautmann*), A. Salis (*Salys*), P. Skardžus (*Skardžius*), J. Jurkēns (*Jurkėnas*), Z. Zinkevičs (*Zinkevičius*), A. Vanags (*Vanagas*), V. Maciejauskiene (*Maciejauskienė*), M. Razmukaite (*Razmukaite*) u. c.

Lietuviešu priekšvārdus un to etimoloģiju ir aprakstījuši K. Kuzavinis un B. Savukīns, publicēdami „Lietuviešu priekšvārdu cilmes vārdnīcu” (Liet. KS). Par lietuviešu vārdiem un uzvārdiem populārzinātniski ir rakstījis A. Vanags (Vanags 1982). Populārākos mūsdienu vārdus sociolingvistiskā aspektā ir analizējusi V. Maciejauskiene nelielā rakstā (Maciejauskienė 1998, 33–42).

Pirmos lietuviešu uzvārdu materiālus sniedz V. Kalvaitis grāmatā „Lietuvišķu vardu klētelē” (Tilzīte, 1910). Pirmais lietuviešu uzvārdu apcerējums – A. Leskīna raksts „Litauisches Personennamen” IF XXIV (1909, 325–352), kur personvārdi sagrupēti, kā arī sadalīti pēc to struktūras. Tikai paretam sastopamas kādas etimoloģiskas norādes. Nedaudz vēlāk A. Leskīns ir publicējis vēl vienu rakstu par lietuviešu divcelmu personvārdiem „Die litauischen zweistämmigen Personennamen” IF XXXIV (1914/1915, 296–333).

Mūsdienās liela vērība tiek veltīta lietuviešu vēsturiskajai antroponīnijai. Par senajiem lietuviešu uzvārdiem ir rakstījuši Z. Zinkevičs (Zinkevičius 1977), A. Vanags (Vanagas 1982), V. Maciejauskienė (Maciejauskienė 1991), M. Ramonienė, J. Čirūnaite, D. Sinkevičute u. c. Ir publicēta arī „Lietuviešu uzvārdu vārdnīca” divos sējumos: „Lietuvių pavardžių žodynas”, T. 1–2, Vilnius, 1985, 1989 (LPŽ), kuras dati bieži izmantoti salīdzinājumiem arī šajā promocijas darbā.

1.5. Poļu priekšvārdu un uzvārdu sistēmas attīstība un pētniecība

Līdz kristietības ienākšanai (966. g.) Polijā, visticamāk, tika lietoti tikai slāvu cilmes personvārdi (Grzenia 2004, 17). Senpoļu vārdus pēc to struktūras var iedalīt:

- 1) saliktos personvārdos, ko veido divi (retāk trīs – *Z-by-gniew*) elementi. Ir zināms ap 600 senpoļu vārdu, kas veidoti no 150 dažādiem elementiem jeb komponentiem, piemēram, *Bogu-sław*, *Bratu-mił*, *Czci-sław*, *Kazi-mierz*, *Mściwoj*, *Woj-ciech*;
- 2) vienkāršos vārdos, kas balstīti uz vienu elementu. Tie ir vārdi, kas līdzīgi divdabjiem (*Radowan*) vai sugasvārdiem. Domājams, ka tie radušies no iesaukām, jo apzīmē gan cilvēka ķermeņa daļas (*Broda*, *Jeżor*, *Żyła*), gan rakstura vai cilvēka ārienes īpatnības (*Uchacz*, *Scscodr*, *Smardz*, *Strach*, *Biała*, *Krzepka*, *Wątlica*) (Ibid.).

Slāviskas izcelsmes personvārdi pēc nozīmes var tikt iedalīti vairākos vārdu tipos:

- 1) personvārdi, kas saistīti ar cīņu (elementi *bor-*, *kazi-*, *bron-*, *pełk-*, *woj* u. c.: *Świętobor*, *Bronisław*, *Kazimir*, *Mściwoj*);
- 2) personvārdi, kas raksturo ideālu varoni, ietver alkas pēc slavas (elementi *mir-*, *sław-*: *Mirosław*, *Ślavomir*, *Chwalisław*);
- 3) personvārdi, kas rāda attieksmi pret dzimtu un ģimeni (*Mitodziad*, *Ciecierad*, *Bratumił*, *Sulibrat*, *Siestrzemił*, *Siemowit*);
- 4) personvārdi, kas rāda attieksmi pret citiem cilvēkiem (*Drogomir*, *Gościrad*, *Radogost*);
- 5) negatīvas nozīmes vārdi ar priedēkli *nie-* (*Niemir*, *Nierad*), kā arī ar seniem elementiem, kas apzīmē trūkumu, apjukumu, nemieru (*Biezdard*, *Przezmir*, *Męcimir*, *Morzysław*); šādi vārdi tika doti, lai atbaidītu no bērna dēmonus un ļaunos garus;
- 6) personvārdi, kas saistīti ar reliģiju (*Bogdan*, *Bogurad*, *Bożydar*). (Grzenia 2004, 17)

Interesanti, ka saliktos slāvu un senpoļu vārdos nav elementu, kas būtu saistīti ar lopkopību, zemkopību, medībām, zveju u. tml.

Kā secinājis poļu personvārdu pētnieks Jans Grzeņa (Grzenia 2004, 15), ir vairāki poļu personvārdu avoti: vissvarīgākie no tiem ir Bībele un kristietiskā kultūra, antīkā kultūra, kā arī viduslaiku Eiropas kultūra. Bībeles izcelsmes personvārdus var iedalīt divās grupās:

- 1) Vecās Derības vārdi, kas sakņojas senebreju valodā (tostarp arī līdz mūsdienām Polijā ļoti populāri vārdi, piemēram, *Adam, Dawid, Ewa, Sara, Jakub*),
- 2) Jaunās Derības vārdi, kam ir gan senebreju cilme (*Jan, Maria, Mateusz, Szymon*), gan sengrieķu cilme (*Łukasz, Piotr, Tymoteusz*).

Kristīgā baznīca popularizēja Bībeles vārdus, īpaši svēto mocekļu vārdus. Tādējādi lietojumā parādījās tādi vārdi kā *Agnieszka, Barbara, Jerzy, Katarzyna* (Grzenia 2004, 16).

Vārds *Jeżus* kā kristāmvārds Polijā nav sastopams, lai gan citās katolicisma zemēs, piemēram, spāniski runājošajās valstīs, tas ir populārs. Bet vārds *Maria* Polijā plaši izplatījās tikai 19. gs. (Ibid.)

Arī Polijā, tāpat kā citās salīdzināmajās tautās un valstīs, tiek lietoti dažādas svešas cilmes personvārdi (latīņu, grieķu, slāvu, ģermāņu – senaugšvācu, senskandināvu u. c.). Slāvu izcelsmes personvārdi Polijā atdzima 19. gs., kad tos deva jaundzimušajiem kā patriotisma manifestācijas zīmi. Tajā laikā tika radīti arī jaundarināti slāviski vārdi, piemēram, *Lechostaw*. Vēlākajā laikā plašsaziņas, kinofilmu un televīzijas ietekmē izplatījās angļu cilmes vārdi (*Kewin, Sabrina, Samanta*), kā arī dažādas cilmes literāro tēlu vārdi (*Balladyna, Lesław, Ligia, Malwina* (Ibid.).

Runājot par vārdu popularitāti un modi, J. Grzeņa atzīst, ka dažreiz grūti izskaidrot, kāpēc vārds noturas popularitātes virsotnē vai izzūd. Piemēram, poļu vārds *Józef* Polijā ir zināms jau kopš 16. gs., bet 18. un 19. gs. tas kļuva par vispopulārāko vīriešu vārdu, pat 20. gs. 50. gados vēl bija samērā izplatīts, taču 70. gados tā popularitāte strauji kritās (Grzenia 2004, 11).

Polijā ir spēkā 1986. g. likums (*Prawo o aktach stanu cywilnego*), kas nosaka, ka jaundzimušajam jāreģistrē vārds ne vēlāk kā sešus mēnešus pēc piedzimšanas, kā arī to, ka cilvēkam var būt ne vairāk kā divi priekšvārdi, kas nedrīkst būt nepieklājīgi vai izmejoši. Polijā ierasts priekšvārdu rakstīt pirms uzvārda. (Grzenia 2004, 24–25)

Pirmie uzvārdi Polijā parādījās 16.–18. gs. kā augstāko sabiedrības slāņu privilēģija. Vispirms uzvārdus ieguva muižnieki un pilsētnieki. Zemniekiem un vietējiem ebrejiem uzvārdi tika piešķirti vēlāk administratīvā kārtā. Vairāki pirmie uzvārdi Polijā uzvārdi radušies galvenokārt no iesaukām (*Krawiec, Kołodziej, Kapusta, Siwy*), kā arī no personvārdiem (*Adamiak, Adamiec, Adamek, Adamszyk, Adamowski, Adamowicz, Jakubowicz, Klemensiewicz*), no vietvārdiem (*Poznański, Lipowski, Chrzanowski, Szydłowski*). Dažreiz uzvārds varēja tikt darināts arī no mātes vārda (ja nav noteikts tēvs vai arī māte par bērnu rūpējas vairāk nekā tēvs), piemēram, *Jadwisiak, Katarzyński*. (Encyklopedia 1999, 240–241) Jans Bistrņs uzskata, ka pirmie uzvārdi Polijā fiksēti jau 13. gs. (Bystron 1936, 7) Sākotnēji arī dažiem muižniekiem bijuši tādi uzvārdi kā *Komar* ('ods'), *Żaba* ('krupis') (Bystron 1936, 69).

Vēlākos laikos Polijā sāka lietot saliktus uzvārdus, dažādos variantos savienojot tēva un mātes uzvārdus, tēva un vīra uzvārdus (*Cezaria Baudouin de Courtenay – Ehren – Krentzowa*) (Encyklopedia 1999, 241).

Daudzi poļu uzvārdi ir aizgūti no citām valodām, aizgūvumus adaptējot ne tikai fonētiski, bet arī derivatīvi (vācu *Hammer* > poļu *Hemerski*, vācu *Sack* > poļu *Zak*, vācu *Ruck* > poļu *Róg*) (Encyklopedia 1999, 241; Bystron 1936, 180). Bieži to pašu uzvārdu atšķirīgos

sarakstos rakstīja dažādi: poļu sarakstā *Maślanka*, bet vācu sarakstā *Buttermilch*. Vāciskos uzvārdus bieži vienkārši pārtulkoja: *Neumann* > *Nowak*, *Rot* > *Czerwiński*, *Wild* > *Dzikowski* (Bystroń 1936, 189). Uzvārdu izskaņas *-ski* un *-cki* tika uzskatītas par dižciltīgo (muižnieku) uzvārdu sastāvdaļu. Tās vienlaikus ir arī patronīmiskās izskaņas: *Urbana* dēls > *Urbański*, *Piotra* dēls > *Piotrowski* (Encyklopedia 1999, 241). Sabiedrībā valdīja uzskats, ka tieši šie uzvārdi ir īsti poliski, muižnieciski („par excellence”) (Bystroń 1936, 182). Tendence pievienot piedēkli *-ski* ir ļoti sena. Jau 15. gadsimtā palaikam patvaļīgi vārdam tika pievienots *-ski*, bet kopš 17. gs. šāda vārdu maiņa kļuva arvien biežāka. Daudzi muižnieki šo izskaņu pievienoja vācu cilmes uzvārdam, piemēram, *von Schmiedecki* (Bystroń 1936, 183). Savukārt izskaņa *-wicz* tika uzskatīta par pilsētnieku uzvārdu izskaņu. Vēl līdz 18. gadsimtam šī izskaņa tika uztverta kā patronīmiska: *Körnera* dēls > *Kernerowicz* (Bystroń 1936, 182). Tomēr jau 17.–18. gs. liela daļa pilsētnieku arī mainīja savus uzvārdus, pievienodami izskaņu *-ski* (Bystroń 1936, 118). Nosaukt sevi uzvārdos ar *-ski* vai *-cki* ilgu laiku nebija atļauts zemniekiem (Bystroń 1936, 72).

Daudz poļu uzvārdu ir radušies no personvārdiem. Šo uzvārdu aizsākumi ir saistāmi jau ar viduslaikiem, bet uzvārdu tiešā (mūsdienu) izpratnē tie sāka funkcionēt tikai 19. gs., piemēram: *Stanisław* > *Stanisławek*, *Stanisławiak*, *Stanisławski* u. c. Daži personvārdi ir saglabājušies tikai uzvārdos. Vairāki uzvārdi radušies no personvārdu (priekšvārdu) deminutīvformām: pv. *Bolesław* > *Bolko*, *Bolesz*, pv. *Dobiesław* > *Dobek*, *Domamir* > *Domasz*, *Jarosław* > *Jarosz*. Vēlāk uzvārdus veidoja no personvārdiem ar dažādiem piedēkļiem: pv. *Chwalibóg* > *Chwalibogowacki*, *Domamir* > *Domasz* > *Domaszewski* (Bystroń 1936, 21–23). Šādus uzvārdus no seniem slāviskiem personvārdiem darināja muižnieki. Pārsvārā uzvārdi no personvārdiem ir veidoti ar patronīmiskajiem, dažreiz arī matronīmiskajiem sufiksiem (ja māte bija plaši pazīstama persona): pv. *Dorota* > *Dorociak*, pv. *Bronisława* > *Brońciak*, *Weronika* > *Weroniak* (Bystroń 1936, 25–26).

Personvārdu darināšana no vietvārdiem poļu valodā ir vienkārša, saprotama un ļoti sena (Bystroń 1936, 35). Lai atšķirtu divas personas, kam ir vienāds priekšvārds (piemēram, Latvijā *Jānis* no *Cēsīm* un *Jānis* no *Ludzas*), vārdam pievienoja papildvārdu kā paskaidrojumu (*Jānis Cēsiniēks* un *Jānis Ludzeniēks*). Tikai ar laiku šis apzīmējums pārtapa par uzvārdu. Pārsvārā uzvārdu deva atkarībā no vietas, kur cilvēks dzimis, kur dzīvo, vai no īpašuma lokalizācijas, piemēram (Polijā): vv. *Makowa* > *Makowski*, vv. *Dąbrowy* > *Dąbrowski*. *Jan*, kas dzimis vietā *Brzezia*, senos aktos ir reģistrēts kā *Joannes de Brzezie*, bet 15. gs. *Jan Brzeziński* (Bystroń 1936, 35–36). Vēl viens piemērs, kas rāda uzvārda evolūciju: 1523. g. ir pierakstīts *Andrzej Rogowski alias Pielcz de Rogi*, bet visi viņa pēcteči jau bija tikai *Rogowski* (Bystroń 1936, 38). Uzvārdus no vietvārdiem Polijā poļu valodā lielākoties darināja ar izskaņu *-ski* (Bystroń 1936, 42). Baltkrievijā un Lietuvā šis process bija līdzīgs, tikai daudz vēlāks (Bystroń 1936, 41). Arī kalpi, lai tuvinātos muižnieku kārtai, nereti izvēlējās no vietvārdiem darinātus uzvārdus. Īpaši jāpiemin uzvārdi, ko piešķīra karavīriem par izciliem nopelniem kaujā, piemēram, karavīram *Wąs* piešķīra „izcilāku” uzvārdu *Wąsowicz*, citam tika uzvārds *Polotinski* < *Polota* – vieta, kur karavīram piešķirta zeme īpašumā (Bystroń 1936, 48).

Lielākās uzvārdu maiņas Polijā notika 20. gs., piemēram: uzvārds *Byk* > *Bykowsky*; *Kozioł* > *Kozłowski*; *Baran* > *Baranicki* (Bystroń 1936, 152), resp., cilvēki it kā centās noslēpt nevēlamo uzvārda semantiku.

Polijā ir publicētas vairākas grāmatas par personvārdu vēsturi, attīstību un to uzbūvi (piemēram, M. Malec „Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych”,

Wrocław, 1971), kā arī dažādu autoru sastādītas priekšvārdu vārdnīcas: M. Karplukówna „Polskie imiona słowiańskie” (Kraków, 1973); W. Janowowa, A. Skarbek, B. Zbijowska, J. Zbiniowska „Słownik imion” (Wrocław, 1991); B. Kupis „Nasze imiona” (Warszawa, 1991); J. Bubak „Księga naszych imion” (Wrocław, 1993); „Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych”, red. A. Cieślukowej, M. Malec i K. Rymut, 1.-6. (Kraków, 1995–1997); J. Grzenia „Nasze imiona” (Warszawa, 2002); J. Grzenia „Słownik imion” (Warszawa, 2004). Visplašāk zināmas J. Bistrona monogrāfijas par poļu priekšvārdiem un uzvārdiem, kas piedzīvojušas vairākus izdevumus: J. St. Bystron „Księga imion w Polsce używanych” (Warszawa 1938) un J. St. Bystron „Nazwiska polskie” (Lwów, Warszawa 1936) u. c.

Polijā ir izdota viensējuma uzvārdu vārdnīca ar etimoloģiskām norādēm: Rymut K. „Nazwiska polaków” (Wrocław–Warszawa–Kraków, 1991). Tas pats autors ir sagatavojis arī lielāku divsējumu vēsturiski etimoloģisku poļu uzvārdu vārdnīcu: Rymut K. „Nazwiska polaków. Słownik historyczno-etymologiczny”, I, A-K (Kraków, 1999), II, L-Ż (Kraków, 2001).

1.6. Krievu priekšvārdu un uzvārdu sistēmas attīstība un pētniecība

Krievija jau no tās pirmsākumiem bijusi daudznacionāla valsts – tas atspoguļojas arī personvārdu sistēmā. Piemēram, no skandināviem aizgūti tādi vārdi kā *Игорь, Ольга*, no tjurkiem – *Аксак, Тимур, Сабур*, no lietuviešiem – *Витовт, Довмонт*, no kaukāziešiem – *Шамиль*. Daži vārdi, kuru nozīmi var saprast arī mūsdienās, nāk no senkrievu valodas – *Ждан, Нечай*, bet mūsdienās ļoti reti kāds tā sauc savus bērnus. (Суперанская 1998, 6–7)

Pirmskristiānisma laikmetā (līdz 10. gs.) krievu vārdi bija iesaukveidīgi (līdzīgi tām iesaukām, kādās tagad sauc bērnus): *Рыжий, Хромой, Заика, Умник, Чудак*. Vārda izvēli noteica cilvēka fiziskās un morālās īpašības. (Селищев 1948) Vēl bērnus nosauca, raksturojot vecāku jūtas: *Ждан, Неждан, Любит, Милый*, pēc bērna skaita: *Первуха, Вторак, Третьяк, Семей, Десятка, Меньшак* (jaunākais dēls), *Большак* (vecākais dēls), ņemot vērā dzimšanas laiku un apstākļus: *Суббота* (sestdien dzimušais), *Вешняк* (pavasārī dzimušais), *Жар* (karstā laikā dzimušais), *Гроза* (dzimusi negaisa laikā) (Суперанская 1998, 15).

Vārdam bijušas aizsargājošas funkcijas. Sargājoties no ļauniem gariem, deva vārdus: *Горе, Неудача, Мертвой, Грязнуха* (īpaši tādās ģimenēs, kurās bērni bija miruši). Tā joprojām dara dažas turciešu tautas (īpaši Altajā), bet kādreiz tā mēdza rīkoties arī krievi. Seni krievu vārdi var būt arī saistīti ar tautību vai dzimšanas vietu: *Казанец, Новожил, Несвой, Татарин, Чуваш*.

Pozitīvas nozīmes vārdi slāviem bijuši retums: *Рада, Забава*. (Суперанская 1998, 16)

Kā personvārdi tika lietoti arī dzīvnieku nosaukumi: *Баран, Блоха, Воробей, Заяц, Муха, Окунь, Сорока*, augu nosaukumi: *Берёза, Калина, Арбуз*, ēdienu nosaukumi: *Блин, Борщ, Сахар*, tautu nosaukumi: *Казарин* ('hazārs'), *Чудин* ('čuds'), *Корела* ('karēlis'), *Лапон* ('laps, sāms'), dažādu priekšmetu nosaukumi: *Гвоздь, Доска* (bieži bez īpašas motivācijas). (Ibid., 19)

Dažās ģimenēs bijušas savas vārdu piešķiršanas tradīcijas, par kurām var spriest pēc 14.–16. gs. rakstiem. Tā, piemēram, Ļiņovu (*Линёвы*) ģimenē bērniem doti zivju vārdi: brāļi *Окунь Иванович Линёв* un *Андрей Иванович Сом Линёв* (15. gs. otrajā pusē). Saskaņā ar tā laika noteikumiem, cilvēki kristībās ieguva kalendāro vārdu, bet mājās parasti viņus sauca

nekalendāros, tradicionālos senkrievu vārdos. Savukārt uzvārdi biežāk veidojās no kalendārajiem vārdiem. Tomēr abu iepriekš minēto brāļu bērniem uzvārds ir *Окунев* un *Сомов*. Bija arī ģimenes, kas deva bērniem „botāniskus” vārdus. (Ibid., 16)

Senkrievu vārdi, kas radušies no dzīvnieku, putnu, augu nosaukumiem, visticamāk, saistīti ar totēmismu – senie slāvi ticēja, ka viņu ģimenes un dzimtas cēlušās no kāda totēma, piemēram, vilka, lāča, ozola u. c. (Ibid., 16)

Pēc Sanktpēterburgas filoloģes A. V. Suslovas, visizplatītākie senkrievu vārdi bijuši *Бажен* (karsti gaidīts), *Баран*, *Беляй*, *Бык*, *Волк*, *Ворона*, *Голова*, *Дружина*, *Жук*, *Заяц*, *Козёл*, *Курбат* (maza auguma, knauķis), *Любим*, *Мальш*, *Мороз*, *Неклюд* (neveikls, neglīts), *Немир*, *Нехороший*, *Смирной*, *Сокол*, *Сухой*, *Суморок* (mijkrēslī dzimušais), *Толстой*, *Ушак*, *Шишка*, *Ярец* u. c. Visi šie vārdi tagad ir bieži sastopami mūsdienu krievu uzvārdos: *Баженов*, *Баранов*, *Беляев*, *Быков* u. tml. (Ibid., 17)

Lielākā daļa kņazu vārdu bija divdaļīgi, resp., divcelmu personvārdi, piemēram, *Владимир*, *Святослав*, *Ярослав* (tāpat kā grieķiem, indiešiem, irāņiem, ģermāņiem u. c.). Daudzām tautām ir analogiski arī divcelmu vārdu komponenti, sal. grieķu *Trasibuls* un seno ģermāņu *Konrāds* ‘drošsirdīgs + griba, padoms’ u. c (sal. arī lietuviešu piemērus 1.4. nodaļā un vācu piemērus 1.7. nodaļā). Arī slāvu valodās, līdzīgi kā citās indoeiropiešu valodās, salikto personvārdu komponenti var tikt mainīti vietām: *Mir-o-liub* un *Liub-o-mir*, *Slav-i-bor* un *Bor-i-slav*, *Slav-o-liub* un *Liub-o-slav* (LKE 687).

Kristīgie vārdi Krievijā ienāca laikā, kad tur jau eksistēja senkrievu personvārdu sistēma. Hronoloģiski vārdu maiņa notika šādi: no 13. gs. beigām dižciltīgos jau sauca vienā kristītā vārdā, bet pārējā tautas daļa līdz 17. gs. vēl saglabāja pirmskristiāniskos (pagāniskos) vārdus, turklāt senie krieviskie vārdi pakāpeniski zaudēja savu nozīmību un no 15. gs. sāka pārveidoties iesaukās (tās saglabājās līdz 17. gs.), ko ar laiku pilnībā izstūma kanonizētie vārdi. (Суперанская 1998, 27)

Galvenā atšķirība starp senkrievu vārdiem un kalendārvārdiem ir tā, ka senkrievu personvārdi ar visām savām saknēm ir saistīti ar krievu valodas apelaīviem, ir saprotami, pieejami; turpretī kalendārvārdiem nav gandrīz nekādas saistības ar krievu apelaīvo leksiku, vienīgi dažkārt to nejaušā līdzība sugasvārdiem (*Хроматий*, *Худион*, *Павлин*, *Вата*) traucē tiem kalpot par personvārdiem. (Ibid., 28)

Seno krievu pirmskristiānisma laikmeta antroponīmijā bija diezgan daudz vārdu ar noliegumu: *Нечай*, *Неждан*, *Неустрой*. Acīmredzot to ietekmē iniciālo *не* ieguva arī daži kalendārie vārdi: *Нелид* (< *Леонид*), *Неходий* un *Нефёд* (< *Мефодий*).

Kanonizēti tika kņazu vārdi bija *Игорь*, *Олег*, *Ольга*, *Ярослав* u. c. Vārdi ar sliktu nozīmi neieklāja kanonizēto vārdu sarakstā. (Ibid., 29)

No 17. līdz 19. gs. notiek ievērojams kalendāro vārdu pieaugums – to skaits palielinās gandrīz četras reizes. Precīzu krievu kalendāro vārdu skaitu arī mūsdienās grūti pateikt, jo katrs kalendārs ir atšķirīgs, piemēram, 1960. g. kalendārā ir 874 vīriešu un 228 sieviešu vārdu. (Ibid., 34, 36)

Bizantiešu vārdi Krievijā pirmoreiz parādījās apmēram pirms 10 gadsimtiem. Tos reizē ar baznīcas tekstiem atnesa mūki misionāri, kuru vidū bija daudz dienviņslāvu. Bizantiešu vārdus slāvi bija labi apguvuši – grieķu vārdu elementi bija nomainīti ar slāvu elementiem vai arī pavisam atmesti: *Dimitrios* > *Димитр*, *Ivannis* > *Иван*. Tos bija grūti izrunāt neizglītotai tautai, tāpēc tie mainīja formu: *Аквилина* > *Акулина*, *Феодор* > *Федор*, *Дионисий* > *Денис*, *Иулиания* > *Уляна*. No daudziem „neglītiem” un nesaprotamiem

vārdiem cilvēki atteicās, kristot bērnus, piemēram, tādi vārdi nebija cieņā: *Пафнутий, Ексакутстодиан, Никтополион, Мельхисидек, Нафанаил, Пайсий*. Dažreiz tādus vārdus piešķīra pret cilvēku gribu – īpaši bieži jaundzimušajam deva vārdu, kāds bija rakstīts baznīcas kalendārā bērna dzimšanas dienā (viņa svētā vārdā). Dažreiz tika pieļautas atkāpes – 1, 2, 3 dienas vai nedēļu no dzimšanas dienas. Tas izskaidro, kāpēc bija tik daudz *Ivani* (jo bija vairāki svētie ar šo vārdu: *Иван Богослов, Иван Златоут, Иван Воин*). Dažās ģimenēs vārdu izvēlējās, uz labu laimi uzšķirot kalendāra lapu – arī tā radās daudzie *Ivani*. (Суперанская 1964, 15)

15.–16. gs. avotos fiksētas šādas vārda *Иван* formas: *Иванко, Иванис, Иванчик, Иванча, Ивахно, Иваш, Ивашка* (visizplatītākā mūsdienu hipokoristiskā forma *Ваня* acīmredzot parādījies vēlāk). Šīs formas tika lietotas ikdienas saziņā, baznīcas rakstos lietoja nesaīsinātās, grāmatu normām atbilstošās formas. (Суперанская 1998, 37–38)

Vēlākos laikos bizantiskie vārdi ieņēma savu noteiktu nišu – kļuva par mūku vārdiem (mūks mainīja pasaulīgo vārdu, bet pirmais burts saglabājās tas pats, piemēram, *Кирил < Константин*). Arī tas bija viens no iemesliem, kāpēc šos vārdus pārstāja lietot kā pasaulīgos vārdus. (Суперанская 1964, 17)

Pēc baznīcas reformām 17. gs. iezīmējās divi kalendāro vārdu attīstības ceļi: baznīcas – krievu vārdu tuvināšana baznīcas slāvu un jaungrieķu valodas normām – un laicīgais – vārdu tautisko formu piemērošana nacionālās krievu literārās valodas normām (Суперанская 1998, 48).

Tas, ka personvārdu baznīcas formas attālinājās no dzīvās krievu valodas izrunas, stimulēja personvārdu laicīgo formu attīstību. Vārdu baznīcas formas sāka lietot tikai svinīgos gadījumos – kristībās, laulībās, apstāvēšanā, mirušo pieminēšanā. Tāds stāvoklis saglabājās vēl 20. gs. sākumā. (Ibid., 49) 19. gs. 80.–90. gados inteliģences ģimenēs sāka atcerēties senos krievu vārdus: *Олег, Ярослав, Святослав, Игорь, Владимир*. Pēc Oktobra revolūcijas ļoti populārs kļuva vārds *Владимир*. 20. gs. 40.–50. gados atkal atdzima *Игорь un Олег*. Dažādu sociālo, ekonomisko, valodniecisko u. c. iemeslu dēļ 20. gs. sākumā kanonisko vārdu loks ļoti saruka – līdz pat 150–200 vārdiem.

Tūlīt pēc revolūcijas, kad baznīca bija atšķirta no valsts, sākās jaunu vārdu radīšanas vilnis. 20. gados: *Революция, Ревдит* (= *революционное дитя* ‘revolūcijas bērns’), *Искра, Идея, Февралина, Октябрина, Воля, Свобода, Слава, Новомир, Пионер, Баррикада* (А. М. Селищев „Язык революционной эпохи”, Москва, 1928, 190). Daudzi vārdi veidoti kā pārveidojumi vai abreviatūras no slavenību (revolūcijas vadoņu) vārdiem: *Ленина, Энгелсина, Марксина, Будёна*. Personvārdos uzskatāmi atbalsojās arī industrializācijas un kolektīvizācijas vilnis: *Трактор, Электростанция, Энергия, Рем* (= *революция – электрификация – машиностроение* ‘revolūcija, elektrifikācija, mašīnbūve’). 30. gados izzuda revolucionāras nokrāsas vārdi, to vietā nāca cita veida jaundarinājumi: *Юнарма* (= *юная армия* ‘jaunā armija’), *Нэра* (= *новая эра* ‘jaunā ēra’), *Ленэра* (= *Ленинская эра*). Pat vecos vārdus skaidroja pa jaunam: *Гертруда* (= *герой труда* ‘darba varone’), *Рената* (= *революция – наука – труд* ‘revolūcija, zinātne, darbs’). 30. gados kā vārdus izmantoja arī ķīmisko elementu nosaukumus: *Радий, Сталь, Никель, Гелий*. Tolaik bija sastopami pat tādi pretenciozi vārdi kā *Идеал, Гений, Гения*. Arī krievu sieviešu vārdos bija vērojama puķu mode: *Астра, Гортензия, Лилия, Роза*. 30. gados Krievijā nāca modē vietvārdiskie personvārdi: *Ангара* (meitene, kas dzimusi Irkutskā), *Иртыш* (personvārds А. Гайдара stāstā). Tajā laikā pieauga arī grāmatu ietekme uz vārdu izvēli: *Руслан* (no А. Пуškina daiļrades), *Герман* (arī no Пуškina „Pīķa dāmas”), *Земфира* (no Пуškina „Čigāni”), *Аэлита*

(no A. Tolstoja), *Тимур* (no A. Gaidara stāsta, tā Gaidars nosauca arī pats savu dēlu). Par godu ārzemju daiļliteratūrai, mākslai un mūzikai parādījās tādi jauni vārdi kā *Виолета*, *Травиата* (no Dž. Verdi operām); *Дездемона*, *Джульета*, *Офелия* (no Šekspīra darbiem) u. c. Izvēloties vārdu, bērnu vecāki pievērsās arī sengrieķu un romiešu tēliem: *Икар*, *Диана*, *Гера*, *Вита*, *Ахилл*. (Суперанская 1964, 23, 24)

20. gs. 50. gados nav daudz jaunizgudrotu vārdu, atkal atgriezās vecie krievu vārdi: *Александр*, *Сергей*, *Ольга*, *Елена*, *Наталья*. Bērnu vecāki palaikam mainīja savus specifiskos vārdus, lai bērniem būtu vienkāršāks patronīms. Tā Krievijā 50. gados mainījās gaume un tradīcijas – uzvarēja senie krievu vārdi. Neraugoties uz visiem jaunievedumiem, kopējā krievu vārdu sistēma ir konservatīva, kas ļāva krievu kalendārajiem vārdiem noturēties pret mēģinājumiem tos iznīcināt vai izstumt, nomainot pret jaunākiem vārdiem. (Суперанская 1998, 62)

Vārdu lietošanas procesā ilgu laiku tika meklētas tādas formas, kas vislabāk atbilstu krievu valodai un ikdienai. Tā, piemēram, no grieķu cilmes personvārda *Ксения* izveidojās tautiskās sarunvalodas formas: *Аксенья*, *Аксинья*, *Оксенья*, *Оксана*.

Lielākā daļa krievu vīriešu vārdu beidzas ar līdzskani, bet sieviešu – ar galotni *-a* vai *-я*. Taču apmēram 40 vīriešu kalendāro vārdu arī beidzas ar *-a* vai *-я*: *Илья*, *Никита*, *Фома*. Ja šāds vārds bija labi pazīstams, to uztvēra kā vīriešu vārdu, taču, ja tas nebija īsti pazīstams, to varēja uztvert kā sieviešu vārdu. Pie vīriešu vārdiem krievu baznīcas kalendāros pieskaitīti arī tādi vārdi kā *Феола* un *Сабина*, turpretī citu slāvu tautu kalendāros tie ir sieviešu vārdi. (Суперанская 1998, 50)

Krievu kalendāros ir samērā maz sieviešu vārdu. Tas saistāms ar vairākiem iemesliem. Pirmkārt, kalendāros parasti iekļāva kulta kalpotāju vārdus, bet minētajai jomai lielākoties savu dzīvi veltīja vīrieši. Pirmie klosteri bija tikai vīriešiem – tajos gan gadījās arī pa kādai sievietei, kas pieņēma vīrieša vārdu, piemēram, *Мария* pieņēma vārdu *Марин*, *Пелагия* nosauca sevi *Пелагий*. Otrkārt, senāk sabiedrībā sievietēm tika atvēlēta nenožīmīga loma. (Ibid., 53) Kalendārā tika minēti dažu kņazieņu vārdi, kas sevi cienīgi parādījušas grūtos laikos. Kādā 18. gs. dokumentā, kurā minēti kalendārie vārdi, bija 181 vīriešu un tikai 11 sieviešu vārdu. 1891. g. kalendārā jau bijuši 900 vīriešu un 250 sieviešu vārdu. 1988. g. baznīcas kalendārā, kad tika svinēta Krievijas kristīšanas tūkstošgade, pēc serbu, gruzīnu un dažu citu vārdu pievienošanas bija 885 vīriešu un 245 sieviešu vārdi. (Ibid., 54)

Vīriešu un sieviešu vārdu skaita disproporcija bijusi arī senkrievu laikā pirms kristīšanas. Vīrietis skaitījās mājas un ģimenes saimnieks, tāpēc sieviešu vārdi reti kad parādījās kādos rakstītos dokumentos. Uz to pamata sastādītajā vārdnīcā (Н. М. Тупиков „Словарь древнерусских личных собственных имен”), ko piemin A. Superanska, ir 5300 vīriešu un tikai 50 sieviešu vārdu. To vidū: *Голуба*, *Добрава*, *Досада*, *Ждана*, *Любава*, *Милава*, *Надежда*, *Некраса*, *Нелюба*, *Чернавка*. Acīmredzot daži senkrievu vārdi, kas restraurējami mūsdienu uzvārdu sastāvā pēc sastopamajām saknēm, arī bijuši sieviešu vārdi: *Большуха*, *Быструшка*, *Говоруха*, *Голубка*, *Ждаха*, *Лебёдка*, *Красава*, *Малина*, *Малуха*, *Милоха*, *Неулыба*, *Толстуха* u. c. Taču ar šādām rekonstrukcijām jābūt ļoti uzmanīgiem, jo senāk vīriešiem palaikam bija tādi vārdi, kādus mēs ar vislielāko pārliecību pieskaitītu sieviešu vārdiem. Pat tādi senkrievu vārdi kā *Матушка*, *Медведица*, *Корова*, kas, kā varētu likties, iespējams, doti sievietēm to specifisko rakstura īpašību vai izskata dēļ, spriežot pēc rakstu pieminekļiem, piederējuši vīriešiem, piemēram, *Матушка Михаил Иванович Борисов-Бороздин*. (Ibid., 55–56)

Ievērojams sieviešu vārdu skaita pieaugums notika pēc revolūcijas, kad tika atcelts kristību akts, t. i., vairs nevajadzēja vērsties pie baznīcas vārdu saraksta kā vienīgā oficiālo vārdu formu avota. (Ibid., 58) Kā uzsver A. Superanska, personvārdu deminutīvformu krievu valodā ir visvairāk no visām tautām, kuras pārņēmušas Bizantijas vārdus (pat itāļu valoda šai ziņā ir tikai otrajā vietā).

Patronīmi krievu valodā ir ļoti seni – jau 945. g. sarakstos dažviet tie minēti blakus vārdam. Rakstot kņazu vārdus, pieminēja pat vectēva un vecvectēva vārdu: *Князь Владимир Святославичь, внук Всеволожь, правнук Ольгов (Олегов), праправнук Святославль, праправнук Ярославль (1776)*. Sākumā sugasvārds tika lietots pirms īpašvārda: *сын Лазорев*, pēc 15. gs. – *Лазорев сын*, bet vēl vēlāk – bez sugasvārda. Patronīmiskajiem piedēkļiem *-ов, -ев, -ин* 16.–18. gs. pievienojās *-ич, -ович, -евич*. Mūsdienās vīriešu dzimtes patronīmi veidojami ar piedēkļiem *-ич, -ович, -евич*.

Pagaidām nav precīzi aprēķināts, cik uzvārdu ir reģistrēti Krievijā. To skaits varētu sniegt vairākus simtus tūkstošu (Ганжина 2001, 4). Uzvārdu veidošanās process Krievijā ildzis vairākus gadsimtus. Augstākajiem sabiedrības slāņiem uzvārdi reģistrēti jau 14.–16. gadsimtā. Dižciltīgie uzvārdus ieguva galvenokārt 16.–17. gs., vismaz 18. gs. sākumā visiem muižniekiem Krievijā jau bija uzvārdi. Bagātākajiem un slavenākajiem tirgoņiem uzvārdi parādījās jau 16. gs. (piemēram, *Строганов*), bet vairumam tirgotāju uzvārdi nebija pilnībā izveidojušies pat līdz 19. gs. sākumam. Garīdzniekiem uzvārdi parādījās tikai 18. gs. un 19. gs. pirmajā pusē. Zemniekiem uzvārdus piešķīra vēl vēlāk. Tiesa, valsts ziemeļos zemniekiem uzvārdi bija jau kopš 18. gs. (ir zināmi pat gadījumi, kad krievu zemniekam uzvārds ir bijis jau 17. gs.), tomēr vairākumam dzimtcilvēku pat 19. gs. vidū vēl nebija uzvārdu. (Ганжина 2001, 3–4)

Daudzos mūsdienu krievu uzvārdos var saskatīt senas personvārdu formas, kas kādreiz eksistējušas Krievijā: *Нечай, Третьяк, Меньшик, Ушак* u. c. (Ганжина 2001, 4) Šajos vārdos atspoguļojas cilvēku rakstura īpašības, uzvedība, valodas īpatnības un fiziskie trūkumi (daudz retāk – pārākumi). Gandrīz nekad uzvārdu neizvēlējās pats tā īpašnieks: to piešķīra kāds no malas.

Liela daļa mūsdienu krievu uzvārdu ir darināti no pareizticīgo personvārdiem. Tomēr šie vārdi tikai 19.–20. gs. kļuva par aktīvu uzvārdu derivatīvo bāzi. 16.–18. gs. šāda tipa uzvārdu vēl nebija daudz. Vairākums no kristīgo vārdu deminutīvformām vai sarunvalodas formām darināto uzvārdu parādījās ne agrāk kā 19. gs. otrajā pusē (*Ванюшечник, Иванчиков, Васьков*), kad masveidā tika piešķirti uzvārdi zemniekiem. Uzvārdi, kas darināti no personvārda kanoniskās formas, tika piešķirti garīdzniecības pārstāvjiem (*Георгиев, Мефодиев, Илларионов*) (Ганжина 2001, 5–6). Mūsdienās uzvārdi, kas radušies no personvārdiem, ir ļoti dažādi, jo to pamatā ir ne tikai vārdu oficiālās formas, bet arī sadzīviskie, sarunvalodas varianti (*Мамин < рв. Маммий*, nevis no sugasvārda *мама*). (Ганжина 2001, 6) Tomēr nemodificēti personvārdi par uzvārdiem kļuva tikai ļoti retos gadījumos, pārsvarā tādi, kas ienākuši no baltkrievu vai ukraiņu valodas (Унбегаун 1989, 7).

Daudz krievu uzvārdu attīstījās dabiskā ceļā, izejot cauri patronīmijas stadijai, resp., uzvārdi radušies no tēvvārda. Šādu ceļu nav gājuši tikai uzvārdi, kas darināti no ģeogrāfiskajiem nosaukumiem (*Московский, Одоевский, Терский*), kā arī daži nestandarta uzvārdi un mākslīgi darināti uzvārdi (*Октябрьский, Первомайский, Тракторов*) (Ганжина 2001, 6). Tēvvārdus galvenokārt darināja kā īpašības vārdus ar izskaņām *-ов, -ев* no tēva vārda vai iesaukas (*Петров, Зайцев*), kā arī no tēva tēvvārda (*Фомичев, Федичев*). Neliela

daļa personvārdisko uzvārdu ir saglabājuši īpašības vārda vienskaitļa vai daudzskaitļa ģenitīva formu (*Дурново, Черных, Широких*) (Унбегаун 1989, 8).

No sieviešu personvārdiem darinātu krievu uzvārdu nav daudz, jo krievu sabiedrībā ģimenes galva bija tikai vīrietis. Ja bērns bija dzimis ārļaulībā vai arī ja jaundzimušo audzināja atraitne, vēl retāk, ja ģimenē virsroku ņēma sieva, bērns ieguva no mātes vārda darinātu uzvārdu (*Апраксин, Пряхин, Сусанин, Домнин*). Arī tādu uzvārdu cilmi nosakot, var viegli kļūdīties: *Любкин* nav vis no sieviešu pv. *Любка*, bet gan no 16. gs. kņaza Vasilija Volkonska iesaukas *Любка*. (Ганжина 2001, 7)

Patronīmisko uzvārdu daudzums krievus vieno ar citiem pareizticīgajiem slāviem – bulgāriem, serbiem, mazāk ar ukraiņiem un baltkrieviem. Citu konfesiju slāviem – poļiem, čehiem, slovākiem, slovēņiem – uzvārdi tiek veidoti pēc citiem modeļiem, kas tuvāki Rietumeiropas tipam. (Унбегаун 1989, 8)

Uzvārdi, kas „tīrā veidā” radušies no apelatīviem, krievu valodā ir diezgan reti, lielākoties tie ienākuši caur baltkrievu un ukraiņu valodām: *Медведь, Мороз, Гоголь* ‘pīle’ u. c. (Унбегаун 1989, 8)

Vienam un tam pašam uzvārdam motivācija var būt atšķirīga. Joprojām ļoti daudzu uzvārdu cilme ir neskaidra. Arī krievu valodā ir daudzi citvalodu uzvārdi, kas laika gaitā rusificēti. Īpaši daudz Krievijā ir tjurku valodu cilmes uzvārdu, piemēram: *Тургенев* < *Турген* < mongoļu *túrgen* ‘ātrs, karstas dabas’ (Ганжина 2001, 8, 482).

Krievu antroponīmiskā sistēma ir labi izpētīta. Ir vairākas krievu priekšvārdu vārdnīcas un monogrāfijas, daudzi simti rakstu zinātniskos krājumos. No pēdējām ievērojamākajām priekšvārdu vārdnīcām būtu pieminamas: Петровский Н. А. „Словарь русских личных имён” (Москва, 1966); А. Н. Тихонов, Л. З. Бояринова, А. Г. Рижкова „Словарь русских личных имён” (Москва, 1995); А. В. Суперанская „Словарь русских личных имен” (Москва, 1998). Samērā labi izpētīti arī krievu vēsturiskie personvārdi (N. N. Tupikovs, A. V. Suslova, A. M. Seliščevs u. c.).

Tāpat ir vairākas uzvārdu vārdnīcas, piemēram: Федосюк Ю. А. „Русские фамилии: Популярный этимологический словарь” (Москва, 1981); Никонов В. А. „Словарь русских фамилий” (Москва, 1993); Ганжина И. М. „Словарь современных русских фамилий” (Москва, 2001). Tomēr šajās vārdnīcās iekļauta tikai samērā neliela daļa no visiem krievu uzvārdiem.

Ir arī vairākas teorētiskas monogrāfijas par uzvārdu vēsturi, etimoloģiju, semantiku un izplatību – tie ir E. Karnoviča, O. Trubačova, A. Seliščeva, S. Veselovska, N. Baskakova, A. Superanskas, A. Suslovas, B. Unbegauna, I. Koroļevas, V. Ņikonova darbi (Карнович 1886, Трубачев 1968, Селищев 1968, Веселовский 1974, Баскаков 1979, Суперанская, Суслова 1984, Унбегаун 1989, Королева 1996, Никонов 1998) u. c.

Pēc baltkrievu onomasta M. Birilas atzinumiem, baltkrievu uzvārdi radās 17.–18. gs. Trijās daļās ir iznākusi arī baltkrievu uzvārdu vārdnīca: Бірыла М. В. „Беларуская антрапанімія”, Мінск, I – 1966, II – 1967, III – 1982. Tomēr baltkrievu uzvārdu apskats un salīdzinājums šajā darbā vairāku objektīvu iemeslu dēļ nav iekļauts.

1.7. Vācu priekšvārdu un uzvārdu sistēmas attīstība un pētniecība

Visplašākās ziņas par vācu personvārdu – gan priekšvārdu, gan uzvārdu un starpvārdu jeb papildvārdu – izveidi, attīstību un pētniecību atrodamas K. Kunces izveidotā atlantā (K. Kunze „Namenkunde Vor- und Familiennamen im deutschen Sprachgebiet”, München, 1998).

Kopš senatnes līdz pat mūsdienām liela daļa vācu personvārdi lielākoties ir divcelmu jeb divdaļīgi vārdi. Tomēr dažādu tautu priekšvārdu pētījumi rāda, ka par divcelmu vārdiem vecāki varētu būt skaņas atdarinoši personvārdi jeb fonētiski darinājumi, piemēram, *Pappo*, *Pippo*, *Tato*, *Tito*, *Toto* u. tml.

13. gs. vācu personvārdu vairumu veidoja Bībeles vārdi, kā arī dažādu svēto vārdi, kas saistīti ar patronu jeb aizbildni. Vācijā bija izplatīti arī vietējo svēto vārdi, piemēram, *Lambert*, *Florian* (Kunze 1998, 43). Kā atzīst onomasti, vācu pirmajos kalendāros ievietotie svēto vārdi ievērojami atšķiras no citu tautu kristāmā vārdu nomenklatūras sarakstiem, jo ir ievērojami vairāk pašu vāciešu svēto vārdu (Liet. KS 36). Kopš 13. gs. ir pazīstami franciskāņu svēto vārdi: *Franz* < *Franciscus*, *Clara*, *Bona* < *Bonaventura*, savukārt vēlākos gadsimtos no šīm formām radās uzvārdi: *Franze*, *Franzel*, *Bon(a)wand*, *Wenthur*. Visizplatītākie 14.–15. gs. ar svētajiem aizbildņiem saistītie personvārdi bijuši: vīriešu vārdi – *Johannes*, *Nikolaus*, *Peter*, *Jakob*, sievietes vārdi – *Margareta*, *Katharina*, *Elisabeth*, *Anna*, *Agnes* (Kunze 1998, 44–45). Jau kopš seniem laikiem ir pazīstamas arī saīsinātās personvārdu formas jeb akronīmi: *Hinz* < *Heinrich*, *Kunz* < *Konrad*, *Hans* < *Johannes*, *Grete* < *Margarete*. Izveidojās arī tikai noteiktos Vācijas apvidos lietojami akronīmi, piemēram, *Aleke*, *Alke*, *Aleit*, *Dage* < *Adelheid*, *Gese*, *Drude* < *Gertrud* (Kunze 1998, 45).

Reformācija nostājās pret svēto kultu un svēto vārdu tradīciju, lai gan četriem no paša Mārtiņa Lutera sešiem bērniem bija Bībeles vārdi – *Hans*, *Elisabeth*, *Magdalena*, *Paul*, kā arī *Martin* un *Margaretha*. Protestantisma laikā – 16. gs. – modē nāca vecie Bībeles vārdi: *Jonas*, *Abraham*, *Rebekka*, *Salome*. Tomēr protestantisms ienesa arī tādus pasaulīgus vārdus kā *Wolf*, *Ebert*, *Itz*, *Gele*, *Metz*, par kuriem Georgs Vitcels (*Witzel*) savā grāmatā „Namenbuch der Kirche” 1541. gadā rakstīja „pēc barbaru gaumes veidot”. (Kunze 1998, 45, 47)

17. gs. vācu valodā tika darināti daudzi jauni vārdi, lielākoties divu celmu antroponīmi: *Traugott*, *Gotthold*, *Christlib*, *Glaubrecht*, pa daļai kalkējot no antīkajām valodām, piemēram: *Thimotheus* > *Fürchtegott*. (Kunze 1998, 47) Vācu divcelmu personvārdu komponenti, kam piemīt cīņas, varonības, tautas, bagātības semantika, tāpat kā citās salīdzināmajās valodās, var tikt mainīti vietām, piemēram: *Bald-wig* un *Se-bald*, *Frid-u-bert* un *Sieg-fried* (LKE 687) (sal. arī lietuviešu personvārdu un krievu personvārdu piemērus 1.4. un 1.6. nodaļā).

Vidus un Ziemeļvācijā jau 17. gs. sākumā tika lietoti divi priekšvārdi, piemēram: *Gottfried Wilhelm Leibniz*, *Christian Fürchtegott Gellert*. Nereti no šiem diviem priekšvārdiem izveidojās salikteni: *Lieselotte* < *Elisabeth Charlotte*, *Anrei* < *Anna Maria*. (Kunze 1998, 49)

17. gs. beigās un 18. gs. sākumā ienāca cittautu personvārdi – modē nāca franču vārdi *Schani*, *Schachel*, *Margot*, angļu vārdi *Edgar*, *Edmund*, *Fanny* u. c. (Kunze 1998, 49). Kopš 17. gs. ir raksturīgi veidot vācu sievietes vārdus no attiecīgās saknes vīriešu vārdiem: *Albertine*, *Augustine*, *Ern(e)stine*, *Florentine*, *Klementine*, *Frederike*, *Henrike* u. tml. (Ibid., 49)

Vācijā (īpaši valsts rietumdaļā) par uzvārdu aizsākumiem varētu runāt jau kopš 12. gadsimta. Kā vecāko ģimenes personvārdu avotu var minēt vācu varoņdzejas sacerējumu „Hildebranda dziesma” („Hildebrandslied”), kur ir redzams, kā papildvārdi jeb starpvārdi tiek pievienoti priekšvārdiem. Šajā sacerējumā daudzu personvārdu sākumburts ir *H*, bet izskaņa ir *-brant*: *Heribrant*, *Hiltibrant*, *Hadubrant*. Var izsekot arī ģimenes – vectēva, tēva un dēla – vienojošai pazīmei, piemēram: tēva un dēla vārds sākas ar to pašu sākumburtu un nozīmē to pašu jēdzienu – *hiltja* ‘cīņa’ un *hadu* ‘cīņa’. Tā ir kā papildinformācija, kas norāda uz tēva un dēla radniecību. (Naumann 1989, 10–11)

Citā vācu literatūras pirmavotā – „Nībelungu dziesmā” („Niebelungenlied”) var izsekot personvārdu paplašināšanas procesam. Jau te tiek lietots dzimšanas vai dzīvesvietas nosaukums kā papildvārds blakus priekšvārdam: *Hagene von Tronege*, *Dietrich von Berne*. Kad personvārds kļūva par īstu uzvārdu, prepozīciju *von* bieži atmeta. Tomēr arī mūsdienās dažas ģimenes vēl ir saglabājušas uzvārdos šo seno *von* kā dižciltības rādītāju. „Nībelungu dziesmā” ir atrodami arī papildvārdi, kas radušies no dažādiem amatiem (*Volker der spilman* ‘vijoles čīgātājs jeb muzikants’, *Dancwart der marscalch* ‘zirgu pieskatītājs’), kā arī patronīmiski vārdi ar piedēkli *-ing* vai tā variantu *-eng*: ja vectēvs bija *Meroweich*, tad viņa dēlu sauca *Merowingi*, bet dēla dēlu – *Merovinger*. (Naumann 1989, 11–12)

Uzvārdi pirmām kārtām bija saistīti ar augšējiem sabiedrības slāņiem. Tomēr uzvārdu darināšana un papildvārdu pārveidošanās par uzvārdiem bija ilgstošs un komplicēts process. Liela loma uzvārdu attīstībā bija pilsētu izaugsmei Vācijā 12.–13. gs. Tā kā priekšvārdu skaits bija ierobežots, bija nepieciešams vēl otrs vārds – papildvārds vai uzvārds. Pilsētās sāka lietot divlocekļu nomināciju: vārdu un ģimenes vārdu jeb uzvārdu. Nevar pierādīt, vai oficiālās iestādes un likumi tieši iespaidoja šo attīstību. (Naumann 1989, 12–13)

Vācu pirmie uzvārdi dzima arī no senajiem priekšvārdiem: *Arnold*, *Burkhard*, *Conrad*, *Dietrich*, *Eckhardt*, *Friedrich*, kā arī no pirmajiem kristāmvārdiem: *Abraham*, *Bartholomäus*, *Clemens*, *Donath*. (Naumann 1989, 13) Jau starp pirmajiem uzvārdiem bija tādi, kas raksturoja personu no pozitīvās vai neitrālās puses: *Klein* (‘mazs’), *Kurz* (‘īss’), *Kahl* (‘kails, plikgalvains’), *Dick* (‘resns’), *Dürr* (‘kalsns’), *Kuckuck* (‘dzeguze’), *Wolf* (‘vilks’), *Knoblauch* (‘ķiploks’) u. c. (Naumann 1989, 15)

15. gs. Vācijā personu nominācijā arvien vairāk izplatījās divlocekļu sistēma. 17. gs. tika pieņemts oficiāls personvārdu likums (sākumā Saksijā un Bavārijā). Tomēr vēl 17.–18. gs. bija personu saraksti, kuros minēti tikai priekšvārdi, nevis uzvārdi. Pilsētās oficiālās iestādēs arvien vairāk tika rakstīti dokumenti (tiesu raksti, nodokļu grāmatas, parādraksti utt.), kuros bija nepieciešamība minēt ģimenes vārdu, resp., uzvārdu. Tātad tieši sociālie apstākļi un sociālās vajadzības palīdzēja nostiprināties uzvārdu sistēmai kā normai. (Naumann 1989, 14–15)

Vācu valodā tāpat kā citās salīdzināmajās valodās uzvārdi radās gan no sugasvārdiem (*Mensch* ‘cilvēks, vīrs’, *Ort* ‘vieta’, *Berg* ‘kalns’, *Baum* ‘koks’), gan no īpašvārdiem – personvārdiem un vietvārdiem (Ibid., 16).

Uzvārdi, kas darināti no priekšvārdiem, lielākoties ir radušies kā patronīmi no tēva vārda: *Gerhard Friedrichs Sohn* = *Friedrichsen*, latinizēta ģenitīva forma *Friederici*, forma bez izskaņas *Friedrich. Sohn* vietā sāka lietot pārveidotu izskaņu *-sen*: *Detlefsen*, kā arī tikai *-s*: *Alberts*, *Eggers*, *Engels*, *Heinrichs*, dažreiz ģenitīva galotni *-en*: *Otten*, kā arī *-en* + *-s*: *Lüttgens*, bet dažreiz latīņu valodas ģenitīva galotni *-i*: *Adolphi*, *Conradi*, *Heinrici*, *Leonhardi*, *Leopoldi* u. c. Kā uzvārdi funkcionē arī priekšvārdi nominatīva formā: *Adolf*, *Bernhard*, *Gerhard*, *Hartwig*, *Meinhard*, *Reinhold*, *Ulrich*, *Werner* (Naumann 1989, 17). Sastopami arī senā indoeiropiešu tipa personvārdi – salikteni: *Berthold*, *Burkhard*,

Degenhardt, Eberhard, Gottwald, Hildebrand, Weinhold (Naumann 1989, 18). Šajos saliktoņos lielākoties izmantotas šādas senvācu valodas leksiskās saknes: *adal* 'dižciltīgs', *agil* 'šausmas, bailes', *alt* 'vecs', *falk* 'tauta', *fri* (= mūsdienu augšvācu *frei* 'brīvs'), *fridu* 'miers', *got* (= mūsdienu augšvācu *Gott* 'dievs'), *helm* 'bruņucepure', *lan(t)* (= mūsdienu augšvācu *Land* 'zeme'), *mund* 'pasaule', *ruom* (= mūsdienu augšvācu *Ruhm* 'slava'), *stein* 'akmens', *thiot/diot* 'tauta, cilvēce', *walt* 'vara', *wig* 'cīņa', *witu* 'koks', *wolf* 'vilks' un daudzas citas (Ibid., 18–19). Uzvārdi tika veidoti arī priekšvārdu kontrakcijas ceļā: *Berndt, Ebert/Evert, Gerth, Kurth, Seibt* u. c. Pie īsajām vārdu formām pievieno arī dažādus sufiksus: *-o* vai *-a, -i, -z, -s, -l, -k, -er*, kā arī sufiksu kombinācijas *-z + -l, -z + -k, -k + -er* (Ibid., 20).

Kā jau minēts, daudzi uzvārdi ir radušies no kristāmvārdiem vai no to vārdu reducētajām formām: *Adrian, Augustin, Georg, Gregor, Jacob, Jordan, Just, Paul, Peter, Philipp, Stephan / Stefan, Vieth; Alex, Bal(t)zer, Nickel* (Ibid., 21).

Daudzi vācu uzvārdi ir darināti no vietvārdiem, piemēram, no valstu un zemju nosaukumiem, kā arī no attiecīgajiem etnonīmiem: *Bayer / Baier / Beyer, Flä(h)ming / Flemming, Fries(e) / Freese, Holland(t), Pohl(e) / Po(h)land / Pöhland, Preuss(e), Schott, Schwei(t)zer, Unger*, arī *Deutsch(er) / Deutschländer / Deutschmann*. Vietvārdi par uzvārdiem pārtapuši dažādos veidos:

- 1) ar prepozīciju *von* palīdzību, piemēram, *Hans von Nürnberg*; tas ir vecākais uzvārdu tips;
- 2) ar izskaņu *-er*, piemēram, *Hans Nürnberger*. Te var minēt arī tādus uzvārdus kā *Bamberger, Bayreuther, Mauersberger, Tanne(n)berger, Thierfelder*;
- 3) vietvārdi bez izmaiņām kļuvuši par uzvārdiem, piemēram, *Hans Nürnberg*. Citi šāda tipa piemēri: *Amberg, Auerbach, Benndorf, Gleisberg, Lichtenfeld, Oldenburg, Römhild, Steinbach, Thalheim, Wildenhain* u. c. (Naumann 1989, 23)

Vācu uzvārdi no hidronīmiem tiek veidoti samērā reti. No mājvārdiem varētu būt radušies tādi uzvārdi kā *Adler, Horn, Knabe, Krannich, Krebs, Löwe, Morgenstern, Pose, Schild* (Ibid., 25).

Vācu antroponīmu pētnieki īpaši uzsver, ka daudzi uzvārdi radušies no dažādiem profesiju un amatu nosaukumiem: to dēvē par iecienītāko uzvārdu grupu. Tie liecina arī par kultūrvēsturiskajiem apstākļiem, kādos dzima uzvārdi. Tā kā šādas etimoloģiskās semantikas uzvārdu ir ļoti daudz, tos var iedalīt vēl sīkākās apakšgrupās: uzvārdi, kas saistīti ar zemes un meža darbiem, ar medībām un zvejniecību, ar metāla apstrādi, ar ādas apstrādi, ar celtniecību, ar tirdzniecību, ar mājas darbiem, ar tekstildarbiem, ar rokdarbiem, ar pilsētas pārvaldi un baznīcu, ar mūziku un izklaidi u. c. Tomēr vispopulārākie uzvārdi, kas saistīti ar amatu nosaukumiem, Vācijā ir: *Müller* 'dzirnavnieks', *Schulze* 'ciema vecākais', *Meier* 'nomnieks, pārvaldnieks', *Schmidt* 'kalējs', *Schneider* 'šuvējs, skroderis' (Heintze, Cascorbi 1967, 47).

Daudzi uzvārdi darināti arī no dažādas citas nozīmes sugasvārdiem. Antroponīmists H. Naumanis (Naumann, 1989, 29–30) tos iedala vairākās apakšgrupās – uzvārdi, kas radušies no:

- ķermeņa daļu nosaukumiem: *Haupt – Breitkopf – Grot(h)kopp – Schwarzkopf, Langnäse, Zahn, Brust, Bauch – Kutzschbach, Schiefelbein – Krum(m)bein – Langbein* (pie šīs apakšgrupas tiek minēti arī cilvēka ķermeni raksturojoši uzvārdi: *Dick(e), Grosse, Klein(e), Kurtz(e), Lang(e)*);
- cilvēka rakstura īpašību apzīmējumiem: *Leisegang, Liebeskind, Mönch, Schlechte, Trost, Unbereit, Sparmann, Zänker, Schmutz(l)er, Schleicher, Breitsprecher, Schnerr(er), Stemmler*;

- vecuma vai radniecības apzīmējumiem: *Alt(mann) / Alter, Jung(e) / Jungmann / Jungbluth, Knabe, Vater, Kind, Vetter(s), Neef(e), Oheim*;
- varas terminiem: *Kaiser, König, Graf – Landgraf – Markgraf, Edelmann, Ritter, Junker, Marshall, Probst*;
- dzīvnieku vai dzīvnieku ķermeņa daļu nosaukumiem: *Adler, Birkhahn, Bock, Falk(e), Fink(e), Goldhahn, Hase / Haas(e), Hummel, Krebs, Kucku(c)k, Lux, Mücke, Rebhahn, Sperling, Storch, Vogel, Wurm / Worm, Zobel(t); Lammerzähl, Rehbein*;
- augu un auga daļu nosaukumiem: *Blum(e) / Bluhm(e), Eichelkraut / Egelkraut, Faulhaber, Hopf(e) / Hoppe, Kienapfel, Kienast, Kirsch, Knoblauch / Knobloch, Kürbis, Lorbe(e)r, Pfeffer(korn), Pil(t)z, Sommerlatte, Stengel, Weihrauch*;
- ēdienu un dzērienu nosaukumiem: *Flade, Krautwurst, Obst, Rindfleisch, Dünnerbier – Sauerbier / Suhrbier, Sauerbrey, Sauermilch, Senf, Weissbrod(t)*;
- apģērba nosaukumiem: *Blaurock, Schönrock, Langrock, Kittel(mann) / Kittler, Leinhos, Mehlhose, Hornschuh*;
- vielas, materiāla nosaukumiem: *Blei, Deman(d)t, Glas, Kupfer, Leder, Stahl*;
- darbarīku un instrumentu nosaukumiem: *Bechstein / Pechstein, Beutel, Bohnsack, Eckstein, Hammer, Kam(p)rath, Kessel, Runge, Nagel, Rocktäschel, Sens(e), Zapf(e) / Zapp(e), Zaumsei / Zaumsegel*;
- ieroču nosaukumiem: *Degenkolb, Harnisch, Kolb(e), Pan(t)zer*;
- reliģijas un mitoloģijas terminiem: *Düwel / Deibel – Hellriegel, Ries(e) / Re(e)se, Ungethüm, Rosenkranz*;
- laika skaitīšanas terminiem – dienu, mēnešu un gadalaiku nosaukumiem: *Abend, Sonntag, Montag, Freitag, Mai / May / Mey(e), Lenz – Sommer – Herbst – Winter, Kirmse, Gut(h)jahr*;
- meteoroloģisko laikapstākļu apzīmējumiem: *Luft, Sturm / Sturm, Bös(e)wetter, Frost*.

Vācu adjektīvi tiek izmantoti, darinot uzvārdus ar dažādiem piedēkļiem: *Schnell – Schnelle – Scnellet(t), Schön – Schöne – Schöner(t), Rau(h) – Raue – Rauer – Raumann, Kurz – Kurze – Kurzer*. It īpaši bieži uzvārdi tiek veidoti kā salikteni: *Hebe(n)streit, Kiesewetter, Raumschüssel, Scheinpflug, Schneidewind*. (Naumann 1989, 31)

Arī vācu valodā ir pazīstami vairāki viena un tā paša uzvārda varianti: *Hennig / Henning, Flämig / Flemming, Härich / Hering*. Bieži variē sākumburti *K* un *C*: *Canzler – Kanzler, Clemens / Clement – Klemens / Klement, Crull – Krull*. Uzvārdos var būt dažādi atveidoti diftongi *ei* un *ai*: *Meier / Meyer / Maier / Mayer*, kā arī dažādi apzīmēts patskaņu garums: *Baade / Bade, Baar / Bahr* (Ibid., 43).

Par vācu personvārdiem ir vairāki apjomīgi pētījumi. Plašu pētījumu par vācu uzvārdiem divās daļās ir publicējis K. Linnarcs – Linnartz K. „Unsere Familiennamen” (Bonn, Hannover, Hamburg, 1958), vācu uzvārdu etimoloģisko vārdnīcu ir sarakstījis J. Brehenmahers – Brechenmacher J. K. „Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Familiennamen” (I-II, Limburg, 1960, 1963). Uzvārdu struktūrai, darināšanai un nozīmei ir veltīta V. Fleišera monogrāfija – Fleischer W. „Die deutschen Personnamen. Geschichte, Bildung un Bedeutung” (Bonn, Hannover, Hamburg, 1968). Vācu uzvārdu izveides vēsturi un

novadu īpatnības ir aprakstījuši A. Heince un P. Kaskorbi – Heintze A., Cascorbi P. „Die Deutschen Familiennamen” (Halle, 1967). Vispusīgi ir izpētīti un aprakstīti atsevišķu Vācijas daļu un novadu uzvārdi: K. Kunces personvārdu enciklopēdijā (Kunze 1998, 14) ir minēti 33 pētnieki un viņu darbi, kas pētījuši reģionālos uzvārdus Vācijā, piemēram, lejasvācu un Silēzijas personvārdus ir aprakstījis H. Bālovs – Bahlow H. „Niederdeutsches Namenbuch” (Walluf, 1972); Bahlow H. „Schlesisches Namenbuch” (Kitzingen/Main, 1953) u. c.

Vairāku grāmatu autors ir antroponīmists H. Naumanis (Naumann 1968, 1993), kurš sarakstījis arī vācu uzvārdu vārdnīcu: Naumann H. „Das grosse Buch der Familiennamen” (Niedernhausen, 1994). Jaunāko vācu uzvārdu vārdnīcu ir sagatavojuši Roza un Folkers Kolheimi – Rosa und Volker Kohleim „Familiennamen” (Mannheim, 2000). Tieši šīs pēdējās vārdnīcas materiāli tika izmantoti promocijas darbā salīdzinājumiem.

Vācu valodā ir sarakstītas daudzas antroponīmikas pētījumiem veltītas monogrāfijas, kā arī vācu priekšvārdu vārdnīcas, tostarp arī V. Zaibikes sastādītā daudzsējumu vēsturisko personvārdu vārdnīca – W. Seibicke „Historisches Deutsches Vornamenbuch” (Berlin, New York, B.I (A-E), 1996, B. II (F-K), 1998). Pieminēšanas vērti vēl vairāki izdevumi: A. Bach „Deutsche Namenkunde”, Bd 2 (Heidelberg, 1954); K. Paul „Das kleine Vornamenbuch” (Leipzig, 1973), Rozas un Folkera Koleimu (Kohleim) sastādītās vārdnīcas „Das kleine Vornamenbuch” (Leipzig, 1978), kā arī jaunākais šo pašu autoru veikums: „Das grosse Vornamenlexikon” (Mannheim, 2007); E. Gerr „Das grosse Vornamenbuch” (München, 1985) etc.

Tomēr nevienā no šīm cittautu antropomīmu studijām veltītajām publikācijām nav atrodams plašāks tipoloģisks personvārdu semantikas vai darināšanas modeļu salīdzinājums ar citu valodu antroponīmiskajām sistēmām.

2. SEMANTIKAS PARALĒLES LATVIEŠU UN KAIMIŅTAUTU PRIEKŠVĀRDOS

2.1. No sugasvārdiem veidoti priekšvārdi

Kā zināms, latviešu priekšvārdu sistēmu veido liela daļa internacionālu vai aizgūtu vārdu, taču šajā pētījumā galvenā uzmanība veltīta latviskas cilmes vārdiem, resp., tādiem, kas ir darināti pašā latviešu valodā, izmantojot latviešu valodas leksēmas. Latviešu priekšvārdu materiāls ir vākts gan no minētās K. Siliņa *Latviešu personvārdu vārdnīcas* (Rīga, 1991; turpmāk – KS), gan no Latvijas Republikas Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes (turpmāk – PMLP) publicētajiem un interneta mājaslapā (personvārdu reģistrā) pieejamajiem datiem (Eņģele 1999, Štrodahs 1999, http://www.pmlp.gov.lv/?_p=664&menu__id=173 u. c.). Citu salīdzināmo valodu – igauņu, somu, lietuviešu, poļu, krievu, vācu – personvārdu materiāli ir iegūti no attiecīgo valodu priekšvārdu vārdnīcām.

Analizējot pirmatnīgo jeb etimoloģisko antroponīmu semantiku, ir mērķtiecīgi visus priekšvārdus iedalīt semantiskās apakšgrupās:

- cilvēku raksturojošas semantikas priekšvārdi
  - cilvēka ārējo izskatu un fiziskās īpašības raksturojoši vārdi,
  - cilvēka dabu raksturojoši vārdi,
- etnonīmiskas semantikas priekšvārdi,
- amatu un profesiju semantikas priekšvārdi,
- faunas semantikas priekšvārdi,
- floras semantikas priekšvārdi:
  - puķu nosaukumi priekšvārdos,
  - koku un krūmu nosaukumi priekšvārdos,
  - zāļu, ūdensaugu nosaukumi priekšvārdos,
  - kultūraugu nosaukumi priekšvārdos,
- fizioģeogrāfiskas semantikas priekšvārdi,
- dabas parādību semantikas priekšvārdi,
- citas konkrētas semantikas priekšvārdi,
- abstraktas semantikas priekšvārdi.

Ikvienā no minētajām apakšnodaļām ir iekļauti latviešu apelatīviskas izcelsmes priekšvārdi alfabēta secībā, norādot to iespējamo cilmi, pirmo fiksējumu un popularitāti (pēc KS), kā arī papildinot datus no PMLP materiāliem par priekšvārdu izplatību mūsdienās. Iespēju robežās attiecīgās semantikas antroponīmi salīdzināti ar kaimiņu valodu personvārdiem. Tiešu paralēļu gadījumi parādīti salīdzināmās tabulās.

2.1.1. Cilvēku raksturojošas semantikas priekšvārdi

2.1.1.1. Cilvēka ārējo izskatu un fiziskās īpašības raksturojoši priekšvārdi

Pārsteidzoši, ka latviešu valodā nav daudz priekšvārdu, kas raksturotu ārējo cilvēka izskatu, fiziskās īpašības (ievērojami vairāk ir cilvēka raksturu nosakošu personvārdu, skat. 2.1.1.2.). Varbūt tas ir tādēļ, ka jaundzimušajam ārējo izskatu ir grūti noteikt vai paredzēt. Ar šīs semantikas vārdiem vecāki bieži izsaka vēlmi savu bērnu redzēt tādu nākotnē.

Cilvēka ārējā izskata raksturojumu izsaka šādi latviešu vārdi (alfabēta secībā):

Baltgalve: latv. *balts* + *galva*. Vārds reģistrēts tikai vienreiz Rīgā 1925. g. KS 77, tāpēc uzskatāms par okazionālismu.

Dail/a, -e: latv. *daile*. Pēc K. Siliņa datiem, vārds pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1922. g., lai gan kalendārā bijis kopš 1877. g. KS 92. 1998. g. ir pierakstītas 5 *Dailas*, 2003. g. *Dailas* vārds ir dots vienai jaundzimušajai, mūsdienās, pēc PMLP datiem, 2008. g.⁹ Latvijā kopumā ir reģistrētas 480 *Dailas* un 28 *Dailes*.

?¹⁰ **Dailida**?: latv. *daiļš*? vai liet. *dailidē* ‘namdaris, galdnieks’? Vienīgo reizi¹¹ konstatēts Latgalē (Rēzeknē) 1599. g. KS 92. Tas ir ļoti neskaidrs piemērs no seniem dokumentiem, jo ir apšaubāms kā priekšvārds, turklāt tā iespējamā semantika un etimoloģija ir neskaidra.

Dailis skat. *Daila*, pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1922. g., kalendārā kopš 1910. g. KS 92. Pēc PMLP datiem, 2008. g. visā Latvijā reģistrēti 126 *Daiļi*.

Dailīte skat. *Daila*, vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1931. g., kalendārā bijis iekļauts 1892. g. KS 92. PMLP reģistros *Dailīte* vienu reizi fiksēta arī mūsdienās.

Dailonis skat. *Daila*, vārds ir bijis ierakstīts kalendārā kopš 1879. g., lietojams kopš 20. gs. I c. KS 92. Mūsdienās Latvijā kopumā ir 66 *Dailoņi*.

? **Garais:** latv. *garais*, bet sal. arī vācu pv. *Gareis*, kas ir radies no *Gregorius*. Vārds vienīgo reizi pierakstīts Kurzemē (Kazdangā) 1582. g. KS 133.

? **Gine**?: latv. *ģinis* ‘noliesējis cilvēks’ ME I 699? vai senpr. *ginnis* ‘draugs’. Vienīgo reizi pierakstīts Kurzemē (Dundagā) 1582. g. KS 137. Bet varbūt to var skaidrot kā saīsinātu formu no pv. *Virgine* vai *Georgine*?

? **Jaunatis** (*Jounadt*): latv. *jauns*? Vienīgo reizi pamanīts Kurzemē (Ārlavā) 1582. g. KS 176.

? **Jaune:** latv. *jauns*, sal. senpr. pv. *Jawne*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1549. g.; 1889. g. bijis iekļauts kalendārā KS 176.

? **Jaunelis** (*Jounely*): sal. latv. *jauns*. Vienīgo reizi pierakstīts Kurzemē (Dundagā) 1582. g. KS 176.

⁹ Tā kā reģistrēto priekšvārdu skaits mainās katru dienu, to kvantitāte attiecīgā gadā uzskatāma par nosacītu, attiecināma uz 2008. gada marta mēnesi, kad tika pēdējo reizi pārbaidīti dati pēc http://www.pmlp.gov.lv/?_p=664&menu__id=173. Šeit un turpmāk priekšvārdu komentāros 2008. g. dati ir ņemti no Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes (PMLP) reģistriem, tāpēc ikreiz atsevišķi tas netiek norādīts.

¹⁰ Jautājuma zīme pirms vārda norāda, ka ir šaubas, vai tas ir priekšvārds. Jautājuma zīme pēc šķirkļa vārda liecina par to, ka šā vārda iekļaušana attiecīgajā semantiskajā grupā nav droša. Jautājuma zīme pēc etimoloģiski semantiskā skaidrojuma rāda, ka tas ir hipotētisks, nav noskaidrota etimoloģija vai ir iespējami vairāki skaidrojumi.

¹¹ Vienīgo reizi nozīmē, ka tas ir vienu reizi konstatēts K. Siliņa materiālos, taču šie personvārdu apkopojumi varētu būt nepilnīgi (īpaši vēsturiskie dati būtu jāpapildina).

? **Jauniķis** (*Jounicke*): latv. *jauns, jauniķis*. Vienīgo reizi fiksēts Kurzemē 1582. g. KS 176.

? **Jaunule** (*Jovnule*): sal. latv. *jauns*. Vienīgo reizi pierakstīts Kurzemē (Aizputē) 1295. g. KS 176.

? **Jaunutis** (*Jounudte*): sal. liet. *jauns*, senpr. pv. *Jawnoto*, liet. pv. *Jaunutis*. Vienīgo reizi pierakstīts Kurzemē (Aizputē) 1582. g. KS 176.

? **Klibe** v. ? : latv. *klibis* ? Vienīgais fiksējums – 1582. g. Kurzemē (Puzē) KS 197.

Lāsma: latv. *lāsma* ‘mirdzēšana, zaigošana’. Vārds kalendārā iekļauts 1938. g., pirmo reizi fiksēts Rīgā 1942. g., popularitāti ieguvis 20. gs. vidū un otrajā pusē. KS 208. 2008. g. PMLP reģistros bijušas 2239 *Lāsmas*. Skat. arī 2.1.1.2. grupā.

Marga: no pv. *Margarita*, sal. arī latv. *margot* ‘mirdzēt’, pirmo reizi reģistrēts Latgalē 18. gs., vispopulārākais bijis laikā no 1920. līdz 1944. g., nav bijis iecienīts Latgalē. Kalendārā iekļauts 1899. g. KS 229. 2008. g. PMLP reģistros minētas 224 *Margas*.

Mazs: latv. *mazs*. Vienīgo reizi reģistrēts Kurzemē (Valtaiķos) 1582. g. KS 235.

Mazulis (*Maszull Tonke*): latv. *mazulis*. Vienīgo reizi pierakstīts Kurzemē (Ēdolē) 1582. g. KS 235.

Mirdza: latv. *mirdzēt*. Tēls Aspazijas lugā „Vaidelote”. Pirmo reizi fiksēts Rīgā 1887. g., vispopulārākais bijis laikposmā no 1853. līdz 1919. g., kalendārā – kopš 1979. g. KS 241. 20. gs. 20. gados tas bijis 3. iecienītākais meiteņu vārds Latvijā (Štrodahs 1999, 491), bet 1998. g. šajā vārdā nosaukta tikai viena jaundzimusi, 2003. g. jaundzimušo reģistrā šis vārds nav minēts ne reizi. 2008. g. Latvijā kopumā reģistrēta 3821 *Mirdza*. Skat. arī 2.1.1.2. grupā.

Mirga: latv. *mirgot*. Pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Gulbenes raj.) 20. gs. III c., kalendārā bijis iekļauts 1921. g. KS 242. Latvijā arī mūsdienās tas ir rets vārds – kopumā ir zināmas 8 *Mirgas*.

Raupis ? : latv. *raupjš* ? Pirmo reizi pierakstīts Zemgalē (Grāvendālē) 1604. g., vēl vienu reizi laikposmā no 1863. līdz 1919. g. KS 269.

Rempe ? : v. saistāms ar dienvidvācu *remp* ‘vērsis’, bet sal. arī latv. *rempis* ‘maza auguma cilvēks’ ME III 510 ?. Vienīgo reizi pierakstīts Vidzemē (Vietalvā) 1582. g. KS 271.

? **Resne**: s. sal. latv. *resns* ? Vārds fiksēts 3 reizes laikposmā no 16. līdz 17. gadsimtam (pirmo reizi Rīgā 1514. g.) KS 272.

Rudūte: latv. *ruds* vai *rudens* ?. Pirmo reizi reģistrēts Zemgalē (Dobelē) 1912. g., kalendārā iekļauts kopš 1915. g., vispopulārākais šis pv. bijis laikposmā no 1945. līdz 1970. g. KS 279. Tomēr saistījums ar rudu krāsu šķiet ticamāks. 1998. g. jaundzimušo reģistros šis vārds parādās 4 x, bet 2003. g. jaundzimušajām meitenēm šāds vārds nav dots. 2008. g. Latvijā kopumā reģistrētas 1610 personas ar šādu vārdu.

Sārta: latv. *sārts* ‘iesarkans’ vai *sārts* ‘ugunskurs’. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Zemgalē (Dobelē) 1929. g., lai gan kalendārā bijis jau 1879. g. KS 285.

Sārtis skat. *Sārta*. Vienīgo reizi fiksēts Rīgā 20. gs. III c. KS 285.

Sārtone skat. *Sārta*. Vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. II c. KS 285. Mūsdienu Latvijā arī ir 1 persona ar šādu vārdu.

Smuidra: latv. *smuidrs*. Personvārds pirmo reizi fiksēts Rīgā 19. gs. IV c., kalendārā iekļauts 1874. g., tomēr vārds nav kļuvis populārs KS 294. 2008. g. Latvijā kopumā bijušas 46 personas ar šādu vārdu.

Smuidris skat. *Smuidra*. Reģistrēts Vidzemē (Cēsīs) 1922. g., kalendārā no 1908. g., lai gan nekļuva populārs KS 294. Mūsdienās ir zināmas 10 personas ar šādu vārdu visā Latvijā.

Smuidrīte skat. *Smuidra*. Pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Mālpilī) 1921. g. KS 294. 2008. g. Latvijā kopumā ir bijušas 15 *Smuidrītes*.

Spulgace: latv. *spulgace*. Vārds zināms tikai no 16. gs. IV c., lai gan vēlāk bijis iekļauts arī kalendārā 1879. g., bet nav izplatījies. KS 296.

Vingra: latv. *vingrs*. Pirmo reizi fiksēts Kurzemē (Liepājā) 20. gs. III c., kalendārā bijis iekļauts 1951. g. KS 329. 2008. gadā Latvijā kopumā ir zināmas 8 personas ar šādu vārdu.

Vizma: latv. *vizma*. Pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Rūjienā) 19. gs. IV c., visizplatītākais no 1945. līdz 1970. g., kalendārā ievietots kopš 1908. g. KS 331. Visticamāk, ka vārds ir darināts no verba *vizēt*, kas var tikt attiecināts gan uz cilvēka ārējo izskatu, gan arī uz iekšējo pasauli. Mūsdienās kopumā Latvijā ir reģistrētas 1067 personas ar šo vārdu. Skat. arī 2.1.1.2. grupā.

Vizulis: latv. *vizēt*. Pirmo reizi fiksēts Rīgā 1922. g., kalendārā – 1908. g. KS 332. Mūsdienās nav īpaši iecienīts vārds, tomēr kopumā visā Latvijā ir reģistrēti 12 *Vizuļi*.

Vizols ? skat. *Vizulis* ?. Vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1925. g. KS 332.

Zaiga: latv. *zaigot*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1920. g., vispopulārākais bijis no 1945. līdz 1970. g., kalendārā – no 1925. g. KS 334. 1998. g. – šajā vārdā nosauktas 5 jaundzimušās meitenes, bet 2003. g. – 2. 2008. g. kopumā Latvijā ir bijušas 1690 *Zaigas*. Skat. arī 2.1.1.2. grupā.

Zaigonis skat. *Zaiga*. Fiksēts Vidzemē (Cēsu raj.) 20. gs. III c. KS 334. 2008. g. kopumā reģistrēti 10 *Zaigoņi* un 1 *Zaigone* (vārds, kas nav bijis iekļauts K. Siliņa „Latviešu personvārdu vārdnīcā”).

Zelmatīte: latv. *zeltmatainā*. Vienīgo reizi fiksēts Zemgalē (Ābeļu apk.) 1943. g. KS 335. Mūsdienās kā priekšvārds nav lietojams.

Sal. arī *Zelta*, *Zeltīte*, kas nosacīti arī varētu asociēties ar ārējo izskatu, ar gaišu matu krāsu, tomēr šajā analizē iekļauti citā nodaļā (skat. dārgmetālu apakšnodaļā pie citas konkrētas semantikas personvārdiem – 2.1.8.).

Vairums priekšvārdu izsaka vispārīgu cilvēka skaistumu vai daiļumu, slaidumu, vingrumu, garu augumu. Ar skaistumu zināmā mērā saistīts jaunuma jēdziens (varbūt asociācija ar mūžīgo jaunību). Pāris vārdu raksturo matu krāsu: *Baltgalve*, *Rudīte*, *Zelmatīte* (*Zelta* un *Zeltīte* iekļauti citas konkrētas nozīmes personvārdu grupā 2.1.8.), varbūt arī *Sārta*, *Sārtis*, *Sārtone*, viens vārds raksturo acis: *Spulgace*. Daži personvārdi metaforiski izsaka personas gaišumu, ārēju (bet varbūt arī iekšēju) starojumu (*Mirdza*, *Mirga*, *Vizma*, *Vizulis*, *Vizols*, *Zaiga*, *Zaigonis*)¹². Interesanti, ka neviens personvārds nav no latv. adjektīva *skaists*, *glīts* vai *smuks*, vienīgi no *daiļš*. Ļoti maz ir tādu vārdu, kas cilvēku raksturo no negatīvās (fizisko trūkumu) puses (jau minētie *Gine* ?, *Klibe*, *Raupis*, *Rempe* ?), tādi ir zināmi tikai no seniem dokumentiem.

Daudzi vārdi ir ļoti seni, sastopami reti vai tikai dokumentu pierakstos: piemēram, *Dailida* (?) (vienīgo reizi pierakstīts 1599. g.), *Garais* (minēts tikai 1582. g.), *Gine* (vienīgo reizi fiksēts 1582. g.). Grūti pateikt, vai tie ir priekšvārdi vai tikai iesaukas: *Jaunatis*, *Jaunelis*, *Jauniķis* (visi vienīgo reizi fiksēti 1582. g.), *Jaunule* (vienīgo reizi pierakstīts 1295. g.), *Klibe* (1582. g., liekas neticami, ka tas būtu vecāku dots vārds jaundzimušajam), *Raupis* (pirmo reizi 1604. g.), *Rempe* (vienīgo reizi pierakstīts 1582. g.), *Resne* ? (pierakstīts tikai 1514. g.).

¹² Gadījumos, kad personvārds varētu būt iekļauts divās semantiskajās apakšgrupās, tas tiek minēts abās nodaļās (skat. arī 2.1.1.2.)

Vairāki no šajā grupā analizētajiem latviešu vārdiem ir ļoti reti vai pat doti tikai vienai personai, piemēram: *Baltgalve*, *Dailīte*, *Vizols*, *Zaigone*, *Zeltmatīte* u. c. Mūsdienās vispopulārākie no šīs apakšgrupas sieviešu vārdiem ir *Mirdza* (3821)¹³, *Lāsma* (2239), *Zaiga* (1690), *Rudīte* (1610), *Vizma* (1067), *Daila* (480), *Smuidra* (46). Toties no vīriešu vārdiem tagad izplatīti tikai nedaudzi: *Dailis* (126), *Dailonis* (66), *Vizulis* (12), *Smuidris* (10), *Zaigonis* (10). Šķiet, ka arī šajā gadījumā vairums vīriešu vārdu darināti nevis autonomi, bet gan no jau esošajiem sieviešu vārdiem: *Dailis*, *Dailonis* < *Daila*, *Smuidris* < *Smuidra*, *Zaigonis* < ? *Zaiga*.

Šīs grupas personvārdu semantiskās paralēles nav plašas, tās atspoguļotas sekojošā salīdzināmajā tabulā.

Cilvēka ārējo izskatu un fiziskās īpašības raksturojoši priekšvārdi

Latviešu	Igauņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Jaunatis + ¹⁴ ? Jaune + ? Jaunelis+ ? Jauniķis+ ? Jaunule+? Jaunutis+ 176 ¹⁵	–	–	Jaunē 174 (kunigaiša Ģedimīna sieva) ¹⁶ Jaunys Jaunius 174 Jaunutē 174 Jaunutis 174 (kunigaiša Ģedimīna dēls)	Lech 'viltīgs, jauns' 203 Leszek < Lech 209	–	–
Baltgalve +77 Zeltmatīte +? 335	Valev v. 'balts, gaišs, spilgts' ¹⁷ 125 Valve s. 'balts, gaišs, spīdošs' 125	Blonda + s. ¹⁸ NT 21 Blondina + s. NT 21 Blondine + s. NT 21	Baltenē Baltenis Baltys 68	–	Белая С 356 Блондина С 358 Света ? С 424 Светлана ? С 424 Злата ? С 380	–

¹³ Latviešu personvārdu izplatība mūsdienās (2008. gadā) tiek norādīta pēc PMLP interneta mājaslapas datiem.

¹⁴ Reti sastopamie personvārdi tabulā tiek apzīmēti ar + zīmi.

¹⁵ Tabulā pie personvārdiem tiek norādītas attiecīgās valodas priekšvārdu vārdnīcas lappuses: latviešu vārdiem pēc: K. Šiliņš *Latviešu personvārdu vārdnīca*, Rīga, 1991; igauņu personvārdiem tiek norādītas lappuses no R. Seppo *Eesti nimeramat*, Tallinn, 1994 (saīsinot EN); somu personvārdi galvenokārt tiek norādīti pēc: K. Vilkuņa *Etunimet*, Helsinki, 1997 (saīsinot VK), retie vārdi – pēc J. Nummelin un E. Teerijoki *800 harvinaista etunimeä*, Helsinki, 2003 (saīsinot NT); lietuviešu personvārdiem no K. Kuzavinis, B. Savukynas *Lietuvių vardu kilmės žodynas*, Vilnius, 1987; poļu personvārdiem lappuses norādītas pēc: J. Grzenia *Słownik imion*, Warszawa, 2004 (saīsinot SI); krievu personvārdi norādīti pēc: A. B. Суперанская *Словарь русских личных имен*, Москва, 1998 (saīsinot C); vācu personvārdiem pēc: *Das Kleine Vornamenbuch*, Leipzig, 1978 (saīsinot KV).

¹⁶ Paretam nepieciešamības gadījumā pie cittaustu priekšvārdiem tiek doti arī plašāki komentāri.

¹⁷ Paskaidrojumos attiecīgais sugasvārds vai adjektīvs, no kura darināts personvārds, parasti netiek atkārtots, bet tikai vienpēdīnās minēta tā nozīme.

¹⁸ Somu un igauņu vārdiem tiek norādīta vārda piederība pie vīriešu vai sieviešu vārdiem, jo pēc formas to nevar noteikt.

Daila Daile Dailis Dailīte Dailonis 92	Kaune s. ig. <i>kaunis</i> 'skaists, brīnum- jauks' 76 Maimu ? s. 'mazs, maza būtne', 'skaists' 88	Kauno v. VK 106 Sorja s. VK 172	Gražē Gražina Gražinē Gražinis Gražys 159 Vairāki salikteņi Gražmantas, -ē 159 Gražmintas, -ē Gražvaldas 160	–	–	–
Mirdza 241 Mirga 242 Marga 229 Lāsma Vizma 331 Vizulis 332 Vizols + 332 Zaiga 334 Zaigonis 334	Hele ? s. 'gaišs, spilgts, skaidrs' 57 Milvi s. 'gaišs, spīdošs' 95 Ere s. 'spilgts' 44 Ergas ? v. 'spilgts, gaišs, centīgs' 44 Ergav ? v. 'spilgts, karsts, degošs' 44 Valev ? v. 'balts, gaišs, spilgts' 125 Valve ? s. 'balts, gaišs, spīdošs' 125	–	Mirga 243 Žiba 344 Žybantas 344 Žybartas 345 Žybartē 345 Žibuolē 345 Žibūnē 345 Žibutē ? 345	–	–	–
Vingra 329		–	Vingra 334 Vingras 334	–	–	–

Gandrīz visās salīdzināmajās valodās ir personvārdi, kas saistīti ar gaišu matu krāsu (tikai krievu valodā izdevās atrast vārdu ar nozīmi 'tumšmate' – *Чернава* C 440). Somu valodā vārdi *Blondina*, *Blondine* s., *Blonda* s. NT 21 minēti reto vārdu sarakstā. Arī lietuviešu vārdi *Baltenē*, *Baltenis*, *Baltys* nav izplatīti. Trijās valodās ir vārdi ar semantiku 'jauns', 'skaists, daiļš', 'mirdzošs'.

Poļu valodā sēma 'jauns' ir ietverta pv. *Lech*, *Leszek* SI 209, somu valodā ir pv. *Jouko* v. < *joukea* 'liels' VK 99.

Lietuviešu valodā ir vairāki personvārdi ar nozīmi 'labi noaudzis, liela auguma': *Augantas*, *Augantē*, *Augas*, *Augē*, *Augeda*, *Augedē*, *Augedas*, *Augenē*, *Augenis*, *Augis*, *Augius* Liet. KS 63, *Augūnas*, *Augūnē* Liet. KS 64, *Augutē*, *Augutis* Liet. KS 65. Turklāt lietuviešu valodā ir arī daudz salikteņu jeb divcelmu vārdu, kuru viens no komponentiem saistīts ar sakni *aug-*: *Augmantas*, -ē Liet. KS 63, *Augmilas*, -ē, *Augmina*, -ē, -as Liet. KS 64, *Augvyda*, -ē, -as, *Augvilas*, -ē Liet. KS 65. Ir arī vairāki salikteņi, kuru pirmais komponents – liet.

īpašības vārda *gražus* ‘skaists’ sakne: *Gražmantas*, -ē Liet. KS 159, *Gražmintas*, -ē, *Gražvaldas* Liet. KS 160.

Latviešu valodā nav vārda ar nozīmi ‘mazs’, bet igauņu valodā ir pv. *Maimu* s. ig. ‘mazs, maza būtne’, arī ‘skaists’ EN 88, krievu valodā ir *Малок*, *Малук* C 228, lietuviešu valodā ir vairāki salikteni, kuru pirmais komponents ir sakne *maž-*: *Mažrimas*, *Mažrimė* < liet. *mažas* ‘mazs’ + *rimti* ‘rimt, rimties’ Liet. KS 232, *Mažvyda*, *Mažvydė*, *Mažvydas*, *Mažvilas*, *Mažvilė* Liet. KS 232.

2.1.1.2. Cilvēka dabu raksturojoši vārdi

Vārdu, kas raksturotu cilvēka dabu, ir ievērojami vairāk nekā ārēju izskatu raksturojošu personvārdu. Daudzi no šiem priekšvārdiem varētu būt ļoti senī. Lielākoties tie raksturo cilvēku no pozitīvās puses, izceļot raksturīgākās īpašības un liecinot par to, ko vecāki novēl savam jaundzimušajam. Tomēr daži no tiem ir ar pejoratīvu nozīmi.

Šīs apakšgrupas latviešu personvārdi alfabēta secībā:

Alders ?: latv. *alderis* ‘neprātis’ EH I 67 ?, lai gan iespējama saikne arī ar vācu *Aldermann* ‘amata vecākais’, kā arī ar citu latv. vārdu *Alters* KS 48.

Aldr/a, -e ?: latv. *alderīgs* ‘izlaists (bērns)’ ME I vai arī fonētisks darinājums KS 48. Mūsdienās, pēc PMLP datiem, Latvijā ir 4 *Aldras*.

Aša ?: latv. *aša* ‘strauja’ ?, vārds vienīgo reizi pamanīts lietojumā 19. gs. IV c. Rīgā, 1845. g. bijis iekļauts pat kalendārā KS 73.

Babuls ?: latv. *babulis* ‘plāpa; arī iebūvietis’ ?. Vienīgo reizi fiksēts 1740. g. Cesvainē KS 76.

? **Baise** ? v.: latv. *baiss* ?, vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1460. g. KS 77.

Bargs ?: latv. *bargs*. vai seno ziemeļvalodu *bergan* (vācu *bergen*, *barg*) ‘glabāt’. Vārds vienīgo reizi pierakstīts Zemgalē (Zaļeniekos) 1566. g. KS 78.

Brīva: latv. *brīvs*, *brīvība*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1931. g. KS 87. 2008. g. Latvijā bijušas 3 *Brīvas*.

Censonis: latv. *censonis*. Samērā rets vārds, bet kopš 1925. g. ir iekļauts arī oficiālā kalendārā KS 89. 2008. g. Latvijā bija 9 personas ar šādu vārdu.

Censaitis skat. *Censonis*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1942. gadā, no 1920. līdz 1944. g. pierakstīts 4 reizes, 1879. g. minēts kalendārā KS 89.

Centa skat. *Centis*, bet K. Siliņš pieļauj iespēju, ka tas ir pārveidojums no pv. *Zenta* ?. Reģistrēts Rīgā 20. gs. I c., iekļauts 1921. g. kalendārā, tomēr nav bijis izplatīts KS 89. Varētu pieļaut iespēju, ka tā ir sāisināta forma no vārda *Vincenta*. Mūsdienu Latvijā PMLP reģistros ir 21 *Centa*.

Centis: latv. *centīgs*. Pirmo reizi pamanīts Zemgalē 20. gs. I c., kalendārā kopš 1921. g. KS 89. 2008. g. Latvijā ar šo vārdu bijušas 48 personas.

Centonis skat. *Centis*, *Censonis*. Vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1940. g., kalendārā bijis iekļauts 1931. g. KS 89. 2008.g. ir kopumā reģistrēti 3 *Centoni*.

Cera: latv. *cerēt* ?. Pirmo reizi pierakstīts Kurzemē (Apriķos) 1901. g., reģistrēts ļoti reti, kalendārā minēts 1910. g. KS 89. Tomēr, pēc PMLP datiem, 2008. g. Latvijā bija pat 9 *Ceras*.

Cerīte skat. *Cera*. Vienīgo reizi reģistrēts Zemgalē (Garozā) 1939. g. KS 89.

Cerone skat. *Ceronis*. Vārds minēts vienīgo reizi Vidzemē (Gaujienā) 1924. g. KS 89. 2008. g. Latvijā ir bijusi tikai viena persona ar šādu vārdu.

Ceronis: latv. *cerēt*. Vārds kalendārā iekļauts jau 1879. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1926. g., laikposmā no 1920. līdz 1944. g. konstatēts 6 reizes. KS 89. 2008. g. Latvijā ir 28 personas ar šādu vārdu.

Cilda: latv. *cildens*. Vārds pazīstams kopš 19. gs. IV c., kalendārā kopš 1889. g. KS 89. 2008. g. Latvijā kopumā bijušas 24 *Cildas*.

Cildis skat. *Cilda*. K. Siliņa materiālos reģistrēts Rīgā 1942. g., kalendārā bijis iekļauts 1889. g. KS 90. Mūsdienās nav reģistrēts.

Cildonis skat. *Cildis*. Pierakstīts Rīgā 20. gs. III c. KS 90. Latvijā 2008. g. bijušas 2 personas ar šādu vārdu.

? **Čabulis**?: latv. *čabulis*. Vienīgo reizi pierakstīt 1518. g. KS 90. Sal. *čabulis* 'niecīgs, nenozīmīgs radījums' ME I 400 vai *čabēt* 'čaukstēt, vāvuļot, murmulēt u. c.'.

Daiļprāts: latv. *daiļš* + *prāts*. Vienīgo reizi pierakstīts Vidzemē (Krustpilī) 1912. g. KS 92.

Daris?: latv. *darīt*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1966. g., kalendārā bijis 1928. g. KS 95. Tomēr šķiet, ka tas varētu būt pārveidojums no pv. *Dārijs* vai pat aizgūts no liet. pv. *Darius*. Pēc PMLP datiem, 2008. g. Latvijā bijušas 15 personas ar šādu vārdu.

Darlaimis: latv. *darīt* + *laime*. Vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1935. g. KS 95.

Dasnis?: latv. *dāsns*? Vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 17. gs. I c. KS 95. Tomēr šis ir ļoti neskaidras cilmes un neskaidras pirmatnīgās nozīmes personvārds.

Dedze: latv. *degt*, *dedzīgs*. Pēc K. Siliņa datiem, pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē (Cēsīs) 20. gs. II c., lai gan kalendārā ir bijis jau 1882. g. KS 96. Tomēr 2008. g. Latvijā ir zināmas 2 *Dedzes*.

Dedzis skat. *Dedze*. Vārds vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1927. g. KS 96. 2008. g. PMLP reģistros pamanīta viena persona ar šādu vārdu.

Drosma: latv. *drosme*. Vārds kalendārā iekļauts kopš 1908. g., pirmo reizi fiksēts Rīgā 1922. g. KS 102. 2008. g. Latvijā kopumā reģistrētas 120 *Drosmas*.

Drosmiņš skat. *Drosma*. Vienīgo reizi fiksēts Rīgā 20. gs. II c., kalendārā bijis 1938. g. KS 102. 2008. g. Latvijā ir bijis viens *Drosmiņš*.

Drosmis skat. *Drosma*. Pēc K. Siliņa ziņām, vārds vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1964. g., kalendārā – 1921. g. KS 102. 2008. g. kopumā Latvijā reģistrētas 8 personas ar šo vārdu.

Drošprātis: latv. *drošs* + *prāts*. Pierakstīts vienīgo reizi Rīgā 1936. g. KS 102.

Dzidra: latv. *dzidrs*. Pirmo reizi pierakstīts Rūjienā 1917. g., popularitātes virsotni sasniedzis laikposmā no 1920. līdz 1944. g., kalendārā – kopš 1908. g. KS 103. 1998. g. šāds vārds dots tikai vienai jaundzimušai meitenei. 2008. g. visā Latvijā – 4452 *Dzidras*.

Dzidris skat. *Dzidris*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā, populārākais bijis 1945.–1970. g., kalendārā – kopš 1931. g. KS 103. 1998. g. šāds vārds dots vienam jaundzimušajam. 2008. g. ar šādu vārdu reģistrētas 35 personas.

Dzidrons skat. *Dzidris*, vārds pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Zemgalē (Dobelē) 1925. g. KS 103. 2008. g., pēc PMLP datiem, tāds vārds nav reģistrēts.

Dziednesīte: latv. *dziedēt* vai *dziedāt* + *nest*, pirmo un vienīgo reizi fiksēts Vidzemē (Cēsīs) 1962. g. KS 103. 2008. g., pēc PMLP datiem, Latvijā reģistrēta 1 *Dziednesīte*.

Dziedris: latv. *dziedrs* 'debeszils', liet. *giedras* 'gaišs, skaidrs', vārds pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1927. g. KS 103.

Dzirdimis?: latv. *dzirdēt*? Sens personvārds, kas reģistrēts vienīgo reizi Kurzemē 1582. g. KS 104.

Gaida: latv. *gaidīt*. Pirmo reizi vārds fiksēts Vidzemē (Vecpiebalgā) 1915. g., vispopulārākais bijis laikposmā no 1920. līdz 1944. g. KS 131. 2008. g. PMLP reģistros bijušas 1742 *Gaidas*.

? **Gaide** (*Gayde Pedow*) ? v. skat. *Gaida*. Sal. saistījumu ar liet. *gaidys* ‘gailis’ vai pr. *gaydis* ‘kvieši’ ?. Vārds vienīgo reizi minēts Rīgā 1454. g. KS 131.

Gaidis skat. *Gaida*. Pirmo reizi fiksēts Rīgā 1922. g. KS 131. 2008. g. kopumā Latvijā bijušas 160 personas ar šo vārdu.

Gaiķis: latv. *gaiķis* ‘nevaldāms’ ME I 584 ? Vienīgo reizi vārds pierakstīts Rīgā 1547. g. KS 132.

Garabalts ? Viens no iespējamiem skaidrojumiem: latv. *gars* + *balts*, tomēr ticamāks šķiet saistījums ar itāļu uzv. *Garibaldi*; K. Siliņš min arī fonētiska darinājuma iespējamību. Vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1922. g. KS 133.

Gausis: latv. *gauss* vai liet. *gausus* ‘liels (skaita ziņā), bagāts, pārpilns’ ?. Pierakstīts Zemgalē 1566. g., bet bijis ievietots kalendārā 1931. g. KS 133. Pēc semantikas šķiet, ka personvārda motivācijai vairāk piemērots lietuviešu valodas etimons. Mūsdienās nav reģistrēts.

Gaušēns skat. *Gausis*. Pirmo reizi pierakstīts Kurzemē 1582. g., laikposmā no 1200. līdz 1600. g. fiksēts pāris reižu. KS 133. Mūsdienās kā priekšvārds nav lietojams.

Guđrīna skat. *Guđrīte*. Pirmo reizi konstatēts Rīgā 1922. g. KS 143. Mūsdienās nav reģistrēts.

Guđrīte: latv. *guđrs*. Pirmo reizi minēts Rīgā 1922. g., kalendārā iekļauts 1925. g. KS 143. 2008. g. PMLP reģistros – 8 *Guđrītes*.

Guđrivaldis: latv. *guđrs* + *valdīt*. Vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1933. g. KS 143. Arī 2008. g. PMLP datu bāzē Latvijā ir viens *Guđrivaldis*.

Guđvars: latv. *guđrs* + *varēt* vai fonētisks darinājums ?. Vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1971. g. KS 143. 2008. g. visā Latvijā – tikai 1 *Guđvars*.

Gundara skat. *Gundars*. Pierakstīts Vidzemē (Alūksnē) 1930. g. KS 144. Vārds nav populārs, 2008. gadā visā Latvijā ar šādu vārdu reģistrēta tikai viena persona.

Gundars: latv. *guns* + *darīt*. Pirmo reizi fiksēts Rīgā 1925. g., visizplatītākais bijis no 1945. līdz 1970. g. KS 144. 2003. g. šis vārds dots 6 jaundzimušajiem. Mūsdienās Latvijā kopumā ir 1823 *Gundari*.

Gundega ? : latv. *gundega* (iespējams arī kā auga nosaukums), izplatījies kopš 20. gs. I c., popularitātes virsotni sasniedzis 1975. g. KS 144. 2003. g. šis vārds dots 6 jaundzimušām meitenēm. PMLP datu bāzē 2008. g. kopumā bijušas 1444 *Gundegas*.

Gundis skat. *Gundars* ?. Pirmo reizi fiksēts Rīgā 1971. g. KS 144. 2008. g. Latvijā ar šādu vārdu bijušas 5 personas.

Gundra skat. *Gundara*. Pirmo reizi pierakstīts Kurzemē (Laucienā) 1940. g. KS 144. 2008. g. kopumā reģistrētas 9 *Gundras*.

Gun(i)valdis: latv. *guns* + *valdīt*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1922. g., kalendārā 1921. g. 2008. g. visā Latvijā bijuši 112 *Gunvalži* un 8 *Gunivalži*.

Jautra: latv. *jautrs*. Pirmo reizi fiksēts Vidzemē (Alūksnē) 1922. g., kalendārā minēts jau 1874. g. KS 176. 2008. g. PMLP reģistros ir bijušas 53 *Jautras*.

Jautris: latv. *jautrs*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. III c., lai gan kalendārā jau kopš 1884. g. KS 176. Mūsdienās vārds nav populārs, visā Latvijā ir zināmas tikai 12 personas ar šādu vārdu.

Jaurūte skat. *Jautra*. Izplatījies pēc Aspazijas lugas „Sidraba šķidrums”. Pirmo reizi Rīgā – 1932. g., vispopulārākais no 1945. līdz 1970. g. KS 176. 2008. g. Latvijā kopumā ir reģistrēta 401 persona ar šādu vārdu.

Jūtvaldis: latv. *jūtas* + *valdīt*, kalendārā iekļauts 1910. g., pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Burtņiekos) 20. gs. I c. KS 188. 2008. g., pēc PMLP datiem, ir 1 *Jūtvaldis*.

Kaira?: latv. *kairs*?, sal. arī ig. pv. *Kaira*. Pirmo reizi pierakstīts Latgalē 19. gs. IV c. KS 189. Ticamāk, ka vārds ir aizgūts no igauņu valodas. Latvijā 2008.g. – 22 *Kairas*.

Kaurīte: latv. *kaurīgs*. Pēc K. Siliņa datiem, vienīgo reizi fiksēts Rīgā 20. gs. II c. KS 193. 2008. g. Latvijā reģistrētas 2 *Kaurītes*.

Kluis: latv. *kluss*? Vārds vienīgo reizi pierakstīts Vidzemē (Lielvārdē) 1599. g. KS 197.

Klusīte: latv. *kluss*? Sal. senpr. s. pv. *Clusite*, latv. kalendārā bijis iekļauts 1782. g. KS 197. Mūsdienās vārds nav pazīstams.

Labals (*Labelle Labal*)?: latv. *labs*, sal. liet. *Labolis*. Vienīgo reizi minēts 1566. g. Zemgalē (Mežmuižā) KS 205.

Labsvīrs: latv. *labs* + *vīrs*. Vienīgo reizi pierakstīts Kurzemē 1582. g. KS 205.

Liega: latv. *liegs*. ‘viegls, maigs’. Pirmo reizi vārds fiksēts Kurzemē (Talsu raj.) 20. gs. III c., kalendārā iekļauts 1925. g. KS 214. Mūsdienās PMLP reģistros ir 72 *Liegas*.

Līgsma skat. *Līksma*. KS 215. 2008. g. Latvijā reģistrētas 11 *Līgsmas*.

Līgsmis: latv. *līksms*? Pierakstīts Rīgā 20. gs. III c., kalendārā bijis iekļauts 1874. g. KS 215. Mūsdienās nav reģistrēts.

Līksma (-k-:-g-): latv. *līksms*. Pirmo reizi fiksēts Vidzemē (Alūksnē) 20. gs. I c., vispopulārākais bijis no 1920. līdz 1944. g., kalendārā – 1908. g. KS 215. 2008. g. Latvijā ir bijušas 52 personas ar šādu vārdu, viena meitene bija nosaukta divos vārdos – *Līksma Liesma*.

Ļūļa v.?: latv. *ļūļa* ‘auša, tūļa, muļķis’ ME II 545?. Vienīgo reizi reģistrēts Kurzemē (Grobiņā) 1771, kalendārā bijis jau 1763. g. KS 223.

Maidze: latv. *maigs*. Pēc K. Siliņa ziņām, pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Kurzemē (Durbē) 19. gs. IV c. KS 224, tomēr arī 2008. g. Latvijā ir reģistros zināma 1 persona ar šādu vārdu.

Maiga: latv. *maigs*. Vārds pirmo reizi pamanīts Kurzemē (Nīcā) 1750. g., visizplatītākais bijis no 1920. līdz 1944. g. KS 224. 2003. g. šāds vārds dots vienai jaundzimušajai, 2008. g. bijušas 1797 personas visā Latvijā.

Maigenis skat. *Maigonis*. Reģistrēts vienu reizi Vidzemē (Saikavā) 1971. g. KS 224.

Maigone skat. *Maiga*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 20. gs. II c., kalendārā bijis jau 1879. g. KS 224. 2008. g. Latvijā bijušas 6 *Maigones*.

Maigonis skat. *Maiga*. Pirmo reizi fiksēts Rīgā 1908. g., visizplatītākais bijis no 1920. līdz 1944. g., kalendārā iekļauts kopš 1925. g. KS 224. 1998. g. šādu vārdu ieguvuši 2 jaundzimušie. 2008. g. – 424 personas visā Latvijā.

Maigora skat. *Maiga*?. Vienīgo reizi pierakstīts Vidzemē 19. gs. IV c. KS 224.

Maigurs skat. *Maigonis*?. Pirmo reizi pamanīts Rīgā 1922. g., populārākais bijis 1945.–1970. g. KS 224. 1998. g. šādu vārdu ieguvis viens jaundzimušais. Kopumā Latvijā ir 100 personas ar šādu vārdu.

Mākulis: latv. *mācēt* vai *mākonis*?. Vārds vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1922. g., kalendārā iekļauts 1925. g. KS 226.

Malda: latv. *malda*, *maldīties*, bet iespējams saistījums arī ar pv. *Matilda*. Pirmo reizi vārds fiksēts Rīgā 20. gs. I c., kalendārā bijis jau 1889. g., vispopulārākais no 1920. līdz 1970. g. KS 226. Mūsdienās ir 462 personas ar šādu vārdu.

Mieriņš: latv. *miers*. Pirmo reizi minēts Rīgā 1900. g., kalendārā bijis iekļauts 1782. g., popularitāti vārds nav ieguvis KS 238. Mūsdienās Latvijā ir reģistrēti kopumā 5 cilvēki ar šādu vārdu. Vārds varētu tikt iekļauts arī abstraktas semantikas priekšvārdu grupā (skat. 2.1.9.)

Miermīlis: latv. *miers* + *mīlēt*. Pēc K. Siliņa datiem, pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1925. g., kalendārā 1908. g. KS 238. Arī mūsdienās PMLP datu bāzē ir tikai 1 *Miermīlis*.

Miernesī: latv. *miers* + *nest*. Pēc K. Siliņa, pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1922. g., kalendārā – 1879. g. KS 238. 2008. g. Latvijā reģistrētas 2 personas ar šādu vārdu.

Miervaldis: latv. *miers* + *valdīt*; kalks no *Frīdrihs*, *Vladimīrs*, *Irēnijs*, vispopulārākais bijis 20. gadsimta 20.–40. gados. Kalendārā ievietots kopš 1874. g. KS 238. 2008. g. Latvijā kopumā ir reģistrēti 633 vīrieši ar šādu vārdu.

Miervaris: latv. *miers* + *varēt*. Pirmo reizi pamanīts Rīgā 1939. g. KS 238. Mūsdienās (2008. g.) Latvijā ir 2 *Miervari*.

Mirdza: latv. *mirdzēt*; tēls Aspazijas lugā „Vaidelote”, pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1887. g., vispopulārākais bijis 1920.–1944. g., kalendārā – kopš 1879. g. KS 241. Vārds saglabājis popularitāti arī mūsdienās – 2008. g. Latvijā bijusi 3821 *Mirdza*.

Mirga: latv. *mirgot*. Pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Gulbenes raj.) 20. gs. III c., kalendārā – kopš 1921. g. KS 242. PMLP reģistros 2008. g. zināmas 8 *Mirgas*.

Modra: latv. *modrs*. Vārds ir pazīstams kopš 19. gs. IV c., kad reģistrēts Vidzemē, kalendārā iekļauts kopš 1908. g., vispopulārākais bijis 1945.–1970. g. KS 242. PMLP reģistros 2008. g. bija 243 *Modras*.

Modriņš skat. *Modris*. Vārds fiksēts Vidzemē (Lieberē) 1909. g., lai gan kalendārā parādījies jau 1782. g. KS 242. 2008. g. ir Latvijā bijis viens *Modriņš* un 2 personas, kam tas ir otrs vārds.

Modris skat. *Modra*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. I c., ļoti populārs bijis laikā no 1945. līdz 1970. g., kalendārā – 1908. g. KS 242. Interesanti, ka v. vārds, kas radies no s. vārda *Modra*, kļuvis daudz populārāks – 1998. g. Latvijā šis vārds dots četriem, 2003. g. – trim zēniem. 2008. g. Latvijā reģistrēti 2790 *Modri*.

Modrīte skat. *Modra*. Pirmo reizi fiksēts Rīgā 20. gs. I c., kalendārā ievietots 1910. g. KS 243. 2008. g. Latvijā bija 213 *Modrītes*.

Molda ? skat. *Malda* kā dial. forma ?. Reģistrēts Vidzemē (Alūksnē) 1932. g. KS 243. **Mud/iņš, -is:** latv. *mudīgs*. Pirmo reizi pieminēts Rīgā 1925. g., kalendārā – 1915. g. KS 244. 2008. g. visā Latvijā bijuši 2 *Mudiņi*.

Mude skat. *Mudīte*. Pēc K. Siliņa datiem, pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē (Umurgā) 1906. g. KS 244. Tomēr 2008. g. Latvijā ir zināma 1 *Mude*.

Mudīte: latv. *mudīgs*. Pirmo reizi fiksēts Rīgā 20. gs. I c, populārākais bijis no 1945. līdz 1970. g., kalendārā iekļauts kopš 1910. g. KS 244. 2008. g. reģistros kopumā ir bijušas 1166 personas ar šādu vārdu.

Mudra skat. *Mudris*. Pirmo reizi fiksēts Rīgā 20. gs. I c., kalendārā 1879. g. KS 244. Pēc PMLP datiem, Latvijā ir 34 *Mudras*.

Mudris: latv. *mudrs* ‘mundrs, ātrs’ ME II 659. Pēc K. Siliņa datiem, pirmo un vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1500. g. KS 244. 2008. g. Latvijā ir bijis 1 *Mudris*.

Mudrīte skat. *Mudra*. Vārds pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Valkas raj.) 20. gs. III c., kalendārā – 1901. g. KS 244. 2008. g. Latvijā kopumā ir zināmas 69 *Mudrītes*.

Mundra skat. *Mundris*. Pirmo reizi fiksēts Kurzemē (Saldū) 1931. g., kalendārā – 1921. g. KS 244. 2008. g. Latvijā bija 14 *Mundras*.

Mundris: latv. *mundrs*. Vienīgo reizi reģistrēts Tukuma raj. 1973. g. KS 244. Mūsdienās kopumā ir pazīstami 7 *Mundri*.

Ojārs ? : latv. dial. *ojārs* ‘trakulis, draiskulis’ ME II 907. Bet sal. arī poļu *ogier* ‘ērzelis’? (šos vārdus saista A. Augstkalns un min arī latv. polonismu *oģeris* ‘ērzelis’ (Augstkalns 1930, 113)). Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1903. g., ļoti populārs kļuvis 1920.–1944. g. un arī 1945.–1970. g., kalendārā iekļauts kopš 1908. g. KS 253. Vislielākais nopelns par to, ka šis vārds ir mūsdienu latviešu antroponimikonā, ir Ansim Lerhim-Puškaitim un viņa stāstam „Ojārs” (1892). Ojārs Bušs izsaka varbūtību, ka vārds saistāms ar Baltijas jūras somugru valodām: sal. ig. uzvārds *Ojari*, ģeogrāfiskais apelaatīvs *oja* ‘strauts’ u. c. (Bušs 2007, 14). Arī mūsdienās šis vārds ir visai populārs: 2003. g. tas dots 7 jaundzimušajiem, 2008. g. Latvijā bijuši 1839 *Ojāri*.

Raita: latv. *raits* ‘veikls, ātrs’ ?. Sal. arī somu pv. *Raita*: som. *raitis* ‘svaigs, vēss, tīrs’ ?. Pirmo reizi fiksēts Vidzemē (Raunā) 1935. g., populārākais bijis no 1945. līdz 1970. g., kalendārā kopš 1932. g. KS 267. Pēc PMLP publicētajiem datiem, 1998. g. šis vārds tika dots 1 meitenei, 2003. g. – 3 jaundzimušajām, bet, saskaņā ar 2008. g. datiem, Latvijā kopumā ir reģistrētas 279 *Raitas*.

Raitis, -us skat. *Raita*. Pirmo reizi fiksēts Vidzemē (Valmierā) 1938. g., visizplatītākais – no 1945. līdz 1970. g., kalendārā iekļauts kopš 1927. g. KS 267. Interesanti, ka v. pv. *Raitis*, kas radies nedaudz vēlāk no s. pv. *Raita*, ir kļuvis ievērojami populārāks – 1998. g. šis vārds tika dots 31, bet 2003. g. – 26 zēniem, mūsdienās Latvijā kopumā ir zināmas 2827 personas ar šādu vārdu.

Ram/elis, -ele v.: latv. *rāms* ‘mierīgs’. Personvārds divreiz pierakstīts 1582. g. Rīgā un Kurzemē KS 268. Mūsdienās nav reģistrēts.

Salda: latv. *salds*, kalendārā vārds iekļauts 1882. g., pirmo reizi pierakstīts Zemgalē (Tukumā) 1922. g. KS 282. Mūsdienās reti sastopams – 2008. g. zināmas tikai 2 *Saldas*.

Saldija skat. *Salda*, pirmo reizi pierakstīts Latgalē (Krāslavas raj.) 20. gs. III c. KS 282. Pēc 2008. g. PMLP datiem, Latvijā ir 1 *Saldija*.

Saltis: latv. *salts* ?, pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Kurzemē (Ventspils raj.) 1969. g. KS 282. Arī mūsdienās 2008. g. PMLP reģistros 1 *Saltis*.

Siltais: latv. *siltais*, pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē (Lizumā) 1931. g. KS 290. 2008. g. PMLP reģistros nav fiksēts.

Sirdvalda: latv. *sirds* + *valdīt*. Pēc K. Siliņa datiem, pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1927. g., kalendārā bijis 1921. g. KS 292. Latvijā 2008. g. ir 2 *Sirdvaldas* un 2 *Sirdsvaldas* (šāds vārds nav iekļauts „Latviešu personvārdu vārdnīcā”).

Sirsnīte: sal. latv. *sirsniņa*, *sirsnība*. 20. gs. vienīgo reizi šis personvārds reģistrēts Vidzemē (Madonā) 1940. g., kalendārā minēts jau 1782. g. KS 292. Mūsdienu sarakstos neparādās.

Skaidra: latv. *skaidrs*. Pirmo reizi sarakstos parādās Vidzemē 19. gs. IV c., vārds kļuvis populārs no 1920. līdz 1944. g., kalendārā iekļauts 1928. g. KS 293. 2008. g. Latvijā kopumā bija 208 *Skaidras*.

Skaidris: latv. *skaidrs*. Pirmo reizi reģistrēts Latgalē (Daugavpilī) 20. gs. III c., lai gan kalendārā bijis jau 1879. g., populārs nav kļuvis KS 293. Pēc PMLP datiem, 2008. g. kopumā ir bijuši 10 *Skaidri*.

Skaidrīte skat. *Skaidra*. Pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Matīšos) 19. gs., popularitāti sasniedzis 1920.–1944. g., kalendārā kopš 1782. g. KS 293. Mūsdienās Latvijā kopumā ir 5111 personas ar šādu vārdu.

Skaidrītis skat. *Skaidris*. KS 293. 2008. g. Latvijā bija 1 persona ar šo vārdu.

Skalbis ?: latv. *skalbs* ‘ass, skarbs’ vai *skalbes* ‘ūdens augi’. Reģistrēts vienu reizi Rīgā 1540. g. KS 293. Mūsdienās nav sastopams.

Spulga: latv. *spulgot*, kalendārā iekļauts 1879. g., pirmo reizi reģistrēts Zemgalē 20. gs. I c., nav bijis populārs. KS 296. 2008. g. Latvijā ir 46 *Spulgas*.

Staldzis: latv. *staldzis* ‘kārumnieks’ ME III 1042 ?, sal. latv. vv. *Staldzene*. Pirmo reizi vārds pierakstīts Kurzemē (Saldus raj.) 1943. g. un vēlreiz 1975. g., kalendārā bijis iekļauts 1938. g. KS 296. 2008. g. reģistros Latvijā ar šādu vārdu minētas 2 personas. (Skat. arī toponīmiskas izcelsmes personvārdu nodaļā 2.2.1.)

Steidzīte: latv. *steidzīgs*. Pirmo reizi fiksēts Kurzemē (Laidzē) 20. gs. II c., kalendārā 1931. g. KS 297. 2008. g. Latvijā ir bijušas 10 *Steidzītes*.

? **Stiprs**: latv. *stiprs*. Vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1476. g. KS 298.

Strauja: latv. *straujš*. Pirmo reizi fiksēts Vidzemē (Alojā) 1925. g., kalendārā bijis 1879. g. KS 298. 2008. g. Latvijā bijušas 10 *Straujas*.

? **Strupis**: latv. *strups*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1582. g. KS 298.

Tālivalda skat. *Tālivaldis*. Pirmo reizi pierakstīts 19. gs. IV c. KS 302. 2008. g. tas reģistrēts tikai vienai personai kā otrs vārds – *Dzidra Tālivalda*.

Tālivaldis, Tālis: latv. *tāls* (sal. arī vv. *Tālava*) + *valdīt*. Pirmo reizi reģistrēts Kurzemē 1897. g., visbiežāk fiksēts laikposmā no 1920. līdz 1944. g., kalendārā kopš 1879. g. KS 302. 2008. g. visā Latvijā bijuši 583 *Tālivalži* un 412 *Tāli*.

Tikla ?: latv. *tikls*. Vai no pv. *Tekla ?*. Pirmo reizi pierakstīts Latgalē 19. gs. IV c. KS 306. 2008. g. ir bijušas 3 *Tiklas* visā Latvijā.

Tīra sal. latv. *tīrs ?*. Vienīgo reizi fiksēts Kurzemē (Liepājā) 1911. g. KS 307.

Vaira: latv. *vairot* vai *vairīties*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 20. gs. I c., vispopulārākais bijis no 1945. līdz 1970. g., kalendārā iekļauts kopš 1882. g. KS 314. Vārds ir samērā izplatīts arī mūsdienās – 2008. g. PMLP reģistros ar šādu vārdu bijušas 797 personas.

Vairija skat. *Vaira*. Vienīgo reizi fiksēts Zemgalē (Tukumā) 1935. g. KS 314. Arī 2008. g. reģistros Latvijā ir tikai 1 *Vairija*.

Vairis skat. *Vaira*. Pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Valmierā) 1930. g., īpaši popularitāti ieguvis no 1945. līdz 1970. g., kalendārā iekļauts kopš 1889. KS 314. 2003. g. šis vārds dots 5 zēniem. Mūsdienās ar šādu vārdu visā Latvijā ir 556 personas.

Vairīta skat. *Vaira*. Pirmo reizi fiksēts Jūrmalā 20. gs. III c. KS 314. Vārds nav izplatīts arī mūsdienās – 2008. g. Latvijā zināmas tikai 4 *Vairītas*.

Vaironds skat. *Vaironis ?*. Vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1976. g. KS 314. Arī 2008. g. kopreģistros ir tikai 1 persona ar šādu vārdu.

Vaironis skat. *Vaira ?*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1922. g., samērā izplatīts bijis no 1920. līdz 1944. g. KS 314. 2008. g. Latvijā ir bijuši 16 *Vairoņi*.

Valda skat. *Valdis*. Pirmo reizi fiksēts Zemgalē (Jelgavā) 1888. g., popularitātes virsotni sasniedzis no 1945. līdz 1970. g., kalendārā bijis kopš 1782. g. KS 314. 1998. g. tikai 1 jaundzimušajam ir dots šis vārds. Kopumā Latvijā 2008. g. bija 2601 *Valda*.

Valdgars: latv. *valdīt* + *gars ?*. Vienīgo reizi reģistrēts Zemgalē (Bauskā) 1935. g., kalendārā bijis jau 1931. g. KS 315. Mūsdienās nav pazīstams.

Valdīks skat. *Valdis*, reģistrēts Latgalē (Daugavpilī) 20. gs. III c. KS 315.

Valdis ?: latv. *valdīt*, bet varbūt no pv. *Valdemārs*, kam ir senaugšvāciska cilme? Pirmo reizi fiksēts Vidzemē (Ogrē) 19. gs. IV c., ļoti populārs bijis 1920.–1944. g., kā arī 1945.–1970. g., nedaudz popularitāte mazinājusies 1973. un 1975. g., kalendārā minēts jau 1783. g. KS 315. 1998. g. šis vārds dots 22, bet 2003. g. – 13 jaundzimušajiem. 2008. g. kopreģistros Latvijā ir 8102 personas ar šādu vārdu.

Valdona skat. *Valdonis*. Pirmo reizi fiksēts Kurzemē (Dundagā) 1582. g., kalendārā bijis iekļauts 1908. g. KS 315. 2008. g. Latvijā kopumā bija zināmas 8 *Valdonas* un viena *Valda Valdona*.

Valdonis: latv. *valdonis*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1886. g., nav kļuvis populārs. Kalendārā minēts jau 1880. g. KS 315. 2008. g. – 10 *Valdoņi* visā Latvijā.

Valdule skat. *Valda*. Vienīgo reizi pierakstīts Vidzemē (Vecpiebalgā) 1874. g. KS 315.

Varenūte skat. *Varīte*, sal. latv. *varens*, kalendārā vārds iekļauts jau 1782. g., pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Vidzemē (Madonas raj.) 20. gs. III c. KS 317. 2008. g. Latvijā ir 1 persona ar šādu vārdu.

Varens: latv. *varens*. Pirmo un vienīgo reizi fiksēts Kurzemē 1530. g. KS 317.

Varis: latv. *varēt*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1935. g., izplatījās pēc A. Brigaderes lugas „Maija un Paija”, vispopulārākais šis pv. bijis no 1945. līdz 1970. g. KS 318. 2003. g. šis vārds piešķirts 2 zēniem. 2008. g. visā Latvijā bijuši 373 *Vari*.

Vars ? skat. *Varis*, sal. arī liet. *varus* ‘līkkājis’? Vienīgo reizi fiksēts Rīgā 20. gs. III c. KS 318. Šķiet, ka salīdzinājums ar minēto lietuviešu adjektīvu 20. gs. personvārdam ir mazticams.

Veikla: latv. *veikls*. Pirmo reizi fiksēts 20. gs. I c., kalendārā 1874. g. KS 319. PMLP 2008. g. reģistros – 20 *Veiklas*.

Viesturs: latv. *viesturis* ‘viesmīlīgais’ ME IV 671 vai no pv. *Viestarts*. Pirmais fiksējums Zemgalē 12.–13. gs. (Tērvetes novada vecākais), pv. ļoti populārs bijis no 1920. līdz 1944. g., kalendārā kopš 1889. g. KS 324. 2008. g. visā Latvijā bija 2526 *Viesturi*.

Virma: latv. *virnot*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 20. gs. II c.; 1921. g. bijis arī kalendārā KS 330. Vārds nav izplatīts, visā Latvijā mūsdienās ir 16 *Virmas*.

Visvaldis: latv. *viss* + *valdīt* (sal. *Pankrātijs*, *Vsevolods*), seno latgaļu valdnieka vārds. Pirmo reizi dokumentos fiksēts 13. gs. Livonijas hronikā, vispopulārākais bijis no 1920. līdz 1944. g., kalendārā kopš 1882. g. KS 330. Vārds ir visai izplatīts arī mūsdienās – šāds priekšvārds ir 1125 personām.

Visvaris: latv. *viss* + *varēt*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1922. g., kalendārā kopš 1908. g. KS 330. 2008. g. kopreģistros ar šādu vārdu bija 18 personas.

Vizulis: latv. *vizēt*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1922. g., kalendārā bijis iekļauts 1908. g., nav kļuvis populārs KS 332. 2008. g. reģistros ir bijušas 13 personas ar šādu vārdu.

Zaiga: latv. *zaigot*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1920. g., vispopulārākais bijis visā Latvijā no 1944. līdz 1970. g., kalendārā iekļauts 1925. g. KS 334. 2008. g. kopreģistrā – 1690 *Zaigas*, tostarp *Zaiga Sarma*.

Ziemcietis: latv. *ziemcietīgs*. Kalendārā bijis jau 1879. g., bet vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1930. g. KS 337. Mūsdienās nav konstatēts.

Dažreiz ir pamatotas šaubas, vai senie vārdi, kas minēti K. Siliņa *Latviešu personvārdu vārdnīcā*, nav tikai iesaukas: skat. *Baise* (1460. g.), *Bargs* (1566. g.), *Čabulis* (1518. g.), *Dasnis* (17. gs. I c.), *Dzirdimis* (1582. g.), *Gaide* (1454. g.), *Gaiķis* (1547. g.), *Gausis* (tikai 1566. g.), *Klusis* (1599. g.), *Labals* (1566. g.), *Labsvīrs* (1582. g.), *Mazs* un *Mazulis* (abi minēti tikai 1582. g.), *Ramelis* (1582. g.), *Stiprs* (1476. g.), *Varens* (1530. g.). Tikai no vēstures avotiem zināmi tādi vārdi kā *Alders*, kas ir minēts 13. gs. Livonijas hronikā (*Alderus* XIV, 8), kā arī vienreiz konstatēts laikposmā no 1863. līdz 1919. g., *Gaušēns* (1582. g.) u. c.

Gandrīz bez izņēmuma visiem šīs grupas latviešu personvārdiem piemīt pozitīva konotācija. Tie raksturo personu kā labu, strauju, ātru, veiklu, centīgu, cildenu, cerīgu, dāsnu, dedzīgu, drosmīgu, dzirdošu, gaidošu, gudru, tādu, kas ilgojas, jautru, klusu, mierīgu, maigu, modru, raitu, veiklu, možu, stipru, tiklu, tīru, varenu, varošu, valdonīgu, tādu, kas valda un visu var, viesmīlīgu. Tomēr dažreiz latvieši personvārdā ir arī izcēlušī negatīvo rakstura iezīmi, piemēram: *Babuls* ‘pļāpa’ (šis vārds gan ir reģistrēts tikai vienu reizi 1740. gadā Vidzemē (Cesvainē) KS 76), *Ļūļa* ‘auša, tūļa, muļķis’ (vienīgo reizi pierakstīts 1771. g. Kurzemē (Grobiņā)), pat tādā vārdā kā *Ojārs* nosacīti varētu saskatīt negatīvu nozīmi ‘draiskulis, trakulis’. Daudzi no šiem latviešu vārdiem ir ļoti reti, piemēram, pēc K. Siliņa datiem, tādi vārdi kā *Aldra*, *Centonis*, *Cerīte*, *Cerone*, *Dedze*, *Dedzis*, *Drosmiņš*, *Gaiķis*, *Gausis*, *Gudrīna*, *Ilgulis*, *Maidze*, *Mākulis*, *Mude*, *Saldija*, *Skaidrītis*, *Tīra*, *Vairija*, *Vaironds*, *Vars* pierakstīti tikai vienu reizi; arī pēdējo gadu desmitu Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes dati liecina, ka šo vārdu nav jaundzimušo sarakstos vai arī tie minēti ļoti reti.

Šajā semantiskajā apakšgrupā iekļaujami arī 20. gs. pirmajā pusē radītie divcelmu vārdi: *Daiļprāts*, *Darlaimis*, *Drošprātis*, *Gudrivaldis*, *Gudvars*, *Ilgnese*, *Ilgvarts*, *Labsvīrs*, *Sirdsvalda*, *Valdgars*. Tomēr tie ir ļoti reti personvārdi, turklāt pēc semantikas tos nav viegli iekļaut kādā no semantiskajām grupām. Daudzi ir ļoti neskaidri, un tiem iespējami vairāki skaidrojumi: skat. *Garabalds*. No divcelmu salikteniem šajā apakšgrupā populārāki ir vienīgi *Gundars*, *Gundega*, *Ilgvars*, *Viesturs*, *Visvaldis*, *Visvaris*.

Latviešu sieviešu personvārdi nereti ir izplatījušies deminutīva formā: *Jaurīte*, *Kaurīte*, *Modrīte*, *Mudīte*, *Skaidrīte*, *Smuidrīte*, *Steidzīte*, lai gan eksistē arī attiecīgās saknes personvārdi bez piedēkļa. Toties vīriešu vārdi, kas darināti ar deminutīva piedēkli, ir sastopami reti: *Mieriņš*, *Modriņš*, *Mudiņš*, *Skaidrītis*.

Vispopulārākie no šīs apakšgrupas vārdiem, kas plaši sastopami arī mūsdienās (2008. g. PMLP dati): *Skaidrīte* (5111), *Dzidra* (4451), *Mirdza* (3821), *Valda* (2601), *Maiga* (1797), *Gaida* (1742), *Zaiga* (1690), *Gundega* (1444), *Mudīte* (1166), *Vaira* (797); *Valdis* (8102), *Raitis* (2827), *Modris* (2790), *Viesturs* (2526), *Ojārs* (1839), *Gundars* (1823), *Ilgvars* (1275), *Visvaldis* (1125), *Ilgonis* (987), *Miervaldis* (633), *Tālivaldis* (583), *Vairis* (556), *Maigonis* (424).

Ja cilvēka izskata motivēti personvārdi lielākoties ir sieviešu vārdi, tad cilvēka rakstura motivēto vārdu apakšgrupā ir vienlīdz populāri gan vīriešu, gan sieviešu vārdi. Ir vairāki vienas un tās pašas saknes vārdi gan vīriešiem, gan sievietēm (atšķiras tikai to popularitāte):

Centa – *Centis*, *Cilda* – *Cildis*, *Dedze* – *Dedzis*, *Drosma* – *Drosmis*, *Dzidra* – *Dzidris*, *Gaida* – *Gaidis*, *Gundara* – *Gundars*, *Ilgone* – *Ilgonis*, *Jautra* – *Jautris*, *Līgsma* – *Līgsmis*, *Maigone* – *Maigonis*, *Modra* – *Modris*, *Mudra* – *Mudris*, *Mundra* – *Mundris*, *Raita* – *Raitis*, *Skaidra* – *Skaidris*, *Vaira* – *Vairis*, *Valdona* – *Valdonis*. Šādu abu dzimumu pāru personvārdu īpaši daudz ir šajā semantiskajā apakšgrupā.

Lai gan nav daudz tādu cilvēka rakstura motivētu antroponīmu, kuriem atrodamas paralēles arī citās salīdzināmajās valodās, ir daži universālas semantikas personvārdi, kas redzami tabulā.

Cilvēka dabu raksturojoši priekšvārdi

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Brīva 97	–	–	Laisvis Laisvius 208 Laisvūnas, -ē Laisvutis, -ē 209	–	–	–
Censonis Censaitis + Centa Centis Centonis 89	Vaane v. ‘centīgs, dievbijīgs’ 124 Ergas ? v. ‘spilgts, gaišs, centīgs’ 44	Uuras + NT 98 ‘strādīgs, centīgs’ Into v. ‘dziedzība, degsme’ VK 89	–	–	–	–
Cera 89 Cerīte + Cerone + Ceronis 89	Toiv v. < sen. ig. ‘cerība’ 120	Toivo v. ‘cerība’ VK 183	Viltē 332 Viltēnis 332 Viltēnē 333 Viltys 333	–	–	–
Cilda 89 Cildis + Cildonis	–	Jalo v. ‘cēls, cildens’ VK 93	Kilna Kilnē 197 Orinta Orintas 258	–	–	–
Drosma Drosmis Drosmiņš + Drošprātis + 102	Mehis v. ‘drosmīgs, vīrišķīgs’ 93 Uljas v. somu- ig. ‘drošsir- dīgs’ 122 Vabras v. ‘drošsirdīgs, drosmīgs’ 124 Vahur v. 124 Vapper v. ‘drošsirdīgs’ 125	Uljas v. VK 189 Urho v. ‘drošs, varonis, karavīrs’ VK 190	Drašys 10 Drašius Drašutis 106 Narsutē 246 Narsutis 246	–	–	Baldwin ? sen. a/v. <i>bald</i> + <i>win</i> ‘drosmīgs. + draugs’ Baldewin Balduin 37 Hartmann ? sen. a/v. <i>hart</i> + <i>man</i> ‘stiprs, drošsirdīgs. + cilvēks’ 60 Konrad ? sen. a/v. <i>kuoni</i> + <i>rat</i> ‘drosmīgs. + padomde- vējs’ 70
Dzidra 103 Dzidris Dzidrons + Dziedris + 103	–	–	Giedra 150 Giedrē 150 Giedrius Giedrys 150 Giedrūna Giedrūnē Giedrutē Giedrutis 150 Skaidrē 291 Skaidrys Skaidrius Skaidris 291 Skaistē 291 Skaistys Skaistis 291	–	–	–

Gaida ? Gaide + Gaidis 131	–	–	Lauksmē 209 Lauksmina Lauksminas, -ē Lauksmis 209	–	–	–
Gudrīna + Gudrīte Gudrivaldis + Gudvars +143	Meelis v. 'prātīgs' 93	–	Gudrē 161	–	–	Alwis sen. a/v. <i>al</i> + <i>vīsi</i> 'pilnīgi + gudrs' 33
Jautra Jautris Jautrīte 176	Epp s. ig. <i>hepp</i> 'viegls, priecīgs, jautrs' 44 Hepp s. 59	Ilotar + s. NT 86 'priecīgā'	Džiugailas 106 Džiugailē Džiugas Džiugenis, -ē Džiugilas, -ē Džiugintas, -ē Džiuginta 107	–	Весела С 361 Весели на С 361	–
Kluisis + 197 Klusīte + 197	Vaike s. 'kluss, mierīgs' 124 Vaige ? s. 124	Siivo + NT 81 'kārtīgs, kluss' Kelpo + NT 81 'labs, kārtīgs'	–	–	Тихмен ь С311 Тихоми р С311 Тихон С311	–
Labals +? 205 Labsvīrs + 205	Hūva v. 62 Sulev v. 114	Aimo v. VK 27 'labs, lielisks, derīgs'	Gerutē 149 Gerutis 149 Labys + 207 Labvardas, -a Labvardē 207	Dobrochna < dobra 'laba' 99	–	–
Mirdza 241 Mīrga 242 Marga 229 Spulga 296	Ere s. <i>spilgts</i> ' 44 Ergas v. 'spilgts, gaišs, centīgs' Ergav v. 'spilgts, karsts, dedzīgs'	Tuīke s. 'mirdzēšana' 186 Leimu + 'mirdzums' NT 50	Žiba 344 Žybantas 344 Žybartas 345 Žybartē 345 Žibuolē 345 Žībūnē 345	–	–	–
Modra Modris Modriņš 242 Modrīte 243	–	–	Budrys Budrius Budrē 81	–	–	–
Mudiņš Mudis Mude + Mudīte 244 Mudra Mudris + Mudrīte 244 Raita Raitis 267 Veikla ? 319	Virga s. ig. <i>virik</i> 'žigls veikls' 128	Vilkas + NT 101 'dzīvīgs, kustīgs' Virmo + v. NT 102 'dzīvīgs, ātrs' Virma + s. NT 102 'dzīvīgs, ātrs'	Aurimas 66 'nemierīgs, darbīgs' Aurimē 66 Aurys Auris Aurius 66 Judra Judrē 183 Mudrē 244 Agna 'ātra, kustīga' 42 Žvainys 'žigls, veikls; acīgs, vērijs' 348	–	–	–
Ramelis + Ramele + 268	Vaike 'mierīgs' EN	Tyune, Tyyni s. VK 188	Raminta Ramintas 270	–	–	–

	124	Rauha s. 'miers' VK 153	Ramūnas 271 Ramūnē 271 Ramutē 271 Ramutis 271 Ramvydas, -a Ramvydē 271 Rima 274 Rimantas, -ē Rimas 274 Rimbutas 274 <i>rimti + būti</i> Rimdaugas, -a Rimdaugē 274 <i>rimti + daugēti</i> Rimgailas 275 Rimgailē 275 Rimgaudas, -a Rimgaidē 275 Rimkantas, -a Rimkantē 275 Rimtas 275 Rimtautas, -ē Rimtē 275 Rimtenis, -ē Rimvydas, -a Rimvydē 275 Rimvilas 275 Rimvilē 276 Rominta, Romintē 278			
Stiprs? + 298 Dedze 96 Dedzis + 96 Veikla 319 Virma 330	–	Ponteva + v. NT 71 'spēcīgs, enerģisks'	–	–	–	–
Valda 314 Valdgars+315 Valdis Valdona Valdonis Valdulis+ 315 Visvaldis 330 Tālivalda + 302 Tālivaldis 302	Vald v. sen.ig. 'vara' 124	–	Valdas 320 Valdē 320 Valdimantas 320 Valdonē 321 Visvaldas, -ē 337	–	Всевла д С150 Всевол од С150	Waldemar ? sen. a/v. waltan + māri 'valdīt + slavens' 97
Viesturs 324	–	–	Vaišys Vaišius 318 Vaišgantas 317 Vaišginas, -a Vaišginē 317 Vaišgirda Vaišgirdē 317 Vaišgirdas 318 Vaišmantas, -ē Vaišnys Vaišnius 318	–	–	–

			Vaišnoras 318 Vaištartas, -ē Vaištautas, -ē Vaišvydas, -ē Vaišvyda 318 Vaišvilas 318 Vaišvilē 319 Vaišvilkas 319 Vaišvilta Vaišviltē 319			
--	--	--	---	--	--	--

Interesanti, ka latviešu valodā nav personvārdu, kas darināti no īpašības vārdiem *mīļš*, *jauks* (ir tikai no adjektīva *salds*), bet citās valodās tādi ir zināmi: lietuviešu *Meilutė* < liet. *meilus* ‘mīļš’, igauņu *Lembitu*, *Lemmitu* < sen. ig. vārda ar nozīmi ‘iemīļotais, mīļlais’ EN 82, *Kalli* s. < ig. *kallis* ‘dārgs, mīļš’ EN 74, somu *Armas* v. < *armas* ‘mīļš’ KV 38, *Sulo* v. < *suloinen* ‘mīļš’, krievu *Мил*, *Милад*, *Милаш*, *Милен* C 238, *Любим* C 255, poļu *Milan*, *Milena* ‘mīļš, jauks’ SI 245, *Radomił* < *rado* + *mił* ‘apmierināts’ + ‘jauks, patīkams’ SI 274, vācu *Liebwin* < sen. a/v. *liob* (= *lieb*) + *wini* ‘mīļš’ + ‘draugs’ KV 72, *Trautwein* < sen. a/v. *trūt* + *wini* ‘mīļš’ + ‘draugs’ KV 94.

Latviešu valodā nav arī personvārda ar semantiku ‘laimīgs’ (tiesa, ir ar semantiku ‘laime’ – skat. nodaļu par vārdiem ar abstraktu nozīmi 2.1.9.), bet citās valodās tādi ir: poļu *Szczęśny* ‘laimīgs’ SI 302, ig. *Õnne* s. < ig. *õnn*, *õnnelik* ‘laimīgs’ EN 132.

Lietuviešu antroponimikonā ir tādi no latviešu valodas atšķirīgas semantikas vārdi kā liet. *Alkanta*, *Alkantė*, *Alkantas* – pamatā sakne ar nozīmi ‘ieciētīgs’ Liet. KS 50; arī *Ankantas* ‘ieciētīgs’ Liet. KS 55; *Daukantus* ‘ieciētīgs’ Liet. KS 98; liet. *Barmantas*, -ē ‘ieciētīgs, asprātīgs’ Liet. KS 70; *Bukantas* ‘tolerants, iecietīgs’; *Burgailas*, -ē ‘apburošs, burvīgs’ Liet. KS 82; liet. *Agna* ‘ātra, kustīga’ Liet. KS 42; *Algimantas*, *Algimantė* – salikteņa pirmajā daļā sakne ar nozīmi ‘apķērīgs’ Liet. KS 48; ar bailēm un baidīšanos saistīti tādi liet. personvārdi kā *Bygailas*, -ē Liet. KS 76; *Bylē*, *Bylenė*, *Bylenis* Liet. KS 76, *Bylius*, *Bylotas*, *Bylotė* ‘runīgs’ Liet. KS 77; *Erdmas* ‘stingra rakstura cilvēks’ Liet. KS 125; *Gaila*, *Gailas*, *Gailė*, *Gailenė* < liet. *gaila* ‘straujš, darbīgs, stiprs’ Liet. KS 134; *Gaiva*, *Gaivė*, *Gaivenė*, *Gaivenis*, *Gaivilas*, *Gaivilė* < liet. *gaivus* ‘veldzējošs, atspirdzinošs’ Liet. KS 135; *Gaja* < liet. *gajus* ‘dzīvotspējīgs, izturīgs, sīkstis’ Liet. KS 135; *Jautra*, *Jautrė* < liet. *jautrus* ‘jūtīgs’ Liet. KS 175; *Kilna*, *Kilnė* < liet. *kilnus* ‘cēls, tikumīgs’ Liet. KS 197; *Orinta*, *Orintas* < liet. *orus* ‘cēls, iznesīgs’ Liet. KS 258; *Klausas*, *Klausė*, *Klausenė*, *Klausenis* Liet. KS 199, *Klausutė*, *Klausutis* < liet. *klausyti* ‘klausīt’, *klausus* ‘paklausīgs’ Liet. KS 200; *Lengvenis* Liet. KS 211, *Lengvinas* < liet. *lengvas* ‘viegls’ Liet. KS 212 (var interpretēt gan kā cilvēka ārēju, gan iekšēju raksturojumu). Tomēr vairāki no šiem lietuviešu personvārdiem būtu uzskatāmi par seno divcelmu antroponīmu saīsinātām formām.

Arī igauņu un somu valodā ir tādas nozīmes personvārdi, kādi latviešu valodā nav reģistrēti: *Helda* v. < ig. *helde* ‘devīgs, laipns’ EN 57; *Herge* s. ‘jūtīgs’ EN 60; *Ustav* v. < ig. *ustus* ‘uzticīgs’ EN 123, *Epp* s. < ig. *hepp* ‘viegls, priecīgs’ EN 44. Igauņu valodā ir pv. ar nozīmi ‘kārtīgs’: *Meeme* v. < sen. ig. leksēmas ar nozīmi ‘kārtīgs’ EN 93; *Siivi* s. < ig. *siivus* ‘tīrs’ EN 112; somu pv. *Mainio* v. ‘lielisks, burvīgs, brīnišķīgs’ VK 122, somu pv. *Maire* s. ‘mīļš, salds’ VK 122, *Oiva* v. ‘lielisks, burvīgs, brīnišķīgs, slavens’ VK 138, *Mielikki* s. ‘mīlulis’ VK 130.

Latviešu valodā nav arī priekšvārda ar nozīmi ‘turīgs, bagāts’, bet somu valodā ir *Vauras* ‘turīgs, bagāts’ NT 86. Somu valodā ir tādi, lai gan arī reti reģistrēti vārdi, kas nav sastopami latviešu valodā: *Nero*, *Neero* ‘ģēnijs’ NT 62, *Urho* v. ‘varonis’ VK 190, *Sorjo*, *Sorja* s., v. < *sorea* ‘grezns, smalks’ NT 85.

Tikai vācu valodā ir konstatēts priekšvārds ar nozīmi ‘nikns, nežēlīgs’: *Wigand* < sen. a/v. *wīgant* ‘nikns, nežēlīgs’ KV 98.

Krievu valodā ir vairāki vārdi ar pamatnozīmi ‘slavens’: *Славина*, *Славна* C 426, arī vācu saliktais personvārds *Vilmar* < sen. a/v. *filu* + *māri* ‘daudz + slavens’ KV 96, bet latviešu valodā šādas nozīmes priekšvārdu nav.

Kā jau minēts, poļu valodā ir ļoti maz poļu cilmes vienas saknes personvārdu, tomēr daži šīs semantikas antroponīmi ir jau minēti salīdzināmajā tabulā: *Milan*, *Milena* ‘mīļš, jauks’ SI 245, *Dobrochna* ‘labs’ SI 99, *Szczęsny* ‘godīgs’ SI 302. Citi cilvēku raksturojošas semantikas poļu vārdi ir divcelmu antroponīmi: *Dobromiła* ‘laba’ + ‘mīļa’ SI 100, *Dobroslaw* ‘laba’ + ‘slava’ SI 100, *Lubomiła* ‘jauka’ + ‘patīkama’ SI 212, *Radomił* ‘apmierināts’ + ‘jauks, patīkams’ SI 274.

Arī krievu valodā ir daudz salikteņu, ko varētu iekļaut raksturotājpersonvārdu grupā: *Мирослав*, *Миролюб* C 240, *Любослав*, *Любомил*, *Любомир* C 255.

Lietuviešu valodā ir daudz saliktu personvārdu, kuri semantiski raksturo personu: *Bilginas* ‘runāt’ + ‘aizstāvēt’ Liet. KS 76, *Bilmantas*, -ē ‘apķērīgs’ + ‘manta’ Liet. KS 77, *Dargailas*, -ē ‘darīt’ + sen. liet. *gailas* ‘stiprs’ Liet. KS 90, *Daugturas* ‘daudz’ + liet. *turēti* ‘piederēt’ Liet. KS 97, *Daujotas* ‘daudz’ + liet. *joti* ‘jāt’ Liet. KS 98, *Daunoras* ‘daudz’ + liet. *norēti* ‘gribēt’ Liet. KS 99, *Eikantas* < *eiti* ‘iet’ + *pakantus*, *katrus* ‘pacietīgs’ Liet. KS 115, *Einartas* < *eiti* ‘iet’ + *nartus*, *atkaklus* ‘neatlaidīgs, stūrgalvīgs’ Liet. KS 116, *Einoras* < *eiti* ‘iet’ + *noras*, *norēti* ‘vēlme, vēlēties’ Liet. KS 116, *Eirimas* < *eiti* ‘iet’ + *rimti* ‘nomierināties’ Liet. KS 117, *Eirintas* < *eiti* ‘iet’ + *rimti* ‘nomierināties’, *rimtas* ‘nopietns’ Liet. KS 117, *Eitautas* ‘iet’ + ‘tauta’ Liet. KS 118, *Eitvaldas* < *eiti* + *valdyti* ‘valdīt’ Liet. KS 119, *Eitviltas* < *eiti* + *viltis* ‘cerēt’ Liet. KS 119, *Gertautė* < *geras* ‘labs’ + ‘tauta’ Liet. KS 148, *Geržadas* < *geras* + *žadėti* ‘solīt’ Liet. KS 149, *Girstautas* < *išgirsti* ‘dzirdēt’ + ‘tauta’ Liet. KS 155, *Kęsbartas* < *kęsti* ‘ciest’ + *kovoti* ‘cīnīties’ Liet. KS 194, *Kęstartas* < *kęsti* ‘ciest’ + *tarti* ‘teikt’ Liet. KS 195, *Visvyda*, *Visvydė* Liet. KS 337, *Visvydas* < *viskas* ‘viss’ + *išvysti* ‘ieraudzīt’ Liet. KS 338. Tomēr divcelmu personvārdus iedalīt kādā no semantiskajām grupām ir ļoti grūti vai pat neiespējami.

Vācu valodā gandrīz bez izņēmuma ir tikai salikti vārdi, ko veido divas saknes, tāpēc tos grūti iedalīt kādā no pirmatnīgās semantikas grupām, tomēr ir daži piemēri, kas būtu iekļaujami šajā cilvēku raksturojošā personvārdu grupā:

Adalbert < sen. a/v. *adal* ‘karalisks, dižciltīgs’ + *beraht* ‘spožs, grezns, lielisks, slavens’ KV 30; *Adalhard*, *Adelhard* < sen. a/v. *adal* ‘karalisks, dižciltīgs’ + *hart* ‘spēcīgs, varens, drosmīgs, izturīgs’ KV 30; *Adalmar*, *Adelmar*, īsformas *Almar*, *Elmar*, *Elmer*, *Elmo* < sen. a/v. *adal* ‘karalisks, lepns’ + *māri* ‘slavens’ KV 30; *Alberich*, *Olberich* < sen. a/v. *alb*, *alp* ‘feja, gariņš’ + *rich* ‘spēcīgs, varens, valdnieks’ KV 32; *Albwin*, *Alfwin*, īsformas *Albin*, *Alwin* < sen. a/v. *alb*, *alp* ‘feja, gariņš’ + *wini* ‘draugs’ KV 32; *Bertold*, īsformas *Bert*, *Bertel*, *Berthel* < sen. a/v. *beraht* ‘slavens, dižciltīgs’ + *waltan* ‘valdīt’ KV 39; *Ewald* < sen. a/v. *ēva* ‘taisnīgums, taisnība, likums’ + *waltan* ‘valdīt’ KV 51; *Heinrich* < sen. a/v. *heim-*, *hagen* ‘māja’ + *rīchi* ‘varens, valdnieks’ KV 61; *Richard* < sen. a/v. *rīchi* ‘varens, valdnieks’ + *hart*

‘stiprs, drosmīgs’ KV 85. Tomēr promocijas darbā divcelmu priekšvārdi no semantiskā viedokļa plašāk netiek iztirzāti.

2.1.2. Etnonīmiskas semantikas priekšvārdi

Paretam cilvēki mēdz saviem bērniem dot vārdu, kas uzsver viņu etnisko piederību, tomēr šādu vārdu nav daudz ne latviešu valodā, ne arī salīdzināmo valodu antroponīmikā. Biežāk šāda semantika parādās uzvārdos. Dažus potenciāli etnonīmiskas semantikas latviešu priekšvārdus K. Siliņš minējis *Latviešu personvārdu vārdnīcā*:

? Kreve v.: latv. *krievs* ?. Vārds pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē (Vīskāļos) 1566. g. KS 200.

Kursis: latv. *kursis*. Pirmo un vienīgo reizi fiksēts Zemgalē (Svirlaukā) 1566. g., tomēr kalendārā bijis iekļauts 1908. g. KS 204.

Kursīts skat. *Kursis*. Vienīgo reizi reģistrēts Zemgalē (Sesavā) 1566. g. KS 204.

Latis (Latis Ixen): s. pv. *Late* ?; sal. *Latvis*. Pirmo reizi vārds reģistrēts 1566. g. Zemgalē (Zaļeniekos), pāris reižu pierakstīts arī laikā no 1920. līdz 1944. g., kalendārā iekļauts 1931. g. KS 208. PMLP reģistros 2008. g. ir minēts 1 *Latis*.

Latvelis (Latwell) sal. *Latvis* ?. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Zemgalē (Sesavā) 1566. g. KS 208. Mūsdienās jaundzimušajiem šāds vārds nav reģistrēts.

Latviete (Hermen Latwethe) v.: latv. *latvietis*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Kurzemē (Piltēnē) 1582. g. KS 208.

Latvis: latv. *latvis* ‘latvietis’. Kalendārā vārds iekļauts 1902. g., taču pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1942. g. KS 209. Pēc 2008. g. datiem, Latvijā ir viena persona ar vārdu *Latvis*, vēl divām personām tas ir otrs vārds, bet vienai – trešais vārds: *Augusts Ģedimins Latvis*.

Latvīte skat. v. pv. *Latvis*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. II c. KS 209. 2008. g. Latvijā ir zināmas 3 *Latvītes*.

Līv/-s, -is: latv. *līvs* ‘lībietis’ ?, taču iespējams arī saistījums ar s. pv. *Līva*. Vārds pirmo reizi reģistrēts 1461. g. Rīgā, kalendārā iekļauts 1908. g. KS 217. PMLP 2008. g. reģistros ir 5 personas ar vārdu *Līvs* un 6 ar vārdu *Līvis*.

Sāmis: latv. *sāmi* ‘Sāmsalas igauņi’ ?, sal. seno pr. v. pv. *Same*. Pirmo un vienīgo reizi vārds reģistrēts Kurzemē (Puzē) 1482. g. KS 283.

Sēlis: latv. *sēlis* (sēļu cilts piederīgais), pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1464. g., kalendārā iekļauts 1908. g. KS 287. 2008. g. ir zināma tikai 1 persona, kam šis ir otrs vārds: *Āris Sēlis*.

Ungārs: latv. *ungārs* ‘Ungārijas iedzīvotājs’, pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. III c. KS 312.

Latviešu priekšvārdos pieminētie etnonīmi ir saistīti gandrīz tikai ar senajām baltu ciltīm (izņemot vārdus *Kreve*, kas ir apšaubāms personvārds, *Sāmis* un *Ungārs*). Vairāki no šiem vārdiem ir seni, zināmi tikai no vēsturiskiem dokumentiem, ļoti reti vai arī vienīgo reizi minēti K. Siliņa *Latviešu personvārdu vārdnīcā*. Spriežot pēc pēdējo gadu reģistrēto jaundzimušo vārdiem, neviens no šīs apakšgrupas priekšvārdiem nav nevienu reizi pierakstīts ne 1998., ne 2003. gadā (PMLP publicētie dati). 2008. g. dati liecina, ka paretam vēl ir sastopami vienīgi pv. *Latis*, *Latvis*, *Latvīte*, *Līvs* un *Līvis*. Acīmredzot mūsdienās vairs nav vajadzības uzsvērt savu etnisko piederību un tā varbūt demonstrēt patriotisma jūtas.

Etnonīmiskas semantikas priekšvārdi ir arī citās valodās. Igaunu valodā ir reģistrēts personvārds ar nozīmi ‘igaunis’: *Eestila* s. < ig. *eesti* ‘igaunu, igaunisks’ EN 39. Somu valodā

ir personvārds *Suometar* s. 'somiete' VK 174. Lietuviešu valodā ir sastopami seno prūšu etnonīmi tādos personvārdos kā *Bartas*, *Bartautas*, *Bartautē*, *Bartē*, *Bartenē*, *Bartenis*, *Bartys* Liet. KS 71, *Galindas*, *Galindē*, *Galintas*, *Galintē* Liet. KS 136.

Citās salīdzināmajās valodās šādas semantikas priekšvārdus neizdevās atrast, tādēļ salīdzināmā tabula šajā apakšgrupā netika veidota.

2.1.3. Amatu un profesiju semantikas priekšvārdi

Vēl retāk nekā etnonīmi latviešu priekšvārdos sastopami amatu un profesiju nosaukumi. Pēc K. Siliņa sniegtajiem datiem, lielākoties tie ir seni vai arī samērā neskaidras izcelsmes un neskaidras nozīmes vārdi. Vairākos gadījumos ir šaubas, vai tie vispār ir priekšvārdi (tie ir 16. gs. pierakstīti personvārdi):

Gans: latv. *gans* ?; vai no senziemeļu *gan* 'burvība, brīnums' ?. Pirmo un vienīgo reizi vārds reģistrēts Zemgalē (Mežmuižā) 1566. g. KS 133.

? **Kalvens** (Calven) sal. *Kalvis* ?. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Kurzemē (Ārlavā) 1582. g. KS 189.

Kalvers: latv. *kalvis* ?. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē 1590. g. KS 189.

? **Semneks** (Adammy Semnex, Rim Semnex) sal. latv. *zemnieks*. Vārds pirmoreiz reģistrēts Vidzemē (Viskāļos) 1566. g. KS 287.

? **Semniks** (Aput Semnix, Plan Semnick) sal. latv. *zemnieks*. Pirmoreiz reģistrēts Vidzemē (Svirlaukā, Viskāļos) 1566. g. KS 287.

? **Semnings**. (Buls Semnings) sal. latv. *zemnieks*, pirmo un vienīgo reģistrēts Vidzemē (Viskāļos) 1566. g. KS 287.

No amatiem latviešu priekšvārdos vēl būtu pieminams *dziedonis* (reģistrēts tikai vienreiz), *lidonis* (arī vienīgais reģistrējums – neatkarīgās Latvijas laikā) un *kalvis*:

Dziedonis: latv. *dziedonis*. Vārds kalendārā iekļauts 1879. g., reģistrēts pirmo un vienīgo reizi 20. gs. I c. Vidzemē. KS 103. 2008. g. PMLP reģistros ir zināms viens *Jānis Dziedonis*, kam šis ir otrais vārds.

Kalv/-is, -e v.: latv. *kalvis*. Vārds kalendārā iekļauts 1921. g., pirmo reizi reģistrēts 1939. g. Rīgā, diezgan populārs bijis pēc Otrā pasaules kara Rīgā, Vidzemē un Kurzemē, 20. gs. 70. gadu sākumā nedaudz zaudējis popularitāti, bet jau 1975. g. atkal sastopams diezgan bieži. KS 189. 2008. g. kopreģistros fiksēti 622 *Kalvji*.

Lidonis: latv. *lidonis*. Vārds vienīgo reizi reģistrēts 1937. g. Rīgā. KS 214.

Iespējams, ka šajā semantiskajā grupā ir iekļaujams arī:

Vaidelotis: *vaidelotis*, sal. senprūšu *waidelotte* 'prūšu priesteris', kā priekšvārds kalendārā minēts 1908. g., pirmo reizi fiksēts Rīgā 20. gs. II c. KS 314. 2008. g. Latvijas iedzīvotāju reģistros ir 1 *Vaidelotis* un 1 *Vaidelote*.

Lietuviešu valodā arī ir pazīstami šīs semantikas priekšvārdi *Vaidilas*, *Vaidilē*, *Vaidilutē* Liet. KS 314 (pēdējais ir mūsdienās visizplatītākais).

Vienīgi *Kalvis* ir arī mūsdienās izplatīts vārds, kas 1998. g. bija reģistrēts 17 jaundzimušajiem zēniem, 2003. gadā – 11 zēniem (PMLP publicētie dati). 2008. g. reģistros vienas meitenes otrais vārds ir *Kalve* – šāds sieviešu vārds nav konstatēts K. Siliņa vārdnīcā. Arī somu valodā ir vīriešu pv. *Seppo* 'kalējs' VK 166, kā arī *Rautio* ar to pašu nozīmi VK 154.

Citās salīdzināmajās valodās pie šīs apakšgrupas vārdiem var minēt ig. personvārdus *Luulik* v. < ig. *luuletaja* 'dzejnieks' EN 86 un *Vootele* v. < vec. ig. *voitleja*, *tapleja* 'cīnītājs,

karavīrs' EN 129. Somu valodā ir pv. *Urho*, kuram viena no pirmatnējām nozīmēm ir arī 'karavīrs' VK 190, somu valodas reto vārdu sarakstā ir reģistrēts *Jousia* un *Joutsi* ar nozīmi 'lokašāvējs' NT 37, *Keiho* v. (8 x) 'ulāns' NT 42. Tomēr šīs semantikas priekšvārdus neizdevās konstatēt citās salīdzināmajās valodās: tādu nav ne lietuviešu, ne poļu, ne krievu, ne vācu valodā, tāpēc salīdzināmā tabula netika veidota.

2.1.4. Faunas semantikas priekšvārdi

Daudzi no šīs semantikas personvārdiem, kas atrodami K. Siliņa *Latviešu personvārdu vārdnīcā*, ir reti – sastopami tikai senos vēsturiskos (15.–18. gs.) dokumentos un mūsdienās kā priekšvārdi vairs netiek lietoti (lielākoties zināmi kā uzvārdi):

Āte s.: gr. s. pv. *Ātē* – Zeva meita ?, *āte* 'akmens plekste' ?, pirmo reizi reģistrēts 1739. g. Vidzemē (Dikļos). KS 73. 2008. g. Latvijā šāds vārds nav zināms.

? **Āzītis**: latv. *āzis*. Pirmo un vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1466. g. KS 76.

Balodis: latv. *balodis*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1450. g. KS 77.

Bebers: latv. *bebrs* ?, tiroliešu *beber* 'audējs'. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Zemgalē (Svirlaukā) 1566. g. KS 79.

Bītāns skat. s. pv. *Bite* ?. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē (Aizkrauklē) 1599. g. KS 84.

Bite s.: latv. *bite*; varbūt no *Brigita*, dāņu, zv. forma. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1578. g. KS 84. Mūsdienās šāda priekšvārda forma nav reģistrēta.

Bite v.: latv. *bite*; vienīgo reizi konstatēts Rīgā 1483. g. KS 84.

? **Briedis**: latv. *briedis*. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1450. g. KS 86.

? **Caune** v.: latv. *caune*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1512. g. KS 88.

Cīrulis: latv. *cīrulis*. Pirmo un vienīgo reizi pamanīts Rīgā 1461. g. KS 90.

Cīrūlis skat. *Cīrulis*. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1461. g. KS 90.

? **Čakste** v.: latv. *čakste*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1539. g. KS 90. 2008. g. reģistros ir viena persona ar vārdu *Čakste*.

Dūja: latv. *dūja* 'balodis' ?. Vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1672. g. KS 102.

? **Dumpis**: latv. *dumpis* (putns). Vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē (Viskāļos) 1566. g. KS 103.

? **Dzeguze** s.: latv. *dzeguze*. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1464. g. KS 103.

Dzeguze v.: latv. *dzeguze*. Pirmo un vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1517. g. KS 103.

? **Dzenis**: latv. *dzenis*. Vārds pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1532. g. KS 103.

? **Dzenītis** skat. *Dzenis*. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1454. g. KS 103.

? **Dzilna** v./s.: latv. *dzilna*, reģistrēts pirmo un vienīgo reizi Rīgā 1582. g. KS 103.

? **Ērglis**: latv. *ērglis*. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1578. g. KS 118.

Gaigala v. skat. s. pv. *Gaigala*. Vienīgo reizi fiksēts Zemgalē 1566. g. KS 132.

Gaile v.: latv. *gailēt* vai v. pv. *Gailis*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē – Indriķa Livonijas hronikā 13. gs. KS 132.

Gailis: latv. *gailis* (putns), sal. sen. pr. *gaylis* 'balts', liet. *gailus* 'žēls, žēlsirdīgs, ass, kodīgs'. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē – Indriķa Livonijas hronikā 13. gs. KS 132. Iespējams, ka *Gaile* un *Gailis* ir tā paša personvārda atšķirīgi fiksējumi: skat. *Gayle* Indriķa hronikā XXIII, 8).

? **Gailune** v. skat. *Gailis*. Reģistrēts Kurzemē (Pasilciemā) 1582. g. KS 132.

Garnis: latv. *gārnis* (putns) ?. Pirmo un vienīgo reizi pamanīts Rīgā 17. gs. I c. KS 133.

? **Kreke** v. sal. latv. *krēķis* (putns) ME II 275 ?. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Kurzemē (Dundagā) 1582. g. KS 200.

? **Lācis**: latv. *lācis*. Pirmo un vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1453. g. KS 205. Latvijā 2008. g. ir zināma viena persona, kam šis ir otrs vārds: *Gustavs Lācis*.

? **Lacs** ? skat. *Lācis* ?. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1607. g. KS 205.

Lakstīgala: latv. *lakstīgala*. Vienīgo reizi vārds fiksēts Rīgā 1500. g. KS 207.

? **Lapse** v.: latv. *lapsa*. Vienīgo reizi reģistrēts Zemgalē (Dobeles raj.) 1607. g. KS 208.

Lats (Matz Latz)? sal. *Lācis*, *Lacs*. Pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Viskāļos) 1566. g., pēc tam pāris reīžu parādās Rīgā laikā no 1920. līdz 1944. g. KS 208. (20. gs. tā varbūt varētu būt saistāma ar attiecīgā laikposma naudas vienību.)

? **Lauva** v.: latv. *lauva*. Pirmo un vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1558. g., kalendārā iekļauts 1889. g. KS 209, tomēr mūsdienās kā priekšvārds Latvijā netiek lietots.

? **Līdaciņa**: latv. *līdaka*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1461. g. KS 214.

? **Lūsēns**: latv. *lūsēns*. Vienīgo reizi pamanīts Kurzemē (Ķēvelē) 1648. g. KS 222.

Maile ? (Mayle Lule): latv. *mailīte* (zivs) ?. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1582. g. KS 225. 2008. g. PMLP reģistros parādās vīriešu dzimtes pv. *Maile* kā otrs vārds: *Roberts Maile*.

? **Mednis**: latv. *mednis*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1513. g. KS 235.

? **Pelēns**: latv. *pelēns* ?. Vienīgo reizi pierakstīts Vidzemē (Sausnējā) 1524. g. KS 260.

? **Pelis**: latv. *pele*? vai v. pv. *Fēlikss*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē (Piņķos) 17. gs. I c. KS 260.

? **Putniņš**: latv. *putniņš*. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1514. g. KS 265.

Raudiņa: latv. *rauda* (zivs). Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1625. g., kalendārā iekļauts 1890. g. KS 269.

? **Rone** ? (Rone Meisle) v., sal. latv. *ronis* vai pv. *Hieronims* ?. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē (Viskāļos) 1566. g. KS 278.

Rubis ? skat. pv. ar *Rob-* vai *Rubenis* ?. Pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Ērgemē) 1760. g., kalendārā iekļauts 1817. g. KS 279. 2008. g. reģistros šāds vārds nav sastopams.

Sīga: latv. *sīga* (zivs) ? vai pv. *Sigrīda* (šis saistījums ir mazāk ticams). Vienīgo reizi fiksēts Vidzemē (Dolē) 1607. g. KS 289.

? **Sīlis**: latv. *sīlis*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1518. g., kalendārā bijis iekļauts 1922. g. KS 290. Mūsdienās kā priekšvārds nav lietojams.

? **Skudra** s.: latv. *skudra*. Vienīgo reizi fiksēts Kurzemē 16. gs. IV c. KS 293.

? **Sloka**: latv. *sloka* (putns). Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1521. g. KS 293.

Spāre: latv. *spāre*. Pēc K. Siliņa datiem, vārds vienīgo reizi konstatēts Rīgā 1578. g. KS 295. Tomēr, pēc 2008. g. PMLP reģistriem, Latvijā dzīvo viena persona ar vārdu *Spāre*.

? **Stagars**: latv. *stagaris* (zivs) ?. Vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1509. g. KS 296.

? **Stārķis**: latv. *stārķis*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1453. g. KS 297.

Stinte s.: latv. *stinte* 'ķīsis (zivs)'. Vienīgo reizi pamanīts Rīgā 1584. g. KS 298.

? **Stirna**: latv. *stirna*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1573. g. KS 298.

? **Sūbris**: latv. *sūbrs* 'sumbrs'. Vienīgo reizi konstatēts Rīgā 1513. g. KS 298.

? **Vanags**: latv. *vanags*. Vienīgo reizi vārds reģistrēts Rīgā 1578. g. KS 317.

Vārdulis ? : sal. latv. *vardulis* 'vardulēns' ME IV 477 ?. Pirmo un vienīgo reizi fiksēts Kurzemē (Grobiņā) 1609. g. KS 317. Tomēr par izvīrīto etimonu ir lielas šaubas. Drīzāk antroponīms saistāms ar latv. *vārds* vai *vārdot*.

? **Vārna** v.: latv. *vārna*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1607. g. KS 318.

Vāverīte v.: latv. *vāvere*. Pirmo un vienīgo reizi konstatēts Rīgā 1523. g. KS 319.

Vilkins skat. *Vilks* ?, sal. senprūšu pv. *Wilke*; pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Kurzemē (Pūrē) 1407. KS 327.

Vilks: latv. *vilks*. Vienīgo reizi pierakstīts Vidzemē (Aizkrauklē) 1526. g. KS 327.

? **Zīle**: latv. *zīle*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1544. g., kalendārā iekļauts 1882. g. KS 338. Šo personvārdu var iekļaut arī floras semantikas grupā. 2008. g. Latvijā bijusi 31 *Zīle*.

Zīlīte: latv. *zīlīte*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1459. g., Zemgalē vārds bijis iecienītāks nekā citos Latvijas novados KS 338. 2008. g. Latvijā ir bijušas 4 *Zīlītes* un 1 persona, kam otrs vārds ir *Zīlīte*.

? **Zutis**: latv. *zutis*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1573. g. KS 340.

? **Zvirbulis**: latv. *zvirbulis*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1538. g. KS 340.

? **Žagata**: latv. *žagata*. Vārds pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1454. g. KS 340.

? **Žagatiņa** skat. *Žagata*. Vārds fiksēts Rīgā 1456. g. KS 340.

Vienīgie no šiem senajiem latviešu vārdiem, kas arī mūsdienās vienreiz konstatēti kā priekšvārdi, ir pv. *Zīle*, *Zīlīte*, *Čakste* un *Spāre*, bet pv. *Lācis* un *Maile* ir reģistrēti kā otrie vārdi.

No šiem senajiem faunas semantikas priekšvārdiem visvairāk ir tādu, kas darināti no putnu nosaukumiem (vairāk kā 30), ievērojami mazāk ir personvārdu, kas radušies no meža dzīvnieku nosaukumiem (11), vēl mazāk – no zivju nosaukumiem (9), tikpat arī no sīku dzīvnieku nosaukumiem, bet vismazāk (tikai 3 personvārdi) – no mājdzīvnieku nosaukumiem.

19. gs., 20. gs., kā arī 21. gs. reģistrētie faunas semantikas personvārdi arī nav vienlīdz populāri:

Alats: latv. *alata* (zivs) ?, lat. *alatus* ‘spārnots’ ?. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts 1971. g. KS 47. Ļoti neskaidras cilmes un semantikas priekšvārds, mūsdienās nav sastopams.

Alnis: latv. *alnis*. Vārds pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Piebalgā) 1902. g., vispopulārākais bijis 20. gs. sākumā un vidū Rīgā, Vidzemē un Kurzemē. Kalendārā iekļauts 1925. g. KS 52. 2008. g. PMLP reģistros Latvijā kopumā bija 81 *Alnis*.

Bitīte skat. *Bīte*. Vārds kalendārā iekļauts 1884. g., pirmo reizi fiksēts Rīgā 1936. g. KS 84. Pēc 2008. g. datiem, Latvijā ir 10 personas, kam šis ir pirmais vārds, un vēl 7 personas, kam *Bitīte* ir otrs vārds.

Gaiga skat. *Gaigala* vai fonētisks darinājums. Vārds kalendārā iekļauts 1921. g., pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Vidzemē (Vestienā) KS 131.

Gaigala s.: latv. *gaigala* (putns). Kalendārā vārds bijis iekļauts 1879. g., pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1923. g. KS 132.

Gaigaliņa skat. *Gaigala*. Kalendārā iekļauts 1922. g., pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1923. g. KS 132.

Hiēna: latv. *hiēna* no gr. *hyaina* ‘plēsīgs dzīvnieks’. Pirmo un vienīgo reizi vārds reģistrēts Rīgā 1925. g. KS 153. Tomēr tā etimons ir diezgan apšaubāms. Varbūt šo personvārdu var skaidrot kā fonētisku darinājumu.

Irbe: latv. *irbe*. Vārds pirmo reizi reģistrēts Zemgalē (Svirlaukā) 1566. g., kalendārā iekļauts 1938. g. Nav bijis īpaši populārs. KS 168. 2008. g. PMLP reģistros ir 25 *Irbes*, kā arī vairākas personas, kam šis vārds dots kā otrais.

Kaija ? : latv. *kaija* vai somu forma no pv. *Katarīna*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1549. g., kalendārā iekļauts 1910. g., bijis populārs 20. gs. pirmajā pusē KS 189. 2008. g. kopreģistrā bija 98 *Kaijas*.

Kaiva: latv. *kaiva* ‘kaija’. Vārds pirmo reizi fiksēts Vidzemē (Valmierā) 20. gs. III c., kalendārā kopš 1938. g. KS 189. 2008. g. Latvijā kopumā bijušas 108 *Kaivas*.

Kamena: latv. *kamene*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. III c. KS 190. Pēc 2008. g. datiem, Latvijā ir 5 *Kamenas* un 1 *Kamene* (šāda forma nav iekļauta vārdnīcā).

Mangusts ?: latv. internacionālisms *mangusts* (caunai līdzīgs dzīvnieks) ?; varbūt pārveidojums no pv. *Augusts* ?. Vārds pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē (Raiskumā) 19. gs. IV c. KS 228. Vārda cilmes skaidrojums tomēr ir ļoti apšaubāms. 2008. g. Latvijā nav nevienas personas ar šādu vārdu.

Nira ?: latv. *nira* ‘dūkuris (putns)’ ME II 745 ?. Pirmo reizi reģistrēts Kurzemē (Cīravā) 1930. g., kalendārā iekļauts 1964. g. KS 250. Tomēr saistījums ar faunas semantiku ir apšaubāms. Varbūt tas ir saīsināts variants no kāda sveša pv. *Danira*, *Ganira*, *Inira*, *Munira*, *Venira* u. c. 2008. g. Latvijā bijušas 2 *Niras*.

Pūce v.: latv. *pūce*. Vienīgo reizi reģistrēts Kurzemē (Dundagā) 1835. g. KS 264.

Rubenis: latv. *rubenis*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē 20. gs. I c., kalendārā iekļauts 1882. g. KS 279. Pēc 2008. g. reģistriem, Latvijā ir 2 *Rubeņi*.

Sniedze: latv. *sniedze* (putns), *sniegs*; tēls A. Brigaderes lugā „Princese Gundega un karalis Brusubārda”. Kalendārā iekļauts 1925. gadā, pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1933. g., vispopulārākais bijis laikā pēc Otrā pasaules kara līdz 20. gs. 70. gadiem, pēc tam gan strauji zaudējis popularitāti. KS 294. 2008. g. Latvijā kopumā ir bijušas 210 *Sniedzes*.

Sniedzīte skat. *Sniedze*. Vārds kalendārā iekļauts jau 1899. g., tomēr pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Gulbenē) tikai 1969. g. KS 294. 2008. g. Latvijā – 34 *Sniedzītes*.

Sniegde skat. *Sniedze* ?. Vienīgo reizi vārds fiksēts Kurzemē (Saldus raj.) 1973. g. KS 294.

Spārīte skat. *Spāre*. Pirmo reizi reģistrēts Kurzemē (Talsu raj.) 20. gs. III c. KS 295. Mūsdienu reģistros (2008. g.) ir konstatētas 3 *Spārītes* un viena persona, kam šis personvārds ir dots kā otrs vārds.

Ūbele: latv. *ūbele* (putns). Vienīgo reizi konstatēts Rīgā 20. gs. III c. KS 310.

Ūdris: latv. *ūdrs*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē 1940. g. KS 310.

Vabolis: latv. *vabole* ?. Vienīgo reizi pamanīts Vidzemē (Gulbenes raj.) 1969. g. KS 313.

Žubīte: latv. *žubīte*. Vārds pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1920. g., kalendārā iekļauts 1938. g. KS 341. 2008. g. Latvijā ir zināmas 4 personas ar vārdu *Žubīte* un 1 persona, kam šis ir otrs vārds.

No mūsdienās pazīstamajiem faunas semantikas vārdiem visizplatītākie ir *Sniedze* (210) (šim vārdam gan ir iespējami vairāki pirmatnīgās semantikas skaidrojumi), *Kaiva* (108), *Kaija* (98), *Alnis* (81), *Sniedzīte* (34), *Irbe* (25), *Bitīte* (10). Tomēr vairāki no faunas semantikas vārdiem ir reti – reģistrēti tikai vienreiz: *Alats*, *Gaigala*, *Pūce*, *Ūbele*, *Ūdris* u. c.

Aplūkojot mūsdienu faunas semantikas personvārdus un iedalot tos sīkākās semantiskajās grupās, vairākumu – tāpat kā seno vēsturisko personvārdu grupā – veido putnu semantikas antroponīmi (13), daži personvārdi (4) radušies no sīku radību nosaukumiem, 4 – no meža dzīvnieku nosaukumiem un tikai 1 (un tas pats apšaubāms – *Alats*) – no zivs nosaukuma. Jākonstatē, ka, salīdzinot ar senajiem latviešu personvārdiem, ir sarucis meža dzīvnieku un zivju nosaukumu motivētu personvārdu skaits.

Arī citās salīdzināmajās valodās nereti ir sastopami vārdi ar faunas semantiku: to apstiprina arī salīdzināmā tabula.

Faunas semantikas priekšvārdi

Latviešu	Igaņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Alnis 52	–	Hirvo + NT 29	–	–	–	–
Balodis + 77 Dūja + 102	Meevi s. < vec. ig. meeva 93	–	Balandė 68 Balandis 68	–	–	–
Bite + 84 Biūte 84	Mesike s. < ig. mesilane 94	–	Bitė 78	–	–	–
Cīrulis + Cīrūlītis + 90	–	Leivo + NT 50	–	–	–	–
? Ērglis + 118	–	–	Aras 57 Arūnas 60	–	–	Arnfried < sen. a/v. <i>aro</i> , <i>arn</i> + <i>fridu</i> 'ērglis' + 'miers' 36 Arnold < sen. a/v. <i>aro</i> , <i>arn</i> + <i>walten</i> 'ērglis' + 'valdīt' Arnhold Arnweld Arno Arend Arne Arno Arnt 36
? Lacs + ? Lācis + 205	Kahru v. < vec. ig. <i>karu</i> 'lāču' 73	Karhu + NT 41	–	–	–	–
? Lauva + 209	–	–	–	–	Лев C 219	Leonhard < sen. a/v. <i>lewo</i> + <i>hart</i> 'lauva' + 'drosmīgs, stiprs' 72
Sniedze 294 Sniedzīte Sniegde + 294	–	Sinikka s. VK 170	Sniega 294 Sniegena 294 Snieginė 294 Snieguolė	–	–	–
Ūdrs + 310	–	–	Ūdryš 311	–	–	–
Vilks + 327	–	Susi + v. NT 86	–	–	–	Wolf Wulf 99 Gundolf < sen. a/v. <i>gunt</i> + <i>wolf</i> 'cīņa' + 'vilks' 59 Munolf <

						vidus a/v. /sen.a/v. <i>mun + wolf</i> 'mērķis, doma' + 'vilks' 77 Rudolf < sen. a/v. <i>hruod + wolf</i> 'slava, slavens' + 'vilks' 87 Wolfgang < sen. a/v. <i>wolf +</i> <i>gangu</i> 'vilks' + 'iet' 99 u.c.
? Zvirbulis + 340	–	Varpu s. 'zvirbulēns' VK 194	–	–	–	–

Latviešu valodā nav personvārdu ar dažādām citām kaimiņvalodās sastopamām pirmatnējām nozīmēm: piemēram, lietuviešu *Sakalas* < *sakalas* 'piekūns, vanags' Liet. KS 280, *Tauras*, *Taurē*, *Taurys*, *Taurius* < liet. *tauras* 'taurs' Liet. KS 302; igauņu *Hirvo*, *Irvo* v. < ig. *hirv* 'stirna' EN 61, *Ille* s. < ig. *talleke* 'jēriņš' EN 63, *Luige* s. < ig. *luik* 'gulbis' EN 86, *Linda* s. < ig. *lind* 'putns', 'lidot' EN 84, *Kaur* v., arī *Kauri*, *Kauro* 'putniņš' EN 76.

Somu valodā visai populāri sieviešu personvārdi ir *Sirkka*, *Sirkku* s. 'circenis; sienāzis' (?) VK 170, ļoti reti vārdi *Lintu* 'putns' (reģistrēts 2 reizes), *Metsälintu* 'meža putns' (pierakstīts tikai 1 reizi), *Joutsen* 'gulbis' (vārds dots vienam zēnam un vienai meitenei) NT 51.

Vācu valodā reti sastopami personvārdi ar faunas sākotnēju nozīmi: sal. *Raban* < sen. a/v. *hraban* 'krauklis' KV 82. Tomēr vācu divcelmu vārdos vienam no komponentiem bieži piemīt faunas semantika, piemēram:

Arnulf < sen. a/v. *aro*, *arn* 'ērglis' + *wolf* 'vilks' KV 36, *Ebergard* < sen. a/v. *ebur* 'mežacūka' + *gart* vai *garda* 'pievienojums', 'turēties' KV 118, *Eberhild(e)* < sen. a/v. *ebur* 'mežacūka' + *hiltja* 'cīņa' KV 118, *Falk* < sen. a/v. *falco* 'piekūns, vanags' + *alke* KV 51, *Falkmar* < sen. a/v. *falco* 'piekūns, vanags' + 'slavens' KV 51, *Rambert* < sen. a/v. *hraban* 'krauklis' + *beraht* 'pazīstams, spožs' KV 83.

2.1.5. Floras semantikas priekšvārdi

Tā kā šī semantiskā priekšvārdu grupa ir viena no lielākajām un daudzveidīgākajām, ir mērķtiecīgi to sadalīt un analizēt apakšgrupās:

- puķu nosaukumi priekšvārdos;
- koku un krūmu nosaukumi priekšvārdos;
- zāļu, ūdensaugu nosaukumi priekšvārdos;
- kultūraugu nosaukumi priekšvārdos.

Floras motivētu vārdu grupā latviešu valodā (kā arī citās valodās) visizplatītākie ir puķu nosaukumi. Latviešu valodā (atšķirībā no citām salīdzināmajām valodām) ir samērā

daudz vārdu, kas darināti no koku nosaukumiem un citiem augu vārdiem – zāļu, ūdensaugu, pat nezāļu nosaukumiem. Galvenokārt tie ir sieviešu vārdi, tomēr ir arī daži izņēmumi. Ļoti reti, bet tomēr sastopami arī no kultūraugu nosaukumiem atvasināti vārdi.

Kā atzīst lietuviešu personvārdu pētnieki K. Kuzavinis un B. Savukīns (Liet. KS. 30), senāk cilvēki ticējuši vārda maģiskam spēkam, uzskatīdami, ka tam piemīt attiecīgā zvēra, putna, auga spēka īpašības. Mūsdienās lietuviešu valodā šādi apelatīviskas cilmes priekšvārdi to skaidrās semantikas dēļ nav bieži sastopami. Vairāk izplatīti vārdi, kas mitoloģijā, folklorā vai literatūrā ieguvuši jaunas konotatīvās nozīmes, piemēram, *Eglē*, *Ažuolas*, *Uosis* (pasakas „Egle – zalkšu karaliene” tēlu vārdi), *Putinas*, *Rūta* (augi, kas bieži pieminēti tautasdziesmās).

Puķu nosaukumi priekšvārdos

Puķu nosaukumi – gan vispārīgā leksēma *puķe*, gan arī dažādu puķu vārdi – ir ļoti plaši sastopami latviešu sieviešu priekšvārdos. Paretam gadās arī vīriešu vārdi, kam pamatā puķu nosaukumi (taču visdrīzāk tie ir sekundāri atvasinājumi no attiecīgās saknes sieviešu vārda (skat. *Madars* < s. vārds *Madara* < puķes nosaukums *madara*)).

? **Puķe**: latv. *puķe*. Vienīgo reizi fiksēts Zemgalē (Mežmuižā) 1566. g. KS 265.

? **Puķīts**: latv. *puķīte*. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1532. g. KS 265.

Astra ¹⁹: lat. *astrum* ‘zvaigzne’, latv. *astra* (puķe). Kalendārā kopš 1908. g. Pirmo reizi pamanīts 20. gs. I c. Vidzemē Dziesmu svētku katalogā, diezgan ātri kļuvis populārs visā Latvijā. 20. gs. 70. gados vārds dots vairs tikai dažām meitenēm. KS 72. 1998. g. un 2003. g. jaundzimušajām dots tikai pa vienai reizei (PMLP publicētie dati). 2008. g. Latvijā kopumā reģistrētas 1083 *Astras*.

Dālija: latv. *dālija* (augi, kas nosaukti botāniķa A. Dāla vārdā). Pirmo reizi šis priekšvārds reģistrēts Rīgā 20. gs. I c. Kopš tā laika pa vienai *Dālijai* Latvijā ir bijis gandrīz vienmēr KS 93. Tomēr 1998. un 2003. g. jaundzimušo meiteņu sarakstos tāds vārds nav atrodams (PMLP publicētie dati). Pēc PMLP reģistriem, Latvijā ir 10 *Dālijas*.

Gunda skat. *Gundega* vai *Gudruna*, *Kunigunde*; se. a/v. *gund* ‘karš’. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. I c. Kalendārā iekļauts 1931. g., nav bijis īpaši populārs KS 144. 1998. g. vārds dots 4 reizes, 2003. g. – 2 reizes (PMLP publicētie dati). Mūsdienu Latvijā ir zināmas 207 *Gundas*.

Gunde s. skat. *Gunda*. Vārds vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1971. g. KS 144.

Gundega: latv. *gundega*. Tēls A. Brigaderes lugā „Princese Gundega un karalis Brusubārda”. Vārds pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. I c. Kalendārā kopš 1915. g. Laikā no 1920. līdz 1944. g. bijis populārs visā Latvijā, izņemot Kurzemi, pēc kara kļuvis vēl iecienītāks un bijis sastopams visos novados, popularitāti saglabājis arī 20. gs. 70. gados, izņemot Latgali KS144. Arī mūsdienās šis vārds nav zaudējis popularitāti: 1998. g. tas dots 7 reizes, bet 2003. g. – 6 reizes (PMLP publicētie dati). Pavisam Latvijā patlaban dzīvo 1444 *Gundegas*, divām ir pat tāds daudznozīmīgs divu vārdu salikums: *Maija Gundega*.

Kamēlija: latv. *kamēlija* (krāšņi ziedoši krūmi). Vārds vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. II c. KS 190. Tomēr mūsdienās Latvijā ir 5 *Kamēlijas*.

¹⁹ Šajā, kā arī dažos citos gadījumos (*Lilija*, *Roza*, *Rozālija*) nav skaidrs, vai vārds ir aizgūts no citām valodām vai arī darināts latviešu valodā no attiecīgās puķes latviskā nosaukuma *astra*, *lilija*, *roze*.

Kamēlijs skat. s. pv. *Kamēlija*. Vārds fiksēts tikai vienreiz Kurzemē (Ēdolē) 20. gs. I c. KS 190. Ne vīriešu, ne sieviešu personvārds nav atrodams 1998. un 2003. gada jaundzimušo sarakstos (PMLP publicētie dati).

Kreita ?: latv. *kreitole* (puķe) ?. Vārds pierakstīts vienīgo reizi Rīgā 1971. g. KS 200.

Krizantēma: latv. *krizantēma* (puķe), skat. arī v. pv. *Hrizenfs*. Pirmo un vienīgo reizi vārds pierakstīts Rīgā 20. gs. II c. KS 202.

Lilija: latīņu *lilium* 'lilija', kā arī iespējams saīsinājums no pv. *Elizabete*, *Jūlija* vai *Karolīne*. Latvijā pirmo reizi reģistrēts Zemgalē (Vecmokās) 1879. g., popularitātes virsotni vārds sasniedzis laikposmā no 1920. līdz 1944. g. KS 215. K. Siliņš nemaz nepiemin iespējamību, ka vārds varētu būt radies arī no latv. puķes nosaukuma *lilija*. 1998. g. reģistrētas 2 jaundzimušās *Lilijas*, bet 2003. g. – 7 (PMLP publicētie dati). 2008. g. kopreģistrā Latvijā ir 5033 *Lilijas*.

Madara: latv. *madara* (savvaļas augs), kalendārā iekļauts 1932. g., pirmo reizi reģistrēts 1969. g. Rīgā KS 223. Pēc K.Siliņa datiem, vēlāk nav sastopams, taču 20. gs. 80. gados tas bijis 21. populārākais sieviešu vārds, reģistrēts 1225 reizes (Štrodahs 1999, 491), bet 1998. g. bija 8. populārākais vārds (reģistros parādās 104 reizes). 2008. gadā Latvijā ir bijušas 3682 *Madaras*.

Madars skat. s. pv. *Madara*. Kalendārā iekļauts 1933. g. Pirmo reizi fiksēts Zemgalē (Jelgavas apkārtnē) 1940. g., pamazām ieguvis popularitāti visā Latvijā, izņemot Latgali KS 223. 1998. gadā tas ir dots 11 reizi, 2003. gadā – pat 19 reizi, tātad tā popularitāte joprojām aug. 2008. g. Latvijas kopreģistrā ir 604 *Madari*.

Madra skat. *Madara* ?. Vārds pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1975. g. KS 224.

Magdara skat. *Madara* ?. Vārds pirmo un vienīgo reizi fiksēts Vidzemē (Limbažu raj.) 20. gs. III c. KS 224. PMLP reģistros Latvijā arī 2008. g. ir viena *Magdara*.

Maijpuķīte: latv. *maiļpuķīte* 'kreimene'. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1937. g. KS 225. Mūsdienās tāds vārds vairs nav pazīstams.

Margrietiņa: no pv. *Margrieta*, kas savukārt no *Margarita* < lat. 'pērle', bet ir iespējams arī skaidrojums no latv. *margrietiņa* (puķe). Pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Vecgulbenē) 1935. g. KS 230. Šāds vārds deminutīva formā mūsdienu Latvijā nav pazīstams.

Narcise: latv. *narcise* (?); skat. v. pv. *Narciss* – gr. *Narkissos*, gr. *narkē* 'sastingums'. Vārds pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1934. g. KS 246. Mūsdienās Latvijā gan nav nevienas meitenes, ne arī zēna, kas reģistrēti ar šādu vārdu.

Rezēds: latv. *rezēda* (puķe). Vārds kalendārā iekļauts 1884. g. Pirmo reizi reģistrēts Zemgalē (Zalvē) 1924. g. KS 273. Latvijā mūsdienās ir zināms sieviešu vārds – ir pat 3 *Rezēdas* (pēc PMLP datiem).

Roz/a, -e: lat. *rosa* 'roze', latv. *roze*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1515. g., vārds bijis diezgan populārs 19. gs. beigās, 20. gs. sākumā Rīgā, Vidzemē un Zemgalē. Kalendārā iekļauts 1882. g. KS 279. 2003. g. vārds *Roze* jaundzimušajām dots 2 reizes (PMLP publicētie dati). 2008. g. Latvijā ir bijušas 382 *Rozas* (vairums no viņām, domājams, nav latvietes) un 59 *Rozes*.

Rozālija skat. *Roza*. Pirmo reizi pierakstīts Latgalē (Višķos) 1762. g., 18.–19. gs. bijis iecienīts Latgalē, ļoti populārs kļuvis visā Latvijā 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā. Kalendārā iekļauts 1864. g. KS 279. 1998. gadā šis vārds starp jaundzimušajiem ir pieminēts vienreiz (PMLP publicētie dati). 2008. g. kopumā Latvijā bijušas 284 *Rozālijas*.

Rozija skat. *Roza*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1975. g. KS 279.

Rozīna skat. *Roze*. Pirmo un vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1940. g. KS 279.

Rozīte skat. *Roze*. Kalendārā iekļauts 1874. g. Vārds pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1923. g. KS 279. 2008. g. Latvijā kopreģistrā ir 2 *Rozītes*.

Roža skat. *Roza*. Vārds pirmo reizi pierakstīts Latgalē 18. gs. KS 279. Mūsdienās Latvijā dzīvo 1 *Roža* (MPLP dati).

Rūta: liet. *rūta* (puķe), liet. dzejā – jaunavas simbols. Latvijā pirmo reizi reģistrēts Vidzemē 19. gs. IV c., kalendārā kopš 1879. g. KS 281. Tagad Latvijā ir pat 1860 *Rūtas*. Nav izslēgts, ka vārds radies pašā latviešu valodā.

Ruža skat. *Roza*, poļu forma. Kalendārā vārds iekļauts 1932. g. Pirmo reizi vārds pierakstīts Rīgā 20. gs. III c. KS 281. Latvijā, pēc PMLP reģistriem, ir 2 *Ružas*.

Vijolīte?: no pv. *Vijole*, kas savukārt saistāms ar *Violeta*, bet iespējams saistījums ar latv. *vijolīte* (puķe). Kalendārā vārds iekļauts 1908. g. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1935. g. Vēlāk nav bijis populārs KS 325. 1998. un 2003. g. jaundzimušajām meitenēm šis vārds nav reģistrēts. Tomēr, pēc PMLP datiem, 2008. g. Latvijā ir 11 *Vijolītes*.

Vijulīta skat. *Vijolīte* ?. Vārds vienīgo reizi fiksēts Latgalē (Rēzeknē) 1969. g. KS 325.

Virsis: latv. *virši*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Zemgalē (Bauskā) 1940. g. KS 330. Arī pēdējo gadu reģistros šis vārds neparādās. (Varbūt botāniski tas būtu piešķirams pie krūmaugiem – „mūžzaļš sīkkrūms”; tādā gadījumā šim vārdam varētu būt pirmatnējā semantika ‘mūžzaļš’.)

Vizbulīte: latv. *vizbulīte*, tēls Raiņa lugā „Indulis un Ārija”. Kalendārā iekļauts 1908. g. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1922. g. Vispopulārākais ir bijis Rīgā, Vidzemē un Zemgalē laikā no 1920. līdz 1944. g. KS 331. 1998. g. vārds reģistrēts vienreiz, bet 2003. gadā starp jaundzimušo vārdiem nav bijis nemaz (PMLP publicētie dati). Kopumā Latvijā ir 144 *Vizbulītes*, ir arī divas *Maijas Vizbulītes*.

? **Zieds** (*Zed*): latv. *zieds*. Vārds zināms tikai no senajiem dokumentiem – vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē (Lielvārdē) 1599. g. KS 337

? **Pumpurs**: latv. *pumpurs*. Vārds pirmo un vienīgo reizi pamanīts Rīgā 1535. g. Kalendārā iekļauts 1908. g. KS 265.

Latviešu personvārdu vārdnīcā nav minēts vārds **Magone**, lai gan PMLP materiālos tas ir reģistrēts: Latvijā ir 7 meitenes ar šādu vārdu (ir viena arī ar dubultvārdu *Marta Magone*).

Par pirmajiem diviem (*Puķe* un *Puķīts*) un pēdējiem diviem (*Zieds* un *Pumpurs*) saraksta piemēriem nav īsti skaidrs, vai tie ir uzskatāmi par priekšvārdiem, jo ir zināmi tikai no 16. gs. dokumentiem. Mūsdienās kā priekšvārds nav lietojams neviens no tiem. Ir zināmi vienīgi pv. *Ziedīte* (182), ko K. Siliņš skaidro kā darinājumu no latv. verba *ziedēt* KS 336, *Ziednese* (mūsdienās ir reģistrētas divas personas ar šādu vārdu, turklāt vēl viena ar dubultvārdu *Ieva Ziednese*), taču vīriešu vārds *Ziednesis* vairs nav pazīstams, *Laimzieds* (konstatēts 2). Bet pv. *Ziedonis* un *Ziedone* ietilpst citā – abstrakto jēdzienu motivēto personvārdu grupā (2.1.9).

Daudzi no šajā apakšgrupā pieminētajiem vārdiem ir ļoti reti vai arī reģistrēti tikai vienreiz. Vairs neparādās arī dialektālas personvārdu formas (*Roža* un *Ruža*). Mūsdienās vispopulārākie no šīs apakšgrupas vārdiem ir *Lilija* (5033), *Madara* (3682), *Madars* (604), *Rūta* (1860), *Gundega* (1444), *Astra* (1083).

Kā liecina salīdzināmā tabula, vairumā gadījumu (*Astra*, *Dālija*, *Lilija*, *Kamēlija*, arī *Roze*, *Rozālija*) grūti pateikt, vai personvārds ir aizgūts no citām valodām vai arī darināts latviešu valodā no attiecīgas puķes latviskā nosaukuma (sal. *astra*, *dālija*, *lilija*, *kamēlija*,

roze), tomēr visticamāk, ka latviešu valodā tie tomēr ir aizgūti vārdi. K. Siliņš arī pv. *Rūta* uzskata par aizguvumu no lietuviešu valodas (KS 281), lai gan nav izslēgts, ka vārds radies pašā latviešu valodā. No neapšaubāmiem, nepārprotami latviskiem puķu nosaukumiem ir radušies tādi vārdi kā *Gundega*, *Madara*, *Madars*, *Maijpuķīte*, *Rezēda*, *Rezēds*, *Vizbulīte*, varbūt arī *Margrietiņa*, *Vijolīte* u. c.

Puķu semantikas priekšvārdi

Latviešu	Igauņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Dālija 93	–	Daalia + NT 18	–	Dalia	–	–
Kamēlija 190 Kamēlijs + Kamelīns + ?190	–	–	Kamelija	–	Камелия С 328	?
Krizantēma + 202	–	–	–	–	Хризантема С 439	–
Lilija 215	Lil(e) 84	Lilja KV 117	Lilija	Lilia 210	Лилия	Lilia
Magone +	–	Unikko s. + NT 96	–	–	–	–
Maijpuķīte + 225	Pilbe s. 'maj-puķīte' 103	Kielo s. VK 107	–	–	–	–
Margrietiņa ? + 230	–	–	Ramūnas ? 271 Ramūnē ? 271 acīredzot pv. sakrīt tikai pēc formas ar liet. <i>ramunė</i> 'pīpene, margrietiņa', bet saistāmi ar liet. <i>ramus</i> 'mierīgs'	–	–	–
Roza 279 Roze Rozālija Rozija + Rozīna + Rozīte Roža + Ruža 281	Roosi Rosa 108	Ruusū VK 159 Rosa VK 159 Ruusun-kukka (5x) NT 18	Rozālija Rožē	Róza 285 Rozalia 284	Роза С 421 Розалия С 421 Розина С 421 Розита С 421	Rosa
Vijolīte ? 325 Vijulita + 325	Viola 128	–	–	–	–	–
Virsis + 330	–	Kanervo + 'virši' NT 40	–	–	–	–
Vizbulīte 331	Kannike ? 74	Vuokko VK 200	Žibutė 345, lai gan var būt arī < liet. <i>žibėti</i> 'vizēt, mirdzēt'	–	–	–
Puķe +265	Kanni s. ig.	Kukka s.	Gėlė 145	–	Цвета С 440	–

Puķīts +265 Zieds + 337 Ziede ? 336 Ziedīte ? 336	<i>kann</i> 'ziediņš' 74 Lill(e) s. ig. <i>lill</i> 'puķe, lilija' 84	VK 111, salikteņu sastāvdaļa: Metsäkukka 'mežapuķe' Kultakukka 'zeltapuķe' NT 19 Omenan- kukka + 'ābeļzieds' NT 65	Gēliūnē 146 Žiedē 345 Žiedūna		Цветана С 440	
Pumpurs + 265	–	Nuppu (110 x) NT 18 Ruusun- nuppu (3x) 'rozes- pumpurs' NT 18	–	–	–	–

Salīdzinot puķu nosaukumus kaimiņvalodu antroponīmikā, redzams, ka gandrīz visās valodās ir meiteņu vārds ar nozīmi 'puķe' (šīs nozīmes priekšvārdu neizdevās atrast tikai vācu valodā, kur *Blume* ir sastopams vienīgi kā uzvārds, un poļu valodā), kā arī 'roze', 'lilija'.

Interesanti, ka tādi populāri puķu nosaukumi kā *pīpene*, *rudzupuķe*, *saulespuķe*, *ūdensroze*, *mārtiņroze*, *naktsvijole*, *neļķe*, *gladiola* latviešu meiteņu vārdos neparādās. Varbūt tie ir pārāk jauni vai pārāk neērti – pārāk gari vai sarežģīti nosaukumi.

Vizbulīte ir tikai dažu salīdzināmo valodu personvārdos. Šķiet, ka somu valodā no puķu nosaukumu motivētiem vārdiem visbiežāk sastopams ir tieši pv. *Vuokko* 'vizbulīte'.

Tomēr daudzas teorētiskās antroponīmu semantikas iespējamības latviešu valodā nav realizētas: par to liecina citu kaimiņvalstu priekšvārdi. Latviešu valodā nav personvārda ar nozīmi 'přimula', kāds ir pazīstams igauņu un somu antroponīmikā: sieviešu pv. ig. *Ellik* < ig. *nurmenukk* 'přimula' EN 42, som. *Esikko* NT 27.

Somu 800 reto vārdu sarakstā minēti daudzu puķu semantikas sieviešu priekšvārdi, kādi latviešu valodā nav sastopami: *Neilikka* 'neļķe' NT 61, *Lumme* (6 x) 'ūdensroze' un *Lupmeen kukka* (1 x) 'ūdensrozes zieds', *Ulpu* s. < som. *ulpukka* 'ūdensroze' VK 189, *Apila* s. (4 x) 'āboliņš' NT 18, *Kamomilla* (1 x) 'kumelīte' NT 102, *Auringokukka* (3 x) 'saulespuķe' NT 19, *Gardenia* (1 x), *Hortensia* (14 x) NT 18. Vienreiz ir reģistrēta *Metsäkukka* 'mežapuķe' un 20. gs. sākumā 5 reizes *Kultakukka* 'zeltapuķe' NT 19, *Omenankukka* (6 x) 'ābeļzieds' NT 65. Tieši šie retie somu vārdi rāda nerealizētas antroponīmu semantiskās iespējas.

Tāpat kā somu valodā, arī lietuviešiem ir pazīstami personvārdi ar motivējošo nozīmi 'āboliņš' – *Dobilas*, *Dobilė* Liet. KS 102. Lietuviešiem iecienīts vārds ir arī *Mėta* Liet. KS 235 ar nozīmi 'piparmētra', bet viens no joprojām populārākajiem šīs semantiskās apakšgrupas vārdiem ir *Rūta* Liet. KS 280 (ir reģistrēti arī *Rūtenis* un *Rūtilė* Liet. KS 280). Tomēr lietuviešu personvārdos ir pārsteidzoši maz puķu nosaukumu.

Krievu valodā vārds ar nozīmi 'puķe' iekļauts arī vairākos saliktos personvārdos: *Цветолоб*, *Цветомил* 'puķe' + 'mīlēt' C 333, *Цветомир* 'puķe' + 'miers, pasaule', *Цветослав* 'puķe' + 'slavēt' C 334, *Цветизар*, *Цветимир*, *Цветозар* C 333. Tomēr šādas semantikas vārdi ir izplatītāki dienvidslāvu valodās.

Poļu valodā ir tikai daži puķu semantikas personvārdi – un tie paši internacionāli: *Dalia* SI 93, *Lilia* SI 210, *Róža* SI 285.

Koku un krūmu nosaukumi priekšvārdos

Latviešu valodā (atšķirībā no citām salīdzināmajām valodām) ir vairāki reti reģistrēti priekšvārdi, kas darināti no koku un to daļu nosaukumiem (*celms* ?, *lapa*, *zīle*). No kokiem latviešu priekšvārdos ir sastopami *egle* ?, *ieva* ?, *osis*, *ozols*, *priede* un *vīksna*, kā arī svešzemju *ciedrs*, lai gan tas ir visai neskaidrs personvārds. Par vairākiem citiem antroponīmiem arī jāšaubās, vai tie ir priekšvārdi (*Bērze*, *Egle*, *Liepiņa*, *Ozols*, *Ozolītis*). Alfabēta secībā tie ir šādi:

? **Bērze**: latv. *bērzs* vai vv. *Bērze* ?. Vienīgo reizi reģistrēts Zemgalē (Zaļeniekos) 1566. g. KS 82. Nav zināms, vai to var uzskatīt par priekšvārdu. Mūsdienās tas kā priekšvārds nav pazīstams.

? **Celms**: latv. *celms*. Vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1504. g. KS 89.

Ciedra: latv. *ciedrs* ?. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Kurzemē (Ventspilī) 1938. g. KS 89. Mūsdienu Latvijā ir 5 personas, kam vārds ir *Ciedra*.

Vairāki latviešu personvārdi saistīti ar sakni *egl-*:

? **Egle**: latv. *egle*. Pirmo reizi reģistrēts Kurzemē (Dundagā) 1582. g. KS 108. Pēc PMLP materiāliem, šobrīd Latvijā ir 8 *Egles* (nav zināma viņu tautība, iespējams, ka vismaz daļa ir lietuvietes).

Eglis sal. ar s. pv. *Egle*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Zemgalē (Bauskā) 1925. g. Kalendārā iekļauts 1933. g. KS 108. Tomēr mūsdienās šis vīriešu vārds lietots netiek.

Eglīte skat. *Egle*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts 1973. g. Zemgalē (Jēkabpils raj.). KS 108. Mūsdienās šāds vārds nav reģistrēts.

Eglona skat. v. pv. *Eglons*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1964. g. KS 108.

Eglonija skat. *Eglona*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē 20. gs. III c. KS 108. Latvijā mūsdienās kopreģistrā ir 2 *Eglonijas*.

Eglons: latv. *egle*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. I c. Kalendārā iekļauts 1915. g. Nav bijis populārs. KS 108. Mūsdienās Latvijā ir 27 *Egloni*.

Ieva ? : saistāms ar *Eva* ebr. *havva* ‘dzīve, dzīvības devēja’, bet varbūt arī no latv. *ieva*. Pēc K. Siliņa datiem, pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Limbažos) 1743. g., 17.–19. gs. bijis ļoti populārs Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē, 19. gs. beigās, 20. gs. sākumā visos novados, nedaudz zaudējis savu popularitāti pirms un pēc Otrā pasaules kara, pēc tam atkal kļuvis ļoti iecienīts. Kalendārā iekļauts 1817. gadā. KS 157. 20. gs. 80. gados un 1998. g. bija 5. populārākais vārds (Štrodahs, 1999, 491), 2003. g. bijis 18. populārākais meiteņu vārds (92 x) (PMLP publicētie dati). Latvijā tagad kopumā ir reģistrētas 8996 *Ievas*. Šis personvārds šajā grupā jāiekļauj ar lielu jautājuma zīmi, jo abas personvārda cilmes hipotēzes ir vienlīdz ticamas.

Ievēns s. skat. *Ieva*. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Vidzemē (Raunā) 1521. g. KS 157.

Ieviņa skat. *Ieva*. Pirmo reizi reģistrēts 1925. g. Vidzemē (Alūksnē). Kalendārā iekļauts 1933. g., nav bijis īpaši populārs. KS 157. Mūsdienās kopumā ir zināmas 127 *Ieviņas*, kam personvārds šādā formā rakstīts dokumentos.

Jasmīna: latv. *jasmīns* (krāšņumkrūms). Pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Liezērē) 1930. g. KS 176. 2003.g. jaundzimušo sarakstos reģistrēta viena *Jasmīne* (PMLP publicētie

dati). Latvijā 2008. g. kopreģistrā ir bijusi 51 *Jasmīna* un 18 *Jasmīnes*. Bet ticamāk, ka šis vārds jau kā personvārds aizgūts no citām valodām.

Apšaubāmi kā priekšvārdi ir arī nākamie piemēri – tie visi ir zināmi tikai no vēsturiskiem avotiem un mūsdienās nav reģistrēti:

Lapings. skat. *Lapiņš*. Vienīgo reizi vārds fiksēts Zemgalē (Mežmuižā) 1566. g. KS 207.

Lapiņa: latv. *lapa*. Vārds pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1607. g. KS 208.

Lapiņš: latv. *lapa*. Vārds pirmo reizi fiksēts Kurzemē (Grobiņā) 1820. g., biežāk bijis sastopams Kurzemē laikā no 1920. līdz 1944. g. Kalendārā iekļauts 1889. g. KS 208.

? **Liepiņa:** latv. *liepa*. Vārds vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē (Koknesē) 1599. g. KS 214.

Osis ?, Otis ?: no pv. *Oskars, Osvalds, Osips*, sal. latv. *osis* (koks) ?. Vārds pamanīts Rīgā 17. gs. I c. KS 256.

? **Ozoliņš:** latv. *ozoliņš*. Pirmo un vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1495. g. KS 258.

? **Ozolītis:** latv. *ozolītis*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1515. g. KS 258.

? **Ozols:** latv. *ozols*. Vienīgo reizi konstatēts Rīgā 1510. g. KS 258.

Priedīte: latv. *priede*. Vārds vienīgo reizi pierakstīts Zemgalē (Zasā) 20. gs. II c. KS 264.

Vīksna: latv. *vīksna*. Vienīgo reizi reģistrēts Latgalē (Sakstagalā) 1599. g. KS 325.

Zīle: latv. *zīle*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1544. g. Kalendārā iekļauts 1882. g., nav bijis populārs KS 338. Gan 1998. g., gan 2003. g. tas reģistrēts tikai vienreiz (PMLP publicētie dati). Latvijā kopumā ir 27 *Zīles*. Tomēr šis vārds visdrīzāk būtu iekļaujams faunas (putnu) semantikas priekšvārdu apakšgrupā (2.1.4.).

Koku un krūmaugu semantikas priekšvārdi

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Bērze ? + 82	–	Koivu v. + 1x NT 94	Beržas 76 Beržiena 76	–	–	–
Ciedra 89	–	Setri + NT 94	–	–	–	–
Egle Eglis + Eglīte + Eglona + Eglonija Eglons 108	–	–	Eglē 109	–	Елец С 181	–
Ieva ? 157 Ieviņa Ievēns + 157	–	Tuomi s., v. NT 93 Tuomikki + s., v. NT 93 Tuomettar + s. NT 93	Ieva ?	–	–	–
Lapiņš 208 Lapiņa + 208 Lapings +207	–	–	–	–	Лист С 222	–
Liepiņa ? + 214	–	–	Liepa 216	–	Липа С 397	–
Osis ? + 256	–	Saarni + NT 94	Uosis 312	–	–	–
Ozoliņš ? + Ozolītis ?+ Ozols ? + 258	–	Tammi v. + (arī 1 x s.) NT 94	Ažuolas 68 Ažuolē 68 Ažuolis 68	–	–	–
Priedīte + 264	–	Petājā + NT 94	–	–	–	–

Somiem ir tādi reti koku nosaukumu motivēti priekšvārdi kā *Leppä* 'alksnis', *Kastanja* 'kastanis', *Kataja* 'kadiķis', *Paju* 'kārklis, vītols', *Pihlaja* arī *Pihla* 'pīlādzis', *Paatsama* 'krūklis', *Poppeli* 'papele' NT 94, *Raita* s. 'blīgzna' VK 153, izplatīts sieviešu vārds *Tuija* s. 'tūja' VK 186, arī *Virpi* s. 'smalks, trausls koks, krūms vai rīkste' VK 199. Somijā ir reģistrēts viena zēna vārds *Havu* ar nozīmi 'skuja' NT 28, kā arī *Käpy* 'čiekurs' (vārds dots 20. gs. sākumā gan meitenēm (6 x), gan zēniem (2 x)) NT 49. Populārs ir somu sieviešu vārds *Ritva* < *ritva* 'zariņš' VK 154 un *Varpu* s. 'trausls zariņš' VK 194.

Igauņu valodā neizdevās konstatēt nevienu ar koku nosaukumu saistītu priekšvārdu. Ļoti nosacīti te iekļaujams pv. *Viha* v. < sen. ig. leksēmas ar nozīmi 'zaļš' 127, kas varētu būt saistīts ar floru.

Lietuviešu valodā priekšvārdos sastopami tādi koku nosaukumi, kādi nav reģistrēti latviešu valodā: *Jovaras* 'skābardis' Liet. KS 182, *Putinas* 'irbenājs' Liet. KS 267. Atšķirībā no latviešu valodas, kurā zināmi daži personvārdi ar sakni *egl-*, lietuviešu valodā ir ļoti populārs sieviešu vārds *Eglė* Liet. KS 109. Tā popularitāti noteikti ietekmēja lietuviešu tautas pasaka „Egle – zalkšu karaliene”. Lietuviešu personvārdos ir arī leksēma *medis* 'koks', taču pārsvarā divcelmu saliktenos: *Medgina*, *Medginė*, *Medginas*, *Medginta*, *Medgintė*, *Medgintas* vai to saīsinātās formās un sufiksālajos atvasinājumos: *Medė*, *Medys*, *Medeina*, *Medeinė*, *Medenis*, *Medilė*, *Medūnas*, *Medūnė* Liet. KS 233–234. Bet latviešu valodā nav neviena priekšvārda ar sākotnējo semantiku 'koks'.

Lietuviešu personvārdu vārdnīcā ir minēti arī tādi ar koka dobuma semantiku saistīti personvārdi kā *Dravenė*, *Dravys* (varbūt ar semantiku 'stiprs kā koks?') Liet. KS 106.

Zāļu, ūdensaugu nosaukumi priekšvārdos

Samērā daudz ir latviešu priekšvārdu, kas semantiskā ceļā radušies no citiem augu vārdiem – zāļu, ūdensaugu, pat nezāļu nosaukumiem (*Kalme*, *Melda*, *Meldra*, *Mētra*, *Nātre*, *Spilva*). Citās salīdzināmajās valodās tādu gandrīz nav.

Aira ? : KS 45 saistāms ar latv. *airene* (pļavu zāle), lai gan šis saistījums nav pārliecinošs; drīzāk tas varētu būt saīsinājums no pv. *Airisa* vai fonētisks darinājums (?). Vārds pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1934. g., populārs kļuvis pēc Otrā pasaules kara visā Latvijā. Kalendārā iekļauts 1935. g. KS 45. Pēc PMLP datiem, 2008. g. Latvijā kopumā ir 461 *Aira*.

Alģe: latv. *aļģe* 'ūdens augs' ? vai no liet. pv. *Algė* (no *Algimantė*, *Algirdė* u. tml.). Reģistrēts vienīgo reizi Zemgalē 20. gs. III c. – skolēnu iesūtītajos materiālos KS 53. 2008. g. kopreģistros Latvijā bijusi viena *Alģe*, bet nav zināms, kādas tautības pārstāve.

Alģūte skat. *Alģe*. Pirmo reizi reģistrēts Zemgalē (Bauskas raj.) 20. gs. III c. skolēnu iesūtītajos materiālos. KS 53. 2008. g. viena persona ar šādu vārdu Latvijā ir reģistrēta.

Atāls: latv. *atāls*. sal. ar v. *Ataļjo* ?. K. Siliņš pirmo un vienīgo šā vārda lietojumu pamanījis Vidzemē 19. gs. IV c. KS 73. Arī 2008. g. Latvijā ir bijis 1 cilvēks ar šādu vārdu.

Kalme: latv. *kalme*. Vārds pirmo reizi reģistrēts 1975. g. Vidzemē (Rīgas raj.) KS 189. Pēc 2008. g. datiem, Latvijā dzīvo 1 persona ar šādu vārdu.

? **Kosa**: latv. *kosa* ? /'purva augs' – der *Schachtelhalm* (*Equisetum arvense*) vai ar nozīmi 'kovārnis' – die *Dohle* (*Corvus monedula*) ME II 348?/. Pirmo un vienīgo reizi vārds reģistrēts Rīgā 1511. g. Kalendārā bijis iekļauts 1925. g. KS 199.

Melda: latv. *meldi* ‘meldri’; liet. *meldas* ‘meldri’ ?, sal. seno prūšu v. pv. *Meldis* (?), pr. *meldis* ‘zibens’. Pirmo reizi vārds reģistrēts Rīgā 1478. g., pēc tam otrreiz pierakstīts tikai vēl vienu reizi pēc Otrā pasaules kara KS 236. Mūsdienu reģistros šāds vārds nav pamanīts.

Meldra: latv. *meldri*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1931. g. Nav bijis īpaši populārs. Kalendārā iekļauts 1951. g. KS 236. 1998. g. ir reģistrētas 3 jaundzimušās meitenes ar šādu vārdu. 2008. g. Latvijā kopumā ir bijušas 127 *Meldras*.

Mētra: latv. *mētra*. Vārds pierakstīts pirmo reizi Vidzemē 19. gs. IV c. Kalendārā iekļauts 1889. g. Vispopulārākais bijis pēc Otrā pasaules kara līdz 20. gs. 70. gadiem KS 238. Mūsdienās Latvijā ir 66 *Mētras*.

Nātra: latv. *nātra*. Vārds pirmo un vienīgo reizi reģistrēts 20. gs. I c. Rīgā. KS 247.

Niedra: latv. *niedra*. Pirmo reizi reģistrēts Kurzemē 20. gs. III c. KS 249. 2008. g. Latvijā ir reģistrēta viena *Niedra*.

Rasenīte: latv. *rasenīte* (puķe). Vārds kalendārā iekļauts 1938. g., bet pirmo reizi pierakstīts Kurzemē (Grobiņā) 1940. g. KS 269. 2008. g. Latvijā ir zināma viena persona ar šo vārdu. Tomēr iespējams, ka vārds ir saistīts nevis ar auga nosaukumu, bet gan ar dabas parādības – *rasas* nosaukumu.

Skalbis ?: latv. *skalbs* ‘ass, skarbs’ vai *skalbes* ‘ūdens augi’. Fiksēts vienīgo reizi Rīgā 1540. g. KS 293.

Skara: latv. *skara*. Kalendārā iekļauts 1908. g. Vārds pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1925. g. KS 293. 2008. g. Latvijā ir zināmas 3 personas ar šo vārdu.

Smilga: latv. *smilga*. Vārds iekļauts kalendārā 1938. g. Pirmo reizi vārds konstatēts Kurzemē (Talsu raj.) 1973. g. KS 293. Latvijā mūsdienās ir reģistrēta viena persona, kuras otrais vārds ir *Smilga* – *Lidija Smilga*.

? Spilva: latv. *spilva* (balta pūkaina purva zāle). Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1548. g. KS 295. Mūsdienās nav sastopams.

Vaivars: latv. *vaivariņi*, vv. *Vaivari* ?; liet. *vaivorykštė* ‘varavīksne’. Vārds pirmo reizi reģistrēts 1973. g. Kurzemē (Ventspils raj.) KS 314. Mūsdienu Latvijā (2008. g.) PMLP datu bāzē ir reģistrēti 10 *Vaivari*.

Šajā apakšgrupā nav iespējams izveidot salīdzināmo tabulu, jo citās valodās šādas semantikas personvārdu nav. Lai gan vairākiem no minētajiem vārdiem (*Aira*, *Aļģe*, *Aļģīte*, *Kosa*) etimoloģija un līdz ar to piederība šai tematiskajai apakšgrupai nav gluži droša, tomēr daži citi no šiem personvārdiem ir cilmes ziņā neapšaubāmi un samērā populāri (*Meldra*, *Mētra*). Var vienīgi minēt, vai tas liecina par latviešu mentalitātes tuvību zemei, laukiem, pļavām, ūdeņiem.

Kultūraugu nosaukumi priekšvārdos

Ļoti nelielu, samērā neskaidru un reti sastopamu vārdu grupu veido kultūraugu semantikas latviešu priekšvārdi:

Aiva ?: latv. *aiva* (dekoratīvs augļu koks) ?; varbūt arī saīsinājums no. v. pv. *Aivars* vai fonētisks darinājums. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1936. g. īpaši populārs kļuvis pēc Otrā pasaules kara visā Latvijā. Kalendārā iekļauts kopš 1920. g. KS 46. 2008. g. Latvijā kopumā reģistrētas 1207 *Aivas*.

Aivija ? skat. *Aiva*. Pirmo reizi reģistrēts 1943. g. Rīgā. Pāris reižu pierakstīts arī pēc Otrā pasaules kara KS 46. Latvijā 2008. g. ir 118 personas ar šādu vārdu.

Aivita ? skat. *Aiva*. Pirmo reizi fiksēts 1969. g. Vidzemē (Cēsu rajonā), vēlāk nav bijis īpaši populārs KS 46. Mūsdienu Latvijā ir 247 *Aivitas*.

Aivo ? s. skat. *Aiva* ?. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Kurzemē (Ventspilī) 1969. g. KS 46. 2008. g. Latvijā kopumā ir 77 *Aivo*.

Aivute ? skat. *Aiva* ?. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts 1974. g. Rīgā. KS 46

Tomēr par minēto vārdu saistījumu ar kultūrauga nosaukumu ir lielas šaubas. *Aiva* varētu būt arī sieviešu formas darinājums no pv. *Aivis*, kas savukārt radies no *Aivars* (pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1931. g. un kļuvis ļoti populārs 20. gs. 70. gados). Tomēr citās valodās eksistē priekšvārdi arī ar pirmatnējo nozīmi 'aiva': sal. serbu un horvātu s. pv. *Duḡa* (*Dunja*) < 'aiva'.

Akots: latv. *akots*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1607. g., pāris reizi bijis sastopams 19. gs. beigās Rīgā un Vidzemē, kā arī laikā no 1920. līdz 1944. g., kalendārā iekļauts 1800. g. KS 47. Pēc PMLP datiem, šobrīd Latvijā ir reģistrēts 1 *Akots* un viena persona, kurai otrs vārds ir *Akots*: *Kārlis Akots*.

Auzāns: latv. *auzas*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Latgalē (Preiļu raj.) 1973. g. KS 75.

Griķis: latv. *griķis* (labības augs). Vārds pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Vidzemē (Bērzaunē) 1447. g. KS 142.

No šiem vārdiem mūsdienās Latvijā plašāk sastopams vienīgi sieviešu pv. *Aiva*, taču, kā jau minēts, tā etimoloģija nav īsti skaidra.

Lietuviešu valodā ļoti populāri ir gan vīriešu, gan sieviešu vārdi ar nozīmi 'lins': *Lina*, *Linās*, *Linē*, *Linius* Liet. KS 218, bet latviešu valodā šādas semantikas priekšvārdu nav. Ar šo apakšgrupu saistāms arī liet. pv. *Rugilē* < liet. *rugiai* 'rudzi' Liet. KS 279.

Citās valodās ir sastopami vārdi ar ogu semantiku: poļu *Malina* 'avene' SI 224, somu *Karpalo* s. 'dzērvene', *Mustikka* 'mellene' NT 42, *Mansika* s. 'zemene' NT 42, *Mesimarja* s. 'kazene' NT 42, *Puolukka* s. 'brūklene' NT 42, *Vadelma* s. 'avene' NT 42, taču visi tie ir reti vārdi.

Somu valodā ir reģistrēti arī tādi unikāli personvārdi kā *Maissi* 'kukurūza', *Papu* 'pupa' NT 55, *Pellava* 'lini' NT 69, arī *Vilja* s. 'labība, graudi' VK 198.

2.1.6. Fizioģeogrāfiskas semantikas priekšvārdi

Atšķirībā no daudzajiem fizioģeogrāfiskas semantikas latviešu uzvārdiem attiecīgās nozīmes latviešu priekšvārdu nav daudz. Tie ir šādi:

Aiza: latv. *aiza* ?. Vārds kalendārā iekļauts 1931. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. II c. KS 46. Tomēr par šā personvārda etimoloģiju ir lielas šaubas; iespējams, ka tas ir aizgūts vārds. 2008. g. reģistros visā Latvijā ir bijušas 6 *Aizas*.

Āra: no pv. *Ārija* vai latv. *āre*, *āra* 'lauki un pļavas' ?. Pirmo reizi fiksēts Rīgā 1954. g., vispopulārākais bijis laikā no 1945. līdz 1970. g. Rīgā, Kurzemē un Zemgalē KS 64. Arī šā vārda saistījums ar fizioģeogrāfisku nomenklatūras vārdu ir apšaubāms. Latvijā 2008. g. kopumā reģistrētas 12 *Āras*.

Atvars: latv. *atvars*. Vārds kalendārā iekļauts 1915. g., pirmo reizi reģistrēts 1919. g., vispopulārākais bijis laikā no 1945. līdz 1970. g. visā Latvijā, izņemot Latgali KS 73. 1998. g. *Atvara* vārds tika dots 2 jaundzimušajiem, bet 2003. g. – 1 zēnam (PMLP publicētie materiāli). 2008. g. Latvijā kopumā ir bijušas 203 personas ar šādu vārdu.

Druvārs: latv. *druva* + *ārs*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. II c., kalendārā iekļauts 1927. g. KS 102. 2008. g. PMLP reģistros Latvijā bijuši 3 *Druvāri*.

Druvis: latv. *druva*. Vārds kalendārā iekļauts 1889. g., pirmo reizi reģistrēts 20. gs. II c. Rīgā, vispopulārākais bijis laikā no 1945. g. līdz 1970. g. Kurzemē, Vidzemē un Latgalē KS 102. 1998. g. šajā vārdā tika nosaukti 3 zēni, 2003. g. – tikai 1. 2008. g. kopreģistrā bijuši 218 *Druvji*.

Dzelme: latv. *dzelme*. Pirmo reizi fiksēts Rīgas raj. 20. gs. III c., kalendārā iekļauts 1972. g. KS 103. 2008. g. visā Latvijā ir zināmas 4 *Dzelmes*.

Dzīlis: latv. *dzīle* ‘dzelme’. Pirmo reizi vārds reģistrēts Rīgā 20. gs. III c., kalendārā iekļauts 1938. g. KS 103. 2008. g. Latvijā kopumā ir 2 personas ar šādu vārdu.

Grīva: latv. *grīva*. Pirmo un vienīgo reizi vārds reģistrēts 1517. g. Rīgā KS 142.

Jūrvaldis: latv. *jūra* + *valdīt*. Pirmo reizi vārds konstatēts Rīgā 1950. g. KS 187. 2008. g., pēc PMLP datiem, ir reģistrēts *Jānis Jūrvaldis*.

Klinta: latv. *klints*; tēls I. Indrānes romānā „Ūdensnesējs”. Pirmo reizi reģistrēts Zemgalē 20. gs. III c. KS 197. Mūsdienās tas ir kļuvis par visai izplatītu sieviešu vārdu – gan 1998. g., gan 2003. g. 12 jaundzimušās meitenes ieguvušas šo vārdu; 2008. g. Latvijā kopreģistrā bija 370 *Klintas*.

Klints v. latv. *klints*. Pirmo reizi vārds reģistrēts 1586. g. Zemgalē (Mežmuižā) KS 197. Mūsdienā Latvijā ir zināmas 3 personas, kam ir šāds vārds, un vēl 3, kam šis ir otrs vārds.

? **Lauce** (Lautze) v.: latv. *lauks* ?. Pirmo un vienīgo reizi vārds reģistrēts 1566. g. Zemgalē (Svirlaukā) KS 209.

Lauks: latv. *lauks* ‘tīrums’. Pirmo un vienīgo reizi vārds reģistrēts 1638. g. Vidzemē (Siguldā) KS 209. Lai gan K. Siliņa vārdnīcā šā vārda etimoloģija tiek dota bez jautājuma zīmes, to varētu saistīt arī ar latv. adjektīvu *lauks*. Mūsdienās šāds personvārds netiek lietots.

Selga: latv. *selga*. Kalendārā iekļauts 1910. g., pirmo reizi reģistrēts Zemgalē (Dobelē) 1925. g., visizplatītākais bijis 1945.–1970. g., kalendārā iekļauts kopš 1910. g. KS 287. Pēc PMLP datiem, gan 1998. g., gan 2003. g. šis vārds tika dots tikai 1 jaundzimušajai. 2008. g. kopumā Latvijā bijušas 249 personas ar šādu vārdu.

Silāre: latv. *silāre* ?. Pirmo reizi vārds reģistrēts Rīgā 1962. g. KS 290. Mūsdienās šāds sieviešu vārds nav konstatēts, bet ir zināms vīriešu pv. – 2008. g. reģistrēti 2 *Silāri*. Vīriešu pv. *Silārs Latviešu personvārdu vārdnīcā* nav konstatēts.

? **Silava:** latv. *silava* ‘jauns mežiņš’ ?. Pirmo un vienīgo reizi vārds reģistrēts 1538. g. Vidzemē KS 290.

Straume: latv. *straume*. Pirmo un vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1572. g. KS 298. 2008. g. PMLP reģistros nav fiksēts.

Strauta: latv. *strauts*. Pirmo reizi vārds pierakstīts 20. gs. III c. Vidzemē (Matīšos) KS 298. 2008. g. visā Latvijā ir zināmas 7 personas ar šādu vārdu.

Taiga: latv. *taiga*. Pirmo reizi vārds reģistrēts Vidzemē 19. gs. IV c., kalendārā iekļauts 1924. g., vispopulārākais bijis laikā no 1945. g. līdz 1970. g. visā Latvijā, izņemot Latgali KS 301. Pēc PMLP datiem, 2008. g. ir reģistrētas 199 *Taigas*.

Urdze: latv. *urga* ‘strauts’; *urdzēt*. Vārds kalendārā iekļauts 1966. g., pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Valmieras raj.) 1975. g. KS 312. 2008. g. visā Latvijā ir zināma tikai 1 *Urdze*.

Zemis skat. *Zemītis* ?. Vārds pirmo reizi reģistrēts 1962. g. Rīgā KS 336. 2008. g. reģistros ir zināms tikai 1 *Zemis* visā Latvijā.

Zemītis: latv. *zeme*. Vārds pirmo un vienīgo reizi reģistrēts 1544. g. Vidzemē KS 336.

Interesanti, ka šajā semantiskajā apakšgrupā ir tikai daži personvārdi, kas zināmi no senajiem dokumentiem – no 16. gs. (*Grīva, Lauce, Silava, Zemītis*); neviens no tiem mūsdienās netiek lietots kā priekšvārds.

Tomēr daļai no šiem fiziogēogrāfiskas nozīmes personvārdiem ir neskaidra izcelsme (*Aiza, Āra*), daži ir reti sastopami vārdi (*Druvārs, Klints, Urdze, Zemis*). Visizplatītākie mūsdienu Latvijā ir šādi fiziogēogrāfiskas semantikas priekšvārdi: *Klinta* (370), *Selga* (249), *Druvis* (218), *Atvars* (203), *Taiga* (199).

Arī salīdzināmo valodu antroponimikonā fiziogēogrāfiskas semantikas personvārdu ir maz. Nedaudz vairāk to ir lietuviešu valodā. Tajā ir arī tādi vārdi, kādu nav latviešu valodā, piemēram, latviešu valodā ir ļoti rets vārds *Jūrvaldis*, bet lietuviešu valodā plaši pazīstami ir *Jūra, Jūras, Jūris, Jūrius* < liet. *jūra* Liet. KS 185, kā arī pv. *Jūratē* ‘jūras meita’, kas kļuva populārs pēc Mairoņa poēmas *Jūratē ir Kastytis* Liet. KS 185; arī liet. personvārdam *Marius* viens no cilmes skaidrojumiem ir liet. *marios* ‘jūra’ Liet. KS 231; *Vandenē* < liet. *vanduo* ‘ūdens’ Liet. KS 323; *Kalnē, Kalnius* < liet. *kalnas* ‘kalns’ Liet. KS 188.

Savukārt igauņu valodā ir šādi no latviešu priekšvārdiem atšķirīgas semantikas personvārdi: *Häili* s. < ig. *häil* ‘ieplaka, paleja’ EN 62, *Veera* s. < ig. *veer* ‘nokalne’ EN 126, *Meril* s. < ig. *meri* ‘jūras’, arī ‘mirdzošs, spīdošs’ EN 93, *Vesse* v. < sen. ig. *vesi* ‘ūdens’ EN 126.

Salīdzināmajās valodās paralēļu ir ļoti maz (arī tās nav pilnīgas).

Fizioģeogrāfiskas semantikas priekšvārdi

Latviešu	Igauņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Jūrvaldis + 187	Meril s. < ig. <i>meri</i> ‘jūras’	–	Jūra Jūras Jūris Jūrius 185 Jūratē 185	–	–	–
Klinta 197 Klints 197	Kalju v. ig. <i>kalju</i> ‘klints’ EN 74	Kivi ‘akmens’ NT 45	–	–	–	–
Silāre + 290 Silārs Silava + 290	–	–	Erdvilas ‘āre, telpa’ Erdvilē 126 Margiris ‘raibais sils’	–	–	–
Strauta 298 Urdze + 312 Straume + 298	–	–	Upyna 312	–	–	–
Zemis + 336 Zemītis + 336	–	–	–	–	Землян С189	–

2.1.7. Dabas parādību semantikas priekšvārdi

Atsevišķu personvārdu grupu veido dabas objektu un dabas parādību motivēti vārdi. Cilvēks ir dabas daļa, tāpēc latviešu un arī kaimiņtautu antroponimiskajās sistēmās īpaši iecienīti ir šādas semantikas vārdi. Bieži tie veidoti kā metaforas, resp., kā slēpti salīdzinājumi.

Dabas parādību semantikas latviešu priekšvārdi (alfabēta secībā):

Atstars: latv. *atstars*. Vārds pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1937. g. KS 73. Vārds arī mūsdienās ir reti sastopams – 2008. g. Latvijā bijuši 3 *Atstari*.

Ausma: latv. *ausma*. Vārds pirmo reizi pierakstīts Kurzemē (Sakā) 1896. g., vispopulārākais bijis laikā no 1920. līdz 1944. g., 20. gs. 70. gados strauji zaudējis popularitāti. Kalendārā vārds ievietots 1908. g. KS 75. Mūsdienās tas nav populārs priekšvārds: 1998. g. vārds *Ausma* dots 3 jaundzimušām meitenēm, bet 2003. gadā nav pierakstīts nevienu reizi (PMLP publicētie dati). 2008. g. kopreģistrā ir 5054 *Ausmas*.

Austra: latv. *austra* 'ausma', folklorā *Austra* – rīta blāzma, pielūgta arī kā dievība. Vārds kalendārā iekļauts 1879. g., pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1890. g., visizplatītākais bijis 20. gs. pirmajā pusē visā Latvijā, vēlāk popularitāte samazinājusies KS 75. 1998. g. šis vārds jaundzimušo sarakstos neparādās, bet 2003. g. reģistrēts 2 reizes (PMLP publicētie dati). Pēc 2008. gada reģistriem, Latvijā ir 2199 *Austras*.

Banga: latv. *banga*. Vārds kalendārā iekļauts 1925. g., pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1927. g., nav bijis populārs KS 77. 2008. g. – 14 *Bangas*, tostarp *Banga Maiga*.

Blāzma: latv. *blāzma*. Kalendārā vārds iekļauts 1889. g., pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1940. g., vēlāk nav bijis izplatīts KS 84. 2008. g. – 5 *Blāzmas*.

Gaisma: latv. *gaisma*. Kalendārā iekļauts 1889. g., taču pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1925. g., nav bijis populārs. KS 132. 2008. g. PMLP reģistrā – 38 *Gaismas*.

Gaismīte skat. *Gaisma*. Pirmo reizi vārds pierakstīts Vidzemē (Limbažu raj.) 20. gs. III c. KS 132. 2008. g. reģistros Latvijā bijušas 2 *Gaismītes*.

Gaismon/a, -e skat. *Gaisma*. Kalendārā vārds iekļauts 1879. g., pirmo reizi fiksēts Rīgā 1930. g. KS 132. 2008. g. PMLP reģistros ir sastopama 1 *Gaismona* un 1 *Gaismone*.

Gaismonis skat. s. pv. *Gaisma*. Kalendārā vārds iekļauts 1925. g., pirmo reizi pierakstīts Rīgā 10. gs. I c. KS 132. Pēc 2008. g. PMLP datiem, visā Latvijā ir 2 *Gaismoni*.

Lāse: latv. *lāse*. Kalendārā vārds iekļauts 1908. g., pirmo reizi fiksēts Vidzemē 20. gs. III c. KS 208. 2008. g. PMLP reģistros ir 8 *Lāses*.

Mēness: latv. *mēness*. Pirmo un vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1549. g. KS 237.

Miglis: latv. *migla*. Vienīgo reizi pamanīts Salaspilī 1599. g. KS 238.

Pārsla: latv. *pārsla*. Vārds pirmo reizi reģistrēts 20. gs. I c., vispopulārākais bijis laikā no 1945. līdz 1970. g. visā Latvijā, kalendārā iekļauts 1908. g. KS 259. 2008. g. PMLP reģistros ir 534 *Pārslas*, tostarp vairākkārt kā otrais vārds: *Maija Pārsla*, *Dzidra Pārsla*.

Pārslīņa skat. *Pārsla*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1928. g. KS 259. Mūsdienās vārds nav izplatīts, 2008. g. reģistros ir 5 *Pārslīņas*, tostarp *Pārslīņa Gaida*.

Pērk/ons, -ūne: latv. *pērkons* un mitoloģisks tēls *Pērkons*. Reģistrēts 1566. g. Zemgalē (Svirlaukā) un 1582. g. Kurzemē (Cīravā), kalendārā iekļauts 1879. g. KS 261. Mūsdienās Latvijā nav lietots. (Šis personvārds varētu būt analizējams arī no mitoloģiskajiem tēliem darināto priekšvārdu nodaļā, skat. 2.2.2.)

Rasa: latv. *rasa*. Vārds pirmo reizi fiksēts Vidzemē 19. gs. IV c., vispopulārākais bijis laikā no 1945. līdz 1970. g. visos novados, izņemot Latgali, kalendārā iekļauts 1908. g. KS 269. 2008. g. šajā vārdā nosauktas 6 jaundzimušās. 2008. g., saskaņā ar PMLP datiem, Latvijā ir 407 *Rasas*, arī kā otrs vārds, piemēram, *Dzidra Rasa*.

Rasīte skat. *Rasa*. Pirmo reizi pierakstīts Kurzemē 1582. g. KS 269. 2008. g. Latvijā bija 1 persona ar šādu vārdu.

Rasulīte skat. *Rasa*. Vārds pirmo reizi reģistrēts Zemgalē 1919. g., kalendārā iekļauts 1921. g. KS 269. Pēc PMLP datiem, Latvijā 2008. g. bija 6 *Rasulītes*, tostarp arī kā otrs vārds, piemēram, *Maija Rasulīte*.

Rīta: latv. *rīts* vai no pv. *Rita*. Pierakstīts Vidzemē (Smiltēnē) 19. gs. IV c. KS 275.

Rītiņš: latv. *rīts*. Pirmo reizi fiksēts Rīgā 1927. g. KS 275. Mūsdienās kā priekšvārds netiek lietots.

Rūvalds: latv. *rīts* + *valdīt*. Kalendārā ir bijis jau 1910. g., pirmo un vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1967. g. KS 275.

Salna: latv. *salna*. Pirmo reizi pierakstīts Kurzemē (Ventspils raj.) 20. gs. III c. KS 282. 2008. g. PMLP reģistros ir zināma 1 *Salna*.

Salnis skat. s. pv. *Salna*, sal. latv. *salnis* ‘salnains zirgs’. Vārds pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. III c. KS 282. Mūsdienās ir zināms 1 *Salnis Visvaldis*.

Sarma: latv. *sarma*. Pirmo reizi reģistrēts 1507. g. Rīgā, vispopulārākais vārds bijis no 1945. līdz 1970. g. visā Latvijā, kalendārā vārds iekļauts 1908. g. KS 285. 2008. g. PMLP reģistros ir 509 *Sarmas*.

Sarmis skat. s. pv. *Sarma*. Pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Valmieras raj.) 20. gs. III c. Kalendārā vārds iekļauts 1927. g. KS 285. 2008. g., pēc PMLP datiem, ir 100 *Sarmju*.

Sarmīte skat. *Sarma*. Vārds pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1922. g., bijis ļoti populārs visā Latvijā, jo īpaši laikā no 1945. līdz 1970. g., kalendārā iekļauts jau 1925. g. KS 285. Latvijā kopumā 2008. g. bija 5037 *Sarmītes*.

Sarmūis skat. *Sarmis*. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Kurzemē (Liepājas raj.) 1969. g. KS 285. 2008. g. Latvijā nav fiksēts.

Saulcerīte: latv. *saule* + *cerēt*, Raiņa darināts personvārds pasaku lugā „Zelta zirgs”. Kalendārā kopš 1928. g., pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1932. g., samērā izplatīts bijis no 1940. līdz 1970. g. KS 285. Mūsdienu Latvijā ir zināmas 133 *Saulcerītes*.

Saule: latv. *saule*. Pirmo reizi fiksēts 1519. g., kalendārā iekļauts 1882. g. KS 285. Pēc PMLP datiem, 2008. g. Latvijā ir 9 *Saules*.

Saulgaitis: latv. *saule* + *gaita*. Kalendārā vārds iekļauts 1925. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1928. g. KS 285. 2008. g. visā Latvijā bija tikai 1 persona ar šādu vārdu.

Saulis, -iņš skat. s. pv. *Saule* vai liet. pv. *Saulius* (latv. *Sauls*). Pirmo reizi pierakstīts Zemgalē (Bauskas raj.) 20. gs. III c. KS 285. 2008. g. Latvijā – 16 *Sauļi*, neviena *Sauliņa*.

? **Saulīte** v.: latv. *saule*. Pirmo un vienīgo reizi pamanīts Rīgā 1506. g. KS 285.

Saulīte skat. *Saule*. Kalendārā vārds iekļauts 1933. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. III c. KS 285. 2008. g. PMLP reģistri liecina, ka tikai 4 sievietēm šis ir kā otrs vārds.

Saulnesis: latv. *saule* + *nest*. Kalendārā vārds iekļauts 1938. g., pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Zemgalē (Bauskā) KS 286. Mūsdienās nav konstatēts.

Saulstariņa: latv. *saule* + *stariņš*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1937. g. KS 286. 2008. g. PMLP reģistros nav minēts.

Saulstarīte skat. *Saulstariņa*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1941. g. KS 286. 2008. g. PMLP dati liecina, ka mūsdienās kopumā Latvijā ir 3 *Saulstarītes*.

Saulstars: latv. *saule* + *stars*. Kalendārā iekļauts 1910. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1935. g. KS 286. 2008. g. PMLP reģistros ir 1 *Saulstars*.

Saulvedis: latv. *saule* + *vest*; tēla epitets Raiņa pasaku lugā „Zelta zirgs”. Kalendārā iekļauts 1928. g., pirmo reizi reģistrēts 1929. g. Rīgā, nav bijis iecienīts KS 286. 2008. g. PMLP reģistros ir 28 *Saulveži*.

Saulvija: latv. *saule* + *vija*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1931. g., kalendārā iekļauts 1976. g. KS 286. 2008. g., pēc PMLP datiem, ir 2 *Saulvijas*.

? **Sērsma:** latv. *sērsna* ?. Pirmo un vienīgo reizi konstatēts Rīgā 1476. g. KS 288.

? **Sērsnis:** latv. *sērsna* ?. Pirmo reizi reģistrēts 1476. g., kalendārā bijis iekļauts ap 1960. g. KS 288 (ar vārdadienu 29. februārī!), tomēr mūsdienās nav lietots.

Sniedze: latv. *sniedze* (putns), *sniegs*; tēls A. Brigaderes lugā „Princese Gundega un karalis Brusubārda”. Kalendārā iekļauts 1925. gadā, pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1933. g., vispopulārākais bijis laikā pēc Otrā pasaules kara līdz 20. gs. 70. gadiem, pēc tam strauji

zaudējis popularitāti KS 294. 2008. g. Latvijā kopumā ir bijušas 210 *Sniedzēs*. Šis vārds, kā arī *Sniedzīte*, iekļauts arī faunas semantikas personvārdu grupā. (skat. 2.1.4.)

Stars: latv. *stars*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1940. g. KS 297. 2008. g. PMLP nav reģistrēts, bet ir *Atstars*, *Laimstars* un *Saulstars*.

? **Vasara:** latv. *vasara*. Pirmo un vienīgo reizi vārds fiksēts Rīgā 1513. g. KS 318. 2008. g. šāds vārds Latvijā nav zināms.

Veldra: latv. *veldre*. Pirmo reizi reģistrēts Zemgalē (Dobeles raj.) 20. gs. III c. KS 319. 2008. g. visā Latvijā kopumā bija 4 *Veldras*.

Vēsma: latv. *vēsma*. Pirmo reizi vārds reģistrēts Rīgā 1487. g., vispopulārākais bijis laikā no 1944. līdz 1970. g., kalendārā iekļauts 1925. g. KS 322. 2008. g. Latvijā kopumā 1032 *Vēsma*s, tostarp *Vēsma Maīga*, kā arī kā otrs vārds *Maija Vēsma*, *Smaida Vēsma*.

Vēsmiņa skat. *Vēsma*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1935. g. KS 323. Pēc PMLP datiem, Latvijā ir 3 *Vēsmiņas*.

Vēsmonis skat. s. pv. *Vēsma*. Kalendārā iekļauts 1925. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1927. g. KS 323. 2008. g. reģistros Latvijā – tikai 1 *Vēsmonis*.

Vētra s.: latv. *vētra*. Pirmo reizi vārds reģistrēts Kurzemē (Talsu raj.) 20. gs. II c. KS 323. 2008. g. PMLP reģistros visā Latvijā – 6 *Vētras*.

Vētra v.: latv. *vētra*. Pirmo un vienīgo reizi vārds pierakstīts Rīgā 1936. g. KS 323.

Vilnis: latv. *vilnis*. Pirmo reizi vārds pierakstīts Vidzemē (Rūjienā) 1859. g., vispopulārākais bijis no 1944. līdz 1970. g. visā Latvijā, kalendārā iekļauts 1908. g. KS 327. Pēc PMLP datiem, Latvijā mūsdienās ir 4404 *Viļņi*.

Vilnītis skat. *Vilnis*. Pirmo reizi vārds reģistrēts Vidzemē (Rūjienā) 1929. g. KS 327. 2008. g. PMLP kopreģistrā ir 4 *Vilnīši*.

Ziedrasa: latv. *zieds* + *rasa*. Vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1920. g. KS 337.

Ziedrīts: latv. *zieds* + *rīts*. Kalendārā minēts 1910. g., vienīgo reizi reģistrēts jaundzimušajam Rīgā 1922. g. KS 337.

? **Ziemelis:** latv. *ziemelis*. Pirmo un vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1536. g. KS 337.

Zvaigzne: latv. *zvaigzne*. Kalendārā iekļauts 1910. g., pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1926. g. KS 340. 2008. g. PMLP reģistros tikai 1 persona ar šādu vārdu – *Zvaigzne Ritma*.

Zvaigznūte skat. *Zvaigzne*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1973. g. KS 340. Pēc PMLP datiem, Latvijā mūsdienās ir 5 *Zvaigznūtes*.

Ar dabas ritumu ir saistīti arī no mēnešu nosaukumiem darināti personvārdi, nereti saistīti ar bērna dzimšanas laiku, piemēram:

Jūnija skat. v. pv. *Jūnijs*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1971. g. KS 185. 2008. g., pēc PMLP datiem, – 7 *Jūnijas*.

Jūnijs: saistāms ar s. pv. *Junona*; latv. *jūnijs* (mēnesis). Kalendārā iekļauts 1938. g., pirmo un vienīgo reizi reģistrēts 1977. g. KS 185. 2008. g. reģistros ir tikai 1 *Jūnijs*.

Latviešu personvārdi *Marts*, *Jūlijs*, *Augusts* tikai pēc formas sakrīt ar attiecīgo mēnešu nosaukumiem, bet pēc cilmes saistāmi ar antīkajiem antroponīmiem.

Krievu valodā arī ir zināmi pv. *Юния С 445*, *Декабрина* (Сулова, Суперанская 1991, 21). Tiesa, krievu valodā sastopami personvārdi *Октябрь*, *Октябрин*, *Октябрист С 254–255* < kr. *октябрь* 'oktobris', visticamāk, saistīti nevis ar mēneša nosaukumu, bet gan ar Oktobra revolūcijas vārdu.

No šīs semantikas latviešu antroponīmiem daļa ir zināmi tikai no senajiem dokumentiem un mūsdienās nav sastopami: *Mēness*, *Miglis*, *Sērsnis*, *Straume*, *Vasara*, *Ziemelis*. Visizplatītākie šīs semantikas sieviešu personvārdi Latvijā ir: *Ausma* (5054),

Sarmīte (5037), *Austra* (2199), *Vēsma* (1032), *Sarma* (509); visizplatītākais šīs grupas vīriešu vārds ir *Vilnis* (4404).

Dabas parādību semantikas priekšvārdi

Latviešu	Igauņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Ausma 75 Austra 75	Koit v. < ig. koit 'ausma' 77	Koitto 'rītausma' NT 45 Nousia 'saullēkts' NT 63	Aušra 87 Aušrē 87 Aušrinē Aušrius Aušrys Aušvydas, -a Aušvydē 88 Aušvē 67 Aušvys Aušvius 67	–	Зарина С380 Заря С380	–
Blāzma 84	Eha s. < ig. eha 'vakarblāz ma' EN 40	Rusko + 'blāzma' NT 76	Žara 344	–	–	–
Gaisma 132 Gaismīte 132 Gaismona + Gaismone+ Gaismonis 132	–	Kotivalo 'mājas gaisma' VK 110	Šviesē 299 Šviesis Šviesius 299 Šviesuolē 300	–	Светлана С	–
Mēness + 237	–	Kuu + 'mēness' NT 47	–	–	–	–
Miglis + 238	–	–	Miglē 235	–	–	–
Pārsla 259 Pārslīņa 259	–	Lumia + 'sniegpārsla' NT 53	–	–	–	–
Rasa 269 Rasīte + Rasulīte 269	–	Kasthelmi s. 'rasas pērle' VK 105	Rasa 271 Rasuolē 271	–	–	–
Rīta + 275 Rītiņš + Rītvalds + 275	–	–	Rytē 276 Rytis 276	–	–	–
Sarma 285 Sarmis 285 Sarmīte Sarmītis+ 285	–	–	–	–	Иней С196	–
Saule 285 Saulis Sauliņš + Saulīte v. + Saulīte s. Saulcerīte Saulgaitis + Saulnesis + Saulstars +	Pāev(i) v. < sen. ig. <i>pāike</i> 'saule' 104	Aurinko + 'saule' NT 19	Saulē 284 Saulenē 285 Saulenis 285 Saulius 285	–	Солнце С299 Солнцедар С299 Солнцезар С299	–

286 Saulstariņa + Saulstarīte 286 Saulvedis 286 Saulvija 286						
Sniedze ? 294 Sniedzīte	–	Lumo + 'sniegs' NT 53	Sniega 294 Snieguolē 294	–	Снежана С426	–
Stars + 297 Atstars 73 Laimstars + Saulstars +	–	Sāde s. 'stars' VK 176	–	–	Луч С225 Лучезар С225	–
? Vasara + 318	–	Suvi s. 'vasara' VK 174 Kesā + s.'vasara' NT 43	Vasarē 324 Vasaris 324	–	–	–
Vētra s. 323 Vētra v. + 323	–	–	Audra Audrē Audronis, -ē Audronius Audrius Audrys Audrūnas Audrūnē 83	–	Буря С138	–
Vilnis 327 Vilnītis 327 Banga 77	Laine s. 'vilnis' 80	Aalto + 'vilnis' NT 7 Aalotar s. VK 23 'viļņu dieviete'	Banga 68 Bangas Bangys Bangius 69 Banguolē 69 Banguolis 69	–	Волна С363	–
Zvaigzne + Zvaigznīte 340	–	Tāhti + NT 94 Iltatāhti + 'vakara zvaigzne' NT 33	Žvaigždikas Žvaigždys 348	–	–	–

Īpaši daudz latviešu personvārdu darināti no *saules* vārda, savukārt lietuviešu valodā ir vairāki darinājumi no liet. *aušra* 'ausma' un *audra* 'vētra'.

Personvārdi latv. *Rīta*, *Rītiņš*, kā arī to semantiskās atbilstes kaimiņu valodās pēc pirmatnīgās nozīmes varētu būt salīdzināmi ar tādiem personvārdiem kā latv. *Ausma*, *Austra*, kā arī *Agra*, *Agris*, *Agrita* u. c.:

Agra: latv. *agrs*, pirmo reizi vārds reģistrēts Rīgā 20. gs. I c., populārs bijis visā Latvijā pēc Otrā pasaules kara, taču strauji zaudējis popularitāti pēc 20. gs. 60. gadiem. Kalendārā iekļauts 1923. g. KS 43. 2008. g., pēc PMLP datiem, Latvijā ir 352 *Agras*.

Agrīna: latv. *agrīns* 'agrs' ?. Kalendārā iekļauts 1915. g., pirmo reizi fiksēts Rīgā 1942. g. KS 43. 2008. g., pēc PMLP datiem, ir 5 *Agrīnas*.

Agris: latv. *agrs*. Kalendārā iekļauts 1915. g., pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Alūksnē) 1930. g., kļuvis arvien izplatītāks, vispopulārākais bijis laikā pēc Otrā pasaules

kara visā Latvijā, izņemot Latgali, KS 43. 2008. g. Latvijā, pēc PMLP datiem, – 4809 *Agrī*, tostarp *Agrīs Modris*.

Agrīta skat. *Agra* ?. Vārds pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1925. g., tai pašā gadā iekļauts kalendārā, kļuvis ļoti populārs pēc Otrā pasaules kara, saglabājis popularitāti arī 20. gs. 70. gados KS 43. 2008. g., pēc PMLP datiem, reģistrētas 1239 *Agrītas*.

Agrīte skat. *Agra*. Kalendārā iekļauts 1925. g., pirmo reizi fiksēts Rīgā 1942. g., nav bijis izplatīts KS 43. 2008. g., pēc PMLP datiem, reģistrēta 21 *Agrīte*.

Agrītis skat. *Agrīs*. Pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Cēsīs) 1930. g. KS 44. 2008. g., pēc PMLP datiem, reģistrēts 1 *Agrītis*.

Latviešu valodā nav personvārdu, kas būtu semantiski it kā antonīmiski nupat minētajiem piemēriem: nav priekšvārdu ar nozīmi ‘vēls’, ‘vakars’, ‘krēsla’, turpretī lietuviešu valodā ir tādi personvārdi kā *Vakarē*, *Vakaris* < *vakaras* ‘vakars’ Liet. KS 320, igauņu valodā ir *Hämarik* v. ‘krēsla’ EN 62, somu valodā *Ilta* s. ‘vakars’ VK 87. Somu valodā visai populāri sieviešu vārdi ir *Päivi*, *Päivikki*, *Päiva* ‘diena’ VK 150.

Lai gan Latvijā ir zināms rets vārds *Vētra*, Lietuvā šīs semantikas sieviešu personvārdi ir ļoti populāri: *Audra*, *Audronė*, Somijā arī ir zināms reti lietots vārds *Myrsky* ‘vētra’ NT 60. Latviešu valodā nav personvārda ar nozīmi ‘vējš’: sal. liet. *Vējas*, somu *Tuula*, *Tuulikki*, *Tuuli* s. < *tuuli* ‘vējš’ VK 187, krievu *Bempa* C 361.

Latviešu valodā nav personvārdu, kas saistīti ar gaisu, debesīm kā somu *Ilmari* v. (‘Kalevalas’ tēls) < *ilma* ‘gaiss’ VK 86, kā arī *Ilma* s., *Ilmi* s., *Ilmo* v. VK 86, igauņu *Ilm* v. < sen. ig. ‘gaiss, debess, debešķīgs’ EN 64.

Ar dabas parādību nosaukumiem saistīti arī tādi somu personvārdi kā *Kaiku* ‘atbalss’ NT 39 (sal arī ig. *Kaigo* v. < ig. *kaik* ‘atbalss’ EN 73), *Pouta* ‘skaidrs laiks’ NT 70, *Pyry* v. < *pyry* ‘putenis’ VK 150, reti sastopamos somu vārdus *Salama* s. < *salama* ‘zibens’ VK 161, *Sade* ‘lietus’ NT 77. Somu valodā ir ne tikai vārdi, ar nozīmi ‘vasara’, bet arī no leksēmas *talvi* ‘ziema’ darināts visai populārs meitenes vārds *Talvikki* s. VK 177.

Lietuviešu valodā ir vairāki ar nozīmi ‘debess’ saistīti vārdi: *Dangė*, *Dangerutis*, *Dangilė*, *Dangis*, *Dangius*, *Dangira*, *Dangiras* < liet. *dangus* ‘debess’ Liet. KS 88, *Dangirutė*, *Dangerutė*, *Dangirutis*, *Danguolė*, *Danguolis* Liet. KS 89.

Krievu valodā savulaik ir bijuši pv. *Мороз* ‘sals’ C 242, *Пена* ‘putas’ C 415, kādi nav fiksēti latviešu valodā.

2.1.8. Citas konkrētas semantikas priekšvārdi

Lai gan šī ir ļoti plaša un semantiski sazarota latviešu personvārdu grupa, tomēr konkrētas semantikas priekšvārdu ir mazāk nekā abstraktas nozīmes antroponīmu (skat. 2.1.9.).

Daudzi latviešu vārdi ir saistīti ar uguni un liesmu:

Dzirkste: latv. *dzirkste* ‘dzirkstele’. Pirmo reizi vārds reģistrēts Rīgā 1933. g., kalendārā iekļauts 1964. g. KS 104. Pēc 2008. g. PMLP datiem, Latvijā ir 2 *Dzirkstes*.

Dzirkstīte skat. *Dzirkste*. Vārds kalendārā iekļauts 1925. g., pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1933. g., nav bijis populārs KS 104. 2008. g. PMLP reģistros ir 61 *Dzirkstīte*.

Guna: latv. *guns*, *uguns*, tēls Apazijas lugā ‘Sidraba šķidrums’. Pirmo reizi fiksēts Rīgā 20. gs. I c., ātri ieguvis popularitāti, kas bijusi diezgan pastāvīga, vispopulārākais bijis laikā no 1945. līdz 1970. g. KS 143. 2008. g. PMLP reģistros – 2141 *Guna*.

Gune skat. *Guna*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē (Rīgas raj.) 1969. g. KS 144. 2008. g. Latvijā bija 1 persona ar šādu vārdu.

Gunis skat. s. pv. *Guna* vai *Gunārs*. Vārds pirmo reizi pierakstīts Zemgalē (Tukumā) 1920. g., kalendārā iekļauts 1934. g. KS 144. 2008. g., pēc PMLP datiem, – 20 *Guņi*.

Gunita skat. *Guna*. Vārds pirmo reizi fiksēts Vidzemē (Skrīveros) 20. gs. II c., pamazām kļuvis iecienīts, līdz vislielāko popularitāti sasniedzis 20. gs. 70. gados – visā Latvijā. Kalendārā iekļauts 1968. g. KS 144. Pēc PMLP datiem, 2008. g. bijušas 2202 *Gunitas*.

Gun(i)valdis: latv. *guns* + *valdīt*. Vārds kalendārā iekļauts 1921. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1922. g., vispopulārākais bijis 20. gs. 20.–40. gados. KS 144.

Gunivara skat. v. pv. *Gunvars*. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1967. g. KS 144. 2008. g., pēc PMLP datiem, nav reģistrēts.

Gunraits: latv. *guns* + *raits*. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1971. g. KS 144. 2008. g., pēc PMLP datiem, – 1 *Gunraits*.

Gunreta (-e-:i-): latv. *guns* + *rets*, *ritēt* vai fonētisks darinājums ?. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1966. g. KS 144. 2008. g., pēc PMLP datiem, – 1 *Gunreta*.

Gunta skat. *Gundega*, *Guna*. Pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Apekalnā) 1922. g., bijis diezgan populārs, visvairāk – laikā no 1945. līdz 1970. g. visos Latvijas novados. Kalendārā iekļauts 1933. g. KS 144. 2008. g. kopreģistrā ir 6271 *Gunta* (tostarp *Gunta Gaida*).

Guntiņa skat. *Gunta*. Pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Valmierā) 1930. g., kalendārā iekļauts 1931. g. KS 144. 2008. g. visā Latvijā – 21 *Guntiņa*.

Guntis skat. s. pv. *Gunta*. Pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Madonā) 1930. g., bijis ļoti populārs laikā no 1945. līdz 1970. g. visā Latvijā, 20. gs. 70. gados popularitāte samazinājusies. Kalendārā iekļauts 1931. g. KS 145. 2008. g. Latvijā zināmi kopumā 6255 *Gunti*.

Guntra skat. *Gunta* vai no v. pv. *Guntars*. Kalendārā iekļauts 1938. g., pirmo reizi pierakstīts Latgalē (Daugavpilī) 1940. g., nav bijis īpaši populārs KS 145. Tomēr 2008. g. Latvijā kopumā – 253 *Guntras*.

Guntvars skat. *Gunvars*. Vārds iekļauts kalendārā 1931. g., pirmo reizi reģistrēts Zemgalē (Tukuma raj.) 20. gs. III c. KS 145. 2008. g. reģistros nav konstatēts.

Gunvaldis skat. *Gun(i)valdis* KS 145. 2008. g., pēc PMLP datiem, ir 112 personas ar šādu vārdu, tostarp *Gunvaldis Guntars*, *Gunvaldis Ilgvars*.

Gunvars: latv. *guns* + *vara*, *varēt*. Kalendārā vārds iekļauts 1931. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1950. g. KS 145. 2008. g., pēc PMLP datiem, – 3 *Gunvari*.

Liesma: latv. *liesma*; tēls Aspazijas lugā „Ragana”. Vārds pirmo reizi pierakstīts Kurzemē (Aizputē) 1900. g., nav bijis īpaši populārs, bet sastopams visos novados. Kalendārā iekļauts 1908. g. KS 215. 2008. g. kopreģistrā ir 292 *Liesmas*.

Maldugunis: latv. *malduguns*, pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1928. g. KS 226. Vairāki latviešu vārdi darināti no cēlmetālu, dārgakmeņu, vielu vai rotu nosaukumiem:

Dimants (arī *Dimans* ?): latv. *dimants*. Ļoti rets vārds, fiksēts tikai 3 reizes 20. gs. 20.–40. gados. KS 99.

Dzintars: latv. *dzintars*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. I c., vispopulārākais bijis 1973. g., kalendārā kopš 1898. g. KS 103. 2008. g. – 4018 personas ar šādu vārdu.

No vārda *Dzintars* acīmredzot radušies vairāki citi latviski vārdi:

Dzintara skat. v. pv. *Dzintars*. Vārds pirmo reizi pierakstīts Zemgalē 20. gs. I c., kalendārā iekļauts 1879. g. KS 103. 2008. g. PMLP reģistros – 12 *Dzintaras*.

Dzintra skat. v. pv. *Dzintars*. Vārds pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1922. g., kad arī iekļauts kalendārā. Vispopulārākais bijis laikā pēc Otrā pasaules karā – visā Latvijā, 20. gs. 70. gados vairs nav bijis tik iecienīts KS 103. 2008. g. visā Latvijā ir 5956 *Dzintras*.

Dzindra skat. *Dzintra* ?. Vārds pirmo reizi reģistrēts Kurzemē 20. gs. II c. KS 103. 2008. g. PMLP reģistros ir 1 *Dzindra*.

Dzinta skat. *Dzintara*, *Zinta* ?. Vārds pirmo reizi fiksēts Rīgā 1966. g., kalendārā iekļauts 1933. g. KS 103. Visā Latvijā 2008. g., pēc PMLP datiem, – 18 *Dzintas*.

Dzintarija skat. *Dzintara*. Vārds pirmo reizi pierakstīts Vidzemē 20. gs. II c. KS 103. Mūsdienās, pēc PMLP datiem, tāds vārds nav reģistrēts.

Zintars: latv. *dzintars*. Vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 20. gs. I c. KS 339.

Šajā semantiskajā apakšgrupā iekļaujami arī:

Granīts: latv. *granīts* (minerāls). Vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1937. g. KS 141.

Pērle: latv. *pērle*. Pirmo reizi vārds pierakstīts Rīgā 1922. g., kalendārā iekļauts 1938. g. KS 261. 2008. g. PMLP reģistros bijušas 6 *Pērles*, tostarp *Pērle Austrā*.

Smaragda: latv. *smaragds*. Vārds pirmo reizi fiksēts Rīgā 1929. g. KS 293. 2008. g. Latvijā ir 1 persona ar šādu vārdu.

Tērauds: latv. *tērauds*. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 17. gs. I c. KS 305.

Zelta skat. *Zeltīte*. Pirmo reizi vārds reģistrēts Vidzemē (Blomē) 1931. g. KS 335. 2008. g. Latvijā kopumā ir bijušas 9 *Zeltas*.

Zeltīte: latv. *zelts*; tēls Aspazijas lugā „Zeltīte”. Pirmo reizi reģistrēts Vidzemē 20. gs. I c., kalendārā iekļauts 1908. g. KS 335. 2008. g. PMLP reģistros – 427 *Zeltītes*, tostarp *Zeltīte Vizma*.

Dažreiz analizējamās antroponīmus grūti iedalīt kādā noteiktā sīkākā semantiskā apakšgrupā, tāpēc tie iekļauti šajā konkrētas nozīmes antroponīmu nodaļā:

Adata: latv. *adata* ?. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Kurzemē (Tukumā) 18. gs. IV c. KS 40. Mūsdienās kā priekšvārds nav sastopams.

Arfa: latv. *arfa* (stīgu instruments). Vienīgo reizi fiksēts vārds Vidzemē (Alūksnē) 1928. g. KS 65.

Āva: latv. *āva* ‘kara cirvis’ ?. Vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1937. g. KS 75. Tomēr tas ir ļoti neskaidras izcelsmes un neskaidras motivācijas antroponīms.

Dūda: latv. *dūda(s)* ‘mūzikas instruments, arī mīlināmais vārdiņš’. Kalendārā vārds iekļauts 1889. g., pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1926. g. KS 102. Tomēr ticamāk, ka šis personvārds nav saistīts ar mūzikas instrumentu, bet gan ar baloža nosaukumu. 2008. g., pēc PMLP datiem, ir 3 *Dūdas*.

Paija: latv. *paija* ‘rotallīta’; tēls A. Brigaderes lugā „Maija un Paija”. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1922. g., nav bijis iecienīts, kalendārā kopš 1922. g. KS 258. 2008. g. kopreģistrā bijušas 16 *Paijas*.

Saiva: latv. *saiva* ‘spole’?. Pirmo reizi reģistrēts Kurzemē 19. g. IV c., visizplatītākais bijis 1973. g. KS 282. Mūsdienās, 2008. g., visā Latvijā ir zināmas 210 *Saivas*.

Saivis skat. *Saiva*. Pirmo reizi fiksēts Vidzemē (Valkas raj.) 1973. g. KS 282. 2008. g., pēc PMLP datiem, Latvijā ir 16 personas ar šādu vārdu.

Vija: latv. *vija* ‘vītne’. Pirmo reizi vārds pierakstīts Rīgā 20. gs. I c., bijis populārs visā Latvijā, jo īpaši laikā no 1920. līdz 1970. g., kalendārā iekļauts 1910. g. KS 325. Pēc PMLP kopreģistra 2008. g. ir bijušas 6614 *Vijas*.

Visizplatītākie šīs semantikas latviešu personvārdi: *Gunta* (6271), *Guntis* (6255), *Dzintra* (5956), *Dzintars* (4018), *Gunita* (2201), *Guna* (2141).

Citas konkrētas semantikas priekšvārdi

Latviešu	Igauņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Dzintars 103 Dzintra 103 Dzindra + Dzinta 103 Dzintara 103 Dzintarija + 103	–	–	Gintara Gintarē 152 Gintaras 152	–	–	–
Guna 143 Gune + 144 Gunis 144 Gunita 144 Gun(i)valdis Gunivara + Gunraits + Gunreta + Gunta 144 Guntiņa 144 Guntis 145 Guntvars + Gunvaldis Gunvars 145 Maldugunis 226	–	Virva s. 'klīstošās uguntiņas' VK 199	Ugnē 311 Ugnius 311	–	–	–
Liesma 215	Leegi s. < <i>leek</i> 'liesma' 80 Loit v. < 'liesma' EN 85	Liekki + 'liesma' NT 51 Soila Soile Soili s. VK 171	–	–	–	–
Smaragda + 293		Smaragdi + NT 84				
Tērauds + 305	–	Rautia + 'dzelzs' NT 74	–	–	Сталий С302 Сталь С302	–
Zelta 335 Zelfīte 335	Kulla s. < <i>kuldne</i> 'zelta' EN 78	–	Auksē 65 Auksys Auksius 65 Auksuolē 65	–	Злата С380	–

Atšķirībā no citām valodām latviešu priekšvārdu sistēmā nav no ģimenes locekļu nosaukumiem un dažiem citiem cilvēku apzīmējumiem veidotu antroponīmu: tādi ir izplatīti somugru valodās, piemēram: igauņu *Kaimo* v. < ig. *kaim* 'vārda brālis' EN 73, *Kaoke* s. < ig. *kabu* 'meitene' EN 74, *Vello* v. < ig. *veli* 'brālītis' EN 126, somu *Iika* v., *Iikka* v. < *iikka* 'puisis, draugs' VK 85, 86, *Sisko* s. 'māsa' VK 170, *Tytti* s. < *tyttö* 'meitene' VK 188, *Ukko* v. < *ukko* 'vīrs, vecis' VK 189, *Veli* v. 'brālis' VK 195, *Vesa* v. < *vesa* 'atvase; pēctecis' VK 196, *Virpi* s. 'atvase' VK 199, *Toveri* 'biedrs' NT 92.

Latviešiem nav raksturīgi arī pārtikas produktu nosaukumi personvārdos, kādi paretam ir citās valodās: igauņu *Leivo* v. < ? ig. *leivoke* 'maize' EN 82, somu *Vilja* s. 'maize, labība'

VK 198. Latviešu valodā nav arī personvārdu ar dažādu vielu nozīmi: somu *Rautia* ‘dzelzs’ NT 74 (sal. latv. *Tērauds*), *Rikki* ‘sērs’ NT 75, *Savi* ‘māls’ NT 79.

Latviešu valodā nav arī semantisku atbilstmju dažiem citiem personvārdiem, kādi sastopami kaimiņvalodās: lietuviešu *Lizdeika* v. < liet. *lizdas* ‘ligzda’ Liet. KS 222, liet. *Žaizdrė* < liet. *žaiždras* ‘ēze (smēdē); pavards’ Liet. KS 344, igauņu *Ebe* s. < ig. *ebe* ‘pūka, plūksna’ EN 38, ig. *Killu* s. < ig. *kild* ‘lauska’ EN 76, *Malev* v. < ig. *malev* ‘draudze, armija’ EN 88, *Vambola* v. < ig. *vambas* ‘cīņas nūja’ EN 125, somu *Arpia* v. ‘brūce’ ? VK 39, *Sirpa* s. < *sirpale* ‘lauska’ VK 170, *Solmu* ‘mezgls’ NT 85, *Uuras* < *uure* ‘grumba’ NT 98.

2.1.9. Abstraktas semantikas priekšvārdi

Šķiet, ka ne tikai latviešu valodā, bet arī citās salīdzināmajās valodās abstraktās semantikas priekšvārdu ir vairāk nekā konkrētu priekšmetu nosaukumu motivētu antroponīmu. Tas arī saprotami, jo vecāki bērnam cenšas piešķirt cēlu vārdu, kas būtu saistīts nevis ar sadzīviskām, bet ar garīgām lietām, augstākām matērijām. Tiesa, šādus priekšvārdus ir grūtāk nošķirt no citām grupām un vēl grūtāk definēt. Bieži var gadīties, ka vārda forma sakrīt ar abstraktu substantīvu, bet personvārds ir attiecīgas saknes verba vai adjektīva atvasinājums.

Tā kā šādu personvārdu skaits ir liels, te minēti tikai raksturīgākie piemēri alfabēta secībā:

Aija ?: latv. *aijā!* (izsaukmes vārds), *aijas* ‘šūpulis’, *aijāt* ‘šūpot’, tēls J. Jaunsudrabiņa romānā „Aija”. Vārds pirmo reizi reģistrēts Vidzemē 20. gs. I c., laikā no 1863. līdz 1919. g. bijis sastopams Rīgā, Vidzemē un Zemgalē. Kalendārā vārds iekļauts 1931. g. Vispopulārākais bijis pēc Otrā pasaules kara līdz 20. gs. 70. gadiem KS 44. 2008. g. PMLP reģistros Latvijā bijušas 8086 *Aijas*.

Aina ?: latv. *aina* ‘skats’ KS 44, tomēr iespējams un ļoti ticams, ka vārds ir aizgūts no somu vai ig. s. pv. *Aino*, *Aina* < som. *aino(a)* ‘vienīgais’. Kalendārā vārds iekļauts 1896. g. Pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Rūjienā) 1915. g., tolaik bijis populārs visā Latvijā, izņemot Kurzemi, visizplatītākais bijis laikā no 1920. līdz 1944. g. visos novados, saglabājis popularitāti arī 20. gs. 70. gados KS 44. 1998. g. jaundzimušo sarakstos reģistrēts 3 reizes, 2003. g. – tikai 2 reizes (PMLP publicētie dati). Vārds joprojām populārs – mūsdienās visā Latvijā ir 6749 *Ainas*.

Ainis skat. s. pv. *Aina*. Vārds pirmo reizi pierakstīts Rīgā 19. gs. III c., vispopulārākais bijis laikā no 1945. līdz 1970. g. visos novados, kalendārā iekļauts 1925. g. KS 45. Pēc 2008. g. datiem, Latvijā kopumā reģistrēti 707 *Aiņi*.

Iespējams, no vārda *Aina* ir darināti arī citi personvārdi: *Aināra*, *Ainārs*, *Ainārts*, *Ainika*, *Ainīta*, *Ainta*, *Ainūra* ? KS 45.

Balva: latv. *balva*. Vārds kalendārā iekļauts 1879. g., pirmo reizi fiksēts 20. gs. I c. Vidzemē, vispopulārākais bijis laikā no 1920. līdz 1944. g. Rīgā, Vidzemē un Zemgalē, vēlāk vairs nav bijis iecienīts KS 77. Pēc 2008. g. datiem, Latvijā ir 50 *Balvas*. (Interesanti, ka bieži ir pierakstīti tādi latviski dubultvārdi kā *Balva Pārsla*, *Aina Balva*, *Balva Dzidra*, *Balva Dzintra*, *Balva Skaidrīte*, *Balva Vizbulīte*, *Dzidra Balva*, *Nora Balva*, *Pārsla Balva* un *Vija Balva*.)

Balvis skat. s. pv. *Balva*. Pirmo reizi vārds reģistrēts Vidzemē 20. gs. I c., vispopulārākais bijis laikā no 1920. līdz 1944. g. Rīgā, Vidzemē un Kurzemē, kalendārā

iekļauts 1928. g. Taču 1998. un 2003. g. publicētajos jaundzimušo sarakstos nav reģistrēti ne *Balvis*, ne *Balva*. 2008. g. PMLP reģistros ir 2 *Balvji* – *Balvis Margots* un *Balvis Valters*.

Bija ?: latv. *bijība* ?. Vārds pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1937. g. KS 83. Tomēr vārda cilme ir diezgan neskaidra.

Brīva: latv. *brīvs*, *brīvība*. Vārds kalendārā iekļauts 1908. g., pirmo reizi reģistrēts 1931. g. Rīgā KS 87. 2008. g. PMLP reģistros – 4 *Brīvas*.

Cieše ?: latv. *ciest* vai *ciešs* ?. Vārds pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē (Rencēnos) 1789. g. KS 89.

Cilnija ?: latv. *cilnis* ?. Vārds kalendārā iekļauts 1938. g., pirmo reizi reģistrēts 1940. g. Rīgā, nav bijis populārs. KS 90. 2008. g. PMLP – 5 *Cilnijas*.

Daina: latv. *daina*. Vārds kalendārā iekļauts 1879. g., pirmo reizi reģistrēts 19. gs. IV c., bijis populārs visos novados, jo īpaši laikā pēc Otrā pasaules kara līdz 20. gs. 70. gadiem. KS 92. 2008. g., pēc PMLP datiem, ir 5170 *Dainas*, tostarp *Daina Ārija*, *Daina Dzidra*.

Dainārs skat. s. pv. *Daina* ?. Pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Alūksnes raj.) 20. gs. III c. 2008. g., pēc PMLP datiem, – 23 *Daināri*.

Dainarts skat. *Dainārs* ?. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Zemgalē (Tukuma raj.) 1973. g. KS 93. 2008. g., pēc PMLP datiem, – 4 *Dainarti*.

Dainīda skat. *Daina*. Vārds kalendārā iekļauts 1925. g., pirmo reizi reģistrēts Zemgalē (Jelgavas raj.) 20. gs. III c. KS 93. 2008. g., pēc PMLP datiem, nav konstatēts.

Dainis skat. s. pv. *Daina*. Kalendārā iekļauts 1925. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. I c., vispopulārākais bijis laikā no Otrā pasaules kara līdz 20. gs. 70. gadiem. KS 93. 2008. g., pēc PMLP datiem, visā Latvijā bijuši 6134 *Daiņi*.

Dainīte skat. *Daina*. Vārds pirmo reizi reģistrēts Kurzemē (Saldus raj.) 20. gs. III c. KS 93. 2008. g. – 3 *Dainītes*, tostarp arī kā otrs vārds *Edīte Dainīte*.

Dainolds skat. *Dainis* ?. Vārds pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1929. g. KS 93. 2008. g. latvijas kopreģistrā ir 1 *Dainolds*.

Dainute skat. *Daina*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1975. g. KS 93. Acīmredzot šajā personvārdā ir lietuviešu izskanā *-ute*. 2008. g., pēc PMLP datiem, – 1 *Dainute*.

Dainuvīte: latv. *daina* + *vīt*. /varbūt arī *Dainuve* + *-īte*/. Kalendārā iekļauts 1928. g., pirmo reizi fiksēts Zemgalē (Bauskas raj.) 20. gs. I c., nav bijis populārs KS 93. 2008. g. reģistrā – 151 *Dainuvīte*.

Dainvīts skat. *Dainuvīte*. Vienīgo reizi pamanīts Rīgā 1934. g. KS 93.

Dārdze: latv. *dārgs* ?. Vienīgo reizi reģistrēts Zemgalē (Sesavā) 1566. g. KS 95.

Daudzis ?: latv. *daudz* ?. Vārds pirmo un vienīgo reizi fiksēts Vidzemē 1599. g. KS 95.

Deja: latv. *deja*. Vārds kalendārā iekļauts 1879. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1929. g. KS 96. Pēc 2008. g. PMLP datiem, Latvijā ir 3 *Dejas*.

Dvēsma: latv. *dvesma*. Vārds pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1518. g., kalendārā iekļauts 1925. g. KS 103. 2008. g. Latvijā tāds vārds nav pamanīts.

Dzeja: latv. *dzeja*. Vārds pirmo reizi fiksēts Zemgalē (Jelgavā) 1930. g. KS 103. Latvijā 2008. g. kopreģistrā – 2 *Dzejas*.

Gaita: latv. *gaita*. Kalendārā iekļauts 1924. g., pirmo reizi reģistrēts Zemgalē (Tukumā) 20. gs. II c. KS 132. 2008. g. kopreģistrā – 10 *Gaitas*, arī 1 *Laimgaita*.

Gaiņš skat. *Gaitis*. Pirmo reizi vārds fiksēts Rīgā 1942. g. KS 132. Pēc 2008. g. PMLP datiem, Latvijā ir tikai 1 persona ar šādu vārdu.

Gaitis: latv. *gaita*. Kalendārā vārds iekļauts 1928. g., pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Elkšņos) 1942. g., visieciņītākais bijis Rīgā un visā Vidzemē KS 132. 2008. g. PMLP reģistros ir 108 personas ar šādu vārdu, kā arī 1 *Saulgaitis* (sal. arī nodaļā 2.1.7.).

Godis: latv. *gods* ?. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1582. g., kalendārā iekļauts 1931. g. KS 139. 2008. g., pēc PMLP datiem, tāds vārds nav konstatēts.

Godulis (Godduly) v. skat. *Godis*. Pirmo un vienīgo reizi fiksēts Kurzemē (Piltēnē) 1582. g. KS 139.

Godvars: latv. *gods* + *varēt*. Kalendārā vārds iekļauts 1879. g., pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1924. g. KS 139. 2008. g., pēc PMLP datiem, – 1 *Godvars*.

Ģieda: latv. *ģieda* ‘goda jūtas’. Kalendārā vārds iekļauts 1879. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1942. g. KS 146. Pēc PMLP datiem, mūsdienās šāds vārds nav konstatēts.

Idilija: latv. *idille*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. I c. KS 157. 2008. g. Latvijā kopumā reģistrētas 2 *Idilijas*.

Ildze: latv. *ilgs*. Vārds pirmo reizi fiksēts Vidzemē (Mazsalacā) 1834. g., vispopulārākais bijis laikā no 1945. līdz 1970. g. Vidzemē, Kurzemē un Rīgā, kā arī 1975. g. Kalendārā iekļauts 1932. g. KS 159. 2008. g., pēc PMLP datiem, Latvijā kopumā bijušas 136 *Ildzes*.

Iлга: latv. *ilgas*. Pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Krustpilī) 19. gs. IV c., vispopulārākais bijis laikā no 1920. līdz 1944. g. visā Latvijā, kalendārā kopš 1908. g. KS 159. Pēc PMLP datiem, Latvijā ir reģistrētas 5185 *Ilgas*.

Ilgaitis: latv. *ilgs* vai *ilgas* + *gaita* ?. Pirmo reizi vārds reģistrēts Rīgā 1936. g. Nav bijis populārs KS 159. Arī 2008. g., pēc PMLP datiem, Latvijā ir 1 *Ilgaitis*.

Ilgnese: latv. *ilgas* + *nest*. Pēc K. Siliņa ziņām, vienīgo reizi fiksēts Rīgā 20. gs. III c. KS 160. Tomēr 2008. g. Latvijas kopreģistrā ir 2 *Ilgneses*.

Ilgone skat. *Ilgonis*. Pirmo reizi pierakstīts 1921. g. Rīgā, kalendārā – 1964. g. KS 160. Mūsdienu Latvijā ir zināma tikai viena persona, kam otrs vārds ir *Ilgone*.

Ilgonis: latv. *ilgoties*. Pirmo reizi fiksēts Rīgā 1922. g., kalendārā kopš 1925. g., visizplatītākais bijis no 1945. līdz 1970. g. KS 160. 2003. g. šis vārds piešķirts tikai vienam zēnam. Mūsdienās kopumā ir 987 personas ar šādu vārdu.

Ilgra skat. *Iлга* ?. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Latgalē (Rēzeknē) 1877. g. KS 160.

Ilgulis skat. *Ilgonis* ? Pēc K. Siliņa datiem, vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1925. g. KS 160. Arī 2008. g. Latvijā ir bijis tikai viens *Ilgulis*.

Ilgvars: latv. *ilgi* + *varēt*. Pirmo reizi konstatēts Rīgā 1922. g., kalendārā kopš 1908. g., bijis vispopulārākais no 1945. līdz 1970. g. KS 160. Kopumā Latvijā mūsdienās ir 1275 personas ar šo vārdu, lai gan ne 1998. g., ne 2003. g. jaundzimušajiem šis vārds nav dots.

Ilgvarts skat. *Ilgvars*. Vienīgo reizi vārds pamanīts Vidzemē (Jaungulbenē) 1935. g. KS 160. Mūsdienās nav fiksēts.

Jausma: latv. *jausma*. Kalendārā vārds iekļauts 1879. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. I c., nav bijis īpaši populārs. KS 176. 2008. g. PMLP reģistros bijušas 73 *Jausmas*.

Jūsma: latv. *jūsma*. Pirmo reizi fiksēts Vidzemē (Cēsīs) 20. gs. II c., lai gan kalendārā bijis kopš 1879. g. KS 187. 2008. g. Latvijā zināmas 37 *Jūsma*s.

Kvēle: latv. *kvēle*. Vārds pirmo reizi reģistrēts Cēsīs 1930. g. KS 204. 2008. g. ir 1 *Kvēle*.

Laika: latv. *laiks* ?. Vārds pirmo un vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1923. g. KS 205.

Līga: latv. *līgot*. Kalendārā iekļauts 1879. g., pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Valmierā) 1930. g., īpašu popularitāti ieguvis pēc Otrā pasaules kara, to saglabājis līdz 20. gs. 70. gadiem. KS 215. 2008. g., pēc PMLP datiem, visā Latvijā bija 10 485 *Līgas*.

Līgonis: latv. *līgot*. Pirmo reizi vārds minēts Rīgā 1926. g., kalendārā jau – 1910. g. KS 214. 2008. g. Latvijā kopumā bija 47 *Līgoņi*.

Līgotnis: latv. *līgot, līgotne*. Pirmo reizi vārds reģistrēts Vidzemē (Jaungulbenē) 1940. g., kalendārā minēts 1908. g. KS 214. Mūsdienu Latvijā ir zināmi 5 *Līgotņi*.

Līguts: latv. *līgot* ?. Reģistrēts Vidzemē (Madonā) 1971. g. KS 215. 2008. g. Latvijā bijis 1 *Līguts*.

Maldis: latv. *maldi* ?, sal. arī pv. *Maldte* ?. Pirmo reizi vārds pierakstīts 1786. g. Zemgalē (Jelgavā), nav bijis iecienīts. KS 226. 2008. g. PMLP reģistros ir 17 personas ar šo vārdu.

Maldonis skat. *Maldis*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 20. gs. III c., nav bijis populārs KS 226. Pēc 2008. g. PMLP datiem, Latvijā kopumā ir tikai 4 *Maldoņi*.

Malds skat. *Maldis*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1924. g. KS 226. 2008. g. PMLP reģistros ir tikai 1 *Malds Ēriks*, kā arī *Nemalds* un *Vidmalds*.

Mieriņš: latv. *miers*. Kalendārā vārds iekļauts 1782. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1900. g., nav bijis populārs KS 238. 2008. g. visā Latvijā bijuši 4 *Mieriņi*. Šis personvārds varētu tikt iekļauts arī personas dabu raksturojošu priekšvārdu grupā (2.1.1.2.).

Mīlība v.: latv. *mīlestība*. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Kurzemē 1532. g. KS 240.

Mīļums: latv. *mīļums*. Vienīgo reizi reģistrēts Kurzemē (Pērkonē) 1582. g. KS 240.

Padoms: latv. *padoms* ?. Vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1515. g. KS 258.

Priece s.: latv. *prieca* ‘prieks’. Vārds kalendārā iekļauts 1876. g., pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Vidzemē (Ļaudonā) 1924. g. KS 264. 2008. g. PMLP nav reģistrēts.

Rasma: latv. *rasma* (ar nozīmi ‘raža’). Pirmo reizi fiksēts Vidzemē (Rūjienā) 19. gs. IV c., ļoti populārs bijis visā Latvijā, izņemot Latgali, laikā no 1920. līdz 1944. g., kalendārā iekļauts 1889. g. KS 269. 2008. g. PMLP reģistros – 3458 *Rasmas*.

Rasmija skat. *Rasma* vai v. pv. *Rasmuss*. Vienīgo reizi vārds pierakstīts Kurzemē (Liepājā) 1973. g. KS 269. 2008. g. PMLP reģistros šāda vārda nav.

Rasmiņa skat. *Rasma*. Vārds pirmo reizi konstatēts Vidzemē (Launkalnē) 1927. g. KS 269. 2008. g. PMLP reģistros dokumentētas šāda vārda formas nav.

Ritma: latv. *ritms* (no gr. *rhythmos* ‘jebkura vienmērīga secība’ ?) vai latv. *ritēt*. Vārds pirmo reizi pierakstīts Zemgalē (Blīdenē) 1925. g., bijis iecienīts visā Latvijā, kalendārā kopš 1925. g. KS 275. Pēc 2008. g. PMLP datiem, visā Latvijā ir 331 *Ritma*.

Ritums: latv. *ritums*. Pirmo reizi vārds fiksēts Rīgā 1965. g., kalendārā iekļauts jau 1938. g. KS 275. 2008. g. PMLP reģistros 25 *Ritumi*, tostarp *Ritums Modris*.

Rosma: latv. *rosme* ‘darbīgums’. Pirmo reizi pierakstīts Kurzemē (Rucavā) 1944. g. KS 278. Pēc 2008. g. PMLP reģistru datiem, Latvijā ir 1 persona ar šādu vārdu.

Rota: latv. *rota*. Vārds pirmo reizi fiksēts Kurzemē 19. gs. IV c., kalendārā iekļauts 1879. g. KS 278. 2008. g. PMLP reģistros visā Latvijā ir 206 *Rotas*, tostarp *Rota Sirdsvalda*, *Rota Zeltīte*.

? **Rūp/e, -is:** latv. *rūpes* ?. Vienīgo reizi pamanīts Rīgā 1507. g. KS 280.

Sapnis: latv. *sapnis*. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1920. g. KS 284. 2008. g. Latvijā mūsdienās nav nevienas personas ar šādu vārdu.

Slava s.: no pv. *Staņislava* u. c. pv. ar *-slava*; vai latv. *slava* ?. Kalendārā vārds iekļauts 1879. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1929. g. KS 293. 2008. g. Latvijā – 29 *Slavas*.

? **Slaviete:** latv. *slava* ?. Pirmo un vienīgo reizi vārds reģistrēts Rīgā 1538. g. KS 293.

Smaida: latv. *smāids*. Pirmo reizi vārds reģistrēts Zemgalē (Laucesē) 19. gs. IV c., kalendārā kopš 1879. g. KS 293. 2008. g. Latvijā – 348 *Smaidas*, tostarp *Smaida Gaida*.

Smaidīte skat. *Smaida*. Kalendārā iekļauts 1892. g., pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Jūrmalā) 20. gs. III c. KS 293. Pēc PMLP datiem, Latvijā ir 5 *Smaidītes*.

Smaidonis: latv. *smajds*. Kalendārā iekļauts 1925. g., pirmo reizi reģistrēts Kurzemē (Saldus raj.) 20. gs. III c. KS 293. 2008. g. PMLP reģistros ir 4 *Smaidoņi*. (*Smaida*, *Smaidīte* un *Smaidonis* varētu tikt iekļauti arī cilvēka dabu raksturojošu priekšvārdu grupā 2.1.1.2.)

Spēja: latv. *spēja*. Pirmo un vienīgo reizi pamanīts Rīgā 1930. g. KS 295.

Spēkonis: latv. *spēks*. Kalendārā vārds iekļauts 1908. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1925. g. KS 295. 2008. g. Latvijā ir 1 persona, kam šis ir otrs vārds: *Imants Spēkonis*.

Spēks: latv. *spēks* ?. Pirmo un vienīgo reizi vārds fiksēts 17. gs. I c. Rīgā. KS 295.

Spodra: latv. *spodra*. Kalendārā iekļauts 1879. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. I c., vispopulārākais bijis visā Latvijā, izņemot Latgali, laikā no 1920. līdz 1944. g. KS 296. 2008. g. kopreģistrā ir 339 *Spodras*, tostarp *Spodra Aina*, *Spodra Ausma*, *Spodra Jūsma*.

(Gan pv. *Spodra*, gan citi šīs saknes latviešu priekšvārdi varētu tikt iekļauti arī 2.1.1.1. vai 2.1.1.2.)

Spodris skat. s. pv. *Spodra*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1922. g., nav bijis īpaši populārs, kalendārā iekļauts 1933. g. KS 296. 2008. g. Latvijā kopumā ir 126 *Spodri*.

Spodrite skat. *Spodra*. Kalendārā vārds iekļauts 1892. g., pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1922. g. KS 296. PMLP reģistros 2008. g. ir 47 *Spodrites*.

Spodritis skat. *Spodris*. Pirmo reizi reģistrēts Kurzemē (Liepājas raj.) 1973. g. KS 296. 2008. g., pēc PMLP datiem, Latvijā ir tikai 1 persona ar šādu vārdu.

Šalkonis: latv. *šalkt*. Kalendārā vārds iekļauts 1924. g., pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Dzērbenē) 1971. g. KS 300. 2008. g. PMLP reģistros ir 1 *Šalkonis*.

Šalts ?: latv. *šalte* (ūdens) vai *salts* ? Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Kurzemē (Valtaiķos) 1825. g. KS 300.

Tāle: no pv. *Natālija* vai arī latv. *tāle* 'tāliene'. Kalendārā iekļauts 1938. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1942. g. KS 301. 2008. g. kopreģistrā bijušas 6 *Tāles*.

Tautonis: latv. *tauta*. Kalendārā vārds iekļauts 1882. g., pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Jaungulbenē) 1935. g. KS 303. PMLP reģistros mūsdienās ir tikai 1 *Tautonis*.

Tautule: latv. *tauta* ?. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1295. g. KS 303.

Teika: latv. *teika*. Pirmo reizi fiksēts Vidzemē (Valmierā) 20. gs. II c., kalendārā vārds iekļauts 1925. g. KS 304. 2008. g. PMLP reģistros – 26 *Teikas*, tostarp *Teika Laimdota*.

Teiksma: latv. *teiksma*. Pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Raunā) 20. gs. II c., kalendārā vārds iekļauts 1928. g. KS 304. 2008. g. Latvijā – 139 *Teiksmas*, tostarp *Teiksma Daila*.

Teiksmis skat. *Teiksma*. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1942. g. KS 304.

Tīksme: latv. *tīksme*. Kalendārā vārds iekļauts 1925. g., pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1928. g. KS 306. Mūsdienās PMLP reģistros vārds nav zināms.

Tuve ?: latv. *tuvs* ?. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Vidzemē 1545. g. KS 310.

Vara: latv. *vara*; vai arī no pv. *Varvara*. Kalendārā vārds bijis iekļauts 1879. g., pirmo reizi pierakstīts Rīgā 20. gs. II c. KS 317. 2008. g. PMLP reģistros ir 1 *Vara* un 1 *Varaitis*, kas vārdnīcā nav minēts.

Varita skat. *Vara* ?. Pirmo reizi vārds fiksēts Vidzemē (Alūksnes raj.) 20. gs. III c. KS 318. Pēc PMLP datiem, mūsdienās Latvijā ir 3 *Varitas*, tostarp *Varita Valda*.

Varīte skat. *Vara* ?. Pirmo reizi vārds pamanīts Kurzemē (Puzē) 1566. g., kalendārā iekļauts 1908. g. KS 318. 2008. g. Latvijā bija 2 *Varītes*.

Varnesis: latv. *vara* + *nest*. Vienīgo reizi vārds fiksēts Rīgā 1922. g. KS 318.

Varonis: latv. *varonis*. Kalendārā vārds iekļauts 1889. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1936. g. KS 318. Pēc PMLP datiem, Latvijā ir zināmi 2 *Varoņi*. (*Varnesis* un *Varonis* varētu tikt iekļauti arī cilvēku dabu raksturojošu personvārdu grupā 2.1.1.2.).

Veidols: latv. *veidols*. Pirmo reizi vārds ierakstīts Zemgalē 20. gs. I c. KS 319. 2008. g., pēc PMLP datiem, ir zināmi 2 *Veidoli*.

Veiksmā: latv. *veiksme*. Vārds kalendārā iekļauts 1889. g., pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1967. g. KS 319. 2008. g. Latvijā ir bijusi 1 persona ar šādu vārdu.

Veiksmonis: latv. *veiksme*. Vārds kalendārā iekļauts 1925. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1929. g. KS 319. 2008. g. PMLP reģistros – 1 *Veiksmonis*.

Vēlava ?: latv. (kursenieku) ‘zvejnieku laivas piederuma zīme masta galā’, sal. liet. *vēliava* ‘karogs’. Vienīgo reizi vārds reģistrēts Kurzemē (Dzērvē) 1582. g. KS 319. Bet varbūt personvārds saistāms ar latv. adjektīvu *vēls*.

Veldze: latv. *veldze*. Vārds pirmo reizi pierakstīts Vidzemē 20. gs. I c., kalendārā iekļauts 1925. g. KS 320. Pēc PMLP datiem, mūsdienās Latvijā ir 29 *Veldzes*.

Velga: latv. *veldze*. Kalendārā iekļauts 1915. g., bet pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Valmierā) 1933. g., bijis iecienīts visos novados no 1920. līdz 1944. g., bet jo īpaši no 1945. līdz 1970. g., pēc tam pamazām popularitāti zaudējis KS 320. 2008. g. Latvijā ir zināmas 1339 *Velgas*.

Vēlme: latv. *vēlme*. Pirmo un vienīgo reizi vārds pierakstīts Rīgā 1487. g. KS 320.

Velta: latv. *velte*; tēls Aspazijas lugā „Zaudētās tiesības”. Pirmo reizi pierakstīts Vidzemē 19. gs. III c., vispopulārākais bijis laikā no 1920. līdz 1944. g., pamazām zaudējis popularitāti. Kalendārā iekļauts 1882. g. KS 320. 2008. g. Latvijā – 6396 *Veltas*.

Veltis skat. s. pv. *Velta*. Pirmo un vienīgo reizi vārds reģistrēts Rīgā 20. gs. I c., kalendārā iekļauts 1921. g. KS 320.

Vizma: latv. *vizma*. Pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Rūjienā) 19. gs. IV c., vispopulārākais bijis visā Latvijā no 1944. līdz 1970. g., kalendārā iekļauts 1908. g. KS 331. 2008. g. PMLP reģistros bijušas 1067 *Vizmas*, tostarp bieži kā otrs vārds *Dzidra Vizma, Ilga Vizma, Skaidrīte Vizma, Marta Vizma, Maija Vizma*. Skat. arī 2.1.1.1. un 2.1.1.2.

Ziede: latv. *ziedēt*. Pirmo un vienīgo reizi vārds pierakstīts Vidzemē (Lielvārdē) 1599. g., kalendārā iekļauts 1882. g. KS 336. Tomēr mūsdienās vārds netiek lietots.

Ziedīte: latv. *ziedēt*. Pirmo reizi vārds fiksēts Zemgalē 1915. g., kalendārā iekļauts jau 1901. g. KS 336. 2008. g. PMLP reģistros kopumā ir 182 *Ziedītes*, tostarp *Ziedīte Ausma Valda, Ziedīte Saulcerīte*. (Gan *Ziede*, gan *Ziedīte* varētu tikt iekļauti arī floras semantikas priekšvārdu grupā 2.1.5.)

Ziedone skat. v. pv. *Ziedonis*. Kalendārā iekļauts 1882. g., pirmo reizi reģistrēts 20. gs. I c. KS 336. Pēc PMLP datiem, Latvijā kopumā 27 *Ziedones*.

Ziedonis: latv. *ziedonis*. Kalendārā iekļauts 1874. g., pirmo reizi fiksēts Vidzemē (Ārciemā) 1889. g., vispopulārākais bijis no 1920. līdz 1970. g. KS 336. Vārds izplatīts arī mūsdienās – 2008. g. reģistros tas fiksēts 1376 reizes, tostarp *Ziedonis Jūlijs, Ziedonis Maigonis*.

Zilga: latv. *zilgme*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1961. g. KS 338. 2008. g. – 7 *Zilgas*.

Zilgm/a, -e: latv. *zilgme*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. II c., kalendārā iekļauts 1925. g. KS 338. 2008. g. PMLP reģistros ir 30 *Zilgmas* un 7 *Zilgmes*.

Zilgonis: latv. *zilgot*. Pirmo reizi pierakstīts Zemgalē (Tukuma raj.) 20. gs. III c. KS 338. Mūsdienās visā Latvijā ir 1 persona ar šādu vārdu.

Zinta: latv. *zinte* ‘buršanas māksla’. Kalendārā iekļauts 1910. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1922. g. KS 339. 2008. g. PMLP kopreģistrā – 706 *Zintas*.

Zintis: latv. *zinte* 'buršanas māksla'. Kalendārā iekļauts 1938. g., pirmo reizi fiksēts Rīgā 1940. g. KS 339. PMLP datu bāzē ir 536 personas ar šādu vārdu.

Daži no šiem vārdiem ir zināmi tikai no senajiem dokumentiem un mūsdienās nav lietojami: *Cieše, Dārdze, Dvēsma, Godulis, Ģieda, Rūpe, Tuve, Vēlava, Vēlme*. Par dažu vārdu iekļaušanu šajā semantiskajā grupā ir šaubas, piemēram: *Bija, Cilnija, Daudzis*.

Mūsdienās vispopulārākie šīs semantikas vārdi Latvijā ir: *Līga* (10 486), *Aija* (8086), *Dainis* (6134), *Velta* (6396), *Daina* (5170), *Rasma* (3458), *Velga* (1339). Nereti sastopami sieviešu un vīriešu vārdu pāri: *Balva – Balvis, Daina – Dainis, Gaita – Gaitis, Spodra – Spodris, Teiksma – Teiksmis, Velta – Veltis, Ziedone – Ziedonis, Zinta – Zintis*.

Abstraktas semantikas priekšvārdi

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Brīva 87	–	–	Laisva 208 Laisvē 208 Laisvydas, -a Laisvis Laisvius 208 Laisvūnas 209 Laisvūnē 209 Laisvutis, -ē 209	–	Воль Воля Свобода С 424	–
Daina 92 Dainis 93 Dainārs Dainarts 93 Daināda + 93 Dainīte 93 Dainolds + 93 Dainute + 93 Dainuvīte 93	–	–	Daina 87 Dainē 87 Dainys 87 Dainius 87 Dainora 87	–	–	–
Ilga 159 Ilgnese 160 Ilgra ? Ilgonis Ilgone + Ilgulis + Ilgvars Ilgvarts + 160 Ilgaitis? + 159	Kaivo v. < sen. ig. 'ilgas' EN 73	–	Algeda 48 'sērot, ilgoties' Algedas 48 Gailigedē 134 'stipri ilgoties'	–	–	–
Jūsma 187	Iha v. < sen. ig. 'iedvesma , sajūsma' EN 63	–		–	–	–
Mīlība + 240 Mīlums + 240	Lemb v. Lembe s. < sen. ig. 'maigums, mīlestība' EN 82 Lembitu,	Lempi s. VK 116, Lemmikki s. VK 116	Meilē 234	–	Любовь С 17	–

	Lemmitu 'iemīlotais , mīļais' EN 82					
Priecē + 264	–	Ilo + 'prieks' NT 32	–	–	–	–
Sapnis + 284	Ulmi s. 'sapnis, fantāzija' 122 Undo v. < sen. ig. 'sapnis' 122 Une s. 122	–	Svaja 297 Svajonē 297 Svajūnas 297 Svajūnē 298	–	–	–
Slava 293 Slaviete + 293	–	–	–	Bogusław 'Dievs' + 'slava' SI 79 Mieczysław Mieczysława 'mest' + 'slava' SI 243, Miłosław Miłosława 'mīš' + 'slava' SI 245 u. c. salikteņi	Слава Славина Славна 'slava' C 426	–
Smaida 293 Smaidonis Smaidīte 293	–	Hymy + 'smaids' NT 31	–	–	Улыба C432	–
Spēks + 295	Kalev v. < ig. <i>kali</i> 'spēks' EN 74	–	–	–	Сила C295	–
Tautonis + 303 Tautule + 303	–	–	Tautas Tautys Taučius 302 Tautē 302 Liaudas, -a Liaudē 214 Liaudys 214 Liaudminas 215 Liaudvydas, -a Liaudvydē Liaudvilas 215	–	–	–
Teiksma 304	–	–	–	Balladyna 'balāde' 66	–	–
Vara + 317 Varaitis + Varita 318 Varīte 318 Varonis 318	Vald v. 'vara' 124	Voitto v. VK 200 Urho v. 'varonis' VK 190	–	–	–	–
Vēlme + 320	Himotu v. 'vēlēšanās , vēlme'	–	–	–	–	–

	EN 61 Tõiv v. 'iekāre, vēlēšanās, cerība' EN 120					
--	---	--	--	--	--	--

Igauņu valodā ir tādi abstraktas nozīmes personvārdi, kādu nav latviešu valodā: *Algi* s., *Algo* v. < ig. *algus* 'sākums, iesākums' EN 22, *Hinge* s. < ig. *hing* 'dvēsele' EN 61, *Hurma* s. < ig. *hurm* 'burvīgums, valdzinājums' EN 62, *Hüva* v. < vec. ig. *hea*, *headus* 'labums, labklājība' EN 62, *Iga* v. < sen. ig. 'dzīve, gadi' EN 63, *Leida* s. < ig. *leitu*, *leidlaps* 'atradums; atradenis' EN 81, *Leina* s. < ig. *lein* 'sēras, atmiņas' EN 82, *Luule* s. < ig. *luule* 'dzeja, fantāzija' EN 86, *Meel* v. < sen. ig. *meeled* 'jūtas, gudrība, domas, uzskati' EN 92, *Meeli* v. < ig. *meel* 'doma' EN 92, *Nöuve Nöuvo* v. < sen. ig. *nöu* 'doma' EN 98, *Sarma* s. < ig. *sarm* 'burvība, skaistums' EN 111, *Sulev* v. < ig. *suvaline* 'labums' EN 114, *Vaige* s. < ig. *vaikus* 'klusums' EN 124, *Viht* v. < sen. ig. 'aizsardzība' EN 127, *Vili* v. < sen. ig. 'bagātība' EN 127. Arī somu valodā ir vairāki šādi abstraktas nozīmes priekšvārdi: *Arvo* v. 'vērtība' VK 40, *Into* v. 'iedvesma, aizraušanās' VK 89, *Kotivalo* v. 'mājas gaisma' VK 110, *Lahja* s. 'dāvana' VK 113, *Laina* s. 'aizdevums' VK 113, *Sulo* v. < *suloisuus* 'jaukums, maigums, graciozitāte' VK 174, *Tarmo* v. < *tarmo* 'enerģija' VK 178, *Tenho* v. < *tenho* 'burvība' VK 180, *Usko* v. 'ticība' VK 191, kā arī retie somu vārdi: *Hymy* 'smaids' NT 31, *Ilo* 'prieks' NT 32, *Sisu* 'neatlaidība' NT 83, *Tuokko* 'mirklis, brīdis' NT 93, *Uni* 'miegs' NT 96, *Valtti* < *valtio* 'valsts' NT 98, *Vartti* < *vartio* 'sardze' NT 98, *Viesti* 'vēsts' NT 100.

Lietuviešu valodas personvārdu sistēmā īpaši daudz ir divcelmu vārdu, kuru viens komponents ir abstraktas nozīmes vārds, piemēram: *Daugēlas* Liet. KS 95 pamatā ir liet. *daug* + *gēla* 'sāpes, nožēla', *Eigēlas* < *eiti* + *gēla* 'sāpes' Liet. KS 113, *Gertautas*, -ē < *geras* + *tauta* Liet. KS 148, *Girdmantas* < liet. *girdas* 'vēsts' Liet. KS 154. Tomēr pa retam lietuviešu valodā sastopami arī viencilma šādas abstraktas semantikas vārdi: *Guoda* < *guoda* 'slava, cieņa' Liet. KS 162, *Santara*, *Santarē*, *Santaras* < *santara* 'saskaņa' Liet. KS 283, *Valia* < *valia* 'gribasspēks' Liet. KS 322.

Poļu valodā ir daudzi divcelmu personvārdi, kuru viens komponents ir ar nozīmi 'slava': *Bogustaw* < *Bog* + *stawa* 'Dievs' + 'slava' SI 79, *Mieczystaw*, *Mieczystawa* < *mietać* + *stawa* 'mest, sviest' + 'slava' SI 243, *Miostaw*, *Miostawa* < *miło* 'mīļš' + 'slava' SI 245, *Mirostaw*, *Mirostawa* < *miro* + *stawa* 'miers' + 'slava' SI 247, *Mścistaw* < *mści* + *stawa* 'atriebties' + 'slava' SI 250, *Przemystaw*, *Przemystawa* < *przez* + *myśl* + *stawa* 'apdomāt' + 'slava' SI 273, *Radostaw*, *Radostawa* < *rado/ rad-* + *stawa* 'apmierināts' + 'slava' SI 275, *Rościstaw* < *róść* + *stawa* 'augt, vairoties' + 'slava' SI 284, *Stawomir*, *Stawomira* < *stawa* + *mir* 'slava' + 'miers' SI 295 u. c.

'Miera' un 'kara' semantika parādās arī poļu divcelmu personvārdos: *Radomir* < *rado* + *mir* 'apmierināts' + 'miers' SI 274, *Wojciech* < *woj* + *ciech* 'karš' + 'prieks' SI 331, *Zbigniew* < *zbi* + *gniew* 'piekaut' + 'dusmas, niknums' SI 333.

Krievu valodā ir plaši pazīstami šādi abstraktas nozīmes personvārdi: *Слaвa*, *Слaвa*, *Слaвa* 'slava' C 426, *Свoбoдa* 'brīvība' C 424, *Нaдeждa* 'cerība' C 428, ievērojami retāk sastopams pv. *Сoвeт* 'padoms' C 299, *Идиллa* 'idille' C 382, kas, iespējams, ir pārņemts no krievu valodas arī latviešu antroponīmijā.

Apkopojot visus no sugasvārdiem veidotos priekšvārdus, jāsecina, ka vislielāko semantisko grupu veido cilvēka ārējo izskatu, fiziskās īpašības un cilvēka dabu raksturojoši antroponīmi (192²⁰ latviešu vārdi), no tiem lielākā daļa – tieši rakstura motivēti priekšvārdi (153). Latviešu (un arī cittautu) antroponīmikā ļoti iecienīti abstraktas nozīmes personvārdi (tādu ir 128). Latviešu valodā ir gandrīz vienāds skaits floras un faunas pirmatnējās semantikas priekšvārdu (attiecīgi 87 un 84), tomēr jāpiebilst, ka daudzi tieši faunas semantikas vārdi ir reģistrēti tikai senajos dokumentos un mūsdienās vairs netiek lietoti. Faunas semantikas grupā visiecienītākie ir no putnu nosaukumiem veidoti priekšvārdi (46), bet floras semantikas grupā – no puķu nosaukumiem radušies personvārdi (38). Populāri ir arī dabas parādību semantikas priekšvārdi (70). Vismazāko nodaļu veido amatu un profesiju semantikas priekšvārdi (11), kā arī etnonīmiskas semantikas priekšvārdi (13).

Priekšvārdu semantisko grupu statistisko tabulu skat. 2. nodaļas beigās.

2.2. No īpašvārdiem veidoti priekšvārdi

2.2.1. Toponīmiskas izcelsmes priekšvārdi

Latviešu valodā ir samērā daudz personvārdu, kas radušies no vietvārdiem, tomēr no tiem populāri ir tikai daži.

Alūkstis: latv. vv. *Alaukstis* (ezers). Vārds pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē (Gaujienā) 1638. g. KS 52.

Ārona: latv. vv. *Arona* (upe Ziemeļvidzemē) vai v. pv. *Ārons* ?. Vārds pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē (Valmierā) 1969. g. KS 69. Mūsdienās (2008. g. reģistros) Latvijā ir zināma viena persona ar vārdu *Arona*.

Autins: latv. vv. *Autīne* (pils un novads). Pirmo reizi pierakstīts Vidzemē 13. gs. Livonijas hronikā KS 75.

Aziata: vv. *Āzija* ?. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Kurzemē (Liepājā) 1943. g. KS 76. Tomēr šā vārda cilme ir diezgan apšaubāma.

Beverīna: latv. vv. *Beverīna* (senlatviešu pils Tālavā 13. gs.). Kalendārā iekļauts 1879. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1927. g. KS 83. Pēc 2008. g. PMLP datiem, Latvijā kopumā ir 2 *Beverīnas*, kā arī 1 persona, kam šis vārds ir otrais.

Daugava: latv. vv. *Daugava*. Vārds pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. I c., kalendārā iekļauts 1971. g. KS 95. Mūsdienās nav konstatēts kā priekšvārds.

? **Daugaviete** sal. s. v. *Daugava*. Vienīgo reizi fiksēts Zemgalē (Sesavā) 1566. g. KS 96.

Ieca: latv. vv. *Iecava* ?. Vārds pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. III c. KS 157.

Īģe: latv. vv. *Īģe* (upīte Valmieras raj.). Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1971. g. KS 158. Mūsdienās ir zināma i persona ar šādu vārdu Latvijā.

Imulis: no pv. *Imis* vai *Imants* ?; latv. vv. *Imula* (upe). Pirmo un vienīgo reizi vārds pierakstīts Zemgalē (Jēkabpils raj.) 30. gs. III c. KS 163. 2008. g. PMLP reģistros ir zināms 1 *Imulis*.

²⁰ Vēlreiz jāuzsver, ka minētie skaitļi uzskatāmi par nosacītiem, tie balstās vienīgi uz šajā darbā izmantoto antroponīmisko materiālu. Skaitļi tiek minēti tikai tādēļ, lai parādītu kvantitatīvās attiecības starp atsevišķām semantiskajām grupām.

Indijs: vv. *Indija*. Vienīgo reizi vārds fiksēts Zemgalē (Tukuma raj.) 1979. g. KS 164.

Indra: latv. vv. *Indra* (Daugavas pieteka) vai *Indra* – seno indiešu negaisa dievs, dievu valdnieks; varbūt no v. pv. *Indriķis* ?. Pirmo reizi pierakstīts Kurzemē 20. gs. I c., vispopulārākais bijis pēc Otrā pasaules kara visā Latvijā, kalendārā iekļauts 1933. g. KS 164. Tā kā vārdam ir vairākas cilmes hipotēzes, saistījums ar Latvijas vietvārdu nav visai pārliecinošs. Šis vārds ir ļoti populārs Latvijā – 2008. g. reģistros bijušas 2719 *Indras*, kā arī viena **Indraja** (šis vārds nav iekļauts *Latviešu personvārdu vārdnīcā*).

Inesis: no s. pv. *Inese* vai latv. vv. *Inesis* (ezers Vecpiebalgā). Kalendārā iekļauts 1910. g., pirmo reizi pierakstīts Zemgalē (Tukumā) 1940. g. KS 164. Etimoloģiski saistījums ar ezervārdu ir mazāk ticams. Mūsdienā Latvijā (2008. g.) ir 96 *Ineši*.

Irvīte: latv. vv. *Irve* (upe Kurzemē) (= *Irbe*) vai fonētisks darinājums ?. Pirmo un vienīgo reizi vārds pierakstīts Kurzemē (Ventspilī) 1969. g. KS 170.

Jumārs: līb. *jumerški* ‘apaļš’; latv. vv. *Jumāra* (upe un novads Vidzemē), pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. II c. KS 185.

Kaibala: latv. vv. *Kaibala* (Daugavas pieteka pie Jumpravas). Pirmo un vienīgo reizi vārds fiksēts Vidzemē (Lielvārdē). KS 188.

Kauce: latv. vv. *Kauce* (Lielupes pieteka) ?. Vienīgo reizi vārds pierakstīts Zemgalē (Sesavā) 1566. g. KS 193.

Kurze: latv. vv. *Kurzeme*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Kurzemē (Ventspilī) 1936. g. KS 204.

Latvija: latv. vv. *Latvija*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1921. g., kalendārā bijis iekļauts 1944. g. KS 208.

Lavaleta: vv. *Valleta* (Maltas galvaspilsēta). Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1971. g. KS 210. 2008. g. Latvijā ar šādu vārdu reģistrēta 1 persona. Tomēr toponīmiskā izcelsme ir apšaubāma.

Livonija: vv. *Livonija*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1933. g., kalendārā bijis iekļauts 1937. g. KS 217.

Nigra: latv. vv. *Nigra* (Abulas pieteka), lat. *nigra* ‘melna’. Pirmo reizi reģistrēts Zemgalē (Kandavā) 1940. g. KS 249. 2008. g. PMLP reģistros ir zināmas 2 *Nigras*.

Omula: latv. vv. *Omula* (upe). Pirmo reizi pierakstīts Zemgalē (Bauskā) 1925. g., kalendārā iekļauts 1938. g. KS 255. Pēc 2008. g. datiem, Latvijā kopumā ir 10 *Omulas*.

Oņega: latv. vv. *Oņega* (ezers un upe Karēlijā). Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1969. g. KS 255. 2008. g. reģistros ir zināma arī 1 *Oņega* Latvijā.

Pērļupīte: latv. *pērle* + *upe*, vv. *Pērļupīte*. Pirmo un vienīgo reizi vārds reģistrēts Rīgā 1920. g. KS 261.

Pērse: latv. vv. *Pērse* (Daugavas pieteka). Pirmo reizi vārds fiksēts Rīgā 13. gs. KS 261. 2008. g. ir zināma viena persona, kam šis ir otrs vārds: *Māra Pērse*.

Rīga: latv. vv. *Rīga* (Latvijas galvaspilsēta). Pirmo reizi vārds reģistrēts Rīgā 1922. g. KS 273. Mūsdienās (2008. g.) ir 1 *Rīga* un vēl 1 persona, kam tas ir otrs vārds.

Ruanda: latv. vv. *Ruanda* (valsts Austrumāfrikā). Pirmo un vienīgo reizi vārds reģistrēts Kurzemē (Ventspils raj.) 1975. g. KS 279. Arī 2008. g. Latvijā ir 1 persona ar šādu vārdu.

Rūja: latv. vv. *Rūja* (upe Ziemeļvidzemē) ?. Pirmo un vienīgo reizi vārds reģistrēts Rīgā 1453. g. KS 280.

Staldzis?: latv. *staldzis* ‘kārumnieks’ ME III 1042 ?, sal. latv. vv. *Staldzene*. Pirmo reizi vārds pierakstīts Kurzemē (Saldus raj.) 1943. g. un vēlreiz 1975. g., kalendārā bijis

iekļauts 1938. g. KS 296. 2008. g. reģistros visā Latvijā ar šādu vārdu minētas 2 personas. (Skat. arī nodaļā 2.1.1.2.)

Venta: latv. vv. *Venta* (upe Kurzemē). Pirmo reizi vārds minēts Rīgā 1539. g., kalendārā kopš 1882. g. KS 321. 2008. g. Latvijā kopumā ir 119 *Ventas*.

Vent/s, -is: skat. *Venta*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1942. g., kalendārā kopš 1908. g. KS 321. Mūsdienās Latvijā ir 251 *Vents* un 90 personas ar vārdu *Ventis*.

Daži no šīs grupas personvārdiem ir zināmi tikai no seniem vēsturiskiem avotiem (*Alūkstis, Autins, Daugaviete, Kauce, Rūja*). Dažu personvārdu vietvārdiska cilme ir apšaubāma (*Ārona, Aziata, Ieca, Indijs, Irvite, Lavaleta*). Starp šiem vārdiem ir tādi, kas sastopami ļoti reti: *Imulis, Kaibala, Kurze, Latvija, Livonija, Nigra, Pērse*. Visplašāk Latvijā izplatīti ir: *Indra* (2719), *Vents* (251), *Venta* (119), *Inesis* (96).

Vienīgi lietuviešu un latviešu valodā ir pazīstams priekšvārds, kas radies no upes vārda *Venta* (upe, kas šķērso gan Lietuvas, gan Latvijas teritoriju), abās valodās ir arī pv. *Indraja*, vienīgi latviešu un krievu valodā ir zināms vārds, kas darināts no Karēlijas ezervārda *Онега*:

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Indra 146 Indraja +	–	–	Indraja 168 Indrajas 168	–	–	–
Онега + 255	–	–	–	–	Онега C413	–
Venta 321 Ventis 321 Vents 321	–	–	Venta 324	–	–	–

Šķiet, ka vēl vairāk toponīmiskas cilmes priekšvārdu ir Lietuvā: *Airē* < upe *Airē* (Šiluvā) Liet. KS 43, *Alanta* < upe (Molētos) Liet. KS 44, *Alantas* < upe (Kartenā) Liet. KS 44, *Almuonē* < upe (Ragainē) Liet. KS 51, *Alna* < upe (Vēlūvā) Liet. KS 52, *Aluona* < upe (Josvaiņos) Liet. KS 52, *Alvita, Alvitē* 53 < ezers *Alvitas* Liet. KS, *Dabinta* < upe (Semeliškēs) Liet. KS 87, *Danē* < upe (Klaipēdā) Liet. KS 89, *Deimena* < upe (Labgūvā) Liet. KS 100, *Eisra* < upe (Paģēģos) Liet. KS 117, *Elmis* < ezers (Anīkščos) Liet. KS 122, *Gailintas* < ezers (Merķinē) Liet. KS 135, *Gausantē* < upe (Veļonā) Liet. KS 139, *Guostē* < upe (Stakliškēs) Liet. KS 162, *Ilmena* < upe (Ģirdavā) Liet. KS 167, *Indraja* < upe (Antalieptē) Liet. KS 168, *Indrajas* < ezers *Indrajai* (Daugaiļos) Liet. KS 168, *Lieda* < upe (Raudondvarī) Liet. KS 216, *Merkys* < upe (Merķinē) Liet. KS 235, *Minija* < upe *Minija* Liet. KS 241, *Naglis* < kalns *Naglis* Palangā Liet. KS 245, *Nedēja*, saīsināts variants *Neda* < upe *Nedēja* (Rumšiškēs) Liet. KS 248, *Nemunas* 248 upē Liet. KS 248, *Nerija* < hidronīms Liet. KS 249, *Nida* < vietvārds (Kuršu Nērijā) Liet. KS 250, *Nieda* < upe (Kapčamiestī) Liet. KS 250, *Venta* < upe Liet. KS 324, *Vilija* < upe Liet. KS 332, *Vilnius* < galvaspilsēta *Vilnius* Liet. KS 332.

Iespējams, ka somu valodā pv. *Inari* s. VK 87 un pv. *Salla* s. VK 161 ir radušies no attiecīgiem Lapzemes ezeru nosaukumiem, somu pv. *Roine* s. caur populāras dziesmas vārdiem ir ienācis arī antroponīmikā (vārds radies no Hemes apvidus ūdensvārda) VK 157, somu pv. *Urmās* v. darināts no mājvārda Turku apvidū VK 191, bet krievu pv. *Азия* C 348 – no attiecīgā kontinenta nosaukuma. Krievu antroponīmikā ir tādi samērā izplatīti vārdi kā *Алдан, Амур, Ангара, Лена*, kā arī reti reģistrēti tādi no vietvārdiem veidoti priekšvārdi: *Волга, Кама, Нева* – no Krievijas upju vārdiem radušies personvārdi, *Париж, Флоренция, Марсель, Пальмира, Рим* – no Eiropas pilsētu nosaukumiem, *Казбек, Урал, Саяна*,

Эльбрус – no kalnu grēdu un kalnu virsotņu nosaukumiem darināti priekšvārdi (Суслова, Суперанская 1991,72).

2.2.2. Antroponīmiskas (mitoloģiskas) izcelsmes priekšvārdi

Daži latviešu personvārdi ir radušies no seno dievību vai mitoloģisko būtņu vārdiem. No tiem visplašāk zināmie ir saistīti ar *Laimas* un *Māras* vārdu.

Jumis: anglosakšu *juma* ‘dvīnis’, latv. *jumis* ‘divas kopā saaugušas vārpas’, folklorā: svarīgākā zemkopības dievība. Tautasdziesmās Jumi apdzied gan kā dievību, gan vienkārši kā divžuburu vārpu, kas bijusi bagātības un laimes zīme, Jumis braucis melniem, sirmiņiem vai bērniem zirgiem, zienu pavadījis klētī vai zem „pelēkā akmeņa”, vai „zaļās velēnas”. Vārds pirmo un vienīgo reizi reģistrēts 1806. g. Latgalē, kalendārā iekļauts 1931. g. KS 185. 2008. g. PMLP reģistros ir zināmi 2 *Jumji*.

Kurģis, Kurbads: latv. pseidomitoloģisks tēls. Kalendārā iekļauts 1879. g., pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1943. g. KS 203. Pēc 2008. g. PMLP datiem, Latvijā ir 1 *Kurģis*, kā arī 1 *Druvis Kurbads*.

Lāčplēsis: latv. *lācis* + *plēst*, tēls A. Pumpura eposā „Lāčplēsis”, kalendārā iekļauts 1908. g., pirmo reizi pierakstīts Zemgalē (Jelgavā) 1922. g. KS 205. 2008. g., pēc PMLP datiem, reģistrēti 2 *Lāčplēši* – *Lāčplēsis Ziedonis*, *Visvaldis Lāčplēsis*.

Laima: latv. *laime*, *Laima* – latv. mitoloģiska likteņa dieviete, folklorā Laimasmāte ir ievērojamākais tēls senlatviešu ticībā. Laima gādā par dzīvajiem „šaisaulē”, viņa ir likteņa lēmēja, „mūža licējiņa”, vārds pirmo reizi reģistrēts 19. gs. IV c. Rīgā, bijis populārs visā Latvijā gan pirms, gan pēc Otrā pasaules kara, 20. gs. 70. gados vārda popularitāte nedaudz mazinājusies. Kalendārā vārds iekļauts 1879. g. KS 205. 2008. g. PMLP reģistros visā Latvijā ir 2385 *Laimas* (tostarp *Laima Līga*, *Māra Laima* u. c.).

Ar *Laimas* vārdu acīmredzot saistīti arī daudzi citi latviešu personvārdi (lai gan iespējams, ka tie darināti no apelatīva *laime* un būtu iekļaujami abstraktās semantikas personvārdu grupā 2.1.9.):

Laimdonis: latv. *laime* + *dot*. Vārds pirmo reizi pierakstīts Kurzemē (Liepājā) 1916. g. KS 206. 2008. g., pēc PMLP datiem, šāds vārds nav reģistrēts.

Laimdota: latv. *Laimas dota*; tēls Raiņa lugā „Uguns un nakts”. Pirmo reizi vārds fiksēts Vidzemē (Rūjienā) 19. gs. IV c., bijis populārs visā Latvijā, jo īpaši laikā no 1920. līdz 1944. g., kā arī pēc Otrā pasaules kara, 20. gs. 70. gados diezgan strauji zaudējis popularitāti. Kalendārā iekļauts 1908. g. KS 206. 2008. g. Latvijā ir 701 *Laimdota*.

Laimdot(i)s skat. s. pv. *Laimdota*. Vārds kalendārā iekļauts 1908. g., bet pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1922. g. KS 206. 2008. g. Latvijā ir bijušas 17 personas ar vārdu *Laimdotis* un 2 ar vārdu *Laimdots*.

Laimgaidis: latv. *laime* + *gaidīt*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Latgalē (Kokarevā) 1920. g. KS 206.

Laimgaita: latv. *laime* + *gaita*. Pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Ērgļos) 1925. g., kalendārā iekļauts 1931. g. KS 206. 2008. g. Latvijā ir zināma tikai 1 *Laimgaita*.

Laimiņa skat. *Laima*. Pirmo reizi reģistrēts Kurzemē 1532. g. KS 206. 2008. g. PMLP datos reģistrētas 2 *Laimiņas*.

Laimiņš skat. s. pv. *Laima*, sal. latv. *laimiņi* (augi). Kalendārā vārds iekļauts 1879. g., pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1927. g. KS 206. 2008. g. PMLP datos reģistrēts 1 *Laimiņš*.

Laimis skat. s. pv. *Laima*. Kalendārā iekļauts 1783. g., pirmo reizi vārds fiksēts Zemgalē (Bauskā) 1940. g. KS 206. 2008. g. Latvijā bijuši 28 *Laimji*.

Laimīte skat. *Laima*. Pirmo reizi pamanīts Rīgā 1924. g. KS 206. 2008. g. PMLP reģistros ir 22 *Laimītes*, tostarp *Skaidrīte Laimīte*.

Laimnesis: latv. *laime* + *nest*. Kalendārā iekļauts 1910. g., pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1937. g., nav bijis populārs KS 206. Mūsdienās Latvijā ir 35 *Laimneši*.

Laimonda ? skat. v. pv. *Laimonds*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē (Madonas raj.) 1973. g. KS 206.

Laimonds ? skat. *Laimonis*, *Raimonds ?*. Pirmo reizi pierakstīts Zemgalē (Skaistkalnē) 1938. g. KS 206. 2008. g. PMLP reģistros bijuši 11 *Laimondi*.

Laimonis: latv. (*ap*)*laimot*, *laime*; tēls Aspazijas lugā „Vaidelote”. Kalendārā vārds iekļauts 1879. g., pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Dzērbenē) 1885. g., vispopulārākais bijis no 1920. līdz 1944. g., pēc tam pamazām zaudējis popularitāti. KS 206. 2008. g. PMLP reģistros ir zināmi 1822 *Laimoņi*.

Laimrota: latv. *laime* + *rota*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1922. g., kalendārā iekļauts 1925. g. KS 206. 2008. g. – 31 *Laimrota*, lielākoties kā otrs vārds: tostarp *Dzidra Laimrota*, *Ilga Laimrota*, *Spodra Laimrota*.

Laimstars: latv. *laime* + *stars*. Kalendārā iekļauts 1910. g., pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1938. g. KS 206. 2008. g. PMLP datu bāzē ir 2 *Laimstari* Latvijā.

Laimute skat. *Laima*, liet. deminutīva forma. Pirmo reizi reģistrēts Kurzemē (Liepājas raj.) 20. gs. III c. KS 206. 2008. g. kopreģistrā ir fiksētas 50 *Laimutes*, tostarp *Irena Laimute*, *Janīna Laimute*, *Salomeja Laimute* – acīmredzot lietuvietes.

Laimanis skat. *Laimonis*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1911. g. KS 206.

Saistījumu ar seno latviešu dievieti *Māru* kā vienu no iespējamajiem personvārda *Māra* cilmes skaidrojumiem min arī K. Siliņš:

Māra: no *Marija*, *Tamāra*, ebreju ‘rūgts’ vai latv. dievība *Māra*. Kā priekšvārds fiksēts Vidzemē (Triekātā) 1765. g., kalendārā kopš 1767. g., vispopulārākais Latvijā bijis no 1945. līdz 1970. g. KS 228. Mūsdienās Latvijā (2008. g.) kopumā reģistrētas 4596 *Māras*.

Šajā apakšgrupā vēl iekļaujami arī tādi personvārdi:

Lauma: latv. *lauma*. Pirmo reizi vārds reģistrēts 1891. g., bijis populārs visā Latvijā, jo īpaši pirms un pēc Otrā pasaules kara. KS 209. 2008. g. PMLP reģistros ir 1439 *Laumas*.

Nāra: latv. *nāra*. Vārds pirmo reizi pierakstīts Rīgā 19. gs. IV c., nav bijis populārs, kalendārā iekļauts 1879. g. KS 245. 2008. g. PMLP datu bāzē ir 12 *Nāras*.

Nāris ? skat. s. pv. *Nāra ?* vai *Māris ?*, pirmo un vienīgo reizi fiksēts 1973. g. Rīgā. KS 246. Šā personvārda izcelsme nav skaidra. Arī 2008. g. Latvijā tas nav sastopams.

Varbūt te būtu minams arī *Pērkons* (šajā darbā tas ir iekļauts arī dabas parādību motivēto personvārdu grupā, skat. 2.1.7.).

Mūsdienās visizplatītākie šīs grupas latviešu priekšvārdi ir: *Māra* (4596), *Lauma* (4596), *Laima* (2385), *Laimonis* (1822), *Laimdota* (701). Daži vārdi ir samērā jauni vai okazonāli – reģistrēti ļoti reti: skat. *Laimdonis*, *Laimgaidis*, *Laimgaita*, *Laimonda* u. c. Interesanti, ka starp šīs grupas personvārdiem nav ļoti senu, agrāku par 18. gs. fiksējumu.

Iespējams, ka šajā apakšgrupā būtu iekļaujams arī reti lietotais latv. personvārds **Dievmīla**: latv. *Dievs* + *mīlēt*. Kalendārā vārds bijis minēts 1874. g., pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1882. g. KS 98. 2008. g., pēc PMLP datiem, Latvijā nav nevienas personas ar šādu vārdu. Sal. krievu analogas semantikas un analogas darināšanas pv. *Богомила* С 358, čehu *Bohumil*, poļu *Bogumił* ‘tas, kas mīļš Dievam’ kalks no gr. *Teophilos* IS 79 (sal. arī latv.

aizgūto pv. *Teofils*). Somu valodā ir arī personvārds, kura sākotnējo nozīmi skaidro kā ‘Dieva dāvana’ – *Suoma* s. VK 174.

Latviešu	Igauņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Laima 205 Laimdonis + 206 Laimdota 206 Laimdot(i)s Laimgaidis + Laimgaita + Laimiņa Laimiņš + Laimis Laimīte Laimnesis Laimonda ? + Laimonds ? Laimonis Laimrota Laimstars Laimute 206 Laimanis +	–	Onnia + NT 66	Laima Laimė 207 Laimantas 207 Laimas 207 Laimus 208 Laiminta 208 Laimintas 208 Laimis 208 Laimutė 208 Laimutis 208	–	–	–
Pērkons + 261	–	Ukko v. VK 189	–	–	–	–

Lietuviešu personvārdu sistēmā arī nereti sastopami vārdi, kas radušies no seno dievību vārdiem: *Dalia* Liet. KS 87, *Dalius* < liet. *Dalia* ‘dieviete – likteņa lēmēja’ Liet. KS 88, *Gabeta*, *Gabija* ‘pavarda, uguns dieviete’ Liet. KS 133, *Joris* ‘pavasara krāšņuma dievs’ Liet. KS 179, *Milda* ‘mīlas dieviete’ Liet. KS 237, *Nijolė* ‘pazemes valdniece un Pīkola sieva’ Liet. KS 251, *Žemyna* ‘zemes dieviete’ Liet. KS 344.

Varbūt šajā apakšgrupā iekļaujams arī somu pv. *Ilmatar* s. ‘gaisa dieviete’ VK 86, *Tapio* v. ‘meža karalis, meža saimnieks’ VK 178, no „*Kalevalas*” ienākušie vārdi: *Ahti* v. ‘ūdensvīrs, ūdens dievs’ KV 27 un viņa sieva *Vellamo* s. VK 195, *Tellervo* s. ‘meža meita’ VK 179, *Sampo* v. VK 162, *Untamo*, *Unto* v. VK 190 u. c.

Ir virkne vārdu, kuru cilme ir neskaidra, tāpēc tos iekļaut kādā no minētajām semantiskajām grupām ir neiespējami, lai gan viena no hipotēzēm tos saista arī ar latviešu sugasvārdiem, piemēram:

Ilginta skat. *Ilga* + *Inta* ?. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē (Alūksnē) 1936. g. KS 159. 2008. g., pēc PMLP datiem, Latvijā ir 1 *Ilginta*.

Intra skat. *Dzintra*, *Antra* vai fonētisks darinājums ?. Vārds pirmo reizi fiksēts Vidzemē (Valkas raj.) 1969. g., visizplatītākais bijis 20. gs. 70. gadu sākumā Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē KS 167. Pēc PMLP datiem, mūsdienās ir 36 *Intras*.

? ***Krummels*** ? sal. latv. *krumuļains* ‘nelīdzens’. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Kurzemē (Dundagā) 1582. g. KS 202.

Lieknis: latv. *liekns* ‘mikls, trūdains’ ME II 496, lai gan šāds saistījums liekas mazticams. Sal. arī liet. *lieknas* ‘slaiks, stalts, smuidrs’, tomēr šaubas arī par šo etimonu, jo vārds reģistrēts vienīgo reizi Vidzemē (Rūjienā) 1883. g. KS 214.

Lija: no pv. *Lia* vai latv. *lija* ‘viegls lietus’, vai arī *lija* (putns) ?. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. I c., vispopulārākais bijis pēc Otrā pasaules kara līdz 20. gs. 70. gadiem. Kalendārā iekļauts 1927. g. KS 215. 2008. g., pēc PMLP datiem, Latvijā bijusi 81 *Lija*.

Maina skat. *Aina* ?, sal. latv. *mainīt*, arī somu s. pv. *Maini* ?. Kalendārā vārds iekļauts 1879. g., pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 20. gs. II c. KS 225. 2008. g. reģistros kopumā ir bijušas 38 *Mainas*.

Malka: no pv. *Malvīne*, *Melānija* ?, sal. latv. *malks*, liet. *malkas* ‘guldziens’ ?. Pirmo reizi reģistrēts Kurzemē (Nīcā) 19. gs. IV c. KS 227. 2008. g. PMLP reģistros ir 5 *Malkas*.

Mita: latv. *mita* ‘apstāšanās’ ? Vārds kalendārā iekļauts 1915. g., pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1937. g. KS 242. 2008. g. Latvijā nav reģistrēts.

Rādijs: latv. *rādijs* (ķīmiskais elements); latīņu *radius* ‘stars’. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1969. g., nav bijis populārs. KS 265. 2008. g. PMLP nav reģistrēts, ir 25 *Radiji* – domājams, nelatvieši.

Rets: latv. *rets* ?; tēls M. Mičelas romānā „Vējiem līdzi”. Pirmo reizi pieminēts Rīgā 1962. g. KS 272. 2008. g. PMLP datu bāzē ir 28 *Reti*.

Silga: no pv. *Selga*, *Ilga* ? vai fonētisks darinājums. Pirmo reizi pierakstīts Kurzemē (Ventspilī) 1969. g. KS 290. 2008. g. PMLP datu bāzē ir 79 *Silgas*.

Skalbis: latv. *skalbs* ‘ass, skarbs’, *skalbes* ‘ūdens augi’. Vārds pirmo un vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1540. g. KS 293. 2008. g. PMLP nav reģistrēts.

Vijota skat. *Vija* ? vai fonētisks darinājums, pirmo un vienīgo reizi vārds pamanīts Rīgā 1930. g. KS 325. 2008. g. PMLP nav reģistrēts.

Vintra skat. *Dzintra* ? sal. arī liet. v. pv. *Vintaras*. Pirmo reizi vārds pierakstīts Zemgalē (Jelgavā) 1977. g. KS 329. 2008. g. iedzīvotāju reģistros ir 12 *Vintras*.

Zintra skat. *Dzintra* ?. Pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Limbažu raj.) 20. gs. III c. KS 339. 2008. g. reģistros ir 4 *Zintras*.

Zinturs sal. s. pv. *Zinta*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 20. gs. II c., kalendārā iekļauts 1931. g. KS 339. 2008. g., pēc PMLP datiem, Latvijā bijuši 2 *Zinturi*.

Priekšvārdu semantisko grupu skaitliskais iedalījums (statistiskā tabula Nr. 1)

	Latviešu priekšvārdi	Latviešu priekšvārdi	Cittautu priekšvārdi	Cittautu priekšvārdi
	SKAITS	PROCENTI (attiecībā pret visiem darbā iekļautajiem latviešu priekšvārdiem)	SKAITS	PROCENTI (attiecībā pret visiem darbā iekļautajiem cittautu priekšvārdiem)
No sugasvārdiem veidotie priekšvārdi (kopā)	647	88,6 %	1028	93,5 %
Cilvēka ārējo izskatu un dabu raksturojoši priekšvārdi (kopā)	192	26,3 %	440	40 %
- cilvēka ārējo izskatu raksturojoši priekšvārdi	39	5,3 %	96	8,7 %
- cilvēka dabu raksturo- joši priekšvārdi	153	21 %	344	31,3 %
Etnonīmiskas semantikas priekšvārdi	13	1,8 %	13	1,2 %
Amatu un profesiju semantikas priekšvārdi	11	1,5 %	9	0,8 %
Faunas semantikas priekš- vārdi (kopā)	84	11,5 %	59	5,4 %
- putnu sem.	46	6,3 %		
- meža dzīvnieku sem.	15	2,1 %		
- mājdzīvnieku sem.	3	0,4 %		
- sīku dzīvnieku sem.	10	1,4 %		
- zivju sem.	10	1,4 %		
Floras semantikas priekš- vārdi (kopā)	87	11,9 %	164	14,9 %
- puķu sem.	38	5,2 %	87	7,9 %
- koku sem.	25	3,4 %	50	4,5 %
- zāļu, ūdensaugu sem.	16	2,2 %	---	---
- kultūraugu sem.	8	1,1 %	17	1,5 %
Fizioģeogrāfiskas semantikas priekšvārdi	22	3 %	20	1,8 %
Dabas parādību semantikas priekšvārdi	75	10,1 %	110	10 %
Citas konkrētas semantikas priekšvārdi	40	5,5 %	43	3,9 %
Abstraktas nozīmes priekšvārdi	123	17 %	170	15,5 %
No īpašvārdiem veidoti priekšvārdi (kopā)	62	8,5 %	72	6,4 %
Toponīmiskas izcelsmes priekšvārdi	35	4,8 %	40	3,6 %
Antroponīmiskas (mitoloģiskas) izcelsmes priekšvārdi	27	3,7 %	32	2,9 %
Neskaidras izcelsmes priekšvārdi	22	2,9 %		
Kopā	730	100%	1100	100%

3. SEMANTIKAS PARALĒLES LATVIEŠU UN KAIMIŅTAUTU UZVĀRDOS

Šī promocijas darba nodaļa ir veltīta latviešu uzvārdiem, kas darināti pašā latviešu valodā uz latviešu valodas leksikas bāzes (resp., neaizgūtiem uzvārdiem), iespēju robežās salīdzinot to sākotnējo semantiku ar kaimiņvalodu antroponīmisko sistēmu – ar attiecīgās semantikas igauņu, somu, lietuviešu, poļu, krievu un vācu uzvārdiem. V. Staltmane ir aprēķinājusi, ka latviešu valodā apmēram 34% no visiem uzvārdiem ir latviešu cilmes personvārdi (Сталтмане 1981, 39–40), turpretim, piemēram, lietuviešu valodā – ap 30% (LKE 470). Šajā darbā analizēts apmēram 1200 latviešu uzvārdu, kā arī ap 7500 attiecīgās semantikas salīdzināmo valodu uzvārdu.

Par latviešu uzvārdu semantiku ir rakstījuši E. Blese (Blese 1929, 100–141) un V. Staltmane (Сталтмане 1981, 87–102). Pēc E. Bleses domām, semantiskā un etimoloģiskā ziņā mūsu vecie uzvārdi ir bagāti un daudzpusīgi: visa mūsu senču dzīve visās tās parādībās un attiecībās atklājas personvārdu saturā (Blese 1929, 130). „Uzvārdos sastopam minētus arī dažādus mūsu seno cilšu piederīgos, mūsu senču kaimiņus un attālākus svešu cilšu locekļus, kā arī savos vecos vārdos nosauktos seno pilsētu un citu ievērojamāko centru iedzīvotājus. Tālāk seko dažādu senu sabiedrisku kārtu un stāvokļu apzīmējumi, dažādu amatu un nodarbošanos nosaukumi. Gleznu dara krāsaināku mūsu zemes senā flora un fauna, kuras pārstāvju nosaukumus bagātīgi sastopam uzvārdu starpā. Noslēdz dažādās uzvārdu sēmasioloģiskās kategorijas atsevišķas mitoloģiskas reminiscences, palamas, iesaukas (viņu starpā arī daudz īpašības vārdu) un zobgalības (dažreiz nepieklājīgas).” (Blese 1929, 130)

Pasaules, kā arī salīdzināmo tautu antroponīmiskajā literatūrā nav vienota semantiskās struktūras analīzes parauga. Lietuviešu valodnieku Z. Zinkeviča (Zinkevičius 1977) un V. Maciejauskienes (Maciejauskienė 1991, 243–245) monogrāfijās uzvārdi tiek analizēti, tos iedalot uzvārdos, kas veidoti:

- no kristietiskajiem personvārdiem,
- no senajiem lietuviešu divcelmu vārdiem,
- no iesaukām.

Vācu antroponīmikas pētnieks H. Naumanis tos iedala daudz sīkāk, analizēdams uzvārdus, kas radušies:

- 1) no personvārdiem:
  - no senajiem priekšvārdiem,
  - no kristietiskajiem priekšvārdiem;
- 2) no vietvārdiem:
  - no valstu un zemju nosaukumiem,
  - no apdzīvotu vietu vārdiem,
  - no mājvārdiem,
  - no ūdeņu nosaukumiem;
- 3) no sugasvārdiem:
  - no ķermeņa daļu nosaukumiem,
  - no cilvēka rakstura īpašībām,
  - no vecuma vai radniecības apzīmējumiem,
  - no varas termiņiem,
  - no dzīvnieku vai dzīvnieka ķermeņa daļu nosaukumiem,
  - no augu un auga daļu nosaukumiem,

- no ēdienu un dzērienu nosaukumiem,
- no apģērbu nosaukumiem,
- no vielas, materiāla nosaukumiem,
- no darbarīku un instrumentu nosaukumiem,
- no ieroču nosaukumiem,
- no reliģijas un mitoloģijas terminiem,
- no laika skaitīšanas terminiem,
- no meteoroloģisko laikapstākļu vārdiem utt. (Naumann 1989, 29–30)

Šie daži uzvārdu etimoloģiski semantiskā iedalījuma piemēri uzskatāmi rāda, ka pēc to sākotnējās nozīmes uzvārdus var iedalīt dažādi, tomēr pamatiedalījums visās valodās paliek tas pats, proti:

- 1) no sugasvārdiem jeb apelatīviem radušies uzvārdi,
- 2) no īpašvārdiem (antroponīmiem un toponīmiem) darināti uzvārdi.

Tomēr sagrupēt vienas vai citas valodas uzvārdus semantiskajās grupās nav viegls uzdevums. Latviešu antroponīmikā līdz šim nav tāda viena, vispārīgi pieņemta, tradicionāli noteikta sadalījuma. Kā jau minēts, pirmais latviešu personvārdus ir iedalījis E. Blese (Blese 1929, 130–141), sagrupēdams uzvārdus tādos, kas radušies:

- no seno tautu un cilšu nosaukumiem,
- no pilsētu vārdiem,
- no upju un ezeru nosaukumiem,
- no vecu sabiedrisko kārtu nosaukumiem,
- no amatu un profesiju nosaukumiem,
- no palamām jeb iesaukām,
- no faunas un floras nosaukumiem.

Atšķirīgs, ievērojami sīkāks un detalizētāks ir V. Staltmanes dotais latviešu uzvārdu semantiskais iedalījums (Сталтмане 1981, 88–89):

- 1) cilvēka raksturojums:
  - fiziskais un psiholoģiskais raksturojums,
  - ģimenes attiecības,
  - profesijas, amati,
  - sociālais stāvoklis,
  - nacionālā, cilšu piederība,
  - dzīvesvieta;
- 2) fauna:
  - putni,
  - zvēri,
  - zivis,
  - kukaiņi,
  - cilvēka un dzīvnieka ķermeņa daļas;
- 3) flora:
  - meža flora,
  - cilvēku kultivētie augi,
  - graudaugi, dārzeņi,

- augļkoki, ogas,
  - dekoratīvie augi,
  - koka daļas;
- 4) ģeogrāfiskā vide:
    - reljefs,
    - ūdens objekti,
    - pasaules daļas;
  - 5) meteoroloģiskās un citas dabas parādības;
  - 6) debess un citi kosmosa ķermeņi;
  - 7) laiks, tā iedalījums;
  - 8) materiālā kultūra (darbarīki, ieroči, mūzikas instrumenti, satiksmes līdzekļi, būvniecība, trauki un sadzīves priekšmeti, apģērbi, vielas, pārtika u. c.);
  - 9) mērvienības;
  - 10) garīgas kultūras priekšmeti;
  - 11) reliģiskie un mitoloģiskie tēli;
  - 12) abstraktā leksika.

Ārpus semantiskās klasifikācijas robežām V. Staltmane atstājusi uzvārdus, kas radušies „sekundārās onomastiskās nominācijas ceļā” (Сталтмане 1981, 103), resp., darināti no personvārdiem un vietvārdiem. Arī citu valodu onomasti ir uzsvēruši, ka par deantroponīmiskas un detoponīmiskas izcelsmes uzvārdiem ir jārunā atsevišķi. Poļu uzvārdu pētnieks J. Bistrōņs (Bystrōń 1936, 5) visus uzvārdus ir iedalījis uzvārdos, kas radušies:

- no apelatīviem,
- no personvārdiem,
- no vietvārdiem.

Šķiet, ka, salīdzinot dažādu tautu personvārdus, tik sīks uzvārdu semantikas iedalījums kā H. Naumaņa un V. Staltmanes pētījumos šāda apjoma darbā nav lietderīgs (tas būtu atsevišķa pētījuma vērts). Šajā promocijas darbā ir pilnveidota uzvārdu klasifikācija, kas pēc būtības ietver visas semantikas pamatgrupas, kuras minētas E. Bleses un V. Staltmanes monogrāfijās, kā arī atsevišķi tiek izdalīti uzvārdi, kas radušies no īpašvārdiem (personvārdiem un vietvārdiem). Turklāt šis uzvārdu sākotnējās jeb etimoloģiskās semantikas iedalījums ir saskaņots ar darba otrajā nodaļā priekšvārdu semantikas analizē izmantoto iedalījumu.

Semantiskās uzvārdu paralēles šajā promocijas darbā tiek analizētas, apkopojot uzvārdus šādās grupās:

- 1) no sugasvārdiem (un citiem neonīmiskās leksikas vārdiem) darināti uzvārdi:
  - cilvēka ārējā izskata un rakstura motivēti uzvārdi,
  - etnonīmiskas semantikas uzvārdi,
  - amatu un profesiju semantikas uzvārdi,
  - faunas semantikas uzvārdi,
  - floras semantikas uzvārdi,
  - fiziogēogrāfiskas semantikas uzvārdi,
  - citas konkrētas un abstraktas nozīmes uzvārdi;
- 2) antroponīmiskas izcelsmes uzvārdi;
- 3) toponīmiskas izcelsmes uzvārdi.

3.1. No sugasvārdiem (un citiem neonīmiskās leksikas vārdiem) veidotie uzvārdi

Visās valodās ir uzvārdi, kas radušies no neonīmiskās leksikas vārdiem (galvenokārt no apelaīviem – substantīviem, retāk no adjektīviem, verbiem, arī numerāļiem un paretam no adverbiem). Vairumā valodu tā ir uzvārdu darināšanas pamatbāze. Šajā nodaļā tiks apskatīti latviešu uzvārdi, kas darināti no latviešu neonīmiskās leksikas, ievērojot formālos kritērijus un nepievēršot uzmanību apelaīva motivējošā vārda izcelsmei (starp šiem vārdiem ir arī slāvismi, ģermānismi, somugrismi utt.), kā arī meklējot paralēles kaimiņu antroponīmikā, resp., attiecīgās semantikas uzvārdus igauņu, somu, lietuviešu, krievu, poļu un vācu valodā. Salīdzinājums balstīts galvenokārt uz sinhrono materiālu, tomēr iespēju robežās tiek izmantoti arī vēsturiskie avoti.

3.1.1. Cilvēka ārējā izskata un rakstura motivēti uzvārdi

Šajā grupā iekļauti gan cilvēka fiziskās, gan garīgās īpatnības raksturojoši uzvārdi. Tie netiek dalīti atsevišķās apakšgrupās, jo nereti ir grūti vai pat neiespējami nošķirt, vai raksturojums attiecas uz cilvēka ārējo izskatu vai raksturu.

Pasaules antroponīmikā ir vispāratzīts fakts, ka daudzi personvārdi ir radušies no iesaukām jeb palamām (Siliņš 1990, 11, Butkus 1995, 20, Ганжина 2001, 4, Naumann 1989, 15, Närhi 1996, 27, Kafarelli 2007, 184). Šāda tipa personvārdos atspoguļojas cilvēku īpašības, uzvedība, raksturs, valodas īpatnības, fiziskie trūkumi (daudz retāk – pārākums). Samērā bieži iesaukas darinātas humora, ironijas un zobgalības garā (attiecīgu personvārdu ir itin daudz gan latviešu valodā, gan citās valodās).

Visos laikos apkārtējo cilvēku uzmanību ir piesaistījis neparastais, dīvainais, retas ārējā izskata iezīmes, tāpēc ļoti plaša ir uzvārdu grupa, kas raksturo cilvēka fiziskās īpatnības un ārējo izskatu. Tādi piemēri atrodami jau senākajos uzvārdu pierakstos – 15. un 16. gs. dokumentos, ko ir minējis E. Blese: *Gorais* 1549²¹, *Jelums* 1534, *Kapurs* 1565, *Kunkull* 1565, *Kupper* (= kupris) 1587, *Cuprytz* 1545, *Latzekaye* 1565, *Latsepekke* 1450, *Likays* 1543, *Myxtum* 1517, *Plattays* 1538, *Plickes* (= plikais) 1515, *Resne* 1514, *Sausze* 1561 u. c. (Blese 1929, 137). Daži no tiem mūsdienās vairs nav atrodami un pat šķiet visai kuriozi: *Stawedurs* (= ar stāvu pakaļu), *Garpoute* 1459, *Melnepoute* 1515, *Werseskul* 1452, *Melnesymdy* (= melni cimdi) 1522 u. c. (Blese 1929, 138–139).

Savukārt personas negatīvās rakstura īpašības vai sliktus ieradumus var saskatīt šādos E. Bleses piemēros no vecajiem rakstiem: *Burbole* (= tukša lielība) 1473, *Karstegalve* 1604, *Skope* 1515/16, *Slincke* 1513 *Appinbraell* (= arīņu brālis) 1538, *Zekekassche* (= "kas mīl iedzert ceļa kāju") 1461 u. c. (Blese 1929, 135–139). Pēdējie pieminētie uzvārdi mūsdienās vairs nav lietojami, tie eksistē tikai kā iesaukas.

Daļēji šādu uzvārdu rašanos ietekmēja arī skrīveri, kas dažreiz deva izsmejošus, pat bezkaunīgus uzvārdus: *Sihke*, *Klibmikels* (Upelnieks 1936, 267). Kā raksta Andrejs Johansons (Johansons 2001, 10), vācieši bieži uzspieduši tādus uzvārdus kā *Meslin* < *Mēsliņš* Rīgas latviešiem, kas strādājuši par sētas puišiem – slaucījuši ielu un pagalmu. E. Blese daudzus šāda tipa uzvārdus skaidrojis kā humora un satīras izpausmi, taču A. Johansons piebilst, ka

²¹ E. Bleses materiālos skaitlis pēc antroponīma norāda uz reģistrācijas gadu.

„diezin vai kāds labprātīgi pakļāvās humoristiem, kas viņu saukāja par *Cūkausi* un *Vēršakuli*” (Johansons 2001, 232).

Jāpiebilst, ka bieži cilvēka ārieni un uzvedību metaforiski raksturo arī personvārdi, kas radušies no dažādu dzīvnieku nosaukumiem (*Ahs*: āzis = stūrgalvība, muļķība? 1635, *Ounegalve*: auna galva = spītība, stūrgalvība? 1573 (Blese 1929, 135–136)), tomēr šajā nodaļā tie netiek analizēti.

Cilvēka ārējā izskata motivēti uzvārdi ir plaši izplatīti Latvijā arī mūsdienās. Pēc autora antroponīmiskās kartotēkas datiem, tādi ir vismaz 330 savstarpēji atšķirīgi uzvārdi jeb 12,2% no visiem uzvārdiem, kas darināti no latviešu valodas neonīmiskās leksikas vārdiem un īpašvārdiem (jāuzsver, ka analizē iekļauti tikai tie uzvārdi, kas darināti uz latviešu valodas leksikas bāzes). Salīdzinājumam – citās sastatāmajās valodās attiecīgās semantikas uzvārdi veido apmēram 12,3% no visiem analizētajiem antroponīmiem.

Visās salīdzināmajās valodās var atrast uzvārdus, kas vispārīgi raksturo cilvēka ārējo izskatu un arī vecumu: *jauns*, *vecs*, *skaists*, arī *smuks*.

Cilvēka ārējā izskata un vecuma motivēti uzvārdi

Latviešu	Igaņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Jauns ²² Jaunais (4) Jauniņš (1) Jaunītis (4) Jaunākais (1)	Noor (265)	Nuora (?) 410 (skandi- nāvu cilmes uzv. ?)	Jaunas I 824 Jauneika I 824 Jaunius I 824 Jauniškis I 824	Młodawski Młodecki Młodnicki	Молодожн иков 93	Jung 354 Junge 355 Jungen 355 Junger 355 Jünger 355 Jungerman Jungmann Junk 355 Junker 355 Junkers 355 Neu 472 Neuber 472 Neuer 473
Vecais (3) Vecums (8) Vecītis (2)	Vana (92)	Vanhanen 725 Vanha 906	Vecka II 1176 Veckas II 1176 Veckus Veckauskas Večka II 1176 Večkys II 1177 Senulis II 701 Senionis II 700	Staryk Starosz	Стариков 25, 122 Старицкий 216 Старицын 168 Старцев 178	Alt 84 Alter 84 Altermann 84 Altmann 85
Skaists (1) Skaistais Smukais Smukulis (5) Smukšs	Ilus (159) Kena (25) Kauniste	Kaunisto 208 (no vv)	Gražys I 703 Gražulis I 703 Gražulevičius I 703 Gražaitis I 703 Graželis I 703 Gražėnas I 703 Graževičius I 703	Ładny Piękny	Красавчико в 122 Красивов 143 Красивый 138	Schön 593 Schon 593 Schöne 593 Schönemann Schöner 594 Schönert Schönig 594 Schöning 594 Hübsch 338

²² Tabulā pie uzvārdiem tiek norādītas attiecīgās valodas uzvārdu vārdnīcas lappuses, iekavās tiek norādīts uzvārdu biežums. Poļu uzvārdi pieejamā materiāla dēļ varētu būt pārstāvēti nepilnīgi.

						Hübscher Hübschmann 338 Schmuck Schmucker Schmücker 588
--	--	--	--	--	--	--

Uzvārdu dotumi liecina, ka latviešu literārās valodas adjektīvs *skaists* uzvārdos atspoguļojas daudz retāk nekā dialektos un sarunvalodā lietojamais adjektīvs *smuks*.

Daudzi no šīs tematiskās grupas uzvārdiem raksturo cilvēka augumu: *Apaļais* (5), *Dižais* (8), *Garais* (9), *Greizis* (?) (3), *Kuplais* (17), *Lielais* (17), *Līkais* (5), *Mazais* (5), *Platais* (22), *Pusplatais* (2), *Resnais* (20), *Sausais* (6), *Sīkais* (2), *Slaikais* (1), *Slaidītis* (1), *Smalkais* (20), *Stalts* (7), *Strupais* (2), *Šaure* (1), *Šauriņš*, *Šmaugais* (1), *Tievais* (2), *Treknais* (2) u. c. Šķiet, ka visbiežāk uzvārdos sastopamas adjektīvu *plats*, *resns*, *kupls*, *liels* un *mazs* saknes, kā arī šīs semantikas iespējamie desubstantīvie uzvārdi – *Mazulis* (8), *Madžulis* (1), *Pundurs* (3).

Cilvēka augumu raksturojoši uzvārdi

Latviešu	Igaņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Lielais (17)	Suur (309) Suure (13)	Suuronen 630 Iso (tikai salikteņos)	Didelis I 492 Didelevičius Didžiūnaitis I 492 Didžiulis I 492 Didžius I 493 Lielis II 77	Dużyła Dużyński Wielki	Большаков 163 Больших 29, 140 Большов 163 Большой 28 Великий 28 Великов 174, 179 Великович 239 Величко 219	Gross 288 Groß 288 Grosse 288 Große 288 Großel 289 Grösel 289 Grosser 289 Großer 289 Grosl 289 Großl 289 Grössl 289 Gröbl 289 Grössle 289 Grossmann Großmann 289
Mazais (5) Maziņš (8) Mazītis (2) Mazulis (8) Madžulis (1) Mazuls (?)	Väike (8) Väikene (39)	Pieni (tikai salikteņos)	Mažeika II 191 Mažuika II 192 Mažukaitis Mažukna Mažis II 192 Mažeikis Mažinskas II 192 Mažuta II 192 Mažutis II 192 Mažiukas II 192 Maželis II 191 Mažilis II 193 Mažylis II 193 Mažiulis II 193 Mažulytis Mažulaitis Mažulevičius	Mały Malysz Malek	Малов 164 Малыгин 123 Малышев 128, 164 Малышкин 164 Малыкин 164 Малыхин 164	Klein 375 Kleine 375 Kleinen 375 Kleiner 375 Kleinert 375 Kleeman Kleen 375 Kleinecke Kleinicke Kleinke 375 Kleinmann Kleinmann 376

			Mažulis II 193			
Garais (9)	Pikk (402)	Pitkänen 477 Pitko 476 Pitkä	Ilgas I 765 Ilgenis I 765 Ilgauskas I 765 Ilgavičius I 765 Ilginis I 765 Aukštėjus I 138 Aukštinis I 139	Długa Długajczy k Długaszek Długosz	Долгих 229	Lang 411 Lange 411 Langen 411 Langer 411 Langmann 412
Pundurs (3)	Madal (32) Madalik (28)	Matala 345	Žemalis Žemeikis Žemonis Žemulis II 1323	Niski	–	Zwerg 746

Liela auguma cilvēku varētu raksturot arī ar Kurzemē pazīstamo leksēmu *dižs*: *Dižais* (8).

Par uzvārda *Mazais* semantiskajiem sinonīmiem varētu uzskatīt arī uzvārdus *Sīks*, *Sīkais*, varbūt arī *Strups* un *Knaps*:

Latviešu	Igaļu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Sīkais (2) Sīks (1) Sīkulis (2)	Väike (8)	Kiikeri 220	Smulka II 772 Smulkauskas Smulkevičius Smulkis II 772 Smulkys II 772	Drobny Drobnik	Мелких 29 Дробышев 128	Klein 375 Kleine 375 Kleinen 375 Kleinert 375 Kleinmann Kleinecke 375
Strups (3) Strupais (2) Strupītis Strupīts (1) Strupulis (6) Strupka Strupišs (2)	Tömp (6)	–	Trumpa II 1073 Trumpaitis Trumpakaitis Trumpelis II 1074 Trumpavičius Trumpikas Trumpiškis II 1074 Striukas II 838 Striukis Striukys Striukaitis II 838 Kemžys I 971	Krótkiewicz Krótki	Коротич 217 Короткий 138 Коротких 29, 140 Короткевич 228 Коротченко 218 Коротыгин 123 Коротков	Stump 651 Stumpe 651 Stumpf 651 Stumpp 651 Kurz 406 Kurtz 406 Kurze 406 Kleinecke 375 Kleinicke 375 Kleiner 375 Kleinert 375 Kleinke 375 (? 'kalps')
Knaps (7) Knape (1)	–	Lyhykäinen (?) 324	Skat. arī tabulā pie latv. uzv. Strups	Skat. arī tabulā pie latv. uzv. Strups	Skat. arī tabulā pie latv. uzv. Strups	Knape 380 Knapp(e) 380 Skat. arī tabulā pie latv. uzv. Strups

Latviešu valodā ir rets uzvārds *Vidējs*, kas, iespējams, raksturo vidēja auguma cilvēku (bet nav izslēgts, ka tam sākotnēji piemītusi semantika ‘vidējais bērns ģimenē’):

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Vidējs (1)	–	Keskinen 217	–	Średni Środkowy Średnicki	Среднев 127	Mittler 460 Mittmann 460

Nereti personvārdos tiek raksturota cilvēka miesas uzbūve. Visās sastatāmajās valodās ir uzvārdi, kuru pamatā ir leksēmas ar nozīmi ‘resns’, ‘biezs’, ‘plats (ar platiem pleciem)’, ‘sauss’, ‘viegls’, ‘greizs’, gandrīz visās ir ‘apaļš’, ‘šaurš’, ‘tauks’, ‘tievs’, retāk – ‘slaidš’, ‘šmaugs’, ‘vingrs’, ‘mīksts’. Piemēram:

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Apals (4) Apalītis (1)	–	Pyöriä (505) < adj. <i>pyöreä</i>	Apalaveičius I 113 Apalinskas Apalainis Apalenskas I 113 Apalis I 114	Okraǳy Okraǳewski	Круглов 143 Кругляшов 128 Кругленин 127 Кругликов 122	Runde 559
Platais (22) (Pusplatais (2))	Lai (113)	–	Platelis II 468 Platinskas II 468 Platukas II 469 Platūkis II 469 Platulevičius Platuona II 469	Szerokow Szerokowski	Широких 8, 19 Широков 26, 142 Ширяев 126 Ширенко Г 569	Breit 151 Breiter 152 Breitling 152 Breitner 152
Resnis (12) Resnais (20)	Paks (48) Paksin (9) Paksina (7) Jāme (14)	Lihava 308 Lihavainen 309 Summanen < <i>sumpa</i> 622–623	Storimas II 826 Storis II 826 Storys II 827	Teǳi	Толстов 19, 26 Толстой 19, 28, 29, 138, 187, 189, 328 Толстиков 122 Толстых 140 Толстяков 121	Dichte 183 Dichtl 183 Dick(e) 183 Dickel 184 Dicker(t) Dickmann 184 Dicks 184 Stark 635 Stärk 635 Starke 635 Starck 635
Kuplais (17) Kuplis (12) Kuplums Kuplenieks (?)	Kahar (191)	–	Kuplis I 1128 Kuplinskas Kupliauskas I 1128	–	–	Bausch 111 (?)
Taukulis (1) Taukuls Treknaiss (2) Mīkstais (2)	Rasva (64)	–	Taukelis II 1029 Taukevičius Taukočius Taukūnas	Tłustowski Tłuszczak Tłuscik	Жиркевич 239 Жиряков 121 Тучков (?)	Schmalz 584 Schmaltz Schmalzl Schmälzle 584

			Taukinaitis Taukinas Taukinis Taukis II 1029 Tauklys II 1029 Taukus II 1029		'treknais' 120	Fett(e) 237 Feth 237 Feis 235 Feiss 235 Feiß 235 Feist 235
Greizis (?) (3) Greiziņš (4) Līkais (5)	Köver Köverik (46) Vildak Vildek Viltune	Käyra 280 Väärä 773 Vääränen 773	Kreiva I 1071 Kreivis I 1071 Kreivys I 1071 Kreivaitis I 1071 Kreivėnas I 1071 Kreivenis I 1071	Krzywa Krzywacki Krzywański Krzywicki Krzywiec Krzywic Krzywina Krzywiński Krzywka Krzywy 164	Кривец 161 Кривич 240 Кривов 141 Кривицкий 247 Кривенко 218 Кривцов 130	Krumm(e) 400 Krummel 400 Scheve 576 Schewe 576 Schrage 597
Sausais (6) Sausiņš (5) Sausnītis (2) Tievais (2) Šaure (1) Šauris	Kuiv (178) Kuiva (37) Kuivanen (19) Kuivone (14) Kuivas (12)	Kuivanen 258 Kuivalainen Kuivinen	Sausis II 684 Sausys II 684 Sausaitis II Sausinas II 683 Sausalis II 683 Sausanavačius II 683	Suchy Suchowicz Chudzik	Сухан 220 Суханов 127, 187 Сухачёв 130 Сухих 140 Сухов 26 Худаков	Dürr 202 Hager 299 Häger 299 Mager 436 Mägerle 436 Mägerlein 436
Vieglais (10) Viegliņš (3)	Kerge (215) Hölpus (66)	Helppi 112 Helppolai- nen	Lengvelis II 57 Lengvenius Lengvenis II 57 Lengvaitis Lengvys II 56	Lekki	Легчак 235 Легченя 237 Легчилов Легчаков 236	Leicht 417
Smuidris (1) Slaikais (1)	Sale (24) Sirge (109)	–	–	Chudy Chudyński Chudziak	–	Schmahl Schmal(e) 584

Kā konstatējusi V. Staltmane, nereti uzvārda pamatā ir arī dialektāla leksēma: *Ādens* (*ādenis* 'vājš cilvēks'), *Brangalis*, *Brangulis*, *Brengulis* (*brangulis* 'korpulents cilvēks'), *Drucka*, *Drukis* (*drucka*, *drukis* 'drukns puisis') (Сталтмане 1981, 90).

Cilvēka augumu var raksturot arī daudzi citi uzvārdi, kuru pamatā nav vis raksturojošs īpašības vārds, bet gan metaforiski lietots lietvārds, piemēram, *Pipars*, *Rūķītis*, kā arī dažādi faunas pārstāvju nosaukumi, piemēram: *Cālis*, *Cālītis*, *Blusa*, *Kurmis*, *Zvirbulis*. Arī Alvīds Butkus, rakstīdams par lietuviešu iesaukām, norādījis, ka augumu visbiežāk raksturo tieši dzīvnieku cilmes iesaukas (Butkus 1980, 162).

Ļoti bieži uzvārda pamatā ir pazīmes, kas raksturo cilvēka galvu vai seju. Salīdzinājumam izmantojot lietuviešu iesaukas, jāpiemin, ka gandrīz puse (45%) no izskata raksturotājiesaukām ir dotas, aprakstot tieši galvu vai seju (Butkus 1995, 36). Acīmredzot sejas krāsu raksturo uzvārdi *Bāliņš* un *Sārts* (taču var pieļaut arī citas šo antroponīmu cilmes hipotēzes, piemēram, matu krāsu – skat. tālāk):

Cilvēka galvu vai seju raksturojoši uzvārdi

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Bāliņš (45) Balulis (?) (6)	–	Valjakka 720 (<i>valjako</i> 'vaalea', gaišs)	Balkšaitis I 174 Balkus Balkūnas Balinis I 172	–	Бледных 140	Bleich 134 Bleicher 134 Fahl 229 Fahle 229
Sārts (?) (10)	–	–	Sartis II 679 Sartys II 679 Sartaitis Sartakauskas Sartanavačius Sartatavičius Sartauskas II 679	Rumiancew Rumianowski	Румянцев 130, 182	–

Ļoti bieži uzvārda pamatā ir acu krāsa vai forma: *Baltacis* (1), *Melnacis* (3), *Platacis* (4), *Zilacis* (3), *Sirmacis* (2), *Raibacis* (3), *Ilgacis* (2), *Kaulačs* (1), *Rasnačs* (1), *Rasnacis* (1), *Šķaunacis* (1), *Zaļacis*²³ (1) (pēdējiem sešiem uzvārdiem neizdevās atrast paralēles sastatāmajās valodās). Latgalē ir zināmi uzvārdi *Leikacs* 'līkacis', *Pūgacs* 'kam acis kā pogas' (Latkovskis 1968, 97, 89). Visbiežāk latviešu valodā sastopami uzvārdi ar nozīmi 'cilvēks ar melnām acīm'.

Acu krāsu vai formu raksturojoši uzvārdi

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Baltacis (1) Baltačis (1) Baltacs L I 89	–	–	Baltakis I 177 Baltakys I 177 Baltakevičius	Białokos Białokowski	Белоглазов Белооков [rets]	–
Melnacis (3) Mellacis (3) Melacis (4) Malnacis (1) Malnačs (3) Melecis (6)?	–	–	Juodakis I 857 Juodakys I 857	–	Черноглазов 133 Чернооков 133	Schwarzeugl K 142
Platacis (4) Platačs	–	–	Platakis II 467	Szerokowski	–	–
Zilacis (3)	–	–	–	–	Синеоков Синеглазов 133	–

Fizisks trūkums (viens acs), iespējams, parādās tādā uzvārdā kā *Vienacis* (2), kura analogi citās valodās sastopami reti (no poļu uzvārdiem ir zināms *Bezokowski*, no krievu uzvārdiem antroponīmiskajā literatūrā minēts tikai daļēji analogiskais *Одноруков* (Унбергаун

²³ Tomēr daļu no šiem uzvārdiem (*Ilgacis*, *Kaulačs*, *Rasnačs*, *Sirmacis*) varētu skaidrot kā sufiksālus derivātus ar piedēkli -at-, resp., izskaņu -atis. Uzvārda *Šķaunacis* pamatā visdrīzāk ir zivs nosaukums *šķaunacis* (skat. Laumane 1973, 67-68).

1989, 134), taču internetā var atrast arī uzvārdu *Одноглазов*). Varbūt kā savdabīgu semantisku antonīmu var minēt latv. uzvārdu *Sveikacis* ‘ar veselām acīm’? Dīvaini, ka latviešu valodā nav uzvārda *Šķielacis, jo kaimiņtautās tas ir visai izplatīts uzvārds: sal. liet. *Žvairaitis* (LPŽ I 1351) un vācu *Schiller, Schilcher, Scheel, Schiele* (Kunze 1998, 142). Acīmredzot šo semantiku latvieši ir izteikuši metaforiski – *Zaķis, Trusis* u. tml. Liet. valodā ir arī uzv. *Aklys* un *Akliskas* ‘aklais’ LPŽ I 72 – šādas nozīmes uzvārdu latviešu valodā nav.

Nereti tiek raksturotas cilvēka ausis: *Baltausis* (4), *Baltauss*, *Garausis* (1), *Lielausis* (2), *Lielauss* (4), *Līkausis* (1), *Mellausis* (1), *Melnausis* (1), *Plikausis* (3), *Plikauss* (1), *Rudausis*, *Smukausis* (1), *Stāvausis* (1), *Strupausis* (3), *Villausis* (1). Kā rāda šo uzvārdu biežums, Latvijā tie nav visai izplatīti. Nevienam no šiem latviešu saliktajiem uzvārdiem neizdevās konstatēt analogas paralēles sastatāmajās valodās. Krievu valodā, piemēram, ir uzvārdi *Остроухов* ‘tāds, kam ir smailas ausis’, *Мерзлоухов* ‘tāds, kam nosalušas ausis’ (Унбегаун 1989, 133), vācu valodā – *Schmalohr* ‘šaurausis’, *Rothöhl* ‘sarkanausis’ (Kunze 1998, 142), kādu savukārt nav latviešiem.

Dažreiz, lai gan reti, uzvārdos tiek pieminēti arī zobi: *Bezzobis* (1), *Melnzobs* (3), *Melnzobis* (1), *Melzobis* (1), *Radzobs* (1) un *Redzobs* (3) < *Retzobs. Latvijā ir reģistrēts arī uzvārds *Zobs* (6). Dažiem šiem uzvārdiem izdevās atrast paralēles tikai krievu valodā: *Беззубов* ‘bezzobis’, *Чернозубов* ‘melnzobis’.

Pavisam reti latviešu uzvārdos pieminēts deguns – tikai *Deguns* (3) un *Gardeguns*, kas V. Staltmanes krājumos nav reģistrēts. Šķiet, ka citās valodās tas sastopams ievērojami biežāk: sal. krievu *Долгоносов* ‘gardegunis’, *Кривоносов* ‘šķībdegunis’, *Лихоносов* ‘tāds, kam ir brašs / straujš deguns’, *Малюносов* ‘mazdegunis’, *Сухоносов* ‘sausdegunis’, *Толстоносов* ‘resndegunis’ (Унбегаун 1989, 133), *Ломоносов* ‘ar salauztu degunu’. Sal. arī somu mūsdienu uzvārdu *Nokka*, kura izcelsmes pamatā varētu būt arī nozīme ‘deguns’; 17. gs. ir reģistrēts arī *Pitkänocka* ‘gardegunis’ (Suk. 406). Poļu valodā ir *Beznosyk* ‘bezdegunis’, vācu valodā ir *Nasemann* ‘degunvīrs’, *Halbnas(s)* ‘pusdegunis’, *Spitznas(s)* ‘smaildegunis, spicdegunis’, *Kurznas(s)* ‘īsdegunis’, *Langnese* ‘gardegunis’ u. c. (Kunze 1998, 142)

Bieži tiek raksturota matu krāsa vai galvas forma: *Balgalvis*, *Gaišais*, *Melgalvis*, *Melnis*, *Melnmatis*, *Rudgalvis*, *Rudītis*, *Ruduss*²⁴, *Sarkanais*, *Sarkangalvis*, *Zilgalvis*, *Sirmais*, *Tumšais*; *Dižgalvis*, *Lielgalvis*, *Platgalvis*, *Mazgalviņš*, *Plikais*, *Plikgalvis*. Visizplatītākie šīs semantiskās apakšgrupas uzvārdi ir *Baltiņš*, *Baltais*, *Balgalvis*, *Baltgalvis* (kas gan var tikt attiecināti gan uz blondiem matiem, gan uz sirmu galvu), kā arī *Sirmais*, *Pelēcis*, *Pelēkais*. Visiem šiem latviešu uzvārdiem ir skaidras paralēles arī citās sastatāmajās valodās.

Matu krāsu vai galvas formu raksturojoši uzvārdi

Latviešu	Igaņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Balgalvis (17) Balgalvs (1) Baltgalvis (6) Baltgalva (1)	Valgepea (92)	Valkeapää 720	Balgalvis I 171 Baltaplūkis I 177	Białogłowski Białokur	Седов 26, 141, 346 Седых 140	Weisskopf Weißkopf 706 Weiskopf 705 Weisshaupt Weißhaupt

²⁴ Uzv. *Ruduss* varētu būt saistāms ar zivs nosaukumu *rudus(i)s* ‘rudulis’ (skat. Laumane 1973, 202-204).

Baltgalvs (4)						706
Balts (3) Baltais (20) Baltiņš (50) Balteņš	Valge (544)	–	Baltaitis I 176 Balčytis I 169 Balčiūnas I 169 Balčys I 169 Balčiukaitis I 169 Balčius I 169 Balčiukas I 169 Balta I 176 Baltēnas I 176 Baltauskas I 176	Białek Biały Białik Białach Białasek Białkowski Biełasiewicz Białasik Białczyk Białecki	Белый 186 Белых 140 Беляев 126, 313, 361 Бельский 216, 356, 357 Беляк 241 Белов 26, 141, 313 Беликов Беляков Белянов Г 60	Weiss 705 Weiß 706 Weisse 705 Weiße 705 Weisser 705 Weißer 705 Weiser 705 Weissmann 706 Weißmann 706 Weise 704 Weis 704
Sirmais (17) Sirmelis (3) Sirmulis (2) Sirmītis (1)	Hall (40) Halli (11)	Harmanen 100 Harmainen Harmoinen Harmaala	Žilėnas II 1333 Žilanas II 1333 Žilanis II 1333 Žilevičius Žilenis II 1333 Žiliauskas Žiliukas Žilinskas II 1333 Žila II 1332 Žyla II 1332 Žilaitis II 1332 Žilis II 1334 Žilys II 1334 Žylus II 1334 Žilius II 1334	Siwy Siwkowski Siwkiewicz Siwiński Siwik Siwec Siwiak	Седов 26, 141, 346 Седин 242 Седунов 169 Седых 140 Седышев 128 Сивяков 121	Grau 284 Grauer 284 Graumann 284
Pelēcis (16) Pelēkais (9)	Skat. arī tabulā pie latv. uzv. Sirmais	Skat. arī tabulā pie latv. uzv. Sirmais	Pilka II 457 Pilkėnas II 457 Pilkis II 457 Pilkionis Pilkūnas II 457 Pilkaitis II 457 Pilkauskas Pilkavičius Pilkevičius II 457	Szary Szaryński Szarowski	Сериков 122 Серов 141 Серяков 121 Серышев 128 Серый Серенко Серкин Г 431	Skat. arī tabulā pie latv. uzv. Sirmais

Jāpiebilst, ka uzvārdam *Pelēkais* (kā arī analogiskiem citu valodu antroponīmiem) var piemist arī cita sākotnējā semantika – ‘vienkāršs, neuzkrītošs’. Droši vien sirmus matus raksturo arī uzvārdi *Zilgalvis* (18), *Zilgalvs* (1), *Sarma* (37), *Sarmiņš* (2), *Sarmulis* (13), varbūt arī *Salna* (46), *Salnītis* (1) u. c.

Spriežot pēc attiecīgo uzvārdu biežuma, nedaudz retāk Latvijā ir reģistrēti uzvārdi, kas darināti no adjektīviem *melns* un *sarkans*:

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Melnis (7) Melngalvis (2) Melngalvs	Must (652) Mustonen (175)	Mustonen 372 Mustapää 371	Juodys I 858 Juodišius Juodka I 859 Juodkis	Czarnecki Czarnek Czarniak Czarniawski	Черник 253 Черникин 153 Чернов 26,	Schwartz 605 Schwarz 605 Schwarze

(2) Melgalvis (6) Melmatis (1) Melliņš (3) Meliņš (1) (?) Melnītis (1) Tumšs (9) ? Timšs (5) ?	Musto (31) Mustis (17)		Juodeika I 857 Juodelē Juodrys I 859 Juodžius I 860 Juodagalvis I 857 Juodgalvis I 858 Juodšeris I 859 Melnis (aizgūvums no latv. val.) II 207	Czarnul Czarny Czarnota	141, 328, 337, 338 Черный 19, 186 Черных 8, 19, 29 Черноголов кин 149	605 Schwarzer Schwärzer 606 Schwarz- haupt 606 Schwarz- mann 606 Schwarz- haupt 606 Schwarz- kopf 606 Dunkel 201
Sarkans (13) Sarkanis (7) Sarkanais (2) Sarkaniņš (1) Sarkis (4) Sarkangalvis (3)	Puna (93) Punane (29)	Punapää (?) 777	Raudonaitis Raudonikas Raudonikis II 582 Raudonis II 582 Raudonius II 582 Raudys 581	Czerwony Czerwonka Czerwonowski Czerwoniec (?) Rumiński	Краснов 26, 141 Красный 265 Красных 140 Черепенин 'sarkanma- tis' 127	Rot 554 Roth 554 Rothe 554 Rother 554 Röther 554 Rothmann Rotmann 555

Kā liecina tabulas dati, visās sastatāmajās valodās ir sastopami analogas semantikas uzvārdi.

Retāka latviešu valodas antroponīmos ir leksēma *ruds* (to gan var daļēji uzskatīt par sinonīmu semantiku uzvārdiem ar *sarkans* – skat. iepriekš):

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Rudgalvis (2) Rutgalvis (?) (1)	–	Ruskeapää 783	Rudgalvis II 630	–	–	–
Rudītis (3) Raudītis (?)	Ruuge (23)	–	Rudikas II 630 Rudinskas Rudis II 630 Rudys II 630 Rūdis II 630 Rūdys II 630 Rudžius II 633	Rudy Rudyk Rudak Ryży Ryżyk	Рыжаков 32, 121 Рыжиков 122 Рыжков 120 Рыжохин 129 Рыжов 141 Рыжей	–

Pie uzvārdiem, kas raksturo matu krāsu, varētu piederēt arī *Zeltmatis* un *Zelgalvis* (citās valodās daļēji analogisko uzvārdu cilme gan varētu būt saistīta ne tikai ar matu krāsu):

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Zeltmatis (1) Zelgalvis (2)	Kuld (178) Kulla (105)	Kultanen 262 Kultala	Aukselis I 138 Auksutis Auksutaitis	Złoty Złotek Złoty Złotucha Złotowski	Золотов 160 Золотых 140 Золотарёв 97	Gold (?) 277 Goldt (?) 278 Goldkopf

Ar matu formu un frizūru ir cieši saistīts arī visizplatītākais šīs grupas uzvārds *Sproģis*, kā arī citi šīs saknes antroponīmi: *Sproga* (4), *Sprūga*, *Sprodzēns*:

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Sproģis (184) Sproga (4) Sprūga Sprodzēns	Lokk (383)	–	Sproģis II 786 Sprogys II 786 Spruoga II 786 Spruogis (aizguvumi no latv. val.) II 786 Sruoginis (?) II 789 Garbenis (?) I 623	Kędzierzawy Kędzierzawski	Кудреватый 138 Кудрявцев 130, 313 Кудрявчико в 122 Кудрявый 138	Lock 428

Ar matu sakārtojumu acīmredzot saistīti arī uzvārdi *Kudlis* un *Gludītis*:

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Kudlis (1) Kudlais (2)	–	–	Kudla I 1102 Kudlas I 1102 Kudlevičius I 1102 Kudlinskas I 1102 Kudlis I 1102	Kudła Kudłacik Kudłowicz	Косматый 19	–
Gludītis Gludiņš (6)	Sile Libe	Tasainen 652 Tasanen 652	Gluoda I 685 Gluodas I 685	Gladovski Gladcin (?)	Гладков 142 Гладких G 126 Гладкий	Glatt(e) 275 Glättli 275

Šeit būtu jāmin arī visās salīdzināmajās valodās plaši pazīstamā semantika ‘plikgalvis’ (uzvārdu *Plikais* un *Pliksis* pamatā varētu būt arī cita sākotnēja nozīme – ‘nabadzīgs’):

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Plikgalvis (2) Pliķis (1) Plikais (1) Pliksis (?) (1) Pliķsis (1) Pliķšs (3)	Kiilaspää (19) Kiilaspea (29) Kiilas (21)	Koli 237 Paljakka 437 (tomēr skaidrojumā – ‘zeme bez klintīm’)	Plikis II 476 Plikys Plikelis Plikevičius Plikionis Plikūnas Plikutis 476	Łysy	Лысак 220 Лысенко 202 Лысыя 224 Лысяк 220	Glatz(e) 275 Glatzel 275 Glätzel 275 Glatzer 275 Kahl 358 Kahle 358 Kahler 358 Kahleit 358

Dažreiz etimoloģiskā semantika norāda uz galvas lielumu (bet varbūt tajā saskatāma arī pārnestā nozīme):

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Lielgalvis (6) Dižgalvis(6)	–	–	Didžgalvis I 492	Wielogłowski	–	Großkop(f) Großhaupt 289

Protams, leksēma *galva* ir ietverta arī citas semantikas uzvārdos, kas visdrīzāk raksturo nevis cilvēka ārējo izskatu, bet gan prāta spējas vai uzvedību: *Dzelzgalva* (1), *Dzelzgalvis* (3), *Lāčgalva* (1), *Lācgalva* (1), *Lācgalvis* (1), *Lācgalvis* (2), *Lācgalvs* (11), *Grozgalvis* (1), *Grozgalvs* (1), *Ķergalvis* (14), *Pušgalvis* (1), *Pušgalvs* (3) u. c. Latvijā ir arī no sākotnējās emocionāli ekspresīvās nozīmes viedokļa neitrāls uzvārds *Galviņš* (33).

Viena no cilvēka raksturīgām pazīmēm vienmēr ir bijusi bārda un ūsas. Leksēma *ūsas* ir izmantota tikai triju latviešu uzvārdu darināšanā, tos īpaši neraksturojot: *Ūsis* (2), *Ūsiņš* (10; šī uzv. pamatā varētu būt arī mitonīms) un *Ūsāns*, taču *bārda* tiek pieminēta daudz biežāk: *Bārda*, *Bārdiņš*, *Baltbārdis*, *Bezbārdis*, *Biezbārda*, *Biezbārdis*, *Brūzbārds*, *Bukbārdis*, *Greizbārdis*, *Lielbārdis*, *Linbārdis*, *Līkbārdis*, *Melbārdis*, *Melnbārdis*, *Mežabārdis*, *Misiņbārdis*, *Platbārdis*, *Rudbārdis*, *Sarkanbārdis*, *Sirimbārdis*, *Stakelbārdis*, *Svinabārdis*, *Zilbārdis*. Pēc Veltas Staltmanes apkopotajiem personvārdu izplatības datiem, visbiežāk no šiem uzvārdiem Latvijā sastopams *Melbārdis* (25) (tam ir arī visvairāk dažādu variantu). Piemēram:

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Bārda (21) Bārdiņš (9) Bārdziņš (9) Bārdains Bārdainis (3) Bārdulis	Habe (10)	Parta 445 Partanen 445 Partonen 446 Partinen 446	Barzda I 207 Barzdaitis I 207 Barzdys I 207 Barzdukas Barzdžius Barzdžiukas I 208	Broda Brodacki Brodowicz Brodowski Brodawski (?)	Борода 242 Бородай 224 Бородин 26, 147 Бородулин 125	Bart 105 Barten 106 Barth 106 Bartmann 106
Baltbārdis (1) Baltbārdis (1) Baltbārdis	–	–	Balbarzdis I 167	–	Белобород- кин 132 Белоборо- дов 132	Weissbart(h) 705 Weißbart(h) 705
Melnbārdis (5) Melnbārda (1) Melnbārds (1) Melbārdis (25) Melbārds (16) Melbārda (1) Melbārdis (7)	–	Mustaparta	Melbarzdis (aizgūvums no latv. val.) II 204	–	Черноборо- дов	–
Sarkanbārdi s (7) Sarkanbārds (3) Sarkanbārda (1)	Punapart (30)	–	–	–	Краснобо- родов	Rothbart(h) 554
Sirimbārdis	–	–	–	–	Седоборо-	Weissbart(h)

(8) Sirmbārds (3)					дов	705 Weißbart(h) 705
-------------------------	--	--	--	--	-----	---------------------------

Tikai latviešiem ir *Biezbārdis* (6), *Biezbārda* (1), *Bukbārdis* (1), *Mežabārdis* (1), *Svinabārdis* (1), tikai latviešiem un krieviem ir *Līkbārdis* (1), *Greizbārdis* (1) (kr. *Кривобород*), tikai latviešiem un lietuviešiem konstatēts *Lielbārdis* (4) (liet. *Didžbarzdis*), tikai latviešiem un vāciešiem ir *Stakelbārdis* (1) (vācu *Hackbart*). Vācu valodā ir arī *Breitbart* ‘platbārdis’, *Buntebart* ‘raibbārdis’, *Flachsbart* ‘plakanbārdis, līdzenbārdis’, *Distelbart* ‘dadžabārdis’ (Kunze 1998, 143). Citvalodu uzvārdos arī ūsas tiek pieminētas samērā bieži: liet. *Baltūsis* ‘baltūsis’, kr. *Белоусов* ‘baltūsis’, *Черноусов* ‘melnūsis’, *Мокрыусов* ‘slapjūsis’ u. c.

Tikai vienā latviešu uzvārdā ir ietverta leksēma zods, to īpaši neraksturojot: *Zods* (6) (iespējams, arī dial. forma *Zūdiņš* (1)?), tāpat tikai vienreiz uzvārda veidošanai izmantots apelatīvs vaigs – *Vaidziņš* (1), vienreiz – piere – *Platpieris* (1), *Platpīrs* (1), *Platpers*, vienreiz – mute – *Lielmutis* (1), vienreiz – lūpa – *Apalūpa* (?) (1). Paretam varbūt tiek izcelta kāda sejas īpatnība: *Pumpiņš* (2) < *pumpa*, *Kārpīņš* (4) < (?) *kārpa*.

Dažreiz īpaša uzmanība raksturotājantroponīmos tiek pievērsta cilvēka kaklam: Latvijā ir uzv. *Kakliņš* (1), kā arī saliktenis *Garkaklis*:

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Garkaklis (1)	–	Pitkākaula	–	Długoszewski (?)	Долгошеин	Langhals K 144

Uzvārds *Īskaklis Latvijā nav reģistrēts, turpretim Vācijā ir gan *Langhals* ‘garkaklis’, gan antonīmiskas nozīmes uzvārds *Kurzahals* un *Korthalz* ‘īskaklis’, gan *Speckhals* ‘treknkaklis’, gan *Schönhaltz* / *Schönhals* ‘skaistkaklis’ (Kunze 1998, 144). Krievu valodā ir uzv. *Кривошеин*, *Кривошеев* ‘šķībkaklis’, *Красношеев* ‘skaistkaklis’, *Толстошеев* ‘resnkaklis’ (Унбегаун 1989, 132), *Черношей*, *Черношеев* ‘melnkaklis’.

Visai bieži latviešu uzvārdos tiek raksturotas arī cilvēka kājas: *Aškājis*, *Aškājs*, *Augstkājis*, *Baltkājis*, *Garkājis*, *Lāčkājis*, *Lielkājis*, *Melnkājis*, *Ozolkājis*, *Platkājis*, *Plikkājis*, *Sauskājis*, *Salmkājis*, *Začkājis*. Dažas paralēles atspoguļotas tabulā:

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Baltkājis (2) Baltkājis (3)	–	–	Baltkojis I 178	Białonoga	Белоногов 149	Weisfuss
Garkājis (2) Garkājis (1)	–	Koikkalain- nen < apv. <i>koikka</i> 232– 234	Pgakojis I 765	–	Долгоногов 133 Долгопятов	Langbein 411 Langbehn 411
Platkājis (1)	–	Leveäjalka	–	–	–	Breitfuß K 144
Sauskājis (2) Sauskājis (1)	–	–	Sauskojus II 684	–	Сухоногов	–

Šie uzvārdi arī Latvijā nav visai izplatīti. Tādiem uzvārdiem kā latv. *Aškājis*, *Lāčkājis*, *Lielkājis*, *Ozolkājis*, *Plikkājis*, *Salmkājis* sastatāmajās valodās paralēles atrast neizdevās. Krievu valodā ir uzvārdi *Толстоногов* ‘resnkājis’ un *Тонконогов* ‘tievkājis’ (Унбегаун 1989, 133), kādu nav latviešu valodā. Lietuviešu valodā ir *Trumpakojis* ‘īskājis’ LPŽ II 1074, *Juodkojis* ‘melnkājis’ LPŽ I 859, vācu valodā ir *Schmalfuß* ‘šaurkājis, tievkājis’, *Gehlfuß*

‘gelbfuß (dzeltenkājis)’, *Plattfaut* ‘plakankājis’ (Kunze 1998, 144–145), bet latviešu uzvārdos analogi nav konstatēti. Iespējams, ar kājām saistīta motivētājnozīme arī tādiem latv. uzvārdiem kā *Peka* (11), *Peciņš* (3), *Ķepa* (1).

Iespējams, te jāmin arī tāds no apvidvārda darināts uzvārds kā *Šlampis* (arī *Šlampe* v.) < *šlampa* ‘kas neveikli, nekārtīgi iet’, resp., *slampa* ‘kas bradā pa slapjumu vai nobridies slapjš’ (Kapiņa, Laumane 2007, 326). Kājas raksturo arī uzvārds *Leinis* (sal. *lèins* I ‘schiefbeinig, auswärts gedreht’ (‘uz āru ar pirkstiem izgrieztas kājas sauc par leinām’) ME II 446, bet ir iespējama arī otra šā adjektīva nozīme *lèins* II ‘neuzvedīgs, nekārtīgs cilvēks’ ME II 446):

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Leinis (3) Leins (1) Leiņa (?) Kleins (9) (skat. arī Kapiņa, Laumane 2007, 323)	Köverjalg	–	Šleivys II 950 Šleiva Šleivelis Kleišis I 1015 Leinas II 47 (?) Leinis II 47 Leinys II 47 < liet. <i>leinas</i> ‘tievs, lokans’	–	Кривоногов Г 256	Krum(m)fuß K 144

Vēl retāk latviešu uzvārdos tiek pieminētas rokas un pirksti: *Rocis* ? (7), *Mazrocis* (1) (bet nav *Lielrocis), *Pirksts* (2), *Pirkstiņš* (2), *Deviņpirksts* (1) (arī vāciešiem ir *Neunfinger* ‘deviņpirksts’). Latviešu valodā ir arī uzvārds *Saujiņš* (1). Šīs semantikas saknes parādās arī salīdzināmajās valodās, bet tikai atšķirīgos saliktenos ar atšķirīgas nozīmes atributīvo komponentu: liet. *Storpirštis* ‘resnpirkstis’ LPŽ II 827, poļu *Biatorucki* ‘baltrocis’, *Długopalcyk* ‘garpirksts’, *Krzyworączka* ‘likrocis’, kr. *Долгорукий, Долгоруков* ‘garrocis’ (Унбегаун 1989, 19), vācu *Rothähndle* ‘sarkanrocis’, *Langfinger* ‘garpirksts’, *Fingerlo(o)s* ‘bezpirksts’ (Kunze 1998, 144). Vācu valodā ir arī uzvārdi *Daum*, *Daume* ‘īkšķis’, *Faust*, *Fust*, *Fäustle* ‘dūre’ (Kunze 1998, 144).

Tikai latviešiem ir pazīstami tādi salikteni kā *Gargurnis* (6), *Gargurns* (8), *Garvēders*, *Vecvēderiņš* (1), *Baltmuguris* (1), *Baltpurniņš* (1).

Ja ir kāda īpaša ķermeņa pazīme, parasti – kāds anatomisks trūkums vai anomālija, arī tas var tikt minēts uzvārdā, piemēram:

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Klibais (3) Klibiķis (4) Sleinis (8)	–	–	Šlubelis II 959 Klibas I 1020 Klybas I 1020 Klibavičius Klibinskas Klibis I 1020 Klumbys I 1028 Raišis II 563 Raišys Raišelis Raišutis	Kulawik Kulwinski Kulawski	Хромец 161 Хромцов 130 Хромых 140 Колчин 131	Lahm 409 Lahme 409 Lahmer 409
Kreilis (13) Ķeiris (17) Ķeirs (3)	–	Kurritu (158) 266	Kaira I 887 Kairaitis I 889 Kairelis I 889	Lewy Lewiak Lewsza	Левша Левшин Левшов	Link(e) 426 Linker 426

Ҷеирāns (9) Кайришs L I 82 Кайрītis Шулҗа < dial. 'kreilis' Ziemeļlārgalē Раңкис < dial. 'kreilis' Rietumkurze mē Чейрс Чейрис Чейрāns < dial. Latgalē L I 82			Kairys I 889 Kairiūnas I 889		Левшуков 663 Левшунов	
Kupris (4) Kuprišs Lielkuprišs (1)	–	Kukkula 260 (?), arī 'kalniņš'	Kupris I 1129 Kuprys I 1129 Kuprevičius I 1128 Kuprinskas I 1128 Kuprelis I 1128 Kuprēnas I 1128	Garbacik Garbacki Garbacz Garbaczewski	Горбань 220 Горбатко 219 Горбатов 26 Горбач 224 Горбачёв 129 Горбенко 218 Горбунков 120 Горбунов 127	Buckel 158
Mēmīis Mēmēns (1) Kurlis (3)	Tumm (52) Tumma (16) Tummi (8) (?)	Mykkänen (?) 345	Memēnas II 208 Mēmēnas II 208 Memys II 208 Memis II 208 Nebilevicius II 312 Klusas I 1030	Niemyjski Niemczak Niemczuk Niemczek (sal. arī 'vācietis'?)	Немечек 253 Немков 120 Немцев 110 Немченко 216 Немчин 114 Немчинов 109, 110	Stumm(e) 651 Stummer 651 Stumpp 651

Šīs semantikas uzvārdiem ir zināmas paralēles gandrīz visās septiņās salīdzināmajās valodās. Uzvārds ar motivējošo nozīmi 'kreilis' nav pamanīts tikai igauņu valodā (*Vasakukäeline).

Pie cilvēka ārienes motivētiem antroponīmiem nosacīti pieder arī uzvārdi, kas raksturo cilvēka apģērbu (citās valodās – arī apavus): *Melnsvārcis* (1), *Melsvārcis* (1), *Melsvārks* (1); *Melnbiksis* (2), *Melbiksis* (3), *Lielbiksis* (3), *Sarkanbiksis* (5), arī *Biksis* (2) un *Bikšus* (4); *Cepuris* (1), *Cepure* (4) un *Lielcepure* (1), *Baltcepure*; *Cimdiņš* (17). Varbūt te būtu iekļaujami arī uzvārdi *Skarainis* (2), *Skranda* (skat. Kapiņa, Laumane 2007, 325), kā arī *Pastalnieks* (2), ja vien tā sākotnējā nozīme nav 'pastalu taisītājs'. Šādas semantikas uzvārdi paretam ir sastopami arī kaimiņvalodās: sal. lietuviešu *Ilgarūbis* 'ar garu apģērbu', *Ilgavyžis* 'ar garām vīzēm' LKŽ I 765, krievu *Черноштан* 'melnbiksis', *Красноштанов* 'sarkanbiksis', *Белошанкин* 'baltcepuris', *Кривошанкин* 'šķībcepuris' (Унбегаун 1989, 149, 132), vācu *Heu(c)k(e)* 'apmetnis ar apkakli', *Armleder* 'mit Lederärmeln (ar ādas

pieburknēm), *Spitzschuh* ‘spickurpis, smailkurpis’ (Kunze 1998, 149). Arī somu onomaste E. M. Nerhi atzīst, ka cilvēka īpašības, izskats un apģērbs bieži noteica papildvārda izvēli, kas vēlāk pārtapa par uzvārdu. Tomēr tādi senie (16. gs.) somu personvārdi kā *Tarijhowso* 1563 (= *Taarihousu* ‘plikbiksis’), *Nacka Hatto* 1563 (= *Nahkahattu* ‘ādas cepure’) mūsdienās nav lietojami (Närhi 1996, 27–28).

Arī ar krāsu adjektīviem saistīti uzvārdi varētu norādīt gan uz apģērba, gan ādas krāsu, kā arī uz citu, mūsdienās vairs nezināmu motivāciju. Dažas šādu uzvārdu paralēles vērojamas tabulā:

Latviešu	Igaņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Zaļais (8)	Haljas (115)	Vihreälä 744 (< vv.)	Žaliauskas II 1311 Žalimas II 1311 Žalionis II 1311 Žalis II 1311 Žalys II 1311	Zielony Zielonka	Зелёный 29 Зеленихин 168 Зеленко 219	Gruhn 290 Grun 290 Grün 290 Grüne 290 Gruner 290 Grüner 290 Grunert 291 Grünert 291 Grünke 291 Gröne 288
Zilais	–	–	Melinas II 206 Melinavičius II 206 Mėlynauskas II 206 Melinis II 206 Mėlynis II 206	Sinkowski Modrak	Синицин (?) < putna nosaukuma ? 149 Синичкин 149	–

Daži citās valodās lietoti cilvēka ārējā izskata motivētu uzvārdu piemēri, kuru analogi nav sastopami latviešu valodā:

lietuviešu val.: *Žvairaitis* ‘šķielētājs’ LPŽ I 1351, *Baltaragis* ‘baltradzis’ LPŽ I 177, *Juodviršis* ‘ar melnu muguru’ LPŽ I 860, *Lygnugaris* ‘ar līdzenu muguru’ LPŽ II 80, *Juodsnukis* ‘melnģimis, melnpuņnis’ LPŽ I 859, *Rudakis* ‘brūnācis’ LPŽ II 629, *Jautakis* ‘neglītu acu, neglīta skatiena cilvēks; nekauna’, *Klusas*, *Kluis* < *klusas* ‘drusku kurls’ LPŽ I 1030, *Laiškonis* < liet. *laiškus* viena no nozīmēm ‘vasarraibumains’;

poļu val.: *Białous*, *Białowas* ‘baltūsis’, *Białoboki* ‘baltsānis’, *Suchożebrski* ‘sausā riba’;

krievu val.: *Мехряков* < *мехряк* ‘resnulis, lēns, nevīžīgs cilvēks’, *Кривобоков* ‘šķībsānis’, *Кривоглаз* ‘šķībācis’, *Кривоzub* ‘greizzobis’ (Ганжина 2001, 315), *Долгорожев* ‘garģimis’, *Зубаков* ‘lielzobis’, *Коцаков* ‘kaulainais’, *Ушаков* ‘lūtausis, ar noļukušām ausīm’, *Косыгин* ‘šķielācis’ (Унбегаун 1989, 121, 123, 133), pat tādas neparastas semantikas uzvārdi kā *Синезубов* ‘zilzobis’, *Чернопятов* ‘melnpēdis’, *Красноглазов* ‘sarkanācis’, *Кривощёков* ‘šķībvaidzis’, *Чернощёков* ‘melnvaidzis’, *Синепунов* ‘zilnabis’ (Унбегаун 1989, 133–134, 149) – uzvārdi, kas skaidri liecina par to, ka radušies no iesaukām;

somu val.: *Karhapää* ‘cilvēks ar izspūrušiem matiem’ (Suk. 197), *Mieto* ‘vājš’, *Poskiparta* < *poski* + *parta* ‘vaigubārda’, *Vahvaselka* ‘stiprmuguris’ (Suk. 717). Senos dokumentos ir fiksēti arī tādi personvārdi kā *Porsaialka* 1551 (= *Porsaanjalka* ‘sivēnkāja’), *Sijanijaleka* 1564 (= *Sianjalka* ‘cūkkāja’), *Vereialka* 1564 (= *Vääräjalka* ‘sliktā kāja’), kas līdz mūsdienām nav saglabājušies (Närhi 1996, 27);

igauņu val.: *Köverjalg* ‘līkkājis’, *Raujalg* ‘dzelzskājis’, *Raudmees* ‘dzelzsvīrs’, *Pudrunahk* ‘putrasāda’ (Henno 2000, 37, Must 2000, 49). Lai gan igauņu un somu valodā arī ir daudz cilvēka ārienes motivētu uzvārdu, tomēr tādu (īpaši salikteņu – sal. latviešu uzvārdus ar *-acis*, *-bārdis*, *-galvis*, *-kājis*) ir ievērojami mazāk nekā latviešu valodā;

vācu val.: *Rothermund* ‘sarkanmutis’, *Breitz(h)n* ‘platzobis’, *Zahnlucke* ‘zobrobs; zobstarpa?’, *Paus(e)wang* ‘apaļvaidzis’, *Fettback* ‘taukvaidzis’, *Dünnebacke* ‘tievvaidzis’, *Rot(h)aug(e)* ‘sarkanacis’, *Dünnkinn* ‘tievsods’, *Nack / Nacke* ‘skausts, sprands’ (šis varētu būt arī toponīmiskas cilmes personvārds), *Schinkel* ‘augšstilbs’ un *Wadeschinkel* ‘apakšstilbs’, *Knie* ‘celis’, *Bauch* ‘vēders’ un *Schmerbauch* ‘taukvēders’, pat *Steiß*, *Steißle* ‘pakaļa, dibens’ (Kunze 1998, 142, 144), turklāt vācu valodā ir īpaši daudz dažādu uzvārda variantu ar nozīmi ‘jauns’ (bet ne ‘vecs’) un ‘skaists’.

Daudzi no uzvārdiem, kas varētu būt cilvēka ārienes motivēti, cilmes ziņā tomēr ir hipotētiski. Vairāki no minētajiem latviešu uzvārdiem noteikti ir cēlušies no toponīmiem, resp., mājvārdiem, taču to konstatēt bieži vairs nav iespējams. Pie daudzu antroponīmu etimoloģiskās semantikas būtu jāliek liela jautājuma zīme. Piemēram, pie raksturojošā apgērbā varbūt var minēt arī uzvārdu *Raibais*, bet analogiskā leksēma krievu valodā var nozīmēt arī ‘bakurētainais’, savukārt lietuviešu valodā – ‘ar vasarraibumiem’:

Latviešu	Igauņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Raibais (6)	–	Kirjava 224 Kirjavainen 225	Raiba II 561 Raibikis II 562 Raibis II 562 Raibys II 562 Raibužas Raibužis II 562 Raibužys II 562 Margis II 161 Margenis Margevičius Margiūnas II 162	Pstrocki	Пестрак 241 Рябов 141 Рябой 228 Рябухин 129 Рябушкин 121 Рябцов 130	Bunte 161 Scheck 572

Visai bieži ir ļoti grūti (patiesībā – nav iespējams) nošķirt, vai uzvārda pamatā ir cilvēka ārieni vai arī cilvēka raksturu aprakstoša leksēma, piemēram: *Plikais*, *Smaga*, *Strups*, *Smalkais*, *Spodris*, *Slapjš* u. c.:

Latviešu	Igauņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Slapjš (1) Slapjums (5)	Mārg (12) Lige (31)	Märkälä 388	Šlapaitis II 948 Šlapauskas Šlapikas II 948 Šlapauskas Šlapokas I Šlapšys II 948 Šlapavičius Šlapelis II 948 Šlapimas Šlapymas Šlapšinkas II 948	Mokrosiński	Мокриев 358 Мокриевич 358 Мокрицкий 216	Nass 469 Naß 469

Smaga (1) (?)	Rānk (164)	–	Sunkumaitis II 857	Cięzki	Тяжелов 143	Schwer 608 Schwers 608 Schweer 607
Spodris (3)	Sārāv (9)	–	Tyras II 1047 Tirila II 1047 Tirilas II 1047 Tirilis II 1047 Tyravičius Tyrevičius Tyriūnas II 1047	Czystaw Czystowski	Чистов 143 Чистяков 121, 313	Sauberlich 566 Rein 534 Reine 534 Reinen 534 Nett 472 Blanck(e) Blank(e) 133

Tā pati problēma ir aktuāla arī citās valodās, piemēram: liet. uzvārdu *Raudys* var saistīt ar liet. *rauda* ‘sarkanums, sarkana krāsa’, bet varbūt arī ar liet. *rauda* ‘raudiens, raudāšana, raudas’ LPŽ II 581–582.

Kā redzams no sastatījumiem tabulās – lai gan latviešu valodā cilvēka ārieni raksturojoši uzvārdi ir plaši izplatīti, tomēr nav realizēti visi iespējamie semantiskie modeļi, kas sastopami kaimiņvalodu antroponīnijā.

Visās sastatāmajās valodās var atrast cilvēka rakstura, psihisko īpatnību, ieradumu motivētus uzvārdus, tomēr cilvēka ārējā izskata motivētu uzvārdu latviešu valodā ir ievērojami vairāk nekā cilvēka rakstura motivētu personvārdu. Latviešu uzvārdu kartotēka liecina, ka no latviešu valodas leksēmām darināti aptuveni 65 ar cilvēka raksturu motivētu atšķirīgu uzvārdu, kas veido 2,4% no visiem latviskas cilmes uzvārdiem. Salīdzinājumam – citās sastatāmajās valodās attiecīgās semantikas uzvārdu ir tikai nedaudz vairāk – apmēram 5,1% no visiem analizētajiem antroponīnijiem.

Cilvēku vispārīgi var raksturot ar adjektīviem *labs* un *slikts* (ar šo sakni latviešu valodā nav darināts neviens uzvārds), kā arī *laipns*, *mīļš*:

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Labais (1) Labdaris Labprātis (1)	Hea (10)	Hyvärinen 140 Hyväkka 140 Hyväri 140 Hyvättinen 140	Gerulaitis Gerulavičius I 659	Dobreć Dobrodziej Dobrogost Dobroleński Dobromirski Dobromysławs ki Dobroń Dobroński Dobroś	Хорошев 145 Хорошкин 120 Хорошулин 125 Хорошавин 120 Добренький Добрынин Добров	Gut 294 Guth 295 Güth 295 Gutermann Gütermann Guthermann Gutmann 295 Gutt 295 Recht 527
Lipsnis (?) (3)	–	–	–	Łagoda Łagodzki	–	Steg(e) 636 Stegel 637 Stegemann Stegen 637 Steger 637 Stegmann Stegner 637
Mīlais (8) Mīliņš (4)	Armas (36)	Sulonen 622 Mielikäinen	Meila II 199 Meilas II 199	Łagoda	Любимов 164	Lieb 423 Liebchen

		358	Meilius II 199 Meilis II 199 Meiliulis II 199 Meiliūnas II 199		Любин 90 Любкин 90 Любишев 130 Любовцев 130 Любочкин 90	Liebe 423 Lieber 423 Liebermann Liebers 423 Liebich 423 Liebig 423 Liebing 423 Liebel 423 Liebl 423 Lieber 423 Liebermann Liebsch 423 Liebscher 423
--	--	-----	---	--	--	--

Daudzi uzvārdi norāda uz cilvēka raksturu: *Ātrais, Bargais, Cēlais, Čaklais, Gausis, Gauše, Karstais, Ķergalvis, Priecīgais, Pušgalvis* (?), *Saltais, Stiprais, Tīrais, Varenais* u. c. Šādi no īpašības vārdiem darināti un personu raksturojoši uzvārdi ir arī citās valodās. Visās septiņās salīdzināmajās valodās ir šādas pozitīvas semantikas uzvārdi: ‘kluss’, ‘gudrs’, ‘stiprs’, gandrīz visās ir ‘raits’, ‘silts’, ‘skaidrs’, ‘salds’, ‘svēts’, pa daļai arī ‘brašs’, ‘pareizs’, ‘sīkst’, ‘varens’, paretam arī ‘slavens’, ‘nevainīgs’:

Latviešu	Igaņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Kluss (1) Klusiņš (1) Rāmais (1)	Tasane (208) Vaikne (11)	Hiljanen 119	Tylenis Tylavičius II 1044	Cichy Cichowski Cichowicz	Тиханов 653 Тихеев 126	Still(e) 418 Stiller 644 Leis(e) 418 Leiser 418 Leiß 418
Gudrais (6) Gudrenieks (3) Gudrinieks (2) Gudrītis Gudriķis (6)	Tark (90)	Viisas Viisanen (?) (< Vincent) 747	Gudraitis I 738 Gudrevičius I 738	Mađry Mađrach Mađrala Mađraszek Mađroch	Умнов 141, 184 Умнягин 123	Weise 704 Weiser 705 Weiss 705 Weiβ 705 Weisse 705 Weiße 705 Weisser 705 Weiβer 705 Weissmann 706 Klug(e) 379 Kluger 379 Klugmann 379
Prātnieks (2) skat. Gudrais	Mōistlik (78)	Skat. latv. uzv. Gudrais	Skat. latv. uzv. Gudrais	Skat. latv. uzv. Gudrais	Skat. latv. uzv. Gudrais	Skat. latv. uzv. Gudrais
Stiprais (10) Stipris Stiprinieks (1)	Vāgev (10)	Vahva 717 Vahvanen Vahvelainen Voipio < dial. <i>voipa</i> 'stiprs' 759	Kietis I 989 < <i>kietas</i> 'stiprs'	Silny Mocny	Силин 41, 52	Stark 635 Stärk 635 Starke 635 Fest 237
Brašs (1) Brašus	Kārmas (90) Agar (50)	–	Žaliūkas II 1311 Žalys II 1311	–	–	Stramm 648

Raits (30)	Kārmās (90)	–	Greicius I 705 Greičaitis I 705 Greičas I 705 Greičiūnas I 705 Greičius I 705	Szybki	Быстрых 140	Schnell 589 Schnelle 589 Schneller 589 Schnellert 591 Hurtig 340
Silts (5) Siltais (1)	Soe (daudz uzvārdu)	–	Šiltulis II 928 Šiltutis II 928 Šilumaitis II 928	Ciepły Ciepłucha Ciepłowski	Тепляков 121 Теплов 143, 363	–
Skaidrais (5) Skaidrītis	Selge (194)	–	Giedra I 663 Giedraitis Giedravičius Giedrē Giedrikas Giedrikis Giedrinas Giedris I 664 Giedrys I 664 Giedrius I 664 Giedrutis I 664	Jasny Jasnowski	Чистов 141 Ясный 265	Klar(e) 374 Rein 533 Reine 534 Reinen 534 Nett 472
Saldais Saldavs (4) Saldenais (3)	Magus (75)	–	Salda II 663 Saldis II 663 Saldys II 663 Saldzius II 663 Saldauskas Saldūnas Saldžiūnas Saldzius II 663 Saldaitis II 663 Saldukas Saldukevičius II 664	Słodki Słodkowski Słodowy	Сладков 142	Süss 653 Süß 653 Süsskind 653 Süßkind 653 Süsmann 653 Süskind 653
Slavens (5)	–	Kuuluvainen 269	Slavaniauskas (?) II 761 Slavynas Slavinskas II 761	–	–	–
Svētiņš (Šķīsts (1))	–	Pyhälä 500 (< vv)	Švenčionis II 1003 Švenčianas Švenčauskas II 1003	Święcki Święcoń	Святенко 218	Heil 313 Heile 313 Heilemann Heilig 313 Heiliger 313
Varens (2) Varenais (3) Varis (1) (?) Darbvaris (?)	Vāgev (10)	–	Puikis (?) Puikys II 527 Puikūnas II 527 Puikus II 527	Mocny	Могучев 144	Macht 435
Čaklais	Usin Virk	–	Darbutis (?) I 461	–	–	–

Cilvēka rakstura negatīvās īpašības uzvārdos parādās biežāk nekā pozitīvās: gandrīz visās salīdzināmajās antroponīmiskajās sistēmās ir uzvārdi ar sākotnējo nozīmi ‘ass’ (arī

‘smails’), ‘bailīgs’, ‘bargs’, ‘draiskulīgs’ ‘gauss’, ‘kārs’ (arī tādi uzvārdi kā latv. *Gribul(i)s*), ‘rupjš’, ‘seklš’ (?), ‘skops’, paretam ‘slīps’:

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Ass (?) Aše (1)	Terav (38)	Terävä 662	Aštrauskas I 132	Ostrihansky Ostrowicz Ostrowski	Остратов 46 Остряков 121 Острый G 114 Остров G 114	Scharf(e) 570 Scharff 570 Scharp 570 Scharpf 570
Bailītis (2)	Arg	–	Baikštis I 158 Baikštys I 158	Tchórz 273 Tchórzewski Tchórznicki	Трус 242 Трусов 131 Трусаков G 497	Angst 88 Angstmann 88 Schreck 597
Bargais (1)	Karm (210) Julm (6)	–	Rūsteika Rustauskas (?) Rusteikaitis Rusteikas Rusteikis II 645	Surowy 255 Surowiec Surowiecki Surowski	Суровый 138 Суровцев 130 Суровов	Streng(e) 649 Hardt 304 Hart 305 Harth 305
Draiska (1)	Vilgas (23)	–	–	–	Резванов 127 Резвой 196 Резвяков 121	Schelm 574 Rang 523 Range 523
Gaušs (1)	–	–	–	Powolny 220	–	Lässig 413
Kārais	Ahnefer	–	Goda I 686 Godušaitis I 687	–	–	–
Parādnieks (3)	–	–	Skolis II 746 Skolinskis II 746	Dłużniak Dłużniewski	Долженков	Schuld(t) 601 (?)
Rupais (8) Ropais (1) Rupainis (2)	Jāme (14)	Karkiainen 200	Rupaitis II 641 Rupeika II 642 Rupeikas Rupeikis II 642 Rupainis Rupainius II 641	–	Грубый (?)	Grob(e) 287 Gröber 287 Gröbner 287
Sekls (?)	Madal (32)	Matala 345	–	–	Мелких (?) 29	Flach 242 Slichter 611
Skopiņš (8) Sikstulis (4)	Kōva (137)	–	Skupas II 756 Skūpas II 756 Skupauskas Skupeika Skupskas II 756	Skapski	–	Karg(e) 362 Kärgel 362 Karger 362
Slīpais (?)	–	–	–	–	–	Scheve 576 Schewe 576 Schrage 597
Smails (?)	Skat. latv. uzv. Ass	Skat. latv. uzv. Ass	Smailikas Smailis II 767	Skat. latv. uzv. Ass	Skat. latv. uzv. Ass	Spitz 630 Spitzer 630

			Smailys II 767 Smailius II 767			Spitzner 630
Vēliņš (7)	–	Möyhänen 379	Velinis II 1185 Velys II 1185 Veliulis Velius II 1185 Vēlius II 1185 Velyvas Vēlyvis II 1185	Późniak	Позднеев Позднов Поздняков Познеев 164 Позняк 241 Позняков 164, 183	Spath 627 Späth 627

Ar pejoratīvu semantiku saistīti arī tādi reti sastopami latv. uzvārdi kā *Diedelnieks* (1), *Mīzkaktiņš* (1), kam nav pamanītas paralēles kaimiņu antroponīmikā. Te būtu jāmin arī uzv. *Augstpūtis*, kas, iespējams, raksturo lepnu, augstprātīgu cilvēku (Капиņa, Laumane 2007, 327).

Latviešu valodā gan pozitīvi, gan negatīvi var uztvert uzvārdus, kas darināti no adjektīviem ar nozīmi ‘ātrs’, ‘straujš’, ‘karsts’, ko nosacīti varētu uzskatīt par semantiskajiem sinonīmiem:

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Ātrais (1)	–	–	Greičius I 705 Greicius I 705 Greičiūnas I 705 Greiciūnas I 705 Greičaitis I 705 Greicevičius I 705	Szybki Szybko Szybkowski Szybok Prędk Prędkiewicz	Быстрых 140 Скорик 161 Скорород G 438 Скорородов G 438	Schnell 589 Schnelle 589 Schneller 589 Schnellert Schnellerhar dt 591 Rasch 523 Rasche 524 Rascher 524 Geschwind 272 Hurtig 340
Straujais (1) Straujiņš (1) Straujums (5)	–	–	Ūmulis II 1103	Szybki Szybkowski	Быстрых 140	Schnell 589 Schnelle 589 Schneller 589 Schnellert 591 Rasch 523 Rascher 524 Rasche 524 Raschik 524 Raschke 524
Karstais (2)	Kuum (162) Palav (9)	–	–	–	Горячев 144	Heiss 316 Heiß 316

Dažreiz uzvārdā ietverta verba sakne, kas izsaka cilvēka iemīļotu darbību (konkrētos latv. uzvārdu piemēros – *raudāt*, *šmaukstināt*, *tupēt*, *urķēties*), tomēr citās valodās grūti atrast attiecīgas semantikas uzvārdus, piemēram:

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Raudulis	–	Itkonen 157	Raudeika Raudelis Raudenius Raudis II 581 Raudys II 581 Raudžius II 582	–	Плакса 265 Плаксин 165	Grein 285 Greiner 285 Greinert 285
Šmaukstelis (1) Šmauksens	–	–	Šmaukšta II 961	–	Щелкалов 124 Щелкачѣв 130 Щелков 183 Щелкунов 127	–
Tupētājs (7)	Kūkit (13)	–	Tupė II 1085 Tupekevičius Tupėnas Tupikas Tupikevičius II 1086	–	–	–
Urķis (6) Urķītis (1) Zemurķis (1)	–	–	Urka (?) Urķis II 1111 Urķys II 1111 Urķausķis II 1111	–	Кочергин 157 Кропоткин 189	–

No verbiem darināto uzvārdu grupā, iespējams, var minēt vēl tādus latv. uzvārdus kā *Grabis* (14) (< *grabēt*), *Klabis* (5) (< *klabēt*), *Gribis* (3) un *Negribis* (2) (< *gribēt* un *negribēt*), *Piesēdētājs* (1), *Ceplarušķis* (1) ('tāds, kas rušina cepli?') un daudzus citus.

Cilvēka sociālo stāvokli raksturo antonīmi adjektīvi *bagāts* un *nabags*, *ubags*. Latv. uzvārds *Nabags* senajos dokumentos minēts jau 1458. gadā (Blese 1929, 138–139), bet mūsdienās tas ir ļoti rets – tā biežums, pēc V. Staltmanes datiem, ir (1), nedaudz biežāk ir konstatēts *Nabadziņš* (3), kā arī *Ubags* (3). Uzvārdi ar semantiku 'bagāts' sastopami gandrīz visās salīdzināmajās valodās:

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Bagāts (1)	Rikas	–	Bagočiūnas Bagočius I 155 Bagotyrius Bagotaitis I 155	Bogatek Bogatko	Багачевич 218 Богачук 242	Reich 531 Reiche 531 Reicher 532 Reichmann 532

Citās valodās sastopamie cilvēka iedabu raksturojošas semantikas uzvārdu piemēri, kādu nav latviešu valodā:

poļu val.: *Chwastowski* 'lielībnieks', *Slaby* 'vārgs', *Starodumow* 'vecdomīgs', *Teškny* 'tāds, kas ilgojas';

krievu val.: *Чеснов*, *Честнов*, *Честных* 'godīgs' (Ганжина 2001, 543), *Хахаев*, *Хахалин* 'tāds, kas daudz smejas' (Ганжина 2001, 511), *Мясоед* 'gaļēdājs';

somu val.: *Kaleva* ‘cilvēks, kam ir slikti paradumi’, ‘neuzticams cilvēks’, arī ‘liels un stiprs vīrs’ (Suk. 185), *Kylmä, Kylmänen* < *kylmä* ‘auksts’ (Suk. 272), bet nav uzvārdu ar nozīmi ‘silts’ vai ‘karsts’, kādi savukārt reģistrēti Latvijā, *Oikkonen* < *oikko* ‘kaprīze’, *oikukas* ‘kaprīzs’ (Suk. 419), *Urho, Urhonen* < *urhea* ‘drošs, vīrišķīgs, strādīgs’ (Suk. 710);

igauņu val.: *Aus* ‘godīgs’, *Ausmee* ‘apzinīgs’, *Julge* ‘drosmīgs’, *Möistlik* ‘saprātīgs, prātīgs’, *Nõukas* ‘attapīgs, apķērīgs’, *Tasane* ‘lēns, kluss’, *Ustav* ‘uzticīgs’, *Vapper* ‘drošs’. Sastopami arī negatīvi raksturojošas semantikas uzvārdi: *Laisk* ‘slinks’, *Tedreaaju* ‘tetersmadzenes’ (Henno 2000, 37, Must 2000, 49);

lietuviešu val.: *Mėsys, Mėsjėdas* ‘tāds, kam garšo gaļa, gaļas ēdājs’ LPŽ II 212, *Kalaušis* ‘tāds, kas arvien runā vai pļāpā par to pašu’ LPŽ II 893;

vācu valodā ir īpaši daudz dažādu uzvārda variantu ar nozīmi ‘ātrs, ašs, veikls, straujš’, ‘gudrs’, ‘mīļš’.

A. Butkus, raksturodams lietuviešu iesaukas, ir konstatējis, ka vislielākās iesauku motivētājgrupas veido no šādām īpašībām darināti personvārdi: *nelaipnums* – *maigums* (27%), *atklātums* – *noslēgtums* (23%), *prātīgums*, *gudrība* – *muļķība* (21%) (Butkus 1995, 94–95). Visas šīs rakstura īpašības atspoguļojas arī uzvārdu semantikā.

Kopumā cilvēka ārējā izskata un rakstura motivētu uzvārdu nodaļā ir analizēti apmēram 400 latviešu uzvārdu un ap 1515 cittautu uzvārdu.

3.1.2. Etonīmiskas semantikas uzvārdi

Latviešu uzvārdos nereti sastopami seno tautu un cilšu nosaukumi. Pēc E. Bleses apkopotajiem datiem (Blese 1929, 130), visbiežāk Rīgas uzvārdos no baltu ciltīm tiek minēti *kurši*, bet no kaimiņu ciltīm – *lībieši*.

Etonīma *kurši* vai *kursi* sakne sastopama gan seno dokumentu (15.–16. gs.) pierakstos: *Kurtzes* 1532, *Kursche* 1461, *Kursete* 1513, *Kursyn* 1504, *Kursyt* 1506, *Kursetz* 1535 (Blese 1929, 130, 199, 200), gan mūsdienu valodā: *Kursis*, *Kuršis*, *Kurše*, *Kursītis*, *Kursīts*, *Kūris*, *Kurseniēks*, arī *Kuršaitis*, kas reģistrēts Liepājā (Laumane 2004, 213).

Sākumā šķiet, ka Kursas vārds slēpjas arī dažos somu uzvārdos: *Kurronen*, *Kursu* (Suk. 2000, 267), taču tā ir tikai skaniska sakritība – tie ir pilnīgi citas semantikas vārdi.

Senajos pierakstos reizēm pieminēts arī *sēļu* vārds: *Szele* 1464, *Sellit* 1607, *Selite* 1607 (= *sēlietis*, resp. *sēlītis*) (Blese 1929, 131), kas joprojām sastopams mūsdienu uzvārdos – *Sēlis*, *Sēlietis*. Bet somu uzvārdam *Selonen* nav nekā kopīga ar mūsu cilts etnonīmu: < kr. pv. *Selivan*, gr. pv. *Silvanos* (Suk. 595).

Latviešu uzvārdos ir arī seno *zemgaļu* jeb – pareizāk – *ziemgaļu* vārds: *Saimis* 1561, *Zaymis* 1573, *Sayms* 1611, *Sayme* (Blese 1929, 131). Uzvārds *Zeims*, kas liecina par seno kuršu izrunu (-ie- pārveidojot par -ei-), reģistrēts Dunalkā 1857. gadā, Sakā, Vērgalē U IV 28, 59, 109, šī uzvārda variants *Zeime* – Liepājā (Laumane 2004a, 213). Mūsdienās ir labi pazīstami uzvārdi *Zemgalis*, *Zemgalietis*, *Zemgals*, *Zeimis*.

Arī *latvieša*, *latvja* vārds konstatēts jau senajos dokumentos: *Latwethe*, *Lattwell* Kursā un Zemgalē (Blese 1929, 131) un starp uzvārdiem sastopams arī mūsdienās – *Latvietis*, *Latvelis*. Šis etnonīms nav svešs arī citās salīdzināmajās kaimiņvalodās. Somu valodā gan

sastopami „pseudobaltismi” (O. Buša terminoloģijā), proti, virkne somu uzvārdu: *Latva, Latve, Latvela, Latvala, Latvi, Latvio, Latvisto, Latvonen, Latvus, Latvusto, Latvanne, Latvas*, kas saistāmi nevis ar minēto etnonīmu, bet gan ar somu valodas apelaatīvu *latva* ‘lapotne’ (Bušs 1993, 18). Tomēr Somijā ir arī uzvārdi *Lätti, Läätti*, kas, visticamāk, radušies no etnonīma ‘latvietis’ (Suk. 327). Šī etnonīma sakne ir arī igauņu, lietuviešu, poļu, krievu antroponīmijā, vienīgi vācu valodā to neizdevās konstatēt (skat. salīdzināmo tabulu).

Latgaļu vārds, pēc E. Bleses datiem, senajos uzvārdu pierakstos nav reģistrēts (Blese 1929, 131). Rīgas telefonu grāmatā ir fiksēts vienīgi uzvārds *Latgale*.

Kā bieži sastopamas semantikas uzvārdus E. Blese min arī **lietuvieša** apzīmējuma seno resp. kursisko formu **leitīs**: *Leyte* 1517, *Leutze* 1516, *Leiten* 1461, *Lettow* 1523 u. c. (Blese 1929, 131). Šis uzvārds izplatīts gar Lietuvas robežu (Laumane 2004a, 215). Starp citu, 17. gs. ar etnonīmu *leitīši (lēitīži)* apzīmēja gar robežu dzīvojošus latviešus, kas pratuši lietuviešu valodu (Laumane 2004a, 215–217), tomēr šādas leksēmas uzvārdos parādās reti: *Leitīts* (1). Arī mūsdienās ir izplatīti tādi uzvārdi kā *Leitis, Leitāns, Leiše, Leiškalns, Leišavnieks, Lietuvietis, Lietavietis* utt. Turpretim līdzīgi skanošiem somu uzvārdiem *Lieto, Liettu, Lietu* nav nekāda sakara ar Lietuvu: tie ir darināti no somu īpašības vārda *lieto* ‘maigs’ (Bušs 1993, 18).

Par ienācējiem no Lietuvas rietumdaļas – Žemaitijas – varētu liecināt tādi latviešu uzvārdi kā *Žemaitis, Žamaitis, Zamaitis*. Šīs semantikas uzvārdi ir ļoti izplatīti Lietuvā: *Žemaitis, Žemaitēlis, Žemaitelis, Žemaitaitis, Žemaičiūnas, Žemaitukas, Žemaitpreikšis* (otrais saliktena komponents – no reta apvidvārda *preikšas* ‘iegātnis’), *Žemaitžentis* (< *žemaitis* + *žentas* ‘znots’), arī no poļu valodas pārņemtie liet. uzvārdi *Šmuida, Žmuida, Žmuidinas* (sal. poļu *Żmudz* ‘Žemaitija’, *Żmudzin* ‘žemaitis’, kas pazīstams arī kā poļu uzvārds). Starp citu, kā raksta Benita Laumane, latviešu senajos avotos Žemaitija dēvēta par *Smudu zemi* vai *Smudžu zemi*, reģistrēta arī forma ar garo *-ū-* – *smūdžu valoda*. No šā nosaukuma varētu būt radies J. Plāķa krājumos minētais vairākos Kurzemes pagastos 19. gs. pierakstītais uzvārds *Smude* (Plāķis 1936, 81, 101, 104, Laumane 2004a, 217). Mūsdienās šāds uzvārds gan vairs nav sastopams, bet varbūt šajā etnonīmiskās semantikas grupā uz šī pamata varētu iekļaut latv. uzvārdus *Šmudzis* un *Šmūdžis*. Interesanti, ka austrumlietuviešu etnonīms *aukštaitis / augštaitis* Latvijas uzvārdos nav reģistrēts. Arī Lietuvā uzvārds *Aukštaitis* reti sastopams, turklāt par tā etnonīmisko semantiku ir izteiktas šaubas (LPŽ I 138).

Latviešu uzvārdos ir reģistrēts arī **prūšu** vārds: gan senos pierakstos: *Prwse* 1515/1516, *Prusis* 1540 (Blese 1929, 131), gan mūsdienu formās: *Prūsis, Prūsēns, Prūsnieks, Prūsenieks*. Šā etnonīma cilme un semantika ir visai sarežģīta. Kā zināms, Latvijā par *prūšiem* saukti ne tikai senie balti, bet arī vēlāki ienācēji no Austrumprūsijas un Rietumprūsijas apgabaliem, turklāt Lietuvā *prūsas* nozīmē vēl plašāku jēdzienu ‘prūsis, arī Austrumprūsijas, Klaipēdas apgabala iedzīvotājs; vācietis; luterānis’ (LPŽ II 518–519). Pēc A. Nepokupņija pētījumiem (Непокупный 1976, 94), etnonīma nozīmes maiņa no *prūši* ‘rietumbalti’ uz *prūši* ‘vācieši’ notikusi jau 16. gadsimtā. Tomēr, kā uzskata B. Laumane, īpaši Lejaskurzemē ar prūšiem saistāmi vietvārdi un uzvārdi „liek nopietnāk izvērtēt un atzīt prūsiskos komponentus novada vēsturē, kultūrā un valodā” (Laumane 2004a, 218). Šī etnonīma sakne skaniski atgādina arī dažus somugru uzvārdus, taču arī šajā sakarā nevar vilkt paralēles, piemēram, ar somu uzv. *Prusi, Prusila*, kas radušies no pv. *Ambrosius* (Suk. 2000, 487).

Iespējams, ar senās Prūsijas dienvidaustrumu iedzīvotājiem **sudiem / sūdiem / sudaviem** būtu saistāms Bleses minētais Rīgas uzvārds *Zude* 1461 (Blese 1929, 131), kā arī mūsdienās pazīstamie latv. uzvārdi *Zudavs* (1), *Sudiks* (5) (kas minēts arī J. Plāķa krājumos kā

Sudick 1858 U IV 69–70). B. Laumane pie šīs semantiskās grupas min arī 19. gs. vidū Kurzemē reģistrētos uzvārdus *Sudans*, *Sudmante*, *Sudarge*, mūsdienās tie biežāk lietoti ar sākuļlīdzskani z-: *Zudāns*, *Zudavs*, *Zudrags* (Laumane 2004a, 219). Kā atzīst Laumane, šis etnonīms rāda „lielu dažādību gan fonētiskā, gan vārddarināšanas aspektā”: hipotētiski tiek minēti arī tādi uzvārdi kā latv. *Šudika*, liet. *Šiudikas*; arī liet. *Šudrauskas* (šis uzvārds LPŽ II 985 atzīts par neskaidras cilmes antroponīmu), kam varētu būt kopēja cilme ar jau minētajiem latv. *Sudarge*, *Zudrags* (Laumane 2004a, 219). Arī prūšu valodā ir bijuši personvārdi *Sude*, *Sudau*, *Sudeke*, *Sudenne* u. c. (Trautmann 1925, 100). Daudzie šīs saknes lietuviešu uzvārdi – *Sudas*, *Sudeikis*, *Sudikas* u. c. – arī tiek uzskatīti par neskaidras cilmes antroponīmiem (LPŽ II 852–853).

Visas minētās latviešu un seno baltu cilšu etnonīmu saknes rod paralēles latviešu un lietuviešu antroponīmos, bet tikai paretam citu salīdzināmo valodu uzvārdos: igauņu un somu valodā ir uzv. ar nozīmi ‘latvietis’, krievu, poļu, vācu uzvārdos ir reģistrēti tikai etnonīmi ‘prūsis’, ‘lietuvietis’ un ‘latvietis’.

Tomēr somu valodā nav uzvārdu, kas darināti no *lībiešu / līvu* vārda, kādi ir plaši izplatīti Latvijā: seno dokumentu formas *Libesz* 1515/16, *Libytz* 1511, *Libit*, *Lybete* 1542, *Lybeyt* 1512 (Blese 1929, 131 vai 202), *Libitte* 1582/83 (Blese 1929, 295), mūsdienās lietotie – *Lībis*, *Lībietis*, *Līvs*. Arī lietuviešu valodā ir uzvārdi *Lyva*, *Livis*, kas saistāmi ar etnonīmu ‘lībietis’. B. Laumane ar šo etnonīmu saista arī tādus latv. uzvārdus kā *Lībiķis* un *Lībeks*, kas sastopami dienvidrietumu Kurzemē un kam līdzīgi ir Lietuvas rietumu daļā: liet. *Lyba*, *Lybas*, *Libeckis*, *Libikas*, *Lybikas*, kuri parasti tiek saistīti ar vācu uzvārdiem *Liebe*, *Liebich* (LPŽ II 74). Tomēr B. Laumane pieļauj vairākas vācu uzvārdu skaidrojuma versijas, norādot, ka arī vācu uzvārdu pamatā, visticamāk, ir minētais etnonīms (plašāk skat. Laumane 2004a, 214–215).

Tuvējo kaimiņu *igauņu* vārds fiksēts jau latviešu senajos dokumentos: *Ighon* 1514, *Ighones* 1517, *Igaven* (sal. arī vāc. *Mathias Este* 1510) (Blese 1929, 131). Arī mūsdienās Latvijā ir pazīstams uzvārds *Igaunis*, Latgalē *Ikaunieks* (Latkovskis 1968, 97). Kā aizguvums no latviešu valodas tas pazīstams arī Lietuvā (*Igaunis*), taču tur lietotā igauņu etnonīma (*estas*) saknes lietuviešu uzvārdos nav. Igauņu apzīmējums nav konstatēts arī poļu, krievu un vācu antroponīmos.

Somu valodā igauņu tautu sauc *viro*. Ir arī tieši šāds somu uzvārds *Viro* (Suk. 2000, 755). Ļoti izplatīts ir somu uzvārds *Virolainen* (tā frekvence 2177), kas saistāms gan ar igauņu etnonīmu, gan arī ar attiecīgiem Somijas vietvārdiem *Virolahti*, *Virojoki* (ciema nosaukums), no kuriem darināti somu uzvārdi. Ievērojami mazāk izplatīts ar piedēkli darināts somu uzvārds *Vironen* (248) (Suk. 2000, 755).

Etnonīms *krievs* latviešu uzvārdos, šķiet, sastopams kopš vissenākajiem laikiem: (?) *Macke Kreve*, *Krevest* (Blese 1929, 131–132), kā arī pamazināmā formā *Krewyn* 1512 (Blese 1929, 132). Arī mūsdienās visai izplatīti ir latviešu uzvārdi *Krievs*, *Krieviņš*, *Krievāns*, *Krievkalns*, *Krievaitis* u. c. Tomēr šis etnonīms nav viennozīmīgs: sal. frazeoloģismu „iet krievos” = ‘dienēt armijā’. Turklāt, kā raksta B. Laumane (Laumane 2004a, 217), bieži reģistrētais uzvārds *Krieviņš* nebūt nav saistāms tikai ar etnonīmu *krievs*: par *krieviem* varēja saukt arī no Krievijas ieradušos nekrievus (tā J. Endzelīns Lvv II 146); proti, par *krieviņiem* dēvēti ap Bausku 15. gs. vidū kā karagūstekņi noņemtie *voti*, 18. gs. *krieviņi* minēti Vecsaulē un Jaunsaulē.

Attiecīgais etnonīms somu valodā – *venäläinen* ‘krievs’ – un attiecīgas semantikas uzvārds *Venäläinen* (frekvence 2590) ir ļoti izplatīts Somijā. Kā raksta somu etimoloģijas

vārdnīcas autori, šis uzvārds varēja nozīmēt gan tautību, gan cilvēkus, kas pārcēlušies no Krievijas, gan pareizticīgos (Suk. 2000, 736).

Mūsdienu etnonīmu *baltkrievs* un *ukrainis* vietā latviešu valodā kādreiz lietots nosaukums *guds* (Laumane 2004a, 219), ar ko, iespējams, saistāms uzvārds *Gude* (tomēr pieļaujamas arī citas cilmes hipotēzes, sal. pr. *gudde* ‘krūmi’ (Blese 1929, 107–108)). 19. gs. Dienvidkurzemē ir fiksēti uzvārdi *Gude*, *Gudens* (Plāķis 1936, 81, 89). Arī mūsdienās Latvijā ir uzvārdi *Guds*, *Gudens*, *Gudēns*, kā arī slāviskotās formas *Gudēvics*, *Gudevics*, *Gudinovskis*, *Gudovičevs* u. c. Par to, ka šīs saknes antroponīmi arī citās valodās nav viennozīmīgi skaidrojami (< liet. *gudas* ‘baltkrievs, dažreiz polišs vai krievs’, ‘citā izloksnē runājošs cilvēks’, arī ‘cita, kaimiņu novada iedzīvotājs’ (LKŽ IV 692, LPŽ I 735), < vācu *gudde* ‘svešinieks, ienācējs; kolonists’), plašāk skat. Laumane 2004a, 219–220.

Kopš seniem laikiem latviešu antroponīmijā ir zināms arī *poļu* vārds: *Pohle* 1850, 1857 (Plāķis 1936, 15, 28, 76), mūsdienās visai izplatīts ir uzvārds *Polis* (56), retāk sastopami – *Polītis* (5), *Jaunpolis*, *Mazpolis* (3), *Augšpolis* (1). Kā raksta B. Laumane, par ienācējiem no Ziemeļaustrumu Polijas liecina latv. uzvārdi *Mazurs*, *Mazūrs*, par ienācējiem no *Pomerānijas* (nav nosakāms, vai tie bijuši poļi vai vācieši) – tādi latv. uzvārdi kā *Pomars*, *Pomers*, *Pommers* (Laumane 2004a, 221), sal. arī latv. uzvārdu *Pomerancis* (2).

Latvijā nav sveši arī uzvārdi, kas darināti no etnonīma *slāvs*: *Slauwette* 1535, *Slawette* 1538, *Slaveis*, *Schlaveit* (Blese 1929, 132), mūsdienās tiem varbūt atbilst uzvārdu formas *Slavietis*, *Jaunslavietis*, tomēr *slāvs* ir relatīvi jauns termins, tāpēc šie uzvārdi varbūt drīzāk saistāmi ar latv. *slava*, *slavēt*. Šī etnonīma sakne citās salīdzināmās valodās ir samērā reta.

Interesanti, ka vārds *vācietis* (vai *vācis*), pēc E. Bleses datiem, 15.–17. gs. uzvārdos nav sastopams, „kas arī saprotams, jo no vāciešiem tolaik vēl neviens latviešos nepārgāja. Sastopami bija tikai pusvācieši, kas, latvieši būdami, tiecās izlikties par vāciešiem: *Puszwassissesz* 1521, *Buszwadsitz* 1607” (Blese 1929, 132). Mūsdienās gan šis etnonīms uzvārdos nav nemaz tik rets: *Vācietis* (16), *Vācis* (1), *Pusvācietis* (5). Etnonīms ar nozīmi ‘vācietis’ uzvārdos ir reģistrēts visās salīdzināmajās valodās.

Somu valodā attiecīgais etnonīms – *saksalainen* ‘vācietis’ – saskatāms tādos uzvārdos kā *Saksa* (554), *Saksanen* (106) (kas tiek uzskatīts par samērā jaunu uzvārdu), *Saksala* (142), *Saksi* (212) (Suk. 2000, 575).

Arī kaimiņu *zvedru* vārds Latvijas antroponīmos sastopams kopš senatnes: *Sweder* 1513, *Swede* 1515 (tie acīmredzot ir viena uzvārda varianti, jo minēta viena un tā pati persona) (Blese 1929, 132), sal. mūsdienu formas *Zviedrs*, *Zviedriņš*, *Zvīdriņš*, lai gan šiem uzvārdiem var būt ne tikai etnonīmiska cilme (sal. latv. *zvedrs* I ‘grober Sand’ ME IV 782). Kurzemē ir atrodama arī šā etnonīma senākā forma *zviēdi* (Balode 1987, 8), kuras pēdas, iespējams, var saskatīt mūsdienu uzvārdos *Zviēds* un *Žviēds*. Zviedru etnonīms kā uzvārdu etimons parādās visās šajā darbā salīdzinātajās valodās.

Somu valodā kaimiņu *zvedru* tautu sauc par *ruotsi*, šīs tautas pārstāvi – par *ruotsalainen*. Paturot prātā Somijas vēsturi, varētu *a priori* pieļaut, ka šādas semantikas uzvārdi būs plaši izplatīti Somijā. Statistikas dati to apstiprina: somu uzvārds *Ruotsalainen* (5550) bieži dots ne tikai zviedru tautības cilvēkiem, bet arī citiem zviedru pārvaldītajā Somijas daļā dzīvojošiem, kā arī tādiem, kas dzīvo Somijas austrumos nošķirti no krieviem (Suk. 2000, 557). Retāk Somijā sastopama uzvārda forma *Ruotsi* (175). Arī uzvārdu varianti *Ruottinen* (569) un *Ruottu* (103) ir saistāmi ar šo pašu semantiku (Suk. 2000, 557).

Somu kaimiņu *norvēģu* (somiski *Norja* ‘Norvēģija’, *norjalainen* ‘norvēģis’) etnonīma sakne latviešu antroponīmajā sistēmā nav konstatēta. Somijā ir uzvārdi *Norja* (130), taču ne visi tie droši saistāmi ar minēto etnonīmu: gan mājvārdos, gan uzvārdos var saskatīt arī homonīmiskā adjektīva *norja* ‘lokans’ nozīmi (Suk. 2000, 407).

B. Laumane uzskata, ka arī latv. uzvārda *Dāņenieks* (19. gs. minēts Dienvidkurzemē (Plāķis 1936, 15, 22)) sakritība ar etnonīma *dānis* sakni ir tikai ārēja, nejauša: sal. *dāņa* ‘noma, rente’ (EH I 311), ‘dāvana, velte; dāvinājums (ME I 447)’, *dānenieks* ‘nomnieks’ (ME I 447; Laumane 2004a, 225). Toties citās salīdzināmajās valodās attiecīgas etnonīmas nozīmes uzvārdi ir pierakstīti: sal. somu uzv. *Tanskanen* un *Tanska* < *tanskalainen* ‘dānis’.

Somu un igauņu uzvārdos nav arī *čigāna* vārda (sal. ig. *mustlane*, som. *mustalainen*), bet visās citās salīdzināmajās valodās tādas semantikas uzvārdi ir. Senāk latviešu valodā ir lietotas arī citas šā etnonīma formas: *cigans*, *sigāns*, no kurām 19. gs. fiksēts uzv. *Sigan(s)* (Plāķis 1936, 71; Laumane 2004a, 223).

Paretam latviešu uzvārdos ir fiksētas seno ebreju apzīmējumu *žīds* un *jūds* saknes: *Judwarne* 1858. g. Bārtā (Plāķis 1936, 70), mūsdienās *Judiņš*, *Žīdiņš*, *Židelis*, kas, iespējams, radušies ar iesauku starpniecību. Kā norāda B. Laumane, „ebreju kopienas un ebreju apmešanās uz dzīvi Baltijā saistāma ar 16. gs.” (Laumane 2004a, 223).

Pavisam reti Latvijas uzvārdos reģistrēts etnonīms *francūzis* (senākās formas *francuzis*, *prancuzis*, *sprancis* (Laumane 200, 223)).

Iespējams, ka tādi latviešu uzvārdi kā *Ungers*, *Ungurs* ir saistāmi ar etnonīmu *ungārs*, kam ir zināma arī pārnesuma ceļā radusies sekundāra nozīme: ‘ungārs’ → ‘ceļojošs amatnieks, tirgotājs u. tml.’ → ‘(lopu) kastrētājs’ (Laumane 2001, 21–24, Laumane 2004a, 224). Tomēr iespējams, ka tas ir faunas semantikas uzvārds: *ungurs* latv. dialektos ir pazštams ar nozīmi ‘zutis’.

Latviešu uzvārds *Soms* un lietuviešu uzvārds *Soma*, *Suomas*, *Suoma* tikai pirmajā acumirkli izskatās pēc etnonīmiem. Visticamāk, tie ir faunas semantikas uzvārdi: < latv. *sams*, liet. *šamas*. B. Laumane uzskata, ka „latviešu valodā etnonīms *soms* ir relatīvi jauns, – vēl 18. un 19. gadsimtā lietots *pinnis*, .. ar ko hipotētiski var saistīt arī uzv. *Pinnis* (*Pinne*)” (Laumane 2004a, 225). Sal. krievu uzvārdus *Финский*, *Финенко*.

Etnonīmas semantikas uzvārdi

Latviešu	Igauņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Čigāns (3)	–	Tattari 653 ‘tatārs’ ‘čigāns’	Čigānaitis I 390 Čigānas I 390 Čigānavičius Čigānskas I 390 Čigānaitis I 425 Čigānas I 425	Cygan 102 Cyganecki 102 Cyganeck 102 Cyganiak 102 Cyganiak Cygankiewicz Cygānow Cygānowski 102 Cygāński	Цыганов 113 Цыганчук 220 Цыган Цыганкин Цыганков G 527	Cygan 170 Ziga(h)n 741
Francis (29) (varbūt pv?) Prancis (1)	–	–	Prancūzas II 503 Prancūzevičius	Francuz Francuzik	Францев 230 Французов	Franzmann 251

Sprancis (10)			II 504 Francūzevičius Francuzovičius Francūževičius I 596		113	
Guds Gudens (2) Gudēns Gudēvics Gudevics (1) Gudinovskis Gudovičevs Gudiņš (1)	–	–	Gudačevskis Gudalaitis Gudalevičius Gudaitis I 735 Gudalevskis Gudaliauskas Gudaliūnas Gudanavičius Gudas I 735 Gūdas Gudašius I 735 Gudatas I 735 Gudauskas Gudavičius I 735 Gudelis I 736	Białoruski Gudinowski	Gudzik	Gudde (?) Guddak (?)
Igaunis (7) Ikaunieks (4)	Viro (?) (14)	Virolainen (2177) 755 Vironen (248) 755	Igaunis I 762 (aizguvums no latv. val.)	–	–	–
Karels (?) Karelis (10)	–	Karjalainen (11 971) 199	Karelis I 924 Karelevičius I 924	Karel Karelin	Карелин 114	–
Krievs (42) Krieviņš (68) Krievāns (33) Veckrievāns (4) Krievaitis (1) Krievītis (1) Krievkalns (3) Krivāns (1) Krivāns L I 97	Venelane	Venäläinen (2590) 736	Rusas II 643 Ruskis II 644 Ruskonis Ruskauskas Ruskevičius II 644 Krievinis I 1075 (no latv.)	Rusin 233 Rusinek	Русских 115 Русин Русинов G 414	Russek 560
Kursis (1) Kuršis (1) Kurše Kusītis (5) Kursišs (1) Kursīts L I 98 Kursenieks Kuršaitis Kurtišs L I 82 'ienācējs no kuršu zemes'	–	–	Kuršis Kuršys Kuršius Kuršas Kuršaitis I 1137 Kurša I 1136	–	–	–
Latvis (1) Latvietis (1) Latvelis (2)	Lātlane Lāti (12)	Lätti (525) 327 Läätti (147) 327	Latvis Latvys Latvėnas Latvinskas Latviūnas II 29	Łotysz Łotyszonek Łotyszonok	Латышев (?) Латышев (?) G 275	–

Leitis (50) Leitāns (13) Leišavnieks Lietuvietis (7) Lietavietis (7) Leiše (3) Leiškālns (3) Lietavnieks (1) Litavnieks (1) Leitīts (1) (?)	Leedu (26)	–	Leitis II 48 Leitanas II 48 Leitanis II 48 Leitenas II 48 Leitēnas II 48 Leitonas II 48 Lietuvaitis II 79 [Lietuvininkas Lietuvninkas Lietuvnikas II 79]	Litwin 174 Litwinek 174 Litwiniak 174 Litwiniec 174 Litwiniuk 174 Litwinowicz 174 Litwińczuk Litwiński	Литовцев 110 Литовченко 216 Литвинёнок 238 Литвинов 85 Литвяков 111 Литвак 216 Литвин 114 Литовкин 116 Литвиненко	–
Lībietis (19) Lībis (1) Līvs (2) Livs (1) (?) Lībiķis (?) Lībeks (3) (?) Libeks (4) (?)	Liivlane	–	Lyva Livas < <i>lyvis</i> II 103 Lyba (?) II 74 Lybas (?) Libeckis (?) Libikas (?) Lybikas (?) II 74	–	–	Liebe(?) Liebich (?)
Polis (56) Polītis (5) Augšpolis (1) Jaunpolis Mazpolis (3) Poļaks L I 98 Pūlis (2) < dial.	Poolak (182) Poolake (6) Polakene	Puolakka (912) 491 Puolakkai- nen 491 Puolakainen 491	Lenkas Lenkaitis II 57 Lenkevičius II 58	Polak 218 Polakiewicz 218 Polakowski 218 Polski Nowopolski Wielkopolanin 'lielpolis'	Поляков 112	Pohl 509 Pöhl 509 Pohlan(d) Pöhland 509 Pohle 509 Pohler 509 Pöhler 509 Pohlmann Pöhlmann Pola(c)k 509 Polan 509 Polat 509 Poll 509 Pöll 509 Poller 509 Pollmann 509
Prūsis (7) Prūsēns Prūsnieks (1) Prūsenieks (1)	–	–	Prūsas II 518 Prūsaitis II 518 Prūsysis II 519 Prūselis Pruselis Prūsevičius II 519	Prus Prusinowski	Прус Прусевич	Pruss
Sēlis (13) Sēlietis (1)	–	–	Seliukas II 696 Sēliukas II 696	–	–	–
Slavietis (3) Jaunslavietis (2)	–	–	Slavēna II 761 Slavēnas Slavynas Slavīnskas II 761	–	Славинский 178 Славяницов Славянов 108	–
Soms (4) (??)	Soome	Suomalai-	–	–	–	–

Pinnis (20) Pinne (3)	(304) Soom (216)	nen (3362) 625 Suomela (1803) 625 Suominen (7527) 626				
Sudiks (5) Zudavs (1) Zudāns (1) Zudavs (1) Zudrags (?) Šudika (?)	–	–	Sūdava II 852 Sudavičius Sudas Sudeikis Sudikas Sūdikas Sudmantas II 853 Šudrauskas II 985 (?)	–	–	–
Turks (18)	Türk (296)	–	Turkas II 1088 Turkaitis Turkauskas Turkevičius II 1088	Turek 279 Tureczek Turecki	Турецкий 238 Туркин 114 Турков 113 Турок G 482	Türck(e) 674 Türk 674 Türke 674
Ungers (3) (?) Ungurs (15) (?)	–	Unkuri (153) 708	Vengrevičius (?)	Węgier Węgierek Węgierski	–	Madjar
Vācietis (16) Vācis (1) Pusvācietis (5)	Saks (974) Saksa (30)	Saksa (554) 578 Saksala (142) 578 Saksanen (106) 578	Vokietis II 1249 Vokietaitis II 1249 (Germanas Germanaitis Germanauskas Germanavičius ?)	Niemczak Niemczyk Niemcewicz Niemczewski Niemiec (German Germaniuk Germański)	Немцев 110 Немченко 216 Немчин 114 Немчинов 109 Немцов G 335 (Германов G 40)	Deutsch 183 Deutscher 183 Deutsch- mann 183 (Germann 270)
Zviedrs Zviedriņš Zviedrītis (1) Zvieds (2) Žvieds (1) Švēde (17) Šveds L I 98	Rootslane (66) Roots (641) Rootsi (60)	Ruotsalaine n (5550) 557 Ruotsi (175) 557 Ruotsala (261) 557 Ruottinen (569) 557 Ruottu (103) 557	Švedaitis II 1000 Švedaras Švedarauskas Švedavičius Švedarauskas Švedkauskas Švedskas Švedskis II 1001	Szwed 265 Szwedek 265 Szwedkowicz 265 Szwedo 265 Szwedowicz 265 Szwedowski 265 Szwedzik Szwedziński 265	Шведов 113 Швед Шведиков G 562	Schweda 606 Schwed(e) 606 Schweder 606 Schwedes 606
Žemaitis (1) Žamaitis (2) Zamaitis (1) Šmudzis (2) (?) Šmūdzis (1) (?) Žmuida	–	–	Žemaitis II 1322 Žemaitėlis Žemaitelis Žemaitaitis Žemaičiūnas Žemaitukas Žemaitpreikšis (< žemaitis +	Žmudzin	–	–

			<i>preikšas</i> 'iegātnis') II 1322 <i>Žemaitžentis</i> (< <i>žemaitis</i> + <i>žentas</i> 'znots'), <i>Šmuida</i> II 963 <i>Žmuida</i> II 1343 <i>Žmuidina</i> <i>Žmuidinas</i> <i>Žmuidzinas</i> <i>Žmuidzinavi-</i> <i>čius</i> <i>Žmuidžinas</i> II 1343 (polonismi)			
<i>Židiņš</i> (3) <i>Židelis</i> (1) <i>Judiņš</i> (1) (?)	Juut	–	<i>Židelis</i> II 1329 <i>Židelevičius</i> <i>Žideika</i> (?) <i>Žydelis</i> II 1330 <i>Žydeliūnas</i> II 1330 <i>Judžentis</i> < 'judo žentas' I	Žydecki	Жидов	Jud Judt Judl

Etnonīmiskas semantikas uzvārdu grupā varbūt (kaut ļoti nosacīti) iederētos arī tādi latv. uzvārdi kā *Svešinieks* (1), *Svešnieks* (1).

Kopumā šajā semantiskajā grupā tika apskatīts ap 100 latviešu uzvārdu (resp. 3,7% no visiem analizētajiem latviešu uzvārdiem) un ap 320 cittautu uzvārdu (jeb 3,7% no visiem šā darba analizē iekļautajiem cittautu uzvārdiem). Latviešu valodas uzvārdos ir konstatēti apmēram 26 etnonīmi, visizplatītākie etnonīmiskās semantikas uzvārdi, pēc V. Staltmanes uzvārdu biežuma datiem, ir *Krieviņš* (68), *Polis* (56), *Leitis* (50), *Pinnis* (20).

Šajā grupā ir ļoti maz salikteņuzvārdu, kādi raksturīgi citām latviešu uzvārdu semantiskajām grupām; tikai daži piemēri: *Augšpolis*, *Jaunpolis*, *Mazpolis*, *Jaunslavietis*, *Pusvācietis*.

Salīdzinošās tabulas dati rāda interesantu faktu: tikai etnonīmi ar nozīmi 'krievs', 'polis', 'vācietis' un 'zviedrs' ir sastopami visu septiņu valodu uzvārdos. Gandrīz visās valodās ir uzvārdi, kas darināti no leksēmām ar nozīmi 'čigāns', 'lietuvietis', 'latvietis', 'turks', 'ungārs', 'ebrejs'. Tiesa, var gadīties arī maldinoši uzvārdi, piemēram: latv. *Francis* vai *Karels* var būt radušies no attiecīgiem personvārdiem, nevis no līdzīgi skanošiem etnonīmiem. Arī krievu uzv. *Латышев* pēc formas sakrīt ar attiecīgo etnonīmu *латыш*, bet I. Ganžina skaidro, ka tas varētu būt darināts no apvidvārda *латыш* 'tāds, kas neskaidri runā' (Ганжина 2001, 275). Uzvārdus, kas sakrīt ar tautību apzīmējumiem, ne vienmēr var saistīt ar to īpašnieku senču etnisko piederību. Piemēram, Krievijā uzvārds *Литвин* nebūt nenozīmē, ka senči tiešām ir bijuši lietuvieši – visticamāk, tie bijuši baltkrievi vai krievi – pārnācēji no Lietuvas Lielkņazistes teritorijām (varbūt no Smoļenskas apgabala) (Ганжина 2001, 5).

Igaunijā, kā atzīst igauņu uzvārdu pētnieki, etnonīmiskas semantikas uzvārdi ir sastopami samērā reti: *Mulgi* 'Vīlandes novada iedzīvotājs', *Hāmalane*, *Idlane*, *Lātlane* 'latvietis', *Polakene*, *Rootslane* 'zviedrs', *Saks* 'vācietis', *Venelane* 'krievs' (Henno 2000, 38).

Dažreiz šādiem etnonīmiskas semantikas uzvārdiem piemīt ironiska, pejoratīva nozīme: *Juut* ‘žīds’, *Türk* ‘turks’ (Saareste I, 144, II, 16, Must 2000, 49).

Salīdzināmo valodu uzvārdos ir sastopami arī citi etnonīmi, kas nav pamanīti latviešu uzvārdu sistēmā, piemēram: Somijā ir sastopami vēl šādi no etnonīmiem radušies uzvārdi: *Vepsäläinen* (1810) un *Vepsä* (473) ‘vepsietis’, *Tanskanen* (3093) un *Tanska* (265) 648 ‘dānis’, *Lappalainen* (8056) ‘sāms’, *Lappi* (1355) ‘sāms’, arī salikteņos *Lapintie* ‘sāmu ceļš’. Tomēr biežāk Somijā ir sastopami uzvārdi, kas rāda personas saistību ar kādu novadu: *Karjalainen* (ļoti populārs uzvārds, tā frekvence 11971 – Suk. 199) ‘karēlietis’, *Savolainen* ‘Savo iedzīvotājs’, *Hämäläinen* (18819) ‘Hemes iedzīvotājs’ u. c. Sal. latv. uzv. *Kurzemnieks*, *Vidzemnieks*, *Zemgalis*, *Zemgalietis*, *Sēlietis* u. c.

Poļu valodā ir uzvārdi *Słowak*, *Słowakiewicz* ‘slovāks’, *Czeh*, *Czehak*, *Czehowicz* ‘čehs’. Krievu valodā ir uzv. *Грузинов*, *Грузинцев* (Унбегаун 1989, 109, 111).

Šķiet, ka pārsvarā latviešu uzvārdos ir sastopami tuvējo kaimiņu, kā arī lielāko tautību nosaukumi, turpretim etnonīmiskas semantikas latviešu priekšvārdos galvenokārt reģistrēti tikai seno baltu cilšu nosaukumi.

3.1.3. Amatu un profesiju semantikas uzvārdi

Šī ir samērā plaša uzvārdu grupa: to pārstāv 212 atšķirīgi uzvārdi latviešu antroponīmiskajā sistēmā, t. i., ap 7,9% no visiem latviskas cilmes uzvārdiem.

Kā ir atzinis jau E. Blese, šādas semantikas uzvārdi ir ļoti seni: *Arst* 1506, *Beckers* 1521, *Bruwer* 1532/3, *Czelskallis* 1573 (tās pašas semantikas lībiešu cilmes vārds *Routzeppis* 1536), *Dorsseneke* (= dārznieks) 1512, *Dwelnicke* (= dvieļnieks) 1507, *Jostneke* (= jostnieks) 1518, *Kalleis*, *Karwirs*, *Kletteneck* 1607, *Melder* 1499, *Murnix* 1511, *Mutznick* u. c. (Blese 1929, 134–135); *Klettingk* (= klētnieks) 1587, *Kokelnyk* (= koklinieks) 1456 (Latkovskis 1968, 69); *Bludniks* 1599 (= bļodnieks), *Kalwysz* 1599, *Kurpnik* 1599, *Murnik* 1599 Latgalē (Škutāns 1974 148, 327, 166, 349). Tie dažreiz darināti arī no mūsdienās vairs nelietojamiem amatu vārdiem: *Bozeneke* (= bozenieks), *Groszenicke* (= grožnieks), *Kanengeters* (ģermānisms ar nozīmi ‘kannu lējējs’), *Struckennick* (= striķenieks ‘virvju vijējs’) 1508, *Wirbenick* (= virbenieks ‘dzelzs vai vara stieņu taisītājs’) (Blese 1929, 134–135). Dažbrīd mūsdienu skatījumā var tikt uztverti arī profesiju apzīmējumi ar nelielu ironijas devu; šai sakarā no agrākajiem vēsturiskajiem pierakstiem būtu minami uzvārdi *Asger* (= āžģēris) 1516, *Berneaucklis* (= bērnuauklis) 1604, *Peneroux* (= pienarauģis, resp. raudzētājs) 1549, *Pestell* (= pestelis), *Telegannis* (= teleganis) 1539 (Blese 1929, 136). Neviens no šiem personvārdiem mūsdienu latviešu uzvārdu sistēmā nav lietojams.

Būtiska šķiet V. Staltmanes atziņa (Сталтмане 1981, 93), ka profesiju semantikas uzvārdi neatspoguļo to svarīgumu vai izplatību (vietu) sabiedrībā. To apstiprina arī uzvārdu frekvence: sal. *Zemnieks* (7), *Bitenieks* (17), *Dravnieks* (39), *Ratnieks* (35), *Arājs* (38), *Melderis* (38), *Podnieks* (39), *Zvejnieks* (88), *Kalējs* (103), *Mūrnieks* (111), *Muzikants* (112), *Mucenieks* (112).

Pēc V. Staltmanes sastādītās latviešu uzvārdu atgriezeniskās vārdnīcas datiem, vizizplatītākie profesiju nosaukumi latviešu uzvārdos ir *Mucenieks* (112), *Muzikants* (112), *Mūrnieks* (111), *Kalējs* (103), *Zvejnieks* (88), *Strēlnieks* (43), *Arājs* (38), *Melderis* (38),

Podnieks (37), *Ratnieks* (35), *Burtnieks* (32), *Ķēniņš* (32), *Jātnieks* (26), *Jēgers* (26), *Meisters* (21)²⁵.

Te izpaužas likumsakarība, kurai analogiska ir arī toponīmijā: nosaukumi rodas, pamatojoties uz to, kas atšķiras no kopējā fona, nevis no visizplatītākā un visparastākā. Ar to var izskaidrot arī faktu, ka visizplatītākie ir tieši šādu profesiju semantikas uzvārdi, proti, zemnieku bija ļoti daudz, bet kalējs bija kaut kas pamanāms un atzīmēšanas vērts, turklāt patiešām ļoti svarīgs lauksaimnieku vidē.

Šāda likumsakarība vērojama arī citu tautu antroponīmijā. Piemēram, arī Igaunijā starp profesiju nosaukumiem uzvārdos visbiežāk ir sastopams *kalēja* vārds (Must 2000, 98). Tas pats sakāms par *kalēja* profesiju daudzu citu tautu uzvārdos: piemēram, Vācijā uzv. *Schmidt* ir otrais izplatītākais uzvārds (aiz uzv. *Müller* 'dzirnavnieks') (Caffarelli 2005, 245), Horvātijā – otrais populārākais uzvārds ir *Kovačevićs*, Ungārijā – trešais izplatītākais uzvārds – *Kovács* (Caffarelli 2005, 241), samērā populārs ir arī somu uzv. *Seppä* (2241) 'kalējs' (Suk. 595), arī Nīderlandē un Anglijā tas ir viens no visizplatītākajiem uzvārdiem. Itāļu uzvārdu pētnieks Enco Kafarelli konstatējis, ka arī Itālijas dažādos reģionos no profesiju semantikas uzvārdiem visizplatītākais ir *Ferrari* (kā arī *Favaro*, *Fabbri*, *Fabris* (Cafarelli 2005, 235)) 'kalējs' (pēc kura otrajā vietā seko uzvārdi ar sākotnējo motivāciju 'bārdzīnis' (Kafarelli 2007, 179)).

Salīdzināmā tabula uzskatāmi liecina gan par izplatītākajiem šīs semantikas uzvārdiem Latvijā, gan par antroponīmiskajām paralēlēm citās kaimiņvalodās.

Amatu un profesiju semantikas uzvārdi

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Alders (3)	–	–	–	Piwowar 214 Piwowar-czyk 214 Piwowarek 214	Пивов 155 Пивоваров 237 Пивоварёнок 102, 196	Bierbrauer 128 Bier 128 Biermann
Amatnieks (14)	–	–	–	–	–	Handwerker
Arājs (38) Dziļarājs (2) Jaunarājs (9) Kalnarājs (2) Milzarājs (2) Mežarājs (1) Muižarājs (5) Silarājs (30) Smilšarājs Pļavarājs (3) Zemarājs (1) Zemesarājs (2)	–	–	Araitis I 116 Arys I 121 Arius I 121	Oracz Oraczewski Oraczko Oraczyk Oracki 200	Пахарь	Pfluger 504 Plüger 504 Pflügner 504 Ackermann 76
Ārste (1) Dakteris (3) Dakternieks (2)	Arst (35)	–	Daktaras I 448 Daktaraitis Daktaravičius	Doktor 108 Doktorowicz 108	Докторов 262 Докторенко	Arzt 92

²⁵ Šie skaitļi ir nosacīti, tos min V. Staltmane atgriezeniskajā latviešu uzvārdu vārdnīcā (Staltmane 1981, 114–226), balstīdamās uz savu savākto antroponīmisko materiālu.

			Daktaris I 448 Daktoravičius I 448	Doktorski Doktorczyk Doktorow- ski 108 Doktorek	G 163	
Audējs (2)	–	–	Atkočaitis Atkočas Atkočius I 133	Tkacz Tkaczik Tkaczewski	Ткач Ткачов	Weber
Bitenieks (17) Bitnieks (3) Bišenieks (1) Dravnieks (39) Dravenieks (8)	–	Mehiläishoi- taja 354 Mesiäinen (93) 354	Bitenekas I 268 Bitinieks I 268 (<latv.?) Drevininkas (?) I 525 Drevininkaitis Drevinskas I 525	Pszczółows- ki (?), Pszczółkie- wicz (?), Pszczółko- wicz (?) 224	Пчелин 151 Пчельников 117 Пчёлкин 151 Пчеловодов G 393 Пасечник Пасечников G 358	Bienemann 128 Biener 128 Bienert 128
Bīskaps (11)	Piiskop (61)	Piispa (649) 470 Piispanen (1508) 470	Biskupas I 226 Viskupaitis II 1233 Vyskupaitis II 1233	Biskup 84 Biskupski Biskupek Biskupik Biskupiak 84	–	Bischof(f) Bischofs Biskop Biskup 132
Bodnieks (18)	Kaupmees (147)	Kauppi (1988) 209 Kauppinen (7782) Kauppila (2489)	–	–	Торговцев Торгашев	Kramer Krämer Krammer 393
Burmeisters (4) Burmistris Burmisters (1)	–	–	Burmistras I 358	Burmejster Burmistrz 92	Бурмистров 101 Бурмистрен- ко 214	Burme(i)ster 160
Burvis (7) Burtnieks (32) Zīlmanis (3) Zīlnieks (2) Zintnieks (1)	–	Arponen < <i>arpoja</i> 'burve, zīlniece; vecmāte'	Žinaitis Žinavičius Žinevičius Žiniauskas Žynelis Žinis II 1336 Žynys II 1336	–	–	Zauberer
Cars (1) (?) Çeizars (9) Çezars (1) Cēzars (1) (?)	–	Keisari (817) 211 Keisala (410) 211 Keisanen (123) 211	Carikas I 375	Car	Царёв 147 Царевити- нов 109 Царик Цариков Царин G 522	Kaisar Kaiser Kayser Keyser Keiser Keusers
Cepurnieks (7)	Kübarsep p (273)	Hattunen (390) 102	Kepuraitis (liet. profesijas nosaukums <i>kepurininkas</i> uzvārdos nav reģistrēts)	Czapnik 103	Шапочкин 155 Шапочни- ков 94 Шапошни- ков 94	Hutmacher 341 Huter 341 Hutter 341

Dārznieks (3)	Aednik (23)	–	Daržinauskas I 464 Daržininkaitis I 464 Daržinis I 464 Daržininkas I 464	Ogrodnik 198 Ogrodniczuk 198	Огородников Огородник G 344	Gartner 262 Gärtner 262 Gertmann 262
Dragūns Skat. arī Jātnieks	–	–	Dragūnas Dragūnaitis Dragunavičius Dragūnevičius Dragunevičius I 520	Dragun 109 Dragon 109	Драгунов 25 Драгункин Драгунский G 168	–
Dziedātājs (7)	–	Laulaja (146) 296 Laulajainen (321) 296	Dainius I 446 Dainys I 446 Dainaras I 446 Dainauskas Dainavičius Dainelis I 446 Dainiūnas I 446	Śpiewak Śpiewakowski	Песнопевцев 174 Песенников 95 Песельник Песельников G 364	Sänger 565 Senger Singer
Dzirkalis (14)	–	–	Girmauskas Girnavičius Girnevičius Girninkaitis Girnikas I 676	–	Мирошник Мирошниченко G 318	–
Ecētājs (8)	–	–	–	–	–	Eger 208 Egerer Egermann Egger 208 Eggers 209
Ganiņš (9)	Karjane (60) Karjus (238)	–	Skerdys E II 735 Ganinis I 620 (< latv. val.)	Pasterz 205 Pastuszek 205 Pastuszak Pastusiak 205	Пастухов 99 Пастушенко 237 Пастушик 237 Пастушонок 237	Hirt(e) Hirter 327 Hirth 327
Glāznieks (7)	Klaassepp (20)	–	Stiklius Stiklorius II 822 Stiklaitis Stiklis II 821	Szklarz Szklarzowicz	Стекольников	Glasbrenner 274 Glasmacher Glasel Glaser Gläser 274 Glasing Glasmacher 275
Grāfs Aucgrafs (1) Hercogs	–	Kreivi (250) 256	Grafas I 698	Graf 127 Grafinski 127 Hercog	Графчиков (?) 147	Graef(e) Graf(e) Graaf 282 Graap 282 Landgraf 410

						Herzig Herzog 322
Grāmatnieks (4)	–	–	Knygauskas I 1033	Książkiewicz	Грамматчиков G 140	Buchbinder Buchdrucker Bucher Bücher Bücherl Buchert 157 Büchner Buchner 158
Iesalnieks (19)	–	–	Saliklis II 665 Saliklys II 665	–	–	Malz 438 Malzer Mälzer 438
Jātnieks (26) Skat. arī Dragūns	–	–	–	–	–	Reiter Reiterer Reither Reitter 536
Jēgers (26) Jēgeris (8) Ģēģeris (10)	Kütt (1691)	–	Jēgeris I 827 Jegerskas I 827 Jegieris I 827	–	Егерев 101	Jaeger Jager 346 Jäger 346
Jumiķis (14)	–	–	Stogis Stogys Stogevičius (?) II 824 Jumikis I 854 (<i>< latv. val.</i>)	Kryśkiewicz (?)	Гонтар Гонтаров Гонтарёв Гонтарь G 133	Dach 171 Dacher 171
Jūrnieks (1) Matrozis (6) Junga (4)	–	–	Jungaitis I 855 Jungas I 855 Jungeris I 855 Jungevičius I 855	–	Матросов	Schiffer Seemann
Kalējs (103) Kalējiņš (2) Apškalējs Dzelzkalējs (11) Dzelzkalis (1) Smilškalējs (1) Strīkkalējs (2) Kalvis (18) Kalvītis (10) Kalvišs Kaļva L I 91	Sepp (3799) Raudsepp (871)	Seppä (43) 864 Seppänen (7513) 596 Seppälä (8132) 596 Rautanen (1148) 531	Kalvis I 902 Kalvaitis I 901 Kalvelis I 901 Kalvēnas I 901 Kalvinis I 902 Kalvinskas I 902 Kavolis I 955 Kavolius Kavoliukas Kavoliūnas I 955	Kowal 159 Kowalczyk 159 Kowalewski Kowalicki Kowalski Kowalczek Kpwalczuk Kowalczykiewicz Kowalczykowski 159 u. c.	Кузнецов 99 Кузнечиков (?) 151 Кузнец Ковалёв Ковалевский Коваленко Коваленков Ковалик Коваль Ковальков Ковальчук G 260	Schmidt Schmid Schmied Schmedt Schmitz Schmidl Schmidtke Schmidt- mann 586 Schmiedler 587 Eisen- schmidt u. c.
Kalpiņš (8) Sulainis (2)	Teener (8) Sulane (6)	Palviainen (?) (937) 441	Tarnauskas Tarnavičius Tarnevičius II 1023	Sługocki Słuszniak Służewski Sługa 244 Sług 244	Батрак 212 Батраков	Knecht Knechtel Knapp(e) 380 Dienert 185 Bub(e) 157
Kapteinis (7) Vārtukapteinis (6)	Kipper (280)	–	Kapitanskis I 916	–	Капитанов 101	Hauptmann 308 ??

Karalis (1) Kēniņš (32) Kēniņš (2)	Kuningas (369)	Kuningas (184) 263 Kuninkainen (16) 822	Karalius I 919 Karalis I 919 Karalaitis Karalevičius Karaliūnas Karaliukas I 919	Król 162 Królak 162 Krul 163	Короленко Королёв Королёнок Король Королько Корольков Королук G 253	Koning König Königer Königs 387
Kazaks (23) Kazāks	–	–	Kazokaitis Kazokas I 961 Kazokevičius I 961	Kozak 160 Kozakie- wicz 160 Kozaczek 160	Казачков 98	–
Krāsonis Mālderis (4) Maļars (Škutāns 1974, 428)	–	–	–	–	Красильщи- ков 96 Красильни- ков G 255	Färber 230 Mahler Mähler 437 Maler 438
Krogers (1) Gala- krodzeniēks (2) Krodzeniēks (2) Krodznieks (2)	Körtsmann (15)	–	Karčmarskas Karčmarinas I 923 Karčemarskas	Szynkarek 266 Szynkar- czyk	Корчмарь Корчмаров- ский Шинкарев	Wirth 723 Wirths Wir(t)z 723
Kučers (3) Kučēris Kučērs (3) Kučēris (1)	–	–	–	Stangreciak Stangreciuk	Кучер 213 Кучеров 262	Kutsche Kutscher 406
Kupcis (18)	Kaupmees (147)	Kauppi (1988) 209 Kauppinen (7782) Kauppila (2489)	Kupčelaitis Kupčelis Kupčikas Kupčinskas Kupčiukas Kupčiūnas Kupčius I 1127	Kupiec 167 Kupała 167 Kupik 167 Kupis 167 Kupiecki 167	Купцов Купчик Купчиков	Kaufmann
Kurpnieks (11)	Kingsepp (164) Kängsepp (252) Kingisepp (86) Kingsep	Suutari (1841) 630 Suutarinen (635) 630	Kurpaitis Kurpauskas Kurpavičius Kurpininkas I 1136 Šiaučiūnas Šiaučiulis Šiaučiukas II 919	Szewc Szewczyk Szewczuk Szewco- wicz Szewców Szewczak Szewchy- kowski Szewcyński 261	Сапожни- ков 94 Шевцов Швецов	Schuster 603 Schomaker Schu(h)- macher Schomann Schuchmans Schumann 604
Kēsteris (8)	Kester (40) Köster (298)	–	Kesteras I 980	–	–	Kuster Küster Kusterer Küsters 406
Laivenieks (4)	–	Venemies (106) 735	Laivys (?) II 17 Laivukaitis II 17	Łódkowski	Лодкин 158 Лодейни- ков 96	Kahn 358 Schiffer 577 Schiffers Schiffner 578
Liecinieks (4)	–	–	–	Świdecki	–	Zeuch

				Šwiderek		Zeug 738
Majors (19) Majoriņš (3)	Major (33)	Majuri (949) 333	Majoras II 135 Majoravičius II 135	Major 181 Majorek 181	Майоров 101 Майорский 176	Major 438 Meiers 449 Meier 449
Mālnieks (1) Mālmeisters (1) Skat. arī Podnieks	–	–	Moliūnas Moliušis Molinis II 266 Molinus II 266	Gliński 122	Глинский 106, G 127	–
Mednieks (14) Medenieks (3)	Kütt (1691) Jahimees (21)	–	Medzionas II 197 Medžionis II 198	Myśliwiec Myśliw- czyk Myśliwski 194	Охотников	Jager 346 Jäger 346 Jaeger 346 Weidmann 702
Meisters (21)	Meister (447)	–	–	Mistrzак	Мастеров 101	Meister 451
Melderis (38) Melderītis Maltavnieks (1) Maltuvnieks Sudmalis (10) Patmalnieks (1)	Mölder (1267)	Myllynen (1064) 377 Mylläri (54) 378	Malūnaitis II 148 Malūnavičius II 148	Młynarczyk 192 Młynarczuk 192 Młynarski 192	Мельник 29 Мельников 188 Мельничук 214 Мельников- ский Мельничен- ко Мельнич- ний G 314	Müller Müllers Müllner 466 Mühlmann 465 Möller Möllers 462 Mölders Möhler 461 Miller 459 Mölder 461 (lejasvācu)
Mežnieks Mežnieks (4) Meženieks (1) Mežsargs (7)	Metsavaht (10)	Metsänen (215) 356	Miškinis II 257 Miškeliūnas II 257 Miškis II 257 Miškys II 257	Leśnicki	Лесников Лесниченко G 283 Лесницкий Лесниченко	Walder Wälder Waldhauser 692 Waldmann Waldner 693 Förstel Förstemann 249 Förster Förstner 249 Förste Forstmann Forstner
Mērnieks (4)	–	–	Miernykas (?) Mierninkas II 223	–	–	–
Miesnieks (15)	–	–	Mėšys II 212 Mėsiūnas II 212	Rzeźniak Rzeźnicki	Мясин 154 Мясников 93 Мясник Мясницкий G 327	Metzger Metzler 456 Fleisch Fleischer 244 Flieschhack(er)) 246 Fleischmann Fleischner Fleisser

						Fleissner 246 Schlachter Schlächter 580
Muceniēks (112) Mucnieks (2) Ošmucnieks (1) Mucinieks (7) Kubulnieks (10) Bondars L I 91	Pūtsepp (43) Aamisepp (52)	Tynnyrintekijā Tynninen (118) 701 (no vv)	Kubilinskas I 1097 Kubilis II 1097 Kubiliūnas II 1097 Kubilius II 1097	Bednarz 82 Bednarzak 82 Bednarzewski Bednorz 82 Bednaruk 82	Бондар 22 Бондарев 214 Бочаров 98 Бочкарёв 97 Бочкин 157 Бочарников G 72	Böttcher 145 Böttger Bötticher Böttiger Böttjer Böttker Bädeker 147 Baedeker 99 Bödecker Bödeker Böddiker 138 Kuper Küper 405 Küfer Küffer Küffner Kufner Küfner 401 Kiefer 370 Fass 231 Faßbänder Faßbender Fassbinder Fasshauer 231 Fassmann 232 Schäffler 569 Binder Binter 130
Muižnieks (1) Kukuļmuižnieks (2) Muižulis (5)	Mōisnik (13)	–	Dvarionas Dvarionavičius I 548 Muiženinkas II 278 Muižis II 279 (no latv. val)	Szlachtowicz Dworzak Dworzański Dworek 111 Dwornik 111	Дворянинов 147 Дворянов 147 Дворкин 259 Помещиков 95	Edel(e) Edeling Edelmann 207 Edler 208 Edlich 208 Amtmann 86
Muzikants (7)	Muusik (11)	–	Muzikantas Muzikauskas Muzikevičius II 287	–	Музыкант 262 Музыкантов 101	Musikant
Mūrnieks (111)	Müürisep p (215) Müürsepp (564)	Muurari Muurinen (677) 375	Murnikas II 284 Mūrnikas II 284	Mularz Mularzuk Mularczyk	Каменщиков 96 Печников 349	Maurer (er) Mäurer Mauermann 447 Murmman 467
Būmeisters (9)	Puusepp	–	Dailida I 445	Ciešļa	Плотников	Hauser

Būvmeisters (2)	(1263)		Dailyda I 445 Dailidē I 445 Dailydē I 445 Dailidēnas Dailidis I 445 Dailēdonis I 445 Dailydaitis Dailidavičius Dailidevičius I 445	Ciešlak Ciešlik	93 Строгаль- ников G 454	Häuser Hausmann 309 Zimmerer Zimmerling 742 Zimmer- mann 742 Buhrme(i)s- ter 160 Baumeister Baumann 160
Oficieris	–	–	Viršila Viršilas Viršyla II 1230	Oficerski	Офицеров 101	–
Ormanis (8)	–	–	–	Woźniak Woźnica Woźniczak	Извошников 97 Извозчиков G 224	Fuhr 258 Führer 258 Fuhrmann 258 Wagenführ(e) r) 690 Wagenmann Wagenseil 690
Pastnieks (2)	–	–	–	Pocztaruk Pocztowski Pocztowy 216	Почтарёв 97	–
Pastors (9)	–	–	Pastoraitis Pastorius II 400 Klebonas I 1014 Kunigēlis I 1123 Kunigauskas	Pastor	–	–
Pavārs (1) Pavāriņš (4) Pavarnieks (?)	Kokk (642) Kokkar (27)	Kokki	Vireika Vireikis II 1228	Kucharz 165 Kuchar 165 Kucharczyk 165 Kucharek Kucharski 165	Поваров 98	Koch 383 Kocher Köcher Kochs Kock 384 Köck 384 Kocks 384 Köch(e)l 383
Pīpkalējs (4)	–	–	–	Fajkowski (?)	–	–
Pļāvējs (1)	–	–	–	Kosiarz	Косарёв 97 Косаревич 236 Косарик 215	Schnitker Schnittger Shnittker 591
Podnieks (37)	Pottsepp (17)	–	Puodēnas Puodžiukaitis	Garncarz 120	Гончар 213 Гончаренко 183	Töpfer Töpfner 667

	Pottisep		II 534 Puodžiūnas II 534 Puodžius II 534 Puodys II 534	Garncarzyk 120	Гончарик 215 Гончаров 26	Töpper 668 Gro(p)per Grö(p)per 288 Graper Gräper Grapner 284 Auler 95 Aul 95 Aulmann 96 Eilenbecker Eiler 213 Eul(n)er 227 Ullner 676 Pott 512 Pottbacker Pottbäcker Pottbecker Potter 512 Pöttger 512 Pütjer 516 Dipper 189 Düppenbec- ker 201 Düpper 202 Dopfer Döpf(n)er 194 Ha(f)fner Häf(f)ner 298 Hefe Hef(f)ner311
Princis (16)	Prins (?)	–	Karalaitis Karaliūnas I 919	–	Принцев 214	Prins 514 Prin(t)z 514
Puškundzis Kungs (5) Veckungs (2) Jaunskungs (4)	–	–	Ponelaitis Ponelis II 491	Panek Paniuk Pankiewicz	–	Herr
Ratnieks (35) Ratņiks Ratņiks L I 91	Ratassepp (177) Ratasepp (88) Ratassepp (7) Töldsepp (100)	–	Račys II 550 Račiukas II 550 Račiūnas II 550 Račius II 550 Račiukaitis II 550	Kołodziej 154 Kołodzie- jak 154 Kołodziej- ski	Тележкин 158 Телегин 158	Stellach 640 Stellmacher 640 Wagner Wägner Wahner Wähner Wähnert 691 Wegener Wegner Wehner Wehnert 700 Weiner Weinert 704 Rademacher 521

						Rademaker Rader 521 Räder 521 Raderma- cher Radmacher Raeder 521 Assenma- cher 93
Rijnieks (10) Meiris (24)	–	–	Jaujininkas I 823 Jaunininkaitis I 824	–	–	Kornmann (?) 390
Ritenieks (5) Skat. arī Ratnieks	–	–	–	–	–	Asshauer Assheuer Abheuer Assmacher Abmacher 93
Robežnieks (44)	–	–	Rubeževičius II 626	–	–	Scheid(e) Scheidel Scheidler Scheidt 573
Sedlenieks (15) Sedlinieks Sedlers (?) Seglenieks (3) Šidlauskis < dial. L I 91	Sadulsepp (27)	–	Balnionis Balnarauskas Balnoraitis Balnys I 175 Balnius I 175 Sedlauskas (?) Sedlorius (?) II 691	Siodłowski Siedl 239 Siedla 239 Siedlik 239 Siedlec 239 Siedłowicz 239	Седлов 158	Sattler Sattel Sättele 566 Sadler 562 Sedler 610
Seržants (8)	–	–	Seržintas II 705 Šeržentas (?) Šeržintas II 915	–	Сержантов 101 Сержант	–
Sējējs (7) Sējāns (1)	–	–	Sējūnas II 693 Sejūnas II 693 Sėjus II 693	Siewnik Siewniak	–	Sämann 564
Sidrābkals	–	Нopiaseppä Нopiasep- pälä 127	–	Srebrnicki Srebrkow- ski Srebrnik 248	Серебрени- ков Серебряков Серебря- ников G 431	Silbermann 620
Sietnieks (9)	Sõelsepp (30)	–	Rečiūnas (?) II 589 Sietkauskas II 711	–	Решетников G 406	Siebecke Sieben 616 Sieber(s) Siebler Siebs 617
Skrīveris (2)	–	–	Raštikis II 579 Skrivelis II 751 Skryvelis II 751	Pisaczyk Pisarek 213 Pisarkiewic z 213 Pisarski 213	Писар 236 Писарев 24 Писчиков 97 Писарев- ский	Schreiber Schreber Schrieber Schriever Schriever Schriewer

					Писаренко Писарский G 368	599
Skroderis (5) Ābelskroderis (1) Skroderēns (6) Skrodelis (9) Kraucis (2) < dial. Latgalē Kraučs	Rätsepp (174)	–	Kriaučius Kriaučiūnas Kriaučiukas Kriaučionis Kriaučinskas I 1073	Kraviec	Портной 262 Портнов 100 Шварёв 97 Шваров Швачкин Швед (?) Шведиков (?) Шведов (?) Швейкин Швец Швецов Шевцев Шевцов Шевченко Шевчик Шевчишин G 562	Schneider Schneiderei Schneiders 589 Schnider Schnieder Schnieders 591 Nähter Näther Natterer Nattermann 469 Schröder 599 Schrödter Schroeder Schroer Schroeter Schrötter 600 Schrödel 599 Schrader Schräder 597
Sniķeris (13) 'galdnieks' Jaunsniķeris (3)	–	–	Stalionis Stalevičius II 796	–	–	Tischler Schreiner ?
Stabulnieks (8)	–	–	Stabulinskis Stabulis II 790 Stabulionis II 790 Švilpauskas Švilponis Švilpa II 1005	Dudek 111 Dudka 111	Дударёв Дударенко Дударов Дудник G 175	Flöt(h)er 248 Pfeif(f)er 502 Pfeuf(f)er 503
Starptnieks (1)	–	–	–	–	–	Mittler 460 Gemeiner 266
Stārasts (4) Stārastiņš Stārastnieks Stārostnieks Skat. arī Vecvagars	–	–	Seniūnas II 700	Starosta 249 Starošcin 249 Starostka 249	Старостин 147	Altmann 85
Strādnieks (4)	–	–	Darbutis I 461 Darbutas I 461	Pracownik Robotowski Robota 229	–	Arbeiter Arbter 90
Strēlnieks (43) Šāvējs (8)	Kütt (1691)	Ampuja (236) 68	Šaulys II 896 Šaulevičius Šaulaitis II 896	Strzelec Strzelecki Strzelczak	Стрелин 159 Стрелков	Schütz(e) Schütt(e) 604

			Šaulauskas II 896 Strielčikas (?) Strielčūnas Strielčius Strielkauskas Strielkūnas II 835	Strzelczyk	100 Стрелов 159 Стрельцов 99 Стрельчук 237	
Strīpnieks (1)	–	–	Stripeika Strypeikis II 837	–	Брусов 156	Stricker (?) Strickert 649
Students (5)	–	–	–	Student Studentkowski 254 Studentowicz 254	Студентов 102	–
Šūpuļnieks (?)	–	–	Lopša II 106 Lopšaitis II 106 (?)	–	–	Wiegner 716
Tiesnesis (3)	–	Tuomari 690 (vietvārdis- ka cilme)	Teisinis Teisiūnas II 1033 Sūdžius < dial.(slāvisms) 'tiesnesis' II 854	Sędziak Sędzicki	Судейкин 100 Судник 235	Richter 539 Richters 539
Tiltnieks (?) (2)	–	Siltanen (?) (1588) 603	Tiltinis II 1045	Mostowski	Мостовой Мостович Мостовской	Brucker Brücker Brückmann Bruckner Brückner 155
Uzraugs (1) Lauksargs (6) Voits (9) < dial. 'uzraugs muižā' Voiteņš Voitkāns L I 82 Skat. arī Vecvagars, Stārasts Vaivads (13)	Valvur (7)	Kiiveri (?) 221	Vaitas Vaitasis Vaitauskas Vaitavičius II 1130 Karužis I 935 Karužēlis 'vaivada, karognesējs, uzraugs' I 935	Wójt 295 Wójtach 295 Wójtak 295 Wojewoda Wojewodski	Воевода Воеводов Воеводский	Hüter 341 Hüther 341 Wachter Wächter 690
Vadonis (3)	Juht (39)	–	Vadauskas (?) Vadeckas Vadeika Vadeikis Vadeiša Vadišius II 1124	–	Вожик 242 Вожжинский 169	Führer 258 Fuhrmann 258
Varkalis (10) Varkals (5) Kaparkalējs (1)	–	–	Varkalas II 1164 Varkalevičius II 1164 Varkalis II	Miedziński 188 Miedzga 188 Miedziak	Медник 279 Медников 92 Медоваров 103	Kupfer Kupferschläger Kupfer- schmied 405

			1164 Varkalys II 1164	188 Miedziun 188	Медоварцев 103 Медынцев G 313	Kupfer- schmidt 405 Kopper(s) Kopper- schläger 389 Koppersch- midt 405
Vecvagars (17) Vagars (4) Jaunvagars Vagalis (4) Vagaļs L I 91 Skat. Stārasts, Uzraugs	–	–	Vagaras Vagr̃ys II 1125 Vaguris II 1125	Wójt 295 Wójtach 295 Wójtak 295	Старостин 147	–
Zaldāts (1)	–	–	Kareiva Kareiviškis	Żołnierczuk 308 Żołnerek Żołnierkie- wicz 308 Żołniero- wicz 308 Soldatov	Солдатов	Krieger
Zemnieks (7) Kalnzemnieks (1) Lejzemnieks(5) Vāczemnieks (2) Veczemnieks (2) Bradzemnieks (1) Vadzemnieks (1) Vādzemnieks (1) Muizemnieks (1) Salzemnieks (1) Jaunzemnieks (1) Bērzemnieks (1) Vērzemnieks (7) Mūrzemnieks (1) Salazemnieks (1) Gruntzemnieks (1) Brīvzemnieks (3) Birzzemnieks (1) Muižzemnieks (1)	Talupoeg (?) (12) Põllumees (?) (21) 'zemnieks ,	Talonpoika (236) 644	–	Chłopski Chłopiński	Крестьяни- нов Крестьян- кин Крестьян- цев	Bauer 108 Bauermann 108
Zvejnieks (88)	Kalur (13) Kalamees (333)	Kalastaja	Žuvininkas II 1351	Rybak 233 Rybin 233 Rybar 233 Rybarski 233	Рыбаловлев 103 Рыбаков	Fischel Fischer(s) Fischle Fischmann 242

Kā izriet no tabulas datiem, visās septiņās salīdzinātajās kaimiņtautu valodās ir uzvārdi, kas darināti no leksēmām ar nozīmi ‘cepurnieks’, ‘kalējs’ (arī visvairāk dažādu variantu), ‘kurpnieks’, ‘melderis’, ‘mucinieks’, ‘mūrnieks’, ‘pavārs’, ‘strēlnieks’, ‘tirgotājs

(kupcis)', 'zvejnieks', arī 'kalps' un 'majors'. Izplatīti ir arī uzvārdi ar sākotnējo nozīmi 'podnieks', īpaši daudz dažādas saknes variantu reģistrēts vācu valodā: *Töpfer, Töpfner, Töpfer, Gro(p)per, Grö(p)per, Graper, Gräper, Grapner, Auler, Aul, Aulmann, Eilenbecker, Eiler, Eul(n)er, Ullner, Pottbacker, Pottbäcker, Pottbecker, Potter, Pöttger, Pütjer, Dipper, Düppenbecker, Düpper, Dopfer, Döpf(n)er, Ha(f)fnier, Häf(f)ner, Hefe, Hef(f)ner*. Arī citiem amatu un profesiju semantikas uzvārdiem vācu valodā ir daudz dažādu variantu, īpaši ar nozīmi 'melderis', 'mežinieks', 'mucinieks', 'podnieks', 'šuvējs' u. c.

Ja nosacīti pie amatiem var minēt arī leksēmu *karalis* vai *kungs*, šādas semantikas uzvārdi ir zināmi visās salīdzināmajās valodās, taču tas nenozīmē, ka tie visi ir karaļu pēcnācēji. Te vietā būtu Enco Kafarelli atzinums par bieži sastopamajiem uzvārdiem, kas atbilst goda nosaukumiem, tituliem un amatiem: šādu uzvārdu pamatā ir iesaukas, kas dotas cilvēkiem, kuri izturējušies tā, it kā paši būtu karaļi vai pāvesti (Kafarelli 2007, 185). Tiesa, latviešu valodā daudz biežāk nekā uzv. *Karalis* (1) tiek lietots cits analogas semantikas uzvārds – *Ķēniņš* (32), *Ķeniņš* (2).

Gandrīz visās valodās, ar nelieliem izņēmumiem, ir arī uzvārdi ar etimoloģisko nozīmi 'aldaris', 'arājs', 'bitenieks', 'bīskaps', 'galdnieks', 'dārznieks', 'dziedātājs', 'gans', 'glāznieks', 'karalis', 'karavīrs', 'krodzinieks', 'mednieks', 'miesnieks', 'muižnieks', 'ratnieks', 'sedlenieks', 'tiesnesis', 'zemnieks'.

Latviešu uzvārdiem, kas darināti no leksēmām ar nozīmi 'arājs', nav konstatēti atbilstīgas semantikas uzvārdi igauņu (**Kündja*) un somu (**Kyntömies*) valodā. Lietuviešu valodā ir tāds salikts uzv. kā *Žagrakalys* 'arklu kalējs', kāda nav citās salīdzināmajās valodās. Interesanti, ka vienīgi igauņu valodā nav sastopams uzvārds ar nozīmi 'bitenieks' **Mesenik* un potenciāls uzvārds **Laulja* ar nozīmi 'dziedātājs'. Tikai krievu valodā nav konstatēts potenciāls uzvārds ar nozīmi 'bīskaps' **Enuckon*. Somu uzvārdos neizdevās atrast muižnieka titulu (**Aatelinen, *Aatelismies*), lai gan citās valodās tas nav tik rets antroponīms.

Dažās valodās uzvārdu motivētārvārds varētu būt arī *students*: šādi uzvārdi ir latviešu, poļu un krievu valodā. Latviešu valodā ir arī uzv. *Skolnieks* (4).

Tikai latviešu, igauņu un vācu valodā pazīstams salikts uzvārds 'dzelzkalējs': *Dzelzkalējs* (11), ig. *Raudsepp* (871), vācu *Eisenschmidt*. Tikai latviešu un vācu valodā izdevās atrast uzvārdu ar nozīmi 'amatnieks': latv. *Amatnieks* (14), vācu *Handwerker* (ig. **Käsitöölaine*, liet. **Amatininkas* nav); arī 'ecētājs' ir zināms tikai latviešiem un vāciešiem: latv. *Ecētājs* (8), vācu *Eger* 208, *Egerer, Egermann, Egger* 208, *Eggers* 209. Tikai latviešu un vācu valodā uzvārda motivētārvārds ir *jātnieks*: *Jātnieks* (26), vācu *Reiter, Reiterer, Reither, Reitter* 536. Citās valodās neizdevās atrast arī analogas semantikas uzvārdus latv. *Plostniekam* (10), *Malkcirtim* (7), *Vilkārsim*.

Tikai latviešu un lietuviešu valodā reģistrēti uzvārdi ar pirmatnējo nozīmi 'dzirkalis': latv. *Dzirkalis* (14), liet. *Girniauskas, Girnavičius, Girnevičius, Girnikaitis, Girnikas* I 676; tāpat ar nozīmi 'mērnieks': latv. *Mērnieks* (4), liet. *Miernykas* (?), *Mierninkas* II 223. Lietuviešiem ir arī uzvārdi *Klebonas, Kunigēlis, Puskunigis* ar nozīmi 'mācītājs; sprediķotājs, mācītāja pienākumu izpildītājs' (sal. latv. uzv. *Pastors, Pops*, bet, šķiet, nav uzv. **Mācītājs, *Priesteris, *Garīdznieks*).

Tikai latviešu un krievu valodā ir tādi uzvārdi kā *Pastnieks* (2) un *Почмарёв* 97.

Vienīgi latviešu valodā ir tādi salikteni kā *Mālmeisters, Griķumalējs, Jaunarājs, Milzarājs, Silarājs, Smilšarājs, Apškalējs, Smilškalējs, Strīkkalējs, Kalnzemnieks*,

Vārtukapteinis, Vecvagars, Vilkārsis u. c. (daļa no tiem noteikti ir radušies no oikonīmiem, resp., no mājvārdiem).

Vairāki profesiju nosaukumu motivēti latviešu uzvārdi ir ļoti reti sastopami: *Adītājs* (3), *Ārste* (1), *Auskalis* 'zeltkalis' (1), *Bruģētājs* (1), *Bundzinieks* (1), *Burmisters* (1), *Daktenieks* (2), *Dzelznieks* (?) (1), *Kannenieks* (3), *Kažoknieks* (2), *Lāpītājs* (3), *Pastalnieks* (2), *Pārmijnieks*, *Pavārs* (1), *Piesēdētājs* (1), *Pļāvējs* (1), *Prāmnieks* (2), *Rotkalis* (3), *Sējāns* (1), *Skolmeistars* (3), *Slakteris* (2), *Smilškalējs* (1), *Spilvenieks* (2), *Starpnieks* (1), *Strīpnieks* (1), *Šņornieks* (1), *Uzraugs* (1), *Varkalis* (1), *Zemarājs* (1), *Zvaniķis* (1) (uzvārdu frekvence pēc: Staltmane 1981). Latgalē ir zināmi tādi uzvārdi kā *Skarbinīks* 'mantzinis', *Šidlauskis* 'segļu taisītājs', *Škapars* 'pārvaldnieks' (Latkovskis 1968, 91). Daudzi no tiem mūsdienās kā amatu nosaukumi vairs netiek lietoti. Ne visiem no šiem uzvārdiem izdevās atrast semantiskās paralēles sastatāmajās valodās.

Jāuzsver, ka daudzu šīs semantikas latviešu uzvārdu pamatā ir no uzvārdu dzimšanas laika saglabājušās senās leksēmas (lielākoties tie ir aizgūtie amatu nosaukumi – ģermānismi vai slāvismi), kas mūsdienās vairs netiek lietotas: piemēram, *Mālderis*, *Kučieris*, *Kupcis*, *Sniķeris*, *Ģērmanis*, *Jēģeris*, *Cimermanis* // *Cimmermanis*, *Timermanis* u. c.

Vairāku amatu un profesiju nosaukumi, kas latviešu valodas uzvārdos nav reģistrēti, ir sastopami citu valodu antroponīmskajās sistēmās (tātad tie liecina par potenciālām, bet latviešu valodā nerealizētām iespējām), piemēram:

somu *Herronen* 'kunga kalps' Suk. 115 (sal. latv. *Kalpiņš*, *Sulainis*), *Ankkuri* 'kalpazēns', *Huusari* 'ārstnieks, dziednieks' (sal. latv. *Dakteris*), *Kesti* 'ārzemnieks, vācu tirgonis' *Kiiveri* 'saimniecības vadītājs, pieskatītājs' Suk. 221 (sal. latv. *Uzraugs*), *Sorvari* 'virpotājs' Suk. 617, *Kääriäinen* 'vācējs, krājējs', *Siivonen* 'apkopējs, tīrītājs'(?);

igauņu *Kardsepp* 'skārdnieks', *Katalsepp* 'katlu meistars', *Kivisepp* 'akmeņkalis', *Töldsepp* 'kariešu meistars', *Luksepp* = *Leesment* 'atslēgkalējs', *Pangsepp* 'spaiņu meistars', *Plekksepp* 'skārdnieks', *Tahasepp* 'naudas kalējs', *Voksepp* 'vērējamo ratiņu meistars', *Opman* 'muižas pārvaldnieks';

vācu *Köhler* 'oglinieks', *Körber* 'grozu pinējs', *Splettstösser* 'skalū plēsējs', *Stricker* 'striķu vijējs', *Täscher* 'somdaris', *Riemenschneider* 'siksnu griezējs', *Pflugmacher* 'arklu izgatavotājs', *Wollman* 'vilnas apstrādātājs' (sal. latv. *Vilkārsis*), *Wächter* 'sargs' (sal. latv. *Uzraugs*) (Naumann 1989);

senū un izzudušu profesiju nosaukumi krievu uzvārdos *Коновалов* 'veterinārsts (zirgu ārstis)', *Солеваров* 'sāls vārītājs', *Муковоз* 'miltu vedējs', *Водовоз* 'ūdens vedējs', *Быкадоров* 'vēršu dīrātājs', *Водонос* 'ūdens nesējs', *Звездочётов* 'astrologs', *Кожмякин* 'ādinieks', *Воскобойников* 'sveču meistars', *Перочинцев* 'spalvu meistars', *Протопопов* 'vecākais priesteris', *Дяконов* 'priestera palīgs', *Распопов* 'bijušais garīdznieks', *Суфлёров* 'suflieris', *Бронников* 'ieroču meistars', *Сокольников* 'vanagu mednieks', *Сумников* 'somu meistars', *Собашиников* 'suņu kopējs', *Иконников* 'ikonu gleznotājs', *Санников* 'ragavu meistars', *Гусельников*, *Гусельщиков* 'gusļu (kokļu) izgatavotājs', *Крупенников* 'putraimu pārdevējs', *Гвоздарёв* 'naglinieks', *Лошкарёв* 'koka karošu meistars', *Учитель* 'skolotājs' (sal. latv. *Skolmeistars*) u. c. (Унбегаун 1989, 93–103). Daudzus šādus piemērus krievu valodā min arī I. Ganžina: *Бердников* < 'meistars, kas gatavo stellēm detaļas', *Воротников* < 'pilsētas vārtu vai nocietinājuma vārtu sargs', *Подключников* < 'pārtikas krājumu un pagraba pārraugs', *Толмачев* < 'tulks' (Ганжина 2001, 5).

Amatu un profesiju semantikas uzvārdu grupā tika analizēti 212 latviešu uzvārdi (jeb 7,9% no visiem latviešu uzvārdiem, kas darināti uz latviešu valodas bāzes) un 1147 cittaufību attiecīgās semantikas uzvārdi (jeb 13,2% no visiem cittaustu uzvārdiem, kas iekļauti šā darba izpētē).

3.1.4. Faunas semantikas uzvārdi

K. Siliņš uzskata, ka daudzi putnu un dzīvnieku nosaukumi (*bite, skudra, dūjiņa, cielaviņa, čakstīte, gaigaliņa, irbe, kaija, lakstīgala, sniedze, zīle, žubīte, cīrulis, gulbis* un *vanags, alnis, cauna, vilks*) plaši lietoti kā iesaukas un pavārdi blakus kristietiskajiem vārdiem, bet pirms tam bijuši patstāvīgi vārdi (Siliņš 1990, 11).

Par iesauku motivāciju lietuviešu valodā plaši ir rakstījis A. Butkus, norādīdams, ka dzīvnieku nosaukumi tiek doti, gan raksturojot cilvēka ārējo izskatu (pēc matu krāsas – *bebrs, lapsa, vāvere*, pēc sejas veidola – *pērtiķis, karūsa, pūce, vilks*, pēc deguna formas – *ķīvīte, pīle*, pēc ausīm – *pērtiķis, zilonis, medūza, zaķis*, pēc kakla – *gailis, dzērve, zoss, žirafe*, pēc maza auguma – *blusa, muša, uts, cālis, kurmis* u. c.), gan raksturojot cilvēka valodu (*tītars, lakstīgala, strazdiņš, teteris*), gan izceļot rakstura īpatnības (*āpsis, bite, alnis, zaķis, vāvere, žurka, lācis, gliemezis, zostēviņš* u. c.) (Butkus 1995, 36–57). Šādu motivāciju var attiecināt arī uz uzvārdiem, jo daudzi no tiem radušies no iesaukām (skat. arī Blese 1929, 135).

Vairāku dzīvnieku vārdi tautas priekšstatos ir izkristalizējušies par spilgtiem simboliem, kas atbilst dažādām cilvēku fiziskām vai garīgām īpatnībām, piemēram: *Auns, Āzis, Lapsa*. Citi dzīvnieku apzīmējumi ir vairāk vai mazāk neitrāli, to piešķiršana cilvēkam par uzvārdu „nav vairs savos iemeslos tik labi izprotama: lielākā daļā gadījumu te gan laikam meklējams tikai ārējs sakars” (Blese 1929, 140). Šāda tipa latviešu uzvārdu piemēri ir reģistrēti arī senajos dokumentos jau 15. un 16. gadsimtā: *Ballode* 1450, *Beber* 1522, *Blussen* 1520, *Brede* 1450, *Boutte* (= bute) 1578, *Garne* 1565, *Medne* 1513, *Rone* 1456, *Kyssit* 1473 u. c. (Blese 1929, 140, 192), arī Latgalē *Dzień* (= dzenis) 1599, *Gaylis* 1599 u. c. (Škutāns 1974, 338, 165). Mūsdienās šādu uzvārdu ir ļoti daudz (tā ir viena no lielākajām semantiskajām grupām). Visvairāk starp šīs grupas latviešu uzvārdiem ir putnu nosaukumu motivētie uzvārdi (pēc Staltmane 1981, 89). Šķiet, ka arī visās citās salīdzināmajās valodās visvairāk varētu būt tādu faunas semantikas uzvārdu, kas darināti no putnu nosaukumiem. Mazliet atšķirīga aina vērojama starp iesaukām: pēc A. Butkus datiem, visvairāk lietuviešu iesauku ir darināts no zīdītāju vārdiem, bet otrajā vietā ir no putnu nosaukumiem darinātas iesaukas (Butkus 1980, 160–161). Visizplatītākie šīs semantiskās grupas krievu uzvārdi ir: *Соколов* < *сокол* ‘vanags’ (7. populārākais uzvārds Krievijas uzvārdu sarakstā), *Лебедев* < *лебедь* ‘gulbis’ (13. vietā), *Соловьёв* < *соловей* ‘lakstīgala’ (25. vietā) un *Орлов* < *орёл* ‘ērglis’ (27. vietā) (Унбегаун 1989, 148). Zinātniskajā literatūrā tiek uzskatīts, ka somu uzvārdi, kas radušies no dzīvnieku vārdiem (īpaši no putnu nosaukumiem), ir cēlušies no Somijas austrumdaļas – no Karēlijas (Nissilä 1975).

Tā kā šī etimoloģiski semantiskā uzvārdu grupa ir ļoti plaša un daudzveidīga, to var iedalīt apakšgrupās:

- uzvārdos, kas radušies no putnu nosaukumiem,
- uzvārdos, kas radušies no meža dzīvnieku apzīmējumiem,
- uzvārdos, kas radušies no mājdzīvnieku nosaukumiem,
- uzvārdos, kas radušies no sīku dzīvnieku un kukaiņu nosaukumiem,
- uzvārdos, kas radušies no zivju nosaukumiem.

Uzskatāmības labad sastatāmie uzvārdi ir apkopoti sekojošā tabulā.

Putnu nosaukumu motivēti faunas semantikas uzvārdi

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Balodis (342) Balodītis (4) Balodīts (4) Balodnieks (1) Jaunbalodis (1) Laukbalodis (1) Laukabalodis (1) Silbalodis Silabalodis (2) Vecbalodis (1) Zilbalodis (1)	Tuvi (167) Tuvike (126) Tuvik (58) Tuvikene Tubi (14) Tui (91)	Kyyhkynen (353) 274 Kyhkynen (14) Tuuva (121) Tuuvanēn (4)	Balandis I 166 Balandavičius Balandžius I 166 Baluodis (< latv.) I 182 Karvelis I 936 Karvelaitis I 936	Gołab Gołabek Gołabeecki Gołabiec Gołabka 124	Голуб Голубь Голубев Голубов Голубцов (?) Голубков	Taube 656 Taubmann 656
Bezdelīga (6)	Pääsuke (204) Pääsukene (24) Pääslane (41) Pääsk (8)	Pääskey (76) Pääskeynen (91)	Kregždė I 1070 Kregždīs I 1070 Kregždys I 1070	Jaskółka Jaskółkowski Jaskóła Jaskółewicz Jaskułka 139	Ласточкин Цыпленков Цыпляков	Schwalb 604 Schwalbe 604
Cālis (2) Cālītis (27) Cālīts (10)	Tibu (15)	–	Calytis I 374 (< latv.)	Kurczak Kurczewski Kurczyński	Цыпленков Цыпляков	Kiicken
Cielava (9) Cielaviņš (3)	Hānilane (54)	–	Kiela I 988 Kielaitis I 988 Kielė I 988 Kieliauskas Kielius I 989	Pliszka Pliszkievicz	–	–
Cīrulis (207) Cīrulnieks (4)	Lōoke (184) Lōokene (98) Lōo (156) Kiur (32) Kiuru (81)	Leivonen (208) 304 Leivo (1266) 304 Kiuru (2180) Kiurunēn (17)	Vieversys I 1207 Vyturys II 1242 Cirulis I 296 Cyrulys I 396 Cyrulis I 396	Skowronek Skowron Skowroniak Skowronki Skowroński 234	Жаворонков 148 Жаворонкин Жаворонок	Lerch(e) 420 Lerch(n)er 420
Dumpis (40)	Hūiip 10	–	Baublis I 213 Baublys I 213 Dumpis I 593 Dumpys I 593 (< latv.?)	Bąk	–	–
Dzeguze (9) Dzegūze (13)	Kāgu (255) Kāgo (274)	Kāki (437) Kākinēn (2) Kākōnen (254)	Gegutis I 643 Gegutaitis I 643 Gegužis I 643	Kukułka Kukuła Kukulski Kukułowicz	Кукушкин 148 Зозуля 225	Kuckuck 401

	Kāgi (18) Kāo (109) Kuldnokk (11)		Gegužinskas I 643 Gegužas I 643	Kukulisz 166		
Dzenis (103) Dzenītis (17) Dzenīts (6)	Rāhn (145) Rāhni (78) Tikk (309) Tikka (132) Tikas (24)	Tikka (2747) 667 Tikkanen (5453) 668 /Tikkamäki (138) 668 Tikkakoski (198) 668/	Genys I 652 Genis I 652 Genelis I 652 Genevičius I 652 Genionis I 652	Dzięcioł Dzięciołek Dzięciołkiewicz Dzięciołowski 114	Дятлов 148	Specht 627
Dzērve (20) Dzērvītis (3) Dzērvīts (1) Dzērvēns (2)	Kurg (741) Kure (123) Kurgi (14) Kurgu(11) /Kurgpöld (78) Kurgjärv (25)/	Kurki (2817) 266 Kurkela (847) 266 Kurkinen (830) 266	Gervē I 659 Gervelis I 659 Gervelē I 659 Gervēnas I 659 Gervelionis I 659	Żuraw Żurawek Żurawik Żurawel Żurawicz 308 Żurawiński Żurawski	Журавлёв 148 Журавок 242 Журавель 242 Журавский 220, 241	Kranich 393 Krannich 393 Krah(e) 393
Dzilna (34)	Kārg (63) Kārk (76) Mustkikas (8) (?) Meltsas (144) Melts (151)	Kārki (2439) Kärkinen (253)	Meleta II 205 Meletaitis II 205	–	Дятлов 148	–
Ērglis (66) Putnaērglis (2) Erēļs L I 97	Kotkas (515) Kotk (11) Kotka (60) Kodas (37)	Kotka (257) 252 Kotkas (35)	Erelis I 580 Ereliūnas I 580 Arelis I 120 Arelīūnas I 120	Orzeł Orzełek Orzełowski	Орлов 148 Орловский 175	Aar 73 Adler 78
Gaigals (12)	–	–	Gaigalas I 608 Gaigalis I 608 Gaigala I 608 Gaigalaitis 607 Gaigalionis I 608	–	Гоголь 225 Селезнёв 149	–
Gailis (171) Gailītis (88) Gailīts (25) Gailāns (1) Ārgailis (1) Baltgailis (7) Ezergailis (21) Grozgailis (1) Jaungailis (4) Laukgailis (2) Mārgailis (1) Melgailis (7)	Kukk (2879) Kukke (74) Kikas (685) Kikkas (563) Kikk (9)	Kukko (528) 260 Kukkonen (4969) 260	Gaidys I 606 Gaidelis I 606 Gaidelevičius Gaidelionis I 606 Gaidjurgis I 606	Kogut Kogutek Kogutkowicz Kogucik 153 Kur Kurak 167	Петух 228 Петухов 148 Пивень 225	Hahn 299 Hahne 299 Hahnel 299 Hähnel 299

Melngailis (12) Mežgailis(13) Poragailis (1) Purgailis (19) Rubengailis (1) Rudzgailis (4) Silagailis (2) Silgailis (4) Sūngailis (5) Vecgailis (6) Zemgailis (1) Zilaisgailis(4)						
Gāga Gaga (1)	–	–	Gagis I 605 Gagys I 605 Gagiškis I 605	–	–	–
Gaura Gauris (1) arī < auga nosaukuma?	–	–	Gauras I 633 Gaurickas Gaurelis I 633	–	Крохалев	–
Gārnis (1) Garnis (5)	–	Haikara (250) 88 Haikarainen (454) 88	Garnys I 626 Garnis I 626 Garnaitis I 626 Garnelis I 626 Garnevičius Garnius I 626	Czapla Czaplak Czaplewski	Чапля 225	–
Grieze (12) Griezītis (1) Griezīte	Rāak (278) Raak (94)	–	Griežē I 710 Griežlys I 710	–	Дергач Дергачев Коростелин Коростель	–
Gulbis (178) Gulbītis (2) Gulbīts (3) Gulbe (1) Gulbiņš (1)	Luik (1833) Luige (172) Luiges (9)	Joutsen (408) 166 Laulu-joutsen Luikku (94) /Joutsenlahti (115) 167 Joutjärvi < vv./	Gulbē I 740 Gulbinaitis I 740 Gulbinas I 741 Gulbinis I 741 Gulbinavičius Gulbys I 741 Gulbinskas I 741 Gulbis I 741	Łabędź Łabędzki Łabendziński Łabeńdź 176	Лебедев 148 Лебедь Лебедевич 228, 239 Лебединец 215 Лебединский 175 Лебединцев 110	Schwan 605 Schwahn 604
Irbe (47) Irbenieks (3) Irbēns (5) Irbītis (5) Irbīts (10) Irbīte v. (4)	Püü (63) Püüa (128) /Püümets (13)/ Püvi (297)	Pyy (499)	Kurapka I 1131 Kurapkis Kurapkaitis I 1131 Irbē I 773 Irbinskas I 773	Kuropatwa Kuropatnicki	Куропаткин 149	Rebhuhn 526 Haselhun 306
Kaija (12)	Kajak (180) Kajakas (29) Lõuk (66) Lõuke	Lokki (23) Lokkinen (50) Louke (12) Loukonen (163) 316	–	Mewacki Mewkowski	Чайкин 149 Чайковский 20, 220 Чайков	Mówe

	(31)	Kaija (388) Kaijanen (248)				
Krauklis (80) Lejaskrauklis (1) Krauklītis (1) Krauklīts (2)	Ronk (91) Kaarna (176) Korp (77) Kronk (47)	Korppi (316) 246 Kaarne (43)	Kranklys Krankalis I 1064 Krauklis I 1068 Krauklys I 1068	Kruk Krukacz Krukawka Krukiewicz Krukosz 163	Ворон Воронев- ский 220 Воронец- кий 216 Воронов Воронин 148 Воронич 217, 240 Воронихин Ворон- чихин 168	Rabe 519 Rabel 519 Raab(e) 519 Raben 520 Rabl 520
Ķikuts (16) Lielķikuts (5)	–	Kurppa (?) (540) 340– 341	Stulgys II 846 Stulga II 845 Stulgas Stulgē Stulgaitis Stulginskās II 845 Tilvikas II 1045	Bekas Bekasiewicz	–	–
Ķīris (1) Ķirītis Ķirīts (1)	Kiir (44) Kirr (22) Tiirak(29) Tiirats (46) Viir (57) Viira (561)	Kajava (308) 184 Tiira (261) Tiiri (66) Tirranen(42) Tirri (324) Kirra (27) Kirri (31)	Kyras I 997	Czajka Czajko Czajkowicz	Чайкин 149 Чайковский 220	–
Ķīvītis Ķivītis (5) Ķivīts (3)	Kiiv (12) Kiive (12) Kiivit (157) Kiivits (346) Kiivikas (31)	–	Pempē II 427	–	Чиби́сов Чиби́сков	–
Lakstīgala (17)	Ööbik (93) Ööpik (178) Sisak (338) Sisas(110)	–	Lakstīgalē II 18 (aizgūvums no latv. val.?)	Słowik Słowikow Słowicki 244 Słowikowski	Соловей 225, 265 Соловейчик Соловей- чиков 265 Соловьёв 148	Nachtigal (1) 468
Mednis (164) Medne (1) Silamednis (1) Mednīts (1)	Mōtus (131) Mōttus (830) Metsis (208) Metus (69)	Metso (1038) 355 Metsonen (2)	Kurtinys I 1137 Kurtinis I 1137 Kurtinaitis I 1137 Mednis II 196 Mednys II 196 (< latv. val.)	Głuszcz	Глухарёв 148	Auerhahn

Paipala (1) Paipals (4)	–	–	Paipalas II 368 Paipelis II 368 Paipolas II 368	–	Перепелица 225	Wachtel 689 Wächter 690
Pāvs (3)	Vau (108)	–	Povinaitis Povinskis II 498	Paw	Павлинин Павлинов 59	Pfau(e) 501
Pīle (2) Pīlēns (3) Raudive v. < dial. 'meža pīle'	Part (175) Parts (907) Soorsk (19)	Sorsa (1960) 617 Suorsa (968) 628 (dial. forma)	Ančiukaitis I 98 Ančiukas I 98 Ančiukevičius Ančiukovičius I 98 Antinis Antinas I 110	Kaczka Kacza Kaczkiwicz	Качура 225 Уткин 149 Уточкин 149	Enterich 'pīļtēviņš'
Putns (5) Putnis (12) Putniņš (125) Putnieks (6) Baltaisputns (1) Baltputns (1) Startaputns (1)	Lind (871) Noorlind (82) 'jaunputns'	Lintu (162) Lintunen (1549) 312 Lintinen (103) 312 /Lintulahti (106) 312 Lintumäki (129) 312/	Paukštis II 407 Paukštelis I Paukšta II 407 Paukštē II 407 Paukštys Paukštaitis II 407	Ptak Ptaczek Ptaczko Ptaszek Ptasznik Ptaszczuk Ptaszewski Ptaszkiwicz Ptaszyński 224	Птицын 26, 149 Птичкин 149 Птак 242 Пташкин 149 Птуха 225	Vogel 684 Vögele 684 Vogl 685
Pūce (25) Pūcītis (3) Pūcīte (3) v. Pūcīts (4) Pūcēns (2) Pūciņš (?)	Päll (253)	Pöllönen (83) 510 Pöllänen (2382) 510	Pelēda II 425 Pelēdas II 425 Pelēdžius II Pucas II 522 (?) Pūcē II 522 (< latv. val.)	Sowa Sowak Sowala Sowalka Sowiak Sowiakowski Sowianka Sowik Sowino Sowka 247	Сова Совин	Eul 227 Euler 227 Eulner 227 Uhl 675 Uhle 675 Uhlmann Uhlmann 675
Rubenis (93)	Teder (1448) Tedersoo (7)	/Teerimäki (124) 654 < vv./	–	–	Тетерев Тетерин	Birkha(h) n 131
Sīlis (81) Sīlītis (2) Seilis (3) Seile (1) v.	Näär (78)	Närhi Närhinen 63 Hohko (16) (<i>hohka</i> 'sīlis' dienvid- izloksnēs)	Kėkštas Kėkšta Kėkštaitis I 967	Sojka Sójka ?	Сойко	–
Sloka (17) Slūka L I 123 Stikuts (1)	Kurvits (646) Nepp (6) Neps (25)	Tylli (165) Tyllinen (87)	Slankauskas II 759 Slankevičius II 760	Słonka	–	Schnepf 591 Schneppe 591
Sniedze (40)	Tombak (153)	–	Sniegana Sniegena Sniegenas II 744 Starta II 807 Startas II 807	Śnieguła Zięba	–	–
Stārķis (2)	Toone-	Haikara	Gandras I 620	Bocian 85	Боцян 225	Storch

	kurg (19) Tork (28)	(250) 88(?) Haikarainen (454) 88(?)	Starkas II 806 Starkauskas Starkys II 806 Starkūnas Starkus II 806 Starkevičius Starkutis II 806	Bocianek 85 Bocianiak 85 Bocianik 85 Bociankiewicz Bociankowski	Бузько 225 Аистов	646 Storck 646 Stork 646
Stērste (10)	Talvik (301) Talviku (12)	Peippo (742) Peiponen (592) Peipponen (22)	Starta Startas II 807	–	Овсянкин (?) Овсянников (?)	Ammer 86
Strauss (25) Štrauss (45)	–	–	Štrausas II 981 Strausa II 831 Strauskas II 831	Struś	Страусов	Strauss 648 Strauß 648
Strazds (41) Strods (14) Strazdiņš Lielstrazds (1) Melnstrazds (4)	Rāstas (179) Kuldnokk (11) (‘melnaiss strazs’)	Rastas (792) 528 (‘melnaiss strazds’)	Strazdas II 831 Strazdaitis Strazdauskas II 831 Strazdinas Strazdinis II 832 Strodas II 839	Drozd Drozda Drozdek Drozdewich Drozdowicz Drozdowski Drost 110	Дрозд Дроздов 24, 148 Дрозденко 218 Дроздов- ский Скворцов	Stahr 634 Krah(e) 393
Teteris (41) Jūrasteteris (1)	Teder (1448) Tedre (107)	Teeri (81) Teerinen (29) Terri (20) Terrinen (17) /Teerimäki (124) 654/	Teteriukaitis II 1040 Teterskis II 1040	Szarka ‘tetermāte’ Szarkowski Szarkewicz	Тетерев Тетерин	Birkha(h) n 131
Ūpis (2)	Huuk (21) Hüüp (10)	Huuhka (561) Huhka (10) Huhkio (24) Hyytiäinen 142 < <i>hyytiä</i> = <i>huuhka</i> Hyypiä (326) Hyypiö (81)	Apokas I 115 Apuokas I 116	Puczko	Филин (?) Филинков (?) < по рv? Филинов	–
Vanags (178) Vanadzīņš (11) Daugav- vanags Vecvanags (3) Jaunvanags (2) Jaunvana- dziņš (1)	Kull (1352) Kulli (76) Tedrekull (29) /Kullimaa (12) Kullisaar (10)/ Haugas (156)	Haukka (524) 103 Haukkanen (5) Haukkala (227) 103 Havukainen (900)	Vanagas II 1158 Vanagaitis II 1158 Vanagelis Vanagēlis II 1159 Vanagickas Vanagauskis Vanagavičius II 1159	Jastrząb Jastrzębski Korszun	Ястребцов Ястребов 149 Сокол Соколенко Соколец Соколик Соколин Соколов Соколов- ский	Habich 297 Häbich 297 Habicht 297 Habig 297
Vālodze (11)	–	–	Volungaitis	Wilga	Ивалгин	–

Vālodzis			Volungis Volungevičius II 1253	Wywiołga		
Vārna (34) Vārnis (4) Skosvārnis (3) Kalnavārne (1)	Vares (750) Varis (32)	Varis (2955) 727 no Dienvid- karēlijas Vares (44) Varonen (772)	Varna II 1165 Varnelē Varnelis Varnevičius Varnila Varnilas Varnaitis Varnis II 1165 Varnys II 1165	Wróna Wronecki Wronek Wroniak	Воронин (?) Воронцов (?)	Kra(h)е 393
Vistiņš (7)	Kana (110) /Kanamāe (12) Kanasaar (7)/	Kana (10) Kanala (102) 190 Kananen (1693) 190 /Kananoja (138) 190/	Vištēlis II 1238 Višteliūnas Vištīnis Vištys II 1238 Viščīnis II 1235	Kura Kokoszka	Курин 83 Куринный 224 Куринов 83 Курицын 148, 167	Henne Huhn
Zīle (58) ? Laukazīle (1)? Mežzīle (1)? Zīlēns (3) Zīlītis (3) Zeile (5) v. Zeilis (1) ? Skat. arī pie floras semant.	Tihane (160) Tigane (217) Tigalane (10) Tihase (9)	Tiainen (4850) 662 Tiainen (13) Tiitinen (?) 1136	–	Sikora Sikorski	Синица Синицин Синицкий Синицын	Meis 450 Meise 450 Meisen 450 Meisel 450
Zīriņš (16)	–	Tiira (256) 666 no Dienvid- karēlijas	Žirinas II 1337	–	Крачик Крачко (?)	–
Zoss (3) Zosēns (4) Zosulis (3) Zusāns Zusiņš Baltzoss (3) Kāns (12) Kānelis (4) dial. 'zoss'	Hani (154) Hanimāgi (79) Hanikat (47) Hanioja (14) Hanin (9) Hanina (9) Noorhani (42) (‘jaunzoss)	Hanhi (6) Hanhinen (275) 96 /Hanhineva (142) 96 Hanhisalo (184) 96 Hanhela (430) 96 Hanhimäki (174) 96/ dial. <i>hanki</i> 'ūdēns putns'	Žašinas II 1316 Žasinas II 1316 Žašytis II 1316 Žasetis II 1316 Žašetis II 1316	Geš Gešiak Gešiczka Gešior Gešiorowski Geša Gešala 121	Гусев 148, 178, 313 Гусаков 148 Гусихин 168 Гусинов 295	Gans 261 Ganß 261 Ganslein 261
Zvirbulis (84) Žīgurs (26) Žīgurs (6) Žeigurs L II 32 Žeikars Žeikurs Žikars L II 32 < dial.	Varblane (248) Varb (26) Varblas (23)	Varpunen (729)	Žvirblis II 1354 Žvirblys Žvirblaitis Žvirblanskis Žvirblauskas II 1354	Wróbel Wrobelko Wronlikowicz Wroblowic 297 Wróblewski	Воробей Воробец 225 Воробейчик 265 Воробейчи- ков 265 Воробьёв 148, 179	Spatz 627 Sperl 628 Sperling 628

Žagata (12) Žogots Žogota v. L I 97	Harak (146) Harakk(8) Harakka (10)	Harakka (231) 99	Šarka II 889 Šarkelē II 890 Šarkēnas Šarkevičius II 890	Sroka Sroczak Srocza Syroka 248	Сорока 161 Сорокин 148, 313	Elster 218 Elstner 218 Elster- mann 218
Žubītis (2) Žube (2) Žūbe (2) v.	–	Peiponen (564) Piepponen (451) no Karēlijas	Kikilis Kikilius Kikila I 990	Trznadel	Зяблицев Зяблицкий	Fink(e) Finkel 241 Finken Finkl 241 Finkler

Putnu apzīmējumi latviešu uzvārdos ir ļoti plaši pārstāvēti. Vispārīgā leksēma *putns* un tās semantiskās atbilstmes ir sastopama uzvārdos visās septiņās valodās. Visās sastatāmajās valodās ir arī uzvārdi, kas darināti no leksēmām ar sākotnēju semantiku ‘balodis’, ‘cīrulis’, ‘dzeguze’, ‘dzenis’, ‘dzērve’, ‘ērglis’, ‘gailis’, ‘gulbis’, ‘irbe’, ‘krauklis’, ‘mednis’, ‘strazds’, ‘pīle’, ‘vanags’, ‘vārna’, ‘vista’, ‘zīle’, ‘zoss’, ‘zvirbulis’, ‘žagata’. Pēc salīdzināmās tabulas datiem izriet, ka visvairāk putnu semantikas uzvārdu, dažādu atvasinājumu un salikteņu ir no leksēmām *balodis*, *cīrulis*, *gailis*, *vanags*, *zoss* u. c., resp., to atbilstmēm sastatāmajās valodās. Latviešu valodā visizplatītākie šīs semantikas uzvārdi ir *Balodis*, *Cīrulis*, *Gulbis*, *Vanags* un *Gailis*. Somu pētniece E. M. Nerhi ir konstatējusi, ka vispopulārākie „putnu” uzvārdi Somijā ir *Kokkonen* (*kokko* ‘gailis, arī ērglis’), *Tikkanen* (*tikka* ‘dzenis’), *Kokko*, *Kukkonen*, *Tiainen* (‘zīlīte’), *Varis* (‘vārna’), *Kurki* (‘dzērve’), *Tikka*, *Tiihonen*, *Kärki*, *Pöllönen* (*pöllö* ‘pūce’), *Kiuru* (‘cīrulis’) un *Sorsa* (‘pīle’). Savukārt Igaunijā visizplatītākie šāda tipa uzvārdi ir: *Kukk* (‘gailis’), *Luik* (‘gulbis’), *Teder* (‘teteris’), *Kull* (‘vanags’), *Parts* (‘pīle’), *Möttus* (‘mednis’), *Vares* (‘vārna’), *Kurg* (‘dzērve’), *Kikas* (‘dzenis’), *Kurvits* (‘sloka’), *Kaur* (‘garlaka’) (Närhi 2002, 154–155). Starp Lietuvas iesauku motivētājuvārdiem no putnu apzīmējumiem visizplatītākie ir ‘gailis’, ‘pīle’, ‘vanags’, ‘zvirbulis’ un ‘zoss’ (Butkus 1980, 168). Par lietuviešu uzvārdu biežumu datu nav.

Pārsteidzoši, ka tikai somu valodā nav uzvārdu ar sākotnēju semantiku ‘lakstīgala’ (varbūt somu apelaatīva metaforiskās formas dēļ: som. *satakieli* ‘lakstīgala’ = burtiski ‘simts mēļu’ jeb ‘simtvalodīgā’). Somu valodā nav arī uzvārda ar nozīmi ‘pāvs’, lai gan visās citās salīdzināmajās valodās tāds eksotisks putns antroponīmijā ir sastopams. Iemesls tam, kāpēc dažu putnu nosaukumi tomēr nav kļuvuši par uzvārdiem, varētu būt pārāk sarežģīta vārda forma, piemēram, *ķīvīte* somu literārajā valodā ir *töyhtöhyppä*, *ūbele* somiski ir *turturikyhykynen*, *vālodze* – *kahankiettäjä* (visi trīs minētie somiskie putnu nosaukumi ir salikteņi). Varbūt arī krievu valodā nav uzvārda ar nozīmi ‘cielava’ tāpēc, ka tas ir garš un pārāk sarežģīts vārds – *трясогузка*. Iespējams, pārāk sarežģītās apelaatīva formas dēļ vācu valodā nav uzvārdu ar nozīmi ‘ķikuts’: *Doppelschnepfe*.

Tikai lietuviešu valodā nav konstatēts uzvārds ar nozīmi ‘kaija’, resp., *Žuvēdra (arī tas lietuviešu valodā ir saliktenis). Vācu valodā neizdevās atrast uzvārdus ar semantiku ‘mednis’, ‘sīlis’ un ‘ūpis’. Tikai poļu valodā nav uzvārda ar semantiku ‘stērste’, ‘teteris’, krievu valodā nav uzvārda ar nozīmi ‘sloka’. Bet krievu valodā ir tādi putnu semantikas uzvārdi, kādu nav latviešu valodā: *Индюков* (‘tītars’), *Галаган* (kievu *галган* ‘tītars’), *Кулик* (‘tilbīte’) (Унбегаун 1989, 225).

Gandrīz visās valodās ir uzvārdi, kas darināti no leksēmām ar šādām nozīmēm: ‘cielava’ (neizdevās konstatēt somu, krievu un vācu val.), ‘gārnis’ (nav igauņu un vācu val.), kā arī ‘ķīris’, ‘ķīvīte’, ‘pūce’, ‘rubenis’, ‘sīlis’, ‘sniedze’, ‘stārķis’, ‘teteris’, ‘ūpis’, ‘žubīte’.

Gandrīz visu salīdzināmo valodu uzvārdos ir pat eksotiska putna nosaukums *strauss* (latviešu valodā tas gan varētu būt aizguvums no vācu valodas).

Tikai dažās valodās ir uzvārdi, kuru pamatā ir leksēmas ar nozīmi ‘dumpis’, ‘gaigala’, ‘gaura’, ‘vālodze’, tikai latviešu valodā – ‘ūbele’: *Ūbele* (1), *Ūbelis* (1) *Ūbelītis* (2) (varbūt vienkārši neizdevās atrast šo retāko putnu apzīmējumu leksiskās atbilstmes citu valodu apelatīvos, kas varētu būt motivējušas uzvārdus).

Tikai latviešu un lietuviešu valodā ir uzvārdi, kas radušies no leksēmām ar nozīmi ‘gāga’, kā arī no putna ķermeņa daļas nosaukuma *cekuls / kuodas*: latv. *Cekuls* (9), *Cakuls* (3), *Cekuliņš* (7), liet. *Kuodaitis*, *Kuodis*, *Kuodys*, *Kuodzevičius*, *Kuodzys*, *Kuodžius* LPŽ I 1125, lai gan par cekulu var saukt arī zēna matu sakārtojumu.

Tikai latviešu un lietuviešu valodā ir arī uzvārdi *Ķikuts*, *Lielķikuts*, liet. *Stulgys*, kas acīmredzot arī darināti no putnu nosaukumiem. Tikai lietuviešu valodā ir uzvārds *Dudutis* (LPŽ I 538) ‘pupuķis, badadzeguze’. Savukārt tikai somu un igauņu valodā izdevās pamanīt uzvārdus som. *Sorri*, ig. *Sori* (9) un *Sorro* (10) ar nozīmi ‘vakarlēpis’ (Närhi 2002, 144). Latviešu valodā nav arī uzvārda *Kovārnis, bet ir *Kosa*, *Kosītis*, *Skosa* < dial. ‘kovārnis’; igauņu, somu un lietuviešu valodā šādas nozīmes uzvārdi ir konstatēti: som. *Naakka* (351), ig. *Naak* (10), *Hakk* (72), *Haki* (11) (Närhi 2002, 149), liet. *Kovas* LPŽ I 1059, *Kuosa*, *Kuosas*, *Kuosaitis* I 1126.

Latviešu uzvārdu darināšanā ir raksturīgi tādi specifiski salikteni kā: *Jaunbalodis*, *Laukbalodis*, *Silbalodis*, *Vecbalodis*, *Zilbalodis*; *Ārgailis*, *Ezergailis*, *Grozgailis*, *Jaungailis*, *Laukgailis*, *Melgailis*, *Melngailis*, *Mežgailis*, *Poragailis*, *Purgailis*, *Rubeņgailis*, *Rudzgailis*, *Silagailis*, *Sūngailis*, *Vecgailis*, *Zemgailis*, *Zilaisgailis*; *Baltaisputns*, *Baltputns*, *Startputns*; *Lielstrazds*, *Melnstrazds*; *Daugavvanags*, *Vecvanags*, *Jaunvanags*, *Jaunvanadzīņš*; *Lejaskrauklis*, *Silamednis*, *Jūrasteteris*, *Kalnavārne*, *Baltzoss*, *Zilspārnis* u. c. Tādu tikpat kā nav citās valodās (no samērā nedaudzajiem var minēt, piemēram: ig. *Noorlind* ‘jaunputns’, liet. *Gaidjurgis*, vācu *Taubmann* ‘baložvīrs’). Pirmajā acu uzmetienā šķiet, ka salikteni ar putna nosaukumu pirmajā komponentā ir daudz arī Somijā, bet tie visi ir radušies no attiecīgiem toponīmiem, resp., būtu dēvējami par detoponīmiskiem antroponīmiem: somu uzv. *Tikkamäki* ‘dzeņa kalns’, *Tikkakoski* ‘dzeņa rumba’, *Joutsenlahti* ‘gulbja līcis’, *Joutjärvi* ‘gulbja ezers’, *Lintulahti* ‘putnu līcis’, *Lintumäki* ‘putnu kalns’ u. c.

Kopumā putnu nosaukumu semantikas apakšgrupā ir analizēti 182 latviešu uzvārdi (13,8% no visiem latviešu uzvārdiem) un 820 cittautu uzvārdi (jeb 10,9% no visiem cittautu uzvārdiem, kas iekļauti šajā darbā).

Meža dzīvnieku apzīmējumu motivēti faunas semantikas uzvārdi

Latviešu	Igauņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Alnis (21)	Pöder (1720)	Hirvi (637) 122 Hirvonen (9306) 123 Hirvinen (241) 123	Briedaitis I 308 Briedelis I 308 Briedis I 308 Briedulis I 308 Briedikis I 308	Loś	Лось 161 Лосев 150	Elch
Āpsis (1) Āpšs	Mäger (116)	Mäyrä (421) 389	Barsukas I 200 Barsiukas Barsukevičius I 200	Jaźwiec Borsuk Borsukiewicz	Барсук 225 Барсуков 150, 292	Dachs 171 Dächsel 171
Bebris (46) Babris (3)	Piiber (36)	Majava (553) 332	Bebra I 218 Bebris I 218	Bobrek Bobrecki	Бобров 225 Бобрецкий	Biber 126 Biberle

Bebrīņš (1) Bebrīšs Bebrītis (1)			Bebravičius Bebrauskas I 218	Bobrowicz Bobrowski	225 Бобринсий 225	126
Briedis (216) Briedītis (9) Briedīts (2) Laukabriedis (1) Lielbriedis (2) Silabriedis (3) Kaulbriedis (1) Omanbriedis (1)	Pöder ? (1720)	Peura (1095) 463 Peuranen (146) 463	Elnionis I 573 Jelnionis I 828	Jeleń Jeleńczak Jeleńkowski Jeleński	Оленев 84 Оленин 32, 84, 89 Оленичев 84, 87 Оленченко 206 Оленчиков 84	Hirsch 327 Hirschel 327
Buks (25) Buciņš (1) Mežāzis (2) Kalnāzis (1) Kalnkaziņš (2)	Sokk (439)	–	Stirnauskas II 822 Stirnavičius I Stirneckas Stirniskas Stirnius II 822	–	Козёл (?)	Bock 137 Bockel Böckel Böckle Böcklin 138 Steinbock 638 (kalnu āzis)
Cauna (3) Caunītis (10) Caunīts (5)	Nugis (284) Nugiseks (13)	Näätä (6) 417 Näätänen (266) 417	Kiaunė I 984 Kiaunis I 984	Kuna	Куница Куницын 150 Куницкий	Zobel 743
Ezis (5) Ezītis (2) Ezīts (3)	Siil (122) Siilak (68) Siilik (9)	Siili (122) 599 Siilin (126) 599	Ežynas I 585 Ažukas I 144	Jeż Jeżak Jeżewski Jeżowski Jeżyk	Ежевикин 153 Ежов 24, 150	Igel 343
Kurmīs (12) Kurmītis (5) Kurms Kormīs (1)	Mutt (29) Muttik (151) Muttika (27)	Myyrä (318) 379	Kurmīs I 1135 Kurmys I 1134 Kurma I 1134 Kurmaitis I 1134 Kurmauskas Kurminas Kurmēlis Kurmilavičius Kurmilevičius I 1135	Kret Kretkiewicz Kretkowski Kretkowicz Krettek	Крот Кротов 150 Кротков 142 Кротевич 218	Maulwurf
Lapsa (35) Lapsiņš (29) Lapsens (4) Lapsēns (4)	Rebane (2353) Rebanets (7)	Kettu (128) 219 Kettula (285) 219 Kettunen (8007) 219	Lapė II 22 Lapeika II 22 Lapeikis II 22 Lapauskis Lapavičius Lapela II 22 Lapelė II 22 Lapėnas II 23	Lis Lisak Lisek Lisewski Lisicki	Лис 225 Лисихин 168 Лисенко 202 Лисицын 150, 288	Fuchs 258 Fox 249 Fux 259
Lauva (30)	Lōvi (40)	–	Liūtas II 101 Liutas II 101	Lew Lewicki Lewek	Лев 150	Lōw(e) Löwen 431 Leu 421

						Leue 421
Lācis (233) Lācītis (10) Bišulācis (1) Reneslācis (3) Upeslācis (3) Lācāns (1) Locis (1) Lociks (?) Locāns L I 97	Karu (1763) Veskaru (20) Riinkaru (19) Kuuskaru (11) Pikaru (13)	Karhu (4431) 197 Karhunen (2440) 198 Karhula (722) 197	Lokys II 105 Meškevičius II 214 Meškinis II 214 Meškis II 214 Meškys II 214 Meškiūnas II 214	Niedzwiedz Niedzwiedzki Niedźwiadek	Медведев 146, 150, 346 Медведко 219 Медведников 93 Медведский 248	Bahr 99 Bähr 99 Bähre 99 Bährle 99 Bär 103 Beer 114
Lūsis (138) Lūsītis (2) Lūsēns (4) Lūss (13)	Ilves (2217) Ilvest (21)	Ilves (488) 152 Ilvonen (1016)	Lūšis II 119 Lūšē II 119 Lušinskas II 119 Lušis II 119	Ryś	Рысь 150 Рысев 150 Рыськин	Luchs 432
Ronis (78) Jaunronis (3) Rone (1) Ronītis (1) Ronīts (2)	–	Hyle (169)	Ruonis II 641	–	Тюленев 150	Robbe
Sabulis (6) Sobols	Soobel (14)	–	Sabalas II 652 Sabaliauskas Sabalionis II 652 Sabalis II 652 Sabalys II 652 Sabalius II 652	Soból Sobólski	Соболь Соболев 150, 313 Соболевский 229 Соболенко Соболёнок 240 Собольков Собольщик 96	Zobel 743
Sermulis (6) Sermols (1) Sermuliņš (2) Sērmulis (1) Sarmulis (13)	–	Kärppä (264) 279	–	Gronostaj Gronostajski	Горностаев Горностай	Hermelin
Seskis (17) Sesks (6)	Tuhkur (42) Tõhk (29)	–	Šeškaitis Šeškanas Šeškauskas Šeškis II 917 Šeška II 916 Šeškus II 917	Tchórz Tchórzewski Tchórzniński	Хорьков 150 Хоряк	Iltis
Stirna (15) Stirniņš	Hirv (229)	–	Stirna II 823 Sirnauskas Stirnavičius Stirneckas Stirnius II 822	–	Сернов (?) 'kalnu kaza'	Reh 530
Stumbrs (3) Stumbriņš (1) Sumbrs (1) Sūbrs (1) Sūbris (5)	Tüvi (70) Tüvist (13)	–	Stumbras Stumbra II 846 Stumbraitis Stumbrauskas Stumbris Stumbrys Stumbrus II	Bawolik Bawolski Bawolek	Тур (?) Туров	Auerochs

			846			
Ūdris (118) Ūdrs (4) Ūdrītis (4) Ūdriņš (7) Melnūdris (1) Mazūdris (1) Mazūdre (1) v.	Saarmas (12) Udras (261)	Saukko (1250) 589 Saukkonen (1685) 589 Saukkola (204) 589	Udra II 1095 Ūdra II 1095 Udras II 1095 Ūdras II 1095 Udrēnas Ūdrēnas Udris II 1095 Udrys II 1095 Udrevičius	Wydra Wydro Wydryszek Wydryński	Выдрин 150 Выдрицкий	Otter 489
Vāvere (24) Vāveriņš Vāvers (4) Vāverāns	Orav (1102) Orava (23) Oravas (22) Oraver (14)	Orava (1376) 426 Oravainen (402) 427 Oravala (99) 427 Oravasaari (125) 427	Voverē II 1256 Voveris Voveraitis Voverys Voverūnas Voveras Voverius II 1256 Vaverys Vaveriūnas II 1173	Wiewiórka Wiewiórkowski Wiewiórski	Белка Белкин 26, 150 Векшин < 'vāvere' 150	Eichhorn 212
Vilks (84) Vilciņš (60) Baltailsvilks (2) Baltvilks (2) Mežvilks Mežavilks (5) Garvilks (1) Vilcāns (12) Viļčuks L I 97	Hunt (833) Huntasaar (19) Māehunt (11) Vanahunt (6)	Susi (447) 629	Vilks II 1217 Vilkis II 1218 Vilkauskas Vilkelis Vilkēnas Vilkaitis Vilkē II 1217 Vilkys II 1218 Vilkočius II 1218	Wilk Wilkiewicz Wilczyński Wilczek Wilczak	Волк 225 Волков 150 Волкович 218 Волковы-ский 263 Вовк 225 Бирюков < 'vilks' 150	Wölfel Wolfer Wölfer Wolf 727 Wolff 727 Wölfl Wolfs 728
Zaķis (126) Zaķītis (3) Baltzaķis (2) Klibzaķis (2) Maurazaķis (1) Mežazaķis (1) Mežzaķis (1) Zeltzaķis (2) Zuiķis (1) Lielzuiķis (1) Začs L I 97 Žačests < dial. 'zaķastis' L I 97	Jānes (689) Jānese (20) Jānesoo (12) Jānesmäe (8)	Jānis (146) 174	Kišķis I 1006 Kiškys Kiškaitis Kiškauskas Kiškēlis Kiškēnas Kiškevičius Kiškionis Kiškiūnas Kiškionis Kiškūnas I 1006 Zuikis II 1301 Zuika II 1301 Zuikauskas II 1301	Zajać Zajaćzek Zajaćkowski	Заяц Зайцев 150	Hase 306
Zvērs (3) Zvērītis (1) Zvēriņš (4) Zvērietis (1)	Loom? (8)	–	Žvērelē Žvērelā Žvērevičius Žvērelis II 1352	Zwierzewski	Зверев 150	Tier

Kā liecina tabulas dati, visās salīdzināmajās valodās ir uzvārdi ar semantiku 'alnis', 'āpsis', 'bebrs', 'briedis', 'cauna', 'ezis', 'kurmis', 'lapsa', 'lācis', 'vāvere', 'vilks', 'zaķis'. Tie ir mūsu ģeogrāfiskajos platuma grādos vispazīstamākie dzīvnieki, kas cilvēkiem līdzās šeit dzīvojuši jau gadsimtiem. Gandrīz visu valodu uzvārdos ir arī 'lauva', 'sesks', 'stumbrs', 'zvērs' (izņemot somu val.). Iespējams, dažus uzvārdus nav izdevies konstatēt materiāla avotu nepilnības dēļ, piemēram, somu uzvārdu vārdnīcā (Suk.) ir iekļauti tikai tie personvārdi, kuru skaits pārsniedz 100.

Šķiet, ka visvairāk dažādu uzvārdu variantu ir no leksēmām 'lapsa', 'lācis', 'ūdrs', 'vāvere', 'vilks', 'zaķis'. Pēc V. Staltmanes datiem, vispopulārākais šīs apakšgrupas latviešu uzvārds ir *Lācis*, tam seko *Briedis*, *Lūsis* un *Zaķis*. Igaunijā visizplatītākie šīs semantikas uzvārdi ir *Rebane* 'lapsa' un *Ilves* 'lūsis', savukārt Somijā *Karhu* 'lācis', *Orava* 'vāvere', *Peura* 'briedis', *Saukko* 'ūdrs'. Krievu uzvārdu biežuma sarakstā no šīs semantikas uzvārdiem kā izplatītākie tiek minēti *Волков* < 'vilks', *Зайцев* < 'zaķis', *Соболев* < 'sabulis' (Унбегаун 1989, 150). Pēc A. Butkus iegūtajiem datiem, lietuviešu iesaukās visbiežāk pieminēts *Kiškis* 'zaķis', *Vilkas* 'vilks', *Lapė* 'lapsa' un *Meška* 'lācis' (Butkus 1980, 167–168); par lietuviešu uzvārdu biežumu datu nav.

Tikai igauņu valodā ir uzv. *Naarits* 'ūdele', *Nirk* 'zebiekste'. Latviešiem nav uzvārda ar nozīmi 'mežacūka', tāda nav arī somiem un igauņiem, sal. liet. *Šernas* 'mežacūka', *Šernaitis*, *Šernauskas*, *Šernius* (LPŽ II 914), poļu *Kabański*, arī *Dzik* (?), kr. *Кабанов*, arī *Кнорозов* 'mežacūka' (Унбегаун 1989, 150). Krievu valodā ir tāds uzvārds kā *Кошляков* 'jūras ūdrs', kāda nav citās salīdzināmās valodās.

Tomēr nav tāda no meža dzīvnieka nosaukuma darināta latviska uzvārda, kam nebūtu semantiskās paralēles citās valodās. Vienīgi pārsteidz un ir grūti izskaidrojama uzvārda *Lauva* (30) augstā frekvence latviešu valodā (Сталтмане 1981, 95). Varbūt te ir notikusi kontaminācija ar citu uzvārdu – *Lau* vai pat *Blaus*? Bet, visticamāk, ir jāpiekrīt B. Unbegauna uzskatam, ka tādi uzvārdi kā krievu *Китов*, *Львов* un *Мартышкин* nevarēja rasties no *кит* ('valis'), *лев* ('lauva') un *мартышка* ('pērtiķis'), bet gan no kristāmvārdiem *Кит* (pārveidots *Тит*), *Лев* un *Мартышка* (deminutīvs no *Мартын*) (Унбегаун 1989, 150).

Arī šīs semantiskās apakšgrupas latviešu uzvārdos ir daudz salikteņu, kādu nav kaimiņu tautu antroponīmijā: *Kaulbriedis*, *Laukabriedis*, *Lielbriedis*, *Silabriedis*, *Bišulācis*, *Upeslācis*, *Reneslācis*, *Jaunronis*, *Melnūdrs*, *Baltailsvilks*, *Baltvilks*, *Garvilks*, *Mežavilks*, *Mežvilks*, *Baltzaķis*, *Klibzaķis*, *Maurazaķis*, *Mežazaķis*, *Mežzaķis*, *Miežzaķis*, *Zeltzaķis* u. c.

Šīs apakšgrupas antroponīmisko pamatmateriālu veido 97 latviešu uzvārdi (jeb 3,6% no latv. uzvārdiem, kas iekļauti šajā darbā) un 365 citvalodu uzvārdi (jeb 4,2% no visiem citvalodu analizētajiem uzvārdiem). Skaitliski tā ir otrā lielākā faunas semantikas uzvārdu apakšgrupa pēc putnu nosaukumu motivētiem uzvārdiem.

Mājdzīvnieku apzīmējumu motivēti faunas semantikas uzvārdi

Latviešu	Igauņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Auns (26)	Oinas (24)	Oinas (765)	Avinas I 142	Baran	Баранчик	Widder
Auniņš (28)	Oinask (8)	419	Aivinēlis I 143	Baranek	241, 265	714
Aunītis (1)		Oinonen	Avinaitis I 142	Baraniak	Баранчиков	Hammel
Vuciņš (3)		(2777)	Avinauskas I	Baraniecki	265	301
Vucens (3)			142		Баран 225	Schöps
Vucēns (2)					Баранов	596
Vucāns L I 82					150, 313	
(Vuškāns					Баранович	

(25))					218	
Āzis (16) Āzītis (3) Āziņš (6) Āzēns (1)	Sikk (758) Sokk (439)	Pukki (392) 488 Pukkinen (237)	Ožys II 357 Oželaitis I Oževičius Ožėnas II 357 Ožinskas Ožiūnas II 357	Koziół Koziołek Kozłowski	Козёл 161 Козеликин 168 Козеля 250 Козелло 250 Козлов 150 Цап 'козел' 225	Bock 137 Bockel Böckel Böckle Böcklin 138
Bullis (2) Bullītis (7) Bullīts (5) Bulītis (2) Bulīts (2) Kaktabullis (2) Skat. arī Vērsis	Pull (24)	Sonninen (630) 615 Sonni (16) 616 (loti rets)	Bulionas I 344 Bulionis I 344 Bulis I 344 Bulys I 344	Byk Bykiewicz Bykowicz Bykowski Byczek	Быков 25 Бугай 'бык' 225	Bull 160 Buller 160 Büller 160
Kaķis (11) Kaķītis (6) Kačs (1) Mīncis Mīnka (1) Incīts (3) (?) Runcis (24) Runčs (1)	Kass (314) Kōuts (95)	–	Katinas I 947 Katinaitis I 946 Katinauskas I 947 Katēnis I 947 Katinēlis I 947 Mīnca II 247 Mīncas II 247 Mīncē II 247 Mīncavičius Mīncevičius II 247 Runcas II 640 Runcelis < latv. II 640	Kot Kotecki Kotek Kotkiewicz Kotkowicz Kotkowski Koczur Koczurewski Kocur	Кот Котовский 311 Котов 25 Кошкин 16	Katz 364 Katz 364 Katzmann 364 Kat(h)er 364
Kaziņš (1) Kazains (5) Raibekazs (1) Raibkaza (1)	Kits (298) Kitsnik (47) Kitsik (29) Kitsemāgi (6)	Vouhi 760 Vuohelainen (283) 760 Vouhijoki (110)	Kazinis I 959	Koza Kozaczek ? Kozaczewski ? Kozaczuk ? (varbūt < <i>kozak</i> 'kazaks'?)	Козин 150 Козленков	Ziege
Kumeliņš (1) Kumelāns (1)	Sālg (19)	–	Kumelys Kumelēnas Kumeliauskas I 1118	–	Жеребцов Жеребятъев Лошаков 'kumeliņš' 150	Fohl 248
Ķēvīte (1) Ķēvītis (1)	–	Tamma 793 Meronen (551) 323 < mera 'ķēve'	Kumelys (?) Kumelēnas Kumeliauskas I 1118	Kobylak Kobylański Kobylec Kobylecki Kobylański Kobylski	Кобылин 150 Кобелев 150	Stute 652
Sunītis (7) Krancis (1)	–	Koiranen (389) 233	Šunokas II 992 Šunauskas	Piesak	Собакин Сукин 150	Hund Hundt 339

			Šunevičius II 992		Щенятин Выжлецов 150 'medību suns'	
Trusis(2) Trusīts (1) Trušis (2) ? Trušelis (1) ? Trušīņš (4) ? Skat. arī pie floras semantikas	–	–	Trušeliauskas II 1075 Trušelis II 1075	Królik Królikiewicz Królikowski Królicki	Кролик 265 Кроликов 150 Кроличков 189	–
Vērsis (11) Vērsītis (1) Lielvērsītis (1) Mazvērsītis (5) Skat. arī Bullis	Härg (20)	Härkä Härkänen (244) 144 Härkälä (200) Härkönen (5028) 145 Hääkkinen (5143) 142	Veršys II 1197 Veršelis II 1196 Veršēlis II 1196 Veršiūnas Veršinskas II 1197	–	Быков 25, 150, 313 Бугай 'бык' 225 /Телёнок Теличкин 150 Теляк 225/	Stier 644 Stierle 644 Ochs(e) 482
Zirdziņš (16) Kleperis (4) Rumaks	Hobustko ppel (22) 'zirg- aploks'	/Hevonkoski (77) 116 'zirgagrāces' Hevonpää 808 'zirggalva'/	Žirgaitis II 1337 Žirgulevičius Žirgulis Žirgulys II 1337	Koń Koński Końik	Конь 225 Конев 150 Белоконь 'baltais zirgs' Конин	Rössel Rossel

Protams, arī mājdzīvnieki bija ļoti labi pazīstami un tuvi cilvēku dzīves sabiedrotie, tāpēc visās salīdzināmajās valodās to nosaukumus izvēlējās par uzvārdiem. Visās valodās ir uzvārdi ar semantiku 'auns', 'āzis', 'bullis', 'kaza', 'vērsis', 'zirgs', bet gandrīz nevienā nav 'govs' (sal. tikai krievu *Коровин*). Latviešu valodā nav arī uzvārda *Cūka vai *Sivēns (ir tikai uzv. *Suķis*, *Šuķis* 'cūka, nepieaugusi cūka' (skat. Kaņiņa, Laumane 2007, 342), kā arī *Vepris* (5) un *Kuilītis* (1)), bet lietuviešu valodā ir uzv. *Parša*, *Paršaitis*, *Paršauskas*, *Paršelis*, *Paršeliūnas*, *Paršionis*, *Paršiukas*, *Paršiūnas*, *Paršonis* (< *paršas* 'sivēns') LPŽ II 397, krievu valodā ir uzv. *Свиньин*, *Свинкин* < 'cūka' (Унбегаун 1989, 150), arī vācu valodā ir uzv. *Schwein* 'cūka'.

Gadījumos, kad starp vīriešu un sieviešu dzimuma mājdzīvnieku apzīmējumiem ir leksiska atšķirība, latviešu uzvārdi veidoti gandrīz tikai no vīriešu dzimuma dzīvnieku nosaukumiem ('auns', 'āzis', 'bullis', 'vērsis', 'vepris'). Tas varētu būt skaidrojams ar to, ka uzvārdus vispirms pieņēma vīrieši (ar retiem izņēmumiem), bet varbūt arī ar to, ka atbilstīgajiem sieviešu dzimuma apzīmējumiem (*aita*, *kaza*, *govs*, *cūka*) piemīt zināma pejoratīva konotācija. Izņēmums ir uzvārdi no etimona *ķēve*, kuram pejoratīvā konotācija ir daudz vājāka vai pat vispār nepiemīt.

Interesanti, ka dažiem uzvārdiem latviešu valodā ir pazīstamas gan neatvasinātās, gan arī deminutīvās formas (*Auns* un *Auniņš*, *Āzis* un *Āzītis*, *Bullis* un *Bullītis*, *Kaķis* un *Kaķītis*, *Vērsis* un *Vērsītis*, *Mazvērsītis*), bet citiem tiek lietota tikai atvasināta forma ar izskaņu *-iņš*, *-ītis* vai *-elis* (nav *Kaza, bet ir tikai *Kaziņš*, nav *Ķēve, bet ir *Ķēvīte* un *Ķēvītis*, nav *Trusis, bet ir *Truselis*, *Trušelis*, *Trušīņš* (pēdējie 2 piemēri varētu būt lituānismi, lai gan iespējams saistījums arī ar citu etimonu – auga nosaukumu *truši*), nav *Suns, bet ir *Sunītis*, nav *Zirgs, bet ir *Zirdziņš*). Varbūt deminutīvai formai ir lielāka abstrakcija nekā tādām pašām

apelatīvam? Bet varbūt arī te izskaņai nav deminutīva, bet gan kāda cita, iespējams, piederības vai tuvuma nozīme (resp. *Zirdziņš* ‘saistīts ar zirgiem’)? Savdabīgi, ka leksēma ar nozīmi ‘zirgs’ arī citās salīdzināmajās valodās kā uzvārds lietota tikai dažādos darinājumos un saliktenos (vienīgi poļu, krievu un vācu valodā (?) tā sastopams ar nulles afiksu). Latviešu valodā ir ne tikai *Kaķis*, *Kaķītis* un *Runcis*, bet arī dažādi šīs semantikas sarunvalodas varianti, piemēram, *Mincis*; blakus uzvārdam *Suns* ir arī *Krancis*. Poļu valodā ir arī uzvārdi *Suka*, *Sukowski*, *Suków* < ‘kuce’.

Krievu valodā ir tādi uzvārdi kā *Выжлецов* ‘medību suns’, *Лоншаков* ‘gadu vecs kumeliņš’ (Унбергун 1989, 150), bet citās valodās tādi nav konstatēti.

No šīs apakšgrupas uzvārdiem Latvijā visizplatītākie ir *Auniņš*, *Auns* un *Runcis*, tomēr arī tie nav īpaši populāri. Igaunijā ļoti plaši pazīstami ir *Sikk* un *Sokk* ‘āzis’, Somijā – *Härkänen* ‘vērsis’, *Oinonen*, *Oinas* ‘auns’, Krievijā – *Баранов* < ‘auns’ un *Быков* < ‘bullis’. Lietuviešu iesaukās visbiežāk sastopami ir *Katinas*, *Šuo*, *Arklys*, *Avis*, *Jautis* (Butkus 1980, 168).

Neparasti, ka arī latviešiem, kam ir daudz dažādu saliktenūzvārdu, tikpat kā nav saliktu uzvārdu, kas būtu veidoti no mājdzīvnieku vai sīku dzīvnieku nosaukumiem: *Raibekazs*, *Lielvērsītis*, *Mazvērsītis*, *Kaktabullis* (skat. tabulu „Mājdzīvnieku apzīmējumu motivēti faunas semantikas uzvārdi”, *Ezerbite*, *Melbite*, *Dižbite*, *Lejasblusa* (skat. tabulu „Sīku dzīvnieku un kukaiņu nosaukumu motivēti faunas semantikas uzvārdi”).

Šī mājdzīvnieku semantikas latviešu uzvārdu apakšgrupa ir vismazākā starp faunas semantikas uzvārdiem: tajā ietilpst tikai 48 uzvārdi (jeb 1,8% no latv. uzvārdiem), kā arī 175 cittauti uzvārdi (jeb 2% no darbā analizētajiem cittautu uzvārdiem).

Sīku dzīvnieku un kukaiņu nosaukumu motivēti faunas semantikas uzvārdi

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Bite (77) Bitītis (2) Bitis (1) Bitiņš (1) Bištēviņš (2) Bišutēviņš (1) Ezerbite (1) Melbite (1) Dižbite (3)	Mesilane (48)	Mehiläinen	Bitē I 268 Bitēnas I 268 Bitinas I 268	Pszczola Pszczólka Pszczółkowski	Пчелин 151 Пчелка Пчельников 117 Пчёлкин 151	Bien 128
Blusa (2) Blusiņš (4) Lejasblusa (5)	Kirp (14) Kirpu (140)	Kirppu 225	Blusevičius Blusis I 281 Blusius I 281 Blutis I 281	Pchelka Pchalek	Блохин 151, 197 Блох 267	Floh
Circenis (8) Cirsenis (1)	Kilk (323) Ritsik	Sirkka (559) 609 Sirkkala 609 Sirkanen	Svirplis II 869 Svirplys II 869	Świerszcz Świerszczek	Сверчков	Grill(e) 287
Dundurs (21) Dundurīts (1)	Parm (249)	Paarma	Gylis I 666 Gylis I 666 Dundaras Dunduris I 544	Owad Owadiuk Owadowicz Owadowski	Овод Оводенко ОВОДОВ	Bremse
Ērce Ercis (2) (?) Erciņš (1) (?) Ercītis (1) (?) Ērcītis	–	–	–	Kleszcz Kleszczewski	Клещ Клещев	Milbe

Kamenis (3) Skat. arī Bite	–	–	Kamanas (?) I 902	–	Шмелёв Буняк	Hummel
Kode (2)	–	–	–	Mól Mólak Mólek	Мольков (?)	Motte
Kukainis (13)	–	–	Bužys I 373	–	–	–
Muša (16)	Kärbes (ļoti rets)	Kärpänen (161) 279	Muselis II 284 Musius II 284	Mucha Muchin Muchowicz Muchowski Muszka	Муха 225 Мухин 151, 360	Flüge 247
Odiņš (35) Odītis (2)	Sääsk (166)	Sääski (166) 637 Sääskihahti 637	Uodinis II 1105	Komar Komarczuk Komarowski	Комар 225 Комаров 151, 313 Комарович 218, 239	Mück(e) 465 Mucke 465
Pele (2) Pelīte v. (5) Pelīts (2)	Hiiir (117) Hiire (30)	Hiiri (222) 118 Hiironen (348) 118 /Hiirikoski (107) 118/	Pelē II 425 Pelis II 426 Pelys II 426 Pēlis II 426 Pelius II 426	Myszak Myszew Myszka Myszko	Мышев 150 Мышкин 150, 192 Мышецкий 360 Мышков 150	Maus 447 Mäusle 447 Mäusel 447
Skudra (55) Skudre (18) Skudrēns Skudris (4) Skudrītis (2) Skudrīte v. (2) Skudrīts (3) Skudriņš (3)	Sipelgas (124)	Muuriais- niemi (99) 374 (Muura- hainen kā uzvārdu vairs nelieto)	Skrudzys II 753 Skudra II 754 Skudrē II 754 Skudrauskas Skudris II 754 Skudrys II 754 Skudrickas II 754	Mrówiec Mrówiński Mrówka	Муравьёв 151 Муравьлёв 151 Муравейка 242	Ameis 85
Spāre (7) Spāriņš (2) Spārītis Spārīte (1) Spārīts (1)	Kiil (316) Kiili (70) Kiilmaa (14)	–	–	–	–	–
Taurenis (3) Tauriņš (54)	Liblikas (16)	Perho (218) 458	–	Motyl Motylewski Motyliński Motylski	Мотылёк 151 Бабочкин	Falter
Trans (6) Traniņš (3)	–	–	Tranas II 1060 Tranauskas Tranavičius Tranelis II 1060	Tran (?)	–	Drohn
Vabols (1) Vabulis (8) Vabulīts (1)	–	–	Vabalas Vabalaitis Vabalevičius Vabalis Vabaliauskas II 1124 Vabulaitis Vabulevičius Vabuolas II	Żuk Żukowski Żuczek	Жук 3, 29, 161, 225 Жуков 151, 241, 313 Жукевич 239 Жукович 239 Жуковский	Käfer 357

			1124 (latv.?)		197, 220	
Žurka (1) Žurkins	–	–	Žiurkauskas Žiurkelis Žiurkevičius Žiurkus II 1340 Žurkauskas Žurkevičius II 1350	Szczur Szczurek Czczurkowski Czczurtek	Крысин 150 Крысов 150 Крысько 243 Шур 'крыса' 225	–

Arī dažu sīku dzīvnieku un kukaiņu nosaukumi sastopami visu salīdzināmo valodu uzvārdu veidošanā: 'bite', 'circenis', 'ods', 'pele', 'skudra', 'blusa', 'dundurs'. Gandrīz visās ir arī 'muša' (izņemot igauņu val.), 'tauriņš' (izņemot lietuviešu val.), 'vabole' (izņemot somu un igauņu val.). Mazāk izmantota leksēma *kode* (konstatēta tikai latviešu un poļu val.), *spāre* (latviešu, igauņu un lietuviešu val.), *trans* (lietuviešu un poļu (?) val.). Dīvaini, ka tāda vārda sakne kā *žurka* arī sastopama gandrīz visās valodās (somu un igauņu neizdevās atrast). Krievu valodā ir uzvārds *Червяк* 'tārps', *Хомык* 'kāmis' (Унбегаун 1989, 225, 151), kādu nav latviešu valodā.

Tomēr šīs semantikas uzvārdi Latvijā nav plaši izplatīti: vispopulārākie uzvārdi šajā apakšgrupā ir *Bite*, *Odiņš*, *Skudra*, *Tauriņš* (visi pozitīvas konotācijas uzvārdi). Igaunijā visai plaši ir izplatīti uzvārdi *Kiil* 'spāre', *Kilk* 'circenis' un *Paarm* 'dundurs'. Arī Somijā šie uzvārdi nav populāri – nedaudz vairāk ir uzv. *Hiiri* 'pele', *Perho* 'tauriņš'. Krievu valodā uzvārdi *Жуков* (*жук* 'vabole') un *Комаров* (*комар* 'ods') ir starp 100 izplatītākajiem uzvārdiem (Унбегаун 1989, 151).

Latvijā nav uzvārda *Sienāzis, bet ir *Sisenis*, kam dialektā ir nozīme arī 'sienāzis'; Lietuvā ir šīs semantikas antroponīms – *Žiogas*. Latvijā nav arī potenciāla antroponīma *Slieka, bet Lietuvā ir uzv. *Sliekas*, kura motivāciju „Lietuviešu uzvārdu vārdnīcā” (LPŽ II 763) skaidro kā 'slidens; niecīgs cilvēks, niecība' LKŽ XIII 14. Latviešu valodā nav uzvārda *Zirneklis, bet krievu valodā ir *Пауков* < *паук* 'zirneklis' (Унбегаун 1989, 151). Latvijā nav uzvārdu ar sakni *varde* vai *krupis*, bet ir daži no apvidvārdiem darināti uzvārdi – *Naģis* (2) ar nozīmi 'varde' un *Kaupis* (3), *Kaupiņš* (4) ar nozīmi 'krupis' (Vidzemē plaši izplatīts apvidvārds), kā arī *Rupulis* (5) ar nozīmi 'krupis' (leksēma pazīstama Zemgales dienviddaļā), sal. lietuviešu uzv. *Varlauskas* < *varlė* 'varde', krievu uzv. *Жаба* < 'krupis'. Tomēr tie ir samērā nepopulāri uzvārdi visās salīdzināmajās valodās. Latviešu valodā konstatēts rets uzvārds *Lapsenīte* (1) v., kādu neizdevās atrast citās sastatāmajās valodās.

Statistikas dati liecina, ka šī sīku dzīvnieku un kukaiņu nosaukumu motivēto uzvārdu apakšgrupa ir viena no mazākajām: tajā analizēti tikai 50 latviešu uzvārdi (jeb 1,9%) un 170 cittautu uzvārdu (jeb 1,9%).

Zivju nosaukumu motivēti faunas semantikas uzvārdi

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Asaris (13) Asarītis (3) Asarīts (3)	Ahven (146)	Ahvenainen (795) 60 /Ahvenjärvi 60 Ahvenlampi 60/	Ašerys I 130 Ašeriškis I 130	Okoń Okoński	Окунь Окунев 151 Окуньков	Bars(ch) 105
Bute (3)	Lest (78) Lesta (17)	–	Plekštaitis (?) II 471	Flądro Flądrzyńska	Камбала	Scholle
Grundulis (19)	–	–	Grundolas Grundulas I 729	–	Пискарёв < dial. formas	Gründel Gründler Gründler 290
Karpa	Karp (279) Karpik Karpa (42)	Karppi (501) 201	Karpis I 913 Karpas I 913 Karpalavičius Karpauskas Karpavičius Karpys I 913 Karpus I 913	Karp Karpik Karpiński	Карп Карпеев 43 Карпенко 205 Карпов 40	Karpf 362 Karp 362
Karūsa (1) Kugra (1)	Koger (368)	–	Karosas Karošas I 931	Karaś	Карась Карасев Карасёв 151 Карасик	–
Ķīsis (134) Ķīstītis (1) Keišs (1)	Kiis (346) Kiiskūla (74)	Kiiski (1896) 220 Kiiskinen (2114) 221 Kiiskilä (42) 220-221	Pūgžyls II 926 Pugžlis II 926 Pugžyls II 926	Jazgarski	Ерш Ершов	Kaul- barsch
Lasis (35)	Lōhe (10) Lōhek (28)	Lohi (521) Lohela (118) 315 /Lohikoski 315/	–	Łosoś Łosowski	–	Salm
Līdaka (15) Līdacis (4)	Haug (215) Haugas (156) /Haugas- mägi (14)/ /Haugas- järv (14)/	/Haukijärvi (265) 103 Haukilahti (230) 103 Haukipuro (158) 103/	Lydeka II 76 Lydakauskis Lydekaitis Lidekauskis Lidekevičius II 76	Szczuka Szczupak Szczupa- kowski	Щука Щукин 151 Щупак ‘щука’225	Hecht 310 Hecht- fisch 310
Līnis (13) Līnītis (1) Līniņš (1)	Līnask (76)	–	–	Liński	Линёв 151 Линицкий 344 Линков 151 Линьков	Schlei 581 Schleich 581
Lucis (6) Skat. Vēdzele	–	–	–	–	–	–
Mailītis Mailīts (1)	–	–	Maila II 133	Goljan Goljanek	–	–

Mencis (7)	Tursk (65)	–	–	Dorsz	Трескин 151	Dorsch 195
Plaudis (19) Plaude v. (9) Plaudēns (1) Bresme (1) < dial. 'plaudis'	–	/Lahnalampi (141) 285/	–	Leszcz Leszczak Leszczuk Leszczyński	Лещев Лещевский Лещинский Лещук	Brasse(n)
Rauda (11) Raudīņš (9)	Sārg 165	Särkinen (220) 635 Särkelä (688) 635 /Särkilahti (130) 635 Särkijärvi (250) 635/	Rauda II 581 Raudys II 581 Raudaitis Raudas II 581 Raudis II 581 Raudelis Raudeliūnas II 581	–	–	Plotz 508 Plötz 508
Reņģe (4) Reņģītis (4) Reņģīte v. (2)	Rāim (158) Rāime (12) Silk (55) Silkina (18) Silka (7)	Silakka 865	–	–	Салака (?)	Strömling
Repsis (1)	–	Muikku (729) 364	Seleva II 695 Seliava II 695 Sieliava II 710	Seliwiak	–	–
Salaka (1) Salaks (18)	–	Salakka (538) 576	–	Salak	Снетков 151	–
Sams (15) Soms (4) Samīts (3)	Sāga (34)	Siikala (137) 598 Siikanen (313) 598 /Siikavirta (152) 599/	Šamelis II 884 Soma II 778 <šamas 'sams' Somas II 778 Suoma II 857	Sumik	Сомов 151	Wels 707
Sapals (5) Sopals (1)	–	–	Šapalas II 886 Šapalis II 886 (?)	Kleński	Головлёв	Döbel
Siļķe (10) Siļķēns (1)	Heeringas (27) Heering (44)	–	Silkaitis II 713 Silkauskis Silkinis II 713 Silkis II 713 Silkūnas II 713	Śledzak	Селёдкин 151 Селёдков Сельдин 151	Hering 320
Stagars (10) Staģis (7) Stagītis (1) Kazrags	–	–	Stagaras II 792 (?)	–	–	Stichling
Store (1)	Tuur (151)	–	Stūris II 849 (?) Stūrys II 849	Jesiotr Jesiotrzyński	Осетров 151	Stöhr 645 Stör 646

Vēdzele (1) Skat. arī Lucis	Luts (665) Lutsik (17) (Lutsoja)	Matikka (516) 346 Matikkala (77) 346	Vēgēlē II 1178 Vēgelas Vegēlē II 1178 Vegēlis Vēgēlys Vegelevičius II 1178	Miētus	Налимов 151	Quappe 518
Vēzis Vēzītis (1)	Vāhk (110)	–	Vēžys II 1201 Vēžinis Vēžinskas Vežys II 1201 Vēžēlis II 1201	Rak Rakowski Raczek	Раков 152, 197 Раковский 197	Krebs 395
Vimba (37) Sebris (26) Zebris (1)	–	Vimpari (364) 753	Žiobrys Žiobris II 1337 Vimbis II 1220 (< latv.)	–	Рыбцов	–
Vīķis (13)	Vikk (17)	Salakka (538) 576	–	–	Уклејкин	–
Zandarts (3)	–	Kuha (495) 231 Kuhanen (339) 231	Starkus (?) II 806 Starkūnas (?) Starkutis (?) II 807	Sandacz	Судак 242 Судаков 151	Zander 734
Zivtiņš (5)	Kala (774)	/Kalaoja (126) 185/	Žuvelaitis II 1351 Žuvelē II 1351 Žuvelis II 1351	Ryba Rybka	Рыба Рыбин 151 Рыбкин 151 Рыбин 151	Fischel Fischer Fischl 242 Fischlein Fischli(n) 242
Zutis (30) Zutiņš (4) Zuters (1) Ungurs (15) (?) < dial.	Angerjas (59)	–	Ungeraitis II 1104 Unguraitis Ungulaitis II 1104	Węgorz Węgorek Węgorzewski	Угрѣв 151 Угорич 242	Aal 73
Zvīne (1) Spura (5) Spuriņš (1)	Soomus (7) Soomusk (22)	–	Žvynys II 1354 Žvinis II 1353 Žvinys II 1353 Žvynis II 1353	–	Чешуев	Schupp 603 Schuppe 603

Arī no zivju nosaukumiem veidotie uzvārdi pasaules tautu antroponīmijā ir viena no visbiežāk sastopamajām leksiski semantiskajām grupām. Visās sastatāmajās valodās ir uzvārdi, kas darināti no vispārīgās leksēmas *zivs* (vienīgi somu valodā ir tikai saliktenis *Kalaoja* < ‘zivju grāvis’). Daudzās valodās uzvārdi veidoti arī no leksēmas ar nozīmi ‘zvīņa’ un ‘spura’. Visās disertācijā aplūkotajās valodās ir reģistrēti uzvārdi, kas darināti no zivju nosaukumiem ar nozīmi ‘asaris’, ‘karpa’, ‘ķīsis’, ‘līdaka’, ‘sams’, ‘vēdzele’. Gandrīz visās ir arī atbilstmes ar nozīmi ‘bute’ un ‘siļķe’ (pārsteidzoši, bet nav somu uzvārdos), ‘store’ (arī nav somu valodā), ‘zandarts’ (nav tikai igauņu valodā), ‘zutis’ (nav tikai somu uzvārdos), ‘karūsa’ (nav somu un vācu valodā), ‘lasis’ un ‘plaudis’ (neizdevās konstatēt tikai somu un lietuviešu valodā), ‘menca’ (nav somu, lietuviešu valodā), ‘rauda’ (nav poļu un krievu valodā), ‘reņģe’ (nav poļu, vācu valodā), ‘repsis’ un ‘salaka’ (nav igauņu, krievu un vācu valodā).

Retāk uzvārdi veidoti no šādiem zivju vārdiem: ‘grundulis’ (četrās valodās), ‘staģis’ (trijās valodās), ‘mailītis’ (trijās valodās). Arī latviešu uzvārdu darināšanā tie izmantoti ļoti reti, piemēram, pēc V. Staltmanes datiem, *Karūsa* ir reģistrēts tikai vienreiz. Arī uzvārds *Kugra* ir konstatēts tikai vienreiz (Сталтмане 1981, 119), lai gan šāds somugriskas cilmes apelaīvs ar nozīmi ‘karūsa’ latviešu valodā ir ienācis pirms 17. gs. un Rīgas uzvārdos reģistrēts jau 1607. g. (Laumane 1973, 21). Latviešu valodā nav uzvārda *Tuncis, bet krievu valodā ir *Тунцов* (Унбегаун 1989, 151), nav arī uzvārda *Rudulis, bet ir *Rudušs* (sal. apvidvārdu *ruduša* ‘rudulis’), somiem ir analogas semantikas uzvārds *Sorva*. Savukārt igauņu valodā ir vairāki salikti uzvārdi, kuru pirmajā daļa ir leksēma ar nozīmi ‘zivs’: *Kalamäe* ‘zivjkalns’, *Kalajõgi* ‘zivupe’, *Kalajärv* ‘zivjezers’, *Kalasaar* ‘zivjsala’, *Kalamets* ‘zivjmežs’ u. c., kādu nav latviešu valodā. Somu onomasts Viljo Nisile (Nissilä 1975) raksta, ka zivju nosaukumi (kā arī putnu nosaukumi) uzvārdos lielākoties reģistrēti Somijas austrumos – Karēlijas daļā.

Visizplatītākie šīs semantikas uzvārdi Latvijā ir *Ķīsis*, *Zutis*, *Vimba*, *Lasis*, Somijā – *Kiiski*, *Kiiskinen* (‘ķīsis’), *Ahvenainen* (‘asaris’), *Muikku* (‘repsis’), *Särkelä* (‘rauda’), Igaunijā – *Luts* (‘lucis’), *Koger* (‘karūsa’), *Kiis* (‘ķīsis’), *Karp* (‘karpa’).

Zivju semantikas uzvārdu Latvijā ir samērā daudz: tā ir trešā lielākā semantiskā grupa no visiem faunas semantikas uzvārdiem: 61 latviešu uzvārds (jeb 2,2% no uzvārdiem, kas darināti uz latviešu valodas bāzes) un 290 cittautu uzvārdu (jeb 3,3% no visiem darbā analizētajiem cittautu uzvārdiem).

Kopumā faunas semantikas uzvārdu grupā ir konstatēti aptuveni 437 latviešu uzvārdi (jeb 16,2% no latviskas cilmes uzvārdiem) un 1820 (jeb 20,9%) cittautu analogiskas semantikas uzvārdu.

Uzmanību saista fakts, ka faunas (un arī floras) semantikas uzvārdu Latvijā, Igaunijā un Somijā ir ievērojami vairāk nekā Lietuvā, kur šādi uzvārdi lielākoties izplatīti Lietuvas ziemeļdaļā, resp., Latvijas pierobežā: *Šernas*, *Vilkas*, *Vanagas*.

Kā jau minēts, latviešu faunas semantikas uzvārdi varētu būt radušies gan no attiecīgajām iesaukām, gan no oikonīmiem jeb mājvārdiem (nereti gan novērojams arī pretējs process, kad mājvārdi tiek darināti no īpašnieka uzvārda). Protams, daļa no šiem uzvārdiem izvēlēta apzināti uzvārdu piešķiršanas laikā 19. gs. pirmajā pusē.

3.1.5. Floras semantikas uzvārdi

Ar floru saistīti nosaukumi latviešu uzvārdos ir pamanīti jau senākajos dokumentos: *Appinesche* 1461, *Beerszyns* 1532, *Sennites* 1454, *Eggelitze* 1520, *Grickitz* 1604, *Kannep* 1453, *Klawyn* 1499, *Leep* 1511, *Messe* 1513, *Vitolsz* 1493, *Rutke* 1454, *Sypoll* 1521 u. c. (Blese 1929, 140), Latgalē *Klawin* 1599, *Kuk* 1599 (= dial. kūks, koks), *Senith* 1599, *Wixen* (= vīksna, vīksniņš) 1599 u. c. (Škutāns 1974, 326, 331, 160).

Arī mūsdienās šīs apakšgrupas uzvārdi ir vieni no populārākajiem. Tos var iedalīt vēl atsevišķās semantiskajās apakšgrupās:

- uzvārdi, kas radušies no koku nosaukumiem,
- uzvārdi, kas radušies no puķu un zāļu nosaukumiem,
- uzvārdi, kas radušies no ogu, sēņu un kultūraugu nosaukumiem,
- uzvārdi, kas radušies no auga daļu nosaukumiem

Uzvārdu darināšanā visbiežāk izmantoti koku nosaukumi. Visizplatītākie koku nosaukumi latviešu uzvārdos ir *ozols*, *bērzs*, *liepa* (to liecina arī uzvārdu biežums): *Ozols* (507), *Ozoliņš* (672), *Bērzs* (16), *Bērziņš* (834), *Liepa* (169), *Liepiņš* (539). Vēl pie populāriem šīs semantikas latviešu uzvārdiem būtu jāmin *Vītols* (280), *Kļaviņš* (226), *Priede* (156), *Eglīts* (154), *Lazdiņš* (153), *Osis* (137).

Koku nosaukumu motivēti floras semantikas uzvārdi

Latviešu	Igauņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Alksnis (104) Alksnītis (20) Jaunalksnis (7) Jaunalksnītis (1) Elksnis (36) Elksnītis (10) Elksnieks	Lepp (1668)	Leppä (628) 306 Leppänen 306	Alksnis I 88 Aksnys I 88 Aksninis I 88 Alksnevičius Alksnaitis I 88 Elksnis I 573 Elksnaitis Elksnevičius I 573	Olcha Olchowicz Olchowik	Ольхин 152 Ольховников 112 Вольхин 152	Erl 223 Erle 223 Erler 223 Erlin 224
Apse (61) Mežapse (1) Apšenieks (5) Apsīte (12) Apsīts (40) Apšs L I 97	Haab (114)	Haapa (182) 84 Haapanen (2702) 85	Apušinskas I 116	Osiniak 201 Osiński 201 Osika 201	Осинин 152 Осинников 112 Осинцев 74	Espe 226 Espan 226
Ābele (122) Ābelīte v. (10) Ābelkoks (2) Ābeltiņa Ābelnieks (8) Ābelnieks (1) Mežābele Dārzābele (2)	Õunapu (756)	/Omenamäki 'ābelkalns' < vv./	Obelis II 341 Obelinis II 341 Obelienis Obeliūnas	Jabłoński	Яблоновский 198	Apfelbaum Appelbaum Appelbo(h)m 89
Bērzs (16) Bērziņš (834) Jaunbērziņš (8) Mazbērziņš Bērziņš (1)	Kask (2989) Kõiv	Koivu (1558) 233 Koivunen (3826) 234	Beržas I 244 Berželis I 244 Beržinis I 244 Beržiukas I 244 Beržaitis I 244 Beržanskas I 244	Brzoza 90 Brzozowicz 99 Brzozowski Brzeziński	Березин 152 Березинский 344 Березко 219 Березанский Березницкий Березовский G 63	Birch 131 Bircher 131 Birchner Birck 131 Birk 131 Birke 131 Birker 131 Birkner 131
Egle (93) Eglītis (86) Eglīts (154)	Kuusk (1841)	Kuusi (1558) 233 Kuusinen (1538) 270	Eglis I 561 Eglytis I 561 Eglinis I 561 Eglinkas I 561	Jodłowski Jodła 142 Jodłowy 142	Елинск 253 Елихин 79 Елишин 68 Елецкий 105 Еленкин 89 Елохин 79 Елохов 79 Ельцин Елкин G182 Елютин	Ficht(e) 239 Ficht(e)l 239 Fichter 239 Fichtner 239

Goba (63) Gobnieks (2) Vīksna (74) Vīksniņš (26) Vīksnītis (1)	Jalakas Kūnnapuu	–	Guoba I 744 Guobys I 744 Vinkšna II 1225 Vinkšnas Vinkšnaitis Vinkšnelis II 1225	–	Вязов 152	Ulm(er) 676
Ieva (2) Ieviņš (41) Ievenieks (6) Ievītis (1)	Tooming (504) Toomingas (160)	Tuomi (3211) 691 Tuominen (12876) 691	Jievaitis I 834 Jievtis I 834 Ievutis I 762 Ivutis (?) I 778	Czeremcha Czeremski	Черёмухин 152 Черёмушкин 152	Faulbaum 232
Kadiķis (22) Paegle (57) Paeglis (61) Paeglītis (11)	Katai Kadakas (235)	Kataja (1486) 203	Kadagys Kadagis I 884	Jałowiec Jałowiecki	–	Wacholder (rets)
Kārklis (16) Kārkliņš (289) Kārklītis (6) Kalnakārklis (1)	Paju (1031)	Paju (664) 435 Pajunen (2903) 436	Karklas I 926 Karklelis I 926 Karklevskis Karklius I 927 Karklinskas Karklinis I 926	Łoza Łozak Łozicki Łoziński	Ивин 152 Ивлев 46 Ивличев 87 Ивушкин 81	Weide 702 Weiden 702 Weidl 702 Weidler 702 Weidmann 702
Ķirsis (26) Ķezberis (3) < dial. 'ķirsis'	Kirss (404) Kirsipuu (401)	Kirsikka	Vyšnauskas Vyšnerauskas Vyšneveckas II 1237 Višniakas Višniauskas II 1237 (?)	Wiśniak 292 Wiśniakowski 292 Wiśnicki Wiśniecki Wiśniewski	Вишнев 153 Вишневский 220 Вишне- векский 216 Вишня 225 Вишняк 265 Вишняков 164	Kirsch 372 Kirschbaum 372 Kirschke 373
Kļava (65) Kļaviņš (326) Kļavenieks (11) Kļavinieks (1) Kļavnieks (6) Kļevnieks (1) Kļavinskis (5)	Vaher (1684)	Vahtera (799) 716	Klevas I 1018 Klevaitis I 1018 Klevelis Klevinis Klevinskas I 1019	Klon Klonowicz Klonowski	Клеников 46 Кленников 112 Клёнов 152	Ahorn(er) 80
Koks (8) Kociņš (22) Lielkoks (2) Krūmakoks (1) Kūks Kūceņš (Škutāns 1974, 427)	Puu (127)	–	Medelis II 195 Medeliauskas Medelinskas Medelynskas II 195	Drzewek Drzewicki Drzewicz	Дерево 225 Деревин	Bäumel 109 Baumer 109 Bäumer 109 Bäumle 109 Bäumlein Baums 111
Krūklis (17) Krūkle (5) Krūkliņš (5)	Paakspuu Tūrnpuu	–	–	–	Крушинин	Faulbaum
Krūms (28) Krūmiņš (383) Cers (23) Ceriņš (39)	Pōōsas (?)	Puska (765) 495	Krūmas I 1090 Krūmelaitis Krūminas Krūminis Kruminskas I	Krzak Krzakowski	Кустов 349 Кустарёв 97 Кустарни- ков 112	Busch 162 Büsch 162 Büsche 162 Strauch 648 Büschel 163

(?)			1090 Krumys I 1090			Büscher 163 Buscher 163 Büsching Buschner 163
Lazda (24) Lazdiņš (153) Lazdāns (8) Lazdons (3) Lazdenieks (3) Lagzda (2) Lagzdiņš (81) Mazlazdiņš (2) Lezdiņš (27) Legzdiņš (50) Legzde (1) Legzda (6)	Sarapuu (1063)	–	Lazdynas II 39 Lazdinas II 39 Lazdynauskas II 39 Lazdinis II 39 Lazdinskas II 39	Leszczyna Leszczyk Leszczuk Leszczyński	Орехов 153 Орешкин 64 Орешников 112 Орешков 63	Hasel
Liepa (169) Liepiņš (539) Liepnieks (6) Liepenieks (4) Liepinieks (1) Kalnliepa (1) Krūmiņliepa (3)	Pärn (1952)	Lehmus (513) 299	Liepa II 77 Liepas II 78 Liepaitis II 77 Liepavičius Liepinaitis Liepinas II 78 Liepinis II 78 Liepinys II 78 Liepis II 78 Liepys II 78 Lieponis II 78 Lieponius 78	Lipa 173 Lipczyk 173 Lipczyński 173 Lipiński Lipka 173	Липа 225 Липин 152 Липкович 260 Липкин 152	Lind 425 Linde 425 Linden 425 Lindemann 425 Linder 426 Lindner 426
Osis (137) Osiņš (9) Osītis (34) Osīts (19) Ošs (37) Oše (4) v. Ošis (17) Ošiņš (21) Ošinieks (1) Ošenieks (9) Ošnieks (3)	Saar (4464) Saarepuu (133)	Saarni (508) 571	Uosis II 1106 Uosys II 1106	Jasion Jasiński Jesion Jesionek 141 Jesionkiewicz 141	–	Esch 225 Eschbach Esche 225 Escher 225 Eschert 225 Eschner 225
Ozols (507) Ozolis Ozolītis (1) Ozoliņš (672) Ozolnieks(15) Jaunozols (8) Jaunozoliņš (9) Kalnozolītis (1) Kalnozols (7) Lielozols (2) Mazozolītis	Tammi (81)	Tammi (1532) 645 Tamminen (5207) 646	Ažuolas Ažuolaitis I 145 Užuolas II 1123 Ožalas II 356 Uožalas II 1106 Uožuolis II 1106 (aizguvums no latv. val.?)	Daб 106 Daбек 106 Daбkiewicz 106 Daбkowski	Дубинский 220 Дубников 112 Дубинин 158 Дубов 152 Дубков Дубовой G 173	Eich 211 Eichbaum 211 Eiche 211 Eichelbaum Eichele 211 Eichholtz(er) Eichholz(er) Eick 212 Eicke 212 Eicker 212

(1) Melnozols (1) Vecozols (8) Zaļozols (2) Zaļaisozols (1) Uzulēns (1) Užuls (5) (?)						
Papele	Pappel	–	Topoliauskas Topolevskis II 1056 Jovaras I 847 Jovarauskas	Topolowski	Тополев 152	Pappel Pappelmann
Pīlādzis Pīlāgs (9) Pīleņģis (1) Sermukšs (1) Sērmaukšs (1)	–	Pihlaja (1222) 467 /Pihlajamäki (1274) 467/	Šermukšnis II 914	Jarzębinski	Рябинин	Vogerbeere Eberesche
Priede (156) Priedītis (36) Priedīts (57) Priedīte (14) Priednieks (45)	Mänd	Mänty (479) 386 Mäntynen (1519) 387 Honkanen (6401) 126	Pušinaitis Pušinis Pušynas II 541	Sosna 247 Sosnowski	Соснов 152 Сосновский 152 Соснин 152	Kiefer 370 Föhr 248
Vītols (280) Vītoliņš (110) Vītoliņš (1) Skat. arī Kārklis	Paju (1031)	Paju (664) 435 Pajunen (2903) 436	Karklas I 926 Karklelis I 926 Karklevskis Karklius I 927 Karklinis I 926 Karklinskis	Łoza Łozak Łozicki Łoziński	Ивин 152 Ивлев 46 Ивличев 87 Ивушкин 81	Weide 702 Weiden 702 Weidl 702 Weidler 702 Weidmann 702

Pēc salīdzinošās tabulas datiem var secināt, ka visās sastatāmajās valodās ir uzvārdi, kas darināti no vispārīgās leksēmas ar nozīmi ‘koks’ un ‘krūms’, kā arī no koku nosaukumiem ar nozīmi ‘alksnis’, ‘apse’, ‘bērzs’, ‘egle’, ‘ieva’, ‘kārklis’, ‘kļava’, ‘ķirsis’, ‘liepa’, ‘ozols’, ‘priede’, ‘vītols’, vienīgi atšķiras to frekvence. Igaņu valodā visizplatītākie „koku” uzvārdi ir ar nozīmi ‘osis’, ‘bērzs’, ‘liepa’, ‘egle’, ‘kļava’, ‘alksnis’, bet somu valodā – ‘ieva’, ‘priede’, ‘ozols’, ‘bērzs’ un ‘egle’. Lietuviešu uzvārdu sistēmā visvairāk dažādu uzvārdu variantu ir ar nozīmi ‘liepa’, ‘alksnis’, ‘kārklis’, ‘bērzs’. Tikai latviešu valodā izdevās konstatēt reti sastopamus uzvārdus *Īve*, *Dievkociņš*.

Šai semantiskajai apakšgrupai ir raksturīgi, ka no vienas saknes tiek darināti dažāda derivatīvā tipa uzvārdi: gan galotņu derivāti, gan piedēkļu atvasinājumi, gan salikteņuzvārdi, piemēram: *Ozols*, *Ozolis*, *Ozoliņš*, *Ozolītis*, *Lielozols*, *Jaunozoliņš* u. c. Tātad šajā grupā nav daudz etimona leksēmu, taču ļoti daudz dažādu derivātu un to ortogrāfisko variantu, piemēram: *Liepnieks*, *Liepenieks*, *Liepinieks*; *Priedītis*, *Priedīts* u. c. Turklāt vairumam šo latviešu uzvārdu ir ļoti augsta frekvence.

Tikai latviešiem ir zināmi daudzi salikti šīs semantiskās apakšgrupas uzvārdi: *Jaunalksnis*, *Mežapse*, *Jaunbērziņš*, *Mazbērziņš*, *Kalnakārklis*, *Krūmakoks*, *Krūmiņliepa*, *Mazlazdiņš*, *Jaunozoliņš*, *Kalnozols*, *Vecozols*, *Zaļozols* u. c.

Kopumā koku semantikas apakšgrupā ir reģistrēti 200 atšķirīgu latviešu uzvārdu (jeb 7,4% no visiem uz latviešu valodas bāzes darinātiem uzvārdiem) un 353 attiecīgas semantikas

cittautu uzvārdi (jeb 4,1%). Procentuālie aprēķini skaidri liecina, ka latviešu antroponīmijā šīs semantikas uzvārdi ir vairāk iecienīti nekā citās valodās.

Puķu un zāļaugu nosaukumu motivēti floras semantikas uzvārdi

Latviešu	Igauņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Krese (?) (varbūt tiešs ģermānisms?)	–	–	–	–	–	Kresse 396 Kress 396 Kreß 396
Magonis Magons (11) Magone (8)	Moon 38	–	Aguona I 68 Aguonis I 68	Mak 181 Makowski	Макович 239 Маконин 73	Mohn 461
Meldrs Meldriņš (3) Meldris (18) Trušis (2) Trušelis (1) Trušīņš (4) (<i>truši</i> 'meldri') Skalbe (10) Skalbīte (1) Niedre (22) Liekniedre (1) Niedrīts (17) Niedrītis (7)	Kōrkjas (36)	Kaisla (232) 183 Kahila (585) 180 Kahilainen (113) 180	–	Szuwar Szuwarski	Камышѳв 152 Камышни- ков G 231	Schil(f) 578 Rohr 548 Rōhr 548 Rōhrich 549 Rōhrig 549 Rōhricht 549 Rōhrle 549 Rohrmann 549
Mētra (34) Krūzmētra (1) Krūzemētra (1)	Mūnt (53)	–	–	–	Мятин	–
Nelķe (2) Vazdiķis (8) Vazdiks (1)	Nelk (48)	Neilick (?) 838	Gvazdikas (?) I 753	–	Гвоздикин	–
Puķe (19) Puķītis (15) Puķīte (1) v. Puķīts (16) Mežapuķe (2) v. Vecpuķe v. Lappuķe v.	Lill (628) Lille (302) Lillemet s (40)	Kukka (220) 259 Kukkanen (123) 259	Kvietkas Kvietkus Kvietkis Kvietkauskas II 1150 (polonisms), bet nav < <i>gėlė</i>	Kwiatek 170 Kwiatkiewicz 170 Kwiatkowski	Цветаев 125 Цветиков Цветков Цветков- ский Цветов G 223	Blume 136 Blūmel 137 Blumer 137 Blūmer 137 Blūming Blūmink Blūml 137 Blūmle 137
Roze (80) Rozītis (26) Rozīts (40) Rozīte (16) Rozīņš (13) Dobroze (1) Damroze (15) Jaunroze (1) Kalnroze (3) Štokroze Vecroze (1)	Roos (890) Roose (233) Roosi (200) Roosa (50) Roosik (36)	Ruusuu (154) 559 Ruusunen (783) 559	Rožė II 625 Rozas II 623 Rozėnas II 624 Rožėnas II 625 Rožinskas Rožaitis Roželis Rožiukas Rožis II 626 Rožys II 626	Róza 232 Rózak 232 Róžański Rožanek 232	Розов 18 Розанов ? 175 G 408	Rose 551 Rōse 551 Rosen 551 Rōsel 551 Rōseler 551 Rosemann 551

Saulgriezis (6) (?)	Päevalill (7)	–	–	–	–	–
Smilga (72) Smildziņš (8) Smilgainis (4) Smilģis ? (9)	Kastehein (19)	–	Smilga II 771 Smilgaitis Smilgas Smilgavičius Smilgevičius Smilgilis Smilginas Smilginis Smilgys Smilģis II771	Mietlicki Brzank	Былинкин	–
Tulpe (1)	Tulp (197) Tulpe (12)	–	–	–	Тюльпанов 362 Тюльпин G 484	Tulp
Vaivars (39) Vaivariņš Vaiveris Vaiveriņš (3)	Sookail	–	Gailius Gailiūnas (?)	–	–	Porst 511 Porsch(e) Porschke Pörschke 511
Virsis (12)	Kanarbi k 173	Kanerva (2918) 191 Kanervo (567) 191 Kanervisto (129) 191	Viržinis II 1232 Viržinskas II 1232 Viržaitis II 1232	Wrzos 297 Wrzosek 297 Wrzosiński 297	Вересков	Heid(e) 311 Heidel 312 Heiden 312 Heider 312 Heidl(er) Heidt 312
Vizbulis (12) Vizbulīte (1) v. Vizbulītis (1)	–	Vuokko (296) 761	Plukas II 481 Plūkas II 481 Plūkē II 481 Plūkis II 481 Plukys II 481 Žibutis (?) II 1328	–	–	–
Zāle (18) Zālītis (60) Zālīts (49) Mazzālītis Zālīte (25) Mazzālīte (1) Purvzāle (1)	Rohi 166 Hein 873	Ruoho (615) 554 Ruohola (441) 554 Ruohonen (2073) 554	Žolynas II 1344	Trawicki Trawiński 276 Trawka 276 Trawkowski 276 Herbański	Травин 27 Травкин	Gras 284 Graser 284 Gräser 284 Grass 284 Graß 284 Grasser 284

Puķu un zāļu nosaukumi uzvārdos nav ļoti populāri (78 atšķirīgi latviešu uzvārdi un 158 cittautu uzvārdi), daudz biežāk tie sastopami priekšvārdos (skat. 2.1.5. nodaļu), taču visās valodās ir daudz uzvārdu variantu no vispārīgā nosaukuma ‘puķe’ un ‘zāle’. Visās sastatāmajās valodās ir arī uzvārdi ar nozīmi ‘roze’ (daudzviet šo leksēmu vispārina un lieto ar nozīmi ‘puķe’). Igaņu valodā ar nozīmi ‘puķe’ ir reģistrēts 70 dažādu uzvārdu (arī daudzi salikteni). Gandrīz visās valodās ir ‘magone’ (nav somu valodā) un ‘virsis’ (nav krievu valodā). Tikai latviešu valodā ir saliktenis *Jaunpujēns* (1), kura otrajā daļā varētu būt puķes nosaukums *pujene*. Varbūt ar puķes nosaukumu saistīts arī uzv. *Saulespurēns* (1). Latviešiem ir uzvārds *Virza*, arī *Virziņš*, savukārt igauņu valodā ir uzv. *Ohak* ‘usne’, kāda nav latviešu valodā. Iespējams, ka šajā nodaļā būtu jāiekļauj arī tādi latviešu uzvārdi, kas radušies no dažādu zālaugu nosaukumiem: *Nātriņš*, *Grīslis*, *Grīslītis*, *Dadzītis*.

Ogu un kultūraugu apzīmējumu motivēti floras semantikas uzvārdi

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Āboliņš (212) (?) Āboltiņš? Amoliņš (22) Amols (8) Emoliņš (1) Dābols (17) Dāboliņš (47)	Õun 1	–	Dobilas I 507 Dobilaitis Dobilius I 507	–	Клевиров	Klee 374
Apinis (68) Apenis (4) Apenītis (2) Apeinis	–	/Humalajoki (285) 133 'apiņupe' Humalamäki (179) 134 'apiņkalns' Humaloja (129) 134/	Apynys I 115 Apynis Apynaitis I 114 Apynavičius Apinavičius I 114	Chmielewski Chmilewski	Хмелев Хмелевский	Hopfen
Auza (8) Lielauza (2) Auziņš (145) Auzāns (18)	–	Kauranen (1128) 209	Aviža Avižas Avižis Avyžius Avižonis Avižaitis Avyžius Avižēnas Avižinis Avižienis Avižienius Aviževičius Avižūnas I 143	–	Овсяников Овсяник	Hafermann
Avene (1) Avenītis Avenieks (2) (?) Aveniņš (?) (6) < no dial. avens 'auns'?	–	–	Avietēnas I 142 Avietynas I 142	Malina 181 Malinow Malinowski	Малинин 158	–
Biete v. Buraks (3) Sviklis L II 74	Peet (274)	–	Burokas I 359 Burokauskas Burokevičius Burakauskas Burakevičius Burakas I 352	Burak Burakiewicz Burakowski	Бурак 242 Бураков 197 Борщев 153	Rüb(e) 556 Knoll(e) 382 Knöll 382 Knorr 382 Knörr 382
Brūklene v.	Pohl	–	Brukņys I 315 Bruknevičius Brukņius	–	Брусникин	–
Burkāns (10)	–	–	–	–	Морковин Моркович 153	Möhre
Citrons (3)	–	–	Citrinavičius I 396	Cytryniak Cytrynowicz	Лимонов	Citronblat (ebreju)

				Cytrynowski Cytryński		uzvārds)
Dille (4)	Till (44)	Tilli (635) 668 (< pv Didrick, Dietrick)	Krapaitis Krapas I 1064 Krapauskas Krapavičius I 1064 Kraponis I 1065	Koper 156 Koperek 156 Kopera 156 Koperski	Укропов	Dill 188 Dillmann 188 Diller 188 Dillschnei- der 188
Dzērvēne (?)	Jōhvikas (15)	–	Spalgena I 780	–	Клюквин 153	–
Griķis (40) Griķītis (7) Kriķis (12) Driķis (16) Driķīts (1)	–	–	Grikas I 715 Grikails I 715 Grikainis I 715 Grikauskas Grikevičius Grikelis I 715 Grikietis I 716 Grikinas I 716 Grikus I 716	Gryka Grysik	Греченко 216 Гречко 219 Гречишев 225 Гречуха 225	–
Gurķis (4) Gurķītis	–	–	Agurkas Agurkevičius I 68 Agurkis I 69	Ogórek 198 Ogórkiewicz 198	Огурцов 153	–
Kaņeps (39) Kaņepāns (1) Kaņepe (11) Kaņepītis (1) Kaņepīte v. (1)	Kanep 105 Kaepi 27	Hamppu Hampunen	Kanapēnas Kanapienis Kanapickas Kanapinis Kanapinskas Kanapē I 906	Konopielko Konopiński Konopa 155 Konopka 155	Коноплѐв	Hanf(t) 302
Kālis (6) Grieznis (1) 'kālis' Struņķis (7) (?) 'kālis' Dundagā	–	–	Kolys Kolīs I 1042	–	Брюквин	–
Kāposts (17) Kāpostiņš (17) Kapusts	–	–	Kopūstas Kopustas I 1049 Kopustinskas I 1050 Kopūstinskas I 1050	Kapusta 145 Kapuściak 145 Kapuścik 145 Kapuściński 145	Капустин 153 Капустенко 218 Капустов- ский 220 Капустин- ский 220	Kohl 385 Köhl 385 Köhle 385 Kohler 385 Köhler 385
Kviesis (30) Kviesītis (6) Pūrs (4) (?) Pūriņš (9) (?) < <i>pūri</i> 'ziemas kvieši' Kurzemē	Nisu 116	Vehniäinen (349) 733	Kvieselaitis Kvieselis Kvietulaitis Kvietelaitis Kvietienis Kvietinskas Kvietelis I 1149	Pszenicki 224 Pszeniecki 224	Пшеницын 152	Weiz(s)- äcker (?) 706 'kviešlauks'
Ķīmenis (8) Ķīmene (2) Ķīmenieks (1)	–	–	Kmynas Kminauskis I 1031	Kmin	–	Kümmel 403

Ķiploks (12) Kniploks (3)	–	–	Česnakas I 421 Čėsnaķas I 421 Česnauskas Čėsnaķavičius Čėsnaķavičius Čėsnaķevičius I 421	Czosnek Czosnowski	Чесноков Чесночков 153	Knoblauch 381 Knoblich 381 Knobloch 381
Lins (2) Liniņš (39) Jaunliniņš (7) Linītis (2)	Lina (93) Pöllula (14)	–	Linas II 84 Linauskas II 84 Linionis II 86 Linus II 86 Linonis II 87	Lencyk Len 172 Lenik 172	Ленников ? G 282	Lein 418 Leinen 418 Leiner 418 Flachs 242
Mieķis (38) Mieķītis (35)	Oder	Ohra (82) Ohranen 418	Mieķelis II 224 Mieķinis Mieķys Mieķonis II 224	Jęczminiewski Jęczmionek	Ячменёв 153	Gerste Gerstle Gerster Gerstmann
Pupa (7) Pupiņš (6)	Oad (54)	Papu (19) 443	Pupa II 535 Pupalē II 535 Pupelē II 535 Pupeikis II 535 Pupelis II 535 Pupēnas II 535 Pupikas II 535 Pupius II 536	Bobek 88 Bób 88	Бобов 153 Бобович 239 Бобиков Богков G 68	Bohn(e) 140 Bohnmann 140 Bohnen 140
Rācenis (17) Rācens (22)	–	–	Ropē II 621 Ropeika II 621 Ropēnius Ropinskas II 622	Rzepa 235 Rzepka 235 Rzepiński Rzopic 235	Репин 153 Репинин 26 Репников G 406	Rüb(e) 556
Rudzis (16) Rudzāts (1) Rudzītis (114) Rudzīts (73) Rudzišs (1)	Rukki (42)	–	Rugaitis II 634 Ruginis II 634 Rugevičius Rugienius Rugenis II 634 Rugis II 634 Rugys II 634 Rugelis II 633	Żyto 309 Żytiewicz 309 Żytek Żytecki	Ржанных Ржанов G 31 Рожин ? 147 Рожинский ? 341 Ржевский ? 106	Rogg(e) 548
Rutķis (36) Rutķs (11) Kalnarutķs (1) Ruķs (21) (?) < dial. Ruduķs (?) < dial.	Rōģas (144) Naeris (27)	–	Ridikas II 605 Ridikauskas Ridikevičius II 605	Rzodkiewicz	Редкин ? 153 Редько 219	Rettich ? 538 Rettig 538
Sīpols (39) Seipuls Sīpoliņš (3) Sīpolnieķs (3) Cibulis	Sibul (354)	–	Svogūnas Svogūnaitis II 870 Cibulis I 388 Cibulinskis Cibulskis I 388	Cebul Cebula 94 Cebulak 94 Cebulski	Лукин ?40 Лукинов ? 85 Лукиных ? 88 Лукичёв ? 86	Zwiebel 747 Zwiebler 747 Knoll(e) 382 Knöll 382

					Цибуля 225 Луков 153	
Zemene	Maasikas	Mansikka (583) 338	Žemuogis (?)	Truskawka Truskawa Truskawicki	Земляникин	Erdbeer
Zirnis (37) Zirnītis Pelēkzirnis (3) Sālszirnis (1) Sālszirnis (1) Saulzirnis (1)	Herne (54)	–	Žirnis II 1338 Žirniauskas Žirnikas II 1338 Žirnelis II 1338	Groch 128 Grochowski	Горохов 153 Горохов- ников 93 Горохов- ский 344 Горошко 219 Горошков G 137	(Erbsmann (?) 232)

Visās vai gandrīz visās septiņās valodās ir no graudaugu nosaukumiem ‘rudzi’, ‘kvieši’, ‘auzas’, ‘mieži’ darināti uzvārdi, kā arī no ‘dille’, ‘kaņepe’. Vispopulārākie šīs apakšgrupas latviešu uzvārdi ir *Auziņš* (145) un *Rudzītis* (114), kā arī *Āboliņš* (212), lai gan pēdējais daļēji varētu tikt saistīts ar augļa nosaukumu < *ābols*.

Latviešu uzvārdu sistēmā ir arī personvārdi *Bumbieris* (13) (sal. kr. uzv. *Грушин*), *Plūme* (43) un *Plūmīte* (3) (sal. poļu uzv. *Sliwa*), kā arī no ogu nosaukumiem darināti uzvārdi: *Mellene* (1) (?), *Zusteniēks* (2), *Vīnoga* (1) (sal. kr. *Виноградов*). Interesanti, ka citās sastatāmajās valodās, izņemot krievu reti sastopamos uzv. *Картофелев* un *Булбун*, neizdevās atrast uzvārdus, kas darināti no kartupeļa nosaukuma, turpretī tādi latviešu valodā ir vairāki: *Kartupelis* (5), *Tupulis* (3), *Tupiņš* (8), *Tupenis* (3), *Tupesis* (5) < ‘kartupelis’ Vidzemes sēliskajās izloksnēs, varbūt arī *Rācenis* (17), *Rācens* (22) < ‘kartupelis’ Kurzemes izloksnēs.

Lai gan retāk, tomēr arī šajā semantiskajā apakšgrupā sastopami latviešu uzvārdi – salikteņi: *Jaunliniņš*, *Kalnartuks*, *Lielauza*, *Pelēkzirnis*, *Sālszirnis*, *Saulzirnis*.

Vēl mazāk šādu kultūraugu nosaukumu uzvārdos ir igauņu valodā un vismazāk – somu valodā. Turpretī latviešu valodas uzvārdos nav analoģu krievu uzv. *Ежевикин* < ‘kazene’, *Хренов* < ‘mārrutks’ (Унбегаун 1989, 153).

Sēņu nosaukumu motivēti floras semantikas uzvārdi

Latviešu	Igauņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Baravīks (1) Baravika (1) Baraviks (1) Barviks (3)	–	–	Baravykas I 192	Borowik	Боровик Боровиков	–
Beka (7) Lepše (3)	–	Tatti (118) 653 Tattinen (9)	Lepšis II 61 Lepšys II 61 (?)	–	Подосинов иков < ‘apšu beka’ 153	–
Krimelis (5)	–	–	Grūzdas I 732 Krimelis I 1077	–	Груздѣв 153	–
Sēne (1) Sēnītis (1) Sēniņš (1)	Seen (14) Seene (86)	–	Grybas I 707 Grybauskas	Grzyb 129 Grzybek Grzybowski	Грибов 153 Грибко 219 Грибоедов 136	Pilz 506

V. Staltmane uzskata, ka uzvārdu darināšana no sēņu nosaukumiem latviešu valodā nav tipiska (Сталтмане 1981, 96). Šajā semantiskajā apakšgrupā min arī latv. uzv. *Pūpēdis* (2), kam citās valodās neizdevās atrast paralēles.

Tāpat kopumā kultūraugu, ogu un sēņu nosaukumi uzvārdos nav īpaši izplatīti: šajā apakšnodaļā ir 90 atšķirīgu latviešu uzvārdu (jeb 3,3%) un apmēram 300 cittautu uzvārdu (jeb 3,8% no visiem darbā analizētajiem citvalodu uzvārdiem).

Auga daļu apzīmējumu motivēti floras semantikas uzvārdi

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Asnis (4) (?) Asniņš (3)	–	Oras (148) 426	Daiginas I 445 Daiginis I 445	Rostek 231 Rostkowski	Ростков	Keim 365
Ābols (73) Āboliņš (212) (?) Ābolītis (1) Ābolnieks (2) Saldābols (5) Sarkanābols (3) Baltābols (4)	Ūun (652)	–	Obolys II 342 Obulaitis II 341 Obolevičius Obolinis II 342 Obuolevičius II 343	Jabłko 134 Jabłczyński 134 Jabłkowski	Яблоков 153 Яблочков 153 Яблочкин 153	Apfel 89
Čiekurs (1) Ciekurs (4) Ciekurzis (2) Ciekurzis (13) Ķikurs (2) Šiškiņš (1) < <i>šiška</i> 'čiekurs' augšzem. izl.	Kābi (93) Kābin (56)	Kāpylā (232) 277 Kāpinen (108) 277	Šiška II 939 Šiškas Šiškauskas II 939 Žebelys 'čiekurs' (viens no skaidrojumiem) II 1317	Szyszka 266 Szyszko 266 Szyszkiewicz 266	Шишкин 154	Zapf(e) 735 ? arī 'tapa'
Ērkšķis (9)	Okas (173)	Piikki (103) 468	–	–	Шипов	Dorn 201 Dorner 201 Dörner 201
Grauds (42) Graudiņš (104)	Terā (101) Teras (421) Terask (22) Iva (61)	Jyvā	Grūdė I 727 Graudinis I 702 (< latv. val.)	Ziarno 303 Ziarnik 303 Ziarnicki Ziarnowski	Зернов 95 Зернецов 25	Korn 390 Kornmann 390 Kornemann 390
Kodols (11) Kodoliņš (2)	Tuum (67)	–	–	Jąderek	Ядрышев 128	Kern 367
Lapa (17) Lapiņš (195) Lapainis (5) Lapenieks (2) Bērzlapa (2) Ošlapa (1) Ošlapiņš (1) Rudlapa Ozollapa (7) Rožlapa (1)	Leht (449) Lehti (8)	Lehti (2011) Lehtinen (15 501) 300 Lehtio (573) 301 Tammilehto (390) 646	Lapas II 22 Lapauskis Lapavičius II 22 Lapelis II 22 Lapinis II 22 Lapukas II 25 Laputis II 25	Listek 174 Listkiewicz 174 Listkowski 174	Листов 154 Листьев 154	Laub 413 Laube 413 Lauber 413

Rožulapa (1)		Ruuslehto 559				
Oga (10) Odziņš (8)	Marja 10	Marjanen (604) 340 Marjala (234) 340 /Marjaranta 'ogu krasts'/	Uoga II 1106 Uogēla II 1106 Uogintas II 1106 Uogius II 1106	Jagoda 135 Jagodziński Jagódka 135	Ягода 257 Ягодзин- ский 248 Ягодин 153 Ягодкин 153	Beere
Pumpurs (61) Pumpuriņš (4) Bērzapum- purs (1) Bērzpumpurs (1)	Pung (229) Punga (94) Pungas (124)	Nupponen (739) 410 Nuppola (131) 410	Pumpuras II 523 Pumprickas II 523	Paćzek Paćzkiewicz Paćzkowski	Почкин (ja tas nav no homonīmisks ā <i>почки</i> 'nieres')	Knospe 382
Rieksts (35) Riekstiņš (131)	Pähkel (115)	–	Riešuta II 606	Orzech 200 Orzechowski Orzechowic 200	Оречкин 65 Орешкин 64 Орешков 63 Орехов 153 Орешников 112 Орехович Орешенков Орешин G 30	Nuss 480 Nuß 480 Nüssel 481 Nusser 481 Nüßle 481 Nüßlein 481
Sakne (35) Saknītis (1) Saknīte (1)	Juur (122) Juurik (203) Juurikas (187)	Juurinen (322) /Katajajuuri 'kadiķa sakne'/	Saknis II 661 Saknys II 661 Saknius II 661 Šaknē II 878 Šaknis II 878 Šaknys II 878 Šaknaitis Šaknevičius II 878	Korzeniak 157 Korzeniecki Korzeniewicz 157 Korzeniewski Korzon 157	Корнев 153 Корнеев Корнеенко Корнейко Корнейчук G 252	Wurzel 731
Salms (8) Salmiņš (49)	Ūlekōrs (20)	Olkinuora (344) 423	Šiaudinis Šiaudinskas Šiaudžionis II 920 Salminas Salminis II 666	Słoma 244 Słomak 244 Słomczewski Słomczyk	Соломка 225 Соломин Соломатин Соломахин 154 Соломко 219	Stroh 650 Ströhlein 650
Sēkliņa (1) Sēkliņš (3)	Seeme (25) Seemen (69)	–	–	–	Семенички й Семенихин Семенисты й	Saat 562
Skuja (105) Skujīņš (77) Skujenieks Skujnieks (2) Skujēns (1)	Okas	Havu ? 106	Skuja II (< latv.)	Iglicki Igliński 133	Хвоичкин Хвоинский Хвойниц- кий	Nadel ?
Stumburs (6) Stumbris	–	Runko	Stumburevi- čius (?) II 847	Pieniak 209 Pienicki Pieniek 209	Стволов Стволков	Stamm 634

Vārpa (26) Rudzuvārpa (2) Miežuvārpa (2) Miežvārpa (1) Vārpiņš (11)	–	Tähkápää (243) 703	Varpulis Varpukevičius II 1166	Kłos 152 Kłosek 152 Kłosiewicz 152	Колосов 153	–
Zars (20) Zariņš (312) Alkšņzars (2) Jaunzars (4) Upzars (1) Ozolzars (2) Zemzars (24) Jaunzariņš (2) Bērzariņš (1) Zarinieks (1) Pazars (10) Pazariņš (1)	Oks (335) Oksa (37) Oksanen (28)	Oksa (1097) 422 Oksanen (7166) 423 Oksala (402) 423	Šakočius II 879	Gałązka Gałązkiewicz	Веткин 153	Ast 94 Aster 94 Astner 94 Zweig 746 Zweigle 746 Zink(e) 742
Zieds (8) Ziediņš (9) Vecziediņš (1)	Ōis (226)	Kukka (220) 259 Kukkanen (123) 260 /Kukkamäki (174) 260 'puḡukalns' /	Žiedas II 1330 Žiedelis II 1330 Žiedonis II 1330	Kwiatek 170 Kwiatkiewicz Kwiatkowski	Цветков 175 Цветаев 125 Цветковский 175 Цветиков Цветов G 523	Blume 136 Blümle 137 Blüthner Blumer 137 Blümel 137 Blüml 137
Žagars (37) Žagariņš (4)	Vits (41) Vitsut (46) Hagu (10)	–	Žagaras Žagaris Žagarys Žagarius Žagarnauskas Žagarskis II 1307	Chrostek 98 Chrostowski Chróst 98	Хворостов Хворостинин 154	Rute
Žuburs (6)	Kārbis (13)	Oksa (1097) 422 Oksanen (7166) 423	Šakočius II 879	Konarski 155 Konar 155 Gałęza 119	Сукач 235 Сукачѳв 99	Gabel Gäbel Gabler 260 Gäbler 260

Šajā semantiskajā apakšgrupā, iespējams, vēl būtu jāmin šādi latviešu uzvārdi: *Atvase* (3), *Celms* (60), *Celmiņš* (77) (sal. kr. uzv. *Пеньков*), *Stiebrs* (1), *Miziņa* (1) v. (lai gan iespējams, ka tas ir laika gaitā pārveidots uzv. *Miziņš), arī *Zilītis* (3), *Zīle* (58), *Zilēns* (3), *Zeile* (5) v., *Zeilis* (1), kas jau minēti faunas (putnu) semantikas uzvārdu nodaļā (skat. 3.1.4. nodaļu).

Interesanti, ka dažu auga daļu nosaukumi ir pat ļoti iecienīti uzvārdu darināšanā. Piemēram, visās septiņās valodās ir uzvārdi ar semantiku 'lapa' (latviešu valodā pat vairāki salikteņi: *Bērzlapa*, *Ošlapa*, *Ozollapa*, *Rudlapa*, *Rožlapa*), 'čiekurs', 'salms', 'sakne', 'skuja', 'zars' (ir arī salikteņi *Jaunzars*, *Mazzariņš*, *Upzars*, *Zemzars*), 'zieds' (ir arī viens, reti sastopams, latv. salikteņuzvārds *Vecziediņš*), 'grauds', 'žuburs', 'pumpurs'. Gandrīz visās sastatāmajās valodās ir arī uzvārdi ar sākotnēju semantiku 'kodols', 'rieksts', 'sakne', 'stumbrs', 'žagars'. Interesanti, ka lietuviešu valodā uzvārds ar nozīmi 'čiekurs' ir darināts no slāvisma *šiška*, bet nav uzvārda no mūsdienu literārās valodas leksēmas liet. *kankorėžis* (kas ir

daudz jaunāks vārds). Lietuviešiem ir reģistrēts arī tāds rets uzvārds kā *Sēlena*, kas, iespējams, radies no liet. apelaatīva ar nozīmi 'gaura apvalks; klijas'.

Somu valodā ir daudz saliktoņuzvārdu, kam viens no komponentiem (tieši pirmais) ir leksēma *lehti* 'lapa': *Lehtikangas* < 'lapu virsājs', *Lehtimaa* < 'lapu zeme', *Lehtimäki* < 'lapu kalns', *Lehtiniemi* < 'lapu līcis', *Lehtiranta* < 'lapu krasts', *Lehtisaari* < 'lapu sala', *Lehtisalo* < 'lapu sala, neapdzīvota vieta', *Lehtivuori* < 'lapu kalns'. Latviešu valodā nav atbilstmes arī tādām uzvārdam kā somu *Katajajuuri* < 'kadiķa sakne'.

Kopumā šajā floras semantikas uzvārdu apakšgrupā ir analizēti 78 latviešu uzvārdi (jeb 2,9%) un 255 cittautu attiecīgas nozīmes uzvārdi (jeb 2,9% no visiem cittautu uzvārdiem). Visizplatītākie šīs apakšgrupas latviešu uzvārdi ir: *Zariņš* (312), *Āboliņš* (212), *Lapiņš* (195), *Riekstiņš* (131) un *Skuja* (105).

Analizējot visus floras semantikas uzvārdus (kopumā 445 latviešu uzvārdus jeb 16,5% – nedaudz vairāk nekā faunas semantikas uzvārdu (437 jeb 16,2%)), ir acīmredzams, ka latviešu valodā ir ievērojami vairāk floras semantikas uzvārdu (un dažādāki to varianti) nekā kaimiņvalodās (sal. 1066 uzv. jeb 12,3% no visiem analizētajiem citvalodu uzvārdiem).

3.1.6. Fizioģeogrāfiskas semantikas uzvārdi

Latviešu un kaimiņtautu uzvārdos ļoti bieži atspoguļojas apkārtnes reljefs. Iespējams, ka tas saistīts ar konkrētās personas apdzīvoto vietu un tās ģeogrāfisko vidi. Arī krievu onomaste A. Superanska ir atzinusi, ka „ģeogrāfiskās vides ietekme uz onomastikonu ir objektīvs faktors, kas darbojas pastāvīgi, un ikvienas tautas vārdi nes zīmogu no tās ģeogrāfiskās apkārtnes, kur attīstījusies tās tautas kultūra” (Суперанская 1973, 38–39). Tā kā fizioģeogrāfiskas semantikas uzvārdu ir daudz un pēc sākotnējās nozīmes tie ir dažādi, ir mērķtiecīgi tos analizēt vairākās apakšgrupās:

- uzvārdi, kuru etimons norāda uz paaugstinātu reljefu,
- uzvārdi, kuru etimons norāda uz pazeminātu reljefu,
- uzvārdi, kuru etimons saistīts ar ūdenstecēm un ūdenstilpnēm,
- citi fizioģeogrāfiskas semantikas uzvārdi.

Latviešu uzvārdos visbiežāk minēti paaugstināta reljefa nomenklatūras vārdi (Сталтмане 1981, 97): *Kalniņš*, *Kalns*, *Kalnītis*, *Kalnājs*, *Pakalns*, *Pakalniņš*, *Kaugurs*, *Kangars*, *Klints*, *Klintiņš*, kā arī daudzi šo uzvārdu varianti un saliktoņuzvārdi. V. Staltmanes monogrāfijas atgriezeniskajā vārdnīcā ir minēts ap 180 saliktoņuzvārdu ar otro komponentu - *kalns* un 13 ar otro komponentu - *kalniņš* (šā promocijas darba autoram izdevās konstatēt arī vairākus V. Staltmanes materiālos neregistrētus uzvārdus). No *kalna* etimona uzvārdiem Latvijā visizplatītākie ir *Kalniņš* (881), *Pakalns* (53), *Kalns* (48), *Kalnājs* (34), *Kalnietis* (23), kā arī saliktoņuzvārdi: *Rožkalns* (45), *Brīvkalns* (40), *Zaļkalns* (37), *Bērzkalns* (36), *Liepkalns* (31), *Augstkalns* (19), *Mierkalns* (18), *Pilskalns* (18), *Oškalns* (17), *Akmeņkalns* (15), *Zaļaiskalns* (15) u. c.

Tā kā uzvārdu ar etimoloģisko semantiku 'kalns' ir ļoti daudz visās sastatāmajās valodās, turklāt daudzas paralēles veidojas arī saliktoņuzvārdos, šajā tabulā atsevišķi tiek minēti arī attiecīgie saliktoņuzvārdi alfabēta secībā. Taču, ja nav antroponīmisko paralēļu citās valodās, saliktoņuzvārdi tabulā netiek iekļauti un ir minēti atsevišķi.

Paaugstināta reljefa apzīmējumu motivēti fiziogēogrāfiskas semantikas uzvārdi

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Ābolkalns (9)	Ūnamāgi	–	–	–	–	Apfelberg
Aizkalns (9) Aizkalnietis (2)	–	Takamāki (204) 642 Perāmāki (644) 460	Užkalnis II 1121 Užkalnys II 1121 Ažukalnis	Zagóra 300 Zagórny 300 Zagórski	Загоровский 215	Überberger
Akmeņkalns (15) Oļukalns (1)	Kivimāgi (215) Kivimāe	Kivimāki (3185) 229 Kivivuori (226) 230 Paasivuori 432	–	–	–	Steinberg(er) 638
Apiņkalns (1)	–	Humalamāki (179) 134	–	–	–	Hopfenberg(er)
Apškalns (2)	Haavamāgi (9) Haavamāe (11)	Haapamāki (1162) 85	–	–	–	Espenberg (nav vācu uzv. vārdnīcā, bet ir Igaunijā)
Augstkalns (19) Augstkalniņš (1) Augškalns (4) Aukškalns Augstkalnietis (3)	Kōrge-māgi (25) Kōrgemāe (36) Kōrgmāe (6)	Korkeamāki (740) 244 Ylösmāki (110) 779 Ylämāki (137) 779	Aukštikalnis I 139 Aukštikalnis I 139	–	–	Hoberg(er) 328
Auzukalns (1)	–	Kauramāki 209	–	–	–	Haferberg
Avotkalns (2)	Allikmāe Allikmāgi	Lähteenmāki (3234) 326 Lähdesmāki (704) 325	–	–	–	Quellenberg
Baltaiskalns (1) Baltkalns (4)	Valgemāe (75)	Valkeavaara Valkeavuori Valkeamāki	–	–	Белогоров Белогорский Белогорцев G 613	Weißenberg(er) 705
Bērzkalns (36) Bērzkalnietis (1)	Kaskmāe (8) Kōivomāgi (32) Kōivmāgi (60) Kasemāgi (48)	Koivumāki (1527) 234	–	–	–	Birkenberg
Birzkalns (3)	Salumāgi (37)	Lehtovuori (214) 302 Lehtovaara (556) 302 Lehtomāki (825) 301	–	–	–	Hainberg(er)

Briežkalns (5)	Pōdra- māgi	Peuramāki 'ziemeļbriež- kalns' Hirvimāki (203) 123 'aļņakalns' Vaattovaara (310) 716 'briežu govs kalns'	–	–	–	Hirschberger
Brīvkalns (40)	Prīimāgi (142) Vabamāgi (10)	Vapaavuori (175) 726	–	–	–	Freiberg(er) 252
Caunkalns (1)	Nugismāe	Näätämāki	–	–	–	Zobelberg
Cukurkalns (5)	–	–	–	–	–	Zucker- berg
Dambkalns (1)	Tamme- māgi	–	–	–	–	Damm- berg
Druvaskalns (10)	Viljamāe (18)	Peltomāki (1391) 455 Elomāki (124) Elovaara (332) 78 Elovuori	–	–	–	Feldberg Acker- berg(er)
Dzelzskalns (5) Tēraudkalns (2)	Raudmāgi (22)	Rautamāki (92) 531 Rautavaara (118) 531 Rautavuori (191) 532	–	–	–	Eisen- berg(er) 214 Erzberg 'rūdas kalns' ?
Dzirkalns (3)	Veskimāe (223) Veski- māgi (57)	Myllymäki (3230) 377	–	–	–	Mühl- berg(er) 465
Egļukalns (1)	Kuuskmāe Kuusmāgi	Kuusimāki (241) 270	–	–	–	Fichten- berger
Ezerkalns (12)	Jārvamāgi (32) Jārvmāgi (26) Jārvemāgi (18) Jārvemāe (13)	Järvenmäki (92) 175 Järvimäki (214) 176	–	–	–	Seeberg(er) 610
Galkalns (1)	Otsamāgi (9)	Laitamāki (222) 287 'malas, nomales kalns' Syrjämāki (199) 632 Syrjävaara 632 'malas kalns'	–	–	–	–
Garkalns (8) Garokalns (1)	Pitkāmāe (19)	Pitkämāki (293) 476	–	–	–	Langberg

Godkalns (1)	–	–	–	–	–	Ehreberg Ehrenberg
Grantskalns (5) Zvirgzdkalns (1)	Kruusamägi (111) Kruusmägi (81)	–	–	–	–	Kiesberger
Ievkalns (1)	–	Tuomivaara (270) 692	–	–	–	–
Jaunkalns (5) Jaunkalniņš (1) Jaunkalnietis (1)	Noormägi (183) Uusmägi (12) Uusmäe (12)	Uusimäki (570) 713	–	–	–	Neuberg(er) 472
Jāņakalns Jāņkalns (6) Jāņkalniņš Jāņekalns (5)	Jaanimägi (161) Jaaimäe (90)	Juhavaara	–	–	–	Johansberg
Jūrkalns (2)	Merimäe Merimägi	Merimäki Merivaara Merivuori 351	–	–	–	Seeberg
Kalns (48) Kalniņš (881) Kalniškāns (4) Kalnišķis (5) Kalnišs Kalnājs (34) Kalnītis (9) Kalnieks (1) Kalnietis (23)	Mägi (3775) Mäe (674) Mägilainen (11)	Mäki (5969) 380 Mäkinen (21196) 382 Mäkelä (18836) 380 Vuori (3445) 763 Vuorinen (6673) 764	Kalnas I 898 Kalnelis Kalnaitis Kalnauskis Kalnius Kalnēnas Kalnutis Kalnikas Kalnynas I 898	Góra 125 Górka 125 Górecki Górski Górak 125	Горный 186 Горных 116 Горняк 216 Горин Горкин G 135	Berg 120 Bergan Berge 120 Berge-mann Berger Bergle Bergler Bergmann Bergs 120
Kaulakalns	Kondimäe (?) (22)	–	–	–	–	Beinberg
Kāpa (9)	Luide (115)	–	–	–	–	Düne
Kārklukalns (2)	Pajumāe Pajumāgi	Pajumāki (94) 436 Pajuvuori	–	–	–	Weidenberg
Klajkalns (1)	Vālimäe	–	–	–	–	Freiberg(er)
Klinškalns (1)	Kaljumāe Kaljumāgi	Kalliomäki (1469) 187	–	–	–	Felsenberg(er)
Kļavukalns (3)	Vahermäe Vaahermägi	Vaahteranmäki 715 Vaahervaara 715	–	–	–	–
Krastkalns (2)	–	Rantamäki (1134) 524	–	–	–	–
Krauļa (48) Kraujiņš (2) Kraujenieks (3) Kraujnieks (2)	–	Törmä (917) 704 Törmänen (1763) 704	Skardis I 731 Skardenis Skardinskas I 731	–	–	–
Kronkalns (1)	–	–	–	–	–	Kronen-

Kronkalns (3)						berg(er) 399
Krūkalns (2) Krumkalns(1)	–	–	–	–	–	Busch- berg(er)
Krustkalns (4) Kristkalns (3)	Ristmäe Ristmägi	Ristimäki (1079) 544	–	–	–	Kreuzberg
Krūškalns (1)	–	Rintamäki (1543) 543	–	–	–	Brustberg
Ķirškalns (1)	Kirsimäe Kirsimägi	–	–	–	–	Kirsch- berg(er)
Lāčkalns (1)	Karumāgi	–	–	–	–	Bärberg (nav Vācijā)
Lazdkalns (1) Lagzdkalns Lazdukalns (1) Riekstkalns (2) ?	Pähklimä- gi (18) Pähkle- mäe (28) Pähklamä- gi (10)	–	–	–	–	Hassel- berg(er) 307
Lapskalns (1) Lapškalns	Reinumä- gi (62)	Kettumäki	–	–	–	Fuchs- berg(er) Foxberger Fuxberger
Lejaskalns (2)	Orumāgi	Alamäki (291) 64	–	–	–	Thalberg(er)
Lielkalns (11)	Suurmäe (34) Suurmägi (29)	Isomäki (944) 155	–	–	–	Grossberg(er)
Liepaskalns (2) Liepkalns (31) Liepukalns (3)	Pärnamäe (43) Pärnmäe (12) Pärnamägi (112)	Lehmusvaara (111) 300 Lehmusvuori (144) 300	–	–	–	Linden- berg(er) 425
Līckalns (2)	Lahtmäe (8)	Lahtenmäki (175) 284 Lahtimäki	–	–	–	–
Mazkalns (2) Mazkalniņš (4)	–	Pienimäki (323) 464 Vähämäki (710) 767	–	–	Холмого- ров G 247	Kleinberg(er)
Mālkalns (9) Mālskalns (1) Mālkalniņš (1) Mālkalnītis (1)	Savimägi (54) Sauemägi (35)	Savimäki (145) 591	–	–	–	Lehmberg
Mellkalns	–	Mustamäki (121) 371	–	–	–	Schwar- zenberg(er) 605
Mežkalns (5) Silkalns (14) Silakals (4)	Metsmägi (18) Metsmäe Palumāgi (8)	Metsämäki (206) 356 Metsävaara Metsävuori 365	–	–	–	Förstberg Forstberger
Mierkalns	Rahumāgi	Rauhämäki	–	–	–	Frieden-

(18)		(285) 529				berg(er)
Nokalns (6) Piekalnīts(1)	Māgiveer (24)	Mäkirinne (85) 383	Šlāita II 947 Šlāitas II 947	–	–	Hald(e) Halder 300
Olukalns (2)	–	–	–	–	–	Eiberg(er)
Oškalns (17)	Saarmāe (50)	Saarnimāki Saarnivaara 571	–	–	–	Eschenberger
Ozolkalns (4)	Tammemāgi(159) Tammemāe (154)	Tammivuori (119) 647	–	–	–	Eichberger Eichen- berg(er) 211
Paegļkalns (2)	Kadajamāgi (11)	Katajamāki (1243) 205	–	–	–	–
Pakalns (53) Pakalnietis (14) Pakalniņš (5) Pakalnīts (3)	–	–	Pakalnis II 370 Pakalniškis Pakalnickas II 370	–	–	Hügel 338
Pilskalns (18)	Linnamāgi(142) Linnas- māgi (42)	Linnamāki (110) 311	–	–	–	Schloss- berger
Plataiskalns (1)	Laidmāe (13)	–	–	–	–	Breit- berg(er) Weitber- ger
Pļavkalns (2)	Niitmāe Niitmāgi	Ahomāki (147) 59 Niittumāki (66) 400 Niittymāki (721) 400 Nurmivaara Nurmimāki 412 Perkiömāki (227) 458	–	–	–	Wieseberger
Priedkalns (1) Priedeskalns (1) Priežkalns (1)	Männimāgi (35) Mändmāe	Mäntyvaara (165) 388 Mäntyvuori(1) Mäntymāki (304) 387 Honkamāki (199) 126 Honkavaara (244) 127 Petäjämāki (122) 463	–	–	–	–
Puķukalns Puķukalniņš (1) Puķkalns (2) Ziedkalns (3)	Lillemāe (264) Lillimāgi (42) Lillemāgi (187)	Kukkamāki (174) 260	–	–	–	Blomberg Blumberg 136 Blumenberg 137

Purkalns (3) Purakalns (1)	Soomäe (10) Soomägi (27)	Suomäki (128) Suovuori (53) Suovaara (16) 626 Vuohtomäki 761	–	–	–	–
Puskalns (2) Puškalns (2)	Poolamägi	–	–	–	–	Halbberg
Ratkalns (1)	–	–	–	–	–	Wagenberg
Rožkalns (45) Rožukalns (3)	Roosimägi (237) Roosmägi (18) Ruusamäe (36)	Ruusuvuori (192) 559 Ruusumäki 559	–	–	–	Rosenberg(er) 552
Sarkalns (1)	Käremägi	–	–	–	–	Rotberg
Sauleskalns (12) Saulkalns (1) Sauliškalns (1)	–	Aurinkovuori	–	–	–	Sonnenberg(er) 626
Skaistkalns (10) Smukkalns (4)	Kaunismäe (14)	Kaunismäki (413) 208	–	–	–	Schönenberg 594
Smilškalns (12)	–	Hietamäki (935) 117 Santamäki (229) 584 Santavaara 585 Santavuori (191) 585	–	–	–	Sandberg(er)
Strautkalns (8)	Ojamägi (15) Ojamäe	Jokimäki (212) 164 'upeskalns'	–	–	–	Bachberger
Sudrabkalns (4)	Höbemägi (81)	Hopiavuori (127) 127	–	–	–	Silberberg(er)
Sviķkalns (1)	Vaikmäe	–	–	–	–	Harzberg(er)
Tīrkalns (1)	Puhasmägi	–	–	–	–	Reinberg(er)
Tomkalns (2)	–	Tuomivaara (270) 692 Tuomimäki Tuomvuori 692	–	–	–	Tomberg 667
Uzkalns (3) Uskalns (5) Antkalniņš (1) (?)	Kūngas (184) Kink (470)	Ylösmäki ? (110) 779 Ylimäki (582) 777	–	Pagórek	Колмогоров Холмогоров Холмский 113	Hügel 338
Varkalns (2) Varakalns (1)	–	–	–	–	–	Kupferberg(er)
Viduskalns (1)	Keskmäe Keskmägi	Keskimäki (234) 216	–	–	–	Mitteberger

Veckalns (4) Veckalniņš (5)	–	Vanhamäki (154) 745	–	–	–	Altenberg(er) 84
Vīnkalns (13) Vīndedzkalns (1)	Viinamägi (39) Viinamäe (16)	Viinamäki (620) 745 'degvīna kalns'	–	–	–	Weinberg(er) 703
Vuškalns (4)	–	–	–	–	–	Schafberger
Zaļkalns (37) Zaļaiskalns (15) Zaļškalns (1)	Haljasmägi (13)	–	–	–	–	Grünberg Grüne(n)-berg Grüne(n)-berg 290
Zeltkalns (9) Zeltakalns (1)	Kuldmägi (14) Kuldmäe (34) Kullamägi (61)	Keltamäki (112) 213	–	–	–	Goldberg 277
Zemeskalns (1) Zamkalns (1) ?	Maamägi	–	–	–	–	Bodenberger (?) Grundberger
Zilkalns (3)	Sinimäe (90)	Sinivuori (205) Sinivaara (138) 607	–	–	–	Blauber-g(er)

Droši vien šajā apakšgrupā vēl minami arī latv. uzvārdi, kas darināti no apvidvārdiem, piemēram: uzv. *Kalva* (5), *Kalviņš* (7), varbūt arī *Kalvītis* (10) < latv. *kalva* 'paugurs', lai gan pēdējais var būt arī radies no profesijas nosaukuma *kalvis* 'kalējs' (plašāk par apelatīvu *kalva* Lejaskurzemē skat. Laumane 2004b, 237), *Kaugurs* (18), *Kangars* (7), *Kangers* u. c.

Visu kaimiņtautu uzvārdos ir sastopama tikai vispārīgā leksēma *kalns*, resp., tās ekvivalenti citās valodās. Var konstatēt skaidras paralēles latviešu, igauņu, somu un bieži arī vācu valodas salikteņuzvārdos, kuru otrais komponents ir *kalns*. Vairākumā gadījumu šie uzvārdi radušies no mājvārdiem vai citiem toponīmiem (kalnu nosaukumiem), resp., tie būtu uzskatāmi par detoponīmiskiem uzvārdiem, bet iespējams, ka šīs paralēles liecina par kalkēšanu. Ir vairāki piemēri, kas rāda skaidras paralēles starp latviešu un somugru valodām, bet mūsdienu vācu valodas sistēmā attiecīgā uzvārda nav (piemēram, latv. *Apškalns* – ig. *Haavamägi* (9), *Haavamäe* (11) – som. *Haapamäki* – *Espenberg – vācu uzvārdu vārdnīcā tāds personvārds nav minēts, bet paradoksālā kārtā Igaunijā ir sastopams; sal. arī *Birzkalns*, *Galkalns*, *Ievkalns* u. c.).

Vairāki fiziogēogrāfiskas semantikas uzvārdi sastopami tikai latviešu valodā, resp., paralēles citās kaimiņvalodās neizdevās atrast tādiem latviešu salikteņuzvārdiem kā *Ābelškalns* (3), *Ābeļkalns* (1), *Apkalns* (10), *Dzintarkalns* (1), *Ivānkalns* (1), *Īskalns* (1), *Kaļķukalns* (1), *Krievkalns* (3), *Kriškalns* (3), *Leiškalns* (3), *Leišukalns* (1), *Mārtiņkalns* (1), *Podkalns* (11), *Pretkalns* (1), *Puļķkalns* (1), *Rāvkalns* (1), *Taurkalns* (2). Lielākoties tie ir reti uzvārdi (izņemot *Apkalnu* un *Podkalnu*), daļa ir darināti no personvārdiem un fiziogēogrāfiskā apelatīva *kalns* (par tiem skat. arī 3.2.1. nodaļā).

Arī igauņu valodā ir ļoti daudz uzvārdu salikteņu, kuru otrais komponents *mägi* vai *mäe* 'kalns'. Daži igauņu piemēri, kuriem semantiskas atbilstes nav konstatētas latviešu uzvārdu sistēmā: *Saaremägi* 'salu kalns', *Lannemägi* 'biezokņa kalns', *Hanimägi* 'zoskalns',

Kuigemägi ‘šūpoļkalns’, *Niinemägi* ‘lūku kalns’, *Pihlamägi* ‘pīlādžkalns’, *Sillamägi* ‘tiltkalns’, *Tuulmägi* ‘vējkalns’, *Paalmäe* ‘pāļu kalns’ un daudzi citi. Kopumā Igaunijā ir reģistrēti 167 atšķirīgi salikti uzvārdi, kuru otrais komponents ir *-mägi*, un 326 uzvārdi, kuru otrais komponents ir *-mäe*.

Šī fiziogēogrāfiskās semantikas apakšgrupa visplašāk ir pārstāvēta somu uzvārdu sistēmā. Somu valodā ir arī vairāki apelaatīvi ar nozīmi ‘kalns’: som. *mäki*, *vuori*, *vaara*. Somu uzvārdu pētniece E. M. Nerhi konstatējusi, ka jauno uzvārdu pieņemšanas laikā, no 1935. līdz 1937. gadam, uzvārdi ar leksēmu *mäki* bija populāri galvenokārt starp zemniekiem. Uzvārdi ar leksēmu *vuori* ir pieņemti diezgan vienmērīgi visās sociālajās grupās, bet, piemēram, uzvārdus ar komponentu *-vaara* nav gribējuši lietot strādnieku šķiras pārstāvji, bet pārējo sociālo grupu vidū šī komponenta frekvence jeb uzvārdu īpašnieku skaits ir samērā liels – vīrs vidējā. (Närhi 1996, 87–88) Vēl viens kalna apzīmējums – *tunturi* – somu uzvārdos gandrīz nav sastopams, iespējams, tādēļ, ka izplatīts Somijas ziemeļdaļā – Lapzemē, bet somu valodā ienācis tikai 17. gadsimtā.

Arī mūsdienās šīs semantikas uzvārdi Somijā ir ļoti populāri – to rāda šo uzvārdu biežums: *Mäki* (5969), *Vuori* (3445), *Vaara* (1003), kā arī daudzi saliktie uzvārdi: 1. komponents ‘kalns’ – *Mäkiniemi* ‘kalna pussala’, *Mäkipelto* ‘kalna lauks’, *Mäkipää*, *Mäenpää* ‘kalna gals’, *Mäkiranta* ‘kalna krasts’, *Mäkitalo* ‘kalna māja’, *Mäkivirta* ‘kalna straume’ (Suk. 382–383), 2. komponents ‘kalns’ (piemēri, kam nav atbilstmju latviešu valodā) – *Etelämäki* ‘dienvidkalns’, *Länsimäki* ‘rietumkalns’, *Hellevaara* ‘tveices kalns’, *Hallamäki* ‘salnas kalns’, *Tuiskuvaara* ‘puteņkalns’, *Heinäsmäki* ‘sienakalns’, *Kotimmäki* ‘mājkalns’, *Saunamäki* ‘pirtskalns’, *Aittamäki* ‘klētskalns’, *Latomäki* ‘šķūņa kalns’, *Muurimäki* ‘mūra kalns’, *Moisiomäki* ‘muižkalns’, *Miilumäki* ‘ogļu cepļa kalns’, *Siltavuori* ‘tiltkalns’, *Palomäki*, *Palovaara* ‘ugunskalns’, *Maljamäki*, *Maljavaara* ‘kausakalns’, *Lampimäki* ‘dīķa kalns’, *Niemimäki* ‘zemesraga kalns’, *Sukuvaara* ‘dzimtaskalns’, *Ilomäki* ‘priekakalns’, *Hakamäki* ‘āķakalns’, *Kirvesmäki* ‘cirvjakalns’, *Ritamäki* ‘lamatu, slazdu kalns’, *Vasaramäki* ‘āmurkalns’, *Tervämäki* ‘darvas kalns’, *Kuivämäki* ‘sauskalns’, *Silomäki* ‘gludkalns’, *Väärämäki* ‘nepareizs, greizs kalns’, *Aarnivaara* ‘gigantisks, milzīgs kalns’, *Ihanämäki* ‘lielisks, brīnišķīgs kalns’, *Pyhämäki* ‘svētkalns’, *Lintumäki* ‘putnakalns’, *Haukkämäki* ‘vanagkalns’, *Koppelomäki* ‘medņakalns’, *Pääskyvuori* ‘bezdelīgkalns’, *Varisvuori* ‘vārnukalns’, *Jouttimäki* ‘gulbja kalns’, *Hanhivaara* ‘zosukalns’, *Ilvesmäki*, *Ilvesvaara* ‘lūšu kalns’, *Oravamäki* ‘vāverkalns’, *Sikämäki* ‘cūkkalns’, *Koiravuori* ‘suņkalns’, *Perhovaara* ‘taureņkalns’, *Tähkävuo* ‘vārpukalns’, *Papumäki* ‘pupukalns’, *Mansikkämäki* ‘zemeņkalns’, *Vattumäki* ‘aveņkalns’, *Sanasmäki* ‘paparžkalns’, *Pihlajamäki* ‘pīlādžkalns’, pat *Palmumäki* ‘palmukalns’, *Mämmimäki* ‘somu Lieldienu pudiņa kalns’ u. c. (skat. arī Medne 2007, 45–56). Tie visi, lai gan somu valodā radušies no attiecīgiem toponīmiem, rāda nerealizētās iespējas arī latviešu antroponīnijā. Pēc S. Paikalas datiem (1985. g.), visizplatītākie no šāda tipa saliktenīem Somijā ir *Lehtimäki* (3367), *Välimäki* (3166), *Lähteenmäki* (3091), *Hautamäki* (2987), *Palomäki* (2222) un *Riihimäki* (1886) (Medne 2007, 21).

Vēl var minēt citus paaugstināta reljefa somu ģeogrāfiskos apelaatīvus – *kallio* ‘klints’, kā arī *kumpu* ‘paugurs’, kas gan sastopams tikai saliktenūzvārdos: *Merikumpu* ‘jūraspaugurs’, *Ojakumpu* ‘grāvjapaugurs’; vienam paaugstinātā reljefa fiziogēogrāfiskās nozīmes somu uzvārdam – *Kallio* ‘klints’ – ir ļoti augsta frekvence – 9539. Somu valodā ir arī tādi unikāli saliktenī kā: *Kalliomäki* ‘klintskalns’, *Vuorimäki* ‘kalnakalns’ u. c. (Medne 2007, 51), sal. arī krievu uzvārdu *Холмогор* ‘pakalnkalns’ (Ганжина 2001, 247).

Vācu valodā savukārt ir vairāki saliktoņuzvārdi ar otro komponentu *-berg*, kādu nav latviešu valodā, piemēram: *Brandberg* 'ugunskalns', *Gnadeberg* 'žēlastības kalns', *Grenzberg* 'robežkalns', *Schmiedberg* 'kalējkalns', *Schneeberg* 'sniega kalns', *Wasserberg* 'ūdenskalns' u. c.

Jāsecina, ka lietuviešu, poļu un krievu valodā šādas semantikas uzvārdu ir daudz mazāk un nemaz nav saliktu uzvārdu, kuros būtu iekļauta leksēma ar nozīmi 'kalns'.

Kopumā šajā apakšnodaļā ir analizēti 168 latviešu uzvārdi, kas veido 6,2% no visiem darbā izmantotajiem latviešu uzvārdiem, un 388 cittautu uzvārdi, kas veido 4,5% no visiem citvalodu uzvārdiem.

Ievērojami retāk latviešu un citu kaimiņtautu valodu uzvārdos sastopami pazemināta reljefa nomenklatūras vārdi: sal. latv. uzv. *Ieleja*, *Ielejs*, *Grava*, *Graviņš*, *Grave*; *Grāvis*, *Grāvītis*, *Leja*, *Lejiņš* u. c., kā arī vairākus saliktoņus, kam pamatā minētās saknes.

Pazemināta reljefa apzīmējumu motivēti fiziogēogrāfiskas semantikas uzvārdi

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Bedre (1) Bedrītis (1)	Auk (9) Lohk (207)	Kuoppa (179) 264 Kuoppala (1170) 264 Hauta (103) 104	Duobinis I 545 Duobinys I 545 Duobinas Duobinskas I 545	Dołowski (?) Jama 136 Jamka 136 Jamkowski	Яманов ? 303	Grub 290 Grube 290 Grübel 290 Gruber(t) Grüber 290 Grübner 290
Grava (65) Graviņš (3) skat. Leja	–	–	–	–	–	–
Grāvis (14) Grāvītis (38) Grāvelis (17) Aizgrāvis Salgrāvis Vecgrāvis	Kraav (254) Kraavi (64) Kraavik (16)	Oja (1217) 420 Ojala (10) 135) 420 Ojalainen (174) 420 Ojansivu 'grāvmala' Suonoja 'purvgrāvis'	Gravas I 703 Grioviškis I 720 Gravelis I 703	–	–	Grabe 282 Graber 282 Gräber 282 Grabert 282 Grabner 282 Gräbner 282
Leja (78) Ieleja (3) Ielejs (6) Lejietis (14) Lejiņš (95) Birzleja (5) Garlejs (1) Grāvlejs (5) Mierlejs Ošleja (3) Porlejs (1) Rožuleja (3) Rožulejs (1) Saulesleja (2) Upeslejs (2) Uplejs (1)	Org (494) Orgusaar (161) Orgma (36) Orgmets (81) Lilleorg (244) Roosiorg (37) Jõeorg (37) Kiviorg (53) Kuuseorg (34) Puuorg (33)	Laakso (9227) 282 Laaksonen (9603) 282 Ruusulaakso (61) 559	Slenis II 762 Slēnys II 762 Slēnys II 762 Slēnis II 762	Niziński	Долин 187 Долиновер 264	Thal 659 Thaler 659 Taler 655 Thaller 660 Thalman 660 Rosenthal(er) 552 Friedenthal Sonenthal Blumenthal

Visizplatītākie no šīs semantikas latviešu uzvārdiem ir *Lejiņš* (95), *Leja* (78), *Grava* (65), *Grāvītis* (38), *Grāvelis* (17), *Grāvis* (14), *Lejietis* (14), bet visu salikteņuzvārdu frekvence ir maza.

Visās salīdzināmajās valodās starp uzvārdu etimoniem ir konstatētas tikai leksēmas ar nozīmi 'bedre' un 'leja', 'ieleja'. Latviešu un igauņu (pa daļai arī somu un vācu) valodā ir raksturīgi uzvārdu salikteņi, kuros viens no komponentiem ir 'leja': sal. latv. *Rožuleja* – ig. *Roosiorg* – som. *Ruusulaakso* – vāc. *Rosenthal(er)*.

Somu valodā salikteņuzvārdos ir sastopamas šādas pazemināta reljefa leksēmas: *alho* 'zemiene' (uzv. *Myllyalho* 'dzirnavu zemiene'), *hauta* 'bedre' (uzv. *Kangashauta* 'augšnes bedre'), *laakso* 'ieleja' (uzv. *Mäntylaakso* 'priēžuielja', *Niittyalaakso* 'pļavas ielja', *Savilakso* 'māla ielja', *Sinilaakso* 'zilā ielja', *Viherlaakso* 'zaļā ielja' (Medne 2007, 22) – tie ir uzvārdi, kam nav analoģu latviešu valodā). Visvairāk uzvārdu salikteņu somu valodā ir ar otro komponentu *-oja* 'grāvis', piemēram: *Alaoja* 'lejas grāvis', *Haapoja* 'apšu grāvis', *Halmetoja* 'druvas vai izdeģuša lauka grāvis', *Hietaoja* 'smilšgrāvis', *Humaloja* 'apiņgrāvis', *Kalaoja* 'zivju grāvis', *Kananoja* 'vistu grāvis', *Keskioja* 'centrālais, vidējais grāvis', *Kirvesoja* 'cirvja grāvis', *Kivioja* 'akmens grāvis' un daudzi citi (plašāk skat. Medne 2007, 22–23). Arī starp šīs semantiskās apakšgrupas vienas saknes uzvārdiem Somijā vispopulārākie ir *Ojala* (10135), *Oja* (1217), kā arī *Laakso* 'ieleja' (9227) un *Laaksonen* (9603)

Arī šajā semantiskajā apakšgrupā ir vairāki tikai latviešu valodai raksturīgi piemēri, kādus neizdevās konstatēt citās salīdzināmajās valodās: *Grāvlejs*, *Ošleja*, *Salgrāvis*, *Vecgrāvis* u. c.

Pazemināta reljefa semantikas uzvārdu ir mazāk nekā iepriekšējai apakšgrupai piederīgo: šajā apakšnodaļā ir iekļauti 25 latviešu uzvārdi (jeb 0,9% no visiem analizētajiem latviešu uzvārdiem) un 84 cittautu uzvārdi (jeb 1% no visiem analizētajiem cittautu uzvārdiem).

Kā jau ir konstatējusi V. Staltmane, latviešu uzvārdos īpaši izplatīti ūdens objektu nosaukumi (Сталтмане 1981, 97): *Avots*, *Avotiņš*, *Dzelme*, *Dzelmītis*, *Dzelve*, *Ezers*, *Ezeriņš*, *Grīva*, *Grīviņš*, *Jūra*, *Līcis*, *Līcītis*, *Straume*, *Strauts*, *Strautiņš*, *Upe*, *Upis*, *Upītis*, kā arī daudzi salikteņuzvārdi. Tomēr šī semantiskā apakšgrupa nav tik liela un daudzveidīgā kā paaugstināta reljefa semantikas apakšgrupa, lai gan vairāki uzvārdi ir ar augstu frekvenci. No šīs apakšgrupas uzvārdiem visizplatītākie ir *Līcis* (109), *Avotiņš* (89), *Avots* (77), *Straume* (64), *Avotnieks* (50), *Selga* (49), *Atvars* (42), *Dzelme* (42).

Ūdens objektu apzīmējumu motivēti fiziogeogrāfiskas semantikas uzvārdi

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Aizups (18) Aizupis (1) Aizupe (5) Aizupietis (24) Aizupītis (2) Pārūpietis (2) Pārūpis (2) Pārups (10) Pārūpe (9) Pārurga (1)	–	Ylijoki (?) (339) 775	Užupaitis II 1123 Užupis II 1123	Zarzecze Zarzecki 301 Zarieczny 301	Заречный	Überbacher
Alups (4) Alsups (2)	–	–	–	–	–	Bierbach
Atvars (42) Otvārs (2) Atvarnieks (2)	–	–	–	–	–	–
Avots (77) Avotnieks (50) Avotiņš (89) Alotiņš (1)	Allikas	–	Šaltinis II 883	Krynicky	–	Quell(e) 518
Bērzupe (2) Bērzupe (1) Bērzupe (10)	Kaskoja	–	–	–	–	Birkebach Birkestrom
Brasla (7) Brasliņš (13)	–	–	Brastauskas Brastavickas Brastavičius I 299	Broda 89	Бродский 196	–
Dīķis (1)	Tiik (329)	Lampi (716) 290 /Alalammi 'lejas dīķis' Hirvilammi (185) 122 'aļņu dīķis' Pajulammi 'vītoldīķis' Savilampi (181) 591 'māldīķis'/	–	Staw 250 Stawecki Stawicki Stawek 250 Stawik 250	Прудников G 390	Teich 657 Teicher Teichert Teichmann 657 Weiher 703
Dzelme (42) Dzelmītis (2) Dzelve (3) Dzelvītis (2)	–	Syvänen (717) 633	Duburas I 535	Głębowicz Głębowski Głębicki	–	–
Dzirupis (1)	–	Myllypuro 377	–	–	–	Mühlentbach
Ezers (17) Ezeriņš (39) Ezernieks (9) Ezerietis (10) Ezerlīcis (4)	Järv (993) Järvelaht (31)	Järvi (2201) Järveläinen 175 Järvinen (16870) 176	Ežerinskas I 585 Ežerkaskas Ežerys I 585 Ežerskas I 585	Jezioro Jezior Jeziorek Jeziorowski Jeziorowski	Озеров 25 Озёрников 112 Азёрников 112	See 610

Liezeris (6) ?		Järvelä 175	Ažerskis I 144	Jeziorski		
Grīva (19) Grīviņš (14)	Jõesuu (24) Jōgisuu (53)	Joensuu (1845) 163	–	–	–	–
Gudrups (1) Gudrupis (2)	–	–	–	–	–	Weisebach
Jūra (5) Jūrmalis (3) Jūrmalietis (1) Jūrmalnieks (2)	Meri (153) Merirand (118)	Meri (221) 351 Meriläinen (2967) 352	–	Morzeński Morzy Morzyc Morzycki	–	See 610 Meer 449
Kaķupis (1)	–	–	–	–	–	Katzebach
Kalnups (5) Kalups (3)	Mākioja Māgioja	Vuorijoki Vuoripuro 765 Mākipuro 384 Māenpuro	–	–	–	Bergbacher
Kazupis (1)	–	Vuohijoki (110) 760	–	–	–	–
Lazdupis (1) Lazdups (2)	–	–	–	–	–	Haselbach
Lielupe (1) Lielupis (1) Dižups (1)	Suuroja	–	–	–	–	Grossbach(er)
Līcis (109) Līcītis (46) Līcīts (7) Ezerlīcis (4) Damlīcis (1)	Laht (339) Käär (326)	Lahti (7560) 285 Lahtinen (11135)285 /Jokilahti 'upeslīcis' Ojalahti (18) 421 'grāvlīcis' Kultalahti 262 'zelta līcis' u. c./	–	–	Заливанов 144 ?	–
Linupis (1)	–	–	–	–	–	Leinbach
Meldrupe (1)	–	–	–	–	–	Rohrbach
Melezers (1)	Mustajārv	Mustajärvi (525) 370	–	–	–	–
Mellups (9) Melnups (2) Melnupis (1) Mellupis (1) Melnupe (1) Mellupe (4)	Mustjōgi (14)	Mustajoki (123) 370 Mustapuro 'melnstrauts'	Juodvalkis I 860	–	–	Schwarzbach 605 'melnstrauts'
Mežezers (2)	Metsjārv	–	–	–	–	–
Mežupe (1)	Metsoja	Metsānoja (40) 356	–	–	–	Forstbach

		Rasinpuro (12) 528 ? 'nocirsta meža, kur žūst koki, straunts'				
Olups (2) Olupis (1)	–	–	–	–	–	Eibach
Ošupis (1) Ošups (4)	Saaroja	Saarnijoki (28) 571	–	–	–	Eschenbach 225
Ozolups (5) Ozolupe (1) Ozolupis (1)	Tamme- jõgi	–	–	–	–	Eicheba- cher
Paups (2)??	–	–	Paupis II 411	–	–	–
Pērļupe (1)	Pārloja	–	–	–	–	Perlebach
Pillupis (1)	–	–	–	–	–	Vollbach
Platups (1)	Laioja	–	–	–	–	Breitbach
Priežups (1)	Māndoja	Māntyjoki Māntypuro	–	–	–	–
Rumba (15) Vecrumba (4)	Rumm	Koski (6388) 249 /Siltakoski (237) 603 'tilta rumba' Tornikoski (131) 682 'torņarumba' ' u. c./	–	–	–	–
Saltups (7) Saltupis (1)	Külmoja	–	Šaltupis II 883	–	–	Kaltenbach 359 Kaltbach 'saltstraunts'
Sauļups (1)	–	–	–	–	–	Sonnen- bach
Sausupis (2)	Kuivjõgi	–	–	–	–	Trocken- bacher
Selga (49)	Avameri (17)	–	–	–	–	–
Straujupis (1) Starujupe (2)	–	–	–	–	–	Rasche- bacher Schnell- bacher
Straume (64) Straumēns (4) Straumietis (1) Straumīte (4)	–	Virta (4541)756 Virtanen (23 888) 756 Jokivirta (103) 165 'upes straume' u.c.	–	–	–	Stroh 650
Strauts (78) Strautiņš (84) Strautnieks	Oja	Puro 611 (493)	Strautinas Strautinis II 831	–	–	Bach 97 Bacher(t) 97 Bachl 98

(54) Aizstrautis (1) Tērcē (1) Rūcis (1) Urga (8) Urdze v. Valks (15)			(visi < latv. val.)			Bächle 98 Bachler 98
Upe (17) Upītis (43) Upīte (26) v. Upīts (58) Upēns (1) Upenieks (73) Upinieks (1)	Jōgi (1421)	Joki (626) 163 Jokinen (12 445) 164 Jokelainen (1170) 163	Upytis II 1106 Uponas Uponavičius Upskus II 1106	Rzecznik Rzeczkowski	–	–
Ūdentiņš (2)	–	/Pajuvesi ? 'vītōlūdēns' Palovesi ? 'ugunsūdēns Sinivesi ? 'zilūdēns'/	–	–	–	Wassermann ??
Vīnups (2) Vīnupis (1)	–	–	–	–	–	Weinbach
Zaļupis (1) Zaļups (2)	–	–	–	–	–	Grünbacher
Zeltupe (1)	Kuldoja	–	–	–	–	Goldbacher(er)

Šajā semantiskajā apakšgrupā starp uzvārdu etimoniem sastopami arī vairāki latviešu apvidvārdi, piemēram: uzv. *Valks* (15), kā arī *Grīnvalks* (1), *Jaunvalks* (3), *Birzvalks* (2), *Kārklūvalks* (3), *Kārkvalks* (1), *Sedvalks* (1), *Valciņš* (8) < *valks*, kam ir vairākas nozīmes: 'meža strautiņš', 'avotaina (staigna) vieta', uzv. *Vigulis*, kas reģistrēts tikai Kurzemē, *Vigēlis* (3) < *vīga*, kas ir semantiski bagāta leksēma: '(ar eglītēm un priedītēm apaugusi) grava', 'purvainā ieleja starp kāpām', *Raķe*, *Rake* (1) < *raķis* 'ein Graben, ein kleiner Fluss' ME IV 476, arī 'upes izteka' (plašāk par šīm leksēmām Kurzemē skat. Laumane 2004b, 253, 254, 247).

Tabulas dati liecina, ka visās valodās ir uzvārdi ar nozīmi 'ezers', gandrīz visās ir arī ar nozīmi 'dīķis' (nav tikai lietuviešu valodā), 'upe' (pārsteidzoši, ka nav konstatēti krievu un vācu valodā) un 'jūra' (nav lietuviešu un krievu valodā). Šķiet, ka leksēmas ar etimoloģisko semantiku 'upe' ievērojami biežāk ir izmantotas arī dažādu salikteņu veidošanā. Tā kā šīs semantikas uzvārdi lielākoties saistīti ar dzīves vietu, to motivācija bieži ir saskatāma arī mūsdienās: piemēram, 'aiz upes dzīvojošs' ir *Pārūpietis*, 'tāds, kas nācis pāri strautam' ir *Pārurga* u. c.

Vairākiem latviešu salikteņuzvārdiem ar iespējamo otro komponentu *-upe* neizdevās konstatēt paralēles citās kaimiņvalodās. Tie ir: *Andrupe* (1), *Andrups* (1), *Bebrupis* (1), *Cirups* (1), *Glāzups* (3), *Graudups* (1), *Gruzdupis* (1), *Gruzdups* (2), *Indrupe* (1), *Kārnupis* (2), *Krievupis* (1), *Krievups* (2), *Leišupis* (1), *Maldupis* (1), *Maldups* (6), *Maldupe* (v) (1), *Mārupe* (1), *Mārups* (2), *Mergups* (1), *Niedrups* (1), *Otrupe* (1), *Pienupis* (1), *Pienups* (1), *Rasupis* (1), *Raudupe*²⁶ (2), *Raudupis* (1), *Raudups* (1), *Rūdupis* (1), *Svārups* (1), *Tālupis* (1), *Taurups*

²⁶ Šīs saknes salikteņuzvārdiem (*Raudupe*, *Raudupis*, *Raudups*) ir grūti noteikt etimonu: tie var būt saistīti gan ar zivs nosaukumu *rauda*, gan ar asarām un raudāšanu, gan arī ar raudu krāsu, ko varētu saistīt ar dzelzi saturošu ūdeni. Tāpēc nav iespējams sameklēt paralēles citu valodu antroponīmos. Arī uzv. *Rūdupis* var būt darināts gan

(1), *Vijupe* (1), *Vijupis* (1), *Vijups* (7), *Vīcups* (6), *Vidžups*, *Vigups*, *Vīgups*, *Vijups* (7), *Vītrupe* (1), *Vidzups*. Šis garais latviešu salikteņuzvārdu saraksts skaidri liecina, ka vismaz daļa no šiem uzvārdiem ir darināta pašā latviešu valodā, nevis pārņemta, resp., kalkēta no kaimiņvalodām, galvenokārt no vācu valodas. Turklāt var vērot lielu vienas saknes uzvārdu variatīvumu (skat. *Krievupis*, *Krievups*; *Maldupis*, *Maldups*, *Maldupe*; *Raudupe*, *Raudupis*, *Raudups*, *Vijupe*, *Vijupis*, *Vijups* u. c.). Protams, galvenokārt tie, kā arī citi šīs semantiskās apakšgrupas uzvārdi, ir detoponīmiskas izcelsmes antroponīmi.

Arī lietuviešu valodā ir vairāki šīs apakšgrupas uzvārdi, kam analogas semantikas antroponīmus latviešu valodā neizdevās konstatēt: liet. uzv. *Juodpalis* < liet. *juodas* ‘melns’ + *palios* ‘aizaugušu ezeru vietā radušies purvi, tīreļi’, sal. arī līdzīgas sākotnējās semantikas uzv. *Juodžbalis* (LKŽ I 859, 860).

Somijā uzvārdi, kas saistīti ar ūdeņiem, ir īpaši populāri: *Virtanen* ir visizplatītākais uzvārds (23 888) Suk. 756, kā arī bieži sastopami *Järvi* (2201) ‘ezers’, *Joki* (626) ‘upe’, *Koski* ‘krāces, rumba’ (6388), *Lahti* ‘līcis’ (7560), *Meri* ‘jūra’ (221), *Virta* ‘upe; straume’ (4541), no tiem darināti arī daudzi salikteņi, tostarp tādi, kam nav analogu latviešu valodā: *Helojoki* ‘mirdzuma, spīduma upe’, *Humalajoki* ‘apiņupe’, pat *Luomajoki* ‘straute; pietekas upe’, *Majajoki* ‘būdas upe’, *Merijoki* ‘jūras upe’, *Myyräjoki* ‘kurmja upe’, *Palojoki* ‘uguns; liesmu upe’, *Patajoki* < ‘katla; poda upe’, *Paulajoki* ‘lamatu, slazda upe’, *Peltojoki* ‘lauka, tīruma upe’, *Pihajoki* ‘pagalma, sētas upe’, ‘izdegušas zemes upe’, *Raudanjoki* un *Rautajoki* ‘dzelzs upe’, *Pirttijoki* ‘būdas upe’, *Sarvijoki* ‘raga upe’, *Savijoki* ‘māla upe’, *Salojoki* ‘neapdzīvota apgabala, salas upe’, *Suojoki* ‘purva upe’, *Sinijoki* ‘zilupe’, *Tulijoki* ‘uguns upe’, *Tuomijoki* ‘ievas upe’, *Valkeajoki* un *Valkeejoki* ‘baltupe’ u. c. (Medne 2007, 24). Vēl vairāk Somijā ir uzvārdu, kuru otrais komponents ir *-järvi* ‘ezers’. Daži piemēri, kam nav analogu latviešu antroponīmiskajā sistēmā: *Ahvenjärvi* ‘asaru (zivs nos.) ezers’, *Enojärvi* ‘lielas upes, straumes ezers’, *Haukijärvi* ‘līdakezers’, *Hirvijärvi* ‘aļņezers’, *Isojärvi* ‘lielezers’, *Kalliojärvi* ‘klinšezers’, *Kantojärvi* ‘celmu ezers’, *Kivijärvi* ‘akmens ezers’, *Kuus(i)järvi* ‘egļezers’, *Lumijärvi* ‘sniega ezers’, *Majavajärvi* ‘bebru ezers’, *Matalajärvi* ‘seklais ezers’, *Mäyräjärvi* ‘āpšezers’, *Niemijärvi* ‘zemesraga, pussalas ezers’, *Ojajärvi* ‘grāvezers’, *Orajärvi* ‘ērķšķu, dzeloņu ezers’, *Oravisjärvi* ‘vāveres ezers’, *Rautjärvi* un *Rautajärvi* ‘dzelzs upe’, *Poikajärvi* ‘zēna (vai dēla) ezers’, *Peltojärvi* ‘lauka, tīruma ezers’, *Pirttijärvi* ‘būdas ezers’, *Petäjajärvi* ‘priēezers’, *Pitkajärvi* ‘garais ezers’, *Pyhäjärvi* ‘svētezers’, *Riihijärvi* ‘rijas ezers’, *Sarajärvi* ‘grīšļa ezers’, *Savijärvi* ‘mālezers’, *Sinijärvi* ‘zilais ezers’, *Suojärvi* ‘purva ezers’, *Suomijärvi* ‘somu ezers’ u. c. (Medne 2007, 24–25). Apmēram tikpat daudz salikteņuzvārdu ir ar otro komponentu *-koski* ‘rumba’, kā arī ar *-virta* ‘straume’, *-lammi* vai *-lampi* ‘dīķis’, retāk *-puro* ‘strauts’, *-vesi* ‘ūdens’ (skat. plašāk Medne 2007, 26–27). Bez šaubām, visi tie ir detoponīmiskas cilmes antroponīmi, tomēr arī šos piemērus varētu uzskatīt par teorētiski potenciāliem modeļiem citās valodās (latviešu valodā īpaši tos, kuriem ir ekvivalenti latviešu hidronīmi, piemēram: *Lielezers*, *Līdakezers*, *Garezers*, *Svētezers* u. c.). Latviešu valodā nav uzvārdu ar sākotnēju nozīmi ‘jūras šaurums’, kādi ir somu antroponīmijā: uzv. *Salmi*, *Haapasalmi* ‘apšu jūras šaurums’, *Piensalmi* ‘mazas jūras šaurums’, *Sarasalmi* ‘grīšļu jūras šaurums’, *Sinisalmi* ‘zilais jūras šaurums’, *Vuohensalmi* ‘kazu jūras šaurums’ u. c. (skat. arī Medne 2007, 33).

Arī igauņu uzvārdu sistēmā ir daudz salikteņu ar komponentu *jõgi* ‘upe’ (18 atšķirīgi uzvārdi) un *järv* ‘ezers’ (139 atšķirīgi uzvārdu salikteņi): *Jõgimaa* ‘upzeme’, *Jõgisaar*

---

no apelatīva *rūda* (tātad semantiski saistīts ar iepriekšminētajiem), gan no personvārda *Rūdis*. Sal. arī somu uzv. *Raudanjoki* un *Rautjoki* ‘dzelzs upe’, *Rautaoja* ‘dzelzs grāvis’ u. c.

'upsala', *Kuivjõgi* 'sausupe'; *Järveoja* 'ezergrāvis', *Järveküla* 'ezerciems', *Järverand* 'ezerkrasts' u. c. Interesanti, ka tikai igauņu valodā ir liels skaits uzvārdu, kuru pamatā ir leksēma *meri* 'jūra' (73 atšķirīgi uzvārdi), starp tiem daudz tādu, kādu nav latviešu valodā: *Merimets* 'jūras mežs', *Merilaht* 'jūras līcis', *Meriküla* 'jūrciemds', *Merimaa* 'jūras zeme', *Meriroos* 'jūras roze' u. c. Dažiem no šīs semantikas uzvārdiem atbilstes reģistrētas arī somu valodā: *Merimaa* 'jūras zeme', *Merikallio* 'jūras klints', *Merikoski* 'jūras krāces', *Meriluoto* 'jūras zemūdens akmens'. Turpretī latviešu antroponimikonā ir tikai neatvasinātais uzv. *Jūra* un daži piedēkļu derivāti un salikteņi: *Jūrmalis*, *Jūrmalietis* un *Jūrmalnieks*.

Ūdeņu nosaukumu semantikas apakšgrupā kopumā analizēti 167 latviešu uzvārdi (jeb 6,2% no latviešu uzvārdiem) un 250 cittautu uzvārdu (jeb 2,9% no visiem cittautu analizētajiem uzvārdiem). Šie skaitļi uzskatāmi liecina, ka latviešu valodā salīdzinājumā ar citām tautām ūdens semantikas uzvārdiem ir lielāks īpatsvars.

Ļoti daudzveidīgu un sazarotu semantisko grupu veido uzvārdi, kas darināti no citiem fiziogēogrāfiskiem terminiem: ar nozīmi 'lauks', 'mežs', 'birzs', 'sils', 'pļava', 'purvs', 'tūrelis', 'sala', 'ciems' u. c. Latviešu valodā visizplatītākie šīs apakšgrupas uzvārdi ir *Siliņš* (262), *Puriņš* (133), *Krasts* (75), *Purviņš* (50), *Dārziņš* (48), *Salenieks* (47), *Porietis* (44), *Akmentiņš* (40), *Eglājs* (38), *Sala* (35), *Zemītis* (35), *Birze* (34), *Akmens* (32), *Pļaviņš* (31).

Citu ģeogrāfisku nomenklatūras vārdu motivēti fiziogēogrāfiskas semantikas uzvārdi

Latviešu	Igauņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Aizpurvs (6) Aizporietis (1) Aizpurietis (4) Aizpurs (7) Aišpurs	–	–	Užbalis Užbalis Užbalys II 1122 Ažubalis I 145 Užpalis Užpelkis Užpelkaitis Užpurvys II 1122 Užraistis II 1123	–	Заболотный Заболотни-ков 112	–
Akmens (32) Kalnakmens (1) Ķiršakmens (3) Laukakmens (3) Akmentiņš (40)	Kivi	Kivi (1111) 227 Kivinen (2623) 229	Akmenas Akmenis Akmenavičius Akmenskas I 72 Akminis Akminskas Akminavičius I 73	–	Каменский	Stein Feldstein
Akmeņlauks	Kivipöld	Kivipelto (197) 229	–	–	–	Steinacker 638 Steinfeld(er) Steinfeldt 639
Audze (?) (17)	Vōsa 234	–	Auga (?) I 135 Augē I 135 Augenis I 135	Zarošliński	–	–

Baltakmens (2)	Valgekivi	–	–	–	–	Weisstein
Birze (34) Birzītis (2) Birzīts Birziņš (14) Birzējs Birzenieks (5) Birženieks (1) Birzgalis (18) Birzmalis (6) Zaļbirzīte (1)	Metsasalu	Lehto (9036) 301 Lehtonen (16 580) 301 Lehtoranta (624) 302	Beržys I 244 < beržē 'birzs' Biržinys I 266 Biržinskis Birzgalis I 266 (aizguvums < latv.)	Lasek	Рощин 153	Hain 299
Celiņš (5) Celītis (1)	–	Taipale (2688) 640 'ceļš, pāreja' /Hallantie 'salnas ceļš' Kesätie 'vasaras ceļš' Merentie Meritie 'jūras ceļš' Myllytie 'dzirnavu ceļš' Talvitie 'ziemas ceļš' u. c./	–	–	–	–
Cinītis (11) Cinis (36)	Mātas (195)	–	Kupstas Kupstys I 1130 Kupstaitis Kemsaitits I 971	Кера 148 Купа Купка 148	Кочкин	–
Ciems (1) Kalnciems (4) Jaunciems (5) Mežciems (12) Lielciems	Kūla Māekūla (6)	–	–	–	–	/Neudorf 'jaunciems' Altendorf 'vecciems'/
Dārzs (5) Dārziņš (48) Puķedārzs (1) Puķudārzs (2) Roziņdārzs (1) Rožudārzs (2) Roždārzs (2) Ziedārs (3) < *Zieddārzs?	Lilleaed 'puķudārzs'	–	Daržinis I 463 Daržinauskas Daržininkaitis Daržinskas I 463 Daržys I 464	–	–	Gartner 262 Gärtner 262 Rosengärtner
Druva (3) Druviņš (20) Druvietis (4) Druvmalis (2) Tejadruva (1) Puķudruva (1)	Viljamaa (94) Nurm (318)	Viljamaa (785) 749 Pelto (172) 454 Peltola (6869) 455	Dirvaitis I 503 Dirvonas I 503 Dirvanskis Dirvianskas Dirvonskis I 503	Polek	–	Feld(e) 235 Felden 235 Felder 235 Felderer 235 Feldle 235 Feldmann

Tīrums (26) Tīrumnieks (5) Lauks (15) Lauciņš (14) Laukmals (1) Brīlauks (2) Dzirlauks (2) Ezerlauks (1) Krišlauks (1) Mežlauks (2) Mierlauks (4) Puķulauks (1) Rožlauks (1) Rožulauks (1) Skaistlauks (1) Vasarlauks(1) Zaļlauks (2) Zeltalauks (1)		Peltonen (8696) 455 Vainio (6909) 718				Feldner 235 Feldt 235 Acker 76 Äcker 76 Äckerl 76 Äckerle 76 Ackers 76 Birkefeld(er) Rosenfeld(er) Mühlenfeld Seefeld Friedenfeld Blumenfeld Schönfeld Sommerfeld Grünfeld Goldfeld
Eglājs (38) Egliens (6)	Kuusik (1456) Kuusemets (239)	Kuusikko (205) 270	Eglinas I 568 Eglynas I 568	–	–	–
Ezermals (1) Ezermalis (2)	–	–	–	–	–	–
Grunts-akmens (1)	–	–	–	–	–	Grundstein
Krasts (75) Krastnieks (2) Lielkrasts (1) Ventaskrasts (5) Ezerkrasts (1) Leduskrasts (2) Skrastītis (1) Skarstiņš (42) Līčkrastiņš (1)	–	Ranta (4889) 523 /Jokiranta ‘upes krasts’ Hietaranta ‘smilšu krasts’ Pitkäranta ‘garais krasts’ u. c./	–	–	–	Küster
Lielmežs (8) Līmežs (2) Vēris (2)	–	Isometsä (237) 155	–	–	–	Grosswald
Mežs (6) Mežiņš (10) Mežītis (6) Mežīts (4) Mežals Meženieks (1) Mežciems (12) Mežmalis (5) Lapmežs (1) Rozmežs (1) Vecmežs (1) Zaļmežs (4)	Mets (1491) Metskūla (78) Metskūle (78) Metsrand (11) Metsik (?) (102) Laas < <i>laas</i> ‘liels mežs’	Metsä (176) 356 Metsänen (215) 356 Mehto < <i>mehtä</i> ‘mežs’ (308) 349 Mehtonen (775) 349 /Mäntymetsä ‘priežu mežs’	Miškēlis II 257 Miškēliūnas Miškevičius Miškinis Miškis II 257 Miškys II 257 Miškūnas Miškiūnas II 257 Miškis II 258 Miškys II 258 Baltmiškis I 178	Las 171 Lasek 171 Lasiuk	Лесных 140 Лесовой 138	Forst 249 Först 249 Förste 249 Förstel 249 Forster 249 Förster 249 Förste 249 Forstner 249 Förstner 249 Wald 692 Walde 692 Walden 692 Walder 692

Mežuls Mežaks Madžuls L II 37 Zaļmežņiks L II 99		Salometsä 'salas mežs' Sysimetsä 'ogļu mežs' Metsäranta 'meža krasts' (527) 357/	Užmiškis II 1121 Girinas Girinis I 675 Vidugiris II 1204 Baltmiškis I 178			Wälder 692
Miermežs (1)	–	–	–	–	–	Friedenwald
Nomalis (6)	Ääremaa (44) Piirimaa (48)	Laitanen (112) 287 Laitamaa 'malas zeme'	–	–	–	–
Ošmežs (1)	–	–	–	–	–	Eschenwald
Pļava (1) Pļaviņš (31) Pļavnieks (25) Pļavenieks (9) Pļavinskis (6)	Niit Soovik 'purvaina pļava' Luht 'palieņu pļava'	Haaga (87) 84 'neliela pļava' /Kiviniitty 'akmens- pļava' Ojaniitty 'grāvja pļava'/'	Pieviškis II 450	–	–	Wiese Alm 'kalnu pļava'
Purvs (4) Purviņš (50) Purēņš (1) Purvītis (6) Purvenieks Puriņš (133) Puris (7) Purītis (6) Purmals (15) Purs (2) Purvens Purlicis (3) Purvgalis Pors (3) Porītis (2) Porietis (44) Pormalis (11) Purmals (21) Purvmalis (4) Pūrmalīts L I 97	Soo (507) Soorand (42)	/Hallasuo 'salnas purvs' Heinisuo 'sienapurvs' Mäntysuo 'priežpurvs' Peltosuo 'laukapurvs' Syrjäsuo 'malas purvs' Suojoki (152) 624 'purvupe' Suojärvi (105) 624 Suoniemi (522) 626/	Raistenis II 563 Didžbalis I 492	Błotko Bagnowski	Болотников	Mohr 461 Mohren 461 Möhrle 461 Mohrmann 461 Moor 461 Moormann 461 Moos 461 Mooser 461
Sala (35) Sola (2) Salenieks (47) Salinieks (4) Grodšala (1) Namsala (1) Roņšala (1) Saulessala (2)	Saar Saari	Saari (7604) 568 Salo (12822) 579 /Saarikangas Saarikivi Saarijärvi Karhusaari 'lāčsala' Koivusaari 'bērzu sala'	Sala II 662 Salinis II 662 Salys II 662	Wyspiański	Островский 33 Островков 107 Островной Островный 202 Островных 283	–

		Jokisalo 'upes sala'/				
Silmalis (9) Silmalnieks (2)	–	–	Šilagalys II 924 Šilgalis II 926 Šilgolis II 926	–	–	–
Silmežs (1)	–	–	Šilmiškis Šilmiškys II 928	–	–	Forstwald
Sils (38) Siliņš (262) Silenieks (37) Silinieks (4) Silnieks (17) Aizsils (2) Aizsilnieks (7) Silakaktiņš (2) Garsils (4) Jaunsils (8) Melnisils (1)	Palu (532)	Nummi Numminen Rauha- nummi 'miersils'	Šilas II 924 Šilaitis II 924 Šileika II 925 Šileikis II 925 Šilēnas II 925 Šilinas II 926 Šilynas II 926 Ažušilis I 145	Borek 87 Boreczek 87	–	–
Stiga (2) Celiņš (5) Celītis (1) Taka (1)	–	–	Takys (??) II 1009	–	–	–
Tīrelis (4) Dumberis (1) < dial. 'staigna vieta, tīrelis' Dubra v. < dial. 'staigna vieta'	Soo (507)	–	Lūnas II 100 Pelkauskas II 426 Pelkevičius II 426	Bagnowski Błotny Błotnicki	Балотников 112	Mohr 461 Mohren Möhrke Möhrle Mohrmann 461 Moor 462 Moormann
Tīrums (26) skat. Druva						
Vasarlauks (1)	–	–	–	–	–	Sommerfeld (t) 625
Vīnakmens (2)	–	–	–	–	–	Weinstein
Zaļakamens (2) Zaļakmentiņš (2)	–	–	–	–	–	Grünstein
Zaļmežs (4)	–	–	–	–	–	Grünwald
Zeme (3) Zemīte (6) Zemītis (35) Jaunzemītis (1) Jaunzems (124) Gobzems (1) Krogzems (4) Mālzems (1)	–	Aho (6865) 58 'neauglīga zeme; arī pļava, lauks' Aro (2064) 71 'stepe, neauglīga zeme' Aromaa	–	–	–	Boden ? Grundmann ?

Tālzems (2)		(459) 71 'stepes zeme' /Kylmämaa 'aukstā zeme' Marjamaa 'ogu zeme' u. c./				
-------------	--	---	--	--	--	--

Šajā apakšnodaļā noteikti būtu jāiekļauj arī tādi uzvārdi, kas darināti no latv. apvidvārdiem: *Lanka* (3), *Lankutis* (1) < *lanka* '(zema, plaša) upes vai ezera pļava', arī 'upes līcis, meža pļava; zema, ūdeņaina vieta', kas izplatīta visā Kurzemē (plašāk skat. Laumane 2004b, 242), *Lieknis* (8), *Liekniņš* (7) < *lieknis*, *liekna* 'klaja, zema (mitra) vieta mežā' (EH I 753), Ziemeļkurzemē 'mitra vieta, zema pļava' (Laumane 2004b, 243), *Posums* (2) < apvidvārds *puosums* 'iztīrīts meža gabals' (Laumane 2004b, 246–247), *Brastiņš* (11) < *brasts* 'brasla' (skat. arī Laumane, 2004 b, 230), *Vēris* (2) < *vēris* 'lielmežs, gārša'. Tie ir uzvārdi, kuru precīzus semantiskos analogus citās valodās sameklēt ir īpaši grūti.

Šķiet, ka visās vai gandrīz visās salīdzināmajās valodās ir uzvārdi, kas darināti no leksēmām ar nozīmi 'birzs', 'mežs (silis)', 'purvs', 'sala', 'druva (lauks, tīrums)'. Šo uzvārdu semantisko tipu pat varētu nosaukt par universālu.

Somu valodā ir ne tikai uzvārds *Saari* 'sala' (7604), bet arī *Kari* 'maza sala, akmeņaina rumba, smilšaina sala, sēklis' (sal. arī latv. ļoti retu uzvārdu *Sēklis*), *Salo* 'sala; neapdzīvots apgabals' (12822), kā arī ļoti daudzi salikteņuzvārdi no šiem ģeogrāfiskajiem apelaīviem (skat. plašāk Medne 2007, 28–41). Somu valodā īpaši izplatīti ir uzvārdi ar nozīmi 'pussala, zemesrags' – *Niemi*²⁷, kā arī daudzie salikteņuzvārdi: *Hernesniemi* 'zirņu pussala', *Honkaniemi* 'priežu pussala', *Kesäniemi* 'vasaras pussala', *Kiviniemi* 'akmenspussala', *Kokkonniemi* 'gaiļa pussala', *Kuus(i)niemi* 'egles pussala', *Kärmeniemi* 'čūskas pussala' u. c. Šādas semantikas uzvārdi nav konstatēti latviešu valodā. Daudz ir salikteņuzvārdu, kur kā otrais komponents ir izmantots ģeogrāfiskās nomenklatūras vārds *kangas* 'meža augsne; viršu audze jeb virsājs': *Ahokangas* 'lauka, pļavas meža augsne (vai virsājs)', *Haapakangas* 'apšu meža augsne (vai virsājs)', *Hattukangas* 'cepures meža augsne (vai virsājs)', *Hietakangas* 'smilšu meža augsne (vai virsājs)', *Isokangas* 'lielā meža augsne (vai virsājs)', *Kivikangas* 'akmens meža augsne (vai virsājs)', *Koivukangas* 'bērzu meža augsne (vai virsājs)', *Korkiakangas* 'augstā meža augsne (vai virsājs)', *Lehtikangas* 'lapu meža augsne (vai virsājs)', *Marjakangas* 'ogu meža augsne (vai virsājs)', *Metsäkangas* 'meža augsne (vai virsājs)', *Miilukangas* 'ogļu cepļa meža augsne (vai virsājs)', *Mustakangas* 'melnā meža augsne (vai virsājs)', *Mustikkakangas* 'melleņu meža augsne (vai virsājs)', *Myllykangas* 'dzirnavu meža augsne (vai virsājs)', *Mäkikangas* 'kalna meža augsne (vai virsājs)', *Mäntykangas* 'priežu meža augsne (vai virsājs)', *Rantakangas* 'krasta meža augsne (vai virsājs)', *Tervakangas* 'darvas meža augsne (vai virsājs)' un daudzi citi (Medne 2007, 37–38). Salikteņuzvārdos samērā bieži sastopams arī tāds termins kā *korpi* 'meža biežoknis; mitrs mežs': *Isokorpi* 'liels meža biežoknis', *Leppäkorpi* 'alkšņu meža biežoknis', *Lähdekorpi* 'avota meža biežoknis', *Mansikkakorpi* 'zemeņu meža biežoknis', *Marjokorpi* 'ogu meža biežoknis', *Mustakorpi* 'melns meža biežoknis', *Myllykorpi* 'dzirnavu meža

²⁷ Sal. arī latv. uzv. *Rags* (6), kā arī dažus salikteņuzvārdus ar 2. komponentu *-rags* – *Batrags*, *Niedrags*, *Vilnerags*, *Zaķrags*, lai gan to precīzu semantiku grūti noteikt.

biezoknis', *Mäkikorpi* 'kalna meža biezoknis', *Mäntykorpi* 'priežu meža biezoknis' u. c. (plašāk skat. Medne 2007, 38–39).

Ļoti daudz somu valodā ir arī uzvārdu ar 2. komponentu *-maa* 'zeme': *Hautamaa* 'kapa (bedres) zeme', *Isomaa* 'lielā zeme', *Kalliomaa* 'klints zeme', *Karhumaa* 'lāču zeme', *Karjanmaa* 'lopu zeme', *Kaunismaa* 'skaistā zeme', *Kivimaa* 'akmens zeme', *Koivumaa* 'bērzu zeme', *Kortesmaa* 'kosas zeme', *Laulumaa* 'dziesmas zeme', *Latomaa* 'šķūņa zeme', *Lehtimaa* 'lapu zeme', *Lehtomaa* 'birzs zeme', *Lintumaa* 'putnu zeme', *Lähteenmaa* < *lähde* 'avota; strūklakas zeme', *Mansikkamaa* 'zemeņu zeme', *Mustamaa* 'melnā zeme', *Mustikkamaa* 'melleņu zeme', *Muurimaa* 'mūra zeme', *Mylly(n)maa* 'dzirnavu zeme', *Mäenmaa* un *Mäkimaa* 'kalna zeme', *Mäntymaa* 'priežu zeme', *Mäyrämaa* 'āpšu zeme', *Niemenmaa* un *Niemimaa* 'zemesraga jeb pussalas zeme', *Niittumaa* un *Niittymaa* 'pļavas zeme', *Ojainmaa* un *Ojamaa* 'grāvja zeme', *Peltomaa* 'lauka jeb tīruma zeme' u. c. (Medne 2007, 35–36).

Somu valodā ir vēl tādi fiziogēogrāfiskas semantikas uzvārdi kā *Aro* < dial. 'cieta, neauglīga zeme', *Korpi* < 'mitrs mežs', *Palo* < 'izdegusi zeme' u. c. Somiem ir pazīstams pat tāds uzvārds kā *Suojala* < *suoja* 'droša vieta'. Igauņu valodā ir uzv. *Padrick* < 'brikšņi, biezoknis', ir ne tikai uzvārdi ar nozīmi 'pļava', bet arī uzv. *Luht* < 'palieņu pļava', uzv. *Soovik* < 'purvaina pļava', ne tikai uzv. *Mets* 'mežs', bet arī *Laas* < 'liels mežs' u. c. Arī vācu valodā ir ne tikai uzv. *Wiese* < 'pļava', bet arī *Alm* < 'kalnu pļava'.

Iespējams, ka tikai lietuviešiem ir tādi salikteni kā *Baltmiškis* < 'baltmežs', *Vidugiris* < 'sila vidus', lai gan fiziogēogrāfiskas nozīmes antroponīmu ir maz. Laikam tikai latviešu valodā ir tādi salikti uzvārdi kā *Ezermale*, *Puķudruva*, *Silakaktiņš*. Iespējams, ka šajā apakšgrupā būtu jāmin arī tādi latviešu uzvārdi kā *Miests* (1), *Muiža* (1), *Muiželis* (2), *Pilis* (1).

Šajā citas fiziogēogrāfiskas nozīmes uzvārdu apakšgrupā tika analizēti 170 latviešu uzvārdi (jeb 6,3%) un 333 cittautu uzvārdi (jeb 3,8%).

Kopumā visi fiziogēogrāfiskās semantikas uzvārdi – darbā analizētie 530 latviešu uzvārdi un 1055 cittautu uzvārdi – veido 19,6% no latviešu materiāla un 12,1% no cittautu uzvārdu materiāla. Tas rāda, cik ļoti Latvijā ir izplatīti fiziogēogrāfiskas semantikas personvārdi, – tie veido piektdaļu no visiem latviskas cilmes uzvārdiem.

Latviešu valodas antroponimiskajā sistēmā ir ļoti daudz uzvārdu salikteņu. Daļa no tiem tiek uzskatīta par kalkiem no vācu valodas (Сталтмане 1981, 18), piemēram: *Puķkalns* – *Blūmbergs*, *Rožlauks* – *Rozenfelds*, *Baltkalns* – *Veisbergs*. Joprojām Latvijā sastopami daudzi uzvārdi gan vāciskajā, gan latviskajā variantā. Kā jau minēts, šādu kalku rašanos veicināja attiecīgi vēsturiskie apstākļi, uzvārdu tautiskošanas vilnis (īpaši 20. gs. 30.–40. gados). Tomēr daudz salikteņu eksistē arī latviešu apelatīvajā leksikā, no kurienes tie tika pārcelti uzvārdos. Pēc V. Staltmanes datiem (Сталтмане 1981, 67), visbiežāk sastopamie salikteņu komponenti latviešu uzvārdos ir šādi (tie visi ir fiziogēogrāfiski termini):

mežs: *Mežavilks*, *Mežaraups*;

kalns: *Kalnarājs*, *Kalnbirze*;

sils: *Silamednis*, *Silamiķelis*;

lauks: *Laukazīle*, *Laukgals*;

zeme: *Zemeszirgs*, *Zemrūķis*.

Vēl biežāk šīs semantikas leksēmas sastopamas somu uzvārdu darināšanā. Visizplatītākie somu uzvārdu salikteņu komponenti (alfabēta secībā):

joki ‘upe’²⁸: *Humalajoki* ‘apiņu upe’, *Pihajoki* ‘pagalma upe’ (jāatzīst, ka *-joki* kā otrais salikteņu komponents somu uzvārdos parādās ievērojami retāk nekā *-oja* ‘grāvis, strauts’);

järvi ‘ezers’: *Savijärvi* ‘mālezers’, *Lumijärvi* ‘sniegezers’;

kallio ‘klints’: *Hirvikallio* ‘briežklints’, *Lehmuskallio* ‘liepklints’;

kangas ‘meža augsne; virsājs jeb viršu audze’: *Kivikangas* ‘akmens meža augsne’, *Korkeakangas* ‘augstā meža augsne’;

koski ‘krāces, rumba’: *Hiirikoski* ‘peles krāces’, *Kivikoski* ‘akmenskrāces’;

lahti ‘līcis’: *Haukilahti* ‘līdaklīcis’, *Joutsenlahti* ‘gulbjulīcis’;

maa ‘zeme’: *Kalliomaa* ‘klintszeme’, *Niittymaa* ‘pļavas zeme’;

mäki ‘kalns’: *Hanhimäki* ‘zosukalns’, *Kirvesmäki* ‘cirvjakalns’ (lai gan šīs nozīmes otrais komponents ‘kalns’ arī latviešu uzvārdos ir ļoti izplatīts, daudzi iespējamie derivāti, kā to liecina somu uzvārdu piemēri, latviešu valodā nav realizēti);

niemi ‘zemes rags, pussala’: *Hautaniemi* ‘bedres (kapa) pussala’, *Jokiniemi* ‘upes pussala’;

oja ‘grāvis, strauts’: *Hietaoja* ‘smilšgrāvis’, *Kalaoja* ‘zivju grāvis’;

ranta ‘krasts’: *Eloranta* ‘labības krasts’, *Kaukoranta* ‘tālais krasts’;

saari ‘sala’: *Isosaari* ‘lielsala’, *Karhusaari* ‘lāčsala’;

salo ‘biezs, necaurejams mežs; neapdzīvots apgabals; sala’: *Hanhisalo* ‘zosusala’, *Koivusalo* ‘bērzsala’;

vaara ‘kalns’: *Elovaara* ‘labības kalns’, *Hanhivaara* ‘zosukalns’;

virta ‘straume, upe’: *Jokivirta* ‘upesstraume’, *Merivirta* ‘jūrasstraume’;

vuori ‘kalns’ (sastopams gan retāk nekā *-mäki* un *-vaara*): *Metsovuori* ‘medņa kalns’, *Siltavuori* ‘tiltkalns’.

Fizioģeogrāfiskās semantikas uzvārdi visai izplatīti ir Latvijā, Igaunijā un Somijā, nedaudz mazāk – Vācijā, turpretim visai reti sastopami Lietuvā, Polijā un Krievijā.

3.1.7. Citas konkrētas un abstraktas nozīmes uzvārdi

Citus, iepriekšējās semantiskajās grupās neanalizētus no apelatīviem darinātus uzvārdus vēl var iedalīt divās lielās grupās:

- konkrētu priekšmetu motivēti uzvārdi,
- uzvārdi, kuru pamatā ir kāds abstrakts jēdziens.

Citas konkrētas nozīmes uzvārdu grupa ir ļoti plaša, jo ietver dažādas pirmatnējās semantikas personvārdus, kurus savukārt varētu iedalīt vēl sīkāk: radniecības semantikas uzvārdi, sabiedrisko kārtu atspoguļojoši uzvārdi, dabas parādību motivēti uzvārdi, gadalaiku motivēti uzvārdi, dažādu vielu, dārgmetālu motivēti uzvārdi, pārtikas semantikas uzvārdi u. c. Dažas no šīm semantiskajām grupām aplūkotas sīkāk.

Uzvārdus, kas saglabājuši veco sabiedrisko kārtu nosaukumus, min arī E. Blese: *Bayryaren* (= bajāriene) 1530, *Leyman* (= leimanis) 1513, *Namnick* (= namnieks) u. c. (Blese 1929, 134). Uz radniecības vai draudzības saitēm norāda šādi senie uzvārdi: *Mamul* 1453, *Mamwtze* 1517, *Teun* 1515/16, *Tewin*, *Delings* 1558, *Bralinck* 1494, *Balyn* 1510, *Sentinsz*

²⁸ Vairāk uzvārdu piemēru skat. attiecīgajās tabulās.

1507, ar to pašu nozīmi *Sznothinge* (= znotiņš) 1578, seni radniecības termini saredzami uzvārdos *Uskor* un *Ustup*, draudzīgas attiecības atspoguļojas ģermānismā *Kamrade* 1524, varbūtējos slāvismos *Sabres* 1558, *Seber* 1607 (Blese 1929, 134, par cilmi skat. Karulis 1992 II, 141). Te acīredzot iekļaujams arī tāds uzvārds kā *Maldaels* (= malas dēls, resp., ārļaulības dēls) (Blese 1929, 141), kas līdz mūsdienām nav saglabājies.

Arī šodien Latvijā ir šādas nozīmes uzvārdi, tomēr tie nav izplatīti, resp. To frekvence ir maza. Vispopulārākie no tiem ir *Bāliņš* (45), *Znotiņš* (24), *Švāģers* (12), *Znots* (9), *Dēliņš* (6), *Tētiņš* (6) Uzvārdos ir saglabājusies 19. gs. ģimenes terminoloģija (vairāki aizguvumi, īpaši ģermānismi u. c.), kā arī liecības par varbūtēju kursismu *zents 'znots'.

Radniecības leksika uzvārdos

Latviešu	Igaņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Brālis (4) Bralītis (1) Jaunbrālis (1) Mazbrālis (3) Lielbrālis Septiņbrālis (1) Brālīts (5) Pusbrālītis Brālēns (2) Brolišs (2) Bāliņš (45) Bālis (1) Bālītis (1) Bālēns (1)	Vend (26)	Vellonen (222) 735 < dial. <i>vello</i> 'brālis, vecākais brālis; palaidnis'	Brolaitis	Bratek 88 Bratecki Bratka 88 Starobrat 'vecākais brālis'	Братанов Братчиков Братишкин Братухин 146	Brüderer (?) 155 Bruder Broder (lejasvācu)
Dēls (1) Dēliņš (6)	–	–	Sūnelis Sūnelaitis Sūnelys II 857	–	Сынков	Sohn
Mājenieks (1)	–	–	–	Czeladzki	Доманин G 164	–
Māsēns (4)	–	–	Seserēnas?	–	–	–
Meitiņš (3) Skuķis (2)	–	–	Merginys Mergiūnas II 210	Dziewek 113	Дочкин	–
Namatēvs (5)	Peremees (19)	–	Namanauskas Namavičius Namajūnas Nameika II 293 Namikis II 294	Gospodarczyk 126 Gospodarek 126	Господарь	–
Švāģers (12) Lielšvāģers (2)	–	–	–	Szwagierczak 165 Szwagierek	Шурын Шурыгин G 19	Schwager 604 Schwägerl 604
Tētiņš (6) Vectēvs (3) Jauntēvs (1) Paps Pāps ? Papiņš (1)	–	–	Tēvelis II 1041 Tēvelaitis Tēvelavičius Tēvelavičius Tēvelys II 1041	–	Батюшкин	Vater 681 Vatter 681

			Tetēnas II 1040			
Znots (9) Znotiņš (24) Znotēns (2) Zentiņš (1) Žentiņš (1)	–	–	Žentelis Ženitik Žentys II 1325 ŽintelisII 1336 Znotinas II 1296 Znuotinas II 1296 (< latv.) Judžentis < Juodžentis II 852	Ziēciak 303 Ziēcik 303 Ziēcina 303	Зятев 146	–

Tabulā neiekļautus vēl tādi latviešu uzvārdi kā *Brūtgāns* (4), *Brūgāns* (2), *Līgava* (1), *Memmēns* (1), *Puisis* (1), *Vecpuisis* (4), *Zeņķis* (1), *Vīrs* (5), *Vīriņš* (1), *Ustups* (3) un *Uztups* (3), *Bārs* (14) ‘bārenis’, *Bāris* (2), *Bāriņš* (1), starp kuriem ir arī senvārdi.

Somu valodā ir uzv. *Paappanen* ar nozīmi ‘vectēvs’, Igaunijā ir uzv. *Onu* < ig. *onu* ‘tēvocis’, Lietuvā ir uzv. *Preikšas* < liet. *priekšas* ‘iegātnis’, *Užkuryš*, *Užkuris*, *Užkurnis*, *Užkurēnas*, *Užkuraitis* < liet. *užkuryš* ‘iegātnis; otrais vīrs’ LPŽ II 1121, bet Latvijā šādas nozīmes uzvārdi mūsdienās nav reģistrēti.

Latviešu uzvārdos nereti sastopami salikteņi: *Jaunbrālis*, *Lielbrālis*, *Mazbrālis*, *Pusbrālis*, pat *Septiņbrālis*, bet poļu valodā ir reģistrēts uzv. *Starobrat* ‘vecākais brālis’. Lai gan iepriekš minētajās uzvārdu paralēlēs (īpaši skat. nodaļu, kurā analizēti fiziogēogrāfiskas semantikas personvārdi) tika akcentēts, ka daudzus salikteņuzvārdus gandrīz droši varētu atvedināt no attiecīgiem saliktiem vietvārdiem, dažādas citas konkrētas vai abstraktas nozīmes uzvārdu izcelsmi grūti izskaidrot ar vietvārdu ietekmi (sal. *Lielšvāģeris*, arī jau minētos *Mazbrālis*, *Lielbrālis*, *Pusbrālis* u. c.).

Kopumā šajā radniecības semantikas apakšgrupā tika apskatīti 49 latviešu uzvārdi un 65 cittautu uzvārdi.

Nereti latviešu un citu tautu uzvārdi atspoguļo dažādas dabas parādības, gadalaikus. To paralēles salīdzināmajās valodās arī ir minētas atsevišķās tabulās.

Dabas parādību nosaukumi uzvārdos

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Debess (3) Debesnieks (2)	–	Taivainen (275) 640 (?) /Taivassalo ‘debessala’/	/Debesaitis Debesavičius Debesys I 447 Debesiūnas < ‘mākonis’/	Niebielski Niebieszczański Niebisz Niebojewski	–	Himmel Himmelman Himml 326 Himmler 326
Krēsla (1)	Videvik (78)	–	–	–	Сумароков (?)	–
Lietiņš (6)	Vihm (42)	/Sademaa ‘lietus zeme’ Sadeniemi ‘lietus pussala’/	–	Deszcz Deszczak	Дождев	–
Migla (12) Miglavs (7) Miglāns (1)	Udu (116)	–	Rūkas II 635 Ūkas Ūkana	–	Туманов	Nebel 470 Nebeling Nebelung

Migļiņš Miglins Miglons (1) Miglinieks (3)			Ūkanis II 1097			Nebling Neblung 470
Pērkons (67)	Kōu (26)	Ukkonen (1833) 707 'vecs vīrs, vectēvs', 'stiprs un drošsirdīgs vīrs' (Viļjo Nissilä 1975)	Perkūnas II 429	Piorun Piorunek	Громеков 219 Громов 160, 197 Громо- гласов 174 Громыко 219	Donner(er) 194
Rasa (47) Rasiņš (12)	Kaste (35)	–	Rasinas II 576	Rosa 231 Rosak 231	–	Tau
Salna (97) Salnais (5) Salniņš (6) Salnis (4) Salnītis (1)	Hall (40)	Halla (214) 92 Hallikainen (1340) 93 Hallikas (283) 93 Hallila (116) /Hallamäki Hallapuro u. c. 92/	Šalna II 882 Šalnas II 882 Šalnaitis II 882 Šalnauskas Šalnius II 882 Šalnis II 882 Šalnys II 882	–	Мороз ? Морозов ?	Frost ? 257
Sarma (37) Sarmiņš (2) Sarmulis (13)	Härm (432)	Huurre? (126) 138 Huurinainen (< pv.?)	Šerkšna II 913 Šerkšnas Šerkšnis II 913 Šerkšnys II 913 Šarmaitis Šarmauskas Šarmavičius II 891	–	Инешин 69	Reif 532 Reifer 532
Saule (8) Saulītis (46) Saulīts (56) Rītsaule Rītsaule (1) Piesaule (1) Nesaule (1) Saulājs (6)	Päike (35) Päeva (64) Päev (42)	Päivinen (1321) 505 Päivä 505 Päiviö (248) 506 Päiviä 505 Päivänsäde 'saulstars'	Saulė II 682 Saulius II 683 Sauliuška Saulis II 683 Saulys II 683 Saulytis II 683 Sauliūnas II 683	Śłończewski 244 Ślonka 244	Солнцев 39, 160, 176, 178	Sonne 626 Sonnemann 626 Sonnen 626 Sonnen- schein 626
Saulriets (3)	–	–	–	–	Закатов G 208	–
Sniegs (2) Sniedzīņš (10) Sniedzīts (3)	Lumi (378) Lumik (7) Lumiste (403) Lumila (22)	Lumme (702) 320 /Lumiaho Lumijärvi/	Sniegis II 774 Sniežka II 774 Sniegena II 774 Sniegenas II 774	Śnieżek Śnieżko Śnieg	Снежко Снежков	Schnee 589 Schnee- mann 589 Schneebeli 589
Vējš (23) Vējiņš (12) Vējonis (2)	Tuul (38)	Tuuli (189) 697 Tuuliainen (209) 697 Tuulio (39)	Vējas II 1182 Vējalis II 1182 Vējelis II 1182 Vējelis II 1182 Vėjinis II 1182	Wiatr 288 Wiatrak 288 Wiatrek 288	Ветринский 176 Ветер 161 Ветров	Wind 721 Windt 722

		697 Tuuliala (3) 697 Ahava (177) 58 'saus, auksts pavasara vējš'	Vėjus II 1182			
Vētra (38) Vētriņš (1)	Torm (152) Torma (39) Tormi(87) Raju (119)	–	Vētra II 1200 Vētrinis Vētrinas II 1200 Vētrinis II 1200	Burza 93 Burzec 93 Burzecki Burzycki Burzyński	Бурин	Sturm 652 Sturmer 652
Zibens (7)	Vālk (123)	Salama (287) 576	Žaibus II 1308	Błyskal	–	Blitz
Zvaigzne (71) Zvaigznīte (5) Zvaigznītis (10) Zvaigznīts (4) Zvaigznons Auseklis (20) Spulģis (5)? < 'rīta zvaigzne'	Tāht (460)	Tāhti (279) 703 Tāhtinen (2137) 703	Žvaigždē II 1351 Žvaigždis II 1351	Gwiazda 129 Gwiazdecki Gwiazdowski 129	Звездинский 178 Звездин	Stern 642 Sterner 642 Sterr 642

Tabulā neiekļauti latv. uzvārdi *Gaisma* (1), *Gaismiņš* (2), *Krusa* (4), *Mēnesis* (7), *Mēness* (7) *Putenis* (6), *Vēsma* (5), *Vēsmiņš* (4), *Vilnis* (64), *Vilnītis* (9), *Vizma* (2). Visās vai gandrīz visās valodās ir konstatēti uzvārdi ar nozīmi 'migla', 'pērkons', 'salna', 'saule' (latviešu valodā arī uzv. *Nesaule*), 'sarma', 'sniegs', 'vējš', 'vētra', 'zibens', 'zvaigzne'. Citās salīdzināmajās valodās nav pamanīti tādi dabas objektu un dabas parādību nosaukumi salikto uzvārdos kā latv. *Rītasaule*, *Rītsaule*, *Saulriets* (neviens no šīm valodām nav arī potenciāla uzvārda *Saullēkts, bet latviešu valodā ir uzv. *Austris* (1) un *Austriņš* (22)). Somijā ir īpaši daudz ar dabas leksiku saistītu uzvārdu. Tie ir tipiski jaundarināti 20. gs. sākuma uzvārdi (Suk. 57), piemēram: *Kajane* 'dienas atblāzma', arī 'diendusa' Ziemeļu Karēlijā (sal. latv. uzv. *Blāzma*), *Varjo* 'ēna' (sal. latv. uzv. *Ēna*) u. c. Šķiet, ka mazāk šādas semantikas uzvārdi ir krievu, poļu un lietuviešu valodā.

Kopumā dabas parādību semantikas uzvārdos iekļauti 60 latviešu uzvārdi un 175 cittautu uzvārdi. Visizplatītākie šīs semantiskās apakšgrupas latviešu uzvārdi ir: *Salna* (97), *Zvaigzne* (71), *Pērkons* (67), *Vilnītis* (64), *Saulītis* (56) un *Saulītis* (46), *Vētra* (38), *Vējš* (23).

Laika skaitīšana un gadalaiki uzvārdos

Latviešu	Igauņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Pavasaris (4) Pavasars (30)	Kevad (16)	/Kevätlahti 'pavasara līcis'/	Pavasaris Pavasaraitis Pavasarauskas II 413	Wiosna 292	Весноватов 142 Весенин Веснин Вешников Вешняков G 101	Früling 258 Lentz 419 Lenz(e) 419 Lenzen 419
Rīts (4) Rītiņš (12) Rītelis (8)	Hommik (114)	/Aamuranta 'rīta krasts'/	Rītelis II 615 Rytelis II 615 Ritmetis II 615 Rytmetis Rytmetys II 615	Ranosz 227 Ranek 227	–	Morgen 463 Morgner 463
Rudens (19) Rudenis (1)	Sügis (83)	–	–	Jesień	Оснев Осенин G 188	Herbst 320
Vasara (7) Vasariņš (17) Vasaris (1)	Suvi (370)	Kesä 218 Kesänen (259) 218 Kesäläinen (277) 218 Kesälä (205) 218	Vasaris Vasarius Vasarinis II 1168	Lato Latos Latosek	–	Sommer 625 Sommerer 625
Ziedonis (11) arī 'pavasaris'	–	–	–	–	Цветаев 125 Цветков 175, 178 Цветковски й 175	Lentz 419 Lenz(e) 419 Lenzen 419
Ziema (2) Ziemiņš (13) Ziemīts (1)	Talv (201) Talve (124) Talvi(61) Talva 23 Talvik (301) Talviste (262) u. c.	Talvio 644 Talvinen 645	Žiemis II 1331 Žiemys II 1331 Žiemininkas II 1331 Žiemininkas II 1330 Žiemelis II 1330	Zima 303 Zimak 303	Зимин 27 Зимленко 244	Winter 722 Winters 723 Wintner 723

Interesanti, ka no diennakts laikiem latviešu uzvārdu darināšanā izmantots tikai vārds *rīts*. Turpretim somu valodā ir arī uzvārdi *Ilta*, *Iltanen* < *ilta* 'vakars', kā arī salikteņi *Päiväniemi* 'dienas pussala', *Yömaa* 'naktszeme'. Visās salīdzināmajās valodās ir antroponīmi ar etimoloģisko semantiku 'ziema' un 'pavasaris', gandrīz visās – uzvārdi ar nozīmi 'rudens' un 'vasara'. Igauņu valodā ir īpaši daudz dažādu uzvārdu variantu, kas darināti no leksēmas ar nozīmi 'ziema'. Arī laika skaitīšanas termini īpaši izplatīti starp igauņu uzvārdiem: *Päev* 'diena', *Esmaspäev* 'pirmdiena', *Kuu* 'mēnesis', *April* 'aprīlis' u. c. (Saareste II 16). Tie ir pazīstami arī vācu valodā: uzv. *Sonntag* 'svētdiena', *Montag* 'pirmdiena', *Mai* 'maijs', daži arī krievu valodā: *Вторник* 'otrdiena', *Четвергов* 'ceturtdiena', *Субботин* 'sestdiena', *Неделин* 'svētdiena' [senākā nozīme] u. c. (patiesībā gan šķietami no nedēļas dienu apzīmējumiem veidoti uzvārdi lielākoties ir patronīmiski, tiem pamatā seni personvārdi, kas

doti attiecīgajā nedēļas dienā dzimušam bērnam). Latviešu valodā no šīs semantiskās grupas vēl var minēt vienīgi reti sastopamos uzvārdus *Janvāris* (1) un *Lieldiēns* (1).

Šajā grupā iekļaujami arī debespušu apzīmējumu motivēti uzvārdi: *Ziemeļis* (155), *Ziemeļs* (8), *Ziemeļnieks* (4), *Austrums* (55), *Rietums* (7) – tie ir uzvārdi, kādus latvieši labprāt izvēlējas, mainot uzvārdus (tas pats sakāms arī par dabas parādību motivētiem uzvārdiem) (Сталтмане 1981, 98). Tādi ir plaši sastopami arī kaimiņtautu antroponīmijā: sal. ig. *Lāis* ‘rietumi’, som. *Länsimäki* ‘rietumkalns’, kr. *Занадоб*, vācu *West*, *Wester*; ig. *Põhja* ‘ziemeļi’, somu *Pohjola*, *Pohjanen*, *Pohjolainen*, *Pohjonen*, kr. *Северов*, vācu *Nord* (?), *Norden*, *Nordmann*, *Nordt*.

Šajā nelielajā semantiskajā apakšgrupā tika apskatīti 23 latviešu uzvārdi un 93 cittautu uzvārdi.

Starp uzvārdu motivētāmvārdiem visai bieži sastopami dažādu konkrētu priekšmetu nosaukumi (attiecīgo uzvārdu frekvence gan parasti nav liela). Senos dokumentos fiksētais latviešu uzvārds *Pulcstyn* 1519, *Pulcksten* 1522, *Pulstene* 1515 rāda, ka tāds moderns izgudrojums kā pulkstenis Latvijā bijis labi pazīstams jau 16. gs. sākumā, lai gan šajā gadījumā te iespējams saskatīt vecāku nozīmi – ‘zvans’ (Blese 1929, 141).

Konkrētu priekšmetu semantikas mūsdienā latviešu uzvārdu pamatā ir gan apģērbu nosaukumi: *Kurpe* (1), *Zole* (1), *Puszole* (1), *Zābaks* (16), *Kažoks* (37), *Krādziņš* (1), *Cepure* (4), *Lielcepure* (1), *Baltcepure*, *Lakatiņš* (1), *Sakša* (5), *Drēbe* (2), gan trauku nosaukumi: *Kauss* (16), *Cibiņš*, *Krūze* (54), *Muciņš* (4), *Kubuls* (1), *Caurkubuls* (1), gan ar pārtiku saistīti nosaukumi: *Pīrāgs* (14), *Garozā* (9), *Rausis* (5), *Cukurs* (20), *Desa* (2), *Zupa* (6), *Putra* (16), *Maizītis* (12), *Miltiņš* (15), *Ķīselis* (8), *Sieriņš* (2), *Šķiņķis* (9), *Šķēle* (18), *Piliens* (1), gan darbārtu nosaukumi: *Arkliņš* (12), *Arklis* (1), *Cirītis* (5), *Malkcirītis* (1), *Mazcirītis* (1), *Izkaptiņš* (1), *Lemesis* (1), *Šķērītis* (16), *Venteris*, *Veseris* (1), gan vielu nosaukumi: *Sudrabs* (12), *Sidrabs* (2), *Sudrabiņš* (4) un *Jaunsudrabiņš* (2), *Zelts* (1), *Zalts* (5), *Zeltiņš* (97), *Lielzeltiņš* (1), *Tērauds* (42), *Tēraudiņš* (1), *Kapars* (1), *Misiņš* (31), *Vasks* (2), gan dažādu citādu priekšmetu un lietu nosaukumi: *Adata* (3), *Aka* (2), *Atslēga* (2), *Bremze* (11), *Dakša* (9), *Enkuriņš* (2), *Groziņš* (1), *Ogle* (5), *Pērle* (6), *Poga* (14), *Jaunpoga* (1), *Podziņš* (12), *Puteklītis* (1), *Stabulīte* (2), *Svece* (2), *Svecīte* (1), *Šņore* (9), *Žagariņš* (4), *Skurstenis* (2), *Soliņš* (1), *Velēna* (2) u. c. Grūti pateikt, kā radušies šādas semantikas uzvārdi. Dažreiz tā, iespējams, ir nejaušība vai vienkārši uzvārdu pierakstītāja skrīvera iegriba. Piemēram, K. Upelnieks apraksta gadījumu, kad rakstvedis acīmredzot gribējis būt asprātīgs un māju *Plahcen* (= Plāceņi) saimniekam piešķīris uzvārdu *Pihrags* (= Pīrāgs) (Upelnieks 1936, 274–276).

Daži latviešu saliktoņuzvārdi, kuru nav citās valodās: *Cūkdziesma* (1), *Vīnastabs* (1), *Dzeltenolekte* (1), uzv. *Cirītis* (5), *Malkcirītis* (1), *Mazcirītis* (1), *Jaunpoga* (1), *Salmkāja* (1), *Steķrausis*, *Zvirgzdgrauds* (2) (visiem gan ir ļoti neliela frekvence).

Citas konkrētas semantikas uzvārdi²⁹

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Alutis (?) (4) (aizgūvums no liet. val.?)	Olle (16) Ollek (10)	–	Alutis I 91	Piwko 214 Piwka 214	Пивень 225 Пивов 155	Bier /Bierbraer 128 Bierfreud Bierhake Bierman n 129/
Atslēga (2)	Taba (22)	–	–	Kluczek 152	Ключаров 97 Ключев- ский 176 Ключко Ключен- ко	Schlüssel Schlötel (lejas- vācu)
Cepure (4) Cepurītis (5) Cepurīts (11) Lielcepure (1) Baltcepure Platcepure	Müts (12) Kübar (286)	Hattu (?) 806 Hatakka (554) 102 /Hattu- kangas 'cepures augšne'/	–	Czapka Czapa 103 Czapak 103	Шапки 155 Шапоч- кин	Mutz Mütze 468 Hut Huth Huter Hutter 341
Cimdiņš (17) Cimds	Kinnas (42)	–	–	–	Рукави- цин 155 Рукавич- ников 94 Рукавиш- никовG 413 Перчатки н	Hand- schuh 302
Cukurs (20) Cukuriņš (2)	–	–	Cukuras I 398 (aizgūvums no latv. val.?)	Cukier	Сахар 265 Сахаров 361	Zucker 745
Darbiņš (4)	–	–	Darbutis I 461	Robótka Robota 229 Robotnik 229	Трудов	Arbeiter Arbter 90 Werk 710
Dibens (3)	Põhi (16)	Pohja (470) 477 arī 'ziemeļi'	Dugnas Dugna Dugnaitis Dugnauskas I 538	Denko	–	Grund 290
Dūms (16) Dūmiņš (36)	Suits (410)	/Savukoski 'dūmu rumba'/	Dūminis Duminis I 542	Dym 112	ДЫМОВ 187	Rauch Räuchle 525
Dzelzs (1) Dzelzis (1)	Raud (1177)	Rauta (250) 530	Gelezis Geležinis	Żelazo 307 Żelazko 307	Железняк 212	Eisen Eisel(e)

²⁹ Ierobežotā darba apjoma dēļ salīdzināmajā tabulā ir iekļauta tikai neliela daļa no konkrētu priekšmetu semantikas uzvārdiem.

Dzelzītis (4)			Geležius Geleževičius Geležiušas I 647	Żelazek 307	Железня ков 229 Железни ков G 628	214
Dzintars (55) Zintars (2) Zitars (27)	–	–	Gintaras I 671	Bursztyński 92	–	Bernstein 123
Gredzens (7)	Sõrmus (300)	Sormus 868	Žiedas Žiedelis II 11330 Skat. arī uzv. Zieds	Pierścieniak 210 Pierścionek 210	Кольцов 118	Ring Ringel Ringer Ringe Ringler Rink(e) 544
Inde (2)	Mürk (405)	–	–	Jadachoński (?) Jadek 134	Ядов 46 Ядовин G 182	–
Kauss (16) Kaušelis Kaušs (2) Kausiņš (1)	Peeker (9)	/Maljamäki 'kausa kalns'/	Kaušas II 952 Kauševičius Kaušauskas Kaušikas Kaušinis II 952	–	Чашин 157 Чашкин 157 Ковшов	Becher(er) 111 Bechert 112 Kelch 366 Kübel 400
Kažoks (37) Kažociņš (13)	Kasuk ?	Turkki (702) 695	Kailiukaitis Kailiunas Kailiūnas I 887	Skóra 'āda, kažoks' Skórek	Шубин 155 Шубенков 197 Шубни- ков G 575	Pelz 498 Pelzer Pelser Pelster Peltz 498
Ķīselis (8)	Kiisel	–	Kisielius Kysielis I 1004	Kisiel	Киселёв 154 Кисель 226	Kissel 373
Krusts (4) Krustiņš (14)	Rist (242)	/Ristimäki 'krustakalns' Ristiniemi 'krusta pussala'/	Kryžius Kryževičius Kryžiokas Kryževičius Kryžiokas Kryžulis I 1086	Krzyż 165 Krzyżak 165	Крестов 173 Крестов- ский 173 Крестин- ский 173	Kreuz Kreuzer Kreutz 397
Rūsa (10) Rūsiņš (7) Rūsis (10)	Rooste (41)	–	–	Rdzanek 228 Rdzanowski	Ржевский 106	Rost 553 Rostig 554
Skaidiņš (1) Skaida (1)	Laast 105	–	–	Trzaska 278	Щепкин 156	Spahn 627
Tabaks (13)	–	–	Tabakas II 1007 Tabachovičius II 1007 Tabačinskas II 1007	–	Табачни- ков 94 Табачонок 240 Табаш- ников 94 Табачков	–

Kā redzams no tabulas, ir vairāki konkrētu priekšmetu nosaukumi, no kuriem darināti uzvārdi salīdzināmajās valodās. Tomēr nav daudz tādu leksēmu, kuru semantika būtu sastopama pilnīgi visās valodās ('gredzens', 'dzelzs', 'dūms').

Somu valodā ir arī tādi uzvārdi, kam pamatā konkrēta priekšmeta vai lietas nosaukums, kuriem atbilstīgi nav sastopami Latvijā: *Naulapää* 'naglasgalva', *Nuotio* 'ugunskurs', *Mylly* 'dzirnavas', *Ylitalo* un *Alatalo* < *talo* 'māja', *Luostari* 'klosteris', *Puolimatka* 'pusceļš'. Tas pats sakāms arī par igauņu uzvārdiem: te var pamanīt gan pārtikas produktu nosaukumus: *Kohv* 'kafija', *Leib* 'maize', *Puskar* 'kandža', gan trauku nosaukumus: *Kann* 'kanna', *Katel* 'katls', *Pütt* 'muca', *Toop* 'stops', *Tõrs* 'kubls', *Viinalass* 'vīnaglāze', gan dažādu vielu vārdus: *Klaas* 'stikls, glāze', gan darbarīku nosaukumus: *Alasi* 'lakta', *Ader* 'arkls', *Raudvassar* 'dzelzsāmurs', *Vikat* 'izkaps', *Vokk* 'vērņemamais ratiņš' u. c. (Saareste I, 144, II, 12–13, citēts pēc Henno 2000, 37). Tiesa, dažiem no šiem somu un igauņu uzvārdiem ir semantiskas paralēles vācu valodas antroponimikonā: sal. vāc. uzv. *Weinglass* 'vīnaglāze', *Eisenhammer* 'dzelzsāmurs', *Habweg* 'pusceļš', taču latviešu uzvārdos šādi analogi nav sastopami. Arī lietuviešu, poļu un krievu valodā ir tādi uzvārdi, kas darināti no pārtikas produktiem: liet. uzv. *Puskepalis* un *Puskepalaitis* < 'pusklaips', *Blynas* < 'pankūka', kr. *Блинов* un *Оладьин* < 'pankūka', poļu *Maślanka* 'paniņas, atvasināti no apģērba nosaukumiem: kr. *Галстухов* < 'kaklasaite', *Калошин* < 'gumijas apavi' u. c., bet latviešu valodā analogas semantikas uzvārdi nav reģistrēti.

Tomēr šajā tematiskajā grupā ir pamanāmas arī vislielākās atšķirības starp salīdzināmajām valodām. Būtu interesanti rast psiholoģisku pamatojumu tam, kāpēc vienā valodā kāds priekšmeta nosaukums šķiet piemērots uzvārda veidošanai, bet citā valodā – ne. Piemēram, somu valodā nav uzvārdu, kuru pamatā būtu leksēmas ar nozīmi 'māte', 'tēvs', 'māsa', 'znots', 'adata', 'pulkstenis', 'ogle', savukārt latviešu valodā nav tādu uzvārdu kā **Pils* (ir tikai kā salikteņa sastāvdaļa), **Prieks*, **Ugunskurs*, **Cirvis*, **Kanna* u. c. Igauņu uzvārdos ir daudzu ēdienu nosaukumi, kādu nav citās salīdzināmajās valodās: ig. uzv. *Juust* 'siers', *Leib* 'maize', *Sool* 'sāls', *Kört* 'miltu vira', *Viin* 'vīns', cilvēka ķermeņa daļas: *Nahk* 'āda', *Süda* 'sirds', *Käsi* 'roka', *Keel* 'mēle', *Hammas* 'zobs', *Silm* 'acs', *Kõrv* 'auss', *Kops* 'plauša' (latviešu valodā šīs semantikas uzvārdi lielākoties veidoti ar piedēkli *-in-*: sal. *Actiņš*, *Kauliņš*, *Pirkstiņš*).

Poļu valodā šādas konkrētas priekšmetu semantikas uzvārdu ir ļoti maz. Daži tādi piemēri, kam nav analogu latviešu valodā: *Baraban* 'bungas', *Czajnik* 'tējkanna', *Reņkavek* 'piedurkne', *Siewnik* 'sētuve', *Szram* 'rēta' u. c. Nav īpaši daudz tādu uzvārdu arī vācu valodā: *Brück* 'tilts', *Sieb* 'siets', vēl mazāk krievu valodā: *Бору* 'biešu zupa'. Šķiet, ka lietuviešu un krievu antroponimiskajā sistēmā tādu gadījumu, kad kāds konkrēta priekšmeta nosaukums bez izmaiņām būtu kļuvis par uzvārdu, ir vismazāk.

Šīs semantiskās apakšgrupas (līdzīgi kā daudzu citu grupu) uzvārdi pārsvarā ir darināti ar kādu – visbiežāk deminutīvu vai patronimisku – piedēkli (tā ir gan latviešu, gan arī lietuviešu, poļu, krievu valodā).

Šajā – citu konkrētu priekšmetu motivētu uzvārdu grupā – analizēti 247 latviešu uzvārdi un 525 cittautu uzvārdi.

Ievērojami mazāk ir uzvārdu, kas var būt darināti no abstraktas nozīmes leksēmām (turklāt gandrīz visi tie ir lielā mērā hipotētiski: iespējams, ka darināti kā galotņu vai piedēkļu derivāti no verbiem vai adjektīviem, bet nejauši pēc formas sakrituši ar attiecīgiem abstraktiem substantīviem). Protams, uzvārdu grupējums konkrētas un abstraktas nozīmes antroponimos zināmā mērā ir subjektīvs.

Abstraktas semantikas uzvārdi

Latviešu	Igaņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Daina (4)	Laul (293)	–	Dainys I 446 Dainelis	Śpiewak	–	–
Dancis (10) Dancītis (1)	–	–	Šokas, Šokis Šokelis II 968	Pląsek Płaszczak 214 Płaski 214	Пляскин Пляшеч- ник 261 Танцюра (?) 225	Tanz 655 Tantz 655
Doma (7) Domiņš (1)	Mōte	–	–	–	Мыслив- цев 236 Мыслив- чик 237	–
Dzīvītis Dzīvīte (2)	Elu 20	–	Gyvaitis I 679 Givelis I 679 Gyvis I 679	Życieński Życiński Życki	–	–
Griba (?) (1)	–	–	Noras II 332 Noraitis II 332 Noreika II 333 Noreikis II 333 Norevičius Norelis II 333	Życzenie Życzkowski Życzyński	–	–
Ilga	–	Kaipainen (1363) 182 Kaipio (289) Kaipiainen (416) Kaipanen (94) 182	–	Smutek	–	–
Laipe (3) Laimiņš (21) Laimīte (2) Laimons (3) Laimvaldis	Ōnnis Ōnne Ōnnik Ōnnepalu Ōnneleid	Onnela (511) 426 (< vv.)	Laima II 16 Laimas II 16 Laimē II 16 Laimelis II 16 Laimikas II 16 Laiminas II 16 Laimus II 16 Laimučis II 16	Szczęś 259 Szczęśniak 260 Szczęśniak 260	Счаст- ливцев 190	Gluck 276 Glück 276
Loze (9)	Loos 211	Arponen (923) 71 Arpiainen (338) 71	Burvys I 361 (?)	–	–	Lohs(e) 429 Lose 431
Niķis (2)	–	Oikkonen (324) 419 < <i>oikko</i> ‘niķis’ <i>oikukas</i> ‘niķīgs’	–	–	–	Grill(e) 287 Muck(e) Mück(e) 465
Padoms (5)	Nōu 310	Neuvonen (1760) 395 Neuvo 395 Hyväneuvo ‘labs padoms’ 395	–	Radek 226 Radka 226	Советов	Rat 524 Rath Raths 524
Prāts (3)	Mōistus	–	–	–	Умов	Sinn

Prātiņš (6)	'prāts, saprāts' Meel					
Saltums (4)	Külm 147	Kylmä (97) 272 Kylmälä (488) 272 Kylmänen (574) 272	Šaltis II 883 Šaltys II 883	Mróz Mrózek	Мороз 19, 161 Морозов 160, 313 Морозен- ков Мороз- кин G 320	Kalt 359
Siltums (4)	–	–	Šiltulis II 928 Šiltutis II 928 Šilumaitis II 928	Ciepłota Ciepły 100 Ciepło 100	Теплов 143, 363 Тепляков 121	–
Spožums (3)	Helk 43	–	–	–	–	Glantz Glanz 274

Te vēl varētu pievienot tādas samērā retus latv. uzvārdus kā *Briedums* (3), *Brīnums* (1), *Dusa* (2), *Gods* (1), *Godiņš* (15), *Brīvība* (4), *Kaire* (12), *Vajadzība* (2), *Žēlastība* (1), kā arī *Agrums* (15), *Asums* (5), *Biezums* (1), *Birums* (5), *Dzidrumis* (4), *Jaukums* (1), *Jautrums* (1), *Klusums* (1), *Līkums* (11), *Mellums* (1), *Mīkstums* (5), *Paisums* (4), *Plūdums* (23), *Raitums* (22), *Rūgums* (3), *Senums* (2), *Slapjums* (4), *Straujums* (5), *Sūrumis* (3), *Šaurums* (2), *Tālums* (12), *Vijums* (17), *Vītums* (16), *Zaļums* (14), *Zilgums* (1) u. c. Kā apgalvo V. Staltmane, daudzi no šiem uzvārdiem latviešu antroponīmijā ienākuši vai arī to frekvence palielinājusies tieši 1939.–1940. g. (СТАЛТМАНЕ 1981, 101). Tomēr visticamāk, ka liela daļa no šiem antroponīmiem, īpaši ar izskaņām *-ums*, darināti nevis no abstraktiem lietvārdiem, bet gan no attiecīgiem rakturotājadjektīviem vai attiecīgiem verbiem. Tādā veidā uzvārdu forma tikai nejausi ir sakritusi ar abstraktā lietvārda formu. No pirmatnējās semantikas viedokļa šos uzvārdus bieži varētu traktēt kā cilvēka rakstura motivētus antroponīmus (skat. nodaļu 2.1.1.2.).

Citās valodās dažreiz sastopami abstraktas nozīmes uzvārdi, kādu nav latviešu valodā. Šķiet, ka igauņu valodā ir vairāk šādas nozīmes uzvārdu: *Kangus* 'stiprums, spēks', *Kartus* 'bailes', *Rõõm* 'prieks' (sal. latv. uzv. *Priecums* (3) ?), *Otsus* 'lēmums, spriedums', *Vaen* 'naids', *Tüli* 'ķilda', *Virkus* 'čaklums' (Saareste II, 16, citēts pēc Henno 2000, 38).

Daži abstraktu uzvārdu piemēri ir arī poļu valodā: *Koniec* 'beigas', *Muzyka* 'mūzika', *Świst* 'svilpiens', *Zmorek* < *zmora* 'murgi', kā arī krievu valodā: *Время* 'laiks', *Судьбин* < *судьба* 'liktenis', *Спыхов* < *спых* 'bailes'.

Visās salīdzināmajās valodās ir uzvārdi ar nozīmi 'laime', 'aukstums'. Latviešu valodā visizplatītākie šīs semantiskās apakšgrupas uzvārdi ir: *Plūdums* (23), *Raitums* (22), *Laimiņš* (21), *Vijums* (17), *Vītums* (16), *Agrums* (15), *Godiņš* (15), *Zaļums* (14), *Kaire* (12), *Tālums* (12). Šajā abstraktās semantikas uzvārdu grupā analizēti 58 latviešu uzvārdi un 98 cittautu uzvārdi.

Kopumā šajā darbā analizēti 305 latviešu un 623 cittautu uzvārdi (jeb 11,3% un 7,2%) ar citu konkrētu un abstraktu semantiku. Skat. statistisko tabulu Nr. 2.

Nobeigumā pilnīgi jāpiekrīt E. Bleses secinājumam: „Paliek vēl daudzums atsevišķu jēdzienu, kas nav rubricējami stingri sēmasioloģiskās kategorijās, kā arī daudzie savā būtībā un nozīmē mums jau tagad vairs nesaprotamie vārdi.” (Blese 1929, 130).

Arī šajā nodaļā analīzei izmantotais uzvārdu sagrupējums ir relatīvs. Tomēr salīdzinājums ar kaimiņu uzvārdiem liecina, ka šīs semantiskās grupas un apakšgrupas ir kopīgas (varbūt pat universālas) visu valodu uzvārdiem, atšķiras vienīgi to īpatsvars vienā vai otrā valodā.

3.2. No īpašvārdiem veidoti uzvārdi

Uzvārdi tiek darināti ne tikai no dažādas nozīmes sugasvārdiem, bet arī no īpašvārdiem: no personvārdiem (daudzu tautu uzvārdos tādi patronīmiski antroponīmi dominē) un no vietvārdiem. To dažreiz dēvē par depropriatīvo uzvārdu grupu (Сталтмане 1981, 103) jeb personvārdiem, kas darināti no citiem onīmiem – gan antroponīmiem, gan toponīmiem. Šajā darbā pēc etimona attiecīgi uzvārdi ir iedalīti un analizēti divās lielās apakšgrupās:

- antroponīmiskas izcelsmes uzvārdi,
- toponīmiskas izcelsmes uzvārdi.

3.2.1. Antroponīmiskas izcelsmes uzvārdi

Patronīmi, kas vēlāk kļuvuši par uzvārdiem, ir zināmi daudzām tautām. Tēva vārdu vienskaitļa ģenitīvā personas vārdam mēdza pievienot jau senie grieķi. To pašu senos laikos darīja arī dažādas ģermāņu ciltis. Jau 13. gs. tā bija izplatīta parādība vidusaugšvācu starpā (Blese 1929, 9). Dabīgi attīstoties uzvārdu sistēmai, patronīmi dažādās valodās kļuvuši par vieniem no visizplatītākajiem uzvārdiem, kam ir skaidra motivācija (Сталтмане, Качанова 1985, 129). Vācu patronīmiskais piedēklis bija *-ing*, kas jau vidusaugšvācu laikmetā kļuva neproduktīvs, tā vietā stājās *-er* (Socin 1903, 593). No salīdzināmajām personvārdu sistēmām Krievijā, Polijā un Lietuvā patronīmisku uzvārdu ir visvairāk, turpretim Somijā tādu tikpat kā nav. Latvijā un Igaunijā uzvārdi tika piešķirti likuma ceļā, dažreiz pat bez motivācijas, tāpēc patronīmu te ievērojami mazāk nekā citās salīdzināmajās valodās. E. Blese atzīst, ka latviešu patronīmiskais piedēklis ir *-ēns*, it īpaši augšzemnieku formā *-āns* (Blese 1929, 10). Arī V. Staltmane par patronīmiskiem darinājumiem uzskata latviešu uzvārdus ar piedēkļiem *-āns*, *-ēns*: *Andžāns*, *Pāvilāns*, *Paulāns*, *Janitēns*, *Jurgēns*, *Klāvēns* (Сталтмане 1981, 104), taču šādu uzvārdu Latvijā nav daudz, tie ir reģistrēti galvenokārt Latvijas austrumdaļā. Tomēr V. Staltmane savā monogrāfijā min 550 deantroponīmiskas izcelsmes uzvārdus (Сталтмане 1981, 103), kas veidojušies gan no literārās valodas priekšvārdiem, gan no to deminutīvām formām un hipokoristikām.

Daži priekšvārdi bez izmaiņām ir kļuvuši par uzvārdiem: *Antons*, *Augusts*, *Bērtulis*, *Brencis*, *Francis*, *Kārlis*, *Matīss*, *Pauls*, *Reinis*, *Valters* u. c. Tomēr visu laiku izplatītākie priekšvārdi *Jānis* un *Pēteris* uzvārdos ir sastopami reti (Сталтмане 1981, 103): *Jānis* (2), *Peters* (3). Latvijā ir pazīstami arī citvalodu antroponīmiskas cilmes uzvārdi: *Edolfs*, *Gabriels*, *Gotfrīds*, *Kristofors*. Pēc V. Staltmanes domām, šādi uzvārdi, visticamāk, ir piederējuši muižniekiem (Сталтмане 1981, 103). Latvijā ir arī slāvu personvārdiskas cilmes uzvārdi: *Aleksejs*, *Boriss*, *Dimitrijs*, *Ivans*, *Kuzma*, *Nikolajs*, *Polikarps*, *Vasīlijs* (Сталтмане 1981, 104).

Arī Somijā īstu patronīmisko uzvārdu ir maz: *Kustaanpoika*, *Miinanpoika* (som. *poika* ‘dēls’), kādreiz bijuši arī *Kaalentytär*, *Lauryntytär* (som. *tyttär* ‘meita’), taču mūsdienās tos vairs nelieto (Suk. 38). Somijā daudz biežāk nekā Latvijā ir sastopami antroponīmiskas cilmes uzvārdi, kam pamatā nereti ir senie Bībeles vārdi un citi kristīgie vārdi, lai gan dažus

pat grūti atpazīt, piemēram: *Brusila* (222) < *Ambrosius, Franci* (163) < *Franciscus, Haikonen* (1317) < vācu *Haic, Haica, Haika, Heikka* (453), *Heikkala* (355), *Heini* (104), *Heininen* (606), *Heinonen* (606) < *Heinrich, Jonninen* (140) < *Joonas, Jäppinen* (640) < *Jakob, Karppanen* (891), *Karppinen* (6019), *Karpi* (501) < *Polykarpos, Koponen* (7072) < *Prokopios, Lipponen* (2749) < *Filippos, Mattila* (11780) < *Matti, Nikki* (319), *Nikkilä* (1451), *Nikkinen* (1341) < *Nikolaus, Penna* (111) < *Benjamin* u. c. Vairākums šo vārdu ir radušies no svešas cilmes personvārdiem. Tomēr daudziem antroponīmiskas cilmes uzvārdiem ir augsta frekvence: skat. *Mattila* (11780), *Koponen* (7072), *Rissanen* (6349), *Laurila* (5267), *Jussila* (4270), *Hannula* (3084), *Lipponen* (2749), *Pekkala* (2319).

Arī somu valodā ļoti reti vārds bez pārmaiņām pārtop par uzvārdu. Piemēram: *Eeva* (254) < *Eeva, Ieva* (Suk. 77), *Joonas* (226) < *Joonas* (Suk. 165), *Markus* (316) < *Markku* (Suk. 342), *Olli* < *Olli* (Sukk. 424), *Paulus* (138) < *Paulus*.

Igauņu senie patronīmi ir darināti ar ģermānisko komponentu *-son* vai *-sen*: *Adamson, Jakobson, Juhanson, Jürgenson, Madisson, Paulson, Peterson, Berendsen, Jansen*, kā arī paretam ar igauņu cilmes *-poeg* ('dēls'): *Pärtelpoeg* (Saareste I, 143, II, 14).

Dažreiz Igaunijā ir sastopami īpatnēji darināti uzvārdi no mājvārda un tēvvārda: *Jüriado* < mājvārds *Jüri* + tēvvārds *Ado*, *Metsamärt* < mājvārds *Metsa* + tēvvārds *Märt* (Saareste I, 143, II, 14).

Igauņu uzvārdu pētnieks A. Säreste 1930. g. ir rakstījis, ka vārdi ar izskaņu *-ne* ir patronīmi: *Sangane, Ulune, Mõrane* (Saareste I, 139, citēts pēc Henno 2000, 21).

Lietuviešu valodā ir daudz patronīmiskas izcelsmes uzvārdu. Tie darināti no tēva jebkura personvārda ar lietuviešu (*-aitis, -onis, -ūnas, -ėnas* u. c.) vai slāvu (*-ovičius, -evičius, -avičius*) patronīmiskajiem piedēkļiem (LKE 467). Poļu valodā ļoti populāri ir antroponīmiskas cilmes uzvārdi ar patronīmiskajiem piedēkļiem *-wicz, -ski* vai *-cki* (Bystron 1936, 72). Arī krievu valodas patronīmiskajos uzvārdos ir šīs pašas izskaņas: *-ович, -евич*, kā arī *-ов, -ев, -ин* (Унбегаун 1989, 14). Gan krievu, gan arī poļu un lietuviešu, kā arī vācu pirmie uzvārdi radās no senajiem priekšvārdiem un kristīgajiem vārdiem.

Antroponīmiskas (arī patronīmiskas) izcelsmes uzvārdi

Latviešu	Igauņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Abrāms (1) Ābrams (5)	Abram (91) Abrams (35) Abramson (33)	Aapro (228) 57	Abromas I 60 Abraitis I 58 Abramaitis I 59 Abramauskas Abramavičius Abramikas Abramonis I 59 Abromaitis Abromauskis Abromavičius Abromikas I 60	Abram Abraham Abramczuk Abramczyk Abramek Abramowicz Abramowski Abramski	Абрамов 49 Абраменков 207 Абрамович 257 Абрамчик 258	Abraham 74 Abrams 74 Abramsen 74 Abromeit 74 Brahm 148 Brahms 148 Bramsen 148
Aivars (18)	Aivar	—	—	—	—	—
Alberts (19)	Albert (137)	Perttilä (324) 459 Perttula (1252) 460	Albertas I 77 Albertavičius I 77 Albertynas I	Albert Alberty	Албертов 180	Albert 81 Alberter 81 Alberti 81 Alberts 81

		Perttu < <i>Bartolomeus</i> vai <i>Albert</i> (256) 460 Alppi < <i>Albert</i> (121) 67	77			
Aleksandrs (2) Aleksanders (1)	Aleksandr (18665) Aleksan- dre (6)	–	Aleksanderis I 81 Aleksandraitis Aleksandras Aleksandra Aleksand- ravičius I 81	Aleksander Aleksenderek Aleksandrow Aleksandro- wicz Aleksandruk	Александр- ров 40, 84 Александр- дрович 184 Александр- дровский 170	Alexander 82
Aleksis (16)	Aleksis (14)	–	Aleksa I 82 Aleksaitis I 82 Aleksas I 82 Aleksejus I 82 Aleksenis I 82 Aleksiejus I 82	Alekso Aleksinski Aleksowicz	Александркин Александров Алексахин Алексашин 84 Алексеев 24 Алексейчик 234	Alex 82 Alexi 82 Alexy 82
Andriņš (3) Andžāns (7) Andžulis (1)	Andrus (6) Andruse (10) Andrus- son (7)	Anttila < <i>Andreas</i> (9207) 70 Anttilainen (102) 70 Anttinen (142) 70	Andrius I 101 Andriukaitis I 101 Andriukas I 101	Andryka Andrykowski Andrysiak Andrysiewicz Andryszak Andryzyk Andrzejczak Andrzejczuk Andrzejewski	Андреев 39 Андреев- ский 171 Андрейчик 229 Андрианов 49 Андриевский 210 Андрийчук 208	Ander 86 Anderer 86 Andrä 87 Andrae 87 Andre 87 Andreae 87 Andreas 87 Andree 87 Andres 87
Aniņš (?) (8)	–	–	Aniūnas I 108 Oniunas II 349 Oniūnas II 349 Anušaitis I 112 Anušauskas Anuševskis I 112	–	Аннин 89 Анин 89	–
Antons Antošs (1) Antāns (1) Ontužāns L I 90	Anton (569) Antoni (12) Antonis (41)	Anttalainen < <i>Antonios</i> (326) 69 Anttonen < <i>Anton</i> (2487) 70	Antonaitis Antonas I 110 Antanaitis Antanauskas Antanavičius Antanēlis Antanēnas Antanevičius Antanynas Antanionis I 110	Anton Antoniak Antoniewich Antoniewski Antonik Antoniuk Antonowicz Antoń Antończuk	Антоньев Антонов 42 Антоник 233 Антонич 204 Антоновский 344	Anthon 89 Anthoni 89 Anton 89 Antoni 89
Augusts (27) Augustāns (1) Augustiņš (2) Gustiņš (8) Gustavs (6)	August 1810 August- Johannes 12	–	Augustas I 137 Augusta I 137 Augustinas Augustanavi- čius	August Augustin Augustowski Augustynek Augustyniak	–	August 95 Augustin 95 Augstien 95 Augustin 95 Augustat 95

	Augustin 12 Auguste 22		Augustinaitis Augustinavi- čius I 137 Augustaitis Augustauskas I 137			
Ādams (1)	Aadu (8)	–	Adomas I 65 Adomaitis I 65 Adomauskas Adomavičius I 65 Adomvecičius Adomeckis Adomēlis I 66 Adomēnas I 66	Adam Adamaszek Adamczewski Adamczuk Adamczyk Adamovicz Adamus Adasiak	Адам 235 Адамантов 184 Адамик 208 Адамов 184 Адамович 231	Adam 76 Adami 77 Adams 77 Adamy 77
Dāvids (18) Dāvids (1) Dāvidnieks (1) Mazdāvīds (1)	David 146	Taavitsainen < <i>Davidson</i> (756) 638	Davidas I 476 Davidaitis Davydaitis Davidauskas Davidavičius Davidēnas Davidonis Davydonis I 476	Dawid Dawidek Dawidowicz Dawidowski	Давидович 231	David 176 Davidis 176 Davids 176 Davidsen 176 Davidson 176 Davis 176
Daniels (5) Dāniels (5) Danjels (1) Danilāns (2)	Daniel 165	Tani (378) 647 Tanila (106) 647	Daniela I 455 Danielis I 455 Danielius Danielaitis Danielevičius I 455	Daniel Danielak Danielczuk Danielczyk Danieluk	Данилевич 232 Даниленко 232	Daniel 173 Danielis 173 Daniels 173 Danielsen 173
Donāts (5)	Donat 21	–	Donatas	Donat Donatowicz	–	Donat(h) 194
Ernests (9) Jernestiņš (1)	Ernest 9	–	Ernestas I 582	Ernest Ernst	–	Ernst 224 Ernesti 224
Evalds (7) Ēvalds (7)	Evald 12	–	Evaldas I 584 Evaltas I 584	–	–	Ewald 227
Gabriels (1) Gabris (?) (4)	Gabriel 20	Hauru (?) < <i>Gabriel</i> (250) 103	Gabrielius Gabrijelis Gabrialovičius Gabrielaitis Gabrielavičius Gabrieliūnas I 602	Gabriel Ganrielski Gabryel Gabrylewicz	Гаврилов ?	Gabriel 260
Grietiņš (?) (3) Grietēns (14)	–	–	–	Greta Gretke	–	Grether (?) 285
Herberts Berts (2)	Herbert- Johannes 6	–	–	–	–	Herber 319 Herbert 320 Herbertz 320 Herbart(h) 319
Ignāts Ignātiņš (1) Ignatāns L I 90	Ignat 7	Ignatt (25) 811 Iinatti (127) 149	Ignatas I 763 Ignatavičius Ignatikas I 763 Ignatiukas	Ignacak Ignaciak Ignaciuk Ignaczak	Игнатов 42 Игнатчик 234 Игнатъев	–

			Ignatonis I 763 Ignacas I 763 Ignaciūnas Ignaliukas I 763 Ignašius I 763	Ignaczak Ignaczuk Ignasiak Ignatiuk Ignatowicz Ignatowski	42, 313	
Ilziņš (9) (?) Ilzīts Elziņš (1) (?)	–	–	–	–	–	Ilse 343 Isemann 343
Ivans (10) Īvans (1) Ivāns (8) Ivanāns (2) Īvānelis (1)	Ivan 22 Ivane 7 Ivani 7	Iivonen < <i>Iivo, Iivana</i> (1482) 149	Ivanauskas Ivanavičius Ivancevičius Ivančikas Ivančius I 776 Ivancikas I 776 Ivaniukas I 776 Ivanovas I 776	Iwan Iwanek Iwaniak Ivanicki Ivaniuk Ivańczak Ivanczuk	Иванов 25 Иванин 81 Иванкин 81 Иванков 81 Иванович 184 Иванцов 81 Иванников Иванчиков Иванисов Иванченко Иванюк 81 Иванко 81	Iwan 345 Iwanowski 345 Iwanowsky 345
Jānis (2) Jancis (8) Janišs Janka (2) Janke (1) Janelis (4) Jānītis (7) Jānīts (6) Janitēns (2) Jonis (1) Jonītis Jonelis (1) Jonāns (1) Jonass (6) Andžjānis (1) Dzirjānis (1) Garjānis (1) Pēterjānis (1) Marjānis (1) Joniškāns L I 90	Jaan 11 Jaano 6 Jaanus 397 Jaaniste 197 Jaanso 188 /Jaanmäe 90/ /Jaanimets 62/ /Jaanisoo 41/ /Jaanoja 28/ Jaanits 19 Juhan 1681 Johannes 2356 Jaan- Johannes 8	Hannu (165) 97 Hannukainen (459) 97 Hannuksela (393) 97 Hannula < <i>Johannes</i> (3084) 98 Jussila (4270) 171 Jussilainen (146) 171 Jutila < <i>Johannes</i> (953) 171 Jonninen < <i>Joonas</i> (140) 165 Joonas < <i>Joonas</i> (226) 165	Janka I 800 Jankas I 800 Jankus I 800 Jancis I 796 Jancys I 796 Jončis I 796 Jonas I 841 Jonasas I 841 Janytis I 800 Jonytis I 800 Janišius I 800 Janyšius I 800	Janasik Janasz Janaszek Jancewicz Jancik Janczewski Janczuk Janczuk	Янчев 78 Янчурев 78 Янчурь 78 Янов 45, 46 Янкевич 232 Янкович 232 Янковский 234	/Jahn 346 Jähn 346 Jahne 346 Jähne 346 Jahnel 346/ Jänisch 346 Jähnig 346 Jahnke 346
Juris (1) Jurītis (1) Jurjāns (29) Jurāns (1) Jurģis (13) Jurģēns (6) Jurkāns Jurušs (2) Juriks (7) Jurka (19)	Georg 32 George 15	Jyrkinen < <i>Jyrki</i> (396) 174 Jyrkiäinen (106) 174 Jyrkkä (168) 174	Juris I 868 Juras I 863 Jūras I 863 Jurys I 863 Juraitis I 863 Jurga I 866 Jurgauskas Jurgaitis I 866 Jurgelis I 866 Jurka I 868	Jurek Jurewicz Jurkowski Jurga Jurgas Jurgiel Jurgielewicz	Юранов 53, 81 Юрасов 81 Юревич 231 Юрин 81 Юряев 81 Юрятин 76, 81	Jörg 353 Jörgens 353 Jürges 356 Georg 268 George(s) Georgi 269 Georgy 269 Jürgen 355 Jürgens 355

Jurķe (1) Jurķis (6) Jurkāns L I 90 Jurjūris (3) Jānjūris (1) Klāvjūris (1) Jurdžs L I 90						
Jurjānis (2) Jurjāns (29)	–	–	Jurjonas I 868 Jurjonis Jurjonaitis I 868	–	–	–
Kaspars (12)	Kaspar 843	Kasper (?) (153) 204	Kasparas I 940 Kasparaitis I 940	Kasperek Kaspawicz Kasper Kasperczuk Kasperczyk Kasperkiewicz Kasperwicz Kasperski Kasperek	Каспаров 230 Касперов 230 Касперович 231	Kaspar 363 Kaspari 363 Kasper 363 Kaspers 363 Caspar 165 Caspari 165 Casper 165 Gaspar 262 Gasper 262 Jasper 349
Klāra v.	Klara 264	–	–	Klara	–	Klar(e) 374
Kristaps (10) Krištopāns Kristopāns L I 90 Krišs (2)	Krist 27	Risto < <i>Kristoffer</i> vai <i>Kristian</i> (210) 545 Ristola (881) 545 Ristolainen (660) 545	Kristupas Kristapavičius Kristopas Kristupaitis Kristupavičius I 1080	Krzystof (?) Krzystofek	–	Krist 398 Christ 167
Kristiņš (9)	Kristin 17	Kristo (211) 256 Kristola (123) 257	Kristinaitis Kristinas Kristinavičius Kristinis I 1080	–	Кристов (?) 221	–
Krišjānis (21) Krišjāns (1) Krišs (2) Krišuks (1)	Kristjuhan 82 Kristjan 26 Kristian 169	Risto < <i>Kristoffer</i> vai <i>Kristian</i> (210) 545 Ristola (881) 545 Ristolainen (660) 545	Krišjansonas I 1081 (aizgūvums no latv. val.)	Christian Christoff	–	Kristan 398 Christan 167 Christian Christians Christianus 167
Lauris (27) Lauriņš (8) Lauris (12) Laurēns (1)	Lauri 478 Laurits 252 /Laurimaa 111/ /Laurimäe 87/ Laurik 47 Lauritse 6	Lauri (467) 297 Laurila < <i>Laurentius</i> (5267) 297 Laurikainen (868) 297 Laurikkala (118) 297	Laura II 34 Laurutis II 36 Laurutēnas II 36 Laurisevičius II 36 Laurišonis II 36	Laur Laurans Laurentowski	Лавреев Лавренин Лавринов Лавриков Лаврин Лавровский	Laurentius 414 Laurenz 414 Lauritz 414 Lorentz 430 Lorenz 430
Lielpēters (6) Lielpēteris (2) Dižpēters (1)	–	–	Didžiapetris I 492 Dižpēteris I 493	–	–	Grosspeter 289 Großpeter 289

Ludvigs (11) Ludviķis (1)	Ludvig 106	Luttinen < <i>Ludvig</i> vai <i>Ludolf</i> (666) 322	Liudvikas Liudvigas Liudvikaitis II 98	Ludwig Ludwiak Ludwicki Ludwiczak Ludwikowski	Людвигов 181	Ludwig 433 Ludewig Ludwigs 433
Lūkass (2) Luks (1) Lūkss (2)	Lukas 195	Lukka (364) 319 Luukka (314) 323 Luukas (137) 322 Luukkainen (633) 323 Luukkonen (3690) 323	Lukas II 112 Lukys II 112 Lukauskas II 112	Lukasz Lucas Łukasik Łukaszek	Лукин 40 Лукинов 85 Лукиянович Лукьянов	Luck 432 Lück 432 Lucke 432 Lücke 432 Lucks 432 Lukas 434
Maksims (2)	Maksim 2691	Maksimainen (317) 333	Maksimās II 139 Maksimavičius II 139 Maksimovas II 140	Maksim Maksimczuk Maksimczyk Maksimiuk Maksym Maksimowicz Maksymiuk Maksymowicz	Максименко 205 Максимёнок 233 Максимов 40, 313, 359	Мах 448
Markus (6) Markuss (2) (?) (aizguvums no liet. val.?)	Marku 6 Markus 274	Markus (316) 342 Markkola (224) 342 Markkula (1019) 342	Markus II 164 Markutis II 164	Marek Markiewicz Markowski Marciak Marcinak Marcinek Marciniak	Маркисов (?)	Markus 442 Marcus 441 Marks 442
Mārtiņš (6) Martins	Martin 4571 Martina 26	Martti (236) 343	Martinas Martynas Martinaitis Martinēlis Martynēlis II 168	Martin Martinek Marcyniak	Мартынов 47, 313 Мартынюк 235	Martin 443 Martins 444 Marten 443 Martins 444 Merten 454 Mertens 454
Matīss (29) Matīšiņš (1) Matisēns (1) Matisēns (1) Mačiņš (3)	Matti 739 Mattias 147 Mattis 30	Mattila < <i>Matti</i> (11780) 347 Mattinen (575) 347	Matys II 181 Matisiūnas II 181	Mateusz Mateuszczyk Mateuszów	Матей 235	Matthias 446 Mathias 445 Mathis 445
Mīks (4) Mīkus (2) Mīka (1) Mīķis (6) Mīķelis (6) Mikutis (aizguvums no liet. val.?) Mīķelēns (4) Silamiķelis (5) Mīķītis (1) Silamiķītis (1)	Mīk 6 Mīkk 886 Mīkko 60 Mīko 56 Mīkola 16 Mīkael 14 Mīku 10 Mīka 9	Mikkilä < <i>Mikael</i> (622) 360 Mikkola (6568) 360 Mikkonen (6944) 361	Mīksa II 233 Mīkšas II 233 Mīkšys II 233 Mīkuta II 236 Mīkutas II 236 Mīkutis II 236 Mīkelis II 228 Mīkelinskas II 228 Mīkeliūnas II 228	Mikołaj Michalowski Michalski Michałowicz Michalik Michałek Michniak	Микитин 54, 204 Микин	Mick 457 Mika 458 Miksch 458 Mikus(ch) 458 Michael 457 Michaelis Michl 457 Michaelsen Michalak Michalk 457 Michels 457 Michler 457
Norberts	Norbert 11	–	Norbertas II 332	Norbert Norberciak	–	Norbert 479

Osvalds (2)	Osvald 626	Ossi (104) 428	Osvaldas II 354	Oswald	–	Oswal(d) Ostwald 489 Osswald 488 Oßwald 488 Oschwald 488
Pauls (54) Pauliņš (8) Paūļuks (14) Pavļuks (1) Pāvuls (45) Pavuls (2) Pāvulītis (2) Pāvels (1) Muktupāvels Pāvulāns (11) Paulāns (2) Pāvilāns (1)	Paul 2087 Paula 193 Pauline 263 Paul- Johannes 10 Paul-Erik 7 Paavo 337 Paavel 52	Paulus (138) 450 Paavilainen (2143) 433 Paavola (3344) 433 Paavolainen (294) 433	Paulas II 408 Paulauskas II 408 Paulavičius II 408 Paulinas II 410 Paulinskas II 410 Paulionis II 410 Pavolas II 415 Pavolis II 416 Pavolius II 416	Pawel Pawelczyk Pawelec Pawelek Pawlaczyk Pawlicki Pawlik Pawlowski	Павлов 25, 40, 41, 230, 312 Павлик 208 Павликов 82	Paul 495 Paulat 495 Paule 495 Pauleit 496 Pauler 496 Pauli 496 Paulick 496 Paulig 496 Paulik 496 Paulin 496 Paulisch 496 Paulke 496 Paulmann Pauls 496 Paulsen 496 Paulssen Paulus 496 Paulusch Pauly 496
Pēters (2) Pēterēns (2) Pēternieks (1) Piternieks (1) Pīterāns L I 61 Petrīts (1) Petrītis (2) Peters (3) Jekšpēteris (1) Purpēters (1) Silapēters (2) Silapēteris (3) Vecpēters (1)	Peeter 55 Peter 162	Pekkala (2319) 452 Pekkanen (1627) 452 Pekkarinen (2155) 452 Pekki (280) 452 Pekkola (802) 452 Pekkonen (426) 453 Pekola (195) 453 Pekonen (716) 453	Petraitis II 438 Petrauskas II 438 Petravičius II 438	Peter Peterek Pietrasz Pietraszek Pietruszko Pietrucha Pietrus Pietrzak Pietrzyk Pietrowiak Pietrulewicz Pietrowicz Piotrowski Piotraszewski	Петров 14, 25, 39, 184, 189, 196, 312 Петрачков 65 Петраков 61 Петренко 205 Петровский 171	Peter 499 Petereit 500 Peterka 500 Peterlein 500 Petermann 500 Peters 500 Petersen 500 Petri 500 Petrus 500 Petry 500 Petter 500
Stepans (1) Stefāns (1) Stepaniuss (1) Stepulāns L I 90	Stefan 52 Stepan 528	Teppo (547) 658 Teppola (209) 658 Tepponen (473) 658	Stepanas II 818 Steponas II 819	Stefan Stefanek Stefanicki	Степанов 40, 48, 312 Степаненко 205	Stepan 641 Stephan 641 Stephani Steppan 641 Stefan 636 Steffan 636
Toms (18) Tomiņš (19) Tomass (5) Tomelis (1) Tūmeņš L I 71	Tom 63 Toom 20 Toomas 6611 Toomi 7	Tuoma (105) 690 Tuomaala (1389) 690 Tuomala (579) Tuomi (3211) 691 Tuominen	Tomas II 1054 Tomašius Tomasas Tomelaitis II 1054 Tomelis II 1054	Tomas Tomasiak Tomaszek Tomasiewicz Tomasik Tomaszewski Tomczuk	Томский 192 Томашевич 231 Томашев- ский 20, 234	Thome 663 Thoms 663 Thomsen 663 Thömel 663

		(12876) 691				
Valters (71)	Valter 1449	Valtari (187) 724 Valta (710) 723 Valto ? (127) 724 Valtonen (?) (4539) 724	Valtaras II 1156 Valtaris II 1156 Valteraitis II 1156 Valteras II 1157 Valteris II 1157	Walter Walterski	–	Walter 695 Waltereit Waltering Walters 695 Walther 695 Wälti 708 Welter 708 Welters 708 Wolter 729 Woltering Wolters 729
Vilhelms (2) Vilis (1) Vilītis (2)	Vilhelm 28 Vilhelmi- ne 159	Vilhunen < <i>Wilhelm</i> (517) 749	Vilius Viliūnas Viliušis II 1216 Viluvaitis II 1220	Wilhelm Wilhelmi	–	Wilhelm Wilhelmi Wilhelms Wilhelmsen Wilhelmy 719 Willem 720

Salīdzināmajā tabulā nav iekļauti tādi latviešu uzvārdi kā *Ambrass* (1); *Ancis* (2); *Bertolds* (1), *Bērtulis* (23), *Bārtulis* (4), *Bērtuls* (2), *Bertulāns* un *Bērtulāns* (1), *Melbērtulis* (1), *Melnbērtulis* (1); *Brencēns* (12), *Brenčuks* (1); *Endriks* (1), *Indriķis* (1), *Vācindriķis* (1), *Silindriķis* (1); *Edžiņš* (1); *Eriks* (3); *Gatiņš* (1); *Jēcis* (6), *Jēps* (1), *Ješka* (1) (lai gan uzv. *Jēkabs latviešu valodā nav konstatēts; ir gan fiksēts saliktais uzvārds *Jēkabs-Georgs*); *Kārlis*, *Kaziks* (1); *Klāvēns* (5); *Niklass* (1); *Roberts* (2); *Rūdolfs* (3); *Stanislavs* (1), *Staņislavs* (2); *Viesturs* (2), *Žanis* (2). Latgales uzvārdu pētījumos ir minēti *Bernāns*, *Jerumāns*, *Ježupāns*, *Madalāns*, *Kazušs*, *Kveders* (< *Teodors*), *Prancāns*, *Prančs* (< *Francis*) u. c. (Latkovskis 1968, 90), *Seimuška* (Latkovskis 1971, 74).

Bieži personvārdi ir salikteņuzvārdu viens no komponentiem, pārsvarā pirmais komponents, piemēram: *Anškalns* (1), *Ivānkalns* (1), *Kriškalns* (3), *Mārtiņkalns* (1), *Tomkalns* (2); *Andrupe* (1), *Andrups* (1), *Mārupe* (1), *Mārups* (2) u. c. Šādi veidoti uzvārdi sastopami arī citās valodās, īpaši daudz tādu ir somu valodā, piemēram: *Jaakkomäki*, *Jallioja*, *Jussiniemi*, *Martinpelto*, *Mattiniemi*, *Mikkoranta*, *Paavoaho* (plašāk skat. Medne 2007, 55).

Tomēr latviešu valodā ievērojami biežāk nekā salīdzināmajās valodās personvārds ir salikteņuzvārda otrais komponents jeb pamatkomponents: *Dzirjānis* (1), *Garjānis* (1), pat trīskomponentu salikteņuzvārdā *Lielkalnjānis* (2), *Liejānis* (1), *Mazjānis* (4), *Mežjānis* (2), *Sarkanjānis* (1); *Purpēters* (1), *Silapēters* (2), *Vecpēters* (1); *Pumpurmiķelis* (1)(?), *Silamiķelis* (5); *Siljēkabs* (2) (lai gan uzvārda *Jēkabs, kā jau minēts, latviešu valodā nav), *Mazjēcis* (1); *Līkansis* (1) (< *līkais* + *Ansis* ?). Šos uzvārdus var dēvēt par unikāliem, jo analogus darinājumus citu valodu antroponīmijā neizdevās atrast. Izņēmums ir uzv. *Lielpēteris* vai *Dižpēters* – šādas semantikas uzvārdi vēl ir lietuviešu un vācu valodā.

Latviešu valodā ir vairāki interesanti salikteņuzvārdi, kuru abi komponenti ir personvārdi: *Andžjānis*, *Grigjānis*, *Jēkabjānis*, *Jurjānis*, *Marjānis*, *Mārtiņjānis*, *Pēterjānis*; *Jurjuris*, *Jānjuris*, *Klāvjuris*; *Jekšpēteris*, *Mārtiņjēkabs*, *Mārtiņkristis* u. c.

Tādi Latvijā paretam sastopamie uzvārdi kā *Gasparaitis* (1), *Gustaitis* (1), *Kazimiraitis* (1), *Petrāitis* (1), *Stasaitis* (1), šķiet, ir tieši aizgūvumi no lietuviešu valodas.

Pēc tabulas salīdzinošajiem datiem var secināt, ka visās septiņās valodās ir uzvārdi, kas darināti no tādiem personvārdiem un to analogiem kā *Ābrams*, *Alberts*, *Andris*, *Antons*, *Dāvids*, *Daniels*, *Gabriels*, *Ignāts*, *Ivans*, *Jānis*, *Juris*, *Kaspars*, *Laurs*, *Ludvigs*, *Luks*,

Maksims, Markus, Mārīņš, Matīss, Miks, Pauls, Pēteris, Stepans, Toms. Latviešu valodā vispopulārākie šī tipa uzvārdi ir: *Valters* (71), *Pauls* (54), *Pāvuls* (45), *Aigars* (41), *Jurjāns* (29), *Matīss* (29), *Augusts* (27), *Lauris* (27), *Krišjānis* (21). Tātad teorētiski Latvijā var būt persona ar vārdu un uzvārdu *Valters Valters* vai *Pauls Pauls*. Visvairāk dažādu uzvārdu latviešu valodā ir darināts no personvārdiem *Jānis, Juris, Pēteris* un *Pauls*. Tikai latviešu antroponīmijā ir uzvārdi *Ainārs* (7), *Aigars* (41), *Viesturs* (2), *Elziņš* (1) (?), *Ilziņš* (9) (?).

Poļu valodā ir vairāki antroponīmiskas izcelsmes uzvārdi, kādu nav latviešu valodā: *Cyprianow, Franciszek, Henryk, Henrykowski, Hejnruch, Jagiełło, Marian, Marek, Serafin, Stach, Staszek, Stasiak* u. c.

Arī somu valodā, kur mazāk šāda tipa uzvārdu, tomēr ir tādi, kam nav analogu Latvijā: *Tilli < Didrick, Dietrick* (Suk. 668), *Littunen < pv. Littu < Elisabet* (Suk. 314), *Levonen < pv. Levo < Leon* (Suk. 309), *Sakari < pv. Sakari < Zaharios* (Suk. 575) u. c.

Igauņu valodā ir savdabīgs dubultuzvārdu tips – ar defisi savienoti divi personvārdi: *Elmar-Johannes, Karl-Johannes, Erich-Johannes, August-Johannes, Helmut-Johannes, Alfred-Johannes, Feliks-Johannes, Harald-Johannes* (kopā 36 uzvārdi, kuru otrais komponents ir pv. *Johannes*).

Lai gan latviešu valodā patronīmiskā uzvārdu darināšana nav izplatīta, jāsecina, ka antroponīmiskas izcelsmes uzvārdu skaits nav mazs: šajā apakšnodaļā ir analizēti 217 latviešu uzvārdi un 975 cittautu uzvārdi, kas veido 8% no latviešu materiāla un 11,2% no cittautu uzvārdu materiāla (skat. statistisko tabulu Nr. 2.)

3.2.2. Toponīmiskas izcelsmes uzvārdi

Par toponīmiskas cilmes uzvārdiem tiek uzskatīti tādi, kas radušies no dažādiem vietvārdiem: no apdzīvotu vietu vārdiem, mājvārdiem, ūdeņu nosaukumiem u. tml. Uzvārdi, kas darināti no pilsētu nosaukumiem, parasti netiek nošķirti no tiem, kas darināti no pilsētu iedzīvotāju nosaukumiem. Jāpiebilst, ka toponīmiskas cilmes uzvārdiem semantiski ļoti tuvi ir vietas nozīmes uzvārdi, piemēram: *Aizups, Pārups*, varbūt arī *Kalniņš, Purviņš*.

Toponīmiskas cilmes antroponīmi norāda uz: 1) vietu, no kurienes cilvēks (hipotētiskais pirmais uzvārda īpašnieks) ir cēlies; 2) vietu, kurā cilvēks dzīvo; 3) īpašuma vietu. Šī semantika ir universāla visām valodām, bet novilkt šīs semantikas robežas bieži ir gandrīz neiespējami.

Šī ir visai sarežģīta latviešu uzvārdu grupa. Skaitliski tā šķiet neliela, jo Latvijā nav daudz tādu uzvārdu, kas darināti no atpazīstamu pilsētu nosaukumiem vai no pilsētu iedzīvotāju nosaukumiem. Tomēr tas ir mērķis priekšstats. Tādus piemērus min jau E. Blese no senajiem 15. un 16. gs. dokumentiem (Blese 1929, 132–133): *Margete Bouske* 1506, *Boweskenekesz* 1521 (= bauškenieks), *Czesnixs* 1462 (= cēsnieks), *Rounenex* 1538 (= raunenieks), *Talszenick* (= talsenieks).

Jaunākos materiālos var atrast šādus samērā reti sastopamus no oikonīmiem veidotus uzvārdus: *Alsviķis, Grobiņš, Nerets, Valmiers* (Сталтмане 1981, 104). Tomēr te dažreiz var būt tikai formas ārējā sakritība, piemēram, uzv. *Ludzis* nav saistāms ar vietvārdu *Ludza*, bet gan, domājams, ar izloksnes vārdu *ludzis* ‘eine unanständig gekleidete, weichliche, kraftlose Person (nevīžīgi ģērbies cilvēks)’ ME II 510, uzv. *Bulduris* nav saistāms ar vietvārdu *Bulduri*, bet gan ar apelatīvu *bulduris* ‘der Schwätzer, Radebrecher, Polterer (plāpa)’ ME I 348 (sal. Сталтмане 1981, 81, 91) (tātad šie divi uzvārdi būtu iekļaujami cilvēku raksturojošas semantikas uzvārdu grupā).

Arī mūsdienās Latvijā paretam sastopami oikonīmiskas cilmes uzvārdi: *Abrenietis*, *Aglonietis* (1), *Alsviķis*, *Aucenijs* (2), *Baldonijs*, *Bauskis*, *Baušķenijs*³⁰ (1), *Cēsis*, *Cēsinieks*, *Dobelis*, *Dobelnieks*, *Embūtnieks* (6), *Grobiņš* (13), *Jelgavnieks*, *Kandava*, *Krimuldēns* (1), *Kurzeme* (1), *Liepājnieks* (1), *Lubānietis* (6), *Ludzietis* (1), *Nereta*, *Piebalga*, *Piebalgs*, *Rīdzenieks* (3), *Rīga*, *Saldenijs* (4), *Talsenijs*, *Tukumietis* (1), *Turaidis*, *Valmieris* (1), *Valmieris* (4), tomēr to frekvence, kā rāda uzvārdu biežuma vārdnīcas dati, ir ļoti zema (sal. Сталтмане 1981) vai arī atgriezeniskajā vārdnīcā tie vispār nav minēti. Šķiet, ka visizplatītākie Latvijā ir uzv. *Grobiņš* (13), *Embūtnieks* (6) un *Lubānietis* (6).

Pie toponīmiskas cilmes uzvārdiem jāmin arī tādi personvārdi, kas radušies no hidronīmiem, resp., upju vai ezeru nosaukumiem. E. Blese no senajiem dokumentiem ir reģistrējis šādus piemērus: *Alloxtne* (Blese 1929, 133), *Baltesersche* 1512, *van Burtneke* 1473, *Daugewete*, *Wentenex* 1558 (Blese 1929, 134). Mūsdienās Latvijā zināmi uzvārdi *Daugava* (1), *Daugavietis* (35), *Dauguvietis*, *Gauja* (19), *Gaujenietis* (1), *Gaijēns* (3), *Rūja* (9), *Salacietis* (1), *Venta* (4), *Ventenijs* (1), *Ventnieks* (3), *Ventiņš* (1), *Ventaskrasts* (5), *Vaidavietis* (1) u. c.

Tomēr šāda tipa uzvārdus grūti noteikt un analizēt, jo gan Latvijā, gan Igaunijā un it īpaši Somijā ir ļoti daudz uzvārdu, kas radušies no mājvārdiem, ūdeņu nosaukumiem, kalnu, purvu vārdiem vai citiem toponīmiem, bet ar konkrētu, noteiktu topoobjektu tos saistīt bieži vien vairs nav iespējams. Piemēram, latviešu uzvārdi *Andrupe*, *Indrupe*, *Maldupe*, *Mārupe*, *Meldrupe*, *Mellupe*, *Melnupe*, *Lielupe*, *Otrupe*, *Ozolupe*, *Pērļupe*, *Raudupe*, *Straujupe*, *Vijupe*, *Vitrupe*, *Gruzdupis*, *Ozolupis*, *Rasupis*, *Sausupis*, *Zaļupis*, *Graudups*, *Lazdups*, *Mergups* vai *Lielezers*, *Mellezers*, *Mežezers* u. c., visticamāk, ir hidronīmiskas cilmes antroponīmi, tomēr nav iespējams precīzi saistīt to cilmi ar konkrētiem hidroobjektiem. Arī daudzi latviešu oikonīmiskas cilmes uzvārdi nav droši atpazīstami, jo onomastikā ir labi zināms apla nominācijas princips: oikonīms > antroponīms > oikonīms (piemēram: mājvārds *Cielavas* ir devis mājas īpašniekam uzvārdu *Cielava*, bet to pēcteči uzcēla jaunsaimniecību un pēc uzvārda nosauca par *Cielaviņām*). Tomēr dažreiz vārda forma un semantika skaidri norāda uz oikonīmisku cilmi: uzv. *Aulecijs* < oikonīms *Aulecijs*, *Kalncijs* < *Kalncijs*, *Jauncijs* < *Jauncijs*, *Mežcijs* < *Mežcijs*, *Mārcijs* < *Mārcijs* (sal. Сталтмане 1981, 180). Citus potenciālus šīs apakšgrupas latviešu uzvārdus ar zināmām grūtībām tomēr iespējams atšifrēt, piemēram: uzv. *Pokrotnieks* (1) acīmredzot darināts no upes vārda, resp., hidronīma *Pakrata* vai analogiska ciema nosaukuma (vietējā izrunā *Pokrota*, skat. LVV 2003, 70).

Paretam gadās, ka vietvārds pārtop par uzvārdu bez ārējām formas izmaiņām (*Venta*, *Daugava*, *Gauja*), dažreiz mainot tikai sufiksālo galotni (*Bauskis*). Par atsevišķām morfoloģiskām pazīmēm latviešu uzvārdos, kas norādītu uz iespējamo vietvārdisko izcelsmi, grūti runāt, tomēr var pamanīt raksturīgās iedzīvotāju nosaukumu izskaņas: *-nieks* un *-ietis*, kas visbiežāk sastopamas arī šīs izcelsmes uzvārdos.

Tā kā citās salīdzināmajās valodās Latvijas vietvārdi uzvārdos neparādās (vienīgais izņēmums varētu būt igauņu uzv. *Riga* (Henno 2000, 29), kaut gan igauņu literārajā valodā attiecīgais vietvārds ir *Riia*), šajā tabulā iekļauti tikai nedaudzi, domājams, no citzemju toponīmiem darināti latviešu uzvārdi (paralēli salīdzinājumam doti kaimiņtautu uzvārdi ar šo sakni).

³⁰ Pēc B. Laumanes domām, šā uzvārda īpašnieki varēja būt ienācēji no Bauskas, kur 15. gs. vidū kā karagūstekņi nometinātie voti, tātad *baušķenieki*, varēja apzīmēt arī votus jeb krieviņus (Laumane 2004, 217).

Toponīmiskas izcelsmes uzvārdi

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Ameriks (7)	Ameerikas	–	–	Amerek	–	–
Donava	–	–	Dunojus I 545	Dunaj Dunajewski Dunajski	Дунаев 198 Дунаевский 198	–
Maskavs (2) Maskalāns (2)	–	–	Maskolaitis Maskolēnas Maskolis Maskoliūnas Maskolius II 173	Moskva Moskowiak Moskwik	Москвин 115 Москвичёв 109 Москвич 257 Москов- ский 106	–
Orleāns (?)	–	–	–	Orleański	Орлеанский 180	–
Pliskavs (1) < Pleskava	Pleskau	–	–	–	–	–

No svešajiem vietvārdiem, kuru saknes parādās latviešu uzvārdos, vēl var minēt igauņu *Sāmsalas* iedzīvotāju vārdu: *Sāmietis*, *Sāmeits* (par to plašāk skat. Laumane 2004, 224–225), lai gan iespējamas arī citas cilmes hipotēzes.

Kā redzam tabulā, latviešu uzvārdi no vietvārdiem tiek veidoti gan semantiskā ceļā, resp., nulles afiksācijas ceļā, piemērojot tikai galotni uzvārda nēsātāja dzimtei, gan paretam sufiksācijas ceļā, piemēram, *Maskalāns* (visticamāk, no slāvisma, kam pamatā *москаль* – pazīstams Latgales krievu izloksnēs, baltkrievu izloksnēs – ‘iebraucējs no Krievijas’, sal. arī liet. *maskolius* ‘cara armijas karavīrs, krievs’).

Arī somu valodā ir vairāki uzvārdi, kas darināti no Somijas pilsētu un to iedzīvotāju vārdiem, piemēram: *Turku* (269), *Turkulainen* (269), *Turunen* (13189) – sal. pilsēta *Turku*, bet sal. arī senu somu apelaīvu *turku* ‘tirgus’ (Suk. 695).

Pēc somu uzvārdu etimoloģijas vārdnīcas datiem, no toponīmiem ir radušies ļoti daudzi mūsdienu uzvārdi, pat bez ārējās formas izmaiņām, piemēram: *Aarikka* (116) < vv. *Aarikka*, kam savukārt ir personvārdiska cilme < zviedru pv. *Erik* (Suk. 57), *Hiiva* (80) < mājvārds vai ciema vārds *Hiiva* (Suk.118), *Alitalo* (338) < mājvārds *Alitalo* (Suk. 66), *Ansamaa*³¹ (232) < vv. *Ansamaa* (som. *maa* ‘zeme’), *Asunmaa* (316) < vv. *Asunmaa*, *Elomaa* (1208) < vv. *Elomaa*, *Kalliomaa* < vv. *Kalliomaa*, *Karhumaa* < vv. *Karhumaa*, *Niittymaa* < vv. *Niittymaa*, no oronīmiem darinātie uzvārdi *Isomäki* (som. *mäki* ‘kalns’), *Järvenmäki*, *Kaunismäki*, *Kauramäki*, no limnonīmiem acīmredzot radušies tādi uzvārdi kā *Haukijärvi* (som. *järvi* ‘ezers’), *Hautajärvi*, *Hirvijärvi*, *Kalliojärvi*, *Kivijärvi*, *Kuusijärvi*, *Lumijärvi* un daudzi citi. Somu uzvārdi tiek darināti, arī saīsinot vietvārdus: *Lainio* (448) < vv. *Lainiotunturi*, *Lainiovaara* (Suk. 286) u. c. Somijā ir daudzi uzvārdi, kas ārēji pilnīgi sakrīt ar mājvārdiem: ar laiku mājvārdi un uzvārdi sākti lietot, apzīmējot atšķirīgas lietas (Paikkala 2004, 634). No citu valodu uzvārdu sistēmas viedokļa neparasti ir somu defisuzvārdi, kas radušies no mājvārdiem: ar 1. komponentu *ala-* ‘lejas, apakš-, apakšējais’: *Ala-Kokko*, *Ala-Nissilä*, *Ala-Outinen*, *Ala-Poikela* (sal. Latvijas mājvārdus: *Lejas Kalēji*, *Lejas Blusiņi*, tomēr šāda tipa uzvārdi Latvijā nav izveidojušies); ar 1. komponentu *yli* ‘pāri, virs’, *ylä* ‘augš-

³¹ Pēc E. M. Nerhi datiem, tieši salikteni ar *-maa* starp uzvārdiem ir visizplatītākie Somijā (Närhi 1996, 88).

augšējais': *Yli-Viikari, Ylä-Hollo, Ylä-Mattila* (sal. arī Latvijas vv. *Augškalēji*). Iespējams, tieši Somijā – salīdzinājumā ar citām sastatāmajām kaimiņtautām – ir visvairāk toponīmiskas izcelsmes uzvārdu.

Igauņu uzvārdu pētnieki raksta, ka bijuši tādi muižnieki, kas saviem kalpiem kā uzvārdus devuši pilsētu nosaukumus: *Walk, Werro, Reval, Baldisport, Hapsal*, bet kaimiņu muižās – *Hamburg, Lübek, Rostok, Bristol, London, Lieverpohl, Portsmouth, Poltava, Dünabeck, Kiof, Nowgorod, Willandi, Helsing* u. c. Jāpiebilst, ka attiecīgo muižu īpašnieks bijis viens un tas pats Oto von Taube (Henno 2000, 29). Šādu uzvārdu Latvijā nav, taču attiecīgi oikonīmi – galvenokārt mājvārdi – ir pazīstami (Latvijā ir gan *Londonas*, gan *Parīzes*, gan *Vīnes*, skat., piemēram, Balode 1997).

Arī mūsdienās vismaz piektā vai ceturrtā daļa no visiem igauņu uzvārdiem ir radušies no apdzīvotu vietu vārdiem (Kallasmaa 1988, 479). Galvenokārt tie darināti no māju un citu apdzīvotu vietu nosaukumiem, piemēram: uzv. *Pern* < mājvārds *Perni*, uzv. *Munk* < mājvārds *Munga*. Bet ir daudzi igauņu uzvārdi, kas radušies no citiem vietvārdiem (oronīmiem, hidronīmiem utt.): *Linnamägi, Anijärv, Paenurme, Saaremaa* u. c. (Saareste II, 15)

Arī morfoloģiski derivatīvās pazīmes var norādīt uz oikonīmisku antroponīma cilmi: ir zināms, ka igauņu uzvārdi ar izskaņām *-ste* un *-de* lielākoties ir vietvārdiskas cilmes vārdi, kas radušies no mājvārda vai ciema nosaukuma: *Singaste, Uluste, Mikkude, Hagode, Himmode* (Saareste I, 139; Henno 2000, 21).

Arī poļu valodā ir daudz vietvārdiskas izcelsmes uzvārdu, bet tos – tāpat kā latviešu detoponīmiskos vietvārdus – jau minētā iemesla dēļ pēc semantikas ir grūti nošķirt un saistīt ar kādu konkrētu vietvārdu. Kā raksta J. Bistrōns, personvārdu darināšanas veids no vietvārdiem ir vienkāršs, saprotams un ļoti sens (Bystroń 1936, 35), piemēram: vv. *Makowa* > uzv. *Makowski*, vv. *Dąbrowy* > uzv. *Dąbrowski*. Vēl viens piemērs: vīrs, vārdā *Jan*, kas dzimis vietā ar nosaukumu *Brzezia*, senākajos aktos ir reģistrēts kā *Joannes de Brzezie*, bet jau 15. gs. rakstīts kā *Brzeziński* (Bystroń 1936, 35–36). Vēl daži iespējami toponīmiskas cilmes poļu uzvārdi: *Białostocki, Białotecki, Dobrolecki, Czerwonogrodzki*. Uzvārdus no vietvārdiem poļu valodā lielākoties darināja ar izskaņu *-ski* (Bystroń 1936, 42), tiem piemita aristokrātiska pieskaņa: *Poznański, Lipowski, Chrzanowski, Szydlowski* (Encyklopedia 1999, 240–241).

Arī starp lietuviešu uzvārdiem ir tādi, kas darināti no vietvārdiem: piemēram, *Martynas*, kas cēlies no ciema *Ambrasų kaimas* (Šaķu raj.), 1716. g. inventarizācijas sarakstos ir pierakstīts kā *Marcin Ambrasaytis* (vēlāk, 1725. g., saīsinot uzvārdu, viņa dēls jau minēts kā *Symon Ambrasas* (LKE, 469). Z. Zinkevičs (Zinkevičius), pētīdams 17. gs. Viļņas lietuviešu antroponīmus, ir konstatējis, ka šīs pilsētas iedzīvotājiem ļoti reti tiek norādīta dzīves vai darba vieta, resp., dokumentos ir samērā maz personvārdu, kas radušies no vietvārdiem (Zinkevičius 1977, 63). Arī mūsdienās vietvārdiskas cilmes uzvārdu Lietuvā ir nedaudz. Pārsvārā tie darināti ar izskaņām *-iškis* un *-ietis* (kā attiecīgas vietas iedzīvotāju nosaukumi): *Panemuniškis* < *Panemunė, Puniškis* < *Punia, Simniškis* < *Simnas, Veliuoniškis* < *Veliuona, Vilniškis (Vilniškāitis)* < *Vilnius; Biržietis* < *Biržai, Kaunietis* (varbūt arī *Kauneckas*) < *Kaunas, Kurkietis* < *Kurkliai*. Ir arī mājīgi gadījumi, piemēram: liet. uzv. *Kaunas* nav saistāms tieši ar pilsētas vārdu, bet ar liet. *kaunis, kaunė* 'cīņa, kautiņš' (LKŽ V 436), *kauti* 'sist, cīnīties' (LKŽ V 449) (LPŽ I 950), bet liet. uzv. *Vilnius*, kā minēts „Lietuviešu uzvārdu vārdnīcā”, varbūt ir iesauku cilmes antroponīms < liet. *vilna* 'vilna' (LPŽ II 1219). Nav īsti skaidrs, vai ar pilsētu vārdiem saistāmi arī tādi uzvārdi kā *Alytā, Klaipėdžius* (LPŽ I 86, LPŽ II 1011) u. c.

Krievu valodā uzvārdus mēdz dalīt patronīmiskajos un nepatronīmiskajos. B. Unbegauns raksta, ka nepatronīmiskie tiek uzskatīti par ukraiņu vai baltkrievu cilmes

uzvārdiem (Унбегаун 1989, 215). Lai gan detoponīmisku uzvārdu Krievijā nav tik daudz kā patronīmisko vai no profesijām darināto, šī grupa arī ir viena no senākajām, daži šādi uzvārdi fiksēti jau 14. gs.; tādā veidā darināti vairāki muižnieku uzvārdi: *Белосельский* < *Белое Село*, *Белозерский* < *Белоозеро*, *Ростовский* < *Ростов*. Sastopami arī jaunāka laika darinājumi: *Московский*, *Можайский*, *Новгородский*, *Костромский*, *Китайгородский* (darināts no Maskavas rajona nosaukuma), arī *Петербургский* un *Питерский* (Унбегаун 1989, 105). Krievu valodā uzvārdi no kādas vietas iedzīvotāju nosaukumiem palaikam tiek darināti ar izskaņu *-ец* vai *-анин/-янин* + *-ов*, *-ин* + *-ов*, *-як* + *-ов*. Ir vairāki atbilstoši uzvārdi: *Полтавец*, *Вольнец* (Унбегаун 1989, 216), *Смоляников* (< *Смоленск*), *Полчаников* (< *Полоцк*) (Унбегаун 1989, 107), *Вологдин* (< *Вологда*), *Бухаринов* (< *Бухара*) (Унбегаун 1989, 115, 108), *Пермяков* (< *Пермь*) (Унбегаун 1989, 112); tomēr visbiežāk uzvārdi no ģeogrāfiskiem nosaukumiem tiek darināti ar izskaņu *-ский*, skat. jau minētos muižnieku uzvārdus. Ievērojami mazāk Krievijā ir uzvārdu, kas saistāmi ar hidronīmiem: *Волгин* (< *Волга*), *Дончак*, *Донских* (< *Дон*), *Днипрук*, *Днировский* (acīmredzami ukrainiskas cilmes uzvārdi) (< *Днипро*) (Унбегаун 1989, 115, 216). Krievu valodā ir arī neparasti uzvārdi, kas darināti no „eksotiskiem” vietvārdiem: *Альпийский*, *Амстердамов*, *Перуанский*, *Сорбонский* (Унбегаун 1989, 180). В. Unbegauns šos uzvārdus sauc par mākslīgiem veidojumiem.

Krievijas ebreju uzvārdiem, par kuriem arī raksta Boriss Ungebauns, raksturīgi, ka tie ir darināti no ģeogrāfiskajiem nosaukumiem, tomēr tie (no Vācijas emigrējušo jidiša runātāju tradicionālie uzvārdi) nav seni. Krievijas ebreju detoponīmiskie uzvārdi bieži darināti bez piedēkļa: *Ауербах*, *Гинзбург*, *Франкфурт*, *Эпитейн* (apdzīvota vieta kalnos). Nereti šajos uzvārdos toponīmi ir izkropļoti līdz nepazīšanai: *Гурович*, *Гурвич*, *Гурвиц* < *Hořovice* Čehijā, *Ойстрах* < *Österreich* (Austrija) (Унбегаун 1989, 263). Savukārt Krievijā, Ukrainā vai Baltkrievijā veidotajiem ebreju uzvārdiem raksturīga izskaņa *-ский* (īpaši, ja uzvārds darināts no lielāka ģeogrāfiska objekta nosaukuma): *Бердичевский*, *Бродский* (< *Броды*), *Слуцкий* (< *Слуцк*), *Шаргородский*, *Могилевский* u. c.

Vācu valodā uzvārdi arī ir darināti no apdzīvotu vietu nosaukumiem (*Berlin*, *Leipzig*, *Neundorf*, *Römer*, *Naumburg*, *Wasserburg*, *Klingenburg*, *Oberndorfer*, *Oostendorp*), no kalnu vārdiem (*Brocken*, *Fichtelberg*, *Katzenstein*), no upju nosaukumiem (*Elbe*, *Saale*, *Schwarzbach*) u. c. (Naumann 1989, 16, Kunze 1998, 85, 89). No upju nosaukumiem uzvārdi tiek darināti samērā reti. Ir sastopami daudzi vienas saknes uzvārdu varianti: *Köl(l)n*, *Köl(l)ner*, *von Cölln*, *von Köln*, *Kölsch*, *Köll(i)sch*, *Kölling*, *Cölnermann*, *Kölnmann* u. c. (Kunze 1998, 85, 87).

Vācu uzvārdi ir darināti no vietvārdiem dažādos veidos:

- senākais šādu uzvārdu tips ir veidojumi ar prepozīciju *von*: *Hans von Nürnberg*;
- derivāti ar izskaņu *-er*: *Hans Nürnberger*; te jāmin tādi uzvārdi kā *Bamberger*, *Bayreuther*, *Mauersberger*, *Tanne(n)berger*, *Thierfelder*;
- vietvārdi, kas bez izmaiņām kļuvuši par uzvārdiem: *Hans Nürnberg*; citi šāda tipa piemēri: *Amberg*, *Auerbach*, *Benndorf*, *Gleisberg*, *Lichtenfeld*, *Oldenburg*, *Römhild*, *Steinbach*, *Thalheim*, *Wildenhain* u. c. (Naumann 1989, 23)

Toponīmiskas izcelsmes uzvārdu nodaļā ir iekļauti 58 latviešu uzvārdi un 180 cittautu uzvārdu, kas veido 2,2% no visa latviešu uzvārdu analizētā materiāla un 2,1% no cittautu uzvārdu materiāla. Kopā šajā darbā analizēti 270 latviešu un 1155 cittautu antroponīmiskas un toponīmiskas izcelsmes uzvārdi (10% no šajā pētījumā iekļautā latviešu uzvārdu kopuma un 13,3% no cittautu uzvārdu kopuma).

* *

*

Savulaik E. Blese ir rakstījis, ka, etimoloģizējot uzvārdus, „bieži ir jāaprobežojas ar iespējamību konstatēšanu, jo, laika maiņās pārvēršdamies, uzvārdi bieži pazaudējuši ļauzu apziņā savu pareizo valodisko pamatu, nomaldīdamies pa attīstības sānu ceļiem, un tā pārgrozījušies (dažreiz arī apzinīgi pārgrozīti), ka viņu pirmveids un pirmnozīme grūti izdibināma” (Blese 1929, 26). Tāpēc uzvārdu studijas prasa vislielāko atturību spriedumos un visstingrāko kritiku.

Salīdzinot latviešu, igauņu un somu uzvārdu sistēmu no semantikas, kā arī no cilmes un vārdadarināšanas viedokļa, jāsecina, ka līdzīgā ir daudz vairāk nekā atšķirīgā. Kā var izskaidrot šādu strukturāli atšķirīgu valodu antroponīmisko sistēmu līdzību? Šķiet, ka somugru substrātam te nav īpaši svarīgas lomas. Vēstures gaitā ir izveidojies kopīgs „antroponīmiskais pasaules uzskats”, pat kopīga „antroponīmiskā gaume” (Сталтмане, Качанова 1985, 131). Te būtu jāpiemin gan vācu valodas (arī vācu antroponīmijas) ietekme, gan Latvijas un Igaunijas vienlaicīga iekļaušana Krievijas impērijas sastāvā (18. gs. sākumā), gan kopīga kultūras zona, kopīga reliģija, uzvārdu rašanās apmēram vienā un tajā pašā laikā, uzvārdu tautiskošana 20. gs. sākumā u. c. Paralēles ar vācu valodas uzvārdiem ir acīmredzamas, tomēr semantikā un it īpaši dažādas semantikas salikteņu veidošanā latviešu uzvārdiem vairāk kopīga ir ar igauņu un somu antroponīmiem. Savukārt daudz līdzīga uzvārdu attīstības vēsturē un to semantikā ir poļu, lietuviešu un krievu antroponīmiskajā sistēmā, kur uzvārdi lielākoties radušies kā patronīmi (no personvārdiem), kā arī no iesaukām, profesiju nosaukumiem u. c. Bet acīmredzot lielākais šo atšķirību iemesls ir tas, ka lietuviešu, poļu, krievu un vācu uzvārdi galvenokārt attīstījušies dabiskā ceļā, savukārt latviešu, igauņu un somu uzvārdi lielākoties piešķirti ar īpašu rīkojumu.

Dažādu valodu priekšvārdu un uzvārdu tipoloģisks salīdzinājums liecina, ka antroponimikona etimoloģiskās semantikas teorētiskais modelis ir ļoti plašs un daudzveidīgs; tas nebūt nav pilnībā realizēts latviešu valodas antroponīmiskajā sistēmā.

Uzvārdu semantisko grupu skaitliskais iedalījums (statistiskā tabula Nr. 2)

	Latviešu uzvārdi	Latviešu uzvārdi	Cittautu uzvārdi	Cittautu uzvārdi
	SKAITS	PROCENTI (attiecībā pret visiem darbā iekļautajiem latviešu uzvārdiem)	SKAITS	PROCENTI (attiecībā pret visiem darbā iekļautajiem cittautu uzvārdiem)
No sugasvārdiem veidotie uzvārdi (kopā)	2425	89,8%	7545	86,7%
Cilvēka ārējā izskata un rakstura motivēti uzvārdi (kopā)	395	14,6%	1513	17,4%
- cilvēka ārējā izskata motivēti uzvārdi	330	12,2%	1068	12,3%
- cilvēka rakstura motivēti uzvārdi	65	2,4%	445	5,1%
Etnonīmiskas semantikas uzvārdi	100	3,7%	320	3,7%
Amatu un profesiju semantikas uzvārdi	212	7,9%	1147	13,2%
Faunas semantikas uzvārdi (kopā)	437	16,2%	1820	20,9%
- putnu sem.	182	6,7%	820	9,4%
- meža dzīvnieku sem.	97	3,6%	365	4,2%
- mājdzīvnieku sem.	48	1,8%	175	2,0%
- sīku dzīvnieku sem.	50	1,9%	170	1,9%
- zivju sem.	60	2,2%	290	3,3%
Floras semantikas uzvārdi (kopā)	446	16,5%	1066	12,3%
- koku sem.	200	7,4%	353	4,1%
- puķu sem.	78	2,9%	158	1,8%
- kultūraugu sem.	90	3,3%	300	3,8%
- auga daļu sem.	78	2,9%	255	2,9%
Fizioģeogrāfiskas semantikas uzvārdi (kopā)	530	19,6%	1055	12,1%
- paaugstināta reljefa sem.	168	6,2%	388	4,5%
- pazemināta reljefa sem.	25	0,9%	84	1%
- ūdens objektu sem.	167	6,2%	250	2,9%
- cita fizioģeogrāf. sem.	170	6,3%	333	3,8%
Citas konkrētas un abstraktas nozīmes uzvārdi (kopā)	305	11,3%	623	7,2%
- konkrētas nozīmes	247	9,1%	525	6,1%
- abstraktas nozīmes	58	2,2%	98	1,1%
No īpašvārdiem veidoti uzvārdi (kopā)	275	10,2%	1155	13,3%
Antroponīmiskas izcelsmes uzvārdi	217	8%	975	11,2%
Toponīmiskas izcelsmes uzvārdi	58	2,2%	180	2,1%
Kopā	2700	100%	8700	100%

SECINĀJUMI

1. Promocijas darba pirmajā nodaļā aplūkoti latviešu un salīdzināmo valodu – igauņu, somu, lietuviešu, poļu, krievu un vāciešu – priekšvārdu un uzvārdu rašanās apstākļi, uzvārdu maiņa, īsi pieskaroties to pētniecības vēsturei, īpašu vērību pievēršot antroponīskajām vārdnīcām (priekšvārdu vārdnīcas ir visās salīdzināmajās valodās, bet uzvārdu vārdnīcas līdz šim nav publicētas Latvijā un Igaunijā). Priekšvārdu rašanās sākumposms daudzām tautām bijis līdzīgs, tomēr vēlākajā attīstības posmā vācu, krievu, poļu un lietuviešu priekšvārdi ievērojami atšķiras no latviešu, igauņu un somu priekšvārdiem. Senie lietuviešu, poļu un vācu personvārdi ir divcelmu vārdi, kuru etimoloģisko semantiku ne vienmēr var noteikt.
2. Konstatēts, ka latviešu, somu un igauņu uzvārdu attīstības vēsturē ir saskatāmas skaidras paralēles. Somijas austrumdaļā uzvārdi radušies agrāk (16. gs.), bet tikai 19. gs. tie kļuva par mantojamiem ģimenes personvārdiem. Igaunijā un Latvijā uzvārdu lietošana noteikta ar likumu pēc dzimtbūšanas atcelšanas (19. gs.), kaut gan samērā daudzi uzvārdi, īpaši pilsētās, izveidojušies jau pirms tam personvārdu sistēmas stihiskas attīstības rezultātā. Visās trijās valstīs 20. gs. sākumā uzvārdu sistēma piedzīvoja tautiskošanas vilni. Savukārt lielāka līdzība uzvārdu dabiskā attīstībā novērojama vācu, poļu, lietuviešu un krievu valodā.
3. Promocijas darbā antroponīmu analīzei izvēlēti latviski personvārdi, resp., uz latviešu apelatīvās leksikas bāzes darināti uzvārdi, kā arī personvārdi, kas radušies no citiem personvārdiem (priekšvārdiem) un vietvārdiem. Analizēto latviešu priekšvārdu kartotēku veido 830 vārdu (kopā ar citu tautu salīdzināmajiem priekšvārdiem – apmēram 1100 vārdu), savukārt latviešu uzvārdu kartotēku veido ap 2700 leksēmu (kopā ar citu tautu salīdzināmajiem uzvārdiem – kuru ir ap 8700 – 11 400 uzvārdu). Iespēju robežās pirmo reizi analizē iekļauti arī latgaliešu uzvārdi (Latgales reģionā ir atšķirīga personvārdu došanas tradīcija, kas prasa atsevišķu pētījumu).
4. Apelatīviskas cilmes personvārdi ir iedalīti grupās pēc to sākotnējās semantikas:
  - cilvēku raksturojošas semantikas personvārdi,
  - etnonīmiskas semantikas personvārdi,
  - amatu un profesiju semantikas personvārdi,
  - faunas semantikas personvārdi,
  - floras semantikas personvārdi,
  - fizioģeogrāfiskas semantikas personvārdi,
  - citas konkrētas nozīmes personvārdi,
  - abstraktas nozīmes personvārdi.
5. Vislielākā latviešu **priekšvārdu** semantiskā grupa ir abstraktas nozīmes personvārdi (piemēram, *Atmoda, Balva, Brīva, Gaisma, Jausma, Kvēle, Mīlība*), kā arī cilvēku gan ārēji, gan iekšēji raksturojoši personvārdi (*Jautra, Liega, Maigonis, Modra, Smuidra, Strauja*), kuriem bieži var rast paralēles kaimiņtautu antroponīmijā. Tomēr ir daudzas arī nerealizētas semantiskas iespējas (piemēram, latviešu valodā nav priekšvārda ar nozīmi ‘mazs, sīks’, bet igauņu valodā ir *Maimu* ‘mazs, maza būtne’, arī ‘skaists’, krievu valodā

Малок, Малук, lietuviešu valodā ir vairāki salikteņi, kuru pirmais komponents ir sakne *maž-*: *Mažrimas, Mažvydas, Mažvilas*).

6. Samērā plašas un apjoma ziņā apmēram vienādas ir floras un faunas semantikas priekšvārdu apakšgrupas (piemēram, *Kalme, Madara, Maijpuķīte, Meldra, Mētra, Vizbulīte, Ozols, Priedīte, Puķe; Bite, Cauna, Dzilna, Irbe, Žubīte*). Atbilstoši vārdi atrodami somu, igauņu, retāk lietuviešu personvārdos. Ļoti nelielas ir etnonīmiskās semantikas (*Kursis, Latvī, Sāmis, Sēlis*) un amata un profesijas semantikas (*Dziedonis, Kalvis, Lidonis*) priekšvārdu grupas. Tādu vārdu tikpat kā nav salīdzināmajās valodās. Ļoti neliela, tomēr gandrīz visās valodās sastopama ir ģimenes locekļu semantikas apakšgrupa (priekšvārdi ar nozīmi ‘māsa’, ‘meitene’, ‘brālis’, ‘dēls’), kas latviešu valodā nav realizēta.
7. Latviešu antroponīmijā ir samērā daudz no Latvijas vietvārdiem veidotu priekšvārdu (piemēram, *Daugava, Daugaviete, Kaibala, Latvija, Pērse, Rīga, Rūja*). Vairāk šāda tipa priekšvārdu ir vienīgi lietuviešu valodā, kur īpaši daudz vārdu radušies no Lietuvas hidronīmiem (piemēram, *Alanta, Almuonė, Alvita, Dabinta, Deomena, Elmī, Gilanda, Imsrė, Nemunas, Nerija, Nida*).
8. Viena no lielākajām **uzvārdu** semantiskajām grupām ir cilvēka ārējā izskata (ap 330 jeb 12,2%) un rakstura (ap 65 jeb 2,4%) motivēti uzvārdi. Latviešu valodā gandrīz piecreiz vairāk ir uzvārdu, kas raksturo cilvēka ārējo izskatu: visbiežāk – augumu, ķermeņa uzbūvi, matu krāsu, zobus, kājas, bārdu, kādu īpašu pazīmi vai fizisku trūkumu (klibis, kreilis, kuprains, mēms, kurls). Visās septiņās aplūkotajās valodās ir uzvārdi ar semantiku ‘baltgalvis’, ‘bārdains’, ‘garš’, ‘jauns’, ‘liels’, ‘liks’, ‘mazs’, ‘melns’, ‘resns’, ‘sarkans’, ‘sauss’, ‘sirms’, ‘sīks’, ‘skaists’ ‘vecs’. Ir reģistrēti tikai latviešu valodas antroponīmijai raksturīgi salikteņuzvārdi, kādu nav salīdzināmajās valodās: *Gargurnis* (6), *Vecvēderiņš* (1), *Baltmuguris* (1), *Baltpurniņš* (1). Pie šīs semantiskās apakšgrupas nosacīti pieder arī uzvārdi, kas raksturo apģērbu. Cilvēka rakstura, psihisko īpatnību, ieradumu motivētus uzvārdus vēl var dalīt pozitīvās un negatīvās konotācijas uzvārdos. Negatīvās konotācijas uzvārdi (piemēram, ar pirmatnējo semantiku ‘gauss’, ‘draiskulīgs’, ‘bailīgs’ u. c.) liecina, ka daļa uzvārdu radušies no iesaukām (kaut gan atsevišķos gadījumos šādi uzvārdi var būt radušies 19. gs. uzvārdu pierakstītāju nelabvēlīgās attieksmes dēļ).
9. Etnonīmiskās semantikas uzvārdu grupā tika apskatīts ap 100 latviešu uzvārdu (resp., 3,7% no visiem analizētajiem latviešu uzvārdiem) un ap 320 cittautu uzvārdu (jeb 3,7% no visiem šā darba analizē iekļautajiem cittautu uzvārdiem). Latviešu valodas uzvārdos ir konstatēti apmēram 26 etnonīmi, visizplatītākie etnonīmiskās semantikas uzvārdi ir *Krieviņš* (68), *Polis* (56), *Leitis* (50), *Pinnis* (20). Pārsvarā uzvārdos ir sastopami tuvējo kaimiņu, kā arī lielāko tautību nosaukumi (pretēji priekšvārdiem, kas darināti galvenokārt no seno baltu un savas tautas etnonīmiem). Visu salīdzināmo valodu uzvārdos ir konstatēti tikai etnonīmi ‘krievs’, ‘polis’, ‘vācietis’, ‘zviedrs’.
10. Lielu un daudzveidīgu semantisko grupu veido uzvārdi, kas radušies no amatu un profesiju nosaukumiem (212 jeb 7,9% latviešu uzvārdu un 1147 jeb 13,2% cittautu uzvārdu). Vislielākais skaits un visdažādākie uzvārdi ir veidoti no leksēmas ar nozīmi ‘kalējs’: latv. *Kalējs*, ig. *Sepp*, somu *Seppä*, liet. *Kalvis*, pol. *Kowal*, kr. *Кузнецов*, vāc. *Schmidt*, kā arī daudzi atvasinājumi un salikteņi. Gan latviešu, gan citās valodās ir uzvārdi

ar nozīmi ‘cepurnieks’, ‘kalps’, ‘kurpnieks’, ‘melderis’, ‘mucenieks’, ‘mūrnieks’. Daudzus no uzvārdos iekļautajiem apzīmējumiem amatu nosaukumus mūsdienās vairs nelieto: *Daktenieks* (2), *Kannenieks* (3), *Pastalnieks* (2), *Šņornieks* (1). Īpaši daudz no senu un mūsdienās izzudušu profesiju nosaukumiem darinātu uzvārdu ir krievu valodā: *Солеваров* ‘sāls vārītājs’, *Муковоз* ‘miltu vedējs’.

11. Plašo faunas semantikas uzvārdu grupu var iedalīt sīkākās apakšgrupās:

- uzvārdos, kas radušies no putnu nosaukumiem,
- uzvārdos, kas radušies no meža dzīvnieku vārdiem,
- uzvārdos, kas radušies no mājdzīvnieku nosaukumiem,
- uzvārdos, kas radušies no sīku dzīvnieku nosaukumiem,
- uzvārdos, kas radušies no zivju nosaukumiem.

Visvairāk uzvārdu visās septiņās valodās darināts no putnu nosaukumiem. Vispopulārākie no tiem ir uzvārdi ar semantiku ‘balodis’, ‘cīrulis’, ‘gailis’, ‘vanags’, ‘zoss’. Arī vispārīgā leksēma *putns* un tās semantiskās atbilstes ir sastopamas visās septiņās salīdzināmajās valodās. Tikai latviešu valodā ir tādi salikteņuzvārdi kā *Jaunbalodis*, *Silbalodis*, *Zilbalodis*; *Ezergailis*, *Melgailis*, *Mežgailis*, *Purgailis*, *Sūngailis*; *Silamednis*.

No meža dzīvnieku nosaukumiem darināto antroponīmu grupā visvairāk dažādu uzvārdu variantu radies no leksēmām ‘lapsa’, ‘lācis’, ‘ūdrs’, ‘vāvere’, ‘vilks’, ‘zaķis’. Latvijā visbiežāk sastopamie šīs apakšgrupas uzvārdi ir *Lācis*, *Briedis*, *Lūsis*, *Zaķis*, Igaunijā *Rebane* ‘lapsa’ un *Ilves* ‘lūsis’, Somijā – *Karhu* ‘lācis’, *Orava* ‘vāvere’, *Peura* ‘briedis’, Krievijā *Волков* < ‘vilks’, *Зайцев* < ‘zaķis’, *Соболев* < ‘sabulis’.

No mājdzīvnieku nosaukumu motivētiem uzvārdiem Latvijā visizplatītākie ir *Auns*, *Auniņš* un *Runcis*, taču tiem nav liela frekvence. Gandrīz nevienā salīdzināmajā valodā nav uzvārdu ar semantiku ‘govs’ (sal. vienīgi krievu *Коровин*).

Dažādu sīku dzīvnieku vārdi uzvārdos ir reti sastopami, tomēr visās salīdzināmajās valodās ir uzvārdi ir sākotnējo semantiku ‘bite’, ‘ods’, ‘pele’, ‘skudra’.

Liela dažādība vērojama no zivju nosaukumiem darinātos uzvārdos. Visās šajās valodās ir uzvārdi ar semantiku ‘asaris’, ‘karpa’, ‘līdaka’, ‘sams’, ‘vēdzele’.

Faunas (un arī floras) semantikas uzvārdu ievērojami vairāk ir Latvijā, Igaunijā un Somijā nekā citās sastatāmajās antroponīmu sistēmās.

12. Daudzi uzvārdi darināti no floras semantikas leksēmām:

- uzvārdi, kas radušies no koku nosaukumiem,
- uzvārdi, kas radušies no puķu nosaukumiem,
- uzvārdi, kas radušies no ogu un kultūraugu nosaukumiem.
- uzvārdi, kas radušies no auga daļu nosaukumiem.

Visizplatītākie koku nosaukumi latviešu uzvārdos ir *ozols*, *bērzs*, *liepa*. Šai semantiskajai apakšgrupai raksturīgi, ka no vienas saknes tiek darināti dažāda derivatīvā tipa uzvārdi: gan galotņu derivāti, gan piedēkļu atvasinājumi, gan salikteņuzvārdi, piemēram: *Ozols*, *Ozolis*, *Ozoliņš*, *Ozolītis*, *Lielozols*, *Jaunozoliņš* u. c. Šajā grupā nav daudz etimona leksēmu, taču ir ļoti daudz dažādu derivātu un to ortogrāfisko variantu, piemēram, *Liepnieks*, *Liepenieks*, *Liepinieks* u. c. Vairākumam šo latviešu uzvārdu ir ļoti augsta frekvence, pie tās pieder arī visizplatītākais latviešu uzvārds *Bērziņš* (834). Procentuālie aprēķini skaidri liecina, ka latviešu antroponīmijā šīs semantikas uzvārdi ir

vairāk iecienīti nekā citās valodās: latviešu – 7,4%, cittautu – tikai 4,1% no analizētajiem uzvārdiem.

Puķu nosaukumi uzvārdu darināšanā nav tik izplatīti kā priekšvārdu veidošanā. Daudzi uzvārdu varianti visās valodās ir vienīgi no vispārīgā nosaukuma ar nozīmi ‘puķe’ un ‘zāle’. Visās sastatāmajās valodās ir arī uzvārdi ar nozīmi ‘roze’ (daudzviet to vispārīna un lieto ar nozīmi ‘puķe’). Lietuviešu un latviešu valodā ir samērā daudz dažādu uzvārdu variantu, kas darināti no vārdiem *smilga, niedre, meldri*.

Arī kultūraugu, ogu un sēņu nosaukumi uzvārdos nav bieži sastopami. Visās vai gandrīz visās septiņās valodās ir uzvārdi, kas veidoti no graudaugu nosaukumiem ar nozīmi ‘rudzi’, ‘kvieši’, ‘auzas’, ‘mieži’. Vispopulārākie šīs apakšgrupas latv. uzvārdi ir *Auziņš* (145) un *Rudzītis* (114). Citās sastatāmajās valodās, izņemot krievu, neizdevās atrast no kartupeļa nosaukuma darinātus uzvārdus, turpretī latviešu valodā tādi ir vairāki: *Kartupelis* (5), *Tupulis* (3), *Tupiņš* (8), *Tupenis* (3), *Tupesis* (5), *Rācenis* (17), *Rācens* (22).

Visai iecienīti (ne tikai latviešu, bet arī igauņu un somu valodā) ir dažu auga daļu nosaukumi: ļoti daudzi uzvārdi ir darināti no leksēmām ar nozīmi ‘lapa’, ‘zars’, ‘zieds’. Gandrīz visās sastatāmajās valodās ir arī uzvārdi ar sākotnēju semantiku ‘grauds’, ‘kodols’, ‘pumpurs’, ‘rieksts’, ‘sakne’, ‘žagars’. Visizplatītākie šīs apakšgrupas latviešu uzvārdi ir *Zariņš* (312), *Āboliņš* (212), *Lapiņš* (195), *Riekstiņš* (131) un *Skuja* (105).

Tomēr, analizējot visus floras semantikas uzvārdus (kopumā 446 latviešu uzvārdus jeb 16,5% (mazliet vairāk nekā faunas semantikas uzvārdu – 437 jeb 16,2%)), ir acīmredzams, ka latviešu valodā ir ievērojami vairāk floras semantikas uzvārdu (un dažādāki to varianti) nekā kaimiņvalodās.

13. Fiziogēogrāfiskas nozīmes priekšvārdu ir ļoti nedaudz (piemēram, *Atvars, Druvis, Grīva, Klinta, Urdze*), bet uzvārdu semantiskā grupa ir vislielākā – no šīs nozīmes leksēmām ir veidota piektdaļa visu latviskas cilmes uzvārdu (530 jeb 19,6%). Visbiežāk starp latviešu uzvārdiem ir sastopama paaugstināta reljefa, kā arī ūdens objektu nomenklatūra. Visu salīdzināmo valodu uzvārdos ir sastopama nozīme ‘kalns’, turklāt latviešu, igauņu un somu valodā ir daudz salikteņu (arī tādu, kas ir unikāli darinājumi ikvienā no valodām): sal. latv. *Krievkalns, Podkalns*, ig. *Kiigemägi* ‘šūpoļkalns’, *Pihlamägi* ‘pīlādžkalns’, somu *Heinäsmäki* ‘sienakalns’, *Saunamäki* ‘pirtskalns’. No uzvārdiem, kas veidoti no etimona ‘kalns’, Latvijā visizplatītākie ir *Kalniņš* (188), *Pakalns* (53), *Kalns* (48) un *Kalnājs* (34), kā arī daudzie salikteņuzvārdi: *Rožkalns* (45), *Brīvkalns* (40), *Zaļkalns* (37), *Bērzkalns* (36). Daudzos gadījumos šie uzvārdi radušies no mājvārdiem vai citiem toponīmiem (oronīmiem), resp., tie būtu uzskatāmi par detoponīmiskiem uzvārdiem, bet paralēles ar vācu valodu, iespējams, liecina par kalkēšanu. Taču ir vairāki piemēri, kas liecina, ka skaidras paralēles vērojamas starp latviešu un somugru valodām, bet attiecīgā uzvārda mūsdienu vācu valodas sistēmā nav (piemēram, latv. *Apškalns* – ig. *Haavamägi* (9), *Haavamäe* (11) – somu *Haapamäki* – *Espenberg [kaut arī šāds uzvārds iekļāvies igauņu (!) antroponīmiskajā sistēmā]).

Ievērojami retāk latviešu uzvārdos ir sastopamas pazemināta reljefa leksēmas ar nozīmi ‘leja’, ‘grava’, ‘grāvis’. Daudz latviešu, kā arī cittautu uzvārdu ir darināti no ūdens objektu nomenklatūras vārdiem ar nozīmi ‘ezers’, ‘upe’, ‘strauts’, ‘dīķis’. Visizplatītākie šīs semantikas latviešu uzvārdi ir *Līcis* (109), *Avotiņš* (89), *Avots* (77). Somu uzv. *Virtanen* (23 888) (< *virta* ‘straume’) ir visizplatītākais uzvārds visā Somijā. Skaidras paralēles veidojas starp latviešu, igauņu, somu un vācu salikteņuzvārdiem. Tomēr ir vairāki uzvārdi, kas reģistrēti tikai latviešu valodā: *Krievupis, Leišupis, Pienupis, Rasupis*,

Vijupe, Vecrumba u. c. Vienīgi igauņu valodā ir liels skaits uzvārdu, kuru pamatā ir leksēma *meri* 'jūra' (73 atšķirīgi uzvārdi), starp tiem daudzi tādi salikteņi, kādu nav latviešu valodā: *Merimets* 'jūras mežs', *Merilaht* 'jūras līcis', *Merimaa* 'jūras zeme', *Meriroos* 'jūras roze'.

Visās vai gandrīz visās salīdzināmajās valodās ir uzvārdi, kas darināti no cietienu fiziogēogrāfiskās nomenklatūras vārdiem: no leksēmām ar nozīmi 'lauks', 'mežs', 'birzs', 'sils', 'pļava', 'purvs', 'tūrelis', 'sala', 'ciems' u. c. Latviešu valodā visizplatītākie šīs apakšgrupas uzvārdi ir *Siliņš* (262), *Puriņš* (133), *Krasts* (75), *Purviņš* (50).

14. Konkrētas nozīmes uzvārdu grupa ir ļoti plaša, jo ietver dažādas pirmatnējās semantikas personvārdus, ko savukārt var iedalīt vēl sīkāk: radniecības semantikas uzvārdi, dabas parādību motivēti uzvārdi, gadalaiku motivēti uzvārdi, dažādu vielu, dārgmetālu motivēti uzvārdi, pārtikas semantikas uzvārdi u. c. Uzvārdos ir saglabājusies 19. gs. ģimenes terminoloģija (vairāki aizguvumi, īpaši ģermānismi u. c.): *Brūtgāns*, *Švāģers*. Visās vai gandrīz visās valodās ir konstatēti dabas parādību semantikas uzvārdi ar nozīmi 'migla', 'pērkons', 'salna', 'saule', 'sarma', 'sniegs', 'vējš', 'vētra', 'zibens', 'zvaigzne'. Citās salīdzināmajās valodās nav pamanīti tādi salikteņuzvārdi kā latv. *Rītsaule*, *Rītsaule*, *Saulriets* (nevienā no šīm valodām nav arī potenciāla uzvārda ar nozīmi 'saullēkts', bet latviešu valodā ir uzv. *Austris* un *Austriņš*).

Visvairāk atšķirību starp dažādu valodu uzvārdu sistēmām vērojams tieši citas konkrētas vai abstraktas nozīmes uzvārdos: vienā valodā kāds priekšmeta nosaukums šķiet piemērots uzvārda darināšanai, bet citā – ne, piemēram, somu *Naulapää* 'naglasgalva', resp., 'naglas galviņa', ig. *Kohv* 'kafija', pol. *Czajnik* 'tējkanna', vāc. *Sieb* 'siets'. Lietuviešu un krievu antroponimiskajā sistēmā ir vismazāk tādu gadījumu, kad kāds konkrēta priekšmeta nosaukums bez izmaiņām būtu kļuvis par uzvārdu. Tikai latviešu valodā ir tādi neparasti salikteņi kā *Vīnastabs*, *Dzeltenolekte*, *Jaunpoga*, *Malkcirītis*.

Ievērojami mazāk ir uzvārdu, kas varētu būt darināti no abstraktas nozīmes leksēmām (turklāt gandrīz visi tie ir lielā mērā hipotētiski: iespējams, ka darināti kā galotņu vai piedēkļu derivāti no verbiem vai adjektīviem): *Birums* (5), *Dzidrums* (4), *Jaukums* (1), *Jaurums* (1), *Mīkstums* (5), *Plūdums* (23). Šķiet, ka no abstraktas nozīmes lietvārdiem radušies uzvārdi nedaudz biežāk sastopami igauņu valodā: *Kartus* 'bailes', *Rõõm* 'prieks', *Vaen* 'nais'. Tomēr kopumā visu septiņu salīdzināmo valodu antroponimos ir sastopamas vienas un tās pašas semantiskās grupas un apakšgrupas, atšķiras tikai to īpatsvars atsevišķās valodās.

15. Lai arī patronimiskā uzvārdu darināšana latviešu valodā (ar izskaņām *-āns*, *-ēns*: *Andžāns*, *Pāvulāns*, *Klāvēns*) nav izplatīta, antroponimiskas izcelsmes uzvārdu skaits nav mazs: šajā apakšnodaļā analizēti 217 latviešu uzvārdi un 975 cittautu uzvārdi. Visās septiņās salīdzināmajās valodās ir uzvārdi, kas darināti no personvārdiem *Alberts*, *Andris*, *Antons*, *Dāvids*, *Daniels*, *Ignāts*, *Ivans*, *Jānis*, *Juris*, *Kaspars*, *Laurs*, *Ludvigs*, *Luks*, *Maksims*, *Markus*, *Mārtiņš*, *Matīss*, *Miks*, *Pauls*, *Pēteris*, *Stepans*, *Toms*. Visvairāk dažādu uzvārdu latviešu valodā ir darināts no personvārdiem *Jānis*, *Juris*, *Pēteris* un *Pauls*. Latviešu valodā ir vairāki unikāli salikteņuzvārdi, kuru otrais komponents ir personvārds: *Garjānis*, *Lielkalnjānis*, *Purpēters*, *Silamiķelis*. Turklāt latviešiem ir pazīstami vairāki salikteņuzvārdi, kuru abi komponenti ir personvārdi: *Andžjānis*, *Jurjānis*, *Jurjuris*, *Jekšpēteris*, *Mārtiņjēkabs*. No dažādiem personvārdiem darinātu uzvārdu vairāk ir poļu, krievu, lietuviešu un vācu antroponimijā.

16. Visās salīdzināmajās valodās ir daudz toponīmiskas izcelsmes uzvārdu, tomēr tos nav viegli nošķirt no citas semantikas uzvārdiem. Latvijā visizplatītākie šīs apakšgrupas uzvārdi ir *Daugavietis* (35), *Gauja* (19), *Grobiņš* (13), *Embūtnieks* (6) un *Lubānietis* (6). Igaunijā vismaz piektā vai ceturtnā daļa uzvārdu ir radušies no apdzīvotu vietu vārdiem (*Hapsel*, *Munk*). Arī Somijā ir ievērojams skaits tādu uzvārdu (*Aarikka*, *Hiiiva*). Latvijā ir tikai daži uzvārdi, kas darināti no citzemju vietvārdiem: *Ameriks*, *Maskavs*, *Orleans*, *Pliskavs*. Kaimiņvalodās tādu ir nedaudz vairāk: sal. ig. *Hamburg*, *Lübek*, *Rostok*, *Bristol*, *London*, *Lieverpohl*, kr. *Амстердамов*, *Перуанский*, *Сорбонский*.
17. Onomastiskajā literatūrā parasti tiek uzsvērts, ka salikteņuzvārdi latviešu valodā ir ienākuši no vācu valodas, kalkējot vāciskos uzvārdus. Tomēr daļu no latviskajiem salikteņuzvārdiem gandrīz droši var atvedināt no attiecīgiem vietvārdiem, kas savukārt ir salikteņi. Turklāt latviešu valodā ir daudz salikteņu arī apelatīvu līmenī, un no tiem, savukārt darināti arī uzvārdi. Latviešu antroponimikonā ir daudz tādu salikteņuzvārdu, kādu nav nevienā no salīdzināmajām valodām (nav arī vācu valodā): *Milzarājs*, *Pīpkalējs*, *Kalnzemieks*, *Mazbrālis*, *Lielšvāģeris*. Īpaši liels skaits unikālu salikteņuzvārdu, kas sastopami tikai latviešu valodā, ir faunas semantikas (*Lielbriedis*, *Silabriedis*, *Mežzaķis*, *Zeltzaķis*, *Jaungails*, *Daugavvanags*, *Vecvanags*, *Silamednis*) un cilvēku raksturojošas semantikas apakšgrupās (*Lāčkājis*, *Lielkājis*, *Ozolkājis*, *Plikkājis*, *Salmkājis*, *Mežabārdis*, *Svinabārdis*). Uzvārdu kalkēšanas nozīmes pārliecīgam uzsvērumam pretī runā arī fakts, ka ir liels daudzums vācu uzvārdu, kam Latvijā analogas semantikas antroponīmu nemaz nav (piemēram, vāc. uzv. *Rothermund* 'sarkanmutis', *Breitz(h)n* 'platzobis', *Paus(e)wang* 'apaļvaids', *Dünnkinn* 'tievsods', *Schinkel* 'augšstilbs' un *Wadeschinkel* 'apakšstilbs'). Īss salikteņuzvārdu salīdzinājums Baltijas jūras areālā valodu antroponimikā skaidri parāda gan derivatīvās, gan semantiskās paralēles, kuras nevar tik vienkārši izskaidrot tikai ar vācu valodas ietekmi vai kalku veidošanu. Iespējams, ka liela loma bijusi arī ļoti līdzīgiem latviešu, igauņu un somu vēsturiskajiem uzvārdu rašanās apstākļiem, varbūt arī modei, kas personvārdos ir eksistējusi visos gadsimtos.
- Sava nozīme acīmredzot bijusi arī salikteņdarināšanas kā vārddarināšanas (resp., apelatīvu darināšanas) paņēmiena lielākai produktivitātei latviešu valodā (līdzīgi arī vācu, somu un igauņu) nekā krievu, poļu un lietuviešu valodā.
18. Latviešu un tuvējo somugru kaimiņu (igauņu un somu) antroponimiskajā sistēmā (gan priekšvārdos, gan uzvārdos) etimoloģiskās semantikas ziņā ir vērojamas skaidras paralēles: kopīgā ir vairāk nekā atšķirīgā. Latviešu (kā arī igauņu) uzvārdu struktūrā acīmredzama arī vācu valodas ietekme, tomēr tā nav tik liela, kā parasti tiek uzsvērts. Savukārt daudzas iezīmes (divcelmu priekšvārdi, īpaši liels skaits antroponimiskas cilmes uzvārdu u. c.) vieno poļu, lietuviešu, krievu un vācu uzvārdus. Vēstures gaitā ir izveidojies „antroponimiskais pasaules uzskats”, kas ir kopīgs daudzām tautām un valodām, taču teorētiski iespējama semantiskais antroponimijas modelis nav pilnībā realizēts nevienā no salīdzināmajām valodām.

SAĪSINĀJUMU SARAKSTS

- c. – ceturksnis
dial. – dialekta forma
dsk. – daudzskaitļa forma
EH – Endzelīns J., Hauzenberga E. *Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbaha Latviešu valodās vārdnīcai*. Rīga, 1.–2. sēj. 1934–1946.
EN – Seppo R. *Eesti nimeramat*. Tallinn, 1994.
gr. – grieķu
ig. – igauņu
IF – *Indogermanische Forschungen*
K – Kunze K.. *dtv-Atlas. Namenkunde: Vor- und Familiennamen im deutschen Sprachgebiet*. München : Dt. Taschenbuch-Verl., 1998. 229 S.
kr. – krievu
KS – Siliņš K. *Latviešu personvārdu vārdnīca*. Rīga, 1991.
KV – *Das Kleine Vornamenbuch*, Leipzig, 1978.
L I, II – Latkovskis L. *Latgaļu uzvārdi, palames un dzymtas*. Latgaļu izdevniecība, I d., 1968, 2. d., 1971.
lat. – latīņu
latv. – latviešu
liet. – lietuviešu
Liet. K. S. – Kuzavinis K., Savukynas B. *Lietuvių vardų kilmės žodynas*. Vilnius, 1987.
LKE – *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Vilnius, 1999.
LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas*. 1–20, Vilnius, 1941–2002.
LVV 2003 – *Latvijas vietvārdu vārdnīca. Paaglis – Piķu-*. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2003.
ME – Mīlenbahs K. *Latviešu valodas vārdnīca*. Red., papild., turp. J.Endzelīns. 1.–4.sēj., Rīga, 1923.–1932.
NT – Nummelin J., Teerijoki E. *800 harvinaista etunimeä*. Helsinki, 2003.
piem. – piemēram
PMLP – Latvijas Republikas Iekšlietu Ministrijas Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes publicētie personvārdu saraksti
pol. – poļu
pr. – prūšu
pv. – personvārds
s. – sieviešu personvārds
sal. – salīdzini
sen. a/v. – senaugšvācu
sen. ig. – senigauņu
SI – Grzenia J. *Słownik imion*. Warszawa, 2004.
skat. – skaties
som. – somu
Suk. – Mikkonen P., Paikkala S. *Sukunimet*. Helsinki, 2000.
tir. – tiroliešu
uzv. – uzvārds
v. – vīriešu personvārds
vāc. – vācu

VK – Vilkuna K. *Etunimet*. Helsinki, 1997.

VPSV – Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga, 2007.

vv. – vietvārds

zv. – zviedru

Г – Ганжина И. М. *Словарь современных русских фамилий*. Москва, 2001.

С – Суперанская А. В. *Словарь русских личных имён*, Москва, 1998.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Avoti

Das Kleine Vornamenbuch. Leipzig, 1978.

Familiennamen. Bearbeitet von Rosa und Volker Kohleim. Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus AG, Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, 2000.

Grzenia J. *Słownik imion.* Warszawa, 2004.

Kuzavinis K., Savukynas B. *Lietuvių vardų kilmės žodynas.* Vilnius, 1987.

Latkovskis L. *Latgaļu uzvārdi, palames un dzimtas.* Latgaļu izdevniecība, I d., 1968, 2. d., 1971.

Lempiäinen P. *Suuri etunimikirja.* Helsinki, 2004.

Lietuvių pavardžių žodynas, I, II. Vilnius, 1985–1989.

Mikkonen P., Paikkala S. *Sukunimet.* Helsinki, 1983, 1992, pēdējais izdevums 2000.

Nummelin J., Teerijoki E. *800 harvinaista etunimeä.* Helsinki, 2003.

Rajandi E. *Raamat nimedest.* Tallinn, 1966.

Rymut, K. *Nazwiska Polaków: Słownik historyczno-etymologiczny.* I, A–K. Kraków:

Wydaw. IIP PAN, 1999. LXXX, [2], 503, [1] s.; II, L–Ż. Kraków, 2001. 771, [1] s., Instytut Języka Polskiego PAN, 1999–2001.

Seppo R. *Eesti nimeraamat.* Tallinn, 1994.

Siliņš K. *Latviešu personvārdu vārdnīca.* Rīga, 1991.

Vilkuna K. *Etunimet.* Helsinki, 1997.

Ганжина И. М. *Словарь современных русских фамилий.* Москва, 2001.

Никонов В. А. *Словарь русских фамилий,* Москва, 1993.

Сталтмане В. *Латышская антропонимия. Фамилии.* Москва, 1981.

Суперанская А. В. *Словарь русских личных имён.* Москва, 1998.

Тихонов А. Н., Бояринова Л. З., Рижкова А. Г. *Словарь русских личных имён.* Москва, 1995.

Helsingin seudun puhelinluettelo. Kotihakemisto. 1. 1998.

Rīga, Rīgas rajons + Jūrmala 1999–2000. Privātpersonu un uzņēmumu katalogs.

Tallinna ja Harjumaale telefonikataloog. Kontakt! 1999–2000.

Telefonų knyga. Vilnius – 1999.

Warszawa 2001. Nowa książka telefoniczna. Klienci indywidualni. Telekomunikacja Polska. S.A.

Latvijas Republikas Iekšlietu Ministrijas Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes publicētie personvārdu saraksti. Pieejams: http://www.pmlp.gov.lv/?_p=664&menu__id=173 [skatīts 2008. g. 3. jūnijā]

Igaņu uzvārdu reģistrs. Pieejams: <http://ee.www.ee/Nimed/> [skatīts 2004. 15. aprīlī].

Literatūra

1. **Arbuzovs 1920** – Arbuzovs L. Piezīmes pie vecākajiem latv. literatūras pieminekļiem. Visvecākie rokraksti latv. valodā kopš 1558.g. // *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1920, I, 34.–48. lpp.
2. **Arbuzovs 1921** – Arbusow L. Studien zur Geschichte d. lettischen Bevölkerung Rigas im Mittelalter u. XVI. Jhd. // *Latvijas Universitātes Raksti*, I, 1921, 76.–96. lpp.
3. **Arbuzovs 1922** – Arbusow L. Zwei lettische Handschriften aus d. XVI und XVII Jhd. // *Latvijas Universitātes Raksti*, II, 1922, 19.–27. lpp.
4. **Arbuzovs 1923** – Arbusow L. Kirchliches Leben der Rigaschen Lösträger im 15. Jahrhundert. // *Latvijas Universitātes Raksti*, VI, 1923, 183.–224. lpp.
5. **Arbuzovs 1924** – Arbusow L. Ein Verzeichnis der bäuerlichen Abgaben im Stift Kurland (1582/83) // *Latvijas Universitātes Raksti*, X, 1924, 163.–286. lpp.
6. **Ariste 1981** – Ariste P. Keelekontaktid: Eesti keele kontaktid teiste keeltega. // *ENSV TA Emakeele Seltsi Toimetised*, Nr. 14, 1981.
7. **Augstkalns 1930** – Augstkalns A. Ojārs // *Filologu Biedrības Raksti*, X, 1930, 112.–113. lpp.
8. **Bahlow 1953** – Bahlow, H. *Schlesisches Namenbuch*. Kitzingen/Main, 1953. 148 S.
9. **Bahlow 1972** – Bahlow H. *Niederdeutsches Namenbuch*. Walluf bei Wiesbaden: Dr. Martin Sändig, 1972. 572 S.
10. **Balode 1987** – Balode L. Vēlreiz par zviedru nosaukumu Latvijas PSR toponīnijā // *Onomastikas apcerējumi*. Rīga : Zinātne, 1987, 3.–11. lpp.
11. **Balode 1997** – Balode L. „Eksotiskie” aizguvumi Latvijas toponīnijā // *Savai valodai*. Latvijas Zinātņu akadēmijas goda loceklim Rūdolfam Grabim veltīts piemiņas krājums. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstis, 1997, 68–72. lpp.
12. **Balode 1999** – Balode L. Kādus vārdus esam aizņēmušies no brāļiem lietuviešiem? // *Vārdadienu kalendārs 2000.–2003*. Rīga : Valsts valodas centrs, 1999, 436.–442. lpp.
13. **Balode 2001** – Balode L. Lietuviešu cilmes personvārdi latviešu antroponīmiskajā sistēmā. // *Baltu filoloģija*. X. Rīga : LU, 1991-2001, 9.–20. lpp.
14. **Birziņa 1998** – Birziņa L. Uzvārdi Lubānas pilsētā. Bakalaura darbs. LU Filoloģijas fakultāte. Rīga, 1998.
15. **Blese 1924** – Blese E. Mūsu uzvārdu pētīšanas uzdevumi // *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1924, VIII, 166.–172. lpp.
16. **Blese 1929** – Blese E. *Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas*. I. Vecākie personu vārdi un uzvārdi (XIII–XVI gs.). Rīga : A. Gulbis, 1929. 359 lpp.
17. **Blomquist 1982** – Blomquist M. *Från tillnamn till släktnamn i österbottnisk allmogemiljö*. Vasa : Svensk-österbottniska samfundet, 1988. 290 s.
18. **Boiko 1992** – Boiko K. Baltijas jūras somu ģeogrāfiskie apelaīvi un to relikti Latvijas vietvārdos // *Latvijas ZA Vēstis*. A. Nr. 8, 1992, 24.–33. lpp.
19. **Boiko 1994** – Boiko K. Latvian Place-Names with *korb-*, *laan-*, *lagast-* and *pad-* // *Linguistica Uralica*. Tallinn, 1994, Nr. 2, lk. 81–90.
20. **Bormane 2007** – Bormane Ž. *Antroponīmi literārā teksta tulkojumā* (A. Puškina daiļrade latviešu un vācu valodā) : promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozares salīdzināmās valodniecības apakšnozarē = Антропонимы в переводе художественного текста : (творчество А.С. Пушкина на латышском и немецком языках). Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultāte. Rīga, 2006, 308 lpp.

21. **Brūkšis 1917** – Brūkšis D. *Kristāmie vārdi jeb priekšvārdi ar attiecīgiem paskaidrojumiem, sakopoti pēc vairākiem kalendāriem*. Limbaži : b.i., 1917. 84 lpp.
22. **Bušs 1985** – Bušs O. Īpašvārdu semantika (Interpretācijas mēģinājums) // *Valodas aktualitātes – 1984*. Rīga, 1985, 49.–57. lpp.
23. **Bušs 1996** – Bušs O. Familiennamen in der Ortsnamensammlung Kurlands von J. Plāķis // *Res Balticae*. Pisa : Ecig, 99–105 s.
24. **Bušs 1999** – Bušs O. Katram cilvēkam – vismaz pa vienam vārdam // *Vārdadienu kalendārs 2000-2003*. Rīga : Valsts valodas centrs, 1999, 408.–413. lpp.
25. **Bušs 1997** – Bušs O. Katsaus latvialaisiin sukunimiin // *Kielikello*, 2/97, lk. 31–32.
26. **Bušs 1999a** – Bušs O. 111 populāru vārdu // *Vārdadienu kalendārs 2000-2003*. Rīga : Valsts valodas centrs, 1999, 408.–413. lpp.
27. **Bušs 1999b** – Bušs O. Tautmīlis, Saulnesis un Žubīte jeb Reti lietotie 20. gadsimta latviskie personvārdi // *Vārdadienu kalendārs 2000-2003*. Rīga : Valsts valodas centrs, 1999, 408.–413. lpp.
28. **Bušs 2004** – Bušs O. Daži „eksotismi” mūsdienu visjaunāko latviešu personvārdu sistēmā // *Tavs vārdadienu kalendārs 2005, 2006, 2007*. Rīga : Nordik, 2004, 422.–424. lpp.
29. **Bušs 2004a** – Bušs O. Jaunais gadu tūkstotis sākas ar revolūciju // *Tavs vārdadienu kalendārs 2005, 2006, 2007*. Rīga : Nordik, 2004, 417.–421. lpp.
30. **Bušs 2006** – Bušs O. Vēl dažas pārdomas par īpašvārdu semantiku // *Vārds un tā pētīšanas aspekti: Rakstu krājums 10*. Liepāja : Liepājas Pedagoģijas akadēmija, 2006, 30.–33. lpp.
31. **Bušs 2007** – Bušs O. Par personvārda Ojārs cilmi // *43. Artura Ozola dienas konference: Anotācijas un tēzes*. Rīga, 2007, 12.–14. lpp.
32. **Butkus 1980** – Butkus A. Gyvūninės pravardės // *Baltistica*, XVI (2). Vilnius, 1980, 160–169 p.
33. **Butkus 1995** – Butkus A. *Lietuvių pravardės*. Kaunas : Aesti, 1995. 464 p.
34. **Bystroń 1936** – Bystroń J. *St. Nazwiska Polskie*. Lwów: Książnica-Atlas, 1936. 334 s.
35. **Caffarelli 2005** – Caffarelli E. Cognomi in Italia e in Europa: àmbiti lessicali come fonti onimi. // *Naming the world. From common nouns to proper names* : Proceedings from the International symposium. Zadar, 2005, p. 227–266.
36. **Cristoph 1991** – Cristoph E.-M. Eigennamen als Bestandteile des Lexicons? – Ein Diskussions zur Semantikforschung in der Onomastik // *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung*, Nr.144, 1991, S. 357–371.
37. **Dauzat 1925** – Dauzat A. *Les Noms de Personnes* : Origine et évolution. Paris 1925. pp. 211.
38. **Debus 2005** – Debus Fr. „Namen-Bedeutsamkeit” und „Namen-Inhalt”. Zur Semantic der nomina propria // *22. International Congress of Onomastics. Pisa (Italia). Zusammenfassungen*. Pisa, 2005, p. 34.
39. **Ēdelmane 1988** – Ēdelmane I. Latviskie augu nosaukumi un personvārdi // *Valodas aktualitātes 1988*. Rīga, 1989, 361.–370. lpp.
40. **EH** – Endzelīns J., Hauzenberga E. *Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbaha Latviešu valodās vārdnīcai*. Rīga, 1.–2. sēj. 1934–1946.
41. **Encyklopedia 1999** – *Encyklopedia języka polskiego*. Pod red. Stanisława Urbańczyka i Mariana Kucaty. Wyd. 3 popr. i uzup. Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydaw., 1999. 507, [1] s., [32] s. tabl. : il., mapy.
42. **Ernits 1921** – Ernits V. *Nimede muutmīne kultuurloolisena nāhtusena*. Toimetused II, 1921, 16.–27. lpp.

43. *Europäische Personennamensysteme*. Ein Handbuch von Abasisch bis Zentralladinisch (herausgegeben von Andrea Brendler und Silvio Brendler). Hamburg : baar, 2007, 863 S.
44. **Fleischer 1968** – Fleischer W. *Die deutschen Personennamen. Geschichte, Bildung und Bedeutung*. 2.durchgesehene und ergänzte Auflage. Berlin, 1968.
45. **Forsman 1891** – Forsman A. V. *Pakanuudenaikainen nimistö : johdanto*. Helsinki : Tekijä, 1891. 265 s.(Tutkimuksia Suomen kansan persoonallisen nimistö alalla. I)
46. **Gardiner 1954** – Gardiner A. *The Theory of Proper Names*. II edition. Oxford University Press, 1954. pp. 76.
47. **Grüner 1905** – Grüner H. *Die lettischen Familiennamen*. // Magaz. der Lett. Liter. Gesellsch. XX, 3, 1905, S. 209–238.
48. **Heintze 1922** – Heintze A. *Die deutschen Familiennamen geschichtlich, geographisch, sprachlich*. Halle, 1922. lpp.
49. **Heintze, Cascorbi 1967** – Heintze A., Cascorbi P. *Die Deutschen Familiennamen : : Geschichtl., geograph., sprachl.* Halle, 1967. XIV, 536 S. ; 8
50. **Henno 2000** – Henno K. *Eesti priinimed*. Jaani kihelkond. Tallinn, 2000. lpp.
51. **Hirša 2004a** – Hirša Dz. Dažas pārdomas par 20. gs. populārākajiem personvārdiem // *Tavs vārdadienu kalendārs 2005, 2006, 2007*. Rīga : Nordik, 2004, 409.–416. lpp.
52. **Horste 2008** – Horste E. *Jaunākās personvārdu izvēles tendences Latvijā un Lietuvā*. Maģistra darbs. LU Filoloģijas fakultāte. Rīga, 2008.
53. **Husara 2004** – Husara A. Igaunijas krieviem raksturīgie personvārdu izvēles paradumi // *Onomastica Lettica 2*. Rīga: Zinātne, 2004, 269.–281. lpp.
54. **Hussar 1998** - Hussar A. *Eestlaste eesnimedest aastatel 1930–1990*. Maģistra darbs. Tartu universitāte, Tartu, 1998.
55. *Indriķa hronika*. Bibliotheca Baltica. Ā. Feldhūna tulkojums. Ē. Mugarēviča priekšvārds un komentāri. Rīga : Zinātne, 1993. 442 lpp.
56. **Johansons 2000** – Johansons A. *Rīgas svārki mugurā: atceres un apceres*. Rīga : Daugava, 2000. 249 lpp.
57. **Johansons 2001** – Johansons A. *Visi Rīgas nami skan: atceres un apceres*. Rīga : Daugava, 2001. 261 [2] lpp.
58. **Kafarelli 2007** – Kafarelli E. Itāļu onomastika: uzvārdu veidošanās un tipoloģija. // *Onomastica Lettica 3*. Rīga : Latviešu valodas institūts, 2007, 171.–227. lpp.
59. **Kallasmaa 1988** – Kallasmaa M. *Muutuv ja pūšiv nimemaailm // Keel ja Kirjandus*, Nr.8, lk. 477–485.
60. **Kapiņa, Laumane 2007** – Kapiņa K., Laumane B. Rucavnieku uzvārdi (semantiskais aspekts) // *Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folklorā, valoda*. Liepāja : LiePa 2007, 320.–362. lpp.
61. **Karma 1967** – Karma T. Īss pārskats par igauņu valodas gramatiku. // *Igauņu – latviešu vārdnīca*. Rīga : Liesma, 1967, 553.–616. lpp.
62. **Karulis 1974** – Karulis K. Rakstnieku uzvārdi. // *Latviešu valodas kultūras jautājumi*, Nr.10, 1974, 51.–62. lpp.
63. **Karulis 1992 I-II** – Karulis K. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. I-II, Rīga : Avots, 1992.
64. **Kiviniemi 1982** – Kiviniemi E. *Rakkaan lapsen monet nimet. Suomalaisten etunimet ja etunimenvälinta*. Espoo : Weilin&Göös, 1982. lpp.
65. **Kiviniemi 1993** – Kiviniemi E. *Iita Linta Maria. Etunimiopas vuosituhannen vaihteeseen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 590*. Helsinki : Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1993. lpp.

66. **Kiviniemi 2006** – Kiviniemi E. *Suomalaisten etunimet*. Helsinki : Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006, 431 s.
67. **Klampe 1995** – Klampe A. *Personvārdi kalendāros „Veca un jauna laikgrāmata”*. Diplomdarbs. LU Filoloģijas fakultāte. Rīga, 1995.
68. **Kunze 1998** – Kunze K. *Namenkunde: Vor- und Familiennamen im deutschen Sprachgebiet*. dtv-Atlas. München : Dt. Taschenbuch-Verl., 1998. 229 S.
69. **Latkovskis 1968, 1971** – Latkovskis L. *Latgaļu uzvārdi, palames un dzymtas*. München: Latgaļu izdevniecība, I d., 1968, 375 lpp., 2. d., 1971, 448 lpp.
70. **Laumane 1973** – Laumane B. *Zivju nosaukumi latviešu valodā*. Rīga : Zinātne, 1973, 307 lpp.
71. **Laumane 2004 a** – Laumane B. Uzvārdu un vietvārdu liecības par iedzīvotājiem Lejaskurzemē // Mana novada valoda: Lejaskurzeme. Zin. Redaktore B. Laumane. Liepāja : LiePa, 2004, 212. – 228. lpp.
72. **Laumane 2004 b** – Laumane B. Reljefa apzīmējumi Lejaskurzemē // *Mana novada valoda: Lejaskurzeme*. Zin. Redaktore B. Laumane. Liepāja : LiePa, 2004, 229. – 261. lpp.
73. **Lawson, Balode 1998** – Lawson E. D., Balode L. *Latvian Naming Patterns, 1880-1991*. // *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences*. Vol. III. Aberdeen : University of Aberdeen, 1998, p. 244–249.
74. **Lempiäinen 2004** – Lempiäinen P. *Suuri etunimikirja*. Helsinki, 2004.
75. **Linnartz 1958** – Linnartz K. *Unsere Familiennamen I–II*. Bonn, Hannover, Hamburg: Dümmler, 1958. lpp.
76. **LKE** – *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999. 745 psl.
77. **LKŽ** – *Lietuvių kalbos žodynas*. 1–20, Vilnius, 1941–2002.
78. **LVV 2003** – *Latvijas vietvārdu vārdnīca. Paaglis – Piķu-*. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2003.
79. **Maciejauskienė 1991** – Maciejauskienė V. *Lietuvių pavardžių susidarymas*. Vilnius : Mokslas, 1991, 319 psl.
80. **Maciejauskienė 1998** – Maciejauskienė V. Lietuvių vardyno raidos poslinkiai. // *Kalbos Kultūra*, Nr. 71, 1998, psl. 33–42.
81. **ME** – Mīlenbahs K. *Latviešu valodas vārdnīca*. Red., papild., turp. J.Endzelīns. 1.–4.sēj., Rīga, 1923.–1932.
82. **Medne 2007** – Medne D. *Saliktie somu uzvārdi ar ģeogrāfiskās nomenklatūras apelatīvu otrajā komponentā*. Bakalaura darbs. Latvijas Universitāte, Moderno valodu fakultāte. Rīga, 2007. 64 lpp.
83. **Mikola 1930** – Mikola J. Vecākie sakari somu un baltu valodu starpā // *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, Nr. 9, 1930, 436.–446. lpp.
84. **Mīlenbahs 1891** – Mīlenbachs K. Par latviešu pavārdiem // *Daži jautājumi par latviešu valodu*. [1.burtn.]. Rīga : Jelgava, 1891, 3.–5. lpp.
85. **Milewski 1969** – Milewski T. *Indoeuropejskije imiona osobowe*. Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo PAN, 1969. 228 s.
86. **Mortukāne 2004** – *Mortukāne E*. Personvārdi 19. gadsimta otrās puses latviešu kalendāros. Maģistra darbs. LU Filoloģijas fakultāte. Rīga, 2004.
87. **Must 2000** – Must A. *Eestlaste perekonnaloo allikad*. Tartu, 2000. lpp.
88. **Mägiste 1965** – Mägiste J. Itämerensuomalaisten henkilönnimien tutkimusta // *Sanaajalka* 7, 1965, 208.–215. lpp.

89. **Naumann 1989** – *Familiennamenbuch*. Herausgegeben von Horst Naumann. Leipzig : Bibliogr. Inst., 1989. 328 S.
90. **Naumann 1993** – Naumann H. *Deutsche Familiennamen. Eine Einführung*. Neustadt a.d. Aisch, 1993.
91. **Naumann 1994** – Naumann H. *Das große Buch der Familien-Namen : Alter, Herkunft, Bedeutung*. Niedernhausen/Ts. : Falken, 1994. 320 S.
92. **Nissilä 1975** – Nissilä V. *Suomen Karjalan nimistö*. Joensuu, 1975. 382 s. (Karjalaisen kulttuurin edistämisseuran julkaisuja)
93. **Närhi 1996** – Närhi E. M. *Suomalaista sukunimikäytäntöä*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki, 1996. 173 s.
94. **Närhi 2002** – Närhi E. M. Lintujen nimet suomalaisessa sukunimistössä // *Nime murre*. Tallinn, 2002, lk. 128–159.
95. **Paikkala 2004** – Paikkala S. *Se tavallinen Virtanen. Suomalaisen sukunimikäytännön modernisoituminen 1850-luvulta vuoteen 1921*. Helsinki : Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2004. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 959).
96. **Pamp 1994** – Pamp B. Övriga namn och andra. Ett förstök till gruppering av egennamen // Jóhansson, K., Karlsson, H. *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4-6 december 1991*. Uppsala: NORNA-förlaget, 1994, 49.–57. P.
97. **Pētersons, Blese 1927** – Pētersons V., Blese E. *Uzvārdu pareizrakstības vārdnīca*. Rīga : A. Gulbis, 1927. 144 lpp.
98. **Plāķis 1936, 1939** – Plāķis J. Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi, I : Kurzemes vārdi // *LU Raksti*. Filoloģijas un filozofijas sērija, 4 (1), 1936. II : Zemgales vārdi // *Ibid*, 5 (5), 1939, 213.–585. lpp.
99. **Puha 2000** – Puha R. *Latvialaistamisopas. Suomalaisten etu-, suku- ja paikannimien latvialaistaminen*. Vantaa : Relaxia, 2000. 154 s.
100. **Pöyhönen 1998** – Pöyhönen J. *Suomalainen sukunimikartasto = Atlas of Finnish Surnames*. Helsinki: Helsinki : Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1998.
101. **Pöyhönen 2003** - Pöyhönen J. *Suomalainen sukunimikartasto II. Karjalaiset nimet = Atlas of Finnish Surnames II. Karelian Names*. Helsinki: SKS, 2003.
102. **Rajandi 1966** – Rajandi E. *Raamat nimedest*. Tallinn : Eesti Raamat, 1966. 248 lk.
103. **Riihonen 1992** – Riihonen E. Mikä lapselle nimeksi. Helsinki, 1992.
104. **Roos 1961** – Roos E. Eesti muistseist isikunimedest // *Keel ja Kirjandus*, 1961, Nr.6, 341–352.
105. **Rymut 1999, Rymut 2001** – Rymut, K. *Nazwiska Polaków : Słownik historyczno-etymologiczny*. I, A–K. Kraków : Wydaw. IJP PAN, 1999. LXXX, [2], 503, [1] s.; II, L–Ż. Kraków, 2001. 771, [1] s.
106. **Saareste I** – Saareste A. Eesti liignimedest varemalt, nüüd ja tulevikus // *Nimede eestistamise keskoimkonna kirjastus*. Tallinn, 1935, S. 139–147.
107. **Saareste II** – Saareste A. Pilk eesti nüüdseile perekonnanimedele // *Ärätrükk EÜS album X*, 1934, S. 84–100.
108. **Saari 1990** – Saari H. Ein Statistisches modell der Vornamenwahl. XVIIth International Congress of Onomastic Sciences, Helsinki, August 13-18, 1990, Tallinn : Estnische Akademie der Wissenschaften, 1990, 35 S.
109. **Saari 1997** – Saari H. *Ableitungssähnliche Strukturen der estnischen Familiennamen*. Erweiterter Text des Vortrags auf dem XIX. ICOS-Kongreß in Aberdeen, nachträglich vermehrt und berichtet. Tallinn, 1997, 16 S.
110. **Seibicke I, II** – Seibicke W. *Historisches Deutsches Vornamenbuch*. Berlin, New York, B.I (A-E), 1996, B. II (F-K), 1998.

111. **Senn 1945** – Senn A. Lithuanian Surnames // *American Slavic and East European Review*, IV, 1945, p. 127–137.
112. **Siliņa-Piņķe 2004** – Siliņa-Piņķe R. Viduslejasvācu valodas pēdas mūsdienu latviešu kalendārvārdos // *Tavs vārdadienu kalendārs*. 2005, 2006, 2007, Rīga: Valsts valodas centrs, 2004, 436–439. lpp.
113. **Siliņa-Piņķe 2005** – Siliņa-Piņķe R. Jahn, Jane, Jahne: zemnieku vārdu rakstība 1638. gada zviedru arklu revīzijā Vidzemē // *Baltu Filoloģija*, XIV (1), 2005, 143–151. lpp.
114. **Siliņš 1982** – Siliņš K. Latviešu kalendārvārdi // *Latviešu valodas kultūras jautājumi*, 17. laid., Rīga 1982, 136.–140. lpp.
115. **Siliņš 1990** – Siliņš K. Latviešu personvārdu cilme un attīstība // *Latviešu personvārdu vārdnīca*. Rīga : Zinātne, 1990, 10.–23. lpp.
116. **Siliņš 1990** – Siliņš K. *Latviešu personvārdu vārdnīca*. Rīga, 1990, 346 lpp.
117. **Siliņš 1965 - 1968** – Siliņš K. Kāpēc tevi tā sauc // *Zvaigzne*, Nr. 1, 4-6, 10, 12, 22, 23, 1965; Nr. 6, 1966; Nr. 11, 24, 1967; Nr. 15, 1968.
118. **Siliņš 1969** – Siliņš K. Tu un tavs vārds // *Jautājumi un Atbildes*. Nr. 15, 1969. 14–17. lpp.
119. **Sinkevičiūtē 2004** – Sinkevičiūtē D. *Senuju dvikamienių lietuvių asmenvardžių trumpinių struktūra* : Daktaro disertācijas santrauka. Vilnius, 2004.
120. **Sinkevičiūtē 2006** – Sinkevičiūtē D. *Lietuvių dvikamienių asmenvardžių trumpiniai ir jų kilmės pavardės*. Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla, 2006, 315 p.
121. **Skulte 1999** – Skulte I. Personvārds kā īpašvārds un tā nozīme // *Linguistica Lettica*, 4. Rīga, 1999, 20.–34.
122. **Socin 1903** – Socin A. *Mittelhochdeutsches Namenbuch. Nach oberrheinischen Quellen d. XII u. XIII Jhdts*. Basel, 1903.
123. **Soida, Kļaviņa** – Soida E., Kļaviņa S. *Latviešu valodas inversā vārdnīca*. Rīga : RaKa, 2000, 396 lpp.
124. **Stoebke 1964** – Stoebke D.–E. *Die alten ostseefinnischen Personennamen im Rahmen eines urfinnischen Namensystems*. Hamburg : Leibniz – Verlag, 1964.
125. **Škutāns 1974** – Škutāns S. *Dokumenti par kļaušu laikim Latgolā*. Münster: P/s Latgaļu izdevniecība, 1974, 493 lpp.
126. **Šmits 1913** – Šmits P. Par mūsu senču vārdiem // *Druva*, I, 1913, 123.–124. lpp.
127. **Štrausa 2007** – Štrausa I. Ukru pagastā reģistrēto uzvārdu semantika // *Linguistica Lettica*, 16. Rīga : Latviešu valodas institūts, 2007, 45.–83. lpp.
128. **Štrodahs 1999** – Štrodahs O. Iecienītākie latviešu personvārdi mūsu gadsimta divdesmitajos, sešdesmitajos un astoņdesmitajos gados // *Vārdadienu kalendārs. 2000. – 2003*. Rīga : Valsts valodas centrs, 1999, 490.–491. lpp.
129. **Tiik 1969** – Tiik L. Nimesid Saaremalt XVI ja XVII sajandist // *Keel ja Kirjandus*, Nr.7, lk. 413–418.
130. **Trautmann 1910** – Trautmann R. *Die altpreussischen Sprachdenkmäler*. Göttingen, 1910.
131. **Trautmann 1925** – Trautmann R. *Die altpreussischen Personennamen. Ein Beitrag zur baltischen Philologie*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1925. 204 S.
132. **Upelnieks 1938** – Upelnieks K. *Uzvārdu došana Vidzemes un Kurzemes zemniekiem*. 2. papild. iesp. Rīga, 1938. 174 lpp.
133. **Urbańczyk 1964** – Urbańczyk S. *Nazwy i nazwiska* : Porady językowe. Wrocław, 1964. 174 s.
134. **Vaba 1977** – Vaba L. *Läti laensonad eesti keeles*. Tallinn : Valgus, 1977. 301 lk. : maps.
135. **Vaba 1997** – Vaba L. *Uurimusi läti–eesti keelesuhetest*. Tallinn : Eesti keele instituut, 1997. S.

136. **Vaba 2002** – Vaba L. Tähelepanekuid läti nimedest eesti perekonnanimistust // *Nime murre*. Tallinn, 2002, lk. 267–291.
137. *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga : LU latviešu valodas institūts, 2007. 623 lpp.
138. **Vanagas 1982** – Vanagas A. *Mūsu vardai ir pavardēs*. Vilnius : Mokslas, 1982. 106 psl.
139. **Wotjak 1974** – Wotjak G. Zum Problem der Eigennamen aus der Sicht der Semantikhtheorie // *Linguistische Studien*, 1974, No. 30, S. 22-37.
140. **Zemzare 1971** – Zemzare D. Piezīmes par mūsdienu latviešu personu vārdiem // *Latviešu valodas kultūras jautājumi*, 7. laid., 1971. lpp.
141. **Zinkevičius 1977** – Zinkevičius Z. *Lietuvių antroponimika: Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*. Vilnius : Vilnius Mokslas, 1977. 304 psl.
142. **Баскаков 1979** – Баскаков Н. А. *Русские фамилии тюркского происхождения*. Москва : Наука, 1979. 279 с.
143. **Бірыла I–III** – Бірыла М. В. *Беларуская антрапанімія*. Мінск, I 1966, II 1967, III 1982.
144. **Бондалетов 1983** – Бондалетов В. *Русская ономастика*. Москва : Просвещение, 1983. 224 с.
145. **Веселовский 1974** – Веселовский С.Б. *Ономастикон: Древнерусские имена, прозвища и фамилии*. Москва : Наука, 1974. 382 с.
146. **Ганжина 2001** – Ганжина И. М. *Словарь современных русских фамилий*. Москва : АСТ. Астрель, 2001. 672 с.
147. **Карнович 1886** – Карнович Е. П. *Родовые прозвания и титулы в России и слияние иноземцев с русскими*. СПб : Изд. А.С.Суворина, 1886. 248 с.
148. **Королева 1996** – Королева И. А. *Из истории фамилий Смоленского края: Материалы для словаря*. Смоленск, 1996. 156 с.
149. **Непокупный 1976** – Непокупный А. П. *Балто-севернославянские языковые связи*. Киев, 1976.
150. **Никонов 1993** – Никонов В. А. *Словарь русских фамилий*. Москва : Школа-пресс, 1993. 222 с.
151. **Никонов 1998** – Никонов В. А. *География фамилий*. Москва : Наука, 1988. 192 с.
152. **Петровский 1966** – Петровский Н. А. *Словарь русских личных имён*. Москва, 1966. 384 с.
153. **Подольская 1978** – Подольская Н. *Словарь русской ономастической терминологии*. Москва : Наука, 1978. 198 с.
154. **Селищев 1968** – Селищев А. М. Происхождение русских фамилий, личных имён и прозвищ // *Избранные труды*. Москва, 1968, с. 97–128.
155. **Сталтмане 1970** – Сталтмане В. Деминутивныя формы латышских личных имён и фамилий (в сравнении с русскими) // *Baltų ir slavų antroponimikos klausimai*. Šiauliai, 1970, psl. 35–37.
156. **Сталтмане 1970а** – Сталтмане В. Формы латышских женских фамилий в системе латышского и родственных языков // *Антропонимика*. Москва, 1970, с. 126–131.
157. **Сталтмане 1981** – Сталтмане В. *Латышская антропонимия. Фамилии*. Москва : Наука, 1981. 227 с.
158. **Сталтмане, Качанова 1985** – Сталтмане В., Качанова Т. О некоторых параллелях в латышской, литовской и эстонской антропонимии // *Baltu valodas senāk un tagad*. Rīga : Zinātne, 1985, 127–132 lpp.
159. **Суперанская 1964** – Суперанская А. В. *Как вас зовут?* Москва : Наука, 1964. 95 с.

160. **Суперанская 1973** – Суперанская А. В. *Общая теория имени собственного*. Москва : Наука, 1973. 366 с.
161. **Суперанская 1978** – Суперанская А. В. *Аппеллятив – онома // Имя нарицательное и собственное*. Москва : Наука, 1978.
162. **Суперанская 2002** – Суперанская А. В. *Эволюция теории имени собственного в Европе // Вопросы филологии*, No. 3 (12), 2002, с. 5–17.
163. **Суперанская, Сулова 1984** – Суперанская А. В., Сулова А. В. *Современные русские фамилии*. Москва : Наука, 1984. 176 с.
164. **Сулова, Суперанская 1991** – Сулова А. В., Суперанская А. В. *О русских именах*. Лениздат, 1991. 176 с.
165. **Трубачев 1968** – Трубачев О. Н. *Из материалов для этимологического словаря фамилий России // Этимология*. 1966. Москва, 1968.
166. **Унбегаун 1989** – Унбегаун Б. О. *Русские фамилии*. Москва : Прогресс, 1989, 443 с.
167. **Федосюк 1981** – Федосюк Ю. А. *Русские фамилии: Популярный этимологический словарь*. Москва, 1981. 239 с.